

KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI JANA PAWŁA II
WYDZIAŁ TEOLOGII
INSTYTUT TEOLOGII PASTORALNEJ I KATECHETYKI

Ks. mgr lic. Michał Jędrzejski

Nr albumu 142477

NOWA EWANGELIZACJA W ŚWIETLE NAUCZANIA
JOSEPHA RATZINGERA-BENEDYKTA XVI.
STUDIUM PASTORALNO-KATECHETYCZNE

Rozprawa doktorska
napisana na seminarium
z katechetyki fundamentalnej
pod kierunkiem
ks. prof. dr. hab. Mariana Zająca

Lublin 2019

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	4
WSTĘP	7
ROZDZIAŁ I OBSZARY NOWEJ EWANGELIZACJI	24
1.1. Obszary tradycyjnie chrześcijańskie	25
1.2. Obszary dechrystianizujące się	39
1.3. Obszary zdechrystianizowane	54
ROZDZIAŁ II ZASADY NOWEJ EWANGELIZACJI	72
2.1. Zasada powszechności	72
2.2. Zasada nowości	87
2.3. Zasada pokory	103
ROZDZIAŁ III FORMY NOWEJ EWANGELIZACJI	115
3.1. Głoszenie słowa Bożego	115
3.2. Liturgia i sakramenty	129
3.3. Świadczenie życia chrześcijańskiego	142
3.4. Praktyka modlitwy	158
3.5. Doświadczenie cierpienia	167
3.6. Wyraz artystyczny	178
ROZDZIAŁ IV TREŚCI NOWEJ EWANGELIZACJI	189
4.1. Nawrócenie	189
4.2. Królestwo Boże	200
4.3. Jezus Chrystus	210
4.4. Życie wieczne	222

ROZDZIAŁ V NARZĘDZIA NOWEJ EWANGELIZACJI	234
5.1. Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego	234
5.2. Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji	245
5.3. Środki społecznego przekazu	258
ZAKOŃCZENIE	275
BIBLIOGRAFIA	280

WYKAZ SKRÓTÓW

- AAS *Acta Apostolicae Sedis*. Città del Vaticano 1909-.
- AGD *Ad gentes divinitus*. Dekret o misyjnej działalności Kościoła. Sobór Watykański II. 7 grudnia 1965.
- AM *Africae munus*. Posynodalna adhortacja apostolska Benedykta XVI o Kościele w Afryce w służbie pojednania, sprawiedliwości i pokoju. 19 listopada 2011.
- ChL *Christifideles laici*. Posynodalna adhortacja apostolska Jana Pawła II o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie. 30 grudnia 1988.
- CT *Catechesi tradendae*. Posynodalna adhortacja apostolska Jana Pawła II o katechizacji w naszych czasach. 16 października 1979.
- CV *Caritas in veritate*. Encyklika Benedykta XVI o integralnym rozwoju ludzkim w miłości i prawdzie. 29 czerwca 2009.
- DCE *Deus caritas est*. Encyklika Benedykta XVI o miłości chrześcijańskiej. 25 grudnia 2005.
- DCG *Directorium Catechisticum Generale*. Kongregacja ds. Duchowieństwa. 11 kwietnia 1971.
- DI *Dominus Iesus*. Deklaracja o jedyności i powszechności zbawczej Jezusa Chrystusa i Kościoła. Kongregacja Nauki Wiary. 6 sierpnia 2000.
- DOK *Dyrektorium ogólne o katechizacji*. Kongregacja ds. Duchowieństwa. 15 sierpnia 1997.
- EAF *Ecclesia in Africa*. Posynodalna adhortacja apostolska Jana Pawła II o Kościele w Afryce i jego misji ewangelizacyjnej u progu roku 2000. 14 września 1995.
- EAs *Ecclesia in Asia*. Posynodalna adhortacja apostolska Jana Pawła II o Jezusie Chrystusie Zbawicielu i o Jego posłannictwie miłości i służby w Azji. 6 listopada 1999.
- EE *Ecclesia in Europa*. Posynodalna adhortacja apostolska Jana Pawła II o Jezusie Chrystusie, który żyje w Kościele jako źródło nadziei dla Europy. 28 czerwca 2003.

- EG *Evangelii gaudium*. Posynodalna adhortacja apostolska Franciszka o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie. 24 listopada 2013.
- EMO *Ecclesia in Medio Oriente*. Posynodalna adhortacja apostolska Benedykta XVI o Kościele na Bliskim Wschodzie, komunii i świadectwie. 14 września 2012.
- EN *Evangelii nuntiandi*. Posynodalna adhortacja apostolska Pawła VI o ewangelizacji w świecie współczesnym. 8 grudnia 1975.
- FC *Familiaris consortio*. Posynodalna adhortacja apostolska Jana Pawła II o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym. 22 listopada 1981.
- FD *Fides per doctrinam*. List apostolski w formie *motu proprio* Benedykta XVI modyfikujący konstytucję apostolską *Pastor Bonus* i przenoszący kompetencje katechetyczne z Kongregacji ds. Duchowieństwa do Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. 16 stycznia 2013.
- IM *Inter mirifica*. Dekret o środkach społecznego przekazu. Sobór Watykański II. 4 grudnia 1963.
- KK *Lumen gentium*. Konstytucja dogmatyczna o Kościele. Sobór Watykański II. 21 listopada 1964.
- KKK *Katechizm Kościoła Katolickiego*.
- KKKK *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego*.
- KL *Sacrosanctum Concilium*. Konstytucja o liturgii świętej. Sobór Watykański II. 4 grudnia 1963.
- KO *Dei verbum*. Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym. Sobór Watykański II. 18 listopada 1965.
- LM *Laetamur magnopere*. List apostolski Jana Pawła II zatwierdzający i promulgujący typiczne wydanie łacińskie *Katechizmu Kościoła Katolickiego*. 15 sierpnia 1997.
- MM *Misericordia et misera*. List apostolski Franciszka na zakończenie Nadzwyczajnego Jubileuszu Miłosierdzia. 20 listopada 2016.
- NMI *Novo millennio ineunte*. List apostolski Jana Pawła II na zakończenie Wielkiego Jubileuszu Roku 2000. 6 stycznia 2001.
- PB *Pastor Bonus*. Konstytucja apostolska Jana Pawła II o Kurii Rzymskiej. 28 czerwca 1988.
- PDK *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*. Konferencja Episkopatu Polski. 20 czerwca 2001.

- PDV *Pastores dabo vobis*. Posynodalna adhortacja apostolska Jana Pawła II o formacji kapłanów we współczesnym świecie. 25 marca 1992.
- PF *Porta fidei*. List apostolski Benedykta XVI w formie *motu proprio* ogłaszający Rok Wiary. 11 października 2011.
- RM *Redemptoris missio*. Encyklika Jana Pawła II o stałej aktualności posłania misyjnego. 7 grudnia 1990.
- SD *Salvifici doloris*. List apostolski Jana Pawła II o chrześcijańskim sensie ludzkiego cierpienia. 11 lutego 1984.
- SE *Sanctuarium in Ecclesia*. List apostolski w formie *motu proprio* Franciszka przenoszący kompetencje dotyczące sanktuariów do Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. 11 lutego 2017.
- SS *Spe salvi*. Encyklika Benedykta XVI o nadziei chrześcijańskiej. 30 listopada 2007.
- TMA *Tertio millennio adveniente*. List apostolski Jana Pawła II w związku z przygotowaniem Jubileuszu Roku 2000. 10 listopada 1994.
- US *Ubicumque et semper*. List apostolski w formie *motu proprio* Benedykta XVI powołujący do życia Papieską Radę ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. 21 września 2010.
- VC *Vita consecrata*. Posynodalna adhortacja apostolska Jana Pawła II o życiu konsekrowanym i jego misji w Kościele i w świecie. 25 marca 1996.
- VD *Verbum Domini*. Posynodalna adhortacja apostolska Benedykta XVI o słowie Bożym w życiu i misji Kościoła. 30 września 2010.
- VS *Veritatis splendor*. Encyklika Jana Pawła II o niektórych podstawowych problemach nauczania moralnego Kościoła. 6 sierpnia 1993.

Zastosowane cytaty z Pisma Świętego według: *Biblia Tysiąclecia*. Wyd. 5 Poznań-Warszawa 1999, łącznie z zawartymi tam skrótami; dokumenty Soboru Watykańskiego II według edycji: Sobór Watykański II. *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Red. M. Przybył. Poznań 2008, łącznie z przyjętymi tam skrótami.

WSTĘP

„Idźcie na cały świat i głoście Ewangelię wszelkiemu stworzeniu!” (Mk 16, 15) – w tych słowach nakazu misyjnego Chrystus zawarł prawdę o naturze Kościoła, który od wieków w posłuszeństwie realizuje słowa swojego Założyciela. Misja ta na przestrzeni stuleci przebiega w różnorodnych i zmieniających się okolicznościach. Stanowią one nowe wyzwania dla wspólnoty uczniów Chrystusa. Potrzeba bowiem, aby przy zastosowaniu odpowiednich metod i języka, skutecznie przekazywać orędzie zbawienia. Rolę szczególną w misji Kościoła w XX i XXI wieku spełniał i kontynuuje Joseph Ratzinger – Benedykt XVI¹. Wyrazem tego są słowa papieża Franciszka o swoim poprzedniku: „Głębia myśli Josepha Ratzingera, mocno zakorzenionej w Piśmie Świętym i Ojcach Kościoła, karmionej zawsze przez wiarę i modlitwę, pomaga nam zachować otwartość na horyzont wieczności, dając w sposób sens również naszym nadziejom i naszym ludzkim zadaniom. Jego myśli i nauczanie są owocne, ponieważ potrafił on skupić na podstawowych punktach odniesienia naszego życia chrześcijańskiego: na Osobie Jezusa Chrystusa, miłości bliźniego, nadziei, wierze. I cały Kościół będzie mu za to zawsze wdzięczny”².

¹ Joseph Ratzinger – ur. 16.04.1927 r. w Marktl am Inn, diecezja Passau (Niemcy). Syn Josepha Ratzingera seniora (1877-1959) i Marii z d. Peintner (1884-1963), brat Marii (1921-1991) i Georga (1924-). W latach 1932-1937 uczeń szkoły podstawowej w Aschau am Inn, 1937-1939 uczeń gimnazjum w Traunstein, 1939-1943 alumn tamtejszego niższego seminarium duchownego. W czasie II Wojny Światowej wcielony obowiązkowo do wojska. W latach 1946-1951 student filozofii i teologii w Wyższym Instytucie Teologicznym we Fryzynie oraz na Uniwersytecie Ludwika i Maksymiliana w Monachium. Wyświęcony na prezbitera 29.06.1951 r. przez kard. Michaela von Faulhabera, abp. Monachium. Wikariusz dwóch parafii w Monachium. W latach 1952-1954 wykładowca w seminarium arcybiskupim we Fryzynie. W 1953 r. uzyskał stopień doktora teologii na podstawie rozprawy pt.: „Lud i Dom Boży w nauce św. Augustyna o Kościele”, w 1957 r. habilitowany na podstawie rozprawy pt.: „Teologia dziejów według św. Bonawentury”. Od 1958 r. profesor nadzwyczajny dogmatyki i teologii fundamentalnej w Wyższej Szkole Filozoficzno-Teologicznej we Fryzynie. Od 1959 r. profesor zwyczajny teologii fundamentalnej na uniwersytecie w Bonn. W latach 1963-1965 wykładowca dogmatyki i historii dogmatów na uniwersytecie w Münster, 1966-1968 w Tybindze, od 1969 r. w Ratzbonie. W 1977 r. mianowany arcybiskupem Monachium i Fryzyny, przyjął sakrę biskupią 28.05.1977 r. w Monachium, w tym samym roku mianowany kardynałem. W 1981 r. powołany na prefekta Kongregacji Nauki Wiary, przewodniczącego Papieskiej Komisji Biblijnej i Międzynarodowej Komisji Teologicznej. Uczestnik prac Kongregacji ds.: Kościołów Wschodnich, Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Biskupów, Ewangelizacji Narodów, Wychowania Katolickiego oraz Papieskiej Rady ds. Popierania Jedności Chrześcijan, a także Komisji ds. Ameryki Łacińskiej i *Ecclesia Dei*. W 1988 r. u honorowany tytułem *doctor honoris causa* KUL. W 2002 r. mianowany dziekanem Kolegium Kardynalskiego. 19.04.2005 r. wybrany na Następcę św. Piotra, obrał imię Benedykt XVI. 11.02.2013 r. złożył rezygnację z tejsze posługi.

² Franciszek. *Per dare senso alla vita e alla storia. Papa Francesco durante il conferimento del premio Ratzinger*. „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 27.11.2016 s. 5.

Dla lepszego zrozumienia myśli J. Ratzingera, warto odnieść się do wydarzeń minionego i obecnego stulecia, których był on uczestnikiem i świadkiem. Miały one znaczący wpływ na jego życie i działalność. Wśród wydarzeń tych kluczowe znaczenie miał Sobór Watykański II, którego celem było „nieustanne pogłębianie chrześcijańskiego życia wiernych; lepsze dostosowanie do potrzeb naszych czasów tych instytucji, które są skłonne poddawać się zmianom; popieranie tego wszystkiego, co może przyczynić się do zjednoczenia wszystkich wierzących w Chrystusa; umacnianie tego, co prowadzi do wezwania wszystkich ludzi na łono Kościoła” (KK 1). Na posługę Benedykta XVI znacząco wpłynęli jego poprzednicy: św. Jan XXIII, św. Paweł VI, Jan Paweł I oraz św. Jan Paweł II³.

Historycznym tłem życia J. Ratzingera były także wydarzenia i przemiany XX i XXI wieku, o istotnym z perspektywy Kościoła znaczeniu i skutkach. Druga wojna światowa i systemy totalitarne, które pochłonęły miliony istnień ludzkich i spowodowały ogromne zniszczenia, na dekady utrwaliły podział Europy wzdłuż „żelaznej kurtyny”. Kraje zachodnie podjęły proces powojennej odbudowy, integracji i dynamicznego rozwoju gospodarczego, podczas gdy państwa bloku wschodniego pozostawały pod ścisłą kontrolą i wpływem Związku Radzieckiego. Kolejne przełomy społeczno-polityczne i upadek Związku Radzieckiego doprowadziły do nowego otwarcia w stosunkach międzynarodowych i wyrównywania szans wzrostu ekonomicznego. Proces ten znalazł odzwierciedlenie we wzrastającym statusie materialnym obywateli. Jednocześnie jednak powstały znaczące różnice bytowe, zwłaszcza w krajach słabo rozwiniętych i rozwijających się, między poszczególnymi grupami społecznymi.

Mimo wielu osiągnięć w różnych dziedzinach życia, otwartym pozostaje pytanie o cel ludzkich dążeń i poszukiwań. Ich odzwierciedleniem w dziedzinie filozofii było powstanie nowych kierunków, takich jak: pozytywizm, pragmatyzm i operacjonizm, filozofia analityczna, fenomenologia, egzystencjalizm, neotomizm, materializm dialektyczny (filozofia marksistowska), neokantyzm i neoheglizm oraz filozofia dialogu⁴. Niektóre z nich są znakiem intelektualnego rozwoju człowieka, inne zaś poprzez założenia ateistyczne i relatywistyczne, nadal w różnych odmianach powodują dekadencję postaw człowieka.

Kierunkiem współcześnie szczególnie propagowanym i oddziałującym niemal na wszystkie dziedziny kultury jest postmodernizm, zwany „ponowoczesnością”. Za jego prekursorów uznawani są: L. Wittgenstein, S. Kierkegaard, M. Heidegger, J. P. Sartre, K. Marks. Choć trudno o jednoznaczną definicję, postmodernizm oznacza całościową krytykę

³ Por. Benedykt XVI. *Proszę was o pomoc w posłudze Kościołowi. 22 IV – Spotkanie z członkami Kolegium Kardynalskiego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2005 s. 7.

⁴ Por. A. Stępień. *Wstęp do filozofii*. Lublin 2001 s. 245.

ery nowożytnej w kwestiach takich jak: religia, etyka, filozofia, nauka, socjologia, sztuka, literatura czy językoznawstwo. Zakłada niewystarczalność dotychczasowej kultury oraz potrzebę stworzenia nowej. Zwolennicy postmodernizmu negują istnienie obiektywnej prawdy, wyznają relatywizm poznawczy, często skrajny subiektywizm, zaś religię i moralność uznają za iluzje, pozbawione charakteru normatywnego. Ponowoczesność suponuje w stopniu absolutnym tolerancję, pluralizm i dialog, w ramach których każdy pogląd i opinia są uzasadnione⁵. Świat postmodernizmu oznacza kryzys tożsamości, zaprzeczanie wartościom i kwestionowanie celowości istnienia. Cechuje go fragmentaryzacja całości, której skutkiem jest brak odniesienia do sensu rzeczywistości, a nawet jego poszukiwania. Integralną wizję świata zastąpiono zjawiskiem globalizacji⁶.

Kościół w tej sytuacji zobowiązany jest do badania i interpretowania w świetle Ewangelii współczesnych „znaków czasu” (por. KDK 4). Należy wśród nich wymienić przede wszystkim kryzys wiary, a w konsekwencji procesy sekularyzacji i laicyzacji, szczególnie w krajach o stosunkowo długiej tradycji chrześcijańskiej. Innym znaczącym „znakiem czasu” jest kryzys instytucji małżeństwa i rodziny. Wydarzenia i przemiany w świecie są dla Kościoła okolicznościami, wzmagającymi potrzebę „nowego stylu” przekazywania prawdy oraz życia chrześcijan bardziej wzorowanego na Ewangelii. Konieczny jest stały wysiłek duchowy, intelektualny i moralny, przy jednoczesnym zrozumieniu ludzkiej ograniczoności, aby lepiej wyrażać treść orędzia zbawienia⁷. Nadal aktualna pozostaje diagnoza św. Jana Pawła II, którą wyraził w Krakowie 18 sierpnia 2002 r. Papież stwierdził wówczas, że człowiek żyje tak, jakby Boga nie było. Skutkiem takiej postawy jest strach przed przyszłością i pustką oraz cierpieniem i unicestwieniem. Papież wyraził również potrzebę nowej dynamiki w przekazie Bożego Objawienia. Jej celem jest dotarcie do wszystkich, a szczególnie do osób kontestujących Ewangelię. Dzięki temu możliwe jest tworzenie nowej cywilizacji, którą św. Jan Paweł II nazwał „cywilizacją miłości”⁸.

Podjęcie tematu nowej ewangelizacji w świetle nauczania J. Ratzingera – Benedykta XVI jest konieczne i uzasadnione z uwagi na pełnioną przez niego misję, sprawowane funkcje oraz jego dorobek intelektualny. Papież rozumiał zarówno współczesne realia, z którymi konfrontowana jest Ewangelia, jak i potrzebę odpowiedzi na nie ze strony Kościoła.

⁵ Por. W. Kubina. *Ogólna charakterystyka postmodernizmu: aspekt filozoficzny*. „Symposium” 2:1998 s. 13-18.

⁶ Por. J. Szymik. *Głosić Ewangelię dziś: perspektywa kerygmatycznie zorientowanej dogmatyki*. „Verbum Vitae” 2:2002 s. 272-273.

⁷ Por. H. de Lubac. *Medytacje o Kościele*. Kraków 2009 s. 24.

⁸ Jan Paweł II. *Bądźmy świadkami miłosierdzia. 18 sierpnia – Błonia krakowskie. Homilia podczas Mszy św. beatyfikacyjnej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2002 s. 20.

Podejmował w tej dziedzinie istotną refleksję oraz inicjował działania, służące skutecznemu przekazowi wiary⁹. Rolę znaczącą dla głębszego zrozumienia dzieła ewangelizacji stawowi jego posługa jako biskupa. Od jej rozpoczęcia J. Ratzinger owocnie realizował zadanie, wynikające z misyjnej natury episkopatu. Jak sam stwierdził, polega ono na walczeniu, „aby ludzie nie stali się głusi na to, co istotnego Bóg wpisał w każde serce, w naturę człowieka i w same rzeczy stworzone”¹⁰. Wskazał również na potrzebę odpowiedzialności biskupa „za budzenie sumień i za to, by (...) nie powstało wrażenie, że Kościół przemawia do samego siebie”¹¹.

Szczególną, również w tej tematyce, intelektualną aktywnością J. Ratzingera była jego praca naukowa oraz udział w obradach Vaticanum II jako doradca kard. Josepha Fringsa i oficjalny teolog soborowy. Rezultatem tychże funkcji był m.in. wkład w sformułowanie nauki o kolegialności biskupów w trzecim rozdziale konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* z 21 listopada 1964 r. oraz w powstanie pierwszego rozdziału dekretu o misyjnej działalności Kościoła *Ad gentes divinitus* z 7 grudnia 1965 r., a także praca nad konstytucją dogmatyczną o Objawieniu Bożym *Dei verbum* z 18 listopada 1965 r.¹². Ponadto jednym z wyrazów zaangażowania, wówczas prefekta Kongregacji Nauki Wiary, na rzecz przekazu Ewangelii było zlecone mu przez św. Jana Pawła II, kierowanie od roku 1986 pracą komisji, przygotowującej projekt, a od 1993 typiczne wydanie łacińskie *Katechizmu Kościoła Katolickiego* „jako pełnego i integralnego wykładu nauki katolickiej”¹³. Kolejnym było wygłoszenie przemówienia do katechetów i nauczycieli religii w roku 2000¹⁴. W tekście autor w sposób systematyczny przedstawił strukturę, metodę i treść nowej ewangelizacji, jednocześnie ukazując duchowy charakter tego procesu¹⁵.

Choć prowadzenie człowieka do wiary w Chrystusa i troska o jej wzrost wpisane są w naturę posługi następcy św. Piotra (por. Mt 4 18-20; Łk 22, 32), można jednak stwierdzić, że ewangelizacja stanowi szczególny rys pontyfikatu Benedykta XVI. Wyrazem tego były słowa papieża wypowiedziane 20 kwietnia 2005 r., dzień po wyborze, w których określił jedyny cel

⁹ Por. S. Tokarek. *Ewangelizacja według Benedykta XVI*. „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 33:2013 s. 256.

¹⁰ J. Ratzinger Benedykt XVI. *Kościół. Wspólnota w drodze*. Kielce 2009 s. 93.

¹¹ Tamże s. 93.

¹² Por. G. Bachanek. *Ksiądz Profesor Joseph Ratzinger na Soborze Watykańskim II*. W: *Studia soborowe. Historia i recepcja Vaticanum II*. Red. M. Białkowski. Toruń 2014 s. 106-110.

¹³ Jan Paweł II. *List apostolski «Laetamur magnopere» zatwierdzający i promulgujący typiczne wydanie łacińskie Katechizmu Kościoła Katolickiego*. W: *Katechizm Kościoła Katolickiego*. Poznań 2002 s. 8.

¹⁴ Por. J. Ratzinger. *Nowa ewangelizacja*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2001 s. 35-39.

¹⁵ Por. J. Szymik. *Wobec dechrystianizacji. Joseph Ratzinger/Benedykt XVI o zasadach i duchowości nowej ewangelizacji*. „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 2:2013 s. 175.

swojej posługi: „aby głosić całemu światu żywą obecność Chrystusa”¹⁶. Treść owego przesłania zawarta została wówczas także w haśle nowego Biskupa Rzymu: *Cooperatores veritatis*, zaczerpniętym z Trzeciego Listu św. Jana Apostoła, w którym autor chwali postawę Gajusa za jego życie zgodne z prawdą oraz pomoc wyświadczoną jej głosicielom, co stanowiło udział w głoszeniu Ewangelii (por. 3 J, 3-8).

Na potwierdzenie powyższego stwierdzenia warto również przytoczyć wybrane dokumenty autorstwa papieża, poczynając od encyklik. W pierwszej z nich, *Deus caritas est*¹⁷ z 25 grudnia 2005 r., podjął on temat miłości jako istoty samego Boga i Jego działania oraz wiary w Chrystusa (por. DCE 1). Przedstawił również dynamiczny charakter miłości, przejawiający się w Kościele i poprzez Kościół w sposób równoważny w głoszeniu słowa, sprawowaniu sakramentów i tzw. działalności charytatywnej, spełnianych na rzecz integralnego dobra człowieka (por. DCE 19, 22). W aspekcie ewangelizacyjnym miłość jest najbardziej wiarygodnym świadectwem o Bogu, niejednokrotnie słuszenie pozbawionym przekazu werbalnego oraz argumentem na rzecz wiary w Chrystusa (por. DCE 31). Druga z encyklik, *Spe salvi*¹⁸ z 30 listopada 2007 r., traktuje o znaczeniu nadziei chrześcijańskiej w perspektywie eschatologicznej i egzystencjalnej (por. SS 1). Owa nadzieja stanowi o charakterze orędzia chrześcijańskiego i jego przekazu, który nie jest jedynie informacyjny, ale sprawczy, ponieważ oddziałuje nie tylko na intelekt, ale i na wolę, odnosząc do przyszłości, kształtuje teraźniejszość (por. SS 2). W trzeciej z encyklik, *Caritas in veritate*¹⁹ z 29 czerwca 2009 r., Benedykt XVI przedstawił wizję integralnego rozwoju człowieka w miłości i prawdzie jako treść katolickiej nauki społecznej. Owo przesłanie Kościoła, w nawiązaniu do adhortacji apostolskiej *Evangelii nuntiandi*²⁰ św. Pawła VI z 8 grudnia 1975 r. (EN 30-33), autor utożsamiał z przekazem treści wiary oraz wskazał na jego funkcję propedeutyczną względem aktu wiary (por. CV 15).

Innym dokumentem świadczącym o ewangelizacyjnej orientacji pontyfikatu Benedykta XVI jest posynodalna adhortacja apostolska *Verbum Domini*²¹ z 30 września 2010 r. Autor zainspirowany myślą poprzedników, w odniesieniu do wszystkich chrześcijan pisał

¹⁶ Benedykt XVI. *Aby głosić całemu światu żywą obecność Chrystusa*. 20 IV – Orędzie po Mszy św. w Kaplicy Sykstyńskiej na zakończenie konklawe. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2005 s. 5.

¹⁷ Benedykt XVI. *Encyklika «Deus caritas est» o miłości chrześcijańskiej*. Kraków 2006.

¹⁸ Benedykt XVI. *Encyklika «Spe salvi» o nadziei chrześcijańskiej*. Kraków 2007.

¹⁹ Benedykt XVI. *Encyklika «Caritas in veritate» o integralnym rozwoju ludzkim w miłości i prawdzie*. Kraków 2009.

²⁰ Paweł VI. *Adhortacja apostolska «Evangelii nuntiandi» o ewangelizacji w świecie współczesnym*. Wrocław 2001.

²¹ Benedykt XVI. *Posynodalna adhortacja apostolska «Verbum Domini» o słowie Bożym w życiu i misji Kościoła*. Kraków 2010.

„o potrzebie nowej ewangelizacji” (VD 96), na którą należy odpowiedzieć w sposób wiarygodny i bez obaw.

Wyrazem troski papieża o odnowę wiary było również powołanie w 2010 r. Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji²² oraz zwołanie na październik 2012 r. XIII Zgromadzenia Zwyczajnego Ogólnego Synodu Biskupów, którego temat brzmiał: *Nowa Ewangelizacja dla przekazu wiary chrześcijańskiej*²³. Ostatnie wydarzenie wpisane zostało w program duszpasterski Roku Wiary, ogłoszonego w liście apostolskim *Porta fidei* z 11 października 2011 r.²⁴. Pragnieniem Benedykta XVI było, aby okres od 11 października 2012 r., to znaczy dwudziestej rocznicy publikacji *Katechizmu Kościoła Katolickiego*, do 24 listopada 2013 r., w sposób szczególny przyczynił się do ukazania wartości wiary (por. PF 4). Stwierdził także aktualną potrzebę „bardziej przekonanego zaangażowania Kościoła na rzecz nowej ewangelizacji” (PF 7).

Argumentem na rzecz ewangelizacyjnej specyfiki pontyfikatu jest także publikacja powstała w 2011 r. pod kierownictwem kard. Christoha Schönborna, w nawiązaniu do *Katechizmu Kościoła Katolickiego*, zatytułowana: *Youcat. Katechizm Kościoła Katolickiego dla młodych*. Jego założeniem, wyrażonym przez papieża, było ukazanie „orędzia Ewangelii jak «drogocennej perły» (Mt 13, 46)”²⁵. Kontekstem zaś napisania i rozpowszechniania książki wśród adresatów były Światowe Dni Młodzieży, ze szczególnym udziałem Benedykta XVI, który dostrzegał potrzeby preewangelizacyjne, ewangelizacyjne i katechetyczne współczesnego człowieka²⁶. Fakt ten, wobec zapowiedzi wspomnianego wyżej synodu, zauważył abp Rino Fisichella, przewodniczący Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, w wywiadzie dla Radia Watykańskiego 25 października 2010 r., stwierdzając, iż „konieczność nowej ewangelizacji staje się coraz wyraźniejszą nutą obecnego pontyfikatu”²⁷.

²² Por. Benedykt XVI. *List apostolski w formie motu proprio «Ubicumque et semper» powołujący do życia Papieską Radę ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2011 s. 11-13.

²³ Por. Benedykt XVI. *Pokój jest warunkiem godnego życia. 24 X – Homilia Benedykta XVI wygłoszona podczas Mszy św. na zakończenie Synodu*. L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2010 s. 42.

²⁴ Benedykt XVI. *List apostolski w formie «motu proprio» «Porta fidei» ogłaszający Rok Wiary*. Kraków 2011.

²⁵ Benedykt XVI. *Wstęp*. W: *Youcat. Katechizm Kościoła Katolickiego dla młodych*. Częstochowa 2011 s. 9.

²⁶ Por. Tamże s. 9.

²⁷ R. Fisichella. *O pontyfikacie nowej ewangelizacji*. „Biuletyn Radia Watykańskiego” wyd. polskie 25.10.2010. <http://pl.radiovaticana.va/biuletynu-polski?data=22/10/2010> [dostęp: 23.04.2019].

Temat nowej ewangelizacji w refleksji J. Ratzingera – Benedykta XVI jest warty podjęcia również z perspektywy tzw. katechezy ewangelizacyjnej, która w *Dyrektorium ogólnym o katechizacji*²⁸ z 15 sierpnia 1997 r. określona została jako katecheza „nasycona sokiem ewangelicznym i sporządzona w języku przystosowanym do czasów i osób” (DOK 194). W rozwinięciu powyższego zagadnienia, autorzy *Dyrektorium katechetycznego Kościoła katolickiego w Polsce*²⁹ z 20 czerwca 2001 r. stwierdzili, że jej celem jest „wychowanie chrześcijan w poczuciu ich trojkiej tożsamości: jako ludzi ochrzczonych, jako wierzących i jako członków Kościoła” (PDK 56). Wobec sekularyzacji krajów o tradycji chrześcijańskiej, wyrazili postulat połączenia katechezy z nową ewangelizacją bądź „re-ewangelizacją”, dla wzbudzenia wiary jako postawy wewnętrznej i umożliwienia realizacji wychowawczego zadania katechezy. W ten sposób katecheza ewangelizacyjna postrzegana jest jako „wymóg nowej ewangelizacji” (PDK 56), która zarazem jest przyczyną wypracowywania nowych sposobów przekazywania orędzia Ewangelii w katechezie. Stąd, jak zauważa ks. Piotr Goliszek, udział katechezy w dziele nowej ewangelizacji jest „naturalny i znaczący”³⁰.

Tenże związek oraz wzajemne oddziaływanie ewangelizacji i katechezy są szczególnie widoczne w posłudze Benedykta XVI, który skupiając uwagę człowieka na Osobie Jezusa Chrystusa w perspektywie Misterium Paschalnego jako treści kerygmatu, realizował trzy podstawowe funkcje katechezy: wychowania w wierze, nauczania doktryny chrześcijańskiej i wtajemniczenia chrześcijańskiego (por. PDK 18). Wcześniej zostały one określone przez św. Jana Pawła II w adhortacji apostolskiej *Catechesi tradendae*³¹ z 16 października 1979 r. (CT 18). Chrystocentryzm nauczania Benedykta XVI był odpowiedzią na współczesną potrzebę ponownej proklamacji Chrystusa i Jego orędzia, wobec postępującego kryzysu wiary i działań wprost antychrześcijańskich, a także prób fałszywych interpretacji Ewangelii. Ostatecznym celem nauczania papieskiego, tożsamym z celem katechezy, było doprowadzenie człowieka do spotkania, zjednoczenia i zażyłości z Chrystusem (por. CT 5), tak aby On stanowił centralny punkt odniesienia i dążeń, jedyną normę postępowania oraz kryterium interpretacji rzeczywistości doczesnej i wiecznej³². Wyrazem tego jest określenie Benedykta XVI przez R. Fisichellę „człowiekiem głoszenia”³³.

²⁸ Kongregacja ds. Duchowieństwa. *Dyrektorium ogólne o katechizacji*. Poznań 2002.

²⁹ *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*. Warszawa 2001.

³⁰ P. Goliszek. *Katecheza nowoewangelizacyjna*. W: *Nowa ewangelizacja w nowej katechezie*. Red. P. Mąkosa. Rzeszów 2013 s. 119.

³¹ Jan Paweł II. *Adhortacja apostolska «Catechesi tradendae» o katechizacji w naszych czasach*. W: *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*. Red. M. Romanek. T. I 1979-1995. Kraków 2006 s. 7-87.

³² Por. P. Goliszek. *Katecheza nowoewangelizacyjna* s. 123-124.

³³ Por. G. Cardinale. *Nuova evangelizzazione «intuizione profetica»*. „Avvenire” 43:2010 s. 7.

Niniejsza rozprawa będzie zatem próbą przedstawienia J. Ratzingera – Benedykta XVI jako człowieka zaangażowanego w nową ewangelizację zarówno w wymiarze refleksji naukowej, jak i praktyki duszpasterskiej. Problem badawczy niniejszej pracy można wyrazić w pytaniu: czym jest nowa ewangelizacja w rozumieniu J. Ratzingera – Benedykta XVI? Celem rozprawy jest udzielenie odpowiedzi na powyższe pytanie. Problematykę badawczą określają wynikające z postawionego problemu pytania szczegółowe o naturę, strukturę, metody, treść i adresatów nowej ewangelizacji. Założeniem jest również przedstawienie rozwoju myśli J. Ratzingera na ten temat w perspektywie czasowej.

Zawarty w tytule pracy termin „ewangelizacja” pochodzi z języka greckiego. Czasownik „εὐαγγελίζω” (*euangelidzō*) oznacza: przynieść dobrą wieść, oznajmić Dobrą Nowinę. W Starym Testamencie słowo to odnosi się do jakiegokolwiek dobrej nowiny, radosnych wieści o Bożej łaskawości, w szczególności o błogosławieństwach mesjańskich. W Nowym Testamencie jest ono używane szczególnie w odniesieniu do Dobrej Nowiny o nadchodzącym królestwie Bożym i zbawieniu, które jest w Chrystusie. Oznacza głoszenie Dobrej Nowiny, inaczej: informowanie ludzi o zbawieniu. W NT m.in. w: Mt 11, 5; Łk 1, 19; Dz 5, 42; Rz 1, 15; 1 Kor 1, 17; 2 Kor 10, 16; Ga 1, 8-9; Ef 2, 17; 1 Tes 3, 6; Hbr 4, 2.6; 1 P 1, 12. 25; Ap 10, 7. Rzeczownik rodzaju nijakiego „εὐαγγέλιον” (*euangelion*) oznacza Dobrą Nowinę o królestwie Bożym, czyli rzeczywistość, która istnieje pod panowaniem Jezusa Chrystusa. To również gatunek literacki, opowiadanie o życiu, nauczaniu, posłudze, śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa Chrystusa oraz dobra wiadomość, dobre wieści i nagroda za przyniesienie dobrej wiadomości. W NT m.in. w: Mt 4, 23; Mk 1, 1.14.15; Dz 15, 7; Rz 1, 1.9.16; 1 Kor 4, 15; 2 Kor 2, 12; Ga 1, 6.7.11; Ef 1, 13; Flp 1, 5.7.12.16.27; Kol 1, 5.23; 1 Tes 1, 5; 2 Tes 1, 8; 1 Tm 1, 11; 2 Tm 1, 8.10; Flm 1, 13; 1 P 4, 17; Ap 14, 6³⁴.

W adhortacji *Evangelii nuntiandi* św. Paweł VI, nazwał ewangelizację zanoszeniem Dobrej Nowiny, a także podkreślił powszechny wymiar tego działania i jego dynamiczny przebieg. Stwierdził, że celem ewangelizacji jest wewnętrzna przemiana i uczynienie „nowej ludzkości”. Proces ten polega na oddziaływaniu na poszczególne osoby mocą Ewangelii oraz zmianę „kryteriów oceny, hierarchii dóbr, postaw i nawyków myślowych, bodźców postępowania i modeli życiowych, które stoją w sprzeczności ze słowem Bożym i planem zbawczym” (EN 18-19). Zdaniem kard. Paula Josefa Cordesa, byłego przewodniczącego

³⁴ J. Strong. *Grecko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów greckich i kodami Popowskiego*. Warszawa 2015 s. 316-317.

Papieskiej Rady *Cor Unum*, w tych słowach papież ukazał perspektywę powiększania zakresu terminu „ewangelizacja”³⁵.

Określenie „nowa ewangelizacja”, zostało po raz pierwszy użyte przez św. Jana Pawła II w Krakowie-Mogile 9 czerwca 1979 r. podczas pierwszej pielgrzymki do Polski. Papież odnosząc się w homilii do krzyża w Nowej Hucie, stwierdził: „Otrzymaliśmy znak, że na progu nowego tysiąclecia – w te nowe czasy i nowe warunki wchodzi na nowo Ewangelia. Że rozpoczęła się nowa ewangelizacja, jak gdyby druga, a przecież ta sama co pierwsza”³⁶. Wyraził również stałość przesłania Chrystusa wśród zmieniających się okoliczności współczesnego świata.

Znaczenie nowej ewangelizacji wyjaśniał papież w kolejnych dokumentach. W encyklice *Redemptoris missio*³⁷ z 7 grudnia 1990 r., wyraził pogląd, że jest ona nierozdzielnie złączona z działalnością misyjną i stanowi pierwszą posługę Kościoła wobec człowieka. Stwierdził również konieczność włączenia wszystkich sił kościelnych w dzieło głoszenia Ewangelii (por. RM 2-3). Zadanie to nie jest rozpowszechnianiem jedynie pewnej idei, sposobu ujmowania rzeczywistości lub planu działania, ale ukazywaniem Osoby Jezusa Chrystusa (por. RM 18). W nawiązaniu do dekretu *Ad gentes divinitus* Soboru Watykańskiego II, papież wymienił trzy współczesne środowiska adresatów Dobrej Nowiny. Pierwsze, w którym ludzie nie znają Chrystusa i Jego Ewangelii lub brakuje w nich osób gotowych do podejmowania ewangelizacji. Tam też realizowana jest tzw. misja *ad gentes*. Drugie, w którym istnieje dojrzała wiara i praktyka życia ewangelicznego oraz gotowość misyjna. Podejmowana jest tam działalność duszpasterska. Trzecie, w którym całe grupy chrześcijan, porzuciły wiarę i jej zobowiązania. Wobec nich prowadzona jest nowa ewangelizacja lub „re-ewangelizacja” (por. RM 33). Zdaniem św. Jana Pawła II, warunkiem skuteczności działalności misyjnej Kościoła jest wielkoduszne zaangażowanie wszystkich chrześcijan na rzecz głoszenia Ewangelii, w odpowiedzi na „wołania i wyzwania naszych czasów” (RM 92).

W encyklice *Veritatis splendor*³⁸ z 6 sierpnia 1993 r., autor przedstawił związek ewangelizacji oraz nowej ewangelizacji z głoszeniem i proponowaniem konkretnej moralności. Świadectwo życia, obok przekazu werbalnego, jest dowodem prawdziwości nowej

³⁵ Por. P. Cordes. *Nowa ewangelizacja w rozumieniu Jana Pawła II*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2012 s. 60.

³⁶ *Wybór kazań nowohuckich oraz homilie Jana Pawła II w Krakowie-Nowej Hucie*. Red. J. Stożek. Kalwaria Zebrzydowska 1989 s. 219.

³⁷ Jan Paweł II. *Encyklika «Redemptoris missio» o stałej aktualności posłania misyjnego*. W: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*. Opr. W. Życiński. Kraków 2005 s. 509-616.

³⁸ Jan Paweł II. *Encyklika Veritatis splendor o niektórych podstawowych problemach nauczania moralnego Kościoła*. W: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*. Opr. W. Życiński. Kraków 2005 s. 703-838.

ewangelizacji i warunkiem rozwoju dzieła misyjnego. Wartość ewangelizacyjna przykładu jest szczególnie widoczna w osobach ogłoszonych przez Kościół świętymi (por. VS 107).

W adhortacji *Christifideles laici*³⁹ z 30 grudnia 1988 r., św. Jan Paweł II stwierdził konieczność natychmiastowego podjęcia dzieła nowej ewangelizacji (por. ChL 4) oraz potrzebę zaangażowania w nie osób świeckich, poprzez wprowadzanie ducha Ewangelii w różnorodne społeczności i środowiska (por. ChL 30). Papież podkreślił, że odmienność płci i cech osobistych oraz różnorodność powołań, stanów, charyzmatów i posług, powodują wiele możliwości dawania świadectwa Ewangelii, ożywiając i precyzując działalność ewangelizacyjną Kościoła (por. ChL 45).

W adhortacji *Pastores dabo vobis*⁴⁰ z 25 marca 1992 r., autor podjął temat nowej ewangelizacji w kontekście powołania kapłańskiego. Wobec dynamicznych przemian społecznych i kulturowych we współczesnym świecie, wyraził potrzebę, aby w nowej ewangelizacji duchowni byli „nowymi zwiastunami” (PDV 2). Papież zaakcentował również związek tego procesu z odkrywaniem powołania do stanu duchownego przez ludzi młodych, zainspirowanych autentycznym przekazem Ewangelii (por. PDV 9). Św. Jan Paweł II określił nową ewangelizację jako naczelne i powszechne zadanie duszpasterskie. Do jego realizacji konieczna jest nowa gorliwość, nowe metody i nowy sposób głoszenia i dawania świadectwa Ewangelii. Stwierdził, że potrzeba do tego „kapłanów, którzy bezwzględnie i w pełni przeżywają tajemnicę Chrystusa i potrafią wypracować nowy styl życia duszpasterskiego” (PDV 18).

W adhortacji *Vita consecrata*⁴¹ z 25 marca 1996 r., akcentując szczególną rolę osób konsekrowanych w nowej ewangelizacji, papież określił warunek jej skuteczności, który odnieść należy do każdego, kto podejmuje to dzieło. Nowa ewangelizacja okaże się owocna, jeżeli będzie dynamicznym i powszechnym przekazem treści zinterioryzowanych przez głoszącego w prawdziwej relacji z Chrystusem. Potrzeba do tego również zrozumienia i zinterpretowania w świetle Ewangelii okoliczności, towarzyszących współczesnemu apostołstwu, aby móc skutecznie na nie odpowiadać (por. VC 81).

³⁹ Jan Paweł II. *Adhortacja apostolska Christifideles laici o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie*. W: *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*. Red. M. Romanek. T. I 1979-1995. Kraków 2006 s. 349-488.

⁴⁰ Jan Paweł II. *Adhortacja apostolska Pastores dabo vobis o formacji kapłanów we współczesnym świecie*. W: *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*. Red. M. Romanek. T. I 1979-1995. Kraków 2006 s. 525-697.

⁴¹ Jan Paweł II. *Adhortacja apostolska Vita consecrata o życiu konsekrowanym i jego misji w Kościele i w świecie*. W: *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*. Red. M. Romanek. T. II 1996-2003. Kraków 2006 s. 5-159.

W adhortacji *Ecclesia in Europa*⁴² z 28 czerwca 2003 r., św. Jan Paweł II w duchu nowej ewangelizacji skierował do chrześcijan Europy słowa zachęty do wiary w Chrystusa i jej obrony. Przywołał myśl Pierwszego Zgromadzenia Specjalnego Synodu Biskupów z 1991 r. poświęconego Europie, że w kwestii nowej ewangelizacji nie należy powoływać się wyłącznie na chrześcijańską tradycję kontynentu, ale potrzeba ponownego wyboru Chrystusa i Jego Ewangelii w perspektywie przyszłości (por. EE 2). Wobec procesów sekularyzacji i laicyzacji, a jednocześnie ciągłego pragnienia niezawodnej nadziei, konieczna jest nowa gorliwość przekazu orędzia zbawczego w procesie nowej ewangelizacji, a często pierwszej ewangelizacji jako misji *ad gentes*, również w Europie (por. EE 45-46). Autor adhortacji dostrzegł także w tej kwestii znaczącą rolę kultury, która poprzez piękno sztuki może przyczyniać się do ponownego szukania i poznawania Boga w Osobie Jezusa Chrystusa (por. EE 60).

W liście apostolskim *Tertio millennio adveniente*⁴³ z 10 listopada 1994 r., wobec zbliżającego się przełomu tysiącleci, św. Jan Paweł II wyraził potrzebę ponownego odkrycia Osoby Jezusa Chrystusa (por. TMA 40), Ducha Świętego, który „jest głównym sprawcą nowej ewangelizacji” (TMA 45), dla oddania czci Bogu Ojcu (por. TMA 49). Postępująca obecnie rezygnacja z wiary i tradycji chrześcijańskiej jest wprost proporcjonalna do potrzeby nowej ewangelizacji, która powinna dokonywać się w obszarach „współczesnej cywilizacji i kultury, polityki i ekonomii” (TMA 57).

W liście apostolskim *Novo millennio ineunte*⁴⁴ z 6 stycznia 2001 r., autor napisał, że nowa ewangelizacja nie jest zadaniem zarezerwowanym dla „specjalistów”, ale powierzonym wszystkim wyznawcom Chrystusa jako praktyka codzienna (por. NMI 40). Zaś dla uwiarygodnienia słów potrzeba świadectwa chrześcijańskiego ubóstwa, gdyż „miłosierdzie czynów nadaje nieodpartą moc miłosierdziu słów” (NMI 50).

Aktualną definicję nowej ewangelizacji odnaleźć można również w „Encyklopedii Katolickiej”. Jest to forma „misyjnej i duszpasterskiej działalności Kościoła, skierowana do ludzi, którzy uwierzyli w Jezusa Chrystusa, ale utracili z Nim żywy kontakt”⁴⁵. Jest ona podejmowana w celu ponownego włączenia ich w życie Kościoła. Pierwszym podmiotem nowej ewangelizacji jest Bóg Trójjedyny, który objawił się w Jezusie Chrystusie i w mocy

⁴² Jan Paweł II. *Adhortacja apostolska Ecclesia in Europa o Jezusie Chrystusie, który żyje w Kościele jako źródło nadziei dla Europy*. W: *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*. Red. M. Romanek. T. II 1996-2003. Kraków 2006 s. 625-726.

⁴³ Jan Paweł II. *List apostolski Tertio millennio adveniente w związku z przygotowaniem Jubileuszu Roku 2000*. Poznań 1995.

⁴⁴ Jan Paweł II. *List apostolski Novo millennio ineunte na zakończenie Wielkiego Jubileuszu Roku 2000*. Poznań 2001.

⁴⁵ M. Zając. *Nowa ewangelizacja*. W: *Encyklopedia Katolicka*. Red. E. Gigilewicz i in. T. XIV. Lublin 2010 kol. 13.

Ducha Świętego działa w Kościele. Kolejnym jest Kościół jako wspólnota, która zna i realizuje swoje powołanie. Następnie każdy człowiek, który wierzy w Chrystusa, wprowadza Ewangelię we własne życie i podejmuje wezwanie do apostołstwa. Przedmiotem nowej ewangelizacji jest Objawienie Boże przekazywane przez Tradycję i Pismo Święte. Przymiot nowości pochodzi z następujących czynników: kontekstu społeczno-kulturowego, zawsze aktualnego i ożywczego charakteru orędzia Chrystusa, stanu uświadomienia adresatów i podmiotów ewangelizacji oraz ich poczucia odpowiedzialności za nią, a także metod. Wśród tych ostatnich szczególna jest wartość osobistej wiary i świadectwa. Jako istotne wymieniono środki społecznego przekazu. Istnie również potrzeba stałego poznawania treści Objawienia i eklezjologii Soboru Watykańskiego II oraz interpretacji zjawisk negatywnych, takich jak: dechrystianizacja, sekularyzm, materializm i rozwój sekt. Adresatami nowej ewangelizacji w sensie ścisłym są osoby zdechrystianizowane, które oddaliły się od Chrystusa i Kościoła. W sensie szerokim są nimi chrześcijanie, których deklaracja wiary i praktyka życia stoją w sprzeczności oraz wspólnoty kościelne, potrzebujące odnowy wiary i wzbudzenia postaw ewangelicznych. Nowa ewangelizacja skierowana jest również do sfer polityki, ekonomii, prawa i kultury oraz organizacji społecznych⁴⁶.

Zgodnie z tytułem, niniejsza rozprawa swoim zakresem treściowym będzie obejmować myśl J. Ratzingera – Benedykta XVI jako prezbitera, biskupa, kardynała i papieża. Choć sformułowanie „nowa ewangelizacja” zostało użyte po raz pierwszy w 1979 r., jednak z uwagi na dorobek naukowy i duszpasterski J. Ratzingera, treści wyrażone przez niego przed tą datą również zostaną uwzględnione.

Termin „studium katechetyczne” wskazuje z jakiej perspektywy naukowej zostanie podjęty temat rozprawy. Ewangelizacja jest jednym z etapów formacji chrześcijańskiej poprzedzających katechezę i koniecznym warunkiem jej skuteczności. Jedynie człowiek, który świadomie i dobrowolnie wybiera Jezusa Chrystusa i Jego Ewangelię oraz podejmuje nawrócenie, jest zdolny do odpowiedniego przeżywania sakramentów i uczestniczenia w katechezie⁴⁷. Zatem refleksja i działalność ewangelizacyjna Benedykta XVI, zostaną odniesione do natury, funkcji, zadań i celu katechezy. Tytułowe zagadnienie zostanie podjęte z zamiarem ukazania wpływu i udziału papieża w formacji chrześcijańskiej współczesnego człowieka oraz prowadzenia go do komunii z Chrystusem. Zostanie podjęta próba

⁴⁶ Tamże kol. 13-14.

⁴⁷ Por. P. Mąkosza. *Między katechetyczną rzeczywistością a ewangelizacyjnym oczekiwaniem*. W: *XXV lat nauczania religii w polskiej szkole. Między nadzieją a rzeczywistością*. Red. M. Zajac. Lublin 2015 s. 120.

przedstawienia w jaki sposób myśl ewangelizacyjna J. Ratzingera odpowiada celowi katechezy jako takiej.

Stan badań nad nową ewangelizacją w świetle nauczania J. Ratzingera – Benedykta XVI obejmuje publikacje, które w całości są poświęcone refleksji papieża bądź traktują o niej częściowo, obok innych autorów. Zostaną one zaprezentowane według dwóch kryteriów: stopnia odniesienia do myśli Benedykta XVI na temat nowej ewangelizacji oraz chronologii, począwszy od pozycji najstarszych.

W publikacji *Wezwanie Benedykta XVI do nowej ewangelizacji*⁴⁸ W. Osiał. podjął refleksję w oparciu o treść listu apostołskiego w formie *motu proprio Ubicumque et semper* ustanawiającego papieską Radę ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. Opisał konieczność i motywy apelu o nową ewangelizację, jej pojęcie i metody, a także zadania wspomnianej dykasterii. Odniósł się również do innych wypowiedzi J. Ratzingera – Benedykta XVI dotyczących ewangelizacji: przemówienia podczas konferencji prasowej w Biurze Prasowym Stolicy Apostolskiej po zaaprobowaniu *Katechizmu* 26 czerwca 1992, przemówienia do biskupów polskich z okazji wizyty *ad limina apostolorum* 3 grudnia 2005, homilii podczas niesporów w bazylice św. Pawła za Murami 28 czerwca 2008 oraz przemówienia podczas spotkania z Konferencją Episkopatu Francji w Lourdes 14 września 2008.

J. Szymik w monografii pt. *Wobec dechrystianizacji. Joseph Ratzinger/Benedykt XVI o zasadach i duchowości nowej ewangelizacji*⁴⁹, opisał współczesne zjawiska dechrystianizacji i ateizmu „agresywnego” oraz ich konsekwencje. Nakreślił trzy możliwości ustosunkowania się do nich. Pierwsza to sprzeciw, a jednocześnie postawa ekskluzywistyczna na rzecz własnego komfortu, która skutkuje znużeniem wewnętrznym. Druga to utopijna i bezwarunkowa zgoda na propozycje kultury postmodernistycznej. Trzecia to nowa ewangelizacja jako postawa duchowa. Polega ona na krytycznej ocenie współczesnych zjawisk ponowoczesności oraz autentycznej wierze w Chrystusa i wprowadzaniu Jego Ducha w dzisiejszą kulturę. J. Szymik przeanalizował strukturę i znaczenie nowej ewangelizacji w świetle przemówienia J. Ratzingera do katechetów w roku 2000 i innych tekstów jego autorstwa.

W dziele *Nowa ewangelizacja a kultura w świetle myśli Benedykta XVI. Powiązania i perspektywy*⁵⁰. J. Szewczyk zbadał naturę relacji między kulturą a ewangelizacją. W sposób

⁴⁸ W. Osiał. *Wezwanie Benedykta XVI do nowej ewangelizacji*. „Warszawskie Studia Teologiczne” 1:2011 s. 277-290.

⁴⁹ J. Szymik. *Wobec dechrystianizacji. Joseph Ratzinger/Benedykt XVI o zasadach i duchowości nowej ewangelizacji*. „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 2:2013 s. 169-181.

⁵⁰ J. Szewczyk. *Nowa ewangelizacja a kultura w świetle myśli Benedykta XVI. Powiązania i perspektywy*. „Roczniki Teologii Duchowości” 5:2013 s. 101-125.

syntetyczny zdefiniował kulturę i zbadał jej rolę. Jego zdaniem człowiek jest źródłem kultury i celem nowej ewangelizacji. Za Benedyktem XVI zdiagnozował współczesną sytuację kulturową w Europie. Oceniał jej stan jako kryzysowy, spowodowany błędnymi założeniami antropologicznymi. Odniósł proces nowej ewangelizacji do wcześniejszych wniosków. Stwierdził istnienie proporcjonalnej zależności między skutecznością ewangelizacji kultury, a głoszeniem słowa i świadectwem życia. Wśród wielu publikacji J. Ratzingera – Benedykta XVI, do których odniósł się autor, znalazły się m.in. adhortacja apostolska *Verbum Domini* i list apostolski *Ubicumque et semper*.

W publikacji *Ewangelizacja według Benedykta XVI*⁵¹, S. Tokarek zainspirowany myślą papieża, dokonał oceny okoliczności, jakie współcześnie towarzyszą głoszeniu Ewangelii. Wobec sprzeciwu i obojętności człowieka względem orędzia chrześcijańskiego, wyraził potrzebę ewangelizacji i zmiany stylu przepowiadania Dobrej Nowiny. Opisał elementy ewangelizacji określone przez Benedykta XVI oraz ukazał postulowany wzór osoby ewangelizatora. Przytoczył i skomentował wskazania praktyczne, których udzielił papież. S. Tokarek odniósł się m.in. do tekstu encykliki *Deus caritas est*, adhortacji apostolskiej *Sacramentum caritatis* i listu apostolskiego *Ubicumque et semper*.

Nowa Ewangelizacja – Kerymatyczny impuls w Kościele pod redakcją P. Sowy i K. Kapronia⁵², to interesująca praca zbiorowa, składająca się z dwóch części. Pierwsza zawiera wyjaśnienie znaczenia nowej ewangelizacji i wezwanie do niej. Przedstawiono również rolę kapłana oraz przestrzeżono przed błędami. Autorami tekstów są: G. Ryś, J.L. Moens, D. Rey, N. Medina, R. Fisichella, J.R. Carballo. Druga część została zatytułowana: „Nowa ewangelizacja. Śladami Jana Pawła II”. W świetle nauczania papieża opisano pojęcie, typy i strategię ewangelizacji. Zamieszczono także wnioski dla teologii pastoralnej. Odniesienia do nauczania Benedykta XVI znajdują się w części pierwszej. Powołano się na: encykliki *Deus caritas est* i *Caritas in veritate*, adhortacje apostolskie *Sacramentum caritatis*, *Africae munus* i *Verbum Domini*, listy apostolskie *Porta fidei* oraz *Ubicumque et semper*, przemówienie do członków Prezydium Centralnego Katolików Niemieckich we Fryburgu 24 września 2011 r., przemówienie do pracowników Kurii Rzymskiej 22 grudnia 2005 r., przemówienie do przedstawicieli świata akademickiego w Pradze 27 września 2009 r., homilię za zakończenie Roku Kapłańskiego 11 czerwca 2010 r.

⁵¹ S. Tokarek. *Ewangelizacja według Benedykta XVI*. „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 33:2013 s. 247-256.

⁵² *Nowa Ewangelizacja – Kerymatyczny impuls w Kościele*. Red. P. Sowa. K. Kaproń. Gubin 2012 s. 216.

Lubelski homiletyk S. Dyk w dziele *Nowa ewangelizacja – konkretne wezwanie*⁵³, sprecyzował pojęcie nowej ewangelizacji oraz dokonał syntezy zagadnienia. Zastrzegł, że publikacja nie jest szczegółowym i pełnym opracowaniem tematu. Ukazał biblijno-teologiczne podstawy nowej ewangelizacji. Opisał preewangelizację jako przygotowanie do nowej ewangelizacji. Przedstawił cztery jej metody: kerymatyczną, misyjnej strategii Kościoła, ożywienia wiary wspólnot chrześcijańskich oraz inkulturacji. S. Dyk oparł swoją refleksję na myśli m.in. Benedykta XVI zawartą w encyklikach *Deus caritas est* i *Spe salvi*, adhortacjach apostolskich *Sacramentum caritatis*, *Africae munus* i *Verbum Domini*, listach apostolskich *Porta fidei* oraz *Ubicumque et semper*. Korzystał również z innych publikacji J. Ratzingera.

Natomiast E. Sienkiewicz w publikacji *Nowa ewangelizacja w ponowoczesnym świecie*⁵⁴, wyjaśnił w oparciu o teksty różnych autorów znaczenie ewangelizacji oraz potrzebę jej nowości. Nakreślił kontekst kulturowy, w którym Ewangelia jest dziś głoszona. Przedstawił tożsamość adresatów ewangelizacji oraz ukazał jej społeczny wymiar. Podjął zagadnienie ewangelizacji kultury, a także misyjnego ukierunkowania teologii i duszpasterstwa. Autor odniósł się do różnych publikacji Benedykta XVI, m.in.: encyklik *Deus caritas est* i *Caritas in veritate* oraz listu apostolskiego *Ubicumque et semper*.

W niniejszej rozprawie literatura źródłowa obejmować będzie publikacje J. Ratzingera – Benedykta XVI na przestrzeni lat jego działalności naukowej i duszpasterskiej. Istotny dla przedstawienia tematu zbiór stanowi wielotomowa edycja *Joseph Ratzinger Opera Omnia*⁵⁵. Studium nauczania Benedykta XVI z okresu pontyfikatu w przeważającej mierze zostanie oparte na tekstach zamieszczone w miesięczniku „L'Osservatore Romano”, w wydaniu polskim, a także włoskim. Zostaną zbadane także inne wydania refleksji autora. Cennym źródłem informacji, która zostanie zbadana, są opracowania myśli J. Ratzingera, zarówno w formie książkowej, jak i artykułów naukowych. Z uwagi na fakt, że nauczanie Benedykta XVI jest częścią Tradycji Kościoła i kontynuacją myśli poprzedników, w pracy znajdą się, odniesienia do różnych dokumentów Kościoła. Literaturę pomocniczą będą stanowić publikacje z zakresu nauk teologicznych i humanistycznych. Bibliografię niniejszej rozprawy będą stanowić w większości teksty w języku polskim, po części zaś także w językach obcych.

Z racji pastoralno-katechetycznego charakteru niniejszego studium, w sensie szerokim w rozprawie zostanie zastosowana metoda teologiczna. Polega ona na badaniu i przekazywaniu treści Objawienia Bożego przekazanego przez Pismo Święte i Tradycję Kościoła w celu

⁵³ S. Dyk. *Nowa ewangelizacja – konkretne wezwanie*. Gubin 2015 ss. 312.

⁵⁴ E. Sienkiewicz. *Nowa ewangelizacja w ponowoczesnym świecie*. Szczecin 2015 ss. 334.

⁵⁵ *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. Lublin 2012-.

doprowadzenia człowieka do więzi z Chrystusem i praktyki życia zgodnej z Ewangelią⁵⁶. Zgodnie z klasyfikacją modeli katechetycznych tekstów naukowych podaną przez M. Majewskiego, będzie to rozprawa w przeważającej części oparta na źródłach, których treść zostanie zinterpretowana w oparciu o literaturę przedmiotu. Publikacje pomocnicze przyczynią się do poszerzenia perspektywy podejmowanego tematu⁵⁷.

W sensie ścisłym w pracy zostanie zastosowana metoda analizy. Zgodnie z jej założeniami, z całości refleksji J. Ratzingera – Benedykta XVI na temat nowej ewangelizacji zostaną wyodrębnione elementy strukturalne. Ich treść zostanie następnie zbadana pod względem znaczenia, wartości, założeń, zadań i celów. Analizie zostanie poddana również działalność ewangelizacyjna, którą papież podejmował, jak również okoliczności jej towarzyszące. Podwójny aspekt zakładanej analizy będzie odpowiadał tytułowi pracy, który oznacza prezentację zarówno myśli autora na temat nowej ewangelizacji, jak i jego działalności ewangelizacyjnej. Zastosowanie metody analizy, poprzez wyodrębnienie z tematu zasadniczych treści, wzbogaci poznanie myśli Benedykta XVI oraz przyczyni się do całościowego spojrzenia na zagadnienie nowej ewangelizacji⁵⁸.

Refleksja Benedykta XVI zostanie ujęta w trzech aspektach, właściwych dla katechetyki jako dyscypliny teologicznej: fenomenologicznym, hermeneutycznym i prakseologicznym. Oznaczają odpowiednio: opis współczesnej sytuacji kulturowej, jej interpretację w świetle Ewangelii oraz propozycję działań⁵⁹. Takie przedstawienie tematu, w przyszłości w pewnym stopniu może przyczynić się do realizacji zadań katechetyki jako dyscypliny naukowej, to znaczy analizowania, oceniania i zmieniania praktyki katechetycznej oraz opracowywania treści, tworzenia nowych i skutecznych koncepcji katechezy⁶⁰.

Prezentowana publikacja będzie składać się z pięciu rozdziałów. Tytuły rozdziałów od pierwszego do czwartego oraz ich paragrafów, zostały sformułowane w oparciu o wspomnianą wyżej wypowiedź J. Ratzingera na temat nowej ewangelizacji⁶¹. W rozdziale pierwszym, zostaną przedstawione obszary nowej ewangelizacji: tradycyjnie chrześcijańskie, dechrystianizujące się oraz zdechrystianizowane. Kolejność paragrafów została ustalona według kryterium stopnia zaangażowania w praktykę życia chrześcijańskiego, od najwyższego do najniższego. W sposób szczegółowy zostanie wyjaśnione znaczenie takiego określenia

⁵⁶ Por. P. Tomasik. *Kwestie fundamentalne metodologii katechetyki*. „Studia Katechetyczne” 9:2013 s. 85.

⁵⁷ Por. M. Majewski. *Metodologia katechetyki w teorii i praktyce*. Kraków 1998 s. 93.

⁵⁸ Por. Tamże. s. 128-130.

⁵⁹ Por. P. Tomasik. *Kwestie fundamentalne metodologii katechetyki* s. 87.

⁶⁰ Por. R. Chałupniak, J. Kostorz. *Wybrane zagadnienia z katechetyki*. Opole 2002 s. 18.

⁶¹ J. Ratzinger. *Nowa ewangelizacja* s. 35-39.

poszczególnych obszarów. Zostaną podane ich konkretne przykłady wraz z tłem historyczno-religijnym. Według wspomnianego kryterium zostaną scharakteryzowane społeczeństwa zamieszkujące dany teren. Zostaną opisane tamtejsze warunki przepowiadania orędzia chrześcijańskiego, począwszy od struktur kościelnych, skończywszy na okolicznościach zewnętrznych.

W drugim rozdziale zostaną przedstawione zasady nowej ewangelizacji: powszechności, nowości i pokory. Zostanie wyjaśnione znaczenie poszczególnych pryncypiów. Najpierw zostanie przedstawiony krąg adresatów dzieła ewangelizacji. Następnie zostanie podane, co podlega owej nowości. Dalej zostanie opisana zasadność postawy pokory i jej przejawy w przepowiadaniu Ewangelii. Zasady te zostaną poparte przykładami zaczerpniętymi z działalności ewangelizacyjnej J. Ratzingera – Benedykta XVI.

W trzecim rozdziale zostaną przedstawione formy nowej ewangelizacji, które pozostają we wzajemnej relacji. Pierwszą z nich będzie przepowiadanie słowa Bożego. Zostanie opisana kluczowa rola tej działalności. Jako druga forma nowej ewangelizacji zostanie przedstawiona liturgia i sakramenty. Trzecim zagadnieniem będzie świadectwo życia chrześcijańskiego oraz jego znaczenie i skutki w nowej ewangelizacji. Jako czwarta forma zostanie omówiona praktyka modlitwy. Zostanie uzasadniona jej potrzeba, a także rola w głoszeniu orędzia chrześcijańskiego. Jako piąty zostanie podjęty temat cierpienia, zasadność uznania go za formę nowej ewangelizacji oraz natura relacji między cierpieniem a nową ewangelizacją. Jako szósta forma głoszenia Ewangelii zostanie przedstawiony wyraz artystyczny.

W czwartym rozdziale zostaną przedstawione treści nowej ewangelizacji. Jako pierwsze zostanie podjęte zagadnienie nawrócenia, jego znaczenie, potrzeba oraz cel. Jako drugi podjęty będzie temat królestwa Bożego oraz wynikające z niego zobowiązania w dziedzinie nowej ewangelizacji. Jako trzecia z treści nowej ewangelizacji zostanie przedstawiona Osoba Jezusa Chrystusa. Tematem czwartego paragrafu będzie życie wieczne oraz jego wpływ na głoszenie orędzia chrześcijańskiego.

W piątym rozdziale zostaną przedstawione narzędzia nowej ewangelizacji. J. Ratzinger – Benedykt XVI zarówno polecał ich stosowanie, jak sam nimi się posługiwał. Jako pierwsze przedstawione będzie *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego*, jego znaczenie i możliwości aplikacji jego treści w dziele nowej ewangelizacji. Drugim z prezentowanych narzędzi będzie Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. Zostanie przedstawiona jej działalność w procesie nowej ewangelizacji. Na trzecim miejscu zostanie opisana rola środków społecznego przekazu w nowej ewangelizacji oraz sposób, w jaki Benedykt XVI posługiwał się nimi w nowej ewangelizacji.

ROZDZIAŁ I

OBSZARY NOWEJ EWANGELIZACJI

W liście apostolskim *Ubicumque et semper* z 21 września 2010 r., Benedykt XVI w oparciu o kryterium stanu wiary i praktyki życia chrześcijańskiego, scharakteryzował trzy obszary, których dotyczy nowa ewangelizacja i nazwał je tradycyjnie chrześcijańskie, dechrystianizujące się oraz zdechrystianizowane. W swojej wypowiedzi papież odniósł się do treści posynodalnych adhortacji apostolskich: *Christifideles laici* (por. ChL 34) św. Jana Pawła II oraz *Evangelii nuntiandi* (por. EN 52, 56) św. Pawła VI. W powyższym liście, autor przedstawił w sposób ogólny stan religijności na wymienionych obszarach (por. US, *Wstęp*). Swoją myśl na ten temat prezentował zarówno we wcześniejszych, jak i późniejszych wypowiedziach, których treść odpowiada przyjętemu rozróżnieniu.

Sytuacja każdego z przedstawionych obszarów stanowi argument za nieodwołalnością i koniecznością nowej ewangelizacji¹. Imperatyw misyjny jest szczególnie odczuwalny wobec powszechnego zagubienia egzystencjalnego człowieka, co papież stwierdził w dniu inauguracji swojego pontyfikatu². W posynodalnej adhortacji apostolskiej *Africae munus*³ z 19 listopada 2011 r., napisał, że nowa ewangelizacja skierowana jest do osób, które zarzuciły praktyki chrześcijańskie (por. AM 160). W refleksji na ten temat nie można jednak ograniczać się wyłącznie do stwierdzeń negatywnych. Nie przyczyniają się one do wzrostu wiary, ale powodują wycofanie, sceptycyzm lub cynizm, a nawet zniszczenie człowieka⁴. Konieczna jest nadzieja, którą Benedykt XVI wyraził po zakończeniu XX Światowego Dnia Młodzieży w

¹ Por. Benedykt XVI, P. Seewald. *Światłość świata*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Góźdz, M. Górecka. T. XIII/2. Lublin 2017 s. 861.

² Por. Benedykt XVI. *Wsluchiwać się z całym Kościołem w słowo i wolę Chrystusa*. 24 IV – Msza św. z okazji inauguracji pontyfikatu. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2005 s. 11; zob. Tenże. *W duchu wzajemnego zrozumienia, poszanowania i miłości*. 25 IV – Spotkanie z przedstawicielami niekatolickich Kościołów i Wspólnot kościelnych oraz innych religii. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2005 s. 13.

³ Benedykt XVI. *Posynodalna adhortacja apostolska «Africae munus» o Kościele w Afryce w służbie pojednania, sprawiedliwości i pokoju*. Kraków 2012.

⁴ Por. J. Ratzinger, P. Seewald. *Sól ziemi*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Góźdz, M. Górecka. T. XIII/1. Lublin 2017 s. 289.

Kolonii w 2005 r. Jej założeniem jest przyszła odnowy wiary zarówno w Europie, jak i na całym świecie⁵.

Pierwszym warunkiem skuteczności misji Kościoła jest doświadczenie Boga. Kolejny stanowi poznanie człowieka oraz badanie zjawisk religijnych i społeczno-kulturowych, aby dostosować formy działania do konkretnych potrzeb (por. US, *Wstęp*). Jak stwierdził papież, należy poddawać rozeznaniu okoliczności życia zarówno wiernych, jak i całego społeczeństwa, a także przejawy aktywności oraz obojętności⁶.

W tym celu, w niniejszym rozdziale zostanie podjęta próba przyporządkowania danej sytuacji eklezjalnej do jednego z trzech obszarów, według kryteriów określonych przez Benedykta XVI. Jeszcze jako kardynał stwierdził, że w analizie sytuacji Kościoła na świecie, potrzeba „rozróżnienia na kontynenty i kraje”⁷. Zostanie zatem przybliżona działalność Kościoła w wybranych krajach i na kontynentach. Nakreślone będą zarówno pozytywne, jak i negatywne aspekty analizowanej rzeczywistości. Celem tej części pracy jest również ukazanie, w jaki sposób Benedykt XVI podejmował ewangelizację wobec wiernych Kościoła na danym obszarze.

1.1. Obszary tradycyjnie chrześcijańskie

Benedykt XVI określił terytoria, gdzie istnienie i działalność Kościoła mają wielowiekową tradycję, jako tradycyjnie chrześcijańskie. Obszary te łączy potrzeba nowych bodźców ewangelizacyjnych. Mimo faktycznego procesu sekularyzacji, wiara i praktyka życia chrześcijańskiego są tam względnie dynamiczne i „zakorzenione w duszy całych narodów” (US, *Wstęp*). Jednak wobec jawnego, choć zróżnicowanego, kryzysu identyfikacji z Chrystusem i Kościołem, konieczne jest podjęcie działalności ewangelizacyjnej⁸. W niniejszym paragrafie zostanie przedstawiona sytuacja Kościoła w następujących krajach: Polsce, Włoszech, Chorwacji, Brazylii, Meksyku, Kubie, Kamerunie i Beninie, a także szerzej w Ameryce Łacińskiej i Afryce.

⁵ Por. Benedykt XVI. *Orędzie nadziei dla Europy. 24 sierpnia – Watykan. Audiencja generalna po podróży*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2005 s. 6.

⁶ Por. Benedykt XVI. *Bądźcie apostołami nadziei. 23 IX – Do biskupów meksykańskich przybyłych z wizytą «ad limina Apostolorum»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2005 s. 27.

⁷ J. Ratzinger. *W Niemczech chrześcijaństwo musi zacząć się od nowa. W rozmowie z Rose-Marie Borngässer i Gernotem Faciusem (Die Welt 2002)*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XIII/3. Lublin 2018 s. 1211.

⁸ Por. Benedykt XVI. *Kościół jest zacznem odnowy. 28 VI – Homilia podczas I Nieszporów uroczystości Świętych Apostołów Piotra i Pawła*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2010 s. 44.

Jednym z krajów reprezentujących obszary tradycyjnie chrześcijańskie jest Polska. W 2005 r., podczas wizyty biskupów polskich *ad limina Apostolorum*, papież wyrażał uznanie dla misji Kościoła w Polsce oraz dorobku chrześcijańskiej kultury, z którym kraj wszedł do Unii Europejskiej. Jednocześnie przestrzegał przed niebezpieczeństwem zaprzepaszczenia tegoż dziedzictwa⁹. Nawiązywał do refleksji św. Jana Pawła II z 1979 r. w Nowej Hucie na temat nowej ewangelizacji, przypominając, że jest ona pierwszorzędym zadaniem biskupa¹⁰. Wobec postępującego w Polsce zjawiska sekularyzacji i laicyzacji, stwierdził potrzebę permanentnej ewangelizacji kultury. Zalecał, aby chronić tożsamość katolicką i narodową Polski. Realizacja tego zadania polega na właściwym odczytaniu i spożytkowaniu nadal żywotnego zainteresowania kwestią wiary i potrzeby wspólnoty. Wyrazem ostatniej jest uczestnictwo młodzieży w europejskich i światowych spotkaniach modlitewnych¹¹. Ewangelizacji w Polsce z pewnością sprzyja wysoki na tle innych krajów europejskich procent katolików uczestniczących we Mszy św. niedzielnej. Innym, korzystnym czynnikiem jest również działalność osób świeckich na rzecz rodziny, małżeństwa i ochrony życia ludzkiego¹².

W 2006 r. Benedykt XVI odbył podróż apostolską do Polski, której hasło brzmiało: „Trwajcie mocni w wierze”. Jak stwierdził wówczas, jego obecność w Polsce nie miała jedynie charakteru sentymentalnego, choć nie był on bez znaczenia. Była podyktowana przede wszystkim pragnieniem umocnienia w wierze oraz szukaniem inspiracji wiary w pełnionej przez niego misji¹³. Celem było również przekonanie się, czy Polacy trwają w wierze¹⁴. Zwrócił się w tamtym czasie również do osób niewierzących, co ma znaczenie w perspektywie nowej ewangelizacji. Wskazał na człowieczeństwo jako wspólną podstawę relacji międzyludzkich. Z niego zaś wynika dobra wola, braterstwo, życzliwość i nadzieja oraz dążenie do prawdziwego szczęścia w wymiarze duchowym i materialnym¹⁵.

Do katolików w Polsce zwracał się wówczas z prośbą o zachowanie daru wiary i nauczania Jana Pawła II. Zachęcał do czerpania z tego dziedzictwa chrześcijańskiego w życiu

⁹ Por. Benedykt XVI. *Misja Kościoła w dziedzinie wychowania*. 26 XI – Przemówienie Benedykta XVI do I grupy biskupów. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2006 s. 30.

¹⁰ Por. Benedykt XVI. *Ewangelizacja zadaniem wszystkich*. 3 XII – Przemówienie Ojca Świętego do II grupy biskupów. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2006 s. 31.

¹¹ Por. Benedykt XVI. *Misja Kościoła w dziedzinie wychowania*. 26 XI – Przemówienie Benedykta XVI do I grupy biskupów s. 29-30.

¹² Por. Benedykt XVI. *Apostolstwo wiernych świeckich w Kościele*. 17 XII – Przemówienie Papieża do III grupy biskupów. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2006 s. 36-37.

¹³ Por. Benedykt XVI. *Pragnę zaczerpnąć ze źródła waszej wiary*. 25 maja – Warszawa. Przemówienie powitalne na lotnisku. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6-7:2006 s. 13.

¹⁴ Por. Benedykt XVI. *Trwajcie mocni w wierze, nadziei i miłości*. 28 maja – Kraków. Homilia podczas Mszy św. na Błoniach. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6-7:2006 s. 36.

¹⁵ Por. Benedykt XVI. *Pragnę zaczerpnąć ze źródła waszej wiary*. 25 maja – Warszawa. Przemówienie powitalne na lotnisku s. 14.

codziennym oraz procesie wychowania dzieci i młodzieży. Szczególną szansę ewangelizacji dostrzegał w praktykowaniu pobożności maryjnej¹⁶, eucharystycznej¹⁷, uczestnictwie w rekolekcjach i nabożeństwach Wielkiego Postu¹⁸ oraz pielgrzymkach¹⁹. Ponadto, wspierał rozwój Ruchu Światło-Życie i doceniał jego zasługi dla Kościoła w Polsce²⁰. Podobnie odnosił się do idei spotkań młodzieży na Polach Lednickich, które określił „szkołą formacji wiary dojrzałej”²¹.

W refleksji dotyczącej wychowania, wskazał na kwestię priorytetową, którą odnieść można również do ewangelizacji młodego pokolenia. Jest nią poznanie sytuacji egzystencjalnej danej rodziny. Uwzględnienie m.in. warunków materialnych jest istotnym czynnikiem przekazu orędzia chrześcijańskiego²². Podkreślał wartość „Tygodnia Wychowania” jako inicjatywy, której celem jest uświadamianie dorosłym ich osobistej odpowiedzialności za proces wychowania młodego człowieka²³. Przypominał o konieczności zacieśnionej współpracy Kościoła, władz, uniwersytetów i innych ośrodków świeckich na rzecz wychowania, z zachowaniem właściwej autonomii. Odnosił się do szerokiego wyboru programów i podręczników do katechezy w Polsce. Stwierdził, że może on znacząco przyczynić się do ewangelizacji i nauczania religii. Jednocześnie sugerował przemyślenie, czy ten stan rzeczy nie powoduje trudności w nabywaniu „systematycznej i uporządkowanej wiedzy religijnej”²⁴.

Spośród kościołów partykularnych, szczególną uwagę papież poświęcił m.in. diecezji tarnowskiej z racji przypadającej w 2011 r., 225 rocznicy jej utworzenia. Jako cechy wyróżniające Kościół w Tarnowie na mapie Polski wymienił m.in.: wskaźnik *dominantes* i *communicantes*, praktykę adoracji Najświętszego Sakramentu i przystępowania do spowiedzi,

¹⁶ Por. Benedykt XVI. *Zachowujcie i pogłębiajcie waszą wiarę. 26 maja – Warszawa. Homilia podczas Mszy św. na placu Piłsudskiego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6-7:2006 s. 24; zob. Tenże. *Bądźmy świadkami tej wiary, nadziei i miłości, których uczył nas św. Jan Paweł II. 29 III – Homilia podczas Mszy św. w 5. rocznicę śmierci Jana Pawła II*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2010 s. 38.

¹⁷ Por. Benedykt XVI. *Eucharystia szkołą miłości i solidarności. 25 maja*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2008 s. 42.

¹⁸ Por. Benedykt XVI. *Św. Bonifacy. 11 marca*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2009 s. 55.

¹⁹ Por. Benedykt XVI. *Bóg ratuje nas podczas życiowych burz. 7 sierpnia – Castel Gandolfo*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 52.

²⁰ Por. Benedykt XVI. *Raban Maur. 3 czerwca*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2009 s. 44.

²¹ Benedykt XVI. *Bóg pociesza w strapieniu. 30 maja*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 50.

²² Por. Benedykt XVI. *Misja Kościoła w dziedzinie wychowania. 26 XI – Przemówienie Benedykta XVI do I grupy biskupów* s. 28.

²³ Por. Benedykt XVI. *Okrzyk trwogi otwierający bramy nieba (Psalm 21). 14 września*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 48.

²⁴ Por. Benedykt XVI. *Misja Kościoła w dziedzinie wychowania. 26 XI – Przemówienie Benedykta XVI do I grupy biskupów* s. 29.

kondycję moralną rodziny, zaangażowanie dzieci i młodzieży w działalność grup apostołstwa i modlitwy, liczbę kandydatów do kapłaństwa oraz ewangelizacyjną działalność laikatu²⁵.

Benedykt XVI zwracał uwagę na różnorodne przejawy sprzeciwu wobec Ewangelii. Przestrzegał przed traktowaniem Chrystusa jako Osoby wyłącznie historycznej, której przesłanie jest dziś nieaktualne. Apelował do Polaków, aby nie rezygnowali z wiary jako fundamentu swojego życia, nawet wówczas, kiedy doświadczają z jej powodu lekceważenia i pogardy. Uświadamiał konieczność przejścia wiary przez etap doświadczenia. Stwierdził również, że nieodzowne jest konfrontowanie jej z niewiarą, w celu zachowania chrześcijańskiej tożsamości²⁶. Przekonywał, że bycie ochrzczonym niesie zobowiązanie do postępowania w sprawiedliwości, wynikającej z wiary. Wzywał także do wierność temu zobowiązaniu, które jest streszczeniem programu życia chrześcijanina²⁷. Papież jednoznacznie potwierdził, że potencjał ewangelizacyjny Polski może być wielką szansą wobec narodów Europy. Zachęcał, aby żyjąc zgodnie z Ewangelią, przyczyniać się do odnowy wiary i życia chrześcijańskiego innych²⁸.

W tym kontekście istotne są jego słowa na temat potrzeb ewangelizacyjnych na świecie. Papież odniósł się liczby kandydatów do kapłaństwa w Polsce. Zachęcał, aby posyłać misjonarzy do innych krajów. Stwierdził, że jest to „szczególne zadanie, a w pewnym sensie obowiązek Kościoła w Polsce”²⁹. Do kapłanów polskich zwracał się z apelem, aby nie obawiali się wyjść z bezpiecznego i znanego środowiska, aby podjąć misję w innych krajach³⁰. Podczas wizyty w Polsce skierował do duchownych i świeckich siedem prośb dotyczących: wpatrywania się w Chrystusa, budowania Królestwa Bożego na ziemi, świadectwa życia chrześcijańskiego, troski o dobro bliźniego i dobro wspólne, ewangelizacji Europy i świata, modlitwy za papieża oraz trwania w wierze, nadziei i miłości³¹.

Krajem z obszaru tradycyjnie chrześcijańskiego są również Włochy. Tamtejszy katolicyzm jest mocno zróżnicowany. Część południową charakteryzuje większy

²⁵ Por. Benedykt XVI. *List Benedykta XVI z okazji 225. rocznicy powstania diecezji tarnowskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2011 s. 54-55.

²⁶ Por. Benedykt XVI. *Budujcie wasze życie na Chrystusie. 27 maja – Kraków. Przemówienie podczas spotkania z młodzieżą na Błoniach*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6-7:2006 s. 33.

²⁷ Por. Benedykt XVI. *U źródeł wiary i świętości Jana Pawła II. 27 maja – Wadowice. Przemówienie podczas spotkania z mieszkańcami miasta*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6-7:2006 s. 29.

²⁸ Por. Benedykt XVI. *Bądźcie zaczynem nowych chrześcijan. 21 VIII – Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 26.

²⁹ Benedykt XVI. *Ewangelizacja zadaniem wszystkich. 3 XII – Przemówienie Ojca Świętego do II grupy biskupów* s. 32.

³⁰ Por. Benedykt XVI. *Wierzcie w moc waszego kapłaństwa! 25 maja – Warszawa. Przemówienie podczas spotkania z duchowieństwem w archikatedrze św. Jana*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6-7:2006 s. 17.

³¹ Por. Benedykt XVI. *Trwajcie mocni w wierze, nadziei i miłości. 28 maja – Kraków. Homilia podczas Mszy św. na Błoniach* s. 37.

tradycjonalizm, folklor i sentymentalizm, północną zaś większy racjonalizm. Kryzys wiary i praktyki życia chrześcijańskiego jest tam widoczny, jednak w świadomości większości Włochów nadal istnieje powszechne przywiązanie do katolicyzmu. Jest on znacząco związany z tożsamością narodową³². Wciąż pojawiają się tam kolejne przejawy ożywienia wiary i inspirowane nią formy kultury. Wobec dotychczasowych praktyk duszpasterskich i katechetycznych, Kościoł we Włoszech dokonuje ich adaptacji do aktualnych potrzeb³³. W odniesieniu do tamtejszej sytuacji eklezjalnej, Benedykt XVI stwierdził, że wiele inicjatyw ewangelizacyjnych pochodzi ze strony wiernych świeckich, a nie Kościoła jako instytucji. Tych ostatnich jest mniej np. w porównaniu z Kościołem w Niemczech. Powodem jest fakt, że ludzie wierzą³⁴. Wobec tego, papież podkreślał potrzebę, aby umożliwić ich odpowiedni rozwój dla dobra całego Kościoła. Wskazywał ponadto na potrzebę nadania ewangelizacyjnego wymiaru codziennym spotkaniom z młodzieżą w parafiach, salach katechetycznych, placówkach oświatowych, szczególnie katolickich oraz osobistych rozmowach³⁵. Jako przykładowy obszar takich działań we Włoszech ukazał archidiecezję turyńską. Zachęcał, aby łączyć miejscową tradycję wiary z nowymi formami apostołstwa. W tym celu odczytywał ewangeliczną treść jaką niesie *Calun Turyński* oraz życiorysy świętych związanych z miastem, m.in.: Jana Bosko, Leonarda Murialdo, Józefa Cottolengo oraz Józefa Cafasso³⁶.

Przykładem oddającym rzeczywistość katolicyzmu południowej części Włoch jest Kalabria. Region ten charakteryzuje się pobożnością ludową. Na jego terenie znajdują się liczne miejsca kultu maryjnego. Papież motywował tamtejszych wiernych do pielęgnowania tradycji w duchu nauczania Soboru Watykańskiego II, Stolicy Apostolskiej i biskupów. Łączył duchowość kalabryjskich katolików z lokalnymi sprawami społecznymi, dotyczącymi rodziny, wychowania młodzieży i pracy. Wyrażał wolę, aby poprzez właściwe mieszkańcom doświadczenie religijne, przyczyniać się do odnowy życia miejscowej wspólnoty³⁷.

Innymi cechami odznacza się katolicyzm w Rzymie. Stolica Italii jest kosmopolityczną metropolią, która z racji na zróżnicowanie kulturowe i społeczne, generuje szczególne zadania

³² Por. J. Ratzinger, P. Seewald. *Sól ziemi* s. 301-302.

³³ Por. Benedykt XVI. *Apostolstwo przez środki społecznego przekazu. 2 VI – Do pracowników katolickiego dziennika «Avvenire», telewizji Sat2000, radia InBlu i agencji Sir.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2006 s. 39.

³⁴ Por. Benedykt XVI, P. Seewald. *Światłość świata* s. 865.

³⁵ Por. Benedykt XVI. *Przekazywanie wiary nowym pokoleniom jest odpowiedzią na kryzys wychowawczy. 29 V – Do Zgromadzenia Ogólnego Konferencji Episkopatu Włoch.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2008 s. 13.

³⁶ Por. Benedykt XVI. *Mam nadzieję, że w 2010 r. przybędę na wystawienie Calunu. 2 VI – Do pielgrzymów z archidiecezji turyńskiej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2008 s. 18.

³⁷ Por. Benedykt XVI. *Maryi Matce Kościoła zawieram waszą wspólnotę diecezjalną. 9 października – Lamezia Terme.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2012 s. 50.

ewangelizacyjne³⁸. Benedykt XVI stwierdził, że w mieście potrzebne jest odnowione przepowiadanie orędzia chrześcijańskiego. Jednym z konkretnych przejawów realizacji tego postulatu, była idea *Dialogów w katedrze*, organizowanych w bazylice św. Jana na Lateranie od 2011 r. Papież zachęcał również do sięgania po dawne formy duszpasterstwa, takie jak *ośrodki słuchania Ewangelii*³⁹, organizowane w ramach przygotowań do Jubileuszu Roku 2000. Tamtejsze dzieło nowej ewangelizacji zakłada szczególną otwartość duchową i racjonalną dobroć. Miejscami doświadczenia lokalnej specyfiki są instytucje charytatywne, w których realizowane są różne formy apostołatu⁴⁰. W jednej z rzymskich parafii papież przestrzegął, aby nie zwlekać z podejmowaniem w mieście nowej ewangelizacji. Zaniedbanie tego obowiązku skutkuje bowiem groźnym oddziaływaniem rozmaitych idei sprzecznych z Ewangelią⁴¹.

Krajem o tradycyjnie katolickim charakterze, znanym Benedyktowi XVI z doświadczenia jest Chorwacja. Papież nadał jej miano „zawsze wiernej”⁴². Udał się tam w 2011 r. Ludowa i emocjonalna religijność Chorwatów przypomina w dużym stopniu tę w Bawarii⁴³. Podczas I Krajowego Spotkania Chorwackich Rodzin Katolickich w Zagrzebiu, papież docenił troskę jaką tamtejszy Kościół otacza instytucję rodziny. Jednocześnie podkreślił, że wobec postępujących prądów konsumpcjonizmu, indywidualizmu i hedonizmu, również w Chorwacji konieczna jest jej nowa ewangelizacja. Stwierdził, że rodzinę należy otaczać troską nie tylko ze względu na zagrożenia. Istotnym powodem jest jej rola jako środowiska wychowania w wierze. Przyczynia się ona również do wzrostu jedności Kościoła i rozwoju jego misji. Benedykt XVI zachęcał także same rodziny, aby przeciwstawiały się wrogim tendencjom i czuły się odpowiedzialne za ewangelizację we własnej ojczyźnie. Przekonywał małżonków do dawania świadectwa miłości ofiarnej i nierozzerwalnej. Ukazywał ojcostwo i macierzyństwo jako źródło radości, z którego warto czerpać. Przypominał, że życie ludzkie jest nienaruszalne od poczęcia. Podkreślał konieczność stanowienia prawa, wspierającego

³⁸ Por. Benedykt XVI. *Kościół i świat potrzebują waszego świadectwa. 10 XII – Do osób konsekrowanych diecezji rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2006 s. 35.

³⁹ Por. Benedykt XVI. *Kościół w Rzymie jest solidarny z ubogimi i cierpiącymi. 31 XII – Nieszpory na zakończenie roku 2010*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2011 s. 20-21.

⁴⁰ Por. Benedykt XVI. *Praktykowanie miłości bliźniego jest udziałem w nowej ewangelizacji. 24 II – Przemówienie do członków Koła św. Piotra z okazji przekazania «obola»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2012 s. 37.

⁴¹ Por. Benedykt XVI. *Z góry Tabor na Golgotę drogą miłości. 4 III – Homilia podczas Mszy św. w parafii św. Jana Chrzyciela de la Salle*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2012 s. 42.

⁴² Benedykt XVI. *Paliusz znakiem jedności z Biskupem Rzymu. 30 VI – Przemówienie Ojca Świętego podczas audiencji dla metropolitów*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2008 s. 50.

⁴³ Por. Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 5.

małżeństwo i rodzinę, której dobro „jest również dobrem Kościoła”⁴⁴. Wiara i chrześcijańskie życie członków rodziny są bowiem krzewieniem prawdziwych wartości. Tymczasem kraje takie jak Chorwacja są za to szczególnie odpowiedzialne we współczesnej Europie⁴⁵.

Podczas spotkania z przedstawicielami różnych grup społecznych, papież podjął refleksję o sumieniu, która związana jest z tematem nowej ewangelizacji. Mówił o tożsamości narodowej i kulturowej Chorwacji. Odniósł się do faktu, że wiele tamtejszych instytucji kultury i nauki, tak jak i w całej Europie, ma genezę chrześcijańską. Stwierdził konieczność przypominania tej historii oraz właściwego interpretowania początków, aby przyczynić się do wzrostu świadomości współczesnego człowieka. Należy ukazywać duchową, kulturową i społeczną dynamikę powstawania i rozwoju np. szkolnictwa wyższego, szpitalnictwa czy kierunków sztuki. Potrzeba prowadzić do zrozumienia, że fundatorzy i twórcy z przeszłości kierowali się właściwie ukształtowanym sumieniem. Spośród takich osób, znanych z lokalnej historii, papież przypomniał Rudera Boškovicia, XVIII-wiecznego jezuitę i naukowca. Formacja sumienia jest kluczowym wkładem Kościoła w życie społeczne. Podstawowym środowiskiem temu służącym jest rodzina i parafia, w których należy na nowo głosić ewangeliczną logikę daru, jako odpowiedź na ideologie utylitarystyczne i hedonistyczne⁴⁶.

Postacie, do których naśladowania Benedykt XVI zachęcał to bł. Iwan Merz, apostoł młodych, zmarły w 1928 r. w wieku 32 lat⁴⁷ oraz bł. kard. Alojzy Stepinac, męczennik zmarły w 1960 r., prześladowany przez reżimy XX w. Jako właściwy wzór dla odczytywania życia świętych wskazywał Chrystusa i Jego ofiarę. Poleciał duchownym tak czerpać z życiorysów świętych, by ożywiać wiarę ludzi i konsekwentne według niej postępowanie⁴⁸.

W 2007 r. w Aparecidzie w Brazylii, odbyła się V Konferencja Ogólna Episkopatu Ameryki Łacińskiej i Karaibów, w której uczestniczył Benedykt XVI. W dniu jej rozpoczęcia, określił wiarę chrześcijańską najbardziej wartościowym dziedzictwem tego obszaru. Podkreślił, że jedynie Ewangelia wniosła prawdziwą nadzieję w życie mieszkańców

⁴⁴ Por. Benedykt XVI. *Otwarcie na życie otwarciem na przyszłość. 5 VI – Msza św. z okazji I Krajowego Spotkania Chorwackich Rodzin Katolickich*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 12-13.

⁴⁵ Por. Benedykt XVI. *Złożyłem hołd chorwackiej kulturze i tradycji. 8 VI – Audiencja generalna na placu św. Piotra*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 17-18.

⁴⁶ Por. Benedykt XVI. *Sumienie jest miejscem, w którym rozbrzmiewa głos prawdy. 4 VI – Spotkanie z przedstawicielami społeczeństwa chorwackiego w Teatrze Narodowym*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 8-9.

⁴⁷ Por. Benedykt XVI. *Trzeba szukać tego, co trwałe i nadaje sens życiu. 4 VI – Czuwanie z młodzieżą na placu Josipa Jelačića*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 11.

⁴⁸ Por. Benedykt XVI. *Konieczny jest «zwrot w kulturze» i promowanie życia na miarę człowieka. 5 VI – Nieszpory w zagrzebskiej katedrze*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 14-15.

kontynentu, nie zaś działalność polityczna, społeczna czy ekonomiczna⁴⁹. Papież przypomniał, że prowadzona od XVI w. chrystianizacja kontynentu, nie oznaczała alienacji rodzimej kultury, ani zmuszania do akceptacji obcej. Przeciwnie zaś, doprowadziła do uwznioślenia wszystkiego, co w dziedzictwie ludów Ameryki dobre, prawdziwe i piękne. Umożliwiła właściwy rozwój i postęp, ukazując ostateczną tożsamość tamtejszej kultury. Ta wyraża się przede wszystkim poprzez bogate tradycje religijne, sztukę, muzykę i literaturę.

W charakterystyce pobożności latynoamerykańskiej, Benedykt XVI zwrócił uwagę szczególnie na kult Chrystusa cierpiącego, eucharystycznego, solidarnego z cierpiącymi i ubogimi oraz na nabożeństwo do Maryi i świętych. Podkreślił, że w ewangelizację zaangażowane są tam liczne osoby świeckie, będące członkami ruchów kościelnych i katechetami. Wiele z nich to ludzie młodzi, stanowiący największą grupę wiekową społeczeństwa. W myśl papieża, dziedzictwo to należy chronić, utrzymywać, a w razie konieczności, oczyszczać. Pojawiają się bowiem zagrożenia dla katolickiej tożsamości i racjonalnego rozwoju społeczeństwa. Stanowią je przejawy materializmu, autorytaryzmu, sekularyzacji, hedonizmu, bierności, oddziaływania sekt oraz grup animistycznych i pseudoreligijnych⁵⁰. W odpowiedzi na wyzwania stojące przed Kościołem w Ameryce Łacińskiej i na Karaibach, Benedykt XVI nawiązywał do słów Jana Pawła II o ewangelizacji, wypowiedzianych w Puebli w 1979 r. i w Santo Domingo w 1992 r. Powtórzył tamto przesłanie i wzywał do odnawiania wierności Chrystusowi oraz podejmowania odważnej i owocnej misji⁵¹. Wyraził także wolę, aby kontynent latynoamerykański stanowił wzór pracy misyjnej i rozwiązywania kwestii problematycznych. Jego zdaniem, przyszłość Kościoła powszechnego w znacznym stopniu zależy od Ameryki Łacińskiej⁵².

Krajem z największą wspólnotą katolicką na tym kontynencie jest Brazylia. Przedmiotem zainteresowania papieża była tamtejsza działalność Kościoła w perspektywie

⁴⁹ Por. Benedykt XVI. *Wiara w Boga-Miłość uczyniła Amerykę Łacińską «kontynentem nadziei»*. 13 maja – *Aparecida. Msza św. na rozpoczęcie V Konferencji Ogólnej Episkopatu Ameryki Łacińskiej i Karaibów*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2007 s. 35.

⁵⁰ Por. Benedykt XVI. *Jesteśmy uczniami i misjonarzami Chrystusa, aby nasze narody miały w Nim życie*. 13 maja – *Aparecida. Sesja inauguracyjna V Konferencji Ogólnej Episkopatu Ameryki Łacińskiej i Karaibów*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2007 s. 37-41.

⁵¹ Por. Benedykt XVI. *Wiara w Boga-Miłość uczyniła Amerykę Łacińską «kontynentem nadziei»*. 13 maja – *Aparecida. Msza św. na rozpoczęcie V Konferencji Ogólnej Episkopatu Ameryki Łacińskiej i Karaibów* s. 35; zob. Jan Paweł II. *Audacia di profeti e prudenza evangelica di Pastori*. „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 29-30.01.1979 s. 1-3; Jan Paweł II. *Homilia w czasie Mszy świętej odprawionej z okazji pięćsetlecia ewangelizacji obu Ameryk, Santo Domingo, 11 października 1992*. W: *Przemówienia i homilie Ojca Świętego Jana Pawła II*. Red. M. Romanek. Kraków 2008 s.199-206.

⁵² Por. Benedykt XVI. *Konferencja prasowa podczas lotu*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2007 s. 14-16.

ogólnoświatowej⁵³. Wskazał on na jej istotne walory, takie jak twórczość i owocność. Wyrażają się one w powstawaniu nowych ruchów i instytucji życia konsekrowanego. Benedykt XVI docenił zaangażowanie wiernych na rzecz kultury chrześcijańskiej. Przykładem tego jest działalność organizacji zwanej „Farmą nadziei”, zajmującej się terapią osób uzależnionych. W kontekście ewangelizacji, stanowi przypomnienie potrzeby uzdrowienia duchowego, psychicznego i moralnego w wymiarze globalnym⁵⁴.

W Brazylii papież nakreślił współczesne zagrożenia dotyczące zarówno tamtejszego społeczeństwa, jak i Kościoła. Wśród nich wymienił podważanie wartości małżeństwa i rodziny, a także życia poczętego. Do problemów wewnętrznych zaliczył błędne rozumienie kapłaństwa. Wyraża się ono w nadawaniu priorytetowego znaczenia ideologii i polityce, poprzez zaangażowanie w działalność partii. Widoczne jest również odchodzenie katolików z Kościoła. Na proces ten wpływa aktywność sekt, ponadto agnostycyzm, relatywizm i laicyzacja. Przede wszystkim jednak powodem jest brak ewangelizacji i katechizacji. Mimo pobożności zapoczątkowanej w okresie dzieciństwa, brak jest świadectwa życia chrześcijańskiego. Benedykt XVI zachęcał zatem do prowadzenia ewangelizacji w sposób systematyczny i powszechny. Zainspirował do tego, by duszpasterstwo i katechezę podejmować w taki sposób, aby człowiek mógł doświadczyć prawdy o Kościele jako przestrzeni spotkania z Bogiem⁵⁵.

Papież wysoko ocenił wymiar strukturalny episkopatu brazylijskiego, którego przepisy prawne zostały poddane rewizji w celu usprawnienia ich realizacji i wzrostu dobra Kościoła. W związku z tym przestrzegał tamtejszych biskupów przed redukcjonistyczną koncepcją działalności misyjnej, brakiem klarowności i ideologiami racjonalistycznymi. Odpowiedzią na takie tendencje jest wierność Tradycji Kościoła i praca „z Ewangelią w rękę”⁵⁶.

Jednym z wyzwań dla ewangelizacji w Brazylii jest zjawisko ubóstwa, widoczne szczególnie na obrzeżach miast i na terenach wiejskich. Powodem tego jest niesprawiedliwy podział dóbr. Stąd konieczne jest, aby z odnowionym zaangażowaniem misyjnym Kościół łączył posługę wobec chorych i cierpiących. Jednocześnie należy wprowadzać w życie zasady

⁵³ Por. Benedykt XVI. *Katolicy winni w sposób szczególny służyć wspólnemu dobru narodu. 9 maja – São Paulo-Guarulhos. Ceremonia powitalna na lotnisku.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2007 s. 17.

⁵⁴ Por. Benedykt XVI. *Dziękowałem Bogu za wiarę w Ameryce Łacińskiej. 23 maja – Watykan. Audiencja generalna po podróży.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2007 s. 10; zob. Tenże. *Pomagajcie uzależnionym otworzyć się na Boga. 12 maja – Guaratinguetà. Spotkanie ze wspólnotą «Farmy nadziei».* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2007 s. 31-32.

⁵⁵ Por. Benedykt XVI. *Musimy być wiernymi sługami słowa. 11 maja – São Paulo. Spotkanie z biskupami brazylijskimi.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2007 s. 25.

⁵⁶ Por. Tamże s. 26.

katolickiej nauki społecznej. Jedną z nich jest kształtowanie sumień polityków i obywateli, w tym przedsiębiorców, w duchu osobistej odpowiedzialności za dobro wspólne⁵⁷.

Innym krajem latynoamerykańskim, który odwiedził papież był Meksyk. Benedykt XVI udał się tam w 2012 r., w dwudziestą rocznicę nawiązania stosunków dyplomatycznych tego kraju ze Stolicą Apostolską. Podobnie jak w krajach Ameryki Południowej, religijność stanowi istotny wymiar życia mieszkańców i jest przeżywana w sposób szczególnie entuzjastyczny⁵⁸. Jednocześnie ludność miejscowa zmagą się z licznymi trudnościami. Należą do nich: migracja i związana z nią separacja rodzin, ubóstwo, korupcja, przestępczość, handel narkotykami, przemoc domowa, kryzys wartości. Zjawiska te są miejscowym kontekstem nowej ewangelizacji, dla której istotnym impulsem jest przesłanie płynące z sanktuarium w Guadalupie⁵⁹. Podczas Mszy św. w León, w której uczestniczyło ponad pół miliona wiernych, papież zwrócił się zarówno do Kościoła w Meksyku, jak i w Ameryce Południowej i na Karaibach. Apelowal o odnowę wiary i radości z przynależności do wspólnoty. Przestrzegal przed religijnością powierzchowną i cząstkową, pozbawioną wewnętrznego zaangażowania i codziennego świadectwa⁶⁰. W nawiązaniu do XVI-wiecznych męczenników-dzieci z Tlaxcala, zachęcal młodych Meksykanów do odnowy wiary i chrześcijańskiego postępowania⁶¹.

Krajem tego obszaru, któremu Benedykt XVI poświęcił szczególną uwagę jest Kuba. W 2008 r. wystosował list do tamtejszych biskupów z racji 10 rocznicy wizyty Jana Pawła II. Powracanie do tamtego wydarzenia uznał za obowiązek, służący nowej ewangelizacji na Kubie. Przypomniał, że w XVI w. misja ewangelizacyjna wpłynęła na samo powstanie narodu kubańskiego. Wyraził zatem potrzebę, aby tę ugruntowaną tradycję wiary stale odnawiać duchu personalizmu chrześcijańskiego⁶². Wizyta Benedykta XVI na Kubie przypadała podczas jubileuszu 400-lecia kultu Matki Bożej Miłosierdzia z El Cobre. Papież podkreślił znaczenie tego dziedzictwa dla tożsamości i życia mieszkańców⁶³. Odniósł się do postaci takich jak: bł. José Olallo y Valdés, Félix Varela i José Martí. W minionych wiekach przyczynili się oni

⁵⁷ Por. Tamże s. 27.

⁵⁸ Por. Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 26-27.

⁵⁹ Por. Benedykt XVI. *Powierzam Pani z Guadalupę całą Amerykę Łacińską i Karaiby*. 25 III – *Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański» w León*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 34.

⁶⁰ Por. Benedykt XVI. *Umacnijmy pokój, zgodę i sprawiedliwość*. 25 III – *Msza św. w León*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 33.

⁶¹ Por. Benedykt XVI. *Każde z was jest darem Bożym*. 24 III – *Przemówienie do dzieci w Guanajuato*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 31.

⁶² Por. Benedykt XVI. *List do biskupów kubańskich z okazji 10. rocznicy wizyty Jana Pawła II*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2008 s. 6-7.

⁶³ Por. Benedykt XVI. *Bóg szanuje ludzką wolność*. 26 III – *Msza św. w Santiago de Cuba*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 40.

znacząco do rozwoju kraju. Papież ukazał ich życie jako wzór cnót duchowych i moralnych, aktualny również w rzeczywistości dzisiejszej Kuby⁶⁴. Docenił także otwartość mieszkańców na Ewangelię, czego wyrazem jest udostępnianie przez rolników własnych domów dla sprawowania liturgii⁶⁵. Zachęcał małżonków i rodziny kubańskie do dawania świadectwa życia chrześcijańskiego w tamtejszych warunkach. Wzywał do ożywienia wiary w Chrystusa i walki na rzecz społeczeństwa otwartego, odnowionego i godnego człowieka, szerząc pokój, przebaczenie i zrozumienie⁶⁶.

Z uwagi na sytuację polityczną na Kubie, Benedykt XVI podkreślał znaczenie fundamentalnej wolności religijnej, która jest koniecznym warunkiem wypełniania misji Kościoła dla dobra człowieka. Docenił dotychczasowe osiągnięcia w tej dziedzinie. Zachęcał jednocześnie władze państwowe do czynienia kolejnych starań dla dobra wspólnego narodu kubańskiego. Wyraził pragnienie, aby Kościół mógł wprowadzać Ewangelię również do kubańskich szkół i na uniwersytety⁶⁷. Motywował do stałego wysiłku na rzecz sprawiedliwości, wolności i wzajemnego szacunku⁶⁸. Po zakończeniu wizyty stwierdził, że skuteczny proces porządkowania stosunku pomiędzy obowiązkami a wolnością, możliwy jest na Kubie wyłącznie w oparciu o kryteria wynikające z Objawienia⁶⁹.

Podczas swojego pontyfikatu, Benedykt XVI odbył dwie podróże apostołskie na kontynent afrykański. W 2009 r. udał się do Kamerunu i Angoli, zaś w 2011 r. do Beninu. Swoją refleksję, dotyczącą bezpośrednio tamtejszej rzeczywistości eklezjalnej, zawarł przede wszystkim we wspomnianym dokumencie *Africae munus*. We wprowadzeniu do dokumentu, autor wyraził doniosłą wartość i zobowiązujący charakter chrześcijańskiego powołania kontynentu (por. AM 1). Celem papieża było przekazanie adresatom orędzia Synodu oraz wskazanie na wiarę i miłość, jako właściwą perspektywę postrzegania życia ludności Afryki (por. AM 13). Jedynie wówczas możliwe jest pełne poznanie jej zasobów, które obejmuje znacząco więcej niż tylko dobra naturalne. Wskazywał na sferę nadprzyrodzoną i kulturową

⁶⁴ Por. Benedykt XVI. *Niech Bóg obficie błogosławi tę ziemię i jej mieszkańców*. 26 III – Ceremonia powitalna na lotnisku w Santiago de Cuba. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 39.

⁶⁵ Por. Benedykt XVI. *Nieście wszędzie miłość Papieża*. 27 III – Wizyta w sanktuarium Matki Bożej Miłosierdzia z El Cobre. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 42.

⁶⁶ Por. Benedykt XVI. *Bóg szanuje ludzką wolność*. 26 III – Msza św. w Santiago de Cuba s. 41.

⁶⁷ Por. Benedykt XVI. *Trzeba formować naród godny i wolny*. 28 III – Msza św. w Hawanie. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 43.

⁶⁸ Por. Benedykt XVI. *Kuba niech będzie domem dla wszystkich*. 28 III – Pożegnanie na hawańskim lotnisku. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 45.

⁶⁹ Por. Benedykt XVI. *Ten, kto broni Boga, broni człowieka*. 21 XII – Do Kolegium Kardynalskiego, Kurii Rzymskiej i Gubernatoratu. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2013 s. 28.

tego obszaru. Nazwał Afrykę „wielkim duchowym «płucem» ludzkości”⁷⁰, „ziemią nowej Pięćdziesiątnicy”⁷¹ oraz „Dobrą Nowiną dla Kościoła”⁷². Stwierdził, że brak jest tam przejawów znużenia chrześcijaństwem, którego doświadczyć można w Europie. Nie sprawia to, że problemy kontynentu przestają istnieć, jednak postawa Afrykańczyków stanowi pozytywną inspirację dla Kościoła i świata⁷³. Wśród cech szczególnych rodzimej tradycji, Benedykt XVI wymienił: „solidarność rodzin, głębokie poczucie religijności, radosne świętowanie daru życia, szacunek dla mądrości osób najstarszych i aspiracji ludzi młodych”⁷⁴. Wyraził uznanie dla tamtejszego sposobu przeżywania liturgii, który zgodnie z jej założeniem, wyrażał się w skupieniu uwagi na Bogu. Nie miał zaś charakteru „autoprezentacji” bądź „autoanimacji”⁷⁵.

Papież stwierdził, że również w Afryce nowa ewangelizacja jest zadaniem pierwszorzędym. W efekcie kolonializmu ideologicznego, można i tam dostrzec skutki oddziaływania materializmu praktycznego, relatywizmu i nihilizmu. Innym powodem jest obecność fundamentalizmu religijnego, opartego na fałszywym obrazie Boga⁷⁶. Konieczności odnowienia głoszenia Ewangelii nie umniejsza fakt, że w Afryce kwestia ateizmu prawie nie istnieje. Można natomiast zaobserwować działalność sekt, która wyraża się w propagowaniu nierealistycznej wizji życia wyidealizowanego⁷⁷.

Nowe zaangażowanie na rzecz ewangelizacji powinno być wzorowane na tym, które miało miejsce w pierwszych wiekach chrześcijaństwa w Afryce. Należy je łączyć również z misją *ad gentes* (por. AM 164-165). Wobec powyższych postulatów, istotne jest przywoływanie przez Benedykta XVI faktu obecności Świętej Rodziny na kontynencie (por. Mt 2, 13-15). Papież powoływał się również na przekaz patrystyczny o działalności św. Marka Ewangelisty w Afryce oraz inne, znane z historii świadectwa pracy misyjnej. W kontekście współczesnych potrzeb ewangelizacyjnych, ukazywał wartość afrykańskiej refleksji

⁷⁰ Benedykt XVI. *Kościół jest zwiastunem pojednania między różnymi wspólnotami i religiami. 4 X – Homilia podczas Mszy św. na rozpoczęcie Synodu*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 11:12-2009 s. 5.

⁷¹ Benedykt XVI. *Afryko, bądź dla świata radosną nowiną! 19 XI – Uroczystość podpisania adhortacji apostolskiej «Africae munus» w bazylice w Ouidah*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2012 s. 17.

⁷² Tamże.

⁷³ Por. Benedykt XVI. *Jak dzisiaj głosić Ewangelię? 22 XII – Przemówienie do Kurii Rzymskiej*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 38.

⁷⁴ Benedykt XVI. *Pozostawcie przyszłym pokoleniom trwałe dziedzictwo pojednania i pokoju! 22 marca – Luanda. Msza św. na esplanadzie Cimangola*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2009 s. 41.

⁷⁵ Benedykt XVI. *Serdeczność i radość świętującej Afryki pozostały mi w pamięci. 23 marca. Spotkanie z dziennikarzami w samolocie*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2009 s. 47.

⁷⁶ Por. Benedykt XVI. *Kościół jest zwiastunem pojednania między różnymi wspólnotami i religiami. 4 X – Homilia podczas Mszy św. na rozpoczęcie Synodu*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2009 s. 5.

⁷⁷ Por. Benedykt XVI. *Do Afryki skieruję przesłanie nadziei. Konferencja prasowa w samolocie*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2009 s. 19.

teologicznej. Zachęcił do dalszego rozwijania tej myśli, zarówno dla dobra ludności Afryki, jak i Kościoła powszechnego na całym świecie. W związku z tym, Benedykt XVI wyraził nadzieję na odrodzenie w XXI w. szkoły aleksandryjskiej, w formie odpowiadającej dzisiejszym wyzwaniom⁷⁸.

Istotny dla nowej ewangelizacji jest fakt, że liczba powołań do kapłaństwa i życia konsekrowanego w Afryce stale wzrasta, na co zwrócił papież uwagę w Angoli⁷⁹. W związku z tym, zachęcał tamtejszą wspólnotę, aby włączyła się w misję prowadzoną w krajach zlaicyzowanych. Zwrócił się w sposób szczególny do biskupów afrykańskich, aby odpowiadali na naglące potrzeby Kościoła na innych kontynentach, nie zaniedbując przy tym dotychczasowego zaangażowania apostolskiego (por. AM 167).

Przestrzenią zagrożoną współcześnie również w Afryce jest rodzina. Częstą przyczyną jej kryzysu jest deprecjonowanie i destabilizacja małżeństwa⁸⁰. Następuje kwestionowanie wartości macierzyństwa oraz banalizowanie aborcji. Konieczna jest zatem ochrona i obrona rodziny, aby była zaczynem odnowy tamtejszych społeczeństw (por. AM 43).

Kolejnym wyzwaniem związanym z nową ewangelizacją jest obecny na kontynencie kryzys wychowania, związany ze stanem oświaty i analfabetyzmem. Oprócz potrzeby rozwijania programów edukacyjnych i współpracy ze świeckimi instytucjami w duchu humanizmu chrześcijańskiego, papież wskazał na warunek skuteczności konkretnych rozwiązań. Jest nim podtrzymywanie przez członków wspólnot i instytucji kościelnych swojej tożsamości katolickiej oraz wierność Ewangelii i charyzmatowi założyciela (por. AM 75-77).

Kwestią dotyczącą nowej ewangelizacji w Afryce jest również synkretyzm religijny i powracanie do praktyk okultystycznych. Zjawisko jest wynikiem z pragnienia zaspokajania potrzeb i rozwiązywania trudności. Ich skutkiem jest jednak strach i zniewolenie (por. AM 93). Należy zatem stale ukazywać miłość do Boga i Kościoła jako skuteczną obronę przed złym duchem oraz drogę prawdziwego rozwoju człowieka. Warto również uświadamiać, że wiara chrześcijańska przyczynia się do harmonijnego rozwoju kultury⁸¹.

Kolejnym istotnym problemem są konflikty etniczne i międzynarodowe, które jawią się jako oś rzeczywistości społeczno-politycznej i gospodarczej Afryki. Benedykt XVI podkreślał,

⁷⁸ Por. Benedykt XVI. *Potrzebna jest nowa teologia braterstwa, aby przewyciężyć konflikty etniczne i egoizm. 19 marca – Jaunde. Spotkanie z członkami Nadzwyczajnej Rady Synodu Biskupów poświęconego Afryce*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2009 s. 36-37.

⁷⁹ Por. Benedykt XVI. *Niech kapłańska postuga będzie waszą drogą do świętości. 20 marca – Luanda. Spotkanie z biskupami Angoli oraz Wysp Świętego Tomasza i Książęcej*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2009 s. 45.

⁸⁰ Por. Tamże s. 44.

⁸¹ Por. Benedykt XVI. *Kapłan musi być mądry i wielkoduszny. 19 XI – Spotkanie z duchowieństwem, seminarzystami i świeckimi w seminarium w Ouidah*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2012 s. 15.

że te dramatyczne i krwawe wydarzenia powinny być szczególnym przedmiotem zainteresowania Kościoła⁸². Zatem nowa ewangelizacja życia osobistego, rodzinnego i społecznego na kontynencie jest pilną powinnością również w tej perspektywie. Jej pożądanymi w Afryce owocami są pojednanie, sprawiedliwość i pokój (por. AM 171). Wpierw potrzeba jednak Kościoła pojednanego jako zaczynu dobra w krajach i na całym kontynencie. W apelu do tamtejszych katolików o podjęcie nowej ewangelizacji, papież wyraził wsparcie całego Kościoła oraz przypomniał inspirującą wartość świadectw życia i męczeństwa świętych afrykańskich⁸³.

Jako przykład zaangażowania ewangelizacyjnego w Afryce, Benedykt XVI ukazał Kościół w Kamerunie. Podkreślił skuteczność działania tamtejszej Konferencji Episkopatu, które obrazuje życie katolików oraz społeczeństwa. Zwrócił uwagę na potrzebę odpowiedniego rozlokowania duchownych, z uwzględnieniem pewnych braków. Celem tego jest kształtowanie u Kameruńczyków takiej postawy misyjnej, jaka cechowała tych, od których sami przyjęli Ewangelię. Ewangelizacja w tym kraju w znacznej mierze może być prowadzona dzięki świeckim katechistom. Przyczyniają się oni do rzeczywistej inkulturacji wiary. W tradycyjnym społeczeństwie kameruńskim, narażonym na laicyzację, sekularyzację, sekciarstwo i ezoteryzm, istotną rolę pełni Instytut Katolicki w Jaunde. Instytucja prowadzi formację dzieci i młodzieży oraz promuje kulturę chrześcijańską. Nową ewangelizację w Kamerunie realizują również stowarzyszenia życia apostołskiego. Ich członkami w znacznej mierze są kobiety. Fakt ten przyczynia się promowania jej prawdziwej tożsamości i roli zarówno w Kościele, jak i społeczeństwie⁸⁴.

Wezwanie do nowej ewangelizacji Benedykt XVI skierował również do Kościoła w Beninie w 150 rocznicę rozpoczęcia misji w tym kraju. Mówił o ludziach, którzy porzucili wiarę. Wskazuje na to ich sposób myślenia, decyzje, postępowanie są sprzeczne z Ewangelią. Stwierdził, że człowiek szuka współcześnie powodów, by żyć i ufać. Prawdziwa odpowiedź jaką należy dać wyraża się w autentycznym świadectwie. Papież uświadamiał mieszkańcom ich zobowiązanie wobec dobra otrzymanego w trakcie ewangelizacji. Uświadamiał słuchaczom ich aktualną odpowiedzialność za Kościół nie tylko w Beninie, ale i na całym kontynencie i

⁸² Por. Benedykt XVI. *Potrzebna jest nowa teologia braterstwa, aby przezwyciężyć konflikty etniczne i egoizm. 19 marca – Jaunde. Spotkanie z członkami Nadzwyczajnej Rady Synodu Biskupów poświęconego Afryce* s. 38.

⁸³ Por. Benedykt XVI. *Kościół w Afryce nie jest sam. 25 X – Homilia Benedykta XVI wygłoszona podczas Mszy św. na zakończenie Synodu*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2010 s. 40-41.

⁸⁴ Por. Benedykt XVI. *Umacniajcie swoją apostołską solidarność. 18 marca – Jaunde. Spotkanie z Konferencją Episkopatu Kamerunu*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2009 s. 24-25.

świecie⁸⁵. Realizacja tego zadania zakłada poznanie Pisma Świętego i nauczania Kościoła. Stąd papież zachęcał miejscowych biskupów do ożywiania rodzin, parafii, wspólnot i ruchów kościelnych. Wyraził przekonanie, że w dobie nowej ewangelizacji, rola Kościoła w Afryce będzie znacząca⁸⁶.

1.2. Obszary dechrystianizujące się

Na tych terenach można stwierdzić, że całość społeczeństwa oddaliła się od wiary. „Tkanka kościelna jest słabsza, choć niepozbawiona elementów żywotności” (US, *Wstęp*). W tym paragrafie zostanie przedstawiona sytuacja Kościoła w następujących krajach: Austrii, Hiszpanii, Portugalii, Malcie, Irlandii i Stanach Zjednoczonych.

Podczas wizyty biskupów Kościoła w Austrii *ad limina Apostolorum* w 2005 r., papież stwierdził, że proces sekularyzacji zachodzi również w tym kraju. Przejawia się on w spadku poziomu identyfikacji z Kościołem, a wraz z nim słabnie pewność wiary oraz świadectwo życia ewangelicznego. W pewnym stopniu przyczyniły się do tego zaniedbania w dziedzinie nauczania katolickiego. Niektóre aspekty wiary, zwłaszcza zaś moralności nie były odpowiednio przekazywane w katechezie i innych formach przepowiadania. Benedykt XVI podkreślał również liczne pozytywne elementy życia Kościoła w Austrii. Należą do nich m.in.: ponowne odkrycie adoracji eucharystycznej, modlitwy różańcowej czy współpraca z władzami świeckimi na rzecz dobra wspólnego. Papież zwrócił uwagę na działania, służące wzbudzeniu odpowiedzialności misyjnej katolików w Austrii. Wymienił nadzwyczajne misje w Wiedniu oraz *Mitteleuropäischer Katholikentag* z udziałem wielu młodych, jako szczególne świadectwo wiary wobec narodów europejskich⁸⁷.

Benedykt XVI udał się do tego kraju w 2007 r., z racji 850 rocznicy powstania sanktuarium maryjnego w Mariazell, istotnego również dla katolików z Europy Środkowo-Wschodniej. Stwierdził, że wiara jest zakorzeniona w austriackiej tradycji, a działalność Kościoła wpłynęła znacząco na tamtejszą kulturę⁸⁸. Papież podkreślał, że Mariazell nadal jest miejscem, do którego wierni licznie pielgrzymują, kształtując swoją wiarę i życie. Zwracał

⁸⁵ Por. Benedykt XVI. *Troszczcie się o ewangelizację w Afryce. 20 XI – Msza św. na Stadionie Przyjaźni w Kotonu*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2012 s. 20-21.

⁸⁶ Por. Benedykt XVI. *Nowa epoka nadziei. 23 listopada 2011 r. – Watykan. Audiencja generalna po podróży*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2012 s. 5.

⁸⁷ Por. Benedykt XVI. *Proseguite con coraggio e con fiducia la grande opera di autentico rinnovamento della vita di fede secondo le direttive della Chiesa Universale. Il discorso ai Presuli della Conferenza Episcopale dell'Austria*. „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 11:2005 s. 5.

⁸⁸ Por. Benedykt XVI. *Kultura Austrii jest do głębi przeniknięta orędziem Chrystusa. 7 września – Wiedeń. Ceremonia powitalna na lotnisku*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 14-15.

uwagę, że wiele ze swojej tożsamości i stanu posiadania Austria zawdzięcza chrześcijaństwu. Zalecał również podejmowanie samokrytyki w dziedzinie życia religijnego, państwowego i społecznego⁸⁹.

W kraju obfitującym w klasztory, nazywanym *Klösterreich*, przestrzegał przed sprowadzaniem dziedzictwa chrześcijańskiego jedynie do sfery kultury, a nawet ekonomii. Ukazywał wartość organizacji i struktur obecnych w Kościele, ale jednocześnie przestrzegał przed przypisywaniem im funkcji nadrzędnej wobec wiary⁹⁰. Doceniał charakterystyczne zaangażowanie Austriaków w wielu organizacjach charytatywnych, w znacznej mierze prowadzonych przez Kościół. Działalność tę określił pojęciem „kultury wolontariatu”⁹¹.

Refleksja nad sytuacją Kościoła w kraju, którego patronką jest *Magna Mater Austriae*, została włączona w bieżącą sytuację kontynentu. Postępująca w Europie, również w Austrii, sekularyzacja i laicyzacja, znajduje swój wyraz m.in. w zmianie znaczenia niedzieli. Bywa ona traktowana jedynie w kategoriach wypoczynku i komercji. Stąd papież udzielił wsparcia austriackiemu ruchowi „Przymierze w obronie wolnej niedzieli”⁹². Benedykt XVI stwierdził, że naród austriacki, ze względu na swoją chrześcijańską tradycję i położenie geograficzne, może przyczynić się w Europie do ponownego odkrywania prawdziwych wartości i korzeni kontynentu⁹³.

Do Hiszpanii papież udał się trzykrotnie. W 2006 r. z racji V Światowego Spotkania Rodzin z Ojcem Świętym w Walencji, w 2010 r. z okazji Roku Jubileuszowego św. Jakuba i poświęcenia kościoła Sagrada Familia w Barcelonie oraz w 2011 r. podczas Światowych Dni Młodzieży w Madrycie. Kościół w Hiszpanii był przedmiotem zainteresowania Benedykta XVI z powodu jego zasług w ewangelizacji oraz współczesnej działalności wobec postępującej sekularyzacji, która niekiedy przenika do wewnątrz wspólnoty kościelnej. Ludzie ochrzczeni żyją jakby Bóg nie istniał. Wiara bywa sprowadzana wyłącznie do sfery prywatnej, co wypacza prawdę o człowieku. Godzi również w kulturę i społeczeństwo. Wyraził jednocześnie poparcie dla tamtejszego sposobu prowadzenia duszpasterstwa. Polegał on na uwrażliwianiu wiernych na niebezpieczeństwo postaw sprzecznych z Ewangelią. Zakładał postawienie Eucharystii w

⁸⁹ Por. Benedykt XVI. *Chcę być rzecznikiem tych, którzy, nie mają głosu. 7 września – Wiedeń. Spotkanie ze światem polityki.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 17-19.

⁹⁰ Por. Benedykt XVI. *Niczego nad służbę Bożą nie przedkładać. 9 września – Heiligenkreuz. Spotkanie z cystersami w opactwie.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 29.

⁹¹ Por. Benedykt XVI. *Dobro i społeczeństwo nie mogą przetrwać bez wolontariatu. 9 września – Wiedeń. Spotkanie z wolontariuszami.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 30-31.

⁹² Por. Benedykt XVI. *Dziękuję Panu za pielgrzymkę do Austrii. 12 września – Watykan. Audiencja generalna po podróży.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 34.

⁹³ Por. Benedykt XVI. *Austria i jej mieszkańcy są mi jeszcze bliżsi. 9 września – Wiedeń-Schwechat. Przemówienie pożegnalne.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 33.

centrum programu duszpasterskiego dla odnowienia życia chrześcijańskiego. Benedykt XVI zachęcał ponadto biskupów do trwania w jedności, która wyraża komunie całego Kościoła. Ich postawa powinna być zaczynem jedności powierzonych im wiernych⁹⁴.

W Hiszpanii, kraju XVI-wiecznej odnowy katolicyzmu, szczególnie widoczny jest intensywny spór między religią a nowoczesnością. Jego korzenie sięgają lat trzydziestych XX wieku. Początek wzięty tam wówczas zjawiska antyklerykalizmu oraz silnej i agresywnej sekularyzacji, które trwają nadal⁹⁵. Z drugiej zaś strony stolica kraju była miejscem manifestacji wartości życia, małżeństwa i rodziny⁹⁶. Po zakończeniu pontyfikatu, Benedykt XVI stwierdził, że Madryt, obok pewnych stolic europejskich, nie jest miastem katolickim⁹⁷. Dla zaistnienia spotkania wiary i laickości w sensie ogólnoeuropejskim, istotny jest stan tej relacji w Hiszpanii⁹⁸, kraju tak silnie ukształtowanym przez chrześcijaństwo⁹⁹ i zasłużonym w historii misji na świecie¹⁰⁰.

Odwoływanie się do przeszłości było dla Benedykta XVI środkiem ewangelizacji teraźniejszości. W Santiago de Compostela wyjaśniał znaczenie wielowiekowej tradycji pielgrzymowania jako decyzji odejścia od siebie, a pójścia na spotkanie z Bogiem¹⁰¹. Jego środkiem i przestrzenią jest relacja z drugim człowiekiem oraz odkrywanie prawdziwych, wspólnych potrzeb¹⁰². Papież uznawał siebie również za pielgrzyma, który pragnie umacniać wiarę i ożywiać nadzieję ludzi. Z sanktuarium św. Jakuba skierował apel do wszystkich wiernych Kościoła w Hiszpanii. Zachęcał do życia w prawdzie i radosnego wyznawania wiary, popartego świadectwem w rodzinie, pracy i społeczeństwie¹⁰³. Odwoływał się do gestu obejmowania stóp figury św. Jakuba i interpretował go w dwóch wymiarach. Pierwszym jest strzeżenie depozytu wiary bez jego umniejszania bądź podporządkowywania innym

⁹⁴ Por. Benedykt XVI. *Kształtujcie chrześcijańską świadomość wiernych. List Benedykta XVI do biskupów hiszpańskich*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2006 s. 12-13.

⁹⁵ Por. Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2010 s. 23-24.

⁹⁶ Por. Benedykt XVI. *«Z Jego pełni wszyscy otrzymaliśmy – łaskę po łasce»*. 2 I – *Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2011 s. 25.

⁹⁷ Por. Benedykt XVI, P. Seewald. *Ostatnie rozmowy*. Kraków 2016 s. 250.

⁹⁸ Por. Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2010 s. 24.

⁹⁹ Por. Benedykt XVI. *Kościół uobecnia wśród ludzi Chrystusa*. 6 XI – *Ceremonia powitalna na lotnisku Santiago de Compostela*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2010 s. 24-25.

¹⁰⁰ Por. Benedykt XVI. *Nadzieja na przyszłość Kościoła i świata*. 18 VIII – *Przemówienie podczas ceremonii powitalnej na madryckim lotnisku Barajas*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 8.

¹⁰¹ Por. Benedykt XVI. *Poszukiwanie prawdy jest warunkiem autentycznej wolności*. 6 XI – *Wizyta w katedrze w Santiago de Compostela*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2010 s. 26.

¹⁰² Por. Benedykt XVI. *Nie można czcić Boga, nie troszcząc się o człowieka*. 6 XI – *Msza św. na placu Obradorio z okazji Jubileuszowego Roku św. Jakuba*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2010 s. 28.

¹⁰³ Por. Benedykt XVI. *Poszukiwanie prawdy jest warunkiem autentycznej wolności*. 6 XI – *Wizyta w katedrze w Santiago de Compostela* s. 26.

korzyściom. Drugim zaś podejmowanie misji głoszenia Ewangelii¹⁰⁴. Uświadamiał człowiekowi, że jest kochany przez Boga. W konsekwencji tego faktu, wzywał do umiłowania Kościoła i podejmowania misji. Doceniał również zaangażowanie katolików hiszpańskich w posługę cierpiącym¹⁰⁵. Wyraził konieczność jej praktykowania dla zaświadczenia o miłosierdziu jako wyróżniku chrześcijaństwa. Zachęcał również do naśladowania przykładów dobroczynności znanych z hiszpańskiej tradycji¹⁰⁶. Wyrażał przekonanie o ważności zachowywania i rozwijania dorobku duchowego i kulturowego przodków. Są to sposoby przekazywania młodemu człowiekowi wartości niezbędnych do tworzenia solidarnego społeczeństwa¹⁰⁷.

Powody do zaniepokojenia sytuacją eklezjalną i społeczną w Hiszpanii mają charakter obiektywny. Benedykt XVI wyraził jednak nadzieję na ich przewyciężenie, również dzięki dynamicznemu usposobieniu Hiszpanów¹⁰⁸. Wciąż istnieje tam wiara żywotna i twórcza, która jest nośnikiem ich tożsamości, niczym kwas dezoksyrybonukleinowy w organizmie człowieka¹⁰⁹.

Podczas Światowych Dni Młodzieży stwierdził możliwość skutecznej współpracy Kościoła i władz świeckich w przestrzeni dobra. Tym samym wskazał pośrednio na Osobę Chrystusa, który jednoczy¹¹⁰. Przekonywał, że prawdziwie racjonalne otwarcie, pluralizm i wzajemny szacunek w życiu społecznym nie stoją w sprzeczności z wiarą i ewangelicznym postępowaniem. Przeciwnie, angażowanie sił ludzkich w relację z Chrystusem może przynieść wyłącznie dobre skutki¹¹¹.

Kolejnym krajem, który można zaliczyć do obszarów dechrystianizujących się jest Portugalia. Papież udał się tam w 2010 r. Wyrażał wtedy uznanie dla historii wiary i kultury tego kraju oraz zasług w ewangelizacji w Ameryce Południowej, Afryce i Azji. Przyznał

¹⁰⁴ Por. Benedykt XVI. *Udałem się do Hiszpanii jako świadek zmartwychwstałego Chrystusa i siewca nadziei. 10 XI – Audiencja generalna po powrocie do Watykanu.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2011 s. 40.

¹⁰⁵ Por. Benedykt XVI. *Poszukiwanie prawdy jest warunkiem autentycznej wolności. 6 XI – Wizyta w katedrze w Santiago de Compostela* s. 26-27.

¹⁰⁶ Por. Benedykt XVI. *Dla chrześcijanina każdy człowiek jest sanktuarium Boga. 7 XI – Wizyta w ośrodku «Obra Benéficio Social del Nen Déu» w Barcelonie.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2011 s. 37.

¹⁰⁷ Por. Benedykt XVI. *Modlitwą i sercem obejmuję wszystkich Hiszpanów. 7 XI – Ceremonia pożegnalna na barcelońskim lotnisku.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2011 s. 38.

¹⁰⁸ Por. Benedykt XVI. *Nadzieja na przyszłość Kościoła i świata. 18 VIII – Przemówienie podczas ceremonii powitalnej na madryckim lotnisku Barajas* s. 8.

¹⁰⁹ Por. Benedykt XVI. P. Seewald. *Światłość świata* s. 848.

¹¹⁰ Por. Benedykt XVI. *Współpraca Kościoła i instytucji świeckich pokazuje, że dobro jednoczy. 20 VIII – Przemówienie do komitetów odpowiedzialnych za organizację ŚDM.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 19.

¹¹¹ Por. Benedykt XVI. *Hiszpania może iść drogą postępu, nie rezygnując ze swojej głęboko religijnej duszy. 21 VIII – Przemówienie pożegnalne na lotnisku Barajas.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 27.

zarazem, że również tam sekularyzm jest dostrzegalny, a jego geneza sięga XVIII w. Charakteryzuje go dialektyka wspólna dla całej Europy. Polega ona na przeciwstawianiu wiary i laickości, tradycji i nowoczesności, religii i kultury. Wówczas pełny dialog z dziedzictwem przeszłości, a także poznawanie człowieka nie są możliwe. Odpowiedzią jest wspomniane wyżej zbliżenie dwóch, pozornie przeciwstawnych dziedzin życia człowieka¹¹².

Portugalia jest krajem, w którym istnieją różne systemy wartości i poglądy etyczne. Tym bardziej wynika z tego potrzeba poznawania istoty człowieczeństwa i chrześcijaństwa. Celem tego jest bardziej wiarygodne świadectwo i skuteczna ewangelizacja¹¹³. Benedykt XVI przypomniał, że misje podejmowane w historii przez Portugalczyków nie zniszczyły ich własnej tożsamości. Ta prawidłowość zachodzi nadal. Mieszkańcy tego kraju przyczyniają się do duchowej i moralnej odnowy życia Europejczyków poprzez wnoszenie wartości religijnych i kulturowych. Ich przykłady odnaleźć mogą w postaciach świętych pochodzenia portugalskiego. Papież wskazywał na ich inspirującą wartość i stwierdził, że w Portugalii duchowni właściwie zrozumieli, jakie jest dzisiaj ich priorytetowe zadanie. To doprowadzenie każdego chrześcijanina do świadczenia o Chrystusie. Zarazem zwrócił uwagę na nierealistyczną wizję duszpasterstwa. Polega ona na przewidywaniu skutków wiary w życiu społecznym, kulturowym i politycznym, podczas gdy wielu nie ma wiary. Struktury, programy kościelne, władze i funkcje uważane bywają za ważniejsze niż istota i fundament wiary. Wobec tego Benedykt XVI wyraził konieczność podjęcia nowej ewangelizacji¹¹⁴. W Portugalii jest ona szczególnie związana z sanktuarium w Fatimie i treścią objawień maryjnych. Jest to miejsce, gdzie wybrzmiewa na nowo Boży plan odkupienia. Tam też Benedykt XVI skłaniał do przemyślenia, czy współczesny człowiek jeszcze wierzy, ma czas dla Boga i chce Go słuchać. Przekonywał również: „ludzi się ten, kto sądzi, że prorocka misja Fatimy się zakończyła”¹¹⁵.

Papież przypomniał, że jako pierwsi do ewangelizacji zobowiązani są biskupi. Docenił determinację i bezwarunkową wierność miejscowych hierarchów. Podkreślał, że utrata zbawienia przez własny naród powinna być ich jednym powodem do obaw. Wskazywał na potrzebę poznawania i rozumienia sytuacji społecznej i kulturowej, oceniania braków duchowych oraz efektywnego planowania duszpasterstwa. Stwierdził, że w formacji

¹¹² Por. Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 6.

¹¹³ Por. Benedykt XVI. *Przybywam jako pielgrzym do Matki Boskiej Fatimskiej. 11 maja – Lizbona. Powitanie na lotnisku*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 8.

¹¹⁴ Por. Benedykt XVI. *Wielkie zasługi Portugalii w szerzeniu wiary na różnych kontynentach. 11 maja – Lizbona. Msza św. na «Terreiro do Paço»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 9-10.

¹¹⁵ Benedykt XVI. *Prorocka misja Fatimy dla zbawienia świata. 13 maja – Fatima. Msza św. na placu przed sanktuarium maryjnym*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 20-21.

ewangelizatorów należy prowadzić do pragnienia świętości, która wpływa na skuteczność misji w sposób zasadniczy¹¹⁶.

Papież odniósł się do powstawania i działalności tamtejszych ruchów i grup apostołstwa. Określił je znakiem żywotności Kościoła. Konieczne jest jednak dbanie o ich eklezjalność. Aktywność członków powinna być włączona w życie całego Kościoła powszechnego i przyczyniać się do dobra wszystkich. Gwarancją tego jest posłuszeństwo wobec biskupów. Ci zaś powinni odznaczać się względem nich wyrozumiałością i gotowością pomocy. W to zadanie biskupi powinni wprowadzać i w nim umacniać presbiterów. Benedykt XVI wyraził przekonanie, że inaczej niż bywało, odpowiedzialność biskupów za rozwój kapłanów powinna mieć charakter pierwszoplanowy¹¹⁷.

Nowa ewangelizacja wyraża się w ponownym uświadamianiu społecznej roli Kościoła. Wobec kryzysu prawdy, należy argumentować, że Kościół poprzez jej głoszenie, czyni przysługę wszystkim. Potrzeba wreszcie głosić, że Chrystus jest prawdą, a szukanie jej poza Nim, w społeczeństwie o większości katolickiej, zmierza do upadku¹¹⁸. Benedykt XVI przypominał Portugalczykom ich tożsamość chrześcijańską oraz wynikające z niej zobowiązania i dyspozycje¹¹⁹. Papież zachęcał ich do dalszego trwania w poczuciu Boga i otwartości na człowieka w duchu humanizmu chrześcijańskiego. Z Portugalii wyniósł on doświadczenie wiary i radości tamtejszych katolików¹²⁰. Wyraził uznanie dla wierności i ewangelizacyjnego poświęcenia duchownych, realizowanego nierzadko bez rozgłosu¹²¹. Podkreślał wartość dążenia do prawdy i piękna przez ludzi kultury, a także zaangażowania dla dobra wspólnego. Wzywał do przyjęcia Ewangelii w sposób integralny oraz dawania świadectwa jako impulsu do odnowy życia społecznego¹²².

W 2010 r. Benedykt XVI udał się na Maltę. Okazją była 1950 rocznica przybycia św. Pawła. Wyraził przekonanie o znaczącej żywotności Kościoła na wyspie, zachowywaniu wiary

¹¹⁶ Por. Benedykt XVI. *Pasterze są odpowiedzialni za otwarcie Kościoła na działanie Ducha Świętego. 13 maja – Fatima. Spotkanie z biskupami Portugalii*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 25.

¹¹⁷ Por. Tamże s. 26.

¹¹⁸ Por. Benedykt XVI. *Twórcie piękno, ale przede wszystkim niech w waszym życiu będzie miejsce dla piękna. 12 maja – Lizbona. Spotkanie z przedstawicielami świata kultury*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 12.

¹¹⁹ Por. Benedykt XVI. *Przestanie z okazji 50-lecia sanktuarium Chrystusa Króla w Almadzie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 11.

¹²⁰ Por. Benedykt XVI. *Wyrażam wszystkim moją wdzięczność. 14 maja – Porto. Pożegnanie na lotnisku*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 29.

¹²¹ Por. Benedykt XVI. *Biała Pani z Fatimy wzywa nas, byśmy zaufali «mądrości z góry»*. 19 maja – Watykan. *Audycja generalna po podróży*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 30.

¹²² Por. Benedykt XVI. *Wyrażam wszystkim moją wdzięczność. 14 maja – Porto. Pożegnanie na lotnisku* s. 29.

i wysokiej liczbie powołań do kapłaństwa¹²³. Odwoływał się do historii wiary i kultury chrześcijańskiej, związanej również z położeniem geograficznym na skrzyżowaniu dróg z Europy, Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu. Uświadamiał mieszkańcom, że mogą wносить istotny wkład w dziedziny takie jak prawdziwa tolerancja czy imigracja. Jako ich powinności przypominał obronę nierozzerwalności małżeństwa jako związku naturalnego i sakramentalnego, prawdy o naturze rodziny, świętości o życia człowieka od poczęcia do naturalnej śmierci, a także wolności religijnej dla całościowego rozwoju jednostki i społeczeństwa. Ukazał wartość czerpania z chrześcijańskiego dziedzictwa własnego kraju, m.in. z przykładu św. Jerzego Precy, duchownego pochodzenia maltańskiego, przełomu XIX i XX w¹²⁴. Podczas jego kanonizacji w 2007 r. Benedykt XVI wzywał Kościół na Malcie, „by zawsze był wiernym echem głosu Chrystusa”¹²⁵. Wypowiedział swoje uznanie dla duchownych maltańskich pełniących tę misję w różnych częściach świata. Stwierdził, że jest to powód chluby dla całego kraju i wyraz zapału ewangelizacyjnego lokalnej wspólnoty¹²⁶.

Podjął refleksję na temat nieplanowanego przybycia i działalności św. Pawła na wyspie. Tak jak wówczas, również aktualnie Ewangelia stanowi dla Maltańczyków przełomowe wezwanie do nawrócenia, odnowienia życia i pokładania ufności w Chrystusie. Papież wzywał mieszkańców do ponownego usłyszenia orędzia chrześcijańskiego na wzór przodków oraz przemiany sposobu myślenia i postępowania. Skierował do nich bezpośrednią prośbę o podjęcie nowej ewangelizacji. Jako pierwszą ku temu przestrzeń wskazał rodzinę, następnie relacje zawodowe i społeczne. Wyraził pragnienie, aby rodzice, nauczyciele i katecheci dzielili się z innymi, szczególnie ludźmi młodymi, swoim doświadczeniem spotkania z Chrystusem. Uświadamiał wartość świadectwa w odkrywaniu istoty wiary i życia sakramentalnego. Zwracał uwagę, że wobec zagrożeń dla prawdy o życiu ludzkim, małżeństwie i rodzinie, należy przypominać o tożsamości i powołaniu człowieka. Społeczeństwo jako całość powinno ponownie odkryć fundamentalne wartości moralne oraz ich bronić¹²⁷.

Papież apelował, aby na wzór przodków, krytycznie odnosić się do propozycji współczesnej kultury. Zalecał cnotę roztropności, aby przyjmować jedynie to, co zgodne z Ewangelią, to znaczy dobre, prawdziwe i piękne. Uświadamiał Maltańczykom, że współcześnie

¹²³ Por. Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2010 s. 7.

¹²⁴ Por. Benedykt XVI. *Niech Bóg błogosławi wszystkich mieszkańców Malty i Gozo. 17 kwietnia – Luqa. Ceremonia powitalna na lotnisku*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2010 s. 8-9.

¹²⁵ Benedykt XVI. *Święci to arcydzieło Bożej Mądrości. 3 VI – Msza św. kanonizacyjna*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2007 s. 37.

¹²⁶ Por. Benedykt XVI. *Świat potrzebuje świadectwa waszej wiary. 17 kwietnia – Rabat. Spotkanie przed kościołem św. Pawła*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2010 s. 9.

¹²⁷ Por. Tamże s. 9-10.

człowiek bywa nakłaniany do odrzucenia Boga i Jego Kościoła jako zbędnych, do samowolnego ustalania wartości moralnej czynów i słuszych zasad postępowania. Wobec pokusy ulegania tego typu tendencjom, Benedykt XVI przypomniał tekst Ewangelii o cudownym połowie ryb (por. Łk 5, 4-11). Przekonywał, że wiara i posłuszeństwo Chrystusowi są zawsze pożyteczne dla człowieka. Wzywał Maltańczyków do wierności Bogu poprzez nauczanie i świadectwo św. Pawła, którego nazwał ich ojcem. Wskazywał również na działalność katechetyczną św. Józefa Precy jako przykład inspirujący do poznawania i dzielenia się Słowem Bożym oraz nauczaniem Kościoła. W związku z tym pytał duchownych maltańskich, czy miłują Chrystusa, czy chcą Mu służyć w sposób niepodzielny oraz czy chcą, aby inni ludzie poznali Go i miłowali¹²⁸.

Stwierdził, że wiara i pobożność mieszkańców wywiera wrażenie na przybyszach. Wyraża się ona m.in. w publicznie przeżywanych uroczystościach kościelnych oraz architekturze sakralnej¹²⁹. Posiada również rys maryjny¹³⁰. Przekonywał, że społeczeństwo, w którym obowiązuje prawna ochrona życia poczętego i nierozzerwalności małżeństwa, a także szacunek dla ludzi starszych i niepełnosprawnych, posiada trwały fundament prawdziwego rozwoju. Ta sytuacja jest istotnym świadectwem szczególnie dzisiaj, kiedy kultura chrześcijańska jest postrzegana jako wroga człowiekowi, jak było również w okresie działalności św. Pawła. Przypuszczał, że dla niektórych słuchaczy nauka Apostoła może wydawać się zbyt surowa. Tłumaczył wówczas, że wymagania służą oczyszczeniu człowieka ze złych skłonności oraz umocnieniu go w cnotach¹³¹.

Papież odniósł się do fali imigracji, jaka dotyka wyspę. Stwierdził, że dzięki ugruntowanym wartościom ewangelicznym, kraj będzie mógł przyjąć chrześcijańską postawę, która polega na staraniu o udzielenie pomocy przybywającym oraz zapewnienie przestrzegania ich praw. Jednocześnie wyraził świadomość problemów związanych z przyjmowaniem takiej liczby imigrantów¹³². Jednak wytrwałość w dążeniu do rozwiązania trudności humanitarnych,

¹²⁸ Por. Benedykt XVI. *Zachowujcie wiarę i wartości przekazane wam przez waszego ojca, św. Pawła Apostoła. 18 kwietnia – Floriana. Msza św. na placu Spichlerzy*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2010 s. 11-12.

¹²⁹ Por. Tamże s. 12.

¹³⁰ Por. Benedykt XVI. *Proście Królową Rodzin o opiekę. 18 kwietnia – Floriana. Rozważanie przed modlitwą «Regina caeli»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2010 s. 12.

¹³¹ Por. Benedykt XVI. *Bądźcie serdecznymi przyjaciółmi Jezusa. 18 kwietnia – Valletta. Spotkanie z młodzieżą w porcie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2010 s. 13-14.

¹³² Por. Benedykt XVI. *Strzeżcie swojego dziedzictwa wiary i kultury. 18 kwietnia – Luqa. Pożegnanie na lotnisku*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2010 s. 15.

politycznych i prawnych powinna znamionować kraj, w którym wartości chrześcijańskie są zapisane w konstytucji i kulturze¹³³.

Benedykt XVI stwierdził, że chrześcijaństwo to największe powołanie Malty, a jego wyrazem jest krzyż maltański jako znak miłości i pokoju¹³⁴. Zapewniał o modlitwie, aby mieszkańcy zachowali w pełni orędzie ewangeliczne przekazane przez św. Pawła¹³⁵. Jednak w 2011 r. po ogólnokrajowym referendum, na Malcie zalegalizowano rozwody, zaś w 2017 r. tzw. małżeństwa osób tej samej płci¹³⁶.

Do obszarów dechrystianizujących się można zaliczyć Irlandię. W przemówieniu do biskupów irlandzkich podczas wizyty *ad limina Apostolorum* w 2006 r., Benedykt XVI przypomniał, że wiara w Chrystusa i przywiązanie do Kościoła od wieków charakteryzowały życie Irlandczyków. Naród ten znacząco przyczynił się w historii do głoszenia Ewangelii na świecie. Papież przypomniał dynamiczny rozwój gospodarczy wyspy oraz zjawisko imigracji, które są wyzwaniem dla Kościoła w Irlandii. Stwierdził, że w zmieniającej się sytuacji mieszkańcy oczekują od hierarchów właściwego prowadzenia i rozeznawania. Wzywał biskupów, aby pomagali im zrozumieć niezdolność kultury sekularyzmu i materializmu do dawania poczucia prawdziwego sensu i radości. Zachęcał, by ukazywali Chrystusa i spełnianie Jego przykazań jako źródło prawdziwej satysfakcji człowieka. Również w społeczeństwie irlandzkim świadectwo sprzeciwu Kościoła wobec współczesnej kultury bywa nierozumiane. Istnieje pogląd, że katolicyzm to jedynie zbiór zakazów. Konieczna jest zatem nowa ewangelizacja, której założeniem jest ukazywanie życiodajnej wartości Ewangelii. Jest ona nierozłączna z katechezą. W Irlandii sprzyjającą ku temu okolicznością jest rozległa sieć szkół katolickich i grono formatorów. Benedykt XVI przestrzegał przed nauczaniem powierzchownym i wybiórczym. Przypomniał, że jedynie zasada integralności może być gwarancją przekazu wyzwalającej mocy Ewangelii. Jako podstawowe narzędzia w realizacji tego zadania wskazał *Katechizm Kościoła Katolickiego* i jego *Kompendium*¹³⁷.

W 2010 r. papież wystosował list pasterski do katolików w Irlandii na temat grzechów nieczystych członków Kościoła wobec dzieci i młodzieży. Wśród adresatów autor wyszczególnił: ofiary i ich rodziny, duchownych, którzy popełnili przestępstwa, rodziców,

¹³³ Por. Benedykt XVI. *Nie trzeba się lękać burz i katastrof. 21 kwietnia – Watykan. Audiencja generalna po podróży*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2010 s. 17.

¹³⁴ Por. Tamże s. 17.

¹³⁵ Por. Benedykt XVI. *Świat potrzebuje świadectwa waszej wiary. 17 kwietnia – Rabat. Spotkanie przed kościołem św. Pawła* s. 10.

¹³⁶ Por. W. Dudkiewicz. *Homo Malta*. „Niedziela. Tygodnik katolicki” 30:2017 s. 5.

¹³⁷ Por. Benedykt XVI. *Incoraggiate i vostri sacerdoti a riscoprire la gioia di prendersi cura del loro gregge. Il discorso ai Presuli della Conferenza Episcopale di Irlanda*. „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 29.10.2006 s. 4-5.

dzieci i młodzież, kapłanów i osoby zakonne, biskupów¹³⁸. Prosił, aby odczytywać go z otwartością i w duchu wiary¹³⁹.

W tym kontekście dokonał analizy tamtejszej sytuacji eklezjalnej ostatnich dziesięcioleci. Nadal istnieje tam w pewnej mierze silna tradycja życia rodzinnego. W XX w. niemal z każdej rodziny irlandzkiej pochodził kapłan lub osoba konsekrowana. Benedykt XVI zwrócił uwagę na postępującą sekularyzację tamtejszego społeczeństwa, ponieważ zaczęto deprecjonować przywiązanie do wartości ewangelicznych. Obniżyła się częstotliwość przystępowania do sakramentów, praktykowania codziennej modlitwy oraz uczestnictwa w corocznych rekolekcjach i innych formach pobożności. Zarówno osoby duchowne, jak i świeckie przejawiały myślenie niezgodne z Ewangelią. Dokonywano osądów rzeczywistości z zastosowaniem fałszywych kryteriów. Błędnie odczytywano dzieło Soboru Watykańskiego II. Wiara i szacunek dla Kościoła zostały osłabione m.in. w wyniku grzechów nieczystych wobec dzieci i młodzieży oraz zaniedbań i błędnego postępowania miejscowych biskupów. Skutki jakie zostały spowodowane, były bardziej dotkliwe niż te z okresu prześladowań Kościoła¹⁴⁰.

Dla uzdrowienia i odnowy wiary i życia chrześcijańskiego w Irlandii konieczna jest droga nawrócenia. Jako pierwszy jego etap Benedykt XVI wskazał uznanie złych czynów z żalem przed Bogiem i ludźmi. Należy podjąć następnie pokutę i działania prawne w kierunku niedopuszczenia do kolejnych nadużyć¹⁴¹. Konieczne jest spełnienie wymagań sprawiedliwości oraz przyniesienie uzdrowienia ofiarom. Papież wyraził przekonanie, że Kościół w Irlandii może na nowo rozwijać się i dawać jeszcze bardziej wiarygodne świadectwo o Chrystusie. W tym celu wzywał do modlitwy w intencji powołań kapłańskich. Stwierdził, że wśród młodych Irlandczyków nadal istnieje pragnienie służby Bogu i człowiekowi, mimo poglądu o jej zbędności. Doceniał pracę i poświęcenie tamtejszych duchownych, które nie ulegają dewaluacji w wyniku dokonanych przestępstw¹⁴².

W procesie nowej ewangelizacji na wyspie papież odwoływał się do jego lokalnej działalności w przeszłości. Jako inspirujące ukazywał przykłady ofiarności Irlandczyków wobec Kościoła i ludzkości. Przedstawił konkretne przedsięwzięcia duszpasterskie. Wezwał do ofiarowywania w ciągu jednego roku postu piątkowego w intencji uzdrowienia i uświęcenia

¹³⁸ Por. Benedykt XVI. *List pasterski do katolików w Irlandii*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2010 s. 7-11.

¹³⁹ Por. Benedykt XVI. *Teologia św. Bonawentury. 17 marca*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2010 s. 50.

¹⁴⁰ Por. Benedykt XVI. *List pasterski do katolików w Irlandii* s. 8.

¹⁴¹ Por. Tamże s. 7.

¹⁴² Por. Benedykt XVI. *Incoraggiate i vostri sacerdoti a riscoprire la gioia di prendersi cura del loro gregge. Il discorso ai Presuli della Conferenza Episcopale di Irlanda* s. 4-5.

Kościół w Irlandii. Do tego zadania polecił dołączać regularną modlitwę, czytanie Pisma Świętego oraz uczynki miłosierdzia. Zachęcał do ponownego odkrywania i korzystania z sakramentu pokuty i pojednania. Apelował o powszechne odnowienie praktyki adoracji eucharystycznej i zapewnienie miejsc specjalnie na to przeznaczonych. W tym celu zwracał się do parafii, seminariów i domów zakonnych. Zapowiedział wizytacje apostolskie dla odnowy Kościoła w Irlandii. zaproponował również przeprowadzenie przez miejscowych i zagranicznych moderatorów misji ogólnokrajowej dla osób duchownych i konsekrowanych. Ich założeniem miało być ponowne studiowanie tekstów soborowych, obrzędów liturgicznych święceń kapłańskich i konsekracji zakonnych, a także aktualnego nauczania papieża. Celem zaś głębsze dowartościowanie własnego powołania, dotarcie do źródła swojej wiary w Jezusa Chrystusa oraz czerpanie z niego poprzez Kościół. Jako przykład takiej postawy papież przypomniał postać św. Jana Marii Vianneya. Wskazał pośrednio na następującą prawidłowość: wzrost świętości życia kapłanów jest wprost proporcjonalny do wzrostu szacunku ludzi wobec kapłaństwa¹⁴³. Z propozycji, którą Benedykt XVI złożył Kościołowi w Irlandii, można wnioskować o konieczności nowej ewangelizacji również biskupów, prezbiterów, diakonów i osób konsekrowanych, jako ewangelizowanych.

W 2008 r. Benedykt XVI udał się do Stanów Zjednoczonych. Mottem podróży były słowa: „Chrystus naszą nadzieją”. Przed przybyciem wyraził opinię, że orędzie chrześcijańskie jest tam głęboko ugruntowane. Złożył również wizytę w siedzibie ONZ w Nowym Jorku¹⁴⁴. Okazjami były: 200-lecie podniesienia do rangi metropolii diecezji Baltimore i powstania diecezji Nowy Jork, Filadelfia, Boston i Louisville oraz 60-lecie ogłoszenia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Przypomnienie tych okoliczności jest istotne dla lepszego zrozumienia kontekstu wizyty papieża. Była nim refleksja nad przyszłością Kościoła w USA w dobie kryzysu wartości. Jego zamiarem było również przypomnienie i potwierdzenie prawdy zawartej w Deklaracji, z myślą o następnych pokoleniach¹⁴⁵. Swój stosunek do Amerykanów ujął w słowach: „przyjaciół” oraz „zwiastun Ewangelii”¹⁴⁶. Stwierdził, że tamtejsi katolicy nadal wnoszą wartości ewangeliczne w pluralistyczne społeczeństwo. Wyraził wolę odnowienia Kościoła w Stanach Zjednoczonych i bardziej odpowiedzialnego zaangażowania

¹⁴³ Por. Benedykt XVI. *List pasterski do katolików w Irlandii* s. 10-11.

¹⁴⁴ Por. Benedykt XVI. «Złota zasada» miłości jest zapisana w każdym sercu. 8 kwietnia – Watykan. *Telewizyjne przesłanie Benedykta XVI do mieszkańców Stanów Zjednoczonych Ameryki*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2008 s. 35.

¹⁴⁵ Por. Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2008 s. 36.

¹⁴⁶ Benedykt XVI. *Przybywam jako przyjaciel i zwiastun Ewangelii*. 16 kwietnia – Waszyngton. *Ceremonia powitalna w Białym Domu*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2008 s. 39.

wiernych jako obywateli¹⁴⁷, w kraju uważanym niegdyś za bastion tradycjonalizmu i lojalności wobec Stolicy Apostolskiej¹⁴⁸. Trwałość tej wierności papieżowi została potwierdzona przez Benedykta XVI¹⁴⁹, choć niejednokrotnie niektórzy biskupi wyrażali stanowiska skrajne¹⁵⁰.

Papież podkreślił konieczność, aby katolicy amerykańscy dawali wyraźne świadectwo Ewangelii, jako jedna z najliczniejszych i najbardziej wpływowych wspólnot na świecie. Stwierdził, że ich wiara jest silna, religijność gorliwa, a przynależność religijna powodująca dumę. W publicznej dyskusji potrafią posługiwać się argumentami opartymi na Piśmie Świętym. Formy zaangażowania w życie Kościoła są zróżnicowane ze względu na różne pochodzenie jego członków. Jednocześnie sekularyzacja powoduje wybiórcze i powierzchowne odniesienie katolików do Ewangelii oraz ograniczanie jej wyłącznie do sfery prywatnej. Postawę niekonsekwencji przejawia osoba, która uczestniczy w niedzielnej liturgii, po czym w pracy podejmuje interesy lub działania medyczne sprzeczne z wiarą, lekceważy potrzeby ubogich, głosi fałszywą etykę seksualną bądź promuje aborcję i eutanazję. W społeczeństwie takim, jak amerykańskie innym niebezpieczeństwem jest materializm, który powoduje zagłuszenie pragnienia Boga. Ponadto, z błędnego rozumienia wolności i autonomii może wyniknąć postawa indywidualizmu, również w życiu religijnym. Preferowane są wówczas te praktyki, które podkreślając wagę osobistej więzi z Bogiem, deprecjonują relację z drugim człowiekiem i wspólnotą. Zaobserwowanie takiego zachowania powinno skutkować podejmowaniem nowej ewangelizacji kultury w społeczeństwie amerykańskim¹⁵¹.

Wyróżniającym się walorem życia Kościoła w USA jest działalność osób świeckich. Wobec przesycenia informacjami w życiu publicznym, papież podkreślił potrzebę formowania ich w wierze, aby rola laikatu nie została sprowadzona do pozbawionej treści aktywizmu. Przestrzenią tej formacji są szkoły, programy parafialne dla dorosłych, a także debata publiczna. W społeczeństwie, w którym istotne znaczenie ma wolność słowa, zarówno katolicy, jak i przedstawiciele innych światopoglądów, oczekują głosu Kościoła w kwestiach społecznych i moralnych. Benedykt XVI stwierdził też, że nie należy zakładać zgodności opinii wszystkich wiernych z Ewangelią i Magisterium Kościoła¹⁵². Z drugiej strony, jak powiedział w 1996 r.,

¹⁴⁷ Por. Tamże s. 39.

¹⁴⁸ Por. J. Ratzinger, V. Messori. *Raport o stanie wiary*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XIII/1. Lublin 2017 s. 62.

¹⁴⁹ Por. Benedykt XVI. *«Tak» dla życia, «tak» dla miłości i «tak» dla pragnień obecnych w sercu nas wszystkich*. 16 kwietnia – Waszyngton. *Spotkanie z biskupami*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2008 s. 41.

¹⁵⁰ Por. J. Ratzinger, P. Seewald. *Sól ziemi* s. 309.

¹⁵¹ Por. Benedykt XVI. *«Tak» dla życia, «tak» dla miłości i «tak» dla pragnień obecnych w sercu nas wszystkich*. 16 kwietnia – Waszyngton. *Spotkanie z biskupami* s. 41-42.

¹⁵² Por. Tamże s. 42-43.

że w celu ożywienia wiary Amerykanów, należy wykorzystywać ich zainteresowanie kwestiami moralnymi oraz pragnienie religii. Wynikają one również z pewnego znużenia społeczeństwa współczesną kulturą masową¹⁵³.

W USA konieczna jest nowa ewangelizacja małżeństwa i rodziny. Wśród problemów dotyczących tego zagadnienia, należy wymienić kwestionowanie koncepcji małżeństwa jako związku mężczyzny i kobiety, wzrastającą liczbę rozwodów oraz zwlekanie bądź rezygnację katolików z zawarcia sakramentalnego małżeństwa. Powodem jest desakralizacja tej instytucji. Dla wielu nie odróżnia się ona istotnie od związku cywilnego lub oznacza jedynie umowę, którą w zależności od okoliczności można zerwać. Jest to również problem społeczeństwa, ponieważ usuwany jest wówczas fundament jego rozwoju oraz zanika wrażliwość moralna. Papież przypomniał biskupom, że to ich zadanie, by bronić i głosić prawdę o małżeństwie i rodzinie¹⁵⁴.

Benedykt XVI podjął również temat przestępstw seksualnych duchownych wobec dzieci i młodzieży. Oprócz priorytetowych działań w tej dziedzinie, które zawarł również w przesłaniu do Kościoła w Irlandii, wskazał na warunek ich pełnej skuteczności. Jest nim szeroki kontekst walki z fałszywymi obrazami płciowości i propagowania jej prawdziwej wizji. Zadanie to należy do rodziców, duchownych, katechetów, a także pracowników mediów, odpowiednio do możliwości i odpowiedzialności¹⁵⁵.

W odpowiedzi na pytania biskupów amerykańskich o ewangelizację, papież przedstawił główny problem sekularyzmu amerykańskiego. Z jednej strony, istnieje przyzwolenie na wyznawanie wiary w Boga i uznanie dla społecznej roli religii i Kościoła, z drugiej jednak, wiara jest pojmowana jako bierna akceptacja faktu istnienia odległej prawdy. Takie ujęcie wiary zakłada brak jej praktycznego wpływu na codzienne postępowanie. Człowiek, nominalnie katolik, żyje wbrew Bogu i nie podejmuje nawrócenia¹⁵⁶. Jest to jedna z przyczyn, dla której wielki Kościół w Stanach Zjednoczonych zdaje się umierać, jak stwierdził papież w 2005 r. Choć dzieje się to w mniejszym stopniu niż w Europie¹⁵⁷. Wobec tego Kościół musi na nowo potwierdzić swoją misję. Ponadto, należy uświadamiać ludziom istnienie ścisłego związku Ewangelii i prawa naturalnego. Następnie potrzeba kształtować dążenie do prawdziwego dobra, które jest wyrażane w prawie stanowionym i osobowych aktach woli. Z uwagi na przywiązanie Amerykanów do wartości wolności, należy w przestrzeniach

¹⁵³ Por. J. Ratzinger, P. Seewald. *Sól ziemi* s. 310.

¹⁵⁴ Por. Benedykt XVI. *«Tak» dla życia, «tak» dla miłości i «tak» dla pragnień obecnych w sercu nas wszystkich. 16 kwietnia – Waszyngton. Spotkanie z biskupami* s. 43.

¹⁵⁵ Por. Tamże s. 43-44.

¹⁵⁶ Por. Tamże s. 45.

¹⁵⁷ Por. Benedykt XVI. *Spotkanie Benedykta XVI z duchowieństwem diecezji Aosta. Introd, 25 lipca 2005 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2005 s. 36.

nauczania takich jak: katecheza, głoszenie słowa, formacja seminaryjna, szkolnictwo wyższe, mówić o jej prawdziwym znaczeniu i realizacji. Należy w ten sposób potwierdzać prawdę orędzia chrześcijańskiego, zgodność wiary i rozumu oraz właściwe rozumienie wolności, jako wyzwolenia „od” grzechu i „do” prawdziwego życia. Potrzeba prowadzić do zrozumienia, że Ewangelia jest integralnym sposobem życia.

Dbanie o tożsamość katolicką w Stanach Zjednoczonych, bardziej niż elementy zewnętrzne powinno obejmować sposób myślenia i działania. Do tego zaś konieczna jest wiara. Stąd Benedykt XVI pytał biskupów amerykańskich, czy współcześnie ludzie mogą spotkać Boga w kościołach, czy nauczanie niczym ewangeliczna sól utraciło swoją istotę, czy ludzie kiedykolwiek nauczyli się bądź już zapomnieli, jak modlić się w Kościele i z Kościołem. Mowa tutaj o osobach, które nie porzuciły wiary w sposób świadomy, ale z pewnego powodu nie otrzymały pokrzepienia podczas liturgii, kazań, sprawowania sakramentów¹⁵⁸.

Papież wyraził zdanie na temat tożsamości uczelni katolickich w USA i ich włączania się w ewangelizację. Uświadamiał, że o tożsamości tej nie stanowi odpowiednia statystyka i liczba studentów katolików. Oznacza ona natomiast wiarę w Chrystusa, poddanie Mu rozumu i woli, umysłu i uczuć, a także akceptację treści Objawienia. Następnie obejmuje doświadczenie religijne w liturgii i modlitwie. Tożsamość ta wyraża się w codziennych decyzjach zgodnych z Ewangelią. Wobec kryzysu prawdy związanego z kryzysem wiary, Benedykt XVI podkreślał ważność prowadzenia do więzi z Chrystusem i świadectwa na uniwersytetach katolickich. Wyraził pogląd, że być może w kościelnych instytucjach oświatowych nastąpiło przeakcentowanie znaczenia kształtowania umysłu kosztem woli. Skutkuje to błędnym rozumieniem wolności. Należy więc wyjaśniać, że prawdziwą wolność człowiek może osiągnąć jedynie w Bogu. Jest to wolność, której założeniem jest możliwość poszukiwania prawdy, dzięki badaniu rzeczywistości. Przysługuje ona również uniwersytetowi. Benedykt XVI przestrzegał jednak przed uzasadnianiem za wszelką ceną poglądów sprzecznych z Ewangelią, w imię wolności uniwersytetu. Wobec zjawiska umniejszania wartości udziału Kościoła w systemie szkolnictwa i nauki oraz społeczeństwie, papież przypomniał zadanie biskupów. Jest nim uświadamianie, że ewangelizacja i udział w niej środowiska nauki, jest w zgodzie z prawdziwym dobrem człowieka i społeczeństwa amerykańskiego oraz powoduje jego rozwój¹⁵⁹.

¹⁵⁸ Por. Benedykt XVI. *«Tak» dla życia, «tak» dla miłości i «tak» dla pragnień obecnych w sercu nas wszystkich*. 16 kwietnia – Waszyngton. Spotkanie z biskupami s. 45-46.

¹⁵⁹ Por. Benedykt XVI. *Wiara musi być naprawdę obecna w naszych uczelniach i szkołach*. 17 kwietnia – Waszyngton. Wizyta na Katolickim Uniwersytecie Ameryki. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2008 s. 49-51.

Papież stwierdził, że celem jego wizyty w USA było apostołskie wzywanie do nawrócenia i głoszenie odpuszczenia grzechów. W tym kontekście ukazywał wartość sakramentu pokuty i pojednania. Mówił, że odnowienie Kościoła w Ameryce w znacznej mierze zależy od odnowienia praktyki spowiedzi i ducha pokuty. Jedynie wówczas możliwe jest prawdziwe dążenie do świętości. Ponadto, wzywał do modlitwy jako warunku nawrócenia i wierności Chrystusowi.

Odpowiedź Kościoła w USA na sekularyzm i materializm zależy od wierności przekazu wiary, szczególnie ludziom młodym. Benedykt XVI docenił tamtejsze osiągnięcia w dziedzinie katechezy. Apelował również o jasne nauczanie prawdy Ewangelii i odnowienie zapału misyjnego. Cenny wkład w to zadanie wnoszą katolicy hiszpańskojęzyczni. Również dzięki nim Kościół w Stanach Zjednoczonych może się odnawiać, aby dawać świadectwo potrzebne Kościołowi powszechnemu i innym narodom¹⁶⁰.

W nawiązaniu do kardynałów T. Cooke'a i J. O'Connora, biskupów Nowego Jorku z XX w., zwrócił uwagę, że nowa ewangelizacja polega na głoszeniu nowego życia. Oznacza ono miłość, pojednanie i wolność. Wzywał Kościół w USA, by dawał taką odpowiedź na postawy egoizmu, chciwości, przemocy i cynizmu. Wyraził również przypuszczenie pewnego zaniedbania. Polega ono na niewyciąganiu wniosków z faktu, że wielu ludzi zarzuca Kościołowi legalizm i instytucjonalizację. Papież skonkludował, że w tej sytuacji najbardziej nagłą potrzebą jest dawanie świadectwa radości z wiary i doświadczenia miłości Boga¹⁶¹. W związku z tym, pytał katolików w Nowym Jorku, kto z nich świadczy o Chrystusie na ulicach miasta, szczególnie tam, gdzie młody człowiek szuka drugiego, godnego zaufania¹⁶². Zachęcał do przeprowadzenia rachunku sumienia, oczyszczenia i odnowienia zobowiązań chrzcielnych. Stwierdził także potrzebę angażowania się katolików w życie społeczeństwa pluralistycznego, w którym tak podkreślana jest wartość demokracji i wolności. Wierzący mają prawo i obowiązek wypowiadać prawdy moralne. Benedykt XVI przypomniał, że amerykańscy katolicy znani są z działalności na rzecz obrony życia poczętego, wychowania młodzieży, pomocy ubogim, chorym oraz migrantom. Poleciał, aby rozwijać te formy zaangażowania Kościoła w USA¹⁶³.

¹⁶⁰ Por. Benedykt XVI. *Katolicy powinni dawać przekonujące uzasadnienie nadziei. 17 kwietnia – Waszyngton. Msza św. na Nationals Park Stadium.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2008 s. 10-12.

¹⁶¹ Por. Benedykt XVI. *Prośmy Ducha, abyśmy mogli każdego dnia wzrastać w świętości. 19 kwietnia – Nowy Jork. Msza św. w katedrze św. Patryka.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2008 s. 17-18.

¹⁶² Por. Benedykt XVI. *Wy jesteście uczniami Chrystusa w dzisiejszym świecie. 19 kwietnia – Nowy Jork. Spotkanie z młodzieżą w Seminarium św. Józefa.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2008 s. 22.

¹⁶³ Por. Benedykt XVI. *Wolność jest przywilejem, z którego trzeba mądrze korzystać. 20 kwietnia – Nowy Jork. Msza św. na Yankee Stadium.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2008 s. 28-29.

Stany Zjednoczone są przykładem kraju, w którym istnieje pozytywna koncepcja laickości, kształtowana już u początku państwowości. Przyjmowano wówczas założenia łączące principia religii, etyki i polityki. Ten model życia społecznego sprzyja nowej ewangelizacji i ukazywaniu wartości człowieka. Ponadto, Kościół może pełnić rolę głosu krytycznego w społeczeństwie. W ten sposób może nie tylko przyczynić się do jego prawdziwego rozwoju, ale niejako przygotowywać człowieka do ponownego przyjęcia Chrystusa¹⁶⁴.

W 2012 r. w przemówieniu podczas wizyty *ad limina Apostolorum* biskupów amerykańskich, Benedykt XVI podjął temat nowej ewangelizacji w tym kraju. Stwierdził wówczas, że zgoda na wizję społeczeństwa kształtowanego w oparciu o wiarę w Boga i prawo naturalne znacząco zmalała. Jej miejsce zajmują poglądy nie tylko sprzeczne z moralnym przesłaniem Ewangelii, ale wprost wrogo ustosunkowane do chrześcijaństwa. Zrozumienie zagrożeń jest dla Kościoła w Stanach Zjednoczonych kwestią podstawową. Jednym z nich jest redukcja wolności religijnej jedynie do możliwości sprawowania kultu, z wyłączeniem sprzeciwu sumienia. Stwierdził, że nikt kto realnie spogląda na Kościół i współczesną kulturę, nie może lekceważyć zagrożeń¹⁶⁵.

W tej sytuacji jako jedno z założeń nowej ewangelizacji, papież zalecił formowanie osób świeckich zaangażowanych w działalność społeczną i polityczną. Należy pomagać im zrozumieć ich powołanie m.in. do obrony życia na każdym etapie jego istnienia, ochrony godności ludzkiej oraz upowszechniania prawdziwych praw człowieka. W sensie szerokim, wzywał do pobudzania zdolności intelektualnych i moralnych na rzecz nowej ewangelizacji w społeczeństwie amerykańskim. Przekonywał, że zadaniem Kościoła w Stanach Zjednoczonych jest budowanie „cywilizacji miłości”¹⁶⁶. Stwierdzenie to można odnieść do refleksji św. Jana Pawła II na ten temat, zawartej w liście apostolskim *Tertio millennio adveniente* (por. TMA 52).

1.3. Obszary zdechrystianizowane

Benedykt XVI stwierdził, że na tych terenach Kościół reprezentowany jest przez małe wspólnoty. Istnieje tam konieczność odnowienia pierwszej ewangelizacji. Społeczeństwa na tych terenach pozostają szczególnie obojętne na różne aspekty chrześcijaństwa (por. US,

¹⁶⁴ Por. Benedykt XVI. *Ojczyzna wolności religijnej i wzór «zdrowej laickości»*. 30 kwietnia – Watykan. *Audiencja generalna poświęcona podróży*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2008 s. 31-32.

¹⁶⁵ Por. Benedykt XVI. *Świadectwo Kościoła ma charakter publiczny*. 19 I – Przemówienie do biskupów ze Stanów Zjednoczonych Ameryki. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2012 s. 15-16.

¹⁶⁶ Por. Tamże s. 16.

Wstęp). W niniejszym paragrafie zostanie przybliżona sytuacja Kościoła w następujących krajach: Niemczech, Francji, Wielkiej Brytanii, Czechach i Australii, a także na Bliskim Wschodzie.

Krajem, na terytorium którego istnieje znacząca dwubiegunowość w dziedzinie religijności są Niemcy¹⁶⁷. Można tam zlokalizować zarówno pewne miejsca tradycyjnie katolickie, jak i rozległe obszary zdechrystianizowane i misyjne, gdzie potrzebne jest pierwsze głoszenie Chrystusa¹⁶⁸. Miejsca tradycyjnie chrześcijańskie występują np. w diecezji kolońskiej. Kościół jest tam obecny niemal od dwudziestu wieków, zaś religijność względnie ugruntowana i nacechowana emocjonalnością¹⁶⁹. W 2005 r. podczas Światowych Dni Młodzieży w Kolonii, Benedykt XVI wspominał szczególnie dziedzictwo duchowe i kulturowe tej diecezji. Wciąż jest wyrazem owocności wiary i tradycji¹⁷⁰. Potrzeba jednak jego odnowienia, którego zadatkiem jest m.in. miejscowy kult świętych Trzech Mędrców, św. Bonifacego, św. Urszuli, św. Alberta Wielkiego, św. Tomasza z Akwinu, św. Teresy Benedykty od Krzyża, bł. Adolfa Kolpinga¹⁷¹. Jednocześnie jednak, na tym i na innych tradycyjnie chrześcijańskich obszarach Niemiec, postępuje proces laicyzacji. Konkretnym tego wyrazem są akty formalnego odejścia od Kościoła oraz brak trwałego związku uczestników lekcji religii i katechezy ze wspólnotą. Ci, którzy pozostają w Kościele często prezentują wybiórczy stosunek do nauki katolickiej¹⁷².

Inną częścią Niemiec, na której występują miejsca tradycyjnie chrześcijańskie jest Bawaria. Podczas wizyty w rodzinnym kraju w 2006 r., papież akcentował historyczne związki regionu ze Stolicą Apostolską i trwałe przywiązanie do wartości chrześcijańskich¹⁷³. Choć sytuacja aktualna w znacznej mierze różni się już od tej sprzed dziesiątek lat, to jednak nadal w pewnym stopniu wiara i świadectwo życia chrześcijańskiego są tam obecne¹⁷⁴. Wyrazem

¹⁶⁷ Por. J. Ratzinger, P. Seewald. *Sól ziemi* s. 301.

¹⁶⁸ Por. Benedykt XVI. *Chcemy być Kościołem otwartym na przyszłość. 21 sierpnia. Spotkanie z niemieckimi biskupami*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2005 s. 31.

¹⁶⁹ Por. Benedykt XVI. *Niech zapłonie w was ogień Ducha Świętego. 18 sierpnia. Spotkanie przed kolońską katedrą*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2005 s. 15.

¹⁷⁰ Por. Benedykt XVI. *Jestem szczęśliwy, że mogę być wśród młodzieży. 18 sierpnia. Ceremonia powitalna na lotnisku*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2005 s. 13.

¹⁷¹ Por. Benedykt XVI. *Niech zapłonie w was ogień Ducha Świętego. 18 sierpnia. Spotkanie przed kolońską katedrą* s. 16.

¹⁷² Por. Benedykt XVI. *Chcemy być Kościołem otwartym na przyszłość. 21 sierpnia. Spotkanie z niemieckimi biskupami* s. 30-32.

¹⁷³ Por. Benedykt XVI. *Przekazujemy wiarę przyszłym pokoleniom. 9 września – Monachium. Powitanie na lotnisku*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2006 s. 11.

¹⁷⁴ Por. Benedykt XVI. *Niech Bóg ma was w swojej opiece. 14 września – Monachium. Pożegnanie na lotnisku*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2006 s. 35.

tego jest tradycja pielgrzymowania do licznych kościołów i sanktuariów Bawarii, szczególnie w Altötting, a także kult Maryi jako Patronki landu¹⁷⁵.

Kościół w Niemczech w swojej działalności odznacza się zorganizowaną posługą charytatywną, pełnioną na szeroką skalę również w innych krajach. Papież wyrażał uznanie dla ofiarnej postawy katolików niemieckich, którzy przyczyniali się m.in. do odbudowy kościołów zniszczonych w okresie komunizmu w krajach europejskich oraz poprawy warunków materialnych wspólnot na Bliskim Wschodzie i w Afryce. Jednocześnie przestrzegał przed dawaniem pierwszeństwa sprawom socjalnym przed ewangelizacją, czego doświadczyli w Niemczech biskupi afrykańscy. Benedykt XVI przekonywał katolików niemieckich, że to ewangelizacja powinna być na pierwszym miejscu w działalności Kościoła. Bóg musi być poznawany i miłowany. Wówczas możliwe jest nawrócenie człowieka, a w konsekwencji prawdziwy postęp w kwestiach socjalnych poprzez usuwanie przyczyn niesprawiedliwości i nienawiści¹⁷⁶.

Podczas drugiej wizyty w ojczyźnie w 2011 r., Benedykt XVI stwierdził, że Kościół w Niemczech stoi na wysokim poziomie organizacyjnym. Pytał jednak, czy w centrum jego działalności znajduje się wiara w Boga. Przedstawił hipotezę, że gdyby w mieszkańcy Afryki lub Ameryki Łacińskiej zamieszkali na pewien czas w przeciętnej rodzinie niemieckiej, doceniliby warunki materialne i organizacyjne. Oceniliby jednak, że panuje tam ubóstwo w dziedzinie religii i relacji interpersonalnych. Dodał, że wspólnotę katolicką cechuje dominacja tego, co strukturalne nad tym, co duchowe. Dlatego konieczna jest odnowa wiary, której nie zastąpią zmiany strukturalne¹⁷⁷. Takie zdanie wyraził również w 1988 r., kiedy stwierdził, że wobec braku siły wiary w Kościele w Niemczech, potrzeba „mniej struktur, a więcej życia”¹⁷⁸.

Droga nowej ewangelizacji w Niemczech wiedzie poprzez zrozumienie na nowo, czym jest Kościół i jakie jest jego zadanie. Ta świadomość uległa znacznemu zawężeniu, jak stwierdził J. Ratzinger w 1996 r. Wyrazem tego jest koncentrowanie się na sobie i efektywnym zarządzaniu, a w debacie kościelnej na tematach takich jak celibat, ordynacja kobiet czy

¹⁷⁵ Por. Benedykt XVI. *Zawsze pozostanie Służebnicą Pańską. 10 września – Monachium. Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2006 s. 17.

¹⁷⁶ Por. Benedykt XVI. *Świat i każdy z nas potrzebuje Boga. 10 września – Monachium. Msza św. na błoniach Neue Messe*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2006 s. 16.

¹⁷⁷ Por. Benedykt XVI. *Szukajmy nowych dróg ewangelizacji. 24 września – Fryburg. Spotkanie z członkami Prezydium Centralnego Komitetu Katolików Niemieckich*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 33.

¹⁷⁸ J. Ratzinger. *Nam, Niemcom, brakuje dynamiki wiary. W rozmowie z Manfredem Schelle (Die Welt 1988)*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XIII/3. Lublin 2018 s. 995.

ponowne związki rozwiedzionych. Tymczasem należy pamiętać, że Kościół nie istnieje dla siebie, a jego największym dobrem jest Bóg, zadaniem zaś przekazywanie światu Słowa¹⁷⁹.

W 2002 r. J. Ratzinger wyraził przekonanie, że istnieje w tym kraju konieczność i nieprzerwana możliwość nowego doświadczenia wiary. „W pewnym sensie chrześcijaństwo w Niemczech musi (...) zacząć się od nowa”¹⁸⁰. Wpływ na tę sytuację mają uwarunkowania historyczne XX w. Po II wojnie światowej następowała programowa ateizacja w dawnej NRD, wzrastał zaś konsumpcyjny styl życia w RFN. Przykładem regionu, w którym te dwa czynniki uległy sprzężeniu jest Turyngia, nowy kraj związkowy powstały po zjednoczeniu Niemiec. Benedykt XVI stwierdził, że w okresie komunizmu wielu tamtejszych katolików pozostało wiernych Bogu. Papież docenił ich postawę oraz dziękował za katolickie wychowanie dzieci, mimo trudności materialnych. Wobec duchownych wyraził wdzięczność za zaangażowanie m.in. w duszpasterstwo uchodźców po 1945 r. Wraz z upadkiem muru berlińskiego dla Kościoła na tym terenie pojawiły się nowe możliwości działań o charakterze duszpasterskim i kulturalnym. Pytał jednak, czy pośród różnych aktywności wciąż obecna jest wiara, czy fundament tożsamości chrześcijańskiej nie znajduje się głębiej niż tylko na poziomie wolności społecznej. Aktualnie większość mieszkańców Turyngii to osoby nieuznające Chrystusa i Kościoła. Jako impuls do odnowy życia katolików na tym terenie Benedykt XVI wskazał świadectwo świętych patronów diecezji erfurckiej: Elżbiety z Turyngii, Bonifacego i Kiliana. Zachęcał, aby nie ograniczać wiary do sfery prywatnej, ale w odpowiedzi na ludzkie pragnienie życia autentycznego, pomagać innym w odkrywaniu Ewangelii¹⁸¹.

Ukazywał również znaczenie sanktuarium maryjnego w Etzelsbach w Turyngii. Jest to miejsce, w którym mieszkańcy pobliskiego Eichsfeld i inni mogli ocalić tożsamość katolicką w okresie reżimów XX w.¹⁸². Region ten pozostał tradycyjnie katolicki¹⁸³. Również na terenach, gdzie w czasie komunizmu podejmowano próby usuwania religii, istnieje doświadczenie wiary i życia ewangelicznego. Benedykt XVI stwierdził, że jest powód do żywienia nadziei dla Kościoła w Niemczech¹⁸⁴.

¹⁷⁹ Por. J. Ratzinger, P. Seewald. *Sól ziemi* s. 318-319.

¹⁸⁰ J. Ratzinger. *W Niemczech chrześcijaństwo musi zacząć się od nowa. W rozmowie z Rose-Marie Borngässer i Gernotem Faciusem (Die Welt 2002)* s. 1211.

¹⁸¹ Por. Benedykt XVI. *Świętość nie zna granic i przemienia świat. 24 września – Erfurt. Msza św. na placu Katedralnym*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 26-28.

¹⁸² Por. Benedykt XVI. *Co chce nam powiedzieć Maryja? 23 września – Etzelsbach. Nieszpory maryjne przed «Wallfahrtskapelle»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 24.

¹⁸³ Por. Benedykt XVI. *Moje przesłanie było skierowane do wszystkich. 28 września – Watykan. Audiencja generalna po podróży do Niemiec*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 43.

¹⁸⁴ Por. Benedykt XVI. *Towarzyszę w drodze Kościołowi w Niemczech. 25 września – Lahr. Ceremonia pożegnalna na lotnisku*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 41.

Papież przestrzegał przed generalizowaniem, jakoby wszyscy zaangażowani w Kościele byli dalecy od Chrystusa i królestwa Bożego. Znajdywał on powody do dziękowania katolikom niemiecki za wiarę i świadectwo życia chrześcijańskiego. Dla umocnienia i odnowienia ich tożsamości religijnej, poddawał pod rozagę kwestie osobistej modlitwy, uczestnictwa w niedzielnej Eucharystii, lekturę Pisma Świętego i *Katechizmu Kościoła Katolickiego*. Przekonywał, że Kościół w Niemczech będzie mógł skutecznie odpowiedzieć na sekularyzację i laicyzację, kiedy duchowni i świeccy będą wierni Chrystusowi oraz własnemu powołaniu. Jako warunek konieczny wskazał również jedność katolików niemieckich z biskupem Rzymu, własnej diecezji oraz w ramach parafii. Zalecał współdziałanie z Kościołem w krajach misyjnych oraz uczenie się od tamtejszych wspólnot radości wiary¹⁸⁵.

Benedykt XVI zwrócił uwagę, że centralne miejsce w działalności pasterskiej biskupów niemieckich powinno zajmować szkolnictwo katolickie i formacja dorosłych. Stwierdził, że w przeszłości w Niemczech, błędnie dawano pierwsze miejsce metodom dydaktycznym kosztem treści katechezy. Przypomniał, że integralność i jasność przekazu wiary jest głównym kryterium dopuszczania podręczników do nauki religii do użytku szkolnego. Apelował, aby świeccy formatorzy byli wierni nauczaniu Kościoła, uczestniczyli w życiu liturgicznym i duszpasterskim parafii oraz wspólnot. W kontekście ewangelizacji i katechizacji, papież zalecał biskupom współpracę z jedynym takim w Niemczech, Katolickim Uniwersytetem w Eichstätt-Ingolstadt w Bawarii¹⁸⁶.

Wiara jest przyczyną powrotu do tego, czym w istocie jest Ewangelia Chrystusa. Papież stwierdził, że już w terażniejszości, a także w przyszłości, Kościół w Niemczech i w innych pluralistycznych społeczeństwach tworzą i będą tworzyć małe wspólnoty. Charakteryzują się one autentyczną wiarą i świadectwem życia. Tym samym wzbudzają zainteresowanie świata i pragnienie szukania prawdy¹⁸⁷. Papież wyraził również potrzebę, aby w społeczeństwie zsekularyzowanym, Kościół pozbył się zbędnego ciężaru materializmu i polityki. Wówczas bardziej poznawany i miłowany będzie w nim Bóg¹⁸⁸.

¹⁸⁵ Por. Benedykt XVI. *Te same dążenia, ta sama miłość i wspólny duch. 25 września – Fryburg. Msza św. na lotnisku sportowym*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 36-37.

¹⁸⁶ Por. Benedykt XVI. *Il discorso a Vescovi della Conferenza Episcopale della Repubblica Federale di Germania. In occasione della Visita «ad limina Apostolorum»*. „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 11.12.2006 s. 5.

¹⁸⁷ Por. Benedykt XVI. *Towarzyszę w drodze Kościołowi w Niemczech. 25 września – Lahr. Ceremonia pożegnalna na lotnisku* s. 41.

¹⁸⁸ Por. Benedykt XVI. *Moje przesłanie było skierowane do wszystkich. 28 września – Watykan. Audjencja generalna po podróży do Niemiec*. s. 43.

We wrześniu 2008 r. Benedykt XVI udał się do Francji z okazji obchodów 150 rocznicy objawień w Lourdes. Niejednokrotnie doświadczył stałości w wierze francuskich katolików¹⁸⁹. Mówił o wartości tamtejszej kultury ukształtowanej przez chrześcijaństwo, zaczynając od św. Ireneusza z Lyonu. Stwierdził, że przyczyniła się ona do jego rozwoju osobowego i pracy intelektualnej¹⁹⁰.

Temat nowej ewangelizacji we Francji papież podjął podczas wizyty biskupów tego kraju *ad limina Apostolorum* w 2012 r. Stwierdził wówczas, że chrześcijańskie korzenie są trwałym fundamentem, na którym warto opierać głoszenie Ewangelii w głęboko zsekularyzowanym społeczeństwie. Należy czynić to w sposób wyraźny i kreatywny. Benedykt XVI przypominając biskupom ich odpowiedzialność za Kościół w danej diecezji, zwracał szczególną uwagę na ich relacje z prezbiterami. Zachęcał, by dbali o ich rozwój duchowy i intelektualny oraz wspierali w konkretnych potrzebach. W ten sposób pośrednio przyczyniają się do odnowienia wiary i życia chrześcijańskiego wiernych. Zalecał również, aby w reorganizacji duszpasterstwa zawsze podkreślać rolę prezbiterów¹⁹¹.

Papież przypomniał zmiany w Kościele we Francji, dotyczące celebracji liturgicznych. Miały one na celu m.in. przywrócenie właściwego pojmowania niedzieli. Podkreślał, że mimo ważności czynników zewnętrznych, nie należy ograniczać rozwiązywania problemów duszpasterskich do sfery struktur, organizacji i programów. W przypadku jedynie takich działań, ich uczestnicy zwracają się ku sobie, w nieznacznym sposób oddziałując na chrześcijan, którzy porzucili regularną praktykę. Stąd wskazywał na potrzebę fundamentu duchowego w ewangelizacji. Jego zapewnieniu mają służyć miejsca adoracji eucharystycznej w całym kraju¹⁹².

Benedykt XVI stwierdził, że wobec Kościoła we Francji istnieją oczekiwania nie tylko w kraju, ale i na całym świecie. Przedstawił również refleksję na temat nowej ewangelizacji w kontekście możliwej we Francji pozytywnej koncepcji laickości, która zakłada rozgraniczenie kompetencji Kościoła i państwa, przy zachowaniu harmonii wiary i rozumu. Przypominał, że orędzie chrześcijańskie związane jest nie tylko z życiem religijnym, ale i funkcjonowaniem w społeczeństwie. Nadal stanowi ono dla wielu Francuzów niezastąpiony punkt odniesienia, zarówno dla wierzących, jak i niewierzących, szczególnie z kręgu akademickiego. Stwierdził

¹⁸⁹ Por. Benedykt XVI. *Słowo Papieża do mieszkańców Francji*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2008 s. 7.

¹⁹⁰ Por. Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2008 s. 8.

¹⁹¹ Por. Benedykt XVI. *Coraggio e ottimismo risposte alla secolarizzazione. Il discorso al primo gruppo di vescovi francesi in visita «ad limina»*. „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 22.09.2012 s. 7.

¹⁹² Por. Tamże s. 7.

potrzebę ukazywania, że nauczanie Kościoła nie pochodzi z osobistej refleksji człowieka, ale jego ostatecznym źródłem jest Bóg. Wówczas jest ono przyjmowane z upodobaniem¹⁹³.

Papież nawiązywał do tradycji życia monastycznego we Francji i głównej jego motywacji, którą było *quaerere Deum*. Przedstawił ten aspekt orędzia chrześcijańskiego jako podstawę i inspirację dla ewangelizacji we Francji. Stwierdził, że prawdziwa kultura zakłada pytanie o Boga i szukanie odpowiedzi. W przeciwieństwie do pozytywistycznej, która nie uwzględnia tej kwestii, traktując ją jako subiektywną i nienaukową. Prowadzi w ten sposób do kapitulacji rozumu¹⁹⁴. Wobec tego, praktyka rad ewangelicznych stanowi świadectwo nie tylko dla Kościoła, ale i dla całego społeczeństwa francuskiego. Benedykt XVI zachęcał, by przekonywać, że życie w całości poświęcone Chrystusowi odpowiednio do powołania, wypełnia ludzką potrzebę sensu i szczęścia¹⁹⁵.

Papież mówił do biskupów francuskich, że wyzwaniem, na które należy odpowiedzieć w ramach nowej ewangelizacji jest ignorancja religijna katolików. Przejawia się ona w dwóch wymiarach. Pierwszym jest nieznanostwo osoby Chrystusa, drugim zaś nieznanostwo wzniosłej, powszechnej i wiecznej wartości Jego nauki. Ignorancja ta skutkuje niezdolnością do rozumienia historii i poczucia, że człowiek współczesny jest dziedzicem tradycji, która ukształtowała kulturę i sztukę danego społeczeństwa¹⁹⁶. Papież przypomniał, że środowiskiem odpowiedzi na to wyzwanie jest rodzina. Stwierdził, że we Francji są liczne rodziny, które wywiązują się z zadania przekazywania wiary młodemu pokoleniu. Ich wysiłek jest tym bardziej godny uznania, że żyją w społeczeństwie, które często nie akceptuje nauki Chrystusa oraz ironizuje i marginalizuje rolę Kościoła, sprowadzając wiarę wyłącznie do sfery prywatnej. Jako skuteczne narzędzie dla ewangelizacji i katechizacji rodziny i w rodzinie, papież wskazał *Katechizm Kościoła Katolickiego*¹⁹⁷ oraz *Katechizm Biskupów Francji*¹⁹⁸.

¹⁹³ Por. Benedykt XVI. *La voce della Chiesa. Benedetto XVI a vescovi della Conferenza episcopale francese in visita «ad limina Apostolorum»*. „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 18.11.2012 s. 7.

¹⁹⁴ Por. Benedykt XVI. *Fundamentem prawdziwej kultury jest poszukiwanie Boga. 12 września – Paryż. Spotkanie z przedstawicielami świata kultury w Kolegium Bernardynów*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2008 s. 16.

¹⁹⁵ Por. Benedykt XVI. *La voce della Chiesa. Benedetto XVI a vescovi della Conferenza episcopale francese in visita «ad limina Apostolorum»* s. 7.

¹⁹⁶ Por. Benedykt XVI. *L'ignoranza della fede. Nel discorso ai vescovi francesi in visita «ad limina»*. „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 01.12.2012 s. 7.

¹⁹⁷ Por. Benedykt XVI. *La voce della Chiesa. Benedetto XVI a vescovi della Conferenza episcopale francese in visita «ad limina Apostolorum»* s. 7.

¹⁹⁸ Por. Benedykt XVI. *Trzeba, by każdy czuł się w Kościele jak u siebie. 14 września – Lourdes. Spotkanie z Konferencją Episkopatu Francji*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2008 s. 32; zob. Les évêques de France. *Catéchisme pour adultes*. Paris 1991; Katechizm ten składa się z siedmiu rozdziałów: 1. *Bóg na horyzoncie współczesnych ludzi*. 2. *Bóg Przymierza*. 3. *Nowe Przymierze w Jezusie Chrystusie*. 4. *Kościół, lud Nowego Przymierza*. 5. *Sakramenty Nowego Przymierza*. 6. *Prawo życia Nowego Przymierza*. 7. *Wypełnienie Przymierza w królestwie Bożym*.

Benedykt XVI zachęcał ponadto biskupów francuskich, aby stawali w obronie życia oraz instytucji małżeństwa i rodziny jako takich. Przekonywał, że zadanie to jest zawsze aktualne oraz skutkuje prawdziwą korzyścią zarówno dla Kościoła, jak i społeczeństwa, w którym żyją¹⁹⁹. Stwierdził, że rodziny, podobnie jak i grupy apostołstwa, powinny być zawsze uprzywilejowanymi środowiskami każdej inicjatywy ewangelizacyjnej. Jako przykład zaangażowania osób świeckich w tę misję we Francji przypomniał postać Pauliny Jaricot²⁰⁰.

Papież podkreślił również znaczącą rolę francuskich szkół katolickich i uniwersytetów w nowej ewangelizacji. Stwierdził, że edukacja w świetle Ewangelii jest kluczem do przemiany kultury w tym kraju. W środowisku dialogu między wiarą i rozumem, przez sam fakt umiłowania prawdy, ludzie zaangażowani w edukację katolicką dokonują ewangelizacji. Z tego powodu spoczywa na nich historyczna odpowiedzialność za przekaz wiary i wiedzy, formację osoby oraz jej bezwarunkową akceptację²⁰¹.

Benedykt XVI wyrażał pragnienie, aby Francuzi powrócili do życia zgodnego z Ewangelią. Zachęcał, aby nie godzili się na usuwanie z przestrzeni życia społecznego prawdziwych wartości, które decydują o ich tożsamości. Środkiem do tego, miałyby być współpraca Kościoła i instytucji publicznych w zakresie ukazywania chrześcijańskiego dziedzictwa tego kraju²⁰². Papież wzywał także do odnowienia nabożeństwa do Maryi w rodzinach, wspólnotach zakonnych i parafiach. Stawiał Ją jako wzór życia ewangelicznego dla Francuzów. Przekonywał, że gdzie istnieje kult maryjny, tam skutecznie przekazywana jest wiara w Chrystusa. Wzywał również do ożywienia ducha misyjnego we własnym kraju, za przykładem postaci znanych z historii Kościoła we Francji. Ich działalność ewangelizacyjną określił jako aktualne zobowiązanie dla tamtejszej wspólnoty²⁰³. Przekonywał zarówno francuskich duchownych, jak i świeckich, że współczesność sprzyja nawróceniu do Boga²⁰⁴.

W 2010 r. Benedykt XVI spotkał się z biskupami Kościoła w Wielkiej Brytanii podczas wizyt *ad limina Apostolorum*. Papież zwrócił wówczas uwagę na wartość historycznych więzów, łączących wspólnotę katolicką ze Stolicą Apostolską. Podkreślił istotną rolę tej

¹⁹⁹ Por. Benedykt XVI. *Coraggio e ottimismo risposte alla secolarizzazione. Il discorso al primo gruppo di vescovi francesi in visita «ad limina»* s. 7.

²⁰⁰ Por. Benedykt XVI. *L'ignoranza della fede. Nel discorso ai vescovi francesi in visita «ad limina»* s. 7.

²⁰¹ Por. Tamże s. 7.

²⁰² Por. Benedykt XVI. *Trzeba, by każdy czuł się w Kościele jak u siebie. 14 września – Lourdes. Spotkanie z Konferencją Episkopatu Francji* s. 34.

²⁰³ Por. Benedykt XVI. *To sanktuarium jest miejscem modlitwy i służby braciom. 14 września – Lourdes. Msza św. na zakończenie obchodów 150-lecia objawień Najświętszej Maryi Panny*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2008 s. 29-30.

²⁰⁴ Por. Benedykt XVI. *Niech Bóg błogosławi Francję! 15 września – Tarbes Ceremonia pożegnalna na lotnisku*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2008 s. 41.

komunii w nowej ewangelizacji na wyspach. Zwrócił uwagę na przejawy żywej wiary i pobożności tamtejszych katolików. Wśród nich wymienił szczególnie nawiedzenie relikwii św. Teresy z Lisieux w 2009 r., zainteresowanie perspektywą beatyfikacji Johna Henry'ego Newmana oraz udział młodych Brytyjczyków w Światowych Dniach Młodzieży²⁰⁵.

Podczas pielgrzymki do Wielkiej Brytanii w 2010 r., papież mówił o głębokiej sekularyzacji tamtejszego społeczeństwa. Przedstawił swoje obawy związane z marginalizowaniem religii, zwłaszcza chrześcijaństwa i ograniczaniu jedynie do sfery prywatnej. Zjawisko to ma miejsce w społeczeństwie, w którym paradoksalnie podkreślane jest znaczenie tolerancji. Pojawiają się tendencje do zaprzestania obchodzenia publicznie świąt Bożego Narodzenia i innych. Utrzymywane jest błędne mniemanie, że chrześcijańskie celebracje mogą być powodem obrazy przedstawicieli innych religii bądź ludzi niewierzących. Ponadto, chrześcijanie wykonujący funkcje publiczne bywają zmuszani do podejmowania decyzji sprzecznych z własnym sumieniem. Zjawiska takie są pogwałceniem podstawowych praw człowieka, a także wyrazem deprecjonowania wkładu religii w życie społeczne²⁰⁶. Benedykt XVI mówił również o społecznym poparciu dla eutanazji, które godzi w istotę chrześcijańskiej nauki o godności życia ludzkiego. Wyraził zaniepokojenie pewnymi praktykami medycznymi, dotyczącymi fazy embrionalnej życia człowieka²⁰⁷.

Papież stwierdził, że pomimo wyrzekania się chrześcijańskiej przeszłości, w wielokulturowym społeczeństwie brytyjskim nadal istnieją powszechne potrzeby duchowe. Tym pilniejszy jawi się zatem obowiązek odnowienia głoszenia Chrystusa jako jedyne Odkupiciela człowieka²⁰⁸. Wobec tego, Benedykt XVI wzywał Kościół w Wielkiej Brytanii do wierności Ewangelii, która ze względu naprawdę, zakłada posłuszeństwo wiary. Przestrzegał przed pokusą konformizmu intelektualnego i fałszywego dostosowywania się do współczesnej mentalności. Przytoczył przykład św. Bedy Czcigodnego i jego działalność ewangelizacyjną

²⁰⁵ Por. Benedykt XVI. *La fedeltà al Vangelo non è un limite ma un servizio alla libertà. Ai presuli della Conferenza episcopale d'Inghilterra e del Galles in visita «ad limina»*. „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 1-2.02.2010 s. 7.

²⁰⁶ Por. Benedykt XVI. *Świat rozumu i świat wiary potrzebują siebie wzajemnie. 17 września – Londyn. Spotkanie z przedstawicielami różnych grup społecznych w Westminster Hall*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2010 s. 27.

²⁰⁷ Por. Benedykt XVI. *La Chiesa difende senza compromessi la dignità della vita umana. Il discorso ai vescovi della Scozia in visita «ad limina Apostolorum»*. „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 06.02.2010 s. 7.

²⁰⁸ Por. Benedykt XVI. *Powołaniem Kościoła jest przyjmowanie wszystkich, ale nigdy kosztem prawdy chrześcijańskiej. 17 września – Londyn. Wizyta u arcybiskupa Canterbury w Lambeth Palace*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2010 s. 25.

na terenie Anglii na przełomie VII i VIII w. Zachęcał, by tak jak on, być wiernym Ewangelii w duchu tradycji apostołskiej oraz w twórczy sposób przenikać współczesny język i kulturę²⁰⁹.

Jako znamię katolicyzmu w Zjednoczonym Królestwie, papież wskazał kult eucharystyczny, którego w przeszłości bronili tamtejsi katolicy, również za cenę śmierci. W przesłaniu Benedykta XVI do Kościoła na wyspach, cześć dla Najświętszego Sakramentu jawi się jako zasada nowej ewangelizacji²¹⁰. Na podstawie doświadczenia czuwania modlitewnego z młodzieżą w Hyde Parku w Londynie, stwierdził, że obecnie istnieje w Kościele swoista „wiosna eucharystyczna”²¹¹.

W związku z tym, papież zachęcał biskupów do przypominania wiernym znaczenia i konieczności posługi kapłańskiej. Mówił, że należy pomagać ludziom unikać pokusy postrzegania duchownych w kategoriach funkcjonalistycznych, zamiast służebnych²¹². Do kapłanów zaś apelował o rozwój cnót uczciwości i pokory oraz wzrost świętości. Stwierdził, że jest to konieczne dla skutecznego prowadzenia ewangelizacji. Słowa te wypowiedział w kontekście przestępstw duchownych wobec dzieci i młodzieży, które miały miejsce w Wielkiej Brytanii²¹³.

Benedykt XVI przekonywał, że w społeczeństwie tak zsekularyzowanym jak brytyjskie, istnieje konieczność głoszenia Ewangelii w sposób integralny, bez pominięcia prawd podważanych we współczesnej kulturze. W tym zadaniu zachęcał do współpracy z Papieską Radą ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. Wyraził również przekonanie, że zaczynem ewangelizacyjnym w Wielkiej Brytanii są nowe ruchy kościelne²¹⁴.

Papież zalecał poznawanie nauczania i przykładu życia bł. Johna Henry’ego Newmana. Jego przesłanie pozostaje aktualne. Przypominał, że również on w XIX w. doświadczył wzmagających się procesów sekularyzacji i laicyzacji w Wielkiej Brytanii. Współcześnie reakcją na wierność Chrystusowi i Kościołowi, którą prezentował błogosławiony, bywa

²⁰⁹ Por. Benedykt XVI. *To, co nas łączy, jest większe od tego, co nas dzieli. 17 września – Londyn. Nabożeństwo ekumeniczne w opactwie westminsterskim.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2010 s. 30.

²¹⁰ Por. Benedykt XVI. *Otoczajcie opieką ofiary nadużyć popełnionych w Kościele i bądźcie solidarni z kapłanami. 18 września – Londyn. Msza św. w katedrze westminsterskiej pw. Przenajdroższej Krwi Jezusa Chrystusa.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2010 s. 32-33.

²¹¹ Benedykt XVI. *Św. Julianna z Cornillon. 17 listopada.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2011 s. 48.

²¹² Por. Benedykt XVI. *La fedeltà al Vangelo non è un limite ma un servizio alla libertà. Ai presuli della Conferenza episcopale d’Inghilterra e del Galles in visita «ad limina»* s. 7.

²¹³ Por. Benedykt XVI. *Profetyczne powołanie chrześcijan i ich pasterzy. 19 września – Birmingham. Spotkanie z biskupami Wielkiej Brytanii w Oscott College.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2010 s. 43-44.

²¹⁴ Por. Tamże s. 43.

natychmiastowe wzgardzenie, wyśmianie bądź odrzucenie²¹⁵. Papież ukazywał przykład Newmana jako szczególnie inspirujący również dla osób odpowiedzialnych za nauczanie religii i katechezę, z racji jego dbałości o zaangażowanie świeckich w życie Kościoła²¹⁶.

Doświadczeniem, które dla Benedykta XVI było wyrazem konieczności nowej ewangelizacji w społeczeństwie brytyjskim było jego spotkanie z ludźmi młodymi. Na podstawie samej ich obecności, a także entuzjazmu, skupienia i szacunku, stwierdził on istniejące w nich pragnienie poznawania Chrystusa i życia zgodnie z Ewangelią. Skierował do nich zachętę, aby nie zadowalali się osiągnięciem doraźnych celów i nie kierowali się kryterium komfortu, ale szukali prawdziwego dobra w Bogu²¹⁷.

Jako aspekt nowej ewangelizacji w Wielkiej Brytanii, Benedykt XVI wyróżnił działalność charytatywną. Stwierdził, że wielkoduszność jest cechą typową dla tamtejszych katolików. Przekonywał, że odpowiadanie na potrzeby innych ma charakter profetyczny. Mówił to w kontekście kryzysu finansowego, którego skutki były odczuwalne na wyspach. Zachęcał biskupów brytyjskich, aby potraktowali tę okoliczność jako okazję do wzmożenia głoszenia potrzeby ewangelicznego świadectwa w sferze publicznej²¹⁸.

W przemówieniu do biskupów szkockich, papież podkreślił szczególną wartość szkolnictwa katolickiego w tej części Wielkiej Brytanii. Ukazał jego rolę w nowej ewangelizacji oraz twórczy wkład w życie społeczne. Zwrócił uwagę na konieczność dbania o jakość i głębię edukacji religijnej. Osoby wykształcone w placówkach kościelnych na wyspach, nadal angażują się w działalność medialną, polityczną, sądowniczą i uniwersytecką²¹⁹. Z właściwym sobie stosunkiem do historii, przypomniał założone w średniowieczu przez papieży uniwersytety szkockie. Mówił także o świętych związanych ze Szkocją, którzy prowadzili ewangelizację miejscowej ludności. Wzywał do ponownego czerpania z tego dziedzictwa duchowego i intelektualnego²²⁰.

Wielka Brytania jest krajem, gdzie przecinają się osie różnorodnych kultur i ekonomii świata. Z tego powodu Benedykt XVI prowadził tam dialog z całą cywilizacją zachodnią. Po

²¹⁵ Por. Benedykt XVI. *Świadectwo wierności przemawia bardziej niż słowa. 18 września – Londyn. Czuwanie modlitewne w Hyde Parku przed beatyfikacją*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2010 s. 37.

²¹⁶ Por. Benedykt XVI. *Kard. Newman służył Bogu swoim wybitnym intelektem oraz piórem. 19 września – Birmingham. Msza św. beatyfikacyjna w Cofton Park*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2010 s. 41.

²¹⁷ Por. Benedykt XVI. *Wydarzenie wagi historycznej. 22 września – Watykan. Audiencja generalna po podróży*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2010 s. 46.

²¹⁸ Por. Benedykt XVI. *Profetyczne powołanie chrześcijan i ich pasterzy. 19 września – Birmingham. Spotkanie z biskupami Wielkiej Brytanii w Oscott College* s. 43.

²¹⁹ Por. Benedykt XVI. *La Chiesa difende senza compromessi la dignità della vita umana. Il discorso ai vescovi della Scozia in visita «ad limina Apostolorum»* s. 7.

²²⁰ Por. Benedykt XVI. *Religia jest gwarantem wolności i szacunku. 16 września – Glasgow. Msza św. w Bellahouston Park*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2010 s. 16.

wizycie w Zjednoczonym Królestwie, papież wyraził głębokie przekonanie, że naród ten cechuje „chrześcijańska dusza”, której towarzyszy „geniusz” i historia ludu. Zadaniem Kościoła jest, aby tę tradycję stale ożywiać²²¹.

Kolejnym krajem z rzeczonego obszaru jest Republika Czeska. W 2005 r. podczas wizyty biskupów czeskich *ad limina Apostolorum*, Benedykt XVI stwierdził, że Kościół w tym kraju jest niczym ewangeliczny zaczyn w społeczeństwie głęboko zsekularyzowanym. Istnieją tam jednak nadal aspiracje do życia Ewangelią. Z jednej strony wzrasta liczba deklaracji braku przynależności religijnej, z drugiej jednak działalność Kościoła jest przedmiotem zainteresowania obywateli. W dużej mierze ten stan rzeczy jest skutkiem okresu komunizmu, a także pragnienia pewnej rekompensaty minionego czasu według założeń liberalizmu i materializmu²²².

W 2009 r. papież udał się do tego kraju, gdzie katolicy stanowią mniejszą część społeczeństwa. Potwierdził on wówczas powyższą refleksję, że Kościół katolicki w Czechach należy postrzegać w kategoriach twórczej mniejszości. Jest on bowiem depozytariuszem wartości zawsze aktualnych i angażujących człowieka. Konieczna jest zatem stała obecność Kościoła w dyskursie publicznym na temat człowieczeństwa, etyki, wolności i w działalności na rzecz pokoju. Istotnym znakiem tożsamości Kościoła w Czechach jest również działalność *Caritas*. Jest to płaszczyzna spotkania i ożywienia wiary tych, którzy zanegowali swoją przynależność do Chrystusa i Kościoła. W kontekście koegzystencji katolików oraz agnostyków i ateistów w społeczeństwie czeskim, papież mówił, aby członkowie Kościoła nie zadowalali się tym, że wierzą. Wskazywał potrzebę ciągłego poszukiwania i głębszego poznawania Boga poprzez dialog z osobami o innych przekonaniach. O agnostykach zaś mówił, aby nie zatrzymywali się na stwierdzeniu braku wiedzy na temat istnienia Boga. Zachęcał, aby szukali odpowiedzi na pytanie o Niego, uwzględniając dziedzictwo wiary²²³.

Benedykt XVI nawiązywał do historii chrześcijaństwa w Czechach. Przypomniwał m.in. postacię świętych Cyryla i Metodego oraz Wacława, dalej Johanna Gregora Mendla, augustianina i pioniera w dziedzinie genetyki, a także Josefa Berana i Františka Tomáška, kardynałów i arcybiskupów Pragi, prześladowanych w okresie komunizmu. Stwierdził, że dzięki nim oraz innym duchownym i świeckim, wiara w tym kraju zachowała się. Aktualnie,

²²¹ Por. Benedykt XVI. *Wydarzenie wagi historycznej. 22 września – Watykan. Audiencja generalna po podróży* s. 47.

²²² Por. Benedykt XVI. *L'impegno per la formazione di solide famiglie cristiane si rivela di particolare importanza per la vita della Chiesa. Il discorso ai Vescovi della Conferenza Episcopale della Repubblica Ceca.* „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 11:2005 s. 5.

²²³ Por. Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2009 s. 10.

gdy zapewniona jest wolność religijna, papież skierował do Czechów apel o ponowne odkrywanie chrześcijańskich korzeni. W kraju, w którym dobrobyt rozumiany jest w kategoriach konsumpcjonistycznych i hedonistycznych, potrzeba korekty tego pojęcia. Benedykt XVI podkreślał, że idea dobrobytu społeczeństwa jest nierozzerwalnie związana z prawdą Ewangelii. W tym kontekście odniósł się również do napisu na fladze prezydenckiej: „Prawda zwycięży”. Docenił starania ówczesnego prezydenta Czech Václava Klause, na rzecz dowartościowania religii w sferze publicznej²²⁴.

Papież przypomniał, że prawdą wyrażoną poprzez symbol państwowy jest dla chrześcijan Bóg, objawiony w Jezusie Chrystusie. Odniósł się do położenia geograficznego Republiki Czeskiej. Stwierdził, że w Europie potrzebne jest świadectwo wiary Czechów jako spoiwo życia mieszkańców kontynentu. Ich odnowiona religijność może skutkować pożądanymi w Europie: przebaczeniem, pojednaniem, współpracą i nadzieją²²⁵.

Wobec skutków ideologii ateistycznej w postaci kryzysu wartości ludzkich i religijnych oraz relatywizmu etycznego i kulturowego, papież wzywał duchowieństwo czeskie do nowej ewangelizacji młodzieży. Zwracał uwagę, aby w ramach wychowania i edukacji katolickiej kształtowano szacunek dla człowieka. Jednocześnie przekonywał, aby nie ograniczać formacji dzieci i młodzieży jedynie do środowiska szkolnego. Mówił, że w duszpasterstwie żadna kategoria wiernych nie może zostać pominięta. Wyraził opinię, że dla dobra tej misji, Kościół w Czechach powinien współpracować z instytucjami świeckimi. Stwierdził potrzebę przypominania w społeczeństwie, że oczekiwaniem Kościoła nie są przywileje, a jedynie możliwość nieskrępowanego głoszenia Ewangelii²²⁶.

Papież nawiązał do rocznic: kanonizacji św. Jana Nepomucena, konsekracji katedry św. Wita oraz kanonizacji św. Agnieszki z Pragi. Ostatnie wydarzenie z 1989 r. określił jako zapowiedź ówczesnego upadku reżimu ateistycznego. Przesłanie tych rocznic uznał za aktualnie inspirujące dla działalności ewangelizacyjnej w Czechach²²⁷. Inne przykłady świętych, jakie polecał naśladować to: Zdzisława, Jan Sarkander, Klemens Maria Hofbauer i

²²⁴ Por. Benedykt XVI. *Wasza ziemia była miejscem spotkania różnych ludów, tradycji i kultur*. 26 września – Praga. *Ceremonia powitalna na lotnisku Stará Ruzyně*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2009 s. 12.

²²⁵ Por. Benedykt XVI. *Poszukiwanie prawdy nie stanowi zagrożenia dla tolerancji czy pluralizmu kulturowego*. 26 września – Praga. *Spotkanie z władzami politycznymi i administracyjnymi Republiki Czeskiej oraz korpusem dyplomatycznym*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2009 s. 13.

²²⁶ Por. Benedykt XVI. *Wolność po długiej «zimie» dyktatury komunistycznej*. 26 września – Praga. *Nieszpory z duchowieństwem i przedstawicielami ruchów kościelnych w katedrze Świętych Wita, Wacława i Wojciecha*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2009 s. 16.

²²⁷ Por. Tamże s. 16.

Restytuta Kaflova. Wobec typu kultury, w której żyją Czesi, potrzeba radykalnego wyznawania wiary i nadziei²²⁸.

Szczególny aspektem zaczynu ewangelizacyjnego w Czechach może być kult maryjny oraz pobożność ludowa. Na terytorium tego kraju znajdują liczne sanktuaria poświęcone Maryi. Również tam istnieją jednak tendencje do kwestionowania wartości własnego dziedzictwa wiary. Benedykt XVI przestrzegał przed utratą przesłania miejscowych tradycji religijnych. Mówił, że należy adaptować je do współczesnych warunków²²⁹.

Papież stwierdził, że jego podróż apostolska do Czech była pielgrzymką oraz misją. Pierwszego określenia użył ze względu na ponad tysiącletnią historię Kościoła w tym kraju. Drugim posłużył się z uwagi na potrzebę nowej ewangelizacji narodu czeskiego²³⁰. W Republice doświadczył również wiary mieszkańców, szczególnie podczas liturgii, ponadto zainteresowania ze strony ludzi kultury i nauki²³¹ oraz agnostyków, a także tolerancji i szacunku „antykatolików”²³².

W 2008 r. Benedykt XVI udał się do Australii. Okazją ku temu były Światowe Dni Młodzieży w Sydney. Sytuacja Kościoła w Australii przypomina tę w Europie zachodniej. Jednak kryzys wiary nie oznacza, że brak jej całkowicie w społeczeństwie australijskim. Wyznawana przez mniejszość, przejawiana jest również w nowych formach w narodzie jako całości²³³. Papież stwierdził, że tym w kraju ceniona jest wolność religijna, dzięki której chrześcijanie mogą angażować się na rzecz dobra wspólnego²³⁴. Mówił również o wartości związków kontynentu ze Stolicą Apostolską²³⁵. Jednak przyznawał, że tamtejsze społeczeństwo jest głęboko zsekularyzowane, a Kościół w Australii zdaje się „umierać”²³⁶.

Tamtejszą wspólnotę katolicką cechuje kosmopolityzm. Jest on skutkiem wielonarodowej kolonizacji, która rozpoczęła się w drugiej połowie XVIII w. Papież wyraził

²²⁸ Por. Benedykt XVI. *Patrzcie na świetlane świadectwo świętych patronów Moraw. 27 września – Brno. Msza św. na błoniach obok lotniska*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2009 s. 17-18.

²²⁹ Por. Benedykt XVI. *Dochowajcie wierności chrześcijańskiemu powołaniu. 27 września – Brno. Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2009 s. 18-19.

²³⁰ Por. Benedykt XVI. *Odwiedziłem ojczyznę świętych Wita, Wacława i Wojciecha. 30 września – Watykan. Audiencja generalna po podróży*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2009 s. 23.

²³¹ Por. Benedykt XVI. *Jesteśmy przyjaciółmi tych, którzy znają Boga, i tych, którzy Go jeszcze nie znają. 21 XII – Przemówienie do Kurii Rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2010 s. 40.

²³² Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2010 s. 11.

²³³ Por. Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2008 s. 7.

²³⁴ Por. Benedykt XVI. *Dążąc do jedności składamy świadectwo Chrystusowi. 18 lipca. Spotkanie ekumeniczne w krypcie St. Mary's Cathedral*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2008 s. 17.

²³⁵ Por. Benedykt XVI. *Un piccolo angolo di Australia nel cuore di Roma. In visita alla Domus realizzata dai vescovi del Paese*. „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 21.10.2011 s. 6.

²³⁶ Por. Benedykt XVI. *Spotkanie Benedykta XVI z duchowieństwem diecezji Aosta. Introd, 25 lipca 2005 r.* s. 36.

uznanie dla ewangelicznego wkładu katolików w debatę publiczną, a także służbę zdrowia i szkolnictwo²³⁷. Nawiązywał do historii wiary mieszkańców od początku misji, dzięki której nadal prezentują oni postawy ewangeliczne. Jako inspirujące ukazywał przykłady życia m.in. św. Marii MacKillop, Australijki z przełomu XIX i XX w. oraz bł. Piotra To Rota, Nowogwinejczyka z XX w²³⁸.

W 2011 r. w przemówieniu do biskupów australijskich, papież zwrócił uwagę na wzrost powołań do kapłaństwa i życia konsekrowanego w tym kraju. Stwierdził, że jest to konsekwencja Światowych Dni Młodzieży. Wzywał duchownych do głoszenia wartości radykalnego sposobu życia Ewangelią. Mówił, że przykład działalności edukacyjnej św. Marii MacKillop jest wytyczną do nowej ewangelizacji w środowisku szkolnym, a także wśród dorosłych. Podkreślał ponadto konieczność zapewnienia gruntowej katechezy w każdej grupie wiekowej, począwszy od dzieci. Stwierdził, że należy prowadzić wiernych do rozumienia, przyjmowania i przekazywania treści wiary innym, z zaangażowaniem rozumu i woli²³⁹.

Benedykt XVI odnosił się do kwestii przestępstw duchownych wobec dzieci i młodzieży, jakie miały miejsce w Australii. Wzywał kapłanów do nawrócenia oraz intensywniejszej wierności moralnym wymaganiom Ewangelii. Przekonywał, że oprócz działań prawnych, potrzeba większego zaangażowania na rzecz ewangelizacji. Uświadamiał, że postawa duchownych ma znaczenie zasadnicze dla wiarygodności Kościoła i skuteczności jego działania²⁴⁰. Stwierdził również, że w zsekularyzowanym społeczeństwie, istnieje tym większa konieczność zapewniania odpowiedniej formacji duchownych²⁴¹.

Papież nawiązywał do nowego tłumaczenia *Mszалу Rzymskiego* dla krajów angielskojęzycznych, które zostało użyte po raz pierwszy w 2011 r. Zachęcał, aby zarówno duchowni, jak i świeccy katecheci i muzycy, potraktowali je jako narzędzie, służące odnowie wiary i uczestnictwa w liturgii²⁴².

Przesłanie nowej ewangelizacji Benedykt XVI skierował również do Kościoła na Bliskim Wschodzie. Jego zasadniczą treść zawarł w posynodalnej adhortacji apostolskiej

²³⁷ Por. Benedykt XVI. *Niech Duch Święty odnowi ten kraj. 17 lipca. Ceremonia powitalna w Government House*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2008 s. 11-12.

²³⁸ Por. Benedykt XVI. *Życie jest poszukiwaniem prawdy, dobra i piękna. 17 lipca. Spotkanie z młodzieżą na nabrzeżu Barangaroo*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2008 s. 14.

²³⁹ Por. Benedykt XVI. *Gli errori del passato non devono condizionare il presente. Ai vescovi australiani in visita «ad limina Apostolorum»*. „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 21.10.2011 s. 7.

²⁴⁰ Por. Benedykt XVI. *Bądźcie znakiem odnowy dla ludu Bożego. 19 lipca. Msza św. z biskupami, duchowieństwem, seminarzystami, nowicjuszami i nowicjuszkami w St. Mary's Cathedral*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2008 s. 23-24.

²⁴¹ Por. Benedykt XVI. *Gli errori del passato non devono condizionare il presente. Ai vescovi australiani in visita «ad limina Apostolorum»* s. 7.

²⁴² Por. Tamże s. 7.

Ecclesia in Medio Oriente z 14 września 2012 r.²⁴³. Celem napisania dokumentu było umocnienie tamtejszych katolików w wierze na drodze nowej ewangelizacji²⁴⁴. W adhortacji papież zwrócił się do wiernych obrządku rzymskiego oraz Katolickich Kościołów Wschodnich (por. EMO 2). Stwierdził, że tamtejsza wspólnota jest wezwana do odnowienia głoszenia Ewangelii wraz z całym Kościołem powszechnym. Wskazywał potrzebę uwzględnienia warunków społecznych i kulturowych, w jakich żyją tamtejsi katolicy. Przekonywał, że również na Bliskim Wschodzie potrzeba wewnętrznej ewangelizacji wspólnoty katolickiej. W refleksji na ten temat, należy jednak uwzględniać również wymiary ekumeniczny i międzyreligijny, które są nierozzerwalnie związane z misją Kościoła w tym regionie. Podkreślił, że szczególną rolę w nowej ewangelizacji na Bliskim Wschodzie odgrywają nowe ruchy i wspólnoty, a także szkoły i uniwersytety katolickie. Istotną przestrzenią odnowienia ewangelicznego świadectwa jest działalność charytatywna (por. EMO 85-91).

Z katolikami na Bliskim Wschodzie, których nazwał „małą trzódką” (EMO 95), papież spotkał się kilkakrotnie. W 2006 r. udał się do Turcji. Określił tamtejszą wspólnotę jako pełną entuzjazmu i wiary oraz ducha Adwentu²⁴⁵. Podczas podróży apostołskiej, Benedykt XVI mówił o pilności i konieczności nowej ewangelizacji również wiernych w Turcji. Podkreślał, że dotyczy ona zarówno tych wspólnot, których kontakt z przesłaniem Ewangelii był powierzchowny, jak i tych o wielowiekowej tradycji chrześcijańskiej. Stwierdził, że wobec kontestowania wartości własnego dziedzictwa, tamtejsi katolicy są powołani do włączania się w odnowę wiary i życia chrześcijan w Europie. Przekonywał również o wartości inspirowania ewangelizacji efektami sprzężenia orędzia chrześcijańskiego i kultury hellenistycznej²⁴⁶. Takie przesłanie zostało zawarte we wspólnej deklaracji Benedykta XVI i Bartłomieja I, podpisanej wówczas w Fanarze. Stwierdzono, że więzi z przeszłości oraz dążenie do jedności istotnie przyczyniają się do głoszenia Ewangelii we współczesnej kulturze²⁴⁷.

W 2009 r. papież udał się do Jordanii, Izraela i Palestyny. Mówił, że przynależność do Kościoła w Ziemi Świętej zakłada konieczność szczególnej odwagi własnych przekonań. Ich źródłem powinna być osobista wiara, a nie jedynie społeczne obyczaje lub rodzinne tradycje.

²⁴³ Benedykt XVI. *Posynodalna adhortacja apostołska «Ecclesia in Medio Oriente» o Kościele na Bliskim Wschodzie, komunii i świadectwie*. Warszawa 2012.

²⁴⁴ Por. Benedykt XVI. *Chrześcijaństwo i islam: zjednoczeni w dążeniu do pokoju*. 19 września. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2012 s. 44.

²⁴⁵ Por. Benedykt XVI. *Bóg puka do drzwi naszych serc*. 3 XII – Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański». „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2007 s. 33.

²⁴⁶ Por. Benedykt XVI. *Dążymy do pełnej jedności w wierze*. 30 listopada – Stambuł. *Homilia Papieża wygłoszona podczas Boskiej Liturgii w kościele patriarchalnym*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2007 s. 25-26.

²⁴⁷ Por. *Wspólna deklaracja Papieża Benedykta XVI i Patriarchy Bartłomieja I*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2007 s. 28-29.

Benedykt XVI zachęcał, aby w warunkach lokalnego konfliktu, dawać ewangeliczne świadectwo poprzez pomoc ofiarom wojny, ubogim i wysiedlonym. Przekonywał do wprowadzania logiki Ewangelii w życie społeczne i przeciwstawiania się tym samym poglądom usprawiedliwiającym zabijanie²⁴⁸. Zachęcał duchownych, katechetów i rodziców, aby postawę dialogu, przebaczenia i solidarności kształtowali szczególnie u dzieci i młodzieży²⁴⁹. Ponadto, wzywał kapłanów i osoby konsekrowane, aby w bliskości Grobu Pańskiego, odkryli ponownie istotę własnego powołania i zobowiązania względem Chrystusa i Kościoła²⁵⁰.

W 2010 r. Benedykt XVI udał się na Cypr, określany tradycyjnie jako część Ziemi Świętej²⁵¹. Przypominał bezpośrednie związki wyspy z postaciami świętych Pawła, Barnaby i Marka²⁵². Zachęcał do głębszego poznawania i czerpania ze starożytnej tradycji Kościoła na Cyprze. Podkreślił szczególny wkład imigrantów z Filipin i Sri Lanki w życie wspólnoty katolickiej²⁵³. Stwierdził, że jest ona znikomą, ale dynamiczną częścią społeczeństwa cypryjskiego. Składa się ona z wiernych obrządku rzymskiego, maronickiego i ormiańskiego. Papież skierował stamtąd apel do wszystkich katolików na Bliskim Wschodzie. Mówił, aby pomimo lokalnych konfliktów i prześladowań, pozostali w swoich krajach jako świadkowie Chrystusa²⁵⁴.

W 2012 r. Benedykt XVI odbył podróż apostolską do Libanu. Kraj ten ukazywał jako wzorcowy pod względem współpracy katolików różnych obrządków, a także dialogu ekumenicznego i międzyreligijnego²⁵⁵. Wyrazem tego było ogłoszenie 25 marca dniem

²⁴⁸ Por. Benedykt XVI. *Misja wymaga działania ramię w ramię z innymi. 10 maja – Amman. Msza św. na Stadionie Międzynarodowym*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2009 s. 17.

²⁴⁹ Por. Benedykt XVI. *Odrzućcie niszczycielską moc nienawiści. 14 maja – Nazaret. Msza św. na zboczu Góry Przepaści*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2009 s. 40.

²⁵⁰ Por. Benedykt XVI. *Pusty Grób mówi o nadziei, która nie zawodzi. 15 maja – Jerozolima. Wizyta w bazylice Grobu Świętego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2009 s. 45.

²⁵¹ Por. Benedykt XVI. *Do rozwiązywania problemów potrzebna jest mądrość i moc łaski. 5 czerwca – Nikozja. Spotkanie z prawosławnym arcybiskupem Cypru Chryzostomem II*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2010 s. 14.

²⁵² Por. Benedykt XVI. *Dialog i braterska współpraca na drodze do jedności. 4 czerwca – Pafos. Spotkanie ekumeniczne przed kościołem Hagia Kiriaki Chrysopolitissa*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2010 s. 9.

²⁵³ Por. Benedykt XVI. *Musimy wyzwolić się z wszystkiego, co nas izoluje od innych, by otworzyć się na miłość. 6 czerwca – Nikozja. Msza św. w Pałacu Sportu i przekazanie «Instrumentum laboris» Specjalnego Zgromadzenia Synodu Biskupów poświęconego Bliskiemu Wschodowi*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2010 s. 16.

²⁵⁴ Por. Benedykt XVI. *Oby lud cypryjski mógł budować przyszłość w pokoju, przyjaźni i współpracy. 9 czerwca – Watykan. Audiencja generalna po podróży*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2010 s. 23.

²⁵⁵ Por. Benedykt XVI. *Liban jest przykładem dla całego świata. 14 IX – Ceremonia powitalna na lotnisku im. Rafika Haririego w Bejrucie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2012 s. 7.

wolnym od pracy²⁵⁶. Papież przypominał Libańczykom, że życie w ziemi Świętej jest zobowiązaniem do wierności Chrystusowi i bycia Jego świadkiem. Wyrażał uznanie dla ich entuzjastycznego i kreatywnego sposobu przeżywania wiary w parafiach, szkołach, ruchach i stowarzyszeniach²⁵⁷. Zachęcał również do bardziej świadomej relacji z Chrystusem i życia w sprawiedliwości i pokoju, jako odpowiedź na warunki życia na Bliskim Wschodzie²⁵⁸.

Na podstawie powyższej analizy poszczególnych obszarów należy stwierdzić, że na każdym z nich konieczna jest nowa ewangelizacja. Powszechnie postępujące procesy laicyzacji i sekularyzacji stanowią wyzwanie dla Kościoła w różnych regionach jego obecności. Fakt, że na obszarach tradycyjnie chrześcijańskich wiara i praktyka życia chrześcijańskiego są względnie żywe, nie stanowi usprawiedliwienia niepodejmowania nowej ewangelizacji. Tym bardziej jest ona konieczna w miejscach o dawnej tradycji chrześcijańskiej, które ulegają jednak stopniowej dechrystianizacji lub, używając określenia Benedykta XVI, są niemal całkowicie zdechrystianizowane. Zarówno w społeczeństwach tradycyjnie chrześcijańskich, jak i tych, w których wiara wyznawana jest przez stosunkowo niewielkie wspólnoty, potrzeba odnowienia świadomości chrześcijańskiej tożsamości i zobowiązań z niej wynikających. Zgodnie z myślą papieża, w procesie tym należy kierować się odpowiednimi zasadami, których znaczenie będzie treścią kolejnego rozdziału niniejszej pracy.

²⁵⁶ Por. Benedykt XVI. *Niech Bóg błogosławi cały Bliski Wschód. 16 IX – Ceremonia pożegnalna na lotnisku w Bejrucie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2012 s. 23.

²⁵⁷ Por. Benedykt XVI. *Nadszedł czas, aby muzułmanie i chrześcijanie solidarnie położyli kres przemocy i wojnom. 15 IX – Spotkanie z młodzieżą w Bkerké*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2012 s. 15-16.

²⁵⁸ Por. Benedykt XVI. *Oby Bóg obdarzył Bliski Wschód sługami pokoju. 16 IX – Msza św. w City Center Waterfront w Bejrucie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2012 s. 19.

ROZDZIAŁ II

ZASADY NOWEJ EWANGELIZACJI

W przemówieniu do katechetów i nauczycieli religii, J. Ratzinger stwierdził, że Kościół nieustannie ewangelizuje. Działalność ta przynosi owoce. Niekiedy człowiek nie jest świadomy dobra, które zawdzięcza ewangelizacji prowadzonej przez Kościół. W tym samym tekście określił również problem, dotyczący współczesnej misji Kościoła. Polega on na tym, że wielu ludzi w ewangelizacji nie znajduje niekiedy Ewangelii. Oznacza to, że odpowiedź Kościoła na pytanie: „jak żyć?”, nie jest przekonująca. Wobec tego oprócz dotychczasowej ewangelizacji potrzeba jej nowego ujęcia¹.

W realizacji tego zadania warto kierować się ustalonymi precyzyjnie zasadami. W niniejszym rozdziale zostanie podjęta próba ich wyjaśnienia w następującej kolejności: zasada powszechności, zasada nowości, zasada pokory. Na tej podstawie zostały sformułowane tytuły paragrafów niniejszego rozdziału.

2.1. Zasada powszechności

Uzasadnienie powszechności nowej ewangelizacji wynika z tożsamości Kościoła. Jest on powszechny i dlatego taka jest jego misja². Ewangelia adresowana jest do wszystkich, nie zaś do zamkniętej grupy osób. Każdy człowiek potrzebuje orędzia Chrystusa³. Również chrześcijanin, który już o nim nie myśli i nie pamięta, ponieważ jest przeznaczony do życia świętego i niepokalanego, na wzór Chrystusa⁴. Na mocy chrztu św., nieodłączną częścią tego powszechnego powołania jest ewangelizacja⁵. Dlatego nie jest ona jedną z możliwych opcji

¹ Por. J. Ratzinger. *Nowa ewangelizacja*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2001 s. 35.

² Por. J. Ratzinger. *Wprowadzenie do chrześcijaństwa. Wykłady o apostołskim wyznaniu wiary*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. IV. Lublin 2017 s. 272.

³ Por. J. Ratzinger. *Nowa ewangelizacja* s. 35.

⁴ Por. Benedykt XVI. *Przesłanie ufności dla każdego człowieka. 8 XII – Przemówienie na placu Hiszpańskim*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2011 s. 32.

⁵ Por. Benedykt XVI. *Spotkanie z Kościołem Afryki jest chwilą łaski. 16 II – Przemówienie do uczestników sympozjum biskupów Afryki i Europy*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2012 s. 29.

Kościoła⁶. Jest jedyną jego opcją, gdyż „Kościół istnieje, aby ewangelizować”⁷. Świadomość tej prawdy ma charakter fundamentalny.

W wyjaśnieniu tej zasady, papież nawiązał do prorocstwa Ezechiela, dotyczącego ustanowienia jednego pasterza i zjednoczenia plemion Izraela (por. Ez 34, 22-34). Aktualnie na Kościele spoczywa odpowiedzialność za zjednoczenie całej ludzkości. Również tych, którzy porzucili praktykę życia chrześcijańskiego. Błędne jest poczucie satysfakcji z liczby ludzi, którzy regularnie uczestniczą w życiu Kościoła, przy jednoczesnym zaniedbaniu pozostałych. Potrzeba opuszczania środowiska komfortowego i znanego w poszukiwaniu tych, którzy z różnych powodów przestali identyfikować się Chrystusem i Kościołem. Owa powszechność powinna być realizowana odpowiednio do powierzonych zadań⁸.

Z treścią powyższego stanowiska koresponduje tekst adhortacji *Verbum Domini*. W odniesieniu do misji *ad gentes*, autor przestrzega przed duszpasterstwem „zachowawczym” (VD 95)⁹. Powszechność zaś upodabnia nową ewangelizację do misji *ad gentes*¹⁰, która jest wzorem całego zaangażowania apostołskiego Kościoła¹¹. Stąd powyższą przestrożę można odnieść również do tytułowego zagadnienia. Potrzeba zatem zachęcać wszystkich chrześcijan, aby ponownie odkrywali wartość naśladowania Chrystusa (por. VD 96). Papież przestrzegał również przed zwlekaniem z ewangelizacją. Jeżeli zaniedbywana jest misja powszechna, wówczas pojawiają się rozmaite przesłania sprzeczne z Ewangelią i prawdziwym dobrem człowieka¹².

Wobec współczesnego pluralizmu opinii i postaw, może pojawić się również kwestie, czy godziwą działalnością jest ewangelizacja, czy raczej wszystkie światopoglądy nie powinny przyczyniać się do dobra ludzkości? Takie stanowisko można określić swoistym rozumieniem powszechności. Podnoszony bywa argument, aby nie narzucać Ewangelii innym, także tym

⁶ Por. Benedykt XVI. «*Duch Święty zstąpi na was, otrzymacie Jego moc i będziecie moimi świadkami*» (Dz 1, 8). *Orędzie Benedykta XVI na XXIII Światowy Dzień Młodzieży*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2007 s. 28.

⁷ Benedykt XVI. *Kościół istnieje po to, by ewangelizować*. 7 X – *Homilia Benedykta XVI podczas Mszy św. na rozpoczęcie Synodu Biskupów*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2012 s. 17.

⁸ Por. Benedykt XVI. *Zbliżajcie ludzi do Serca Dobrego Pasterza*. 7 V – *Msza św. i święcenia kapłańskie w Światowy Dzień Modlitw o Powołania*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8:2006 s. 32.

⁹ W ten sposób Benedykt XVI określił ograniczanie działalności Kościoła do tych, którzy już poznali Chrystusa.

¹⁰ Por. Benedykt XVI. *Głoszenie Ewangelii słowem, mocą Ducha Świętego i wielką siłą przekonania*. *Homilia podczas Mszy św. odprawionej 16 X 2011 r. w Bazylice św. Piotra*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 13.

¹¹ Por. Benedykt XVI. *Dzieło ewangelizacji winna towarzyszyć światowa kampania modlitwy*. 11 V – *Przemówienie do krajowych dyrektorów Papieskich Dzieł Misyjnych*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2012 s. 28.

¹² Por. Benedykt XVI. *Z góry Tabor na Golgotę drogą miłości*. 4 III – *Homilia podczas Mszy św. w parafii św. Jana Chrzyciela de La Salle*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2012 s. 42.

ochrzczone, którzy negują wartość praktyki życia chrześcijańskiego. Opinię taką wyrażają niekiedy sami chrześcijanie. Benedykt XVI stwierdził, że nie podlega dyskusji potrzeba harmonijnego współżycia i współpracy w duchu prawdziwej tolerancji i szacunku. Nie oznacza to jednak zaprzestania głoszenia orędzia Chrystusa i dążenia do odnowy wiary. Poznanie prawdy zobowiązuje do jej przekazywania wszystkim (por. Mt 5, 15). Wszędzie tam, gdzie następuje powrót do Ewangelii, miejsce niesprawiedliwości i przemocy zajmują sprawiedliwość i pojednanie. Tę powszechną prawidłowość papież określił mianem „bilansu ludzkości”¹³.

Benedykt XVI przedstawił znaczenie powszechności poprzez porównanie postaci Apostołów: Szymona, zwanego „Gorliwym” i Mateusza oraz ich stosunku do judaizmu. Stwierdził, że powołanie chrześcijańskie dotyczy ludzi o różnej proveniencji społecznej i religijnej, bez uprzedzeń. Na wzór Chrystusa, w centrum zainteresowania Kościoła powinien być więc każdy człowiek, nie zaś kategorie społeczne lub opinie. Ponad różnorodnością charyzmatów, narodów, ras, cech ludzkich jest Bóg jako czynnik jednoczący. Należy powstrzymać tendencje do akcentowania różnic i przeciwieństw, na rzecz prawdziwej jedności i harmonii¹⁴. Potrzeba starania, aby przekonać także, tych, którzy nie zgadzają się z nauczaniem Kościoła i nie chcą go słuchać¹⁵. Należy towarzyszyć tym ochrzczone, którzy nie wierzą i poszukują sensu w dynamice pragnienia dobra i prawdy¹⁶. Dzisiejsze skonfundowane i zsekularyzowane pokolenie istotnie potrzebuje na nowo usłyszeć uniwersalistyczne i jednoczące orędzie słowa i Tradycji chrześcijańskiej¹⁷.

Wspomniane naśladowanie Chrystusa w głoszeniu Ewangelii jest gwarancją przewycięzania rozdrobnienia i rozproszenia. Działalność misyjna Kościoła nie jest inicjowana oddolnie, ale przez Ducha Świętego. Jej założeniem jest przenikanie każdej kultury i społeczeństwa, niczym zaczyn, który niesie powszechność i zmierza do całości. Ze słów Chrystusa na temat misji uczniów wynika, że potrzeba wyjścia poza granice przyzwyczajen myślowych i działaniowych, jako Kościół Pięćdziesiątnicy¹⁸.

¹³ Benedykt XVI. *Poznanie Boga pozwala pojąć człowieka i budować lepszy świat. 21 XII – Spotkanie z kardynałami i pracownikami Kurii Rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2008 s. 14.

¹⁴ Por. Benedykt XVI. *Szymon Kananejczyk i Juda Tadeusz. 11 października*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2007 s. 40.

¹⁵ Por. Benedykt XVI. *Konferencja prasowa podczas lotu*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2007 s. 16.

¹⁶ Por. Benedykt XVI. *Tajemnicze pragnienie Boga. 7 listopada 2012 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2013 s. 39.

¹⁷ Por. J. Ratzinger. *Christian universalism: On two collections of papers by Hans Urs von Balthasar*. „Communio: International Catholic Review” 22.3:1995 s. 553.

¹⁸ Por. Benedykt XVI. *Zbawcza misja Chrystusa obejmuje całą ludzkość. 24 XI – Przemówienie Benedykta XVI na rozpoczęcie konsystorza*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2013 s. 20-21.

Znaczenie powszechności Benedykt XVI przedstawił na podstawie zapowiedzi przyjścia Ducha Świętego (por. J 16, 13). Chrystus wyjaśnił wówczas tożsamość Kościoła i jego zadanie. Papież mówił, że postępowanie chrześcijańskie oznacza wyjście poza własne „ja” i otwarcie się wszystkim. Oznacza przyjęcie Kościoła, więcej, pozwolenie, by zostać przyjętym przez Kościół. Słowo, myśl i działanie chrześcijańskie dokonują się we wszystkim i rozpoczynają się od wszystkiego. Poznanie sytuacji współczesnego człowieka wzrasta poprzez słuchanie go oraz dzielenie się własną wiedzą i doświadczeniem. Przeciwnością przesłania Pięćdziesiątnicy jest symbol wieży Babel¹⁹.

Powszechność, która wynika z tajemnicy Zesłania Ducha Świętego jest inna od tej, którą zakłada często współczesna kultura. Tę ostatnią Benedykt XVI nazwał: „uniformizmem”, „modelem babilońskim” i „wieżą samoafirmacji”²⁰. Oznacza ujednoczenie według kategorii technicznych, konsumpcjonistycznych i hedonistycznych. Wyrazem tego jest ten sam sposób myślenia, mówienia, ubioru i zachowania. Natomiast powszechność, która wynika z Pięćdziesiątnicy oznacza jedność w różnorodności. Nie jedność czynu i zewnętrznych możliwości, ale wewnętrznego impulsu do wzajemnego dawania i brania. J. Ratzinger stwierdził, że należy bronić i przywracać powszechną misję chrześcijańską w oparciu o przesłanie Pięćdziesiątnicy. Stanowi ono alternatywę dla współczesnego konfliktu kultur. Powszechność tego wydarzenia oznacza jedność całego dziedzictwa ludzkości. To, co cudze nie jest przeciwne temu, co własne. To, co pochodzi od Boga, wówczas staje się własnością wszystkich. Powszechność Pięćdziesiątnicy jest „katolickością”²¹.

Benedykt XVI stwierdził, że Pięćdziesiątnica trwa nadal, nie jest zakończona. Oznacza to nie tylko, że Kościół posługuje się wieloma językami w sensie zewnętrznym. Bardziej jednak, że człowiek może doświadczyć Boga poprzez wiele form i kultur. Wówczas okazuje się, że jak rozległy zasięg ludzkiego doświadczenia, taki też zasięg oddziaływania słowa²². Kościół wszystkich narodów wypowiada się w rozmaitych kulturach danego kontynentu. To przesłanie Pięćdziesiątnicy papież porównał do harmonijnego hymnu polifonicznego skierowanego do Boga²³.

¹⁹ Por. Benedykt XVI. *Duch Święty prowadzi nas ku wyżynom Boga. 27 V – Homilia w uroczystość Zesłania Ducha Świętego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 34.

²⁰ J. Ratzinger. *Powszechność i katolickość*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. VIII/1. Lublin 2013 s. 182-184.

²¹ Tamże s. 184.

²² Por. Benedykt XVI. *Wydarzenia minionego roku wskazują drogę ku przyszłości. 22 XII – Do Kurii Rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2009 s. 10.

²³ Por. Benedykt XVI. *Zbawcza misja Chrystusa obejmuje całą ludzkość. 24 XI – Przemówienie Benedykta XVI na rozpoczęcie konsystorza* s. 21.

W ramach nowej ewangelizacji należy uświadamiać chrześcijanom, że w Chrystusie jest pełnia życia i znaczenia wszystkiego, co ludzkie²⁴. Ewangelia umożliwia pełną asymilację i głębokie zrozumienie tego, co stanowi człowieczeństwo. Powszechność nie oznacza nakłaniania do nabywania jak najwięcej w Kościele. Polega ona na zachęcaniu do odnalezienia prawdy o sobie. W ten sposób człowiek świadomie i dobrowolnie podejmuje decyzję o identyfikacji z Kościołem²⁵.

Kolejnym przykładem powszechnego zaangażowania w misję Kościoła jest św. Paweł. Można odnieść jego osobę i działalność do nowej ewangelizacji. Rozumiał on, że nie tylko Żydzi czy inna wybrana grupa potrzebuje Ewangelii, ale wszyscy. Z tego powodu był gotowy żyć w rozmaitych warunkach i przewyżczać trudności (por. 2 Kor 11, 23-28). Istniała dla niego racja absolutna, wobec której uważał każdą granicę za przekraczalną. Tę rację stanowił Chrystus. Współcześnie wszystkim chrześcijanom potrzeba odnowy wiary. Udzielenie satysfakcjonującej odpowiedzi na tę sytuację jest możliwe wyłącznie poprzez ponowne odkrycie rzeczonyj racji²⁶. Zatem na wzór św. Pawła, każdy chrześcijanin powinien traktować głoszenie Ewangelii jako zadanie pierwszorzędne i nieodzowne²⁷.

W zrozumieniu powszechności nowej ewangelizacji pomocny jest również przykład pierwszych chrześcijan. Misja Kościoła nie była dla nich działalnością propagandową, która miałaby na celu wzrost znaczenia własnej grupy. Stanowiła dla nich wewnętrzną konieczność, która wynika z natury wiary. Założeniem idei *Boga wszystkich* było dla nich udzielenie odpowiedzi oczekiwanej przez każdego człowieka. Wiara nie zależy bowiem od warunków kulturowych danego narodu, ale dotyczy prawdy uniwersalnej. Jak wówczas, tak i współcześnie, impulsem i zobowiązaniem do ewangelizacji jest „powszechność Boga i powszechność rozumu otwartego na Jego działanie”²⁸. Potrzeba ponownie głosić Ewangelię z tą samą gorliwością, jaką prezentowali pierwsi chrześcijanie. Choć ich wspólnoty były małe i

²⁴ Por. Benedykt XVI. *Sumienie jest miejscem, w którym rozbrzmiewa głos prawdy. 4 VI – Spotkanie z przedstawicielami społeczeństwa chorwackiego w Teatrze Narodowym*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 8.

²⁵ Por. J. Ratzinger. *Utożsamianie się z Kościołem*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. VIII/1. Lublin 2013 s. 175.

²⁶ Por. Benedykt XVI. *Paweł – portret człowieka i apostoła. 25 października 2006 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2007 s. 29-30.

²⁷ Por. Benedykt XVI. *Orędzie Papieża Benedykta XVI na Światowy Dzień Misyjny 2009 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2009 s. 4.

²⁸ Benedykt XVI. *Fundamentem prawdziwej kultury jest poszukiwanie Boga. 12 września – Paryż. Spotkanie z przedstawicielami świata kultury w Kolegium Bernardynów*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2008 s. 16.

narażone na prześladowania, rozpowszechniały orędzie Chrystusa w całym ówczesnie znanym świecie²⁹.

Powszechność nie oznacza ludzkiego projektu ekspansji (por. US *Wstęp*). Benedykt XVI jednoznacznie potwierdził nauczanie swoich poprzedników, że celem działalności Kościoła nie jest rozszerzanie własnej władzy bądź umacnianie ludzkiego panowania, ale niesienie wszystkim orędzia Chrystusa. Niesienie nadziei chrześcijańskiej wszystkim narodom papież nazwał „zarażaniem”. Jedynie w świetle powszechnej misji Kościoła, prawdziwe życie człowieka na przestrzeni dziejów staje się zrozumiałe i uwiarygodnione. Fundamentem życia Kościoła musi stać się misja powszechna³⁰.

Jak w wiekach minionych, tak i dzisiaj, prawdziwym celem ewangelizacji nie są interesy polityczne czy gospodarcze. Takie stwierdzenie Benedykt XVI wypowiedział w odniesieniu do historii świeckich podbojów nowych terytoriów. Ewangelizacja nie jest również projektem społecznym³¹. Nie polega na duchowym kolonializmie. Nie jest poddawaniem innych własnej kulturze i przekonaniom. Prawdziwy jej wzorzec został przedstawiony w mowach misyjnych Chrystusa i życiu wczesnego Kościoła. Polega on na poświęceniu dla sprawy głoszenia Ewangelii. Powszechność oznacza prymat prawdy, której jedynym obroną jest ona sama. Nie powoduje zniszczenia tożsamości człowieka i kultur, które tworzy. Przeciwnie, umożliwia ich właściwy rozwój. Błędem jest zatem ukrywanie prawdy, niczym talentu w ewangelicznej przypowieści (por. Mt 25, 14-30). Takie działanie Benedykt XVI stwierdził na tzw. Zachodzie. Powodem jest lęk przed aplikacją prawdy do procesu historii i jej możliwą utratą, co zwyczajnie oznacza niewiarę. Innym powodem jest lenistwo. Ludzie deklarujący przynależność do Kościoła nie chcą być oświeceni przez prawdę. Przyczyną tego jest pragnienie prowadzenia życia pozbawionego ciężaru odpowiedzialności. Potrzeba, aby wszyscy chrześcijanie poddani najwyższej wartości poznania Chrystusa (por. Flp 3, 8), zaangażowali się w głoszenie prawdy³².

Motywacją do powszechnej nowej ewangelizacji jest również przykład życia mnichów średniowiecznych oraz ich egzystencjalna zasada *quaerere Deum*. W przemówieniu do paryskich słuchaczy stwierdził, że ich założeniem było postrzeganie rzeczywistości ponad tym, co doczesne. Kontekstem ogólnoeuropejskim były wówczas konflikty i migracje. Kiedy

²⁹ Por. Benedykt XVI. *Potrzebne są nowe formy przekazywania Słowa Bożego. Orędzie na Światowy Dzień Misyjny 2012 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2012 s. 10.

³⁰ Por. Benedykt XVI. *Orędzie Papieża Benedykta XVI na Światowy Dzień Misyjny 2009 r.* s. 4.

³¹ Por. Benedykt XVI. *Piękno i radość wiary. 29 maja.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 59.

³² J. Ratzinger. *Chrystus – Odkupiciel wszystkich ludzi. Jedność i powszechność Chrystusa oraz Jego Kościoła.* W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia.* Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. VI/2. Lublin 2015 s. 916-917.

istniało przekonanie o nietrwałości ludzkich struktur i opinii, mnisi dążyli do kwestii fundamentalnej. Czynie to poprzez rzeczy przygodne, nie zaś w oderwaniu od nich. W owym poszukiwaniu w pewnym sensie już zawarty jest jego skutek. Zasada mnichów warta jest współczesnego zastosowania, aby wzbudzać we wszystkich chrześcijanach pragnienie szukania Boga³³. Gwarancją jego skuteczności, niczym w życiu mniszym, jest zaangażowanie w życie Kościoła, jedność z pasterzami i innymi chrześcijanami oraz wyzbycie się indywidualizmu³⁴.

Zakresem ewangelizacji objęci są wszyscy, wszystko i zawsze. Potrzeba ją realizować w różnych rodzajach aktywności duszpasterskiej. Nie należy zaś jej ograniczać do wybranych okazji. Ewangelizacja nie jest jedną z wielu form działalności Kościoła, ale stałą zasadą każdego rodzaju zaangażowania duszpasterskiego. Benedykt XVI podkreślił znaczenie wymiaru misyjnego jako trwałej formy życia chrześcijańskiego, właściwej zarówno poszczególnym osobom ochrzczonym, jak i wspólnotom³⁵. Istotnym wyrazem ich dojrzałości chrześcijańskiej jest gorliwość misyjna (por. VD 95).

Celem podejmowania tematu nowej ewangelizacji jako zadania powszechnego nie jest chlubienie się, ale wzbudzenie samokrytyki. Zdaniem Benedykta XVI, wyraża się ona w zapytaniu, czy jako chrześcijanie otwieramy bądź zamykamy innym dostęp do Boga, czy jako lud Boży nie staliśmy się w większej części niewierzący i dalecy od Boga, czy w krajach Europy zachodniej nie nastąpiło znużenie wiarą, własną historią i kulturą. Jeśli brak woli osobistego poznawania Chrystusa przez samych chrześcijan, brak również woli głoszenia Jego orędzia³⁶. Tylko ten zaś prawdziwie wierzy, kto ewangelizuje³⁷. Ten, kto prowadzi autentyczne życie wiary, nie ogranicza się do sentymentalizmu i sfery prywatnej, ale zostaje włączony w pełną, całościową katolickość³⁸.

Papież przestrzegł przed poglądem, że wiara należy wyłącznie do przestrzeni prywatnej. Z faktu, że jest ona aktem wolności wynika również odpowiedzialność społeczna za treść wiary.

³³ Por. Benedykt XVI. *Fundamentem prawdziwej kultury jest poszukiwanie Boga. 12 września – Paryż. Spotkanie z przedstawicielami świata kultury w Kolegium Bernardynów* s. 13-16.

³⁴ Por. Benedykt XVI. *Odważnie dokonujcie wyborów na całe życie i bądźcie im wierni. Spotkanie z młodzieżą*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 36.

³⁵ Por. Benedykt XVI. *Zglobalizowany świat pilnie potrzebuje ewangelizacji. Orędzie na Światowy Dzień Misyjny 2011 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2011 s. 7.

³⁶ Por. Benedykt XVI. *Bądźmy prawdziwymi chrześcijanami, godnymi tego miana. 21 IV – Msza św. Krzyżma w Wielki Czwartek*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2011 s. 34.

³⁷ Por. Benedykt XVI. *Misjonarze nowej ewangelizacji. Orędzie na Światowy Dzień Młodzieży 2013 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2013 s. 15.

³⁸ Por. J. Ratzinger, V. Messori. *Raport o stanie wiary*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XIII/1. Lublin 2017 s. 63.

Ten powszechny wymiar wiary i ewangelizacji został ukazany w sposób oczywisty we przywołanej Pięćdziesiątnicy (por. PF 10).

W kontekście wspomnianego stosunku współczesnych do przeszłości, jawi się potrzeba tzw. teologii dziejów. Jest ona związana z zasadą powszechności i stanowi podstawowy aspekt nowej ewangelizacji. Znaczenie owej teologii Benedykt XVI przedstawił w oparciu o fragment Księgi Izajasza o posłannictwie Cyrusa (Iz 45, 1-6). Władza ziemską, podobnie jak wydarzenia historyczne, stanowią część planu Boga i są podporządkowane Jego władzy. Szczególnie wobec historii totalitaryzmów minionego stulecia, potrzeba przywrócić integralne postrzeganie świata i czasu. Zdaniem papieża, odzwierciedlenie teologii dziejów znajduje się w nauczaniu Soboru Watykańskiego II oraz św. Pawła VI i św. Jana Pawła II³⁹. Kontynuatorem tej myśli jest Benedykt XVI. Kiedy przekonywał do zwiększenia zaangażowania wszystkich wiernych w misyjną działalność Kościoła, wyraził pragnienie, „aby zapanowała nowa era ewangelizacji”⁴⁰. Stwierdził, że dzisiaj przed głoszeniem Ewangelii otwierane są rozległe horyzonty. Człowiek współczesny żyje w czasie nowej ewangelizacji⁴¹.

W refleksji papieża, powszechność ewangelizacji wyraża się w słowie „my”, na oznaczenie Kościoła w każdym czasie i przestrzeni. Można zatem wnioskować, że źródłem współczesnej odnowy wiary jest nie tylko teraźniejsze nauczanie Kościoła, ale i to w ciągu wieków minionych. Owo „my” oznacza również wspólnotę parafialną bądź grupę apostołską, których członkowie wzajemnie się akceptują i wspierają. Potrzeba w nich jednak perspektywy Kościoła powszechnego, aby zarówno duchowni, jak i świeccy nie stanowili dla siebie jedyne kryterium działalności ewangelizacyjnej. Benedykt XVI podkreślił, że jesteśmy Kościołem razem z Apostołami i świętymi oraz wszystkimi chrześcijanami. Nigdy zaś przeciwko komukolwiek⁴².

W zrozumieniu powszechności nowej ewangelizacji potrzeba odniesienia do nauczania Vaticanum II. Zdaniem papieża, wydarzenie to stanowiło początek nowej ewangelizacji. Była ona zamiarem św. Jana XXIII⁴³. W tym również przejawia się jej uniwersalizm, że nie jest

³⁹ Por. Benedykt XVI. *Głoszenie Ewangelii słowem, mocą Ducha Świętego i wielką siłą przekonania. Homilia podczas Mszy św. odprawionej 16 X 2011 r. w Bazylice św. Piotra* s. 13.

⁴⁰ Benedykt XVI. *Trzeba działać z coraz większym zaangażowaniem. 13 VI – Przemówienie na otwarcie Kongresu Diecezji Rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2011 s. 29.

⁴¹ Por. Benedykt XVI. *Wielkoduszni robotnicy nowej ewangelizacji. 18 września – Castel Gandolfo*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 52.

⁴² Por. Benedykt XVI. *«Aby Mu towarzyszyli i by mógł ich wysłać»*. 24 września – Fryburg. *Spotkanie z seminarzystami w seminarium duchownym*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 31.

⁴³ Por. Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 28.

inicjatywą dzisiejszą, ale zakorzenioną już w historii Kościoła. Stąd wynika jej powszechna inspiracja⁴⁴.

Ideą służącą ożywieniu powszechnej odpowiedzialności misyjnej był Rok Wiary. Jego celem było zainspirowanie każdego chrześcijanina do wyznawania wiary w sposób świadomy, pełny i z nowym przekonaniem (por. PF 8-9). Został zainicjowany 11 października 2012 r., w 50 rocznicę otwarcia Soboru Watykańskiego II, choć nie dla uczczenia rocznicy. Powodem była konieczność nowej ewangelizacji, większa niż w latach 60-tych ubiegłego wieku. W dniu inauguracji Roku Wiary, dokonano intronizacji ewangeliarza używanego w czasie Vaticanum II, przekazano siedem orędzi końcowych Soboru oraz *Katechizm Kościoła Katolickiego*. Papież wyraził pragnienie, aby poprzez te znaki, bardziej niż wspominać, zrozumieć potrzebę ponownego odkrywania powszechnej treści dokumentów soborowych, utożsamienia się z nimi oraz przekazywania w duchu wiary. Z doświadczenia Benedykta XVI jako teologa Soboru wynika, że uczestnicy tego wydarzenia, żywili wspólne pragnienie odnowienia wiary chrześcijan. Bez ulegania wymogom terażniejszości, ale i bez skrępowania przeszłością. Soborowa świadomość powszechności Ewangelii i ewangelizacji jawi się jako wzorcowa dla Kościoła dzisiaj. Nauczanie Vaticanum II jest konkretną i precyzyjną podstawą nowej ewangelizacji. Dzięki niemu impuls ewangelizacyjny nie pozostanie jedynie w sferze ideałów i nie doprowadzi do zamętu⁴⁵.

Zasada powszechności oznacza, że każdy wierny powinien nie tylko współdziałać na rzecz ewangelizacji, ale również być jej aktywnym i współodpowiedzialnym uczestnikiem. Stąd potrzeba umacniania więzi jedności pomiędzy wspólnotami. Należy również intensyfikować współpracę duchownych i świeckich w dziedzinie wykorzystania środków potrzebnych w ewangelizacji⁴⁶. Jedność osób i środków Kościoła w różnych krajach, przypomina system naczyń połączonych. Kościoły partykularne ponoszą część odpowiedzialności za misję powszechną⁴⁷. Wyrazem tego jest fakt przemieszczania się duchownych i świeckich w celach misyjnych. Z krajów o stosunkowo krótkiej historii ewangelizacji, w których wymiar misyjny jest naturalny, osoby te udają się do regionów

⁴⁴ Por. Benedykt XVI. *Synod został zwołany, aby odnowić świat*. 28 X – *Rozważanie Papieża przed modlitwą «Anioł Pański»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2012 s. 39.

⁴⁵ Por. Benedykt XVI. *Pielgrzymka na pustyniach współczesnego świata*. 11 X – *Homilia Ojca Świętego, wygłoszona podczas Mszy św. na rozpoczęcie Roku Wiary*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2012 s. 8-9.

⁴⁶ Por. Benedykt XVI. *Wszystkie Kościoły dla całego świata*. *Orędzie Benedykta XVI na LXXXI Światowy Dzień Misyjny*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2007 s. 8.

⁴⁷ Por. Benedykt XVI. *Dzieła ewangelizacji winna towarzyszyć światowa kampania modlitwy*. 11 V – *Przemówienie do krajowych dyrektorów Papieskich Dzieł Misyjnych* s. 28-29.

zsekularyzowanych⁴⁸. Również owoce nowej ewangelizacji we wspólnotach lokalnych przynależą do całego Kościoła powszechnego⁴⁹.

Jednak nową ewangelizację należy postrzegać nie tylko w kategorii kraju, w którym była głoszona, ale brak jej odzwierciedlenia w życiu codziennym. Potrzeba również przyjęć perspektywę danego środowiska. Pierwszym z nich jest rodzina, dalej miejsca pracy, nauki i wypoczynku, miasta i dzielnice⁵⁰, również życie kulturalne, społeczne i polityczne. Potrzeba uwzględniać wymiar osobisty i wspólnotowy⁵¹.

Dzięki Ewangelii, wszystko, co ludzkie zostaje „włączone w przynależność wyższego rzędu (...), w lud ze wszystkich ludów”⁵². Zasadzie powszechności misji Kościoła, można również przypisać określenia, których Benedykt XVI użył pod adresem uczestników VII Światowego Spotkania Rodzin w Mediolanie w 2012 r.: „pokojowa inwazja” oraz „epifania”⁵³.

Zdaniem Benedykta XVI, powszechność wyraża się nie w filozofii, ale w konkretnym działaniu. Należy zabiegać o łączenie uniwersalizmu z konkretnością w miejscach codziennego życia chrześcijan. Prawdę tę oddaje przypowieść o miłosiernym Samarytaninie (Łk 10, 30-37). Powszechność nowej ewangelizacji wynika z natury miłości chrześcijańskiej⁵⁴. Stąd wymiarem misyjnym należy przenikać każdą dziedzinę duszpasterstwa, katechezy i działalności charytatywnej. „Kościół jest misją”⁵⁵.

W czasie pontyfikatu Benedykta XVI, wyrazem owej powszechności nowej ewangelizacji były papieskie podróże apostołskie, których odbył 24. Odwiedził 24 kraje, niektóre kilkakrotnie. Ponadto, odbył 33 podróże na terenie Włoch. Nie miały one charakteru turystyki religijnej ani widowiska. Były staraniem o to, aby Bóg stał się widoczny na horyzoncie życia człowieka⁵⁶. Zgodnie z posłannictwem Kościoła, szczególnie zaś Biskupa

⁴⁸ Por. Benedykt XVI. *Potrzebne są nowe formy przekazywania Słowa Bożego. Orędzie na Światowy Dzień Misyjny 2012 r.* s. 11.

⁴⁹ Por. Benedykt XVI. *Misjonarze nowej ewangelizacji. Orędzie na Światowy Dzień Młodzieży 2013 r.* s. 18.

⁵⁰ Por. Tamże s. 16.

⁵¹ Por. Benedykt XVI. *Niech dzięki naszemu świadectwu słowo Pańskie «szerzy się i rośnie». 16 października – Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 15.

⁵² Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 36.

⁵³ Benedykt XVI. *Epifania rodziny, wspólnoty miłości. 6 VI – Audiencja generalna po powrocie z Mediolanu.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 26.

⁵⁴ Por. Benedykt XVI. *Chrześcijaństwo nie jest ideą, filozofią czy teologią, ale sposobem życia, miłością. 5 X – Rozważanie na rozpoczęcie I kongregacji generalnej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2010 s. 30.

⁵⁵ Benedykt XVI. *Kościół musi nieustannie odnawiać swoją misję ewangelizacyjną. Przemówienie do uczestników zgromadzenia zwyczajnego Najwyższej Rady Papieskich Dziel Misyjnych.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 28.

⁵⁶ Por. Benedykt XVI. *Przesłanie wideo przed podróżą do Niemiec.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 34.

Rzymu, celem podróży było, aby Bóg był znany i miłowany⁵⁷. Rozwój swojej misji papież zobrazował w postaci trzech „koncentrycznych kół”. Najbardziej wewnętrzne oznacza utwierdzenie w wierze katolików, kolejne – spotkanie z innymi chrześcijanami, najbardziej zewnętrzne – relacje z niechrześcijanami i całą ludzkością⁵⁸. Podróżom apostołskim towarzyszyła ewangelizacyjna świadomość bycia i przemawiania w imieniu Chrystusa. W tym kontekście, Benedykt XVI wyraził również przekonanie, że istnieje ze strony Chrystusa swego rodzaju poręczenie za tego, kto ewangelizuje⁵⁹.

Przesłanie podróży apostołskich koresponduje z myślą papieża na temat opatrnościowego kontekstu współczesnej ewangelizacji. Zjawiska turystyki i migracji oraz globalnej i lokalnej mobilności człowieka, przyczyniają się do rozwoju pluralizmu kulturowego i religijnego. W tej sytuacji potrzeba w postawie szczerości i otwartości ukazywać piękno Osoby Chrystusa ludziom ochrzczonym, którzy nie wierzą i nie praktykują. Zgodnie z zasadą powszechności, należy przyjmować wszystko, co pochodzi z Ewangelii. Potrzeba współpracować ze wszystkimi ludźmi dobrej woli w duchu humanizmu chrześcijańskiego⁶⁰.

Znaczenie zasady powszechności jawi się szczególnie na tle wspomnianego zjawiska migracji, a także uchodźstwa. Osoby, które wywodzą się z regionów tradycyjnie chrześcijańskich, niejednokrotnie porzucają swoją wiarę po przybyciu do krajów zdechrystianizowanych. Zaczynają ją postrzegać jedynie jako fakt kulturowy. Wówczas zadaniem Kościoła jest wsparcie migrantów w zachowaniu ich tożsamości chrześcijańskiej. Potrzeba wypracowywać takie metody i język, które będą sprzyjały skutecznemu przyjmowaniu przez nich Ewangelii. Należy pomagać tym osobom w zrozumieniu, że powołanie chrześcijańskie jest aktualne i realne wszędzie, również w miejscu docelowym migracji. Kościoły partykularne krajów pochodzenia i przybycia powinny zaś doskonalić współpracę dla dobra migrantów. Zadaniem duchownych i świeckich, którzy pracują w środowisku migracyjnym, jest kształtowanie postawy solidarności oraz przewyższanie konfliktów i nacjonalizmów, zgodnie z nauczaniem Kościoła⁶¹.

⁵⁷ Por. Benedykt XVI. *Wydarzenia minionego roku wskazują drogę ku przyszłości*. 22 XII – Do Kurii Rzymskiej s. 9.

⁵⁸ Por. Benedykt XVI. *Bogu zawierzam owoce mojej pielgrzymki*. 6 grudnia – Watykan. *Audiencja generalna po podróży*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2007 s. 10.

⁵⁹ Por. Benedykt XVI, Seewald P. *Światłość świata*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XIII/2. Lublin 2017 s. 845.

⁶⁰ Por. Benedykt XVI. *W zmieniającym się świecie strzeżcie wielkiego dziedzictwa tej ziemi*. 7 V – *Przemówienie do przedstawicieli 15 diecezji regionu Triveneto*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2011 s. 22.

⁶¹ Por. Benedykt XVI. *«Migracje a nowa ewangelizacja»*. *Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2012 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 11-12.

W odniesieniu do katolików pochodzących z różnych części świata, oprócz pomocy materialnej, wyrazem troski Kościoła w danym kraju jest tworzenie nowych struktur duszpasterskich i wartościowanie zróżnicowanych rytów. Celem jest pełne włączenie się nowych wiernych w życie miejscowych wspólnot kościelnych. Również osobiste świadectwo otwartości i gościnności ze strony przyjmujących, jest sposobem doświadczenia Boga przez przybyszów oraz przezwycięzania trudności. Przejawem powszechności ewangelizacji jest także fakt, że migranci istotnie przyczyniają się do rozwoju życia Kościoła w kraju docelowym. Ich świadectwo wiary ożywia wspólnoty o dawnej tradycji chrześcijańskiej. Zachęcają oni miejscowych katolików do ponownego odkrywania Osoby Chrystusa i Kościoła⁶². Zatem migracje chrześcijan przyczyniają się do zwiększenia dynamizmu ewangelizacyjnego⁶³. Sytuacja taka ma miejsce szczególnie w Stanach Zjednoczonych i Europie zachodniej.

Zasadę powszechności wyraża fragment Ewangelii o człowieku, który nie chodził za Jezusem w gronie uczniów, ale działał w imię Chrystusa (por. Mk 9, 38-41). Benedykt XVI stwierdził, że katolicy nie powinni żywić zazdrości w podobnych sytuacjach. Widok ludzi spoza wspólnoty, którzy czynią dobro w imię Chrystusa z właściwą intencją i szacunkiem, jest powodem do radości. Tymczasem niejednokrotnie w samym Kościele dobre dzieła bywają niedocenione i niespożytkowane⁶⁴. Można tę sytuację odnieść do nowej ewangelizacji. Niekiedy osoby, które przestały uczestniczyć w liturgii Kościoła, nadal cenią pewne wartości chrześcijańskie. Przykładem tego jest ich zaangażowanie w działalność charytatywną bądź szkolnictwo katolickie. Potrzeba zatem szacunku dla tych osób oraz akceptacji dla ich działań zgodnych z Ewangelią. Mogą one stanowić wspólną płaszczyznę porozumienia oraz środek do ich powrotu do pełnego udziału w życiu Kościoła.

Szczególnym doświadczeniem powszechności nowej ewangelizacji są Światowe Dni Młodzieży. Ich jedynym sensem, jak i udziału w nich papieża, jest służba obecności słowa. Niezależnie od rozmaitych opinii na temat tej idei, Kościół jest wówczas widziany publicznie, a zatem jego wiara oraz sprawa Boga. Kto próbuje zrozumieć człowieka, szczególnie młodego, nie może pomijać znaczenia tego wydarzenia. ŚDM w Australii były największym międzynarodowym zgromadzeniem ludzi w historii kraju. Obawy o negatywny wpływ spotkania na porządek publiczny nie potwierdziły się. Istnieje jednak pewne przekonanie,

⁶² Por. Benedykt XVI. *«Migracje: pielgrzymka wiary i nadziei»*. *Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2013 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2012 s. 5-6.

⁶³ Por. Benedykt XVI. *Ziemia należy do całej rodziny ludzkiej. 16 stycznia*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2011 s. 42.

⁶⁴ Por. Benedykt XVI. *Radość z pomnażania przez nas dobra. 30 września – Castel Gandolfo*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2012 s. 50.

również wśród katolików, że ŚDM są jedynie częścią tzw. kultury młodzieżowej, niczym festiwal rockowy w wydaniu kościelnym. Ich celebrytą jest rzekomo papież. Z wiarą lub bez niej, wydarzenie to pozostaje tym samym widowiskiem, choć pod pewnym względem pięknym. W związku z tym, sprawa Boga może zostać wyeliminowana. Zdaniem niektórych, spotkanie to w niewielkim stopniu przyczynia się do rozwoju wiary i życia ewangelicznego na co dzień. Jest jedynie rodzajem chwilowej ekstazy⁶⁵.

Benedykt XVI stwierdził, że ŚDM są jednak wyrazem aktualności poszukiwania Boga, czasem doświadczenia Jego obecności i braterstwa⁶⁶. Nazwał je „żywą nową ewangelizacją”⁶⁷. Jako pierwszy z punktów w jakich scharakteryzował to wydarzenie, wymienił powszechność. Ludzie, którzy wcześniej nie spotkali się, mówią różnymi językami i pochodzą z innych kultur, w pewnym aspekcie znają się i jednoczą. Podziały zewnętrzne i różnice zostają zrelatywizowane. Wszyscy poznają prawdziwą tożsamość Boga i człowieka. Praktykują tę samą modlitwę. Otrzymują jednakową „formację rozumu, woli i serca”⁶⁸. Nie przebiega ona tylko w ciągu jednego tygodnia międzynarodowego spotkania, ale pomiędzy kolejnymi. Znakiem tego jest peregrynacja krzyża i ikony Maryi poprzez kraje. Papież zaś nie jest centralną postacią, ale tym, który „wskazuje na Innego”⁶⁹. Finalnym i centralnym wydarzeniem jest liturgia. Wyraża ona prawdę, że chrześcijaństwo nie jest jedynie ideą, ale wspólnym doświadczeniem. Dzięki powszechnemu przesłaniu ŚDM możliwe jest zrozumienie, że pomimo wszelkich negatywnych okoliczności, warto należeć do Kościoła powszechnego⁷⁰.

Relacje zapoczątkowane podczas tego wydarzenia, skłaniają do ewangelicznego stylu życia. Niejednokrotnie, uczestnicy tworzą następnie małe wspólnoty autentycznej wiary w społeczeństwach zdechrystianizowanych⁷¹. Kiedy chrześcijanie doświadczają swego rodzaju izolacji i zagubienia, poprzez ŚDM rozumieją i odczuwają, że żyją w „powszechnej przyjaźni”⁷².

⁶⁵ Por. Benedykt XVI. *Wydarzenia minionego roku wskazują drogę ku przyszłości. 22 XII – Do Kurii Rzymskiej* s. 10.

⁶⁶ Por. Benedykt XVI. *Pytanie o Boga jest kwestią najważniejszą. 25 XI 2011 r. – Przemówienie do uczestników XXV zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady ds. Świeckich.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 28-29.

⁶⁷ Benedykt XVI. *Jak dziś głosić Ewangelię? 22 XII – Przemówienie do Kurii Rzymskiej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 38.

⁶⁸ Tamże s. 39.

⁶⁹ Benedykt XVI. *Wydarzenia minionego roku wskazują drogę ku przyszłości. 22 XII – Do Kurii Rzymskiej* s. 11.

⁷⁰ Por. Benedykt XVI. *Jak dziś głosić Ewangelię? 22 XII – Przemówienie do Kurii Rzymskiej* s. 39.

⁷¹ Por. Benedykt XVI. *Wydarzenia minionego roku wskazują drogę ku przyszłości. 22 XII – Do Kurii Rzymskiej* s. 11.

⁷² Benedykt XVI. *Niczym ziarno padające na żyzną ziemię. 18 VIII – Spotkanie z dziennikarzami na pokładzie samolotu.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 5.

Istotnym elementem i skutkiem tego spotkania jest radość. „Można zorganizować święto, ale nie radość”⁷³. Ta może być jedynie przyjęta w darze. Jej doświadczenia nie oddaje porównanie ŚDM do wspomnianego wydarzenia muzycznego. Benedykt XVI stwierdził, że do natury tego owocu Ducha Świętego (por. Ga 5, 22), należy wymiar misyjny. Powszechność misji oznacza pragnienie przekazywania radości. Wymiar ten jest widoczny podczas ŚDM⁷⁴.

Zasadę powszechności można określić mianem, które Benedykt XVI przypisał zasadzie jedności Kościoła: „znak rozpoznawczy”, „wizytówka”⁷⁵. Kościół powszechny uprzedza Kościoły partykularne. Te zaś mają obowiązek dostosowywać się do niego. Powszechność nie oznacza jednak federalizacji, niczym w stosunkach świeckich. Podobnie jak jedność Kościoła, jest ona innej natury. Jej celem jest przekraczanie każdej granicy ludzkiej⁷⁶.

Ta zasada odnosi się również do stowarzyszeń i ruchów kościelnych, szczególnie podejmujących nową ewangelizację. Mają one istotne znaczenie w życiu młodych chrześcijan. Rzeczywistość tę należy odpowiednio spożytkować. Kościół powinien im roztropnie przewodzić. Kiedy grupy te realizują zasadę powszechności, wówczas przyczyniają się do rozwoju wspólnoty parafialnej. Jest to możliwe, kiedy stowarzyszenia i ruchy nie współzawodniczą ze sobą, tworząc „własne kościółki”⁷⁷. Owa powszechność jest znakiem rozpoznawczym myślenia i działania w jedności Kościoła. Ich odrębność jest wyrazem oddalenia się od Kościoła. Dla uniknięcia tego, potrzeba konfrontowania zarówno działalności pojedynczych chrześcijan, jak i wspólnot z misją całego Kościoła. Dzięki temu, zawsze i wszędzie zachowany zostanie charakter właściwy Kościołowi – katolicki i powszechny. Skutkiem realizowania zasady powszechności jest ukazanie powołania człowieka do prawdy i miłości⁷⁸.

Zatem wzajemne relacje stowarzyszeń i ruchów powinien cechować szacunek oraz współpraca na rzecz jednego Kościoła powszechnego, który urzeczywistnia się w danej parafii. Ich zadaniem jest wzbudzanie radości wiary, miłości do Kościoła i pragnienia Królestwa Bożego. W ramach powszechności nowej ewangelizacji należy wyeliminować wszelkie przejawy ekskluzywizmu. To zaś, co charakterystyczne dla danego stowarzyszenia i ruchu,

⁷³ Benedykt XVI. *Wydarzenia minionego roku wskazują drogę ku przyszłości*. 22 XII – Do Kurii Rzymskiej s. 12.

⁷⁴ Por. Tamże s. 12.

⁷⁵ Benedykt XVI. *Niech Duch Święty rozpali w nas ogień Bożej miłości*. 23 V – Homilia podczas Mszy św. w uroczystość Zesłania Ducha Świętego. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 47.

⁷⁶ Por. Tamże.

⁷⁷ Benedykt XVI. *Chcemy być Kościołem otwartym na przyszłość*. 21 sierpnia. Spotkanie z niemieckimi biskupami. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2005 s. 32.

⁷⁸ Por. Benedykt XVI. *Niech Duch Święty rozpali w nas ogień Bożej miłości*. 23 V – Homilia podczas Mszy św. w uroczystość Zesłania Ducha Świętego s. 47-48.

mimo wrażenia obcości, potrzeba akceptować i traktować jako bogactwo. To współdziałanie różnorodnych elementów życia Kościoła papież porównał do brzmienia symfonii i funkcjonowania organizmu⁷⁹.

Wiara bowiem zakłada wymiar wspólnotowy. Człowiek zawsze wierzy z innymi. Niemożliwe jest wierzyć samotnie. Benedykt XVI nawiązał w tej kwestii do słów św. Pawła o słuchaniu jako początku wiary (por. Rz 10, 17). Proces słuchania zachodzi w duchowej i fizycznej obecności innych. W komunii wiernych, która obejmuje wszystkie epoki, człowiek może wierzyć. Źródłem wiary jest Bóg. Jednak praktycznie człowiek zawdzięcza wiarę również bliźnim, którzy uwierzyli wcześniej i wierzą w łączności z daną osobą. Papież stwierdził, że Kościół to wielkie „z”, poza którym nie ma żadnej wiary osobistej. Przekracza on granice państw, o czym świadczy, pochodzenie i uniwersalne przesłanie świętych. Ta duchowa wymiana pełni istotną rolę w nowej ewangelizacji. Wierzenie z ludźmi wszystkich kontynentów oraz uczenie się wiary ma znaczenie fundamentalne w rozwoju Kościoła. Otwieranie się na wiarę całej przeszłości oraz świadectwa dawane przez wszystkich wiernych przyczynia się do wzrostu jej znaczenia jako siły społecznej⁸⁰.

Zasada powszechności dotyczy również sposobu przekazywania orędzia chrześcijańskiego. Papież stwierdził, że dla ponownego ożywienia wiary katolickiej potrzeba przedstawiać jej przesłanie w sposób prosty, głęboki, konkretny i zrozumiały. Istotne jest, aby chrześcijaństwo nie było postrzegane jako system skomplikowany, niezrozumiały i niemożliwy do zrealizowania⁸¹. Należy więc powrócić za Benedyktem XVI, tak czyni to Franciszek, do prostego i czytelnego przekazu wiary⁸².

Taki kierunek Benedykt XVI wskazał w kontekście nowej ewangelizacji w Ameryce Południowej i Afryce. Można jego przesłanie odnieść do sytuacji Kościoła na innych kontynentach. Na każdym z obszarów opisanych w pierwszym rozdziale niniejszej pracy, potrzeba ukazywać orędzie chrześcijańskie jako powszechne. Nie należy tracić katolickości w przekazie orędzia chrześcijańskiego. Potrzeba uświadamiać, że sprawa Boga, który zna i miłuje człowieka, dotyczy każdego. Należy przekonywać, że wiara przeżywana w sposób autentyczny, stanowi jedyną w swoim rodzaju powszechną motywację do dobra⁸³.

⁷⁹ Por. Benedykt XVI. *Chcemy być Kościołem otwartym na przyszłość. 21 sierpnia. Spotkanie z niemieckimi biskupami* s. 32.

⁸⁰ Por. Benedykt XVI. *Świętość nie zna granic i przemienia świat. 24 września – Erfurt. Msza św. na placu Katedralnym. „L'Osservatore Romano”* wyd. polskie 12:2011 s. 27.

⁸¹ Por. Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie. „L'Osservatore Romano”* wyd. polskie 1:2012 s. 7.

⁸² Por. J. Kochel. *Wychowanie do pięknej (radosnej) miłości. „Studia Elbląskie”* XVII:2016 s. 268.

⁸³ Por. Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie* s. 7.

Zasada powszechności oznacza to, co Benedykt XVI nazwał „rozmiarem wiary chrześcijańskiej”⁸⁴. W jego ramach znajduje się odpowiedzialność za stworzenie i życie drugiego człowieka w komunii ze stworzeniem. Następnie dzieje zbawienia i Osoba Chrystusa, jako centrum historii ludzkości. Dalej wspólnota Kościoła, jej zasady i odpowiedzialność, a także rozciągłość i wolność, które wyrażają się poprzez rozmaite charyzmaty, języki i kultury⁸⁵.

2.2. Zasada nowości

Pojęcie „nowa ewangelizacja” bywa dziś często używane w duszpasterstwie i katechizacji. Pod tą nazwą powstają liczne ruchy i szkoły. Być może w powszechnym rozumieniu słowa te stały się terminem technicznym na określenie wszelkiej nowej metody bądź techniki przekazu orędzia chrześcijańskiego. Warto podejmować refleksję nad znaczeniem owej nowości. Dla pogłębienia zrozumienia tego, jak można się wyrazić, przymiotu ewangelizacji, cenne okazuje się nauczanie Benedykta XVI.

W rozumieniu i realizowaniu nowej ewangelizacji, papież podejmował myśl św. Jana Pawła II. Wyraził aktualność jego nauczania, siebie zaś określił „w pełni kontynuatorem” Polaka⁸⁶. Jednym z wyrazów tej prawdy jest stwierdzenie Benedykta XVI, że „jedyną prawdziwą nowością jest Chrystus: On jest najwyższym spełnieniem, świetlaną przyszłością człowieka i świata”⁸⁷. Słowa te odpowiadają treści przesłania, jakie św. Jan Paweł II wypowiedział w dniu inauguracji pontyfikatu. Apelowal wówczas o otwarcie się na Chrystusa, który zna człowieka i mówi do niego⁸⁸.

Benedykt XVI stwierdził, że „nowość chrześcijańskiego orędzia nie wyraża się w myśli, lecz w fakcie: Bóg się nam objawił”⁸⁹. Jest to fakt racjonalny i aktualny, do którego przyjęcia potrzeba pokory rozumu⁹⁰. Nowość nie oznacza nowej treści, ale nowy wewnętrzny zapał oraz otwartość na działanie Ducha Świętego, który jest źródłem żywotności Kościoła. Nowość

⁸⁴ Benedykt XVI. *Wydarzenia minionego roku wskazują drogę ku przyszłości. 22 XII – Do Kurii Rzymskiej* s. 12.

⁸⁵ Por. Tamże s. 12.

⁸⁶ Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 28.

⁸⁷ Benedykt XVI. *Encyklika o nadziei chrześcijańskiej. 2 XII – Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański»*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2008 s. 7.

⁸⁸ Por. Jan Paweł II. *Homilia w czasie Mszy świętej inaugurującej pontyfikat, Rzym, 22 października 1978. W: Przemówienia i homilie Ojca Świętego Jana Pawła II*. Red. M. Romanek. Kraków 2008 s. 11-12.

⁸⁹ Benedykt XVI. *Fundamentem prawdziwej kultury jest poszukiwanie Boga. 12 września – Paryż. Spotkanie z przedstawicielami świata kultury w Kolegium Bernardynów*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2008 s. 16.

⁹⁰ Por. Tamże.

oznacza również potrzebę ponownej ewangelizacji w krajach, w których Ewangelia była już głoszona⁹¹.

Nowość ewangelizacji wynika z faktu, że nakaz misyjny Chrystusa sam w sobie jest zawsze nowy. Na każdym etapie historii, Kościół jest zwoływany i posyłany (por. PF 7). Papież w dniu inauguracji pontyfikatu stwierdził, że Kościół jest nieustannie żywy, ponieważ żywy jest Chrystus zmartwychwstały⁹². Już samo wydarzenie Chrystusa, począwszy od Wcielenia, stanowi wielką nowość chrześcijaństwa. Jest ona odpowiedzią na przyzwyczajenie do wyznawanych prawd, jakie istnieje w mentalności współczesnych chrześcijan. Potrzeba zatem nowego zdumienia wobec przesłania Ewangelii, a szczególnie tajemnicy Bożego Narodzenia, która uświadamia prawdę o Bogu bliskim człowiekowi⁹³. W związku z tym Benedykt XVI wyróżnił dwa aspekty nowości chrześcijaństwa. Pierwszy polega na tym, że miłość chrześcijańska obejmuje wszystkich bez różnicy. Drugi oznacza, że jest ona posunięta do ostatecznych konsekwencji, a miarą tej miłości jest brak miary⁹⁴.

Ewangelia sama w sobie jest zawsze nowa i prawdziwa, dlatego nigdy nie ulega dezaktualizacji. Człowiek chce o niej zapomnieć, szukając ideologii. Te zaś z natury rzeczy, jako pozbawione pełni prawdy, a zawierające jedynie jej cząstki, przemijają. Prawda jako taka trwa. Na przestrzeni wieków stale odkrywano nowe wymiary Ewangelii⁹⁵. Była ona rozpowszechniana dzięki nowości, która cechowała życie poszczególnych osób i wspólnot. Ich świadectwo odznaczało się miłością, jednością i radością, niczym „nowych stworzeń”⁹⁶. Przemiana i odnowa życia są bowiem rezultatem przyjęcia orędzia chrześcijańskiego, które samo w sobie zawsze jest młode i wypełnia egzystencję człowieka⁹⁷. Głosić zaś tę nowość Ewangelii oznacza ukazywać ludziom cele wyższe niż materialne, a nawet moralne oraz piękno naśladowania Chrystusa⁹⁸.

⁹¹ Por. Benedykt XVI. *Kościół jest zacznem odnowy. 28 VI – Homilia podczas I Nieszporów uroczystości Świętych Apostołów Piotr i Pawła*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2010 s. 43.

⁹² Por. Benedykt XVI. *Wsluchiwać się z całym Kościołem w słowo i wolę Chrystusa. 24 IV – Msza św. z okazji inauguracji pontyfikatu*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2005 s. 10.

⁹³ Por. Benedykt XVI. *Tajemnica Boga, który ma ręce i serce człowieka. 9 stycznia*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2013 s. 46.

⁹⁴ Por. Benedykt XVI. *Jan – teolog. 9 sierpnia*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2006 s. 26.

⁹⁵ Por. Benedykt XVI. *Powody do nadziei. 15 X – Wywiad z Benedyktem XVI z filmu «Dzwony Europy»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2012 s. 17.

⁹⁶ Benedykt XVI. *Nieście światło Chrystusa do wszystkich środowisk. Przesłanie Benedykta XVI do uczestników II Światowego Kongresu Ruchów Kościelnych i Nowych Wspólnot*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8:2006 s. 8.

⁹⁷ Por. Benedykt XVI. *Kościół i społeczeństwo liczą na młodzież. 21 kwietnia – Pawia. Przemówienie do zebranych przed katedrą*. „L'Osservatore Romano” wyd. 6:2007 s. 8.

⁹⁸ Por. Benedykt XVI. *Droga pokory nie jest drogą rezygnacji, lecz odwagi. 2 IX – Msza św. na błoniach w Montorso*. „L'Osservatore Romano” wyd. 10-11:2007 s. 9.

Ta nowość nadal ujawnia się. Ewangelia, która stanowi odpowiedź na potrzeby człowieka, jest przez niego odkrywana jako nowa. Z tego powodu Benedykt XVI wyraził nadzieję, że nadejdzie „nowa wiosna chrześcijaństwa”⁹⁹. Nadzieja zaś definicją chrześcijańskiej egzystencji¹⁰⁰. Objawienie chrześcijańskie jest bowiem jednocześnie dawne i zawsze nowe. Ewangelia jest darowana człowiekowi na zawsze, a zarazem każda generacja ludzkości na nowo uczy się orędzia chrześcijańskiego¹⁰¹. Stale więc potrzeba uznania Ewangelii za „swoją”¹⁰². Wiara nie polega bowiem na bezrefleksyjnym przyjęciu pełnego zbioru dogmatów w celu zaspokojenia ludzkiego pragnienia Boga. Jej istotę oddaje porównanie do drogi, którą człowiek przemierza ku Bogu, który zawsze jest nowy w swojej nieskończoności. Chrześcijanin to człowiek, który szuka, a zarazem znajduje. Dzięki temu Kościół odznacza się młodością, otwartością na przyszłość oraz bogactwem nadziei dla całej ludzkości¹⁰³. Przedmiotem tego znajdowania jest wyzwająca nowość Ewangelii. Współcześnie, gdy wolność jest wysoko ceniona, a zarazem bywa błędnie rozumiana, głoszenie tej prawdy jest permanentnym zadaniem i wyzwaniem dla Kościoła¹⁰⁴.

Ponadto, pragnienie Boga i poszukiwanie Go zaistniało w człowieku i niepodważalnie trwa. Próby lekceważenia tej prawdy, a także pewnego rodzaju niepokoju egzystencjalnego nie powodują ich zniknięcia. W związku z tym również należy mieć nadzieję, że człowiek współczesny na nowo przyjmie Ewangelię. Powodem takiego przekonania może być fakt, że ludzie młodzi, po doświadczeniach opartych na ideologiach i konsumpcjonizmie, odczuwają wspomniany niepokój, zaczynają szukać i ponownie odkrywać chrześcijaństwo. Właściwa Ewangelii nowość jest wówczas poznawana w wyniku porównania jej z tym, co niechrześcijańskie i nieludzkie. Zatem podejmować nową ewangelizację to ukazywać człowiekowi piękno chrześcijaństwa, z jego głębią i radykalizmem. „Chrześcijaństwo jest prawdziwe, a prawda zawsze ma przyszłość”¹⁰⁵. Jak mówił J. Ratzinger w wywiadzie udzielonym P. Seewaldowi w 1996 r., w epoce „ilościowo zredukowanego chrześcijaństwa”,

⁹⁹ Benedykt XVI. *Powody do nadziei. 15 X – Wywiad z Benedyktem XVI z filmu «Dzwony Europy»* s. 17.

¹⁰⁰ Por. J. Ratzinger. *On hope*. „Communio: International Catholic Review” 35.2:2008 s. 301.

¹⁰¹ Por. Benedykt XVI. *Posługa Papieża gwarancją posłuszeństwa Chrystusowi i Jego słowu. 7 V – Msza św. w bazylice św. Jana na Lateranie z okazji objęcia katedry Biskupa Rzymu*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2005 s. 19.

¹⁰² Por. Benedykt XVI. *Dawajcie świadectwo o Bogu w świecie współczesnym. 6 IV – Rozmowa z młodzieżą Rzymu i Lacjum na placu św. Piotra*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6-7:2006 s. 49.

¹⁰³ Por. Benedykt XVI. *Łaska dla całego Kościoła. 28 sierpnia – Castel Gandolfo. «Anioł Pański» po podróży*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2005 s. 34.

¹⁰⁴ Por. Benedykt XVI. *Głoszenie Ewangelii człowiekowi stałą misją Kościoła. List Benedykta XVI do kard. Jeana-Louisa Taurana*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2005 s. 4.

¹⁰⁵ Benedykt XVI. *Powody do nadziei. 15 X – Wywiad z Benedyktem XVI z filmu «Dzwony Europy»* s. 17.

nadal możliwa jest nowa żywotność wiary przeżywanej w sposób bardziej świadomy. Skutkami tego będą w przyszłości nowe, dynamiczne formy wiary chrześcijańskiej¹⁰⁶.

Głosić nowość Ewangelii to również ukazywać racjonalność wiary. Należy to czynić z pełnym przekonaniem i radością¹⁰⁷. Potrzeba jednak najpierw osobiście odkryć ową nowość i radość wiary, a następnie wzbudzić zapał do jej przekazywania. Nowa ewangelizacja jest zadaniem, które bezpośrednio zakłada relacje Kościoła ze światem zewnętrznym. Jednak jej nieodłącznym i podstawnym aspektem jest stała odnowa wewnętrzna Kościoła, który „raz musi być ewangelizowany, a raz ewangelizować” (US *Wstęp*). Prawdę tę Benedykt XVI wyraził podczas ŚDM w Kolonii w 2005 r. Stwierdził wówczas istnienie zależności między ewangelizowaniem innych, a osobistym rozwojem ewangelizatora. Powiedział wówczas, że umacniając wiarę i ożywiając nadzieję młodzieży, sam zyskiwał entuzjazm, wrażliwość, dyspozycyjność i odwagę do pełnienia posługi Następcy św. Piotra i odpowiadania na wyzwania przyszłości¹⁰⁸.

Jako wzór bycia ewangelizowanym i ewangelizowania papież ukazał postać św. Szczepana. Naśladowanie go zaproponował wszystkim, którzy chcą angażować się na rzecz nowej ewangelizacji. Zdaniem Benedykta XVI, pierwszy męczennik Kościoła ukazuje, że nowość głoszenia Ewangelii nie polega przede wszystkim na zastosowaniu oryginalnych metod lub technik, mimo ich użyteczności. Polega ona po pierwsze na byciu napełnionym Duchem Świętym i poddaniu się Jego kierownictwu. Oznacza poznawanie słowa Chrystusa i Jego obecności w Eucharystii. Zdolność skutecznego głoszenia Ewangelii w istocie zależy od tego, czy jej nowość przejawia się w życiu osobistym chrześcijanina¹⁰⁹.

Podobne przekonanie o relacji osobistej wiary oraz nowości ewangelizacji, wyraził J. Ratzinger we wspomnianym wywiadzie. Został wówczas zapytany, czy przekaz Ewangelii nie wymaga nowego brzmienia. Odpowiedział twierdząco, przypomniawszy znużenie wiarą, jakie występuje przynajmniej w Europie. Posłużył się przykładem pewnego duchownego prawosławnego, który mówił o nieskuteczności swojego głoszenia. Wierni spali lub nie przychodzili na liturgię. Kardynał stwierdził, że takie doświadczenie jest współcześnie udziałem wielu duchownych. W odpowiedzi na tę sytuację, potrzeba, aby kapłan żył w

¹⁰⁶ Por. J. Ratzinger, P. Seewald. *Sól ziemi*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XIII/1. Lublin 2017 s. 404.

¹⁰⁷ Por. Benedykt XVI. *Trzeba działać z coraz większym zaangażowaniem*. 13 VI – Przemówienie na otwarciu Kongresu Diecezji Rzymskiej s. 29.

¹⁰⁸ Por. Benedykt XVI. *Jestem szczęśliwy, że mogę być wśród młodzieży*. 18 sierpnia. *Ceremonia powitalna na lotnisku*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2005 s. 12.

¹⁰⁹ Por. Benedykt XVI. *Św. Szczepan jest wzorem dla wszystkich, którzy pragną służyć nowej ewangelizacji*. 26 XII – *Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2013 s. 12.

osobistej relacji z Chrystusem i Pismem Świętym. Powinien w sposób wewnętrzny niejako przetwarzać wiarę. Jest on człowiekiem epoki, w której żyje. To jego epoka, od której nie może się dystansować. Kiedy zaś duchowny „rzeczywiście potrafi wyrażać wiarę poprzez swą osobistą głębię, wtedy nowe brzmienie samo się pojawia”¹¹⁰.

We wspomnianym w pierwszym paragrafie przemówieniu na temat ŚDM, w drugim punkcie charakterystyki tego wydarzenia, papież stwierdził, że z powszechności „rodzi się nowy sposób przeżywania swego człowieczeństwa, swego chrześcijaństwa”¹¹¹. W szerszej perspektywie, można tę myśl odnieść do tematu niniejszej pracy. Zatem nowość ewangelizacji wynika z jej powszechności. Podczas ŚDM ta nowość przejawiała się w dobrowolnym poświęceniu przez młodych czasu, wiedzy i umiejętności na rzecz właściwego przebiegu spotkania. Ich zaangażowanie nie było powodowane przymusem, strachem ani pragnieniem własnej korzyści. Zdaniem papieża, postawa organizatorów i uczestników tego wydarzenia jest wzorem troski o dobro drugiego człowieka. Przeciwnością takiego zachowania jest spoglądanie wstecz, niczym żona Lota (por. Rdz 19, 26). Benedykt XVI stwierdził, że wielu współczesnych chrześcijan przyjmuje tę biblijną postawę, czyniąc dobro ze względu na własną korzyść. Taka koncentracja na sobie powoduje zaś wewnętrzną pustkę. Pozytywną odpowiedzią jest odwaga bycia „dla”, ze względu na Chrystusa i człowieka¹¹².

Taka postawa jest w Kościele od początku znana i praktykowana, a jednocześnie jest nowa. Stwierdzenie to wynika z refleksji Benedykta XVI na temat nowej ewangelizacji, która jest szczególnie zakorzeniona w historii Kościoła. Wyrazem tego jest podkreślanie przez papieża aspektu nowości przekazu wiary na podstawie życiorysów świętych. Wskazywał m.in. na św. Pawła i jego zachętę skierowaną do swojego ucznia, by ten głosił Ewangelię z tą samą stałością, jak w wieku młodzieńczym (por. 2 Tm 3, 15). Papież stwierdził, że jego słowa są adresowane również do współczesnych chrześcijan. Przestrzegął przed pokusą lenistwa w wierze i zachęcał do odkrywania na nowo działania Boga w świecie (por. PF 15).

Zdaniem Benedykta XVI, do wzbogacenia refleksji na temat współczesnych zagadnień Kościoła i świata, z pewnością przyczynia się poznawanie nauczania Ojców Kościoła. W tym celu papież zachęcał teologów do zbudzenia nowego zapału do badania myśli tego grona. Wyraził pragnienie, aby ich nauczanie było w coraz większym stopniu punktem odniesienia

¹¹⁰ J. Ratzinger, P. Seewald. *Sól ziemi* s. 398.

¹¹¹ Benedykt XVI. *Jak dziś głosić Ewangelię? 22 XII – Przemówienie do Kurii Rzymskiej* s. 39.

¹¹² Por. Tamże.

dla wszystkich teologów. Jest ono bowiem nadal źródłem świeżości i prawdziwości dla działalności Kościoła¹¹³.

Jedną z postaci, które przedstawił Benedykt XVI był św. Bonifacy, nazywany apostołem ludów germańskich. Papież wyraził osobiste uznanie dla jego zaangażowania w ewangelizację. Przypomniął, że święty w wieku czterdziestu lat pozostawił życie monastyczne i pracę naukową na rzecz głoszenia Ewangelii. W wieku osiemdziesięciu lat udał się do miejsc, gdzie spodziewał się męczeństwa. Tę postawę papież porównał do wiary współczesnych chrześcijan, której zarzucił letniość i biurokratyzację. Stwierdził, że poprzez przykład św. Bonifacego, można zrozumieć, na czym polega odnowa wiary¹¹⁴. Papież przypomniał również postać św. Katarzyny ze Sieny. Jak stwierdził, jej życie nadal stanowi wezwanie do odnowy wiary i życia chrześcijan. W sposób szczególny, przykład tej patronki Europy jest przypomnieniem chrześcijańskich korzeni Starego Kontynentu. Jej przesłanie jest szczególnie cenne, gdyż jako osoba zakonna, udzielała porad duchownym oraz świeckim różnych zawodów. Benedykt XVI zachęcał, by na jej przykładzie uczyć się poznawania oraz miłowania Chrystusa i Kościoła. Z refleksji papieża na temat życia świętej wynika, że odnowa przekazu Ewangelii zakłada wierność złożonym zobowiązaniom chrzcielnym i kapłańskim, ze świadomością własnej niedoskonałości¹¹⁵.

Właściwe papieżowi przywiązanie do tradycji Kościoła wyraża się szczególnie w podkreślaniu znaczenia Soboru Watykańskiego II. Również dla lepszego rozumienia owej nowości potrzeba odniesienia do jego nauczania. Benedykt XVI stwierdził, że uczestnicy Soboru nie wprowadzili nowych elementów do treści wiary. Nie chciano także zastępować tego, co minione. Staraniem ojców soborowych było ożywienie samej wiary w zmieniających się okolicznościach. Zatem powrót do nauczania Soboru „chroni przed skrajnościami anachronicznych nostalgii i gonienia do przodu i pozwala na uchwycenie nowości w ciągłości”¹¹⁶. W związku z rozumieniem przesłania Vaticanum II, Benedykt XVI wprowadził rozróżnienie na Sobór realny oraz wirtualny. Pierwszy oznacza prawdziwą odnowę w kluczu wiary. Drugi, często dominujący i propagowany przez media, oznacza reformę Kościoła poza wiarą. Jej skutkiem jest np. banalizacja liturgii czy kwestionowanie zobowiązań wynikających ze święceń i ślubów. Zdaniem papieża, prawdziwe przesłanie Vaticanum II po 50 latach

¹¹³ Por. Benedykt XVI. *List Benedykta XVI z okazji 1600. rocznicy śmierci św. Jana Chryzostoma*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2008 s. 34.

¹¹⁴ Por. Benedykt XVI. *Św. Bonifacy. 11 marca*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2009 s. 55.

¹¹⁵ Por. Benedykt XVI. *Św. Katarzyna ze Sieny. 24 listopada*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2011 s. 49-50.

¹¹⁶ Benedykt XVI. *Pielgrzymka na pustyniach współczesnego świata. 11 X – Homilia Ojca Świętego, wygłoszona podczas Mszy św. na rozpoczęcie Roku Wiary* s. 9.

uobecnia się, ustępuje zaś koncepcja fałszywa. Nadal jednak zadaniem Kościoła jest prawdziwa odnowa w duchu Soboru¹¹⁷.

Takie jest również założenie nowej ewangelizacji. Nie negowanie tego, co wartościowe w dotychczasowej praktyce duszpasterskiej i katechetycznej, ale wypracowywanie nowych sposobów skutecznego przekazu wiary. Do realizacji tego zadania, wzorem uczestników Soboru, potrzeba wprawdzie pewności własnej wiary. Dopiero wówczas można podjąć dialog ze światem współczesnym. Błędne rozumienie nowości polega na poddawaniu w wątpliwość podstaw depozytu wiary, co wynika z nieuznania ich za swoje¹¹⁸.

Skutkiem takiego myślenia może być to, co Benedykt XVI nazwał błędnym pesymizmem oraz błędnym optymizmem. Pierwszy oznacza ogłaszanie końca chrześcijaństwa, jakoby po dwóch tysiącach lat rozwoju miał nastąpić etap umierania. Drugi polega na stwierdzeniu, że wszystko w życiu Kościoła jest we właściwym porządku. Papież przypomniał, że w ten sposób myślano po Soborze, podczas gdy zamykane były klasztory i seminaria. Taki pogląd przejawia się w lekceważeniu rzeczywistych błędów i upadków. Powodem jest brak wiary, którego rezultatem jest również nieskuteczność nowych środków przekazu orędzia Chrystusa. Natomiast prawdziwy optymizm oznacza wiarę, że Kościół wciąż rodzi się na nowo. Chrześcijaństwo niejako wciąż się rozpoczyna. Dziedzictwo Ewangelii bowiem to sprawa przyszłości¹¹⁹.

Benedykt XVI dając teologiczne podstawy rozumienia nowości samej Ewangelii, stwierdził zarazem potrzebę odnowy sposobu głoszenia Ewangelii. Takie jest założenie nowej ewangelizacji¹²⁰. Aktualnie, gdy na postawie nakazu misyjnego Chrystusa Kościół jest wezwany do głoszenia Ewangelii z nowym zapalem, nie należy czuć się zwolnionym z szukania nowych sposobów ewangelizacji. Nie można nie odczytywać w perspektywie wiary, sytuacji, w jakiej żyje współczesny człowiek¹²¹. Nowy sposób myślenia i działania Kościoła

¹¹⁷ Por. Benedykt XVI. *Sobór źródłem entuzjazmu i nadziei. 14 II – Przemówienie do duchowieństwa diecezji rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2013 s. 34.

¹¹⁸ Por. Benedykt XVI. *Pielgrzymka na pustyniach współczesnego świata. 11 X – Homilia Ojca Świętego, wygłoszona podczas Mszy św. na rozpoczęcie Roku Wiary* s. 9.

¹¹⁹ Por. Benedykt XVI. *Przyszłość należy do Boga. 8 II – «Lectio divina» w Rzymskim Wyższym Seminarium Duchownym*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2013 s. 26.

¹²⁰ Por. Benedykt XVI. *Musimy szukać nowych sposobów skutecznego głoszenia Ewangelii. 30 V – Przemówienie do uczestników I Zgromadzenia Plenarnego Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 40.

¹²¹ Por. Benedykt XVI. *Rozwijajcie dialog ze współczesną kulturą. 17 II – Do autorów i redaktorów czasopisma «La Civiltà Cattolica»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6-7:2006 s. 52.

należy opierać na odpowiedniej diagnozie współczesnych wyzwań oraz dążeniu do jedności w ewangelizacji kolejnych pokoleń¹²².

Nowa ewangelizacja nie jest zarezerwowana do wybranych dziedzin działalności Kościoła. Dotyczy ona całego życia Kościoła”¹²³. Należy ją podejmować przede wszystkim w duszpasterstwie zwyczajnym w odniesieniu do tych wiernych, którzy regularnie uczestniczą w niedzielnej Eucharystii. Tradycyjnym metodom duszpasterskim, które zachowują wartość, powinny towarzyszyć nowe metody, a także nowy język. Należy go dostosowywać do różnych kultur świata. Nowość Ewangelii potrzeba ukazywać w dialogu i postawie przyjaźni, która wynika z istoty chrześcijaństwa¹²⁴.

W odniesieniu do duszpasterstwa zwyczajnego w parafii, Benedykt XVI stwierdził, że jej odnowa nie jest jedynie i przede wszystkim efektem przedsięwzięć duszpasterskich. Mimo ich użyteczności i niezbędności. Również programy sformułowane w ramach administracji kościelnej nie są powodem prawdziwej odnowy. Jej źródłem, na wzór wspólnoty apostoelskiej przedstawionej w Dziejach Apostolskich, jest spotkanie z Chrystusem w Eucharystii i jedności z całym Kościołem oraz wierności jego Magisterium. Dopiero wówczas możliwe jest w parafii przyjęcie i rozeznanie rozmaitych charyzmatów, wzbudzanych w Ludzie Bożym¹²⁵.

Benedykt XVI stwierdził, że obok nowych sposobów, potrzeba, aby Ewangelia była wyrażona także w innym sensie. Wobec postępującej powszechnie sekularyzacji, człowiek potrzebuje słowa prawdy jako punktu odniesienia pośród chaosu. Potrzebuje uzyskać i odzyskać dostęp do Boga oraz doświadczyć, że ma On wpływ na życie ludzkie. Ponadto, należy uwzględnić sytuację Kościoła w danym kraju. Jednak wspólnym problemem jest ponowne odkrycie Boga jako nadziei życia i fundamentu wszelkich wartości. Wobec racjonalności wszechświata należy z jednej strony głosić, że Bóg jako jej źródło, odpowiada rozumowi człowieka. Z drugiej jednak należy przekonywać, że ten sam Bóg majestatyczny jest bliski człowiekowi i jego doświadczeniom. Taka synteza przepowiadania jest sprowadzeniem chrześcijaństwa do jego istoty. Stanowi ona wyraz aktualności i nowości Ewangelii. Ukazuje właściwy kierunek i wartość życia oraz stanowi sedno ewangelizacji¹²⁶.

¹²² Por. Benedykt XVI. *Odpowiedzi Papieża na pytania biskupów. 16 kwietnia – Waszyngton*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2008 s. 47.

¹²³ Benedykt XVI. *Światłość otwierająca człowiekowi oczy. 28 X – Homilia Papieża podczas Mszy św. na zakończenie Synodu Biskupów*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2012 s. 38.

¹²⁴ Por. Tamże.

¹²⁵ Por. Benedykt XVI. *Parafia wspólnotą zjednoczoną w Chrystusie. 22 IX – Do uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady ds. Świeckich*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2006 s. 19-20.

¹²⁶ Por. Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 28.

Istotnym elementem tego dwuaspektowego głoszenia jest odnowa świadomości znaczenia chrztu w życiu współczesnych chrześcijan. W ciągu roku liturgicznego służy temu przeżywanie Wielkiego Postu w oparciu o fragmenty Ewangelii odczytywane w kolejne niedziele tego okresu liturgicznego. Należy prowadzić do zrozumienia, że chrzest nie stanowi obrzędu należącego do przeszłości, ale jest wydarzeniem aktualnym, decydującym o całym istnieniu człowieka. Benedykt XVI stwierdził potrzebę, aby chrześcijanie na nowo przechodzili etapy chrześcijańskiego wtajemniczenia, niczym pierwsi chrześcijanie. Perspektywą takiej formacji są nowe i decydujące postępy w naśladowaniu Chrystusa i pełniejsze powierzenie się Jemu¹²⁷.

Benedykt XVI zwrócił uwagę na szczególną rolę Drogi Neokatechumenalnej w ponownym odkrywaniu wartości sakramentu chrztu. Określił ją jedną z wielu form nowej ewangelizacji powstałych po Soborze Watykańskim II. Dzięki tejże wspólnocie wielu chrześcijan, którzy zdystansowali się od Kościoła i porzucili praktykę życia chrześcijańskiego, na nowo odkryło własną tożsamość, radość wiary oraz wartość ewangelicznego świadectwa¹²⁸.

Zagadnienie odnowy Kościoła i jego misji odnaleźć można w tekście J. Ratzingera z roku 1958¹²⁹. Nie użył on wówczas określenia „nowa ewangelizacja”, jednak jego przesłanie odpowiada późniejszemu nauczaniu kardynała i papieża. W rzeczonym tekście, autor przedstawił wizję Kościoła jako małej wspólnoty. Przedstawił trzy etapy jego rozwoju w historii. W starożytności Kościół opierał się na jednostkowej decyzji wyboru wiary i nawrócenia. W skład małych wspólnot wchodził chrześcijanie, którzy pomimo osobistych grzechów, byli przekonani o wartości Ewangelii. Poprzez nowość życia odróżniali się od niechrześcijan. W średniowieczu doszło do utożsamienia Kościoła i świata. Przynależność do wspólnoty była bardziej wynikiem kontekstu polityczno-kulturowego, niż osobistej decyzji jednostki. W kolejnych wiekach, aż do dziś, owo utożsamienie trwa, jednak przynależność do Kościoła jest niechciana i postrzegana jako ograniczenie. Nie istnieje już przekonanie, że identyfikacja religijna jako rezultat kontekstu polityczno-kulturowego warunkuje zbawienie człowieka. Wobec tego, stawiane jest słusze zdaniem kardynała pytanie, czy Kościół nie powinien zostać przekształcony w mniejszą wspólnotę. Odzyskałby wówczas przysługujący mu autorytet i misjonarską skuteczność. Stałby się na nowo wspólnotą ludzi prawdziwie

¹²⁷ Por. Benedykt XVI. *Orędzie Benedykta XVI na Wielki Post*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2011 s. 4-5.

¹²⁸ Por. Benedykt XVI. *Droga Neokatechumenalna wielkoduszną postugą ewangelizacyjną. 10 I – Z okazji 40. rocznicy powstania pierwszej wspólnoty neokatechumenalnej w Rzymie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2009 s. 9.

¹²⁹ J. Ratzinger. *Die neuen Heiden und die Kirche*. „Hochland” 51:1958 s. 1-11; Benedykt XVI, P. Seewald. *Ostatnie rozmowy*. Kraków 2016 s. 297-307.

wierzących. Byłoby to związane z porzuceniem pewnych stanowisk, pozornego bogactwa i przywilejów. W dziedzinie nowej ewangelizacji, choć tak wówczas nienazwanej, potrzeba by ponownego uświadomienia, że warunkiem sensowności przystępowania do sakramentów jest wiara. W przeciwnym wypadku człowiek jest wprowadzany w błąd¹³⁰.

Koncepcja J. Ratzingera nie oznacza ograniczania elementów należących do istoty Kościoła i jego misji, aby uzyskać pożądany skutek w postaci małej wspólnoty wierzących. Pozornie można mieć przekonanie, że jest to strategia, w myśl której zamiarem byłoby pomniejszenie Kościoła. Autor wyraził przekonanie o potrzebie odgraniczenia i wyróżnienia w życiu Kościoła tego, co prawdziwie chrześcijańskie. Forma małej wspólnoty w sensie zewnętrznym może okazać się wówczas koniecznością, która dokona się za zgodą lub bez zgody Kościoła, prędzej czy później. Życie w takiej społeczności powinno skutkować odnową prywatnych relacji między chrześcijanami, której zadatkiem byłoby gromadzenie się na Eucharystii. Nie oznacza to izolacji chrześcijan niczym w sekcie, ale raczej odnowę ich świadectwa pośród niechrześcijan. Pożądanym efektem takiej formy życia Kościoła, byłoby ukazanie jego prawdziwej istoty oraz odnowa jego działalności misyjnej¹³¹.

W 1984 r. w rozmowie z Vittorio Messori, kardynał mówił o parafiach jako „małych Kościołach” w komunii z „wielkim Kościołem”. Podkreślał potrzebę odnalezienia tożsamości katolickiej, a także nowej oczywistości i radości oraz dumy z bycia katolikiem. Byłaby to odpowiedź na współczesne poszukiwania poczucia wspólnoty, które wielu odnajduje w sektach, nie doświadczwszy go w Kościele katolickim. Fundamentem owej nowości jest całościowe odczytywanie Pisma Świętego, które powinno się dokonywać w Kościele i z Kościołem. Należy to czynić poprzez katechezę prowadzoną w sposób świadomy i celowy¹³².

Po 20 latach kardynał przekonywał, że w małych wspólnotach wiara staje się formą życia. Przypominają one ewangeliczne ziarno lub zaczyn, który od wewnątrz przemienia i odnawia rzeczywistość dookoła. Taka wizja Kościoła może skutkować rozczarowaniem tych, którzy sądzą, że chrześcijaństwo stanie się dzisiaj ruchem masowym. Jednak J. Ratzinger stwierdził, że obietnica przyszłości nie rodzi się w ruchach masowych, ale tam, gdzie ludzie kierują się przekonaniem kształtującym życie. Te zaś powinny pochodzić z prawdy i do niej prowadzić¹³³.

¹³⁰ Por. Benedykt XVI, P. Seewald. *Ostatnie rozmowy*. Kraków 2016 s. 297-299.

¹³¹ Por. Tamże s. 300-301.

¹³² Por. J. Ratzinger, V. Messori. *Raport o stanie wiary* s. 122.

¹³³ Por. J. Ratzinger. *Introduction to Christianity: yesterday, today, and tomorrow*. „Communio: International Catholic Review” 31.3:2004 s. 487.

W okresie pontyfikatu, jako nową drogę ewangelizacji Benedykt XVI zaproponował przywracanie stylu życia pierwszej wspólnoty chrześcijańskiej, opisanego w Dziejach Apostolskich. Do tego zachęcał biskupów brazylijskich w katedrze w São Paulo. Można odnieść tę propozycję do życia Kościoła w innych krajach, zarówno tradycyjnie chrześcijańskich, jak dechrystianizujących się i zdechrystianizowanych. Ów styl oznacza gorliwość w podejmowaniu katechezy, praktyce sakramentalnej i czynnej miłości. Polega na głoszeniu Ewangelii w sposób jasny i w całości, zachowując depozyt wiary. Istotnym aspektem takiej formy życia jest zaangażowanie w rozwój społeczeństwa poprzez formację świeckich. Ci zaś są wezwani do wprowadzania nowości Ewangelii w sferę polityki i ekonomii¹³⁴.

Tę myśl papież wyrażał również przy innych okazjach. Podczas podróży apostolskiej do Niemiec w 2011 r., mówił o tworzeniu małych wspólnot. Kontekstem tamtej wypowiedzi była sytuacja Kościoła w społeczeństwie zsekularyzowanym. Kiedy ludziom brakuje doświadczenia Boga, potrzeba miejsc, w których można rozmawiać na temat wewnętrznej tęsknoty człowieka. Odpowiedzią na tę potrzebę jest mała wspólnota osób, którzy w sposób dostrzegalny prezentują postawę ewangeliczną. Ich relacje cechuje przyjaźń, pogłębiana poprzez modlitwę adoracyjną. Źródłem ich zaangażowania jest Eucharystia. Członkowie takiej grupy, w środowisku rodziny, pracy oraz znajomych dzielą się swoim doświadczeniem wiary. W ten sposób dają świadectwo bliskości Kościoła względem społeczeństwa. Wówczas inni coraz bardziej rozumieją, że człowiek potrzebuje Boga¹³⁵.

Urzeczywistnianie małych wspólnot oznacza rozpoczynanie ewangelizacji od doświadczenia współczesnej pustyni bądź pustki egzystencjalnej. Wówczas człowiek odkrywa radość wiary i jej znaczenie dla codziennego życia. Poznaje wartość tego, co prawdziwie niezbędne, a czego być może nigdy nie doświadczył. Należy zatem dostrzegać znaki pragnienia Boga oraz ostatecznego sensu, które bywają często wyrażane w sposób ukryty lub negatywny. Wobec aksjologicznego wyjałowienia mentalności współczesnego człowieka, ludzie wiary przywracają nadzieję oraz ukazują sens życia i jego źródło¹³⁶.

Wobec faktu, że chrześcijanie coraz rzadziej podejmują praktyki religijne, stawiane jest pytanie, czy Kościół nie powinien się zmienić, czy – w wymiarze urzędowym i strukturalnym – nie powinien dostosować się do współczesności, aby dotrzeć do człowieka poszukującego i

¹³⁴ Por. Benedykt XVI. *Dziękowałem Bogu za wiarę w Ameryce Łacińskiej. 23 maja – Watykan. Audiencja generalna po podróży*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2007 s. 11.

¹³⁵ Por. Benedykt XVI. *Szukajmy nowych dróg ewangelizacji. 24 września – Fryburg. Spotkanie z członkami Prezydium Centralnego Komitetu Katolików Niemieckich*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 33.

¹³⁶ Por. Benedykt XVI. *Pielgrzymka na pustyniach współczesnego świata. 11 X – Homilia Ojca Świętego, wygłoszona podczas Mszy św. na rozpoczęcie Roku Wiary* s. 9.

wątpiącego. Niekiedy z takimi zmianami utożsamiana bywa nowa ewangelizacja. W odpowiedzi Benedykt XVI stwierdził, że istnieje potrzeba zmiany i oznacza ona stałe nawracanie się Kościoła jako wspólnoty oraz każdego chrześcijanina. Przemiana i odnowienie Kościoła nie oznaczają przede wszystkim zmian strukturalnych i wizerunkowych, co papież porównał do przebudowy i przemalowania budynku. Kwestie te mają pewne znaczenie. Jednak odnowienie polega zasadniczo na stałym potwierdzaniu wierności własnemu posłannictwu, które zawiera trzy aspekty: doświadczenie osobiste, tworzenie więzi oraz przekazywanie powszechnego orędzia. Tymczasem współcześnie świadectwo bywa skrywane, więzi osłabiane, a orędzie relatywizowane. Zatem odnowa Kościoła zakłada jego zwrócenie się ku człowiekowi w tychże aspektach, a jednocześnie zachowanie odpowiedniego dystansu wobec świata¹³⁷.

Konieczne jest, aby Kościół stawał się na nowo otwarty na Boga i potrzeby świata, do czego potrzeba dobrej woli¹³⁸. Należy stale wyrzekać się pokusy jedynie „słyszania” na rzecz „słuchania”, mówienia półgłosem na rzecz odważnego głoszenia. W przeciwnym razie chrześcijanin trwa w tym, co Benedykt XVI nazwał „wygodną głuchotą”¹³⁹. Niejako zakłada wówczas, że Ewangelia, stała w swoim przesłaniu, nie może już ponownie skutkować w życiu. Jak gdyby nie stanowiła zaczynu nawrócenia i odnowy duchowej chrześcijan¹⁴⁰.

Kościół musi stale na nowo uwalniać od skłonności do samozadowolenia, przystosowania się do kryteriów świata i samowystarczalności. Odnowienie może dokonywać się paradoksalnie poprzez okresy sekularyzacji, jak to miało miejsce w historii. Wówczas ograniczenie majątku lub likwidacja przywilejów przyczyniały się do wyzwolenia Kościoła z tego, co światowe. Jednocześnie jego misja stawała się ponownie wiarygodna i skuteczna, a świadectwo bardziej dostrzegalne. Wówczas Kościół staje się otwarty na świat w sposób prawdziwy. Taka otwartość nie oznacza dążenia do pozyskania nowych zwolenników pewnej instytucji, która rości sobie prawo do władzy. Polega ona na prowadzeniu człowieka do odnalezienia prawdy o sobie i tym sposobem, na doprowadzeniu go do samego Chrystusa¹⁴¹.

¹³⁷ Por. Benedykt XVI. *Kościół musi się wciąż nawracać. 25 września – Fryburg. Spotkanie z katolikami zaangażowanymi w Kościele i społeczeństwie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 38.

¹³⁸ Por. Benedykt XVI. *Psalm 137, 1-6 – nad rzekami Babilonu. 30 listopada*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2006 s. 36.

¹³⁹ Benedykt XVI. *Idziemy powoli, ale stanowczo ku jedności. 24 I – Katecheza środowca Ojca Świętego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2007 s. 15.

¹⁴⁰ Por. Tamże.

¹⁴¹ Por. Benedykt XVI. *Kościół musi się wciąż nawracać. 25 września – Fryburg. Spotkanie z katolikami zaangażowanymi w Kościele i społeczeństwie* s. 39.

Przestrzenią ku temu może być dzisiaj tzw. dziedziniec pogan¹⁴². We wspomnianym tekście J. Ratzingera z 1958 r., autor stwierdził, że kiedyś powstał Kościół z pogan, którzy zostali chrześcijanami. Aktualnie istnieje Kościół pogan, którzy jeszcze nazywają się chrześcijanami, choć są już poganami. Pogaństwo, zwane neopogaństwem, jest obecne w Kościele. Wynika z tego, że „współczesny człowiek, w normalnym przypadku, powinien raczej zakładać niewiarę swojego bliźniego”¹⁴³.

Potrzeba zatem swego rodzaju dziedzińca pogan, gdzie przeprowadzano by prekatechezę, aby najpierw otworzyć człowieka na wiarę oraz ukazać mu piękno i wielkość tajemnicy Chrystusa. Należy doprowadzić go świadomej i dobrowolnej akceptacji orędzia chrześcijańskiego. Papież mówił o tym w kontekście nieskuteczności lekcji religii w Niemczech i nieznamomości podstawowych prawd wiary¹⁴⁴. Można jednak tę propozycję odnieść do sytuacji Kościoła w Polsce i innych krajach, każdego z opisanych obszarów.

Zdaniem Benedykta XVI, Kościołowi powinno zależeć na osobach, określających siebie jako agnostyków i ateistów. Wielu spośród nich to ludzie ochrzczeni, którzy porzucili praktykę życia chrześcijańskiego. Gdy osoby te słyszą temat nowej ewangelizacji, mogą obawiać się pozbawienia ich wolności myśli i woli. Nie chcą być poddawane misji Kościoła. Jednak kwestia Boga dla nich nadal istnieje, pomimo, że nie chcą wierzyć w konkretny charakter Jego troski o człowieka. Zatem dziedziniec pogan powinien służyć podtrzymywaniu dyskursu na temat kwestii Boga jako istotnej w życiu. Należy zabiegać o to, aby współczesny człowiek zaakceptował ją i zapragnął na nią pozytywnie odpowiedzieć¹⁴⁵.

Ideę dziedzińca pogan Benedykt XVI odniósł do świątyni jerozolimskiej, w której taki istniał (por. Iz 56, 7; Mk 11, 17). Modlili się tam ludzie, którzy nie znali Boga w taki sposób jak Żydzi, a nie zadowalali się mitami. Nawiazywali oni relację z Bogiem nieznanym, ale prawdziwym (por. Dz 17, 23). Zdaniem papieża, Kościół powinien podjąć taką inicjatywę dla tych, którzy nie znają Boga, zanim wezmą udział w życiu Kościoła¹⁴⁶. Wielu z nich to ochrzczeni, którzy porzucili praktykę życia chrześcijańskiego i posiadają fałszywy obraz Boga, ponieważ nie uznają Chrystusa. Nadal jednak pragną doświadczenia wolności, sprawiedliwości, pokoju i radości. Chcą zadawać pytania wierzącym. Wymagają od nich

¹⁴² Benedykt XVI. *Chcemy być Kościołem otwartym na przyszłość. 21 sierpnia. Spotkanie z niemieckimi biskupami* s. 32.

¹⁴³ Benedykt XVI, P. Seewald. *Ostatnie rozmowy* s. 297.

¹⁴⁴ Por. Benedykt XVI. *Chcemy być Kościołem otwartym na przyszłość. 21 sierpnia. Spotkanie z niemieckimi biskupami* s. 32.

¹⁴⁵ Por. Benedykt XVI. *Jesteśmy przyjaciółmi tych, którzy znają Boga, i tych, którzy Go jeszcze nie znają. 21 XII – Przemówienie do Kurii Rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2010 s. 40.

¹⁴⁶ Por. Tamże s. 40-41.

świadczenia życia, które byłyby spójne z tym, w co wierzą. Doświadczają rozczarowania wypaczeniami religii, które czynią ją nieludzką. Dziedziniec pogan jest przestrzenią spotkania wierzących z niewierzącymi, również ochrzczonymi. Inicjatywa ta powinna przyczyniać się do zrozumienia, że kwestia Boga nie zagraża człowiekowi i społeczeństwu. Inauguracji takiego miejsca dokonano w 2011 r. we Francji. Inicjatorem była Papieska Rada Kultury. Założenie dziedzińca pogan to szacunek dla wolności człowieka, co Benedykt XVI wyraził w słowach: „Drodzy młodzi niewierzący, (...) jeśli chcecie, pozwólcie, by wasze najgłębsze uczucia popłynęły ku Nieznanemu Bogu”¹⁴⁷. Podobna zachęta byłaby pożyteczna również w odniesieniu do ochrzczonych, którzy porzucili wiarę i praktykę życia chrześcijańskiego. Wielu z nich uważa bowiem Boga za nieznanego i dalekiego od ludzkiego doświadczenia.

Dziedziniec pogan pełni rolę przygotowawczą do odkrycia Ewangelii na nowo. Konieczne jest jednak, aby inicjatywie tej towarzyszyło świadectwo innych chrześcijan, poprzez ich radykalne i odważne wybory. Każdej bowiem reformy Kościoła należy bowiem dokonywać w jego wnętrzu, nigdy też przeciwko niemu. Jak stwierdził papież, „jedynie z wierności Chrystusowi może zrodzić się prawdziwa odnowa Kościoła”¹⁴⁸. Potrzeba ponownie odkryć piękno Chrystusa jako nauczyciela człowieka oraz odnowić własne wyznanie wiary w sposób świadomy i wolny¹⁴⁹. Wiara jest bowiem środkiem odnowy oraz ochrony Kościoła, aby „codziennosc nie zniszczyła tego, co wielkie i tajemnicze”¹⁵⁰.

Fundamentalne zadanie nowej ewangelizacji stanowi ukazywanie wielkości wiary. Jest to konieczna odpowiedź na nadmierne dyskusje o zagadnieniach moralności. W tej kwestii Benedykt XVI przypomniał własne doświadczenie, gdy w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych udzielał wywiadów w Niemczech. Zadane pytania były wówczas przewidywalne. Pytano o święcenia kapłańskie kobiet, antykoncepcję, aborcję i inne szczegółowe kwestie. Narracja taka jest powtarzana. Papież nie podważał ważności podejmowania wymienionych kwestii. Przestrzegał jednak przed uleganiem takim dyskusjom, których skutkiem jest utożsamienie Kościoła z kilkoma przykazaniem bądź zakazami. Jego członkowie są wówczas przedstawiani jako ludzie o nieaktualnych przekonaniach. Wielkość wiary zostaje przyćmiona. Tymczasem, takie dążenia niektórych nie powinny być powodem

¹⁴⁷ Por. Benedykt XVI. *Miejsce braterskiego dialogu wierzących z niewierzącymi. Papieskie przesłanie wideo z okazji inauguracji Dziedzińca Pogan w Paryżu*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2011 s. 10-11.

¹⁴⁸ Benedykt XVI. *Św. Jan Leonardi. 7 października 2009 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2010 s. 43.

¹⁴⁹ Por. Benedykt XVI. *Przychodzi, aby nas zbawić. 15 XII – Spotkanie z przedstawicielami środowisk akademickich Rzymu*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2006 s. 13.

¹⁵⁰ Benedykt XVI. *Nasze ręce niech się staną rękami Chrystusa. 13 IV – Msza św. Krzyżma w Wielki Czwartek*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2006 s. 11.

odwracania uwagi od szerokiej perspektywy postrzegania człowieka i świata, jaką umożliwia wiara¹⁵¹.

Kościół u swego początku mógł rozwijać się, ponieważ jego członkowie nie uważali własnej wspólnoty za cel sam w sobie. Ich życie było powodowane tęsknotą za celem. Wielu wywodzących się z Izraela nie zadowalało się dotychczasowymi zwyczajami lub opiniami i działaniami innych, ale przyjmowało szeroką ową szeroką perspektywę. Jako przykłady takich osób, Benedykt XVI wymienił m.in.: Zachariasza, Elżbietę, Symeona, Annę, Maryję i Józefa oraz Dwunastu. Dzisiaj również, w pewnym sensie, nie należy zadowalać się tym, jak myślą i działają inni. „Projekt (...) życia sięga dalej”¹⁵².

Tę rozległość i dalekosiężność wiary, wraz z jej rozumnością, potrzeba na nowo uznać. W tym celu istotną rolę pełni dialog na temat relacji pomiędzy wiara i nowożytnym rozumem. Wówczas możliwe jest uświadomienie sobie owej wielkości wiary oraz wywiązanie się z odpowiedzialności, jaka z niej wynika dla człowieka. Nie jest to kwestia dotycząca wyłącznie środowiska akademickiego, ale wszystkich¹⁵³.

Odnowa oparta na wierze jako wewnętrznej zasadzie, jest przeciwieństwem mentalności opartej na strategii działania. Nie jest celem nowej ewangelizacji znalezienie nowej taktyki oraz wylansowanie Kościoła. Przeciwnie, należy przede wszystkim odrzucić to wszystko, co stanowi jedynie taktykę. Potrzeba usuwać to, co zawiera wyłącznie pozory wiary, a w rzeczywistości jest tylko „konwencją i przyzwyczajeniem”¹⁵⁴. Uwolnienie Kościoła od elementów świeckich nie oznacza wycofania się ze świata, ale umożliwia przekazywanie odnawiającej siły Ewangelii¹⁵⁵.

Relacje Kościoła ze światem współczesnym bywają dziś pojmowane pod wpływem zlaicyzowanej kultury, która przenika umysły wielu chrześcijan. Taką tendencję Benedykt XVI stwierdził wśród osób konsekrowanych, podczas spotkania z ich przedstawicielami. Jednak w kręgu ludzi myślących w ten sposób są również kapłani i świeccy. Zjawisko to polega mianowicie na traktowaniu wspomnianej kultury jako drogi do nowoczesności, która zdaniem niektórych umożliwia zbliżenie do człowieka. Jak gdyby istniała inna droga do spotkania z człowiekiem niż Chrystus i Ewangelia. Papież nie zanegował szczerzej gorliwości tych osób,

¹⁵¹ Por. Benedykt XVI. *Przemówienie Benedykta XVI na zakończenie wizyty. 9 XI – Spotkanie z biskupami szwajcarskimi*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2007 s. 28.

¹⁵² Benedykt XVI. *Pokaż nam Jezusa. 8 września – Mariazell. Msza św. w sanktuarium*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 20.

¹⁵³ Por. Benedykt XVI. *Otwórzmy się na Boga, by zapanował pokój. 22 XII – Spotkanie z kardynałami, biskupami i pracownikami Kurii Rzymskiej*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2007 s. 43.

¹⁵⁴ Por. Benedykt XVI. *Kościół musi się wciąż nawracać. 25 września – Fryburg. Spotkanie z katolikami zaangażowanymi w Kościele i społeczeństwie* s. 39.

¹⁵⁵ Por. Tamże s. 40.

która skutkuje daniem świadectwa i poświęceniem. Jednak obok pozytywnego elementu występuje również negatywny w postaci niebezpieczeństwa zadowolenia się przeciętnością, a także wygodnictwa i konsumpcjonizmu. Tymczasem prawdziwa alternatywa polega na przyjęciu Boga poprzez wiarę lub odrzucenie Go, co oddaje przypowieść o dwóch drogach, wąskiej i szerokiej (por. Mt 7, 13-14). Zatem potrzeba wśród chrześcijan, zarówno duchownych, jak i świeckich, nowej dyscypliny. Polega ona na przenikaniu Ewangelii do każdego wymiaru życia osobistego i wspólnotowego. Wprowadzanie nowej dyscypliny jest możliwe poprzez wolne, radykalne i pełne odwagi decyzje ponownej odpowiedzi na życiowe powołanie¹⁵⁶.

Podczas jednej z kongregacji XIII Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów w 2012 r., poświęconego tematowi: „Nowa ewangelizacja dla przekazu wiary chrześcijańskiej”, podobne przekonanie, dotyczące nowej ewangelizacji, wyraził kard. S. Ryłko. Powiedział, że źródłem misyjnego dynamizmu nowych inicjatyw nie jest emocjonalny i powierzchowny entuzjazm, ale dojrzała wiara, odpowiadająca wyzwaniom sekularyzacji. Zdaniem kardynała, sednem myśli Benedykta XVI jest koncepcja nowości, która nie polega na metodach, ale potwierdzeniu centralnego miejsca Boga w życiu chrześcijanina. Działanie wynika bowiem z bycia. Zatem nowa ewangelizacja nie polega jedynie na tym, aby wiedzieć, co robić, lecz aby przede wszystkim być autentycznym chrześcijaninem¹⁵⁷.

Również w orędziu końcowym ojcowie synodalni wyrazili przekonanie, odpowiadające myśli Benedykta XVI na temat nowej ewangelizacji. Stwierdzili, że jej założeniem nie jest rozpoczęcie wszystkiego od początku, ale włączenie się w długotrwały proces głoszenia Ewangelii¹⁵⁸. Dotyczy to zarówno duchownych, jak i katechetów świeckich¹⁵⁹. Do realizacji tego zadania należy wzbudzać nowy zapał, którym odznaczał się św. Paweł. Za jego przykładem potrzeba niejako dojść do osobistego przekonania: „Biada mi (...), gdybym nie głosił Ewangelii!” (1 Kor 9, 16). Niezależnie od zewnętrznych rozmiarów lokalnych wspólnot chrześcijańskich, ich istnienie było zawsze rezultatem owej gorliwości apostołskiej misjonarzy¹⁶⁰.

¹⁵⁶ Por. Benedykt XVI. *Bądźcie wiarygodnym i jasnym znakiem Ewangelii*. 22 V – *Do przełożonych generalnych instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2006 s. 36.

¹⁵⁷ Por. S. Ryłko. *Logika ziarna pszenicy*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2012 s. 28.

¹⁵⁸ Por. *Ewangelia w świecie. Orędzie Synodu Biskupów do ludu Bożego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2012 s. 29.

¹⁵⁹ Zob. R. Ceglarek. *Udział katechety w przekazywaniu wiary w świetle Instrumentum laboris XIII Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów*. „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 5:2013 s. 143-154.

¹⁶⁰ Por. *Ewangelia w świecie. Orędzie Synodu Biskupów do ludu Bożego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2012 s. 29.

2.3. Zasada pokory

W związku nową ewangelizacją może zaistnieć błędne dążenie do natychmiastowego i wielkiego sukcesu. Polega ono na sprowadzaniu powszechnej i nowej ewangelizacji do zabiegania o osiągnięcie wielkich liczb i poprawę statystyk. J. Ratzinger przestrzegał, że nie jest to metoda ewangeliczna¹⁶¹. Wynika to z prawdy o samym Kościele, którego prawdziwą rzeczywistość oddaje słowo „wspólnota”. Nie jest on natomiast pewnym stowarzyszeniem, którego kierujący stara się jedynie utrzymać bądź zwiększyć liczbę członków oraz rozwinąć struktury¹⁶². Pierwszym podmiotem ewangelizacji nie jest człowiek, ale Bóg przez Osobę Jezusa Chrystusa. Kościół zaś sprawuje misję jemu powierzona, a nie przez niego ustanowiona¹⁶³.

Takie przekonanie papież wyraził w odniesieniu do misji następcy św. Piotra. Przekonywał, że jego osobistym zamiarem było wypełnienie jej z oddaniem, prostotą i otwartością. Mówił, że jej istotą nie są tzw. honory, ale służba na wzór Chrystusa¹⁶⁴. W dniu inauguracji pontyfikatu stwierdził, że prawdziwym jego zamiarem nie było postępowanie zgodnie z własną wolą, ani realizowanie własnych idei. Jego pragnienie było wsłuchiwanie się wraz z Kościołem w to, co zawarte w Objawieniu i poddanie się duchowemu natchnieniu¹⁶⁵. Wyrazem tej postawy była też jego prośba o wyrozumiałość w przypadku popełniania błędów, wynikających z natury ludzkiej. Prosił o nią również w sytuacji, kiedy jego nauczanie i działania będą ewentualnie niezrozumiałe, choć wynikające ze zobowiązania w sumieniu własnym i Kościoła¹⁶⁶.

Innym przejawem tej postawy była jego myśl na temat sensu obecności papieża na uniwersytecie, którą można odnieść w sensie szerokim do nowej ewangelizacji. Benedykt XVI stwierdził, że papież nie powinien podejmować próby narzucania wiary, ponieważ ta może być ofiarowana wyłącznie w wolności. Jego zadaniem jednak jest podtrzymywanie poszukiwania

¹⁶¹ Por. J. Ratzinger. *Nowa ewangelizacja* s. 36.

¹⁶² Por. Benedykt XVI. *List do seminarzystów*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2010 s. 4.

¹⁶³ Por. Benedykt XVI. *Pielgrzymka na pustyniach współczesnego świata. 11 X – Homilia Ojca Świętego, wygłoszona podczas Mszy św. na rozpoczęcie Roku Wiary* s. 8.

¹⁶⁴ Por. Benedykt XVI. *Proszę was o pomoc w postudze Kościołowi. 22 IV – Spotkanie z członkami Kolegium Kardynalskiego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2005 s. 7.

¹⁶⁵ Por. Benedykt XVI. *Wsłuchiwać się z całym Kościołem w słowo i wolę Chrystusa. 24 IV – Msza św. z okazji inauguracji pontyfikatu* s. 11.

¹⁶⁶ Por. Benedykt XVI. *Kościół jest młody. 25 IV – Spotkanie z pielgrzymami niemieckimi w Auli Pawła VI*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2005 s. 15.

prawdy i dobra oraz Boga jako ich źródła, aby w ten sposób człowiek ponownie uwierzył w Chrystusa¹⁶⁷.

Na postawę pokory, a także wyrzeczenia w działalności J. Ratzingera jako kardynała zwrócił uwagę w 2001 r. św. Jan Paweł II. Zdaniem papieża, wyrażała się ona w staraniu o głębsze zrozumienie prawdy i jej przyjęcie przez współczesnego człowieka. Celem tego intelektualnego i moralnego zaangażowania było odczytanie dzisiejszych wyzwań w perspektywie Objawienia¹⁶⁸.

Perspektywą przeciwną jest natomiast postrzeganie działalności Kościoła wyłącznie w kategoriach zewnętrznej skuteczności. Dla jej uniknięcia należy gorliwość łączyć z postawą pokory. Jej znaczenie jest decydujące. Wówczas starania o przekazywanie Ewangelii nie staną się puste, a nawet wyniszczające. Potrzeba zaakceptowania własnych ograniczeń oraz umiejętności współpracy z innymi. Zdaniem Benedykta XVI, zasada ta dotyczy zarówno pracy w parafii, jak i posługi biskupa Rzymu¹⁶⁹. Papież również powinien posiadać umiejętność stawania przed ludem w ubóstwie, w całym znaczeniu tego słowa. Taka jest aktualna potrzeba dziejów Kościoła¹⁷⁰. Nie jest on bowiem najwyższą instancją w Kościele. Jest nią wyłącznie Chrystus¹⁷¹. Istnieje zagrożenie, że papież oddali się w pewnym stopniu od realnego życia i codziennego Kościoła, dlatego potrzebuje on również słuchać tych, którzy pracują w warunkach parafialnych¹⁷². Natomiast z perspektywy Kościoła w danej diecezji i parafii, potrzeba, aby jego przedstawiciele pracowali z pokorą, odpowiadając na potrzeby Kościoła powszechnego¹⁷³.

Osobą szczególnie wezwaną do takiej postawy jest biskup. Wśród wielu cech, którymi powinien się odznaczać, Benedykt XVI wymienił pokorę w relacji z Bogiem i człowiekiem. Dzięki niej, może on odróżniać prawdę od jej pozorów oraz nie zważać na powszechne i

¹⁶⁷ Por. Benedykt XVI. *Papież nie narzuca wiary, lecz zachęca do szukania prawdy*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2008 s. 16. Przemówienie to było adresowane do społeczności uniwersytetu *La Sapienza* w Rzymie. Nie zostało jednak wygłoszone z powodu protestów przeciwko wizycie papieża na uczelni, planowanej na 17.01.2008 r. Sprzeciw argumentowano obraźliwym, w opinii części profesorów i studentów, tekstem P. Feyerabenda o zasadności procesu Galileusza, zacytowanym przez J. Ratzingera w 1990 r. Po odwołaniu wizyty, tekst przemówienia został przekazany adresatom.

¹⁶⁸ Por. Jan Paweł II. *List Jana Pawła II do kard. Josepha Ratzingera*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2005 s. 21.

¹⁶⁹ Por. Benedykt XVI. *Bądźcie ludźmi modlitwy i apostołami Chrystusa. 14 września – Fryzyna. Spotkanie z kapłanami i diakonami stałymi*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2006 s. 34.

¹⁷⁰ Por. Benedykt XVI. *Przemówienie Benedykta XVI na zakończenie wizyty. 9 XI – Spotkanie z biskupami szwajcarskimi* s. 27.

¹⁷¹ Por. Benedykt XVI. *Z góry Tabor na Golgotę drogą miłości. 4 III – Homilia podczas Mszy św. w parafii św. Jana Chrzciciela de La Salle* s. 41.

¹⁷² Por. Benedykt XVI. *Spotkanie Benedykta XVI z duchowieństwem diecezji Aosta. Introd, 25 lipca 2005 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2005 s. 35.

¹⁷³ Por. Benedykt XVI. *Z wielką miłością do Chrystusa i Kościoła. 13 V – Na zakończenie spotkania z duchowieństwem diecezji rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2005 s. 14.

zmiennie opinie. Wówczas jego posługa charakteryzuje się konkretnością i prostotą. Przeciwstawia się natomiast nierozumnej pysze, wyklucza prawdę o Bogu bliskim człowiekowi¹⁷⁴.

Potrzebę pokory w działalności Kościoła Benedykt XVI zobrazował m.in. przez przykład Stolicy Apostolskiej jako państwa. Nie odznacza się ona stosunkowo wielką powierzchnią ani wojskiem. Pozornie pozostaje bez znaczenia w stosunkach międzynarodowych. Jednak jest ośrodkiem, na którym skoncentrowana jest uwaga wielu. Powodem jest działalność na rzecz dobra wspólnego, solidarności, prawdziwego postępu i pokoju. Szczególnym znakiem działalności Stolicy Apostolskiej jest głoszenie prawdy, co wzbudza zainteresowanie, niezależnie od stosunku słuchaczy do treści przekazu¹⁷⁵.

Innym przykładem, którym niejednokrotnie posługiwał się papież była przypowieść o ziarnie gorczycy (por. Mk 4, 26-29). Przekonywał, że podejmować nową ewangelizację oznacza nie poprzestawać na fakcie, że Kościół powszechny już przypomina wielkie drzewo wyrosłe z ziarna. Nie należy zadowalać się tym, że swoimi strukturami i działalnością obejmuje on świat oraz niecierpliwie oczekiwać na ich powiększenie. Stale potrzeba rozpoczynania od nowa. Logika przypowieści o ziarnie gorczycy powinna być logiką nowej ewangelizacji. Wielka sprawa głoszenia Ewangelii ma skromne początki. Należy przyjąć prawdę, że „Kościół jest zarazem wielkim drzewem i małym ziarenkiem”¹⁷⁶. W jego rzeczywistości Wielki Piątek i Pascha są nierozdzielne¹⁷⁷.

Podobnie przebiegała działalność samego Chrystusa. Z jednej strony panował entuzjazm w związku z Jego popularnością, uzdrowieniami, sposobem przemawiania. Spodziewano się spektakularnej przemiany w sensie politycznym i społecznym. Z drugiej strony dostrzegano, że pomimo słów i znaków, które czynił, świat pozostał bez zmian. Ostatecznie ów Kaznodzieja został opuszczony nawet przez swoich uczniów. Również dzisiaj można odnieść wrażenie, że ludzie nie potrzebują Ewangelii i Kościoła. Jego działalność jest postrzegana jako bezużyteczna, a słowo Boże jako nie mające wartości historyczno-politycznej¹⁷⁸. Jak stwierdził Benedykt XVI, „wydaje się, że wierzących w Jezusa Chrystusa

¹⁷⁴ Por. Benedykt XVI. *Mędrcy byli ludźmi o niespokojnym sercu. 6 I – Msza św. w uroczystość Objawienia Pańskiego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 23.

¹⁷⁵ Por. Benedykt XVI. *Małe terytorium z wielką misją. 14 II – Do uczestników kongresu zorganizowanego w ramach obchodów 80-lecia Państwa Watykańskiego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2009 s. 26.

¹⁷⁶ Por. J. Ratzinger. *Nowa ewangelizacja* s. 36.

¹⁷⁷ Por. Benedykt XVI. *Chrystus umacnia wiarę Piotra. 29 VI – Msza św. i nałożenie paliuszy*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2006 s. 30.

¹⁷⁸ Por. Benedykt XVI. *Spotkanie Benedykta XVI z duchowieństwem diecezji Aosta. Introd, 25 lipca 2005 r.* s. 35-36.

jest zawsze mało”¹⁷⁹. Jednak nie należy lękać się poświęcenia i straty. Nawet wówczas, gdy ewangelizacja zdaje się nie przynosić owoców, a wysiłek wieńczy poczucie odrzucenia i pustki¹⁸⁰. Orędzie chrześcijańskie zawsze zawiera w sobie zadatek życia i przemiany rzeczywistości. To oznacza, że Ewangelia jest skuteczna w każdej epoce¹⁸¹.

Logika ziarna w nowej ewangelizacji, tzn. logika cierpliwości i pokory, jest zgodna ze sposobem, w jaki Chrystus dokonał odkupienia. Jest ona przeciwieństwem magicznego pojmowania misji Kościoła, niejako posługując się skrótami. Jak gdyby wszystko zależało od człowieka, jego zdolności i zastosowanych środków. Logika ziarna oznacza pozbycie się złudzeń i ideologicznej utopii duszpasterskiego sukcesu, ale założenie, że owocność zależy od Boga¹⁸². Zgodnie z przysłowiem nieznanego pochodzenia, które przytoczył J. Ratzinger: „Sukces nie jest imieniem Bożym”¹⁸³. Odpowiednim słowem jest „zwycięstwo”, którego jednak znakiem nie są liczby, a niepozorna dynamika ziarna¹⁸⁴. Jej założeniem nie są imponujące i niepodważalne znaki, które niejednokrotnie bywają oczekiwane w ewangelizacji. Środkami jej skutecznego prowadzenia są wyłącznie prawda i miłość¹⁸⁵. Oczekiwaniem człowieka jest niejednokrotnie, aby nawrócenie innych dokonało się natychmiast, a wszelkie zło zostało unicestwione. Głoszenie Ewangelii nie jest jednak głosem ideologii. Ich przedstawiciele usprawiedliwiają zniszczenie tego, co rzekomo jest przeciwne postępowi i wolności człowieka. Tymczasem ewangelizacja powinna być prowadzona w sposób cierpliwy i pokorny zgodnie z dynamiką wzrostu ziarna. „Cierpliwość Boga odkupia świat, niecierpliwość ludzi go niszczy”¹⁸⁶.

Porównanie takie można zastosować w ocenie inicjatyw podejmowanych w ramach nowej ewangelizacji, np. ŚDM. Benedykt XVI został zapytany, czy owoce takich spotkań w postaci wzrostu praktyki życia chrześcijańskiego mogą być długotrwałe, czy bardziej ograniczają się one do chwilowego entuzjazmu. Odpowiedź papieża zawierała porównanie do

¹⁷⁹ Benedykt XVI. *Mędracy ze wschodu rozpoczęli procesję ludów za betlejemską światłością. 6 I – Msza św. w uroczystość Objawienia Pańskiego*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2010 s. 19.

¹⁸⁰ Por. Benedykt XVI. *Niech w waszych oczach i sercach jaśnieje miłość. 24 września – Fryburg. Czuwanie modlitewne z młodzieżą*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 35.

¹⁸¹ Por. Benedykt XVI. *Spotkanie Benedykta XVI z duchowieństwem diecezji Aosta. Introd, 25 lipca 2005 r.* s. 36.

¹⁸² Por. Benedykt XVI. *Zmartwychwstały Chrystus idzie pośród nas. 23 VI – Homilia podczas Mszy św. w uroczystość Bożego Ciała*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2011 s. 32.

¹⁸³ Por. J. Ratzinger. *Nowa ewangelizacja* s. 36.

¹⁸⁴ Por. Benedykt XVI. *Pokora krzyża i prawdziwa odnowa Kościoła. 5 IV – Msza św. Krzyżma w Wielki Czwartek*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 16.

¹⁸⁵ Por. Benedykt XVI. *Betlejemscy pasterze pospieszyli nie zwlekając. 24 XII – Pasterka w Bazylice św. Piotra*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2010 s. 10.

¹⁸⁶ Por. Benedykt XVI. *Wstuchiwać się z całym Kościołem w słowo i wolę Chrystusa. 24 IV – Msza św. z okazji inauguracji pontyfikatu* s. 11.

dynamiki ziarna. Przypomniał on, że ewangelizacja nie odpowiada wzrostowi kościelnych statystyk w sposób natychmiastowy. Nie można stwierdzić, że następnego dnia rozpocznie się intensywny rozwój Kościoła. Doświadczenie Boga dokonuje się zgodnie z przesłaniem wspomnianej przypowieści¹⁸⁷.

Benedykt XVI przypomniał, że owa logika zakłada rownie typową dysproporcj pomiędzy wysiłkiem ewangelizacji, a jej satysfakcjonującymi skutkami. Ostatecznie rezultaty przekraczają znacząco wniesione zaangażowanie. Choć temu, kto goši Ewangeli znane jest doświadczenie nieskuteczności i odrzucenia, to jednak potrzeba świadomości najwyższej wartości Ewangelii i celu misji Kościoła, w której uczestniczy¹⁸⁸. Przyjęcie owej zasady umożliwia zachowanie optymistycznego stosunku do kwestii ewangelizacji, pomimo towarzyszących jej trudnośc¹⁸⁹. Należy do nich rownie poczucie własnej niewystarczalności i słabości. Jednak sens takiego doświadczenia polega na ukazaniu, że Źródłem działania jest Bóg, a nie człowiek¹⁹⁰. Wszystkie dobre i prawdziwe rozwiązania duszpasterskie i katechetyczne mają swoje Źródło w Nim. Możliwe jest bowiem przypisywanie sobie jako członkom Kościoła zasług w dziedzinie ewangelizacji. Tymczasem każdy jej owoc jest darem duchowym. Konieczne jest zatem, aby odpowiedzialni zaangażowani w głoszenie Ewangelii uznali, że sami potrzebują zbawienia i miłosierdzia¹⁹¹.

Zdaniem papieża, niepowodzenia i upokorzenia zwiazane z głoszeniem Ewangelii mają zbawienny charakter. Dzięki nim człowiek uznaje prawd o sobie i uwalnia się od próżności jako sprzecznej z prawdziwym dobrem Kościoła. Zrozumienie i zaakceptowanie trudnych doświadczeń przyczynia się do ponownego odnalezienia swojej roli w Kościele oraz wartośc własnego zaangażowania w ewangelizacj¹⁹². Potrzeba zatem uznać, że współczesna kultura jest materialistyczna, nacechowana egoizmem i z wyboru człowieka pozbawiona odniesień do transcendencji¹⁹³. Postawa pychy w takich sytuacjach skutkuje pragnieniem przypodobania się

¹⁸⁷ Por. Benedykt XVI. *Niczym ziarno padające na ywn ziemię. 18 VIII – Spotkanie z dziennikarzami na pokłdzie samolotu* s. 6.

¹⁸⁸ Por. Benedykt XVI. *Otwarc na nadziej i wytrwali w wierze (Psalm 126). 12 października 2011 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2012 s. 37-38.

¹⁸⁹ Por. Benedykt XVI. *Niech prawa uchodźców bd respektowane. 17 czerwca.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 54.

¹⁹⁰ Por. Benedykt XVI. *Kościół musi nieustannie odnawiać swoją misję ewangelizacyjną. 14 V – Przemówienie do uczestników zgromadzenia zwyczajnego Najwyższej Rady Papieskich Dzieł Misyjnych.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 29.

¹⁹¹ Por. Benedykt XVI. *Pokój jest warunkiem godnego życia. 24 X – Homilia Benedykta XVI wygłoszona podczas Mszy św. na zakończenie Synodu.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2010 s. 40-41.

¹⁹² Por. Benedykt XVI. *Postępujcie w sposób godny waszego powołania. 23 II – «Lectio divina» dla kapłanów diecezji rzymskiej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2012 s. 33.

¹⁹³ Por. Benedykt XVI. *A nastanie nowy świt. 22 lutego – Środa Popielcowa.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2012 s. 51.

i rozczarowaniami. Tymczasem człowiek pokorny może nie zgodzić się z przeważającymi opiniami i sądami, dzięki wolności prawdy. Jego stałym zamiarem jest dobro Kościoła, który w ten sposób rozwija się, a jego misja staje się bardziej skuteczna. Pokora jest bowiem cnotą ekklezjalną o kluczowym znaczeniu dla jedności chrześcijan oraz ewangelizacji¹⁹⁴.

Zasada pokory polega ponadto na dostosowaniu myśli teologicznej do wiary Kościoła, co nie stoi w sprzeczności z prawem do własnej oceny współczesnych wyzwań. Oznacza również przetłumaczenie jej w nauczaniu na prosty język codziennego doświadczenia ludzkiego, w tym cierpienia. Jako wzór takiej postawy Benedykt XVI ukazał św. Augustyna. Jego świadectwo wyraża aktualną i podstawową prawdę: Kościół potrzebuje Boga¹⁹⁵. Ten zaś kto głosi Ewangelię potrzebuje Kościoła. Powinien również zaakceptować fakt, że nie posiada wyłączności na dobre rozwiązania ewangelizacyjne. Potrzeba zatem pokory trwania w Kościele oraz świadomości uczestnictwa w powszechnej, a nie prywatnej misji. Jak stwierdził Benedykt XVI, „kiedy widzi się jedynie wielkość własnej myśli, w końcu właśnie tę wielkość się traci”¹⁹⁶. Nikt kto, pełni funkcję pastoralną nie powinien uważać, że tylko on wie, jak należy działać. Pozytywną odpowiedzią na taki pogląd jest przede wszystkim wspólnota z innymi w tym, co zasadnicze, to jest w wierze¹⁹⁷.

Prawdziwa wartość osobistego zaangażowania w ewangelizację polega na ukazywaniu z pokorą chrześcijanom i wszystkim ludziom słów, i gestów Chrystusa. Uznanie i zachętę do takiej działalności wyraził Benedykt XVI w liście na rozpoczęcie Roku Kapłańskiego 2009/2010, adresowanym do duchownych. Stwierdził ponadto, że potrzeba pokornego utożsamienia z misją na wzór Chrystusa i św. Jana Marii Vianneya, aby przyczynić się do wzrostu skuteczności ewangelizacji¹⁹⁸.

W tym celu konieczna jest również jedność całego Kościoła, realizowana w oparciu o wzajemną pokorę. Papież przestrzegał przed sytuacją, jaka miała miejsce wśród pierwszych chrześcijan, gdy jeden zwalczał drugiego (por. Ga 5, 15-16). Wówczas pokorę zastępuje arogancja, a wiarę intelektualizm. Powstaje przekonanie o byciu lepszym od innych i własnej dominacji, w tym przypadku w kwestii skutecznego głoszenia Ewangelii. W ten sposób

¹⁹⁴ Por. Benedykt XVI. *Postępujcie w sposób godny waszego powołania. 23 II – «Lectio divina» dla kapłanów diecezji rzymskiej* s. 33-34.

¹⁹⁵ Por. Benedykt XVI. *Uczmy się pokory od św. Augustyna. 22 kwietnia – Pawia. Msza św. w parku «Orti Borromaiici»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2007 s. 11.

¹⁹⁶ Benedykt XVI. *Tertulian. 30 maja*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2007 s. 43.

¹⁹⁷ Por. J. Ratzinger. *Jaki powinien być dzisiaj biskup? Rozważania z okazji jubileuszu biskupiego*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XII. Lublin 2012 s. 296.

¹⁹⁸ Por. Benedykt XVI. *List Jego Świątobliwości Benedykta XVI na rozpoczęcie Roku Kapłańskiego z okazji 150. rocznicy «dies natalis» Świętego Proboszcza z Ars*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2009 s. 3-4.

dochodzi do destruktywnych polemik, które stanowią karykaturę Kościoła. Zdaniem Benedykta XVI, napomnienie św. Pawła: „baczcie, byście się wzajemnie nie zjedli. (...) postępujcie według ducha” (Ga 5, 15-16), jest argumentem za rachunkiem sumienia. Jako wzorcową w tym względzie, papież ukazał pokorę Chrystusa i Maryi¹⁹⁹.

Nie należy zatem izolować się i jako osoba zaangażowana w ewangelizację sądzić, że można działać bez innych²⁰⁰. Potrzeba wyrzeczenia się intelektualnej arogancji myślenia, że w XXI w. człowiek wie lepiej, niż ludzie minionych wieków chrześcijaństwa. Jedyną gwarancją właściwego kierunku ewangelizacji jest pokorne odniesienie do Pisma Świętego i Tradycji Kościoła, aby dostrzec ową powszechność i nowość Ewangelii²⁰¹. Dla tych, którzy porzucili wiarę i praktykę życia chrześcijańskiego, przekonującym argumentem za nawróceniem nie jest intelektualna pycha egoistycznych poszukiwań, ale pokora chrześcijan²⁰².

Benedykt XVI przypomniał, że w Kościele nikt z ludzi nie jest panem, ale każdy jest powołany i posłany. Tylko dzięki stałemu odniesieniu do ewangelicznej relacji Chrystus-uczeń można zrozumieć własną obecność i rolę w Kościele. Postawa pokory jest fundamentalnym wymogiem i warunkiem skuteczności ewangelizacji²⁰³. Jej zasadą i punktem jednoczącym nie pewna idea lub strategia, ale Osoba Chrystusa i sprawa zbawienia człowieka. Dlatego potrzeba działać zgodnie z logiką ziarna, która jest logiką krzyża i służby²⁰⁴.

Ze strony tego, kto podejmuje refleksję nad odpowiednim przekazem orędzia chrześcijańskiego, potrzeba również umiejętności pokornego słuchania odpowiedzi, których na współczesne wyzwania dostarcza wiara. W ten sposób można dostrzec racjonalność tych odpowiedzi oraz ukazywać Ewangelię jako dostępną dla człowieka, aby wiedział on jak żyć dobrze²⁰⁵.

Zdaniem Benedykta XVI, potrzeba głoszenia Ewangelii w sposób pokorny, a zarazem cierpliwy, jest szczególnie dostrzegalna wobec współczesnego zróżnicowania kulturowego i społecznego. Pod tym względem świat przestał być jednolity. Praktykowane są rozmaite style

¹⁹⁹ Por. Benedykt XVI. *Z radością spotykam się z przyszłymi kapłanami mojej diecezji*. 20 II – Do alumnów Rzymskiego Wyższego Seminarium Duchownego. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2009 s. 30.

²⁰⁰ Por. Benedykt XVI. *Wszyscy uczyliśmy się od Pana*. 17 II – Spotkanie z alumnami Rzymskiego Seminarium Duchownego. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2007 s. 40.

²⁰¹ Por. Benedykt XVI. *Św. Jan Klimak*. 11 lutego. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2009 s. 40.

²⁰² Por. Benedykt XVI. *Na górze, gdzie miłość ukrzyżowana rani i porywa*. Przemówienie do wspólnoty franciszkańskiej w Alwerni. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2012 s. 10.

²⁰³ Por. Benedykt XVI. *«Zakorzenieni i ugruntowani w miłości»*. 20 XI – Homilia Ojca Świętego podczas Liturgii Słowa na rozpoczęcie konsystorza. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2010 s. 11.

²⁰⁴ Por. Benedykt XVI. *Papieża i kardynałów nie łączy strategia działania, ale miłość Chrystusa i Jego Duch Święty*. 21 XI – Homilia Benedykta XVI podczas Mszy św. z nowymi kardynałami. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2010 s. 13.

²⁰⁵ Por. Benedykt XVI. *Teologia i uniwersytet*. 21 III – Do delegacji wydziału teologii uniwersytetu w Tybindze. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2007 s. 32.

życia. Aktualna sytuacja Kościoła przypomina w pewnym stopniu tę, w jakiej znajdowali się chrześcijanie w starożytności, kiedy byli społeczną mniejszością. Również do nich odnosiła się logika zawarta w przypowieści o ziarnie oraz zaczynie. Należy więc ponownie uczyć się tego, czego doświadczyli pierwsi chrześcijanie. Stawali wobec konieczności uzasadnienia wiary (1 P 3, 15). Apostoł nie wydał adresatom formalnego polecenia, by głosili Ewangelię. Ich misja miała polegać na ukazywaniu sensu wiary w razie potrzeby. Papież nie zanegował potrzeby bezpośredniego przekazu, ale wskazał na wartość syntezy dialogu i głoszenia. Jest to swego rodzaju „forma głoszenia pokornego, cierpliwego”²⁰⁶. Polega ona na dążeniu wpierw do zgody na wspólne wartości, zanim podjęta zostanie dyskusja na temat prawd wiary. W myśl tej zasady nowej ewangelizacji, potrzeba pewnego oczekiwania, podczas którego czyny są wyrazem sumienia oświeconego przez Boga. Chrześcijanin powinien najpierw swoją postawą ukazywać innym ewangeliczny styl życia. Wówczas należy szukać źródła jego postępowania i skupić uwagę człowieka na Chrystusie i dziele odkupienia²⁰⁷.

Ponadto, wprowadzanie zasady pokory umożliwia pełen zrozumienia stosunek do adresatów nowej ewangelizacji oraz ich ludzkich ograniczeń²⁰⁸. Nie należy bowiem stosować podziału: „my” i „oni”. Pierwsi jako ci, którzy uważają się zawsze za wiernych prawdzie. Drudzy jako ci, którzy porzucili wiarę i praktykę życia chrześcijańskiego, i dlatego potrzeba ich ewangelizować. Należy zapytać kim są owi „oni” oraz czy ten, kto regularnie praktykuje nie jest pozbawiony prawdziwej głębi wiary, ale poddaje się tymczasowym modom i opiniom. Z tego powodu brakuje realnej konsekwencji wiary w postaci nawrócenia. Jego skutki pojawiają się bowiem dzięki pokornemu trwaniu w wierze, niezależnie od zmieniających się okoliczności²⁰⁹.

Według Benedykta XVI, pokora jest słowem kluczowym w całym Nowym Testamencie. Na wzór Chrystusa, nie oznacza ona fałszywej skromności. Polega ona na świadomości, że wszystko, co dobrego można uczynić w ramach nowej ewangelizacji, pochodzi od Boga i zostało dane dla krzewienia Ewangelii. Dlatego nie należy zabiegać o rozgłos, domagać się pochwał, niejako prezentując siebie, ani też przyjmować za kryterium medialnych lub jakichkolwiek innych opinii o Kościele²¹⁰. Myślenie jego członków bywa

²⁰⁶ Benedykt XVI. *Spotkanie Benedykta XVI z duchowieństwem diecezji Belluno-Feltre i Treviso*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 37.

²⁰⁷ Por. Tamże.

²⁰⁸ Por. Benedykt XVI. *Wszyscy uczymy się od Pana. 17 II – Spotkanie z alumnami Rzymskiego Seminarium Duchownego* s. 40.

²⁰⁹ Por. J. Ratzinger. *Ślady Waszej radości. Medytacje o duchowości kapłańskiej*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XII. Lublin 2012 s. 443-444.

²¹⁰ Por. Benedykt XVI. *Musicie być bardziej świadkami niż nauczycielami. 10 III – «Lectio divina» dla kapłanów diecezji rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2011 s. 13.

bowiem często kształtowane bardziej według tego, „mówi się” lub „czyni się”, niż przez prawdę²¹¹. Tymczasem jedynym właściwym kryterium oceny pracy ewangelizacyjnej jest treść Objawienia. W ten sposób możliwa jest prawdziwa służba człowiekowi²¹².

Zdaniem Benedykta XVI, w ewangelizacji konieczna jest świadomość, że przekaz orędzia chrześcijańskiego nie polega na przyprowadzaniu ludzi do samego siebie, szukaniu władzy i uznania. Kiedy centralne miejsce w głoszeniu Ewangelii zajmuje Bóg przez Jezusa Chrystusa, wówczas adresat słowa jest wprowadzany w przestrzeń prawdy i wolności. Zabieganie o dobro własne, a nie wspólnoty, szczególnie przez tych, którzy pełnią odpowiedzialne funkcje, powoduje szkodę dla sprawy nowej ewangelizacji²¹³. Również w Kościele istnieje niebezpieczeństwo postrzegania tego zadania przez pryzmat kariery i władzy²¹⁴.

Do kapłanów i świeckich ewangelizatorów odnosi się sytuacja, w której dobrze znają oni słowo Boże oraz wskazują innym na Chrystusa i Ewangelię, sami pozostając jednak obojętni. Benedykt XVI pytał, jaka jest przyczyna takiego stanu rzeczy. W odpowiedzi stwierdził, że jest nim zbyt wielka pewność siebie, domniemanie doskonałej znajomości rzeczywistości oraz definitywnego i słusznego osądu rzeczywistości. Brak jest odwagi wiary w prawdę o Bogu bliskim własnej osobie i doświadczeniu życia codziennego²¹⁵.

Potrzeba zatem pokory, która zakłada posłuszeństwo wiary, dyscyplinę, czujność i szczerłość umysłu. Nie należy w ocenie sytuacji Kościoła i praktyki życia chrześcijan kierować się uprzedzeniami, własnymi pragnieniami, ale prawdą, również, kiedy bywa niezgodna z wizją dotychczasowego komfortu. Przyjęcie z pokorą prawdy o Bogu i człowieku umożliwia podejmowanie właściwego kierunku w ewangelizacji. Jest nim współdziałanie wiary i rozumu, które pozwala oceniać współczesne wyzwania nie w sposób wybiórczy, w oparciu o przypadkowe szczegóły, ale całą prawdę²¹⁶.

Jako przykłady osób prezentujących tę postawę papież ukazał proroka Izajasza oraz św. Piotra i Pawła. Zachęcał, by ten, kto jest zaangażowany w ewangelizację, naśladował świadectwo ich pokory. Polega ono na uznaniu własnych błędów, ograniczeń i grzechów, ale

²¹¹ Por. Benedykt XVI. *Celebrując Eucharystię, kapłani torują drogę modlitwie współczesnych ludzi*. 9 IV – Msza św. *Krzyżma w Wielki Czwartek*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2009 s. 19.

²¹² Por. Benedykt XVI. *Musicie być bardziej świadkami niż nauczycielami*. 10 III – «Lectio divina» dla kapłanów diecezji rzymskiej s. 13.

²¹³ Por. Benedykt XVI. *Studzy wierni, dobrzy i roztropni*. 12 IX – Msza św. i konsekracja nowych biskupów. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2009 s. 34.

²¹⁴ Por. Benedykt XVI. *Św. Dominik*. 3 lutego. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2010 s. 38.

²¹⁵ Por. Benedykt XVI. *Mędrzy ze wschodu rozpoczęli procesję ludów za betlejemską światłością*. 6 I – Msza św. w uroczystość Objawienia Pańskiego s. 19.

²¹⁶ Por. Benedykt XVI. *Studzy wierni, dobrzy i roztropni*. 12 IX – Msza św. i konsekracja nowych biskupów s. 34-35.

też niekoncertowaniu się na nich. Wzorować się na tychże postaciach oznacza skupiać własną uwagę na Osobie Chrystusa i misji głoszenia Ewangelii. Wolą Benedykta XVI było, aby wspomniana inicjatywa Roku Wiary przyczyniała się wzbudzenia i odnowienia postawy pokory wśród duchownych oraz świeckich zaangażowanych w ewangelizację²¹⁷.

Owa postawa odpowiada prawdzie o istocie człowieka i Kościoła. Jest przeciwieństwem karykaturalnych form pokory, które krytykował F. Nietzsche. Jednak również współcześnie cnota ta postrzegana bywa jako alienacja i służalczość, także przez samych chrześcijan²¹⁸. Zdaniem niektórych, człowiek nie korzysta wówczas z własnej wolności, ponieważ poddaje się woli innego. Tymczasem cnota pokory jest środkiem ewangelizacyjnym, koniecznym dla uniknięcia prawdziwego wyobcowania wobec sytuacji współczesnego człowieka oraz prowadzenia go do komunii z Bogiem i zaakceptowania Jego woli²¹⁹. Objawienie Boże nie dokonuje się zgodnie z logiką ludzką, kiedy to człowiek wykształcony, posiadający władzę i wiedzę, przekazuje ją tzw. prostym ludziom. Towarzyszy niejednokrotnie temu poczucie wyższości i pogardy. Logika Ewangelii polega na założeniu, że jest ona zaadresowana do „prostaczków”²²⁰.

Postawa pokory, o której mówił Benedykt XVI, oznacza również świadomość piękna faktu przynależenia do Kościoła, życia we wspólnocie i głoszenia Ewangelii. Lęk przed triumfalizmem przyczynił się do zapomnienia tej prawdy. Tymczasem bycie chrześcijaninem zakłada wdzięczność za własną tożsamość i powołanie do misji, niezależnie od negatywnych aspektów wynikających z natury człowieka. Zdaniem papieża, prawda ta powinna ponownie znaleźć się w nauczaniu Kościoła. W tym celu Benedykt XVI wielokrotnie adresował takie przesłanie do duchownych jako szczególnie odpowiedzialnych za nową ewangelizację²²¹.

Przekonywał ich, że nie istnieje żadna ludzka pewność skuteczności głoszenia Ewangelii. Podobnie jak nie posiadali jej apostołowie i pierwsi uczniowie. Od początku Kościoła aż do dziś, jedyna pewność, która istnieje wynika z wiary i Objawienia²²². Ograniczanie się do tego, co jeszcze istnieje jako katolickie i co człowiek uważa za pewne,

²¹⁷ Por. Benedykt XVI. *Prośmy Pana żniwa, aby posłał wielkodusznych głosicieli Ewangelii. 7 lutego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2010 s. 45.

²¹⁸ Por. Benedykt XVI. *Celebrując Eucharystię, kapłani torują drogę modlitwie współczesnych ludzi. 9 IV – Msza św. Krzyżma w Wielki Czwartek* s. 19.

²¹⁹ Por. Benedykt XVI. *Uczmy się przeżywać z Chrystusem cierpienia życia duszpasterskiego. 18 II – «Lectio divina» dla duchowieństwa diecezji rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2010 s. 27.

²²⁰ Por. Benedykt XVI. *Serca prostaczków. 7 grudnia*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 47.

²²¹ Por. Benedykt XVI. *Musicie być bardziej świadkami niż nauczycielami. 10 III – «Lectio divina» dla kapłanów diecezji rzymskiej* s. 16.

²²² Por. Benedykt XVI. *Zbawcza misja Chrystusa obejmuje całą ludzkość. 24 XI – Przemówienie Benedykta XVI na rozpoczęcie konsystorza* s. 21.

choć takie nie jest, w istocie rzeczy szkodzi Kościołowi. Jego działalność może być jedynie misyjna, co jest stale związane z rozpoczynaniem od nowa w postawie pokory²²³. Z jednej strony wiara Kościoła ma zawsze charakter początkowy. Z drugiej jednak jest otwarta na szeroką rzeczywistość, ponieważ nie jest wiarą w coś, ale w Kogoś²²⁴.

Owa pokora wiary zawsze będzie stać w sprzeczności z ekspansywną mądrością ludzką i pozorną pewnością sukcesu. Ten kto polega w pełni na wierze Kościoła i ją przekazuje powinien być świadomy, że nie jest ona tożsama ze współczesnymi poglądami. Jednym z nich jest agnostycyzm, którego założenia papież nazwał dogmatami. Jego przedstawiciele są nietolerancyjni dla jakiegokolwiek krytyki. Wobec tego istnieje potrzeba sprzeciwu ze strony chrześcijan. Jednak właściwa reakcja na współczesne tendencje nie polega na agresji i przemocy. Oprócz głoszenia prawdy, polega ona na postawie pokory i wytrwałości (por. Mt 5, 39). Potrzeba ku temu bojaźni Boga, która „wyzwała z obawy przed ludźmi”²²⁵.

Podczas pielgrzymki do Polski, Benedykt XVI przekonywał, że należy wystrzegać się utożsamiania się jako Kościół jedynie z tzw. bezgrzesznymi. Potrzeba z pokorą uznawać własną grzeszność i razem z innymi podejmować pokutę. Należy odrzucić arogancję w postaci uznawania siebie za sędziów poprzednich pokoleń, które żyły w innych warunkach. Ponadto członkowie Kościoła, świadomi własnych niedoskonałości nie powinni ich negować. Jednak nie należy również wybierać drugiej skrajności przeciwnej prawdzie. Polega ona na jedynie oskarżaniu bez udowodnienia. Prawdziwemu wyznaniu grzechów powinno towarzyszyć wyznanie dobra. Oznacza to, że ewangelizacja przynosi owoce pomimo ludzkich błędów przeszłości i teraźniejszości²²⁶.

Jednym z nich jest dążenie do samorealizacji przy okazji uczestnictwa w misji Kościoła. Po pewnym czasie jednak człowiek daje pierwszeństwo pierwszej kwestii kosztem drugiej. Tymczasem wyrazem właściwej postawy jest pytanie: „co ja mogę dać Kościołowi?”, zamiast: „co Kościół może dać mnie?”. Innymi słowy: „jak konkretnie upodabniać się do Chrystusa-Sługi?”. W tym kontekście Benedykt XVI przypomniał działanie grupy duchownych z jednego z krajów europejskich, którzy publicznie wezwali do nieposłuszeństwa w postaci ignorowania nauczania Kościoła, m.in. w kwestii udzielania święceń kapłańskich kobietom. Potrzeba jednak

²²³ Por. Benedykt XVI. *Kościół nie narzuca, lecz ukazuje światu Chrystusa. 14 maja – Porto. Msza św. na Avenida dos Aliados*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 27.

²²⁴ Por. Benedykt XVI. *Piotr – apostoł. 24 maja*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2006 s. 53.

²²⁵ Benedykt XVI. *Jak niespokojni poszukiwacze Boga. 6 I – Homilia podczas Mszy św. w uroczystość Objawienia Pańskiego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2013 s. 20.

²²⁶ Por. Benedykt XVI. *Wierście w moc waszego kapłaństwa! 25 maja – Warszawa. Przemówienie podczas spotkania z duchowieństwem w archikatedrze św. Jana*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6-7:2006 s. 17.

zapytać, czy nieposłuszeństwo może być drogą odnowy Kościoła i ewangelizacji, nawet jeśli celem inicjatorów było dobro wspólnoty. Zdaniem papieża taka postawa jest wyrazem chęci, aby zrobić cokolwiek oraz przekształcić Kościół według własnego upodobania i współczesnych kryteriów. Wobec tego jawi się związek nowej ewangelizacji z zasadą pokory. Nieposłuszeństwo w istocie rzeczy jest obroną bierności i skostnienia tradycji. W historii Kościoła po Soborze Watykańskim II miała miejsce prawdziwa odnowa np. w postaci ruchów. Jednak ludzie, którzy je tworzyli kierowali się wiarą i posłuszeństwem²²⁷.

Pomimo, że współcześnie pokora nie jest cnotą wysoko cenioną, członkowie Kościoła powinni być świadomi, że umożliwia ona w dziedzinie nowej ewangelizacji dialog, współpracę i jedność. Benedykt XVI zwrócił uwagę, że w słowie „humilitas” jest człon wspólny ze słowem „humus”. Oznacza to, że misja chrześcijan zakłada realistyczne spojrzenie na rzeczywistość Kościoła i świata. Przede wszystkim jednak polega ona na pokornym słuchaniu słowa Bożego, które jest źródłem stałej odnowy Kościoła i jego członków²²⁸.

Opisane wyżej zasady mają znaczenie podstawowe w ewangelizacji we współczesnym świecie, co wynika z nauczania Benedykta XVI. Ewangelia adresowana jest do każdego człowieka. Wszyscy zaś chrześcijanie, niezależnie od warunków kulturowych, w których żyją, potrzebują odnowy świadomości własnej tożsamości i powołania. Zatem pierwszą zasadą nowej ewangelizacji jest jej powszechność, która została opisana w pierwszym paragrafie niniejszego rozdziału. Istotne jest jednak, aby dokonywać refleksji nad znaczeniem owej nowości, co zostało uczynione w paragrafie drugim. Następnie została przedstawiona zasada pokory, która wyraża właściwy stosunek osób zaangażowanych w nową ewangelizację do misji Kościoła i jej adresatów.

²²⁷ Por. Benedykt XVI. *Pokora krzyża i prawdziwa odnowa Kościoła. 5 IV – Msza św. Krzyżma w Wielki Czwartek* s. 16.

²²⁸ Por. Benedykt XVI. *Te same dążenia, ta sama miłość i wspólny duch. 25 września – Fryburg. Msza św. na lotnisku sportowym*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 37.

ROZDZIAŁ III

FORMY NOWEJ EWANGELIZACJI

W procesie nowej ewangelizacji oprócz znajomości jej obszarów i zasad, potrzeba również zapoznania się z formami jej urzeczywistniania. Powinny być one współcześnie filarami życia Kościoła, podobnie jak charakteryzowały życie pierwszych chrześcijan. Z jednej strony poprzez te formy wrasta wewnętrzna jedność wierzących, z drugiej zaś skuteczność przekazu wiary¹.

W niniejszym rozdziale formy nowej ewangelizacji zostaną przedstawione w następującej kolejności: głoszenie słowa Bożego, liturgia, świadectwo życia chrześcijańskiego, modlitwa, doświadczenie cierpienia, wyraz artystyczny. Wymienione sformułowania są uzasadnione faktem, że Benedykt XVI nie tylko stwierdzał, jak należy ewangelizować, ale sam ewangelizował. To zaś oznacza zarówno formy mówienia, jak i życia, które wyrażają się na różne sposoby. Zostaną one również przedstawione w poszczególnych paragrafach, w myśl przekonania J. Ratzingera, że „ewangelizować znaczy żyć słuchając głosu Ojca i stając się Jego głosem”².

3.1. Głoszenie słowa Bożego

Istotą głoszenia słowa Bożego jest miłość Boga, którą żywi On w Osobie Jezusa Chrystusa do każdego człowieka³. Tym samym ewangelizacja jako tzw. posługa słowa, w którą angażuje się człowiek, jest największym przejawem miłości bliźniego. Można bowiem niekiedy dostrzec tendencję do ograniczania jej wyłącznie do solidarności lub zwyczajnej pomocy humanitarnej w sensie materialnym. Tymczasem nie istnieje bardziej dobroczynne i miłosierne działanie na rzecz człowieka, niż dzielenie się Ewangelią i wprowadzanie go w relację z Bogiem. Głoszenie orędzia chrześcijańskiego jest również największym i pełnym

¹ Por. Benedykt XVI. *Chrześcijanie jednoczą się w modlitwie. 19 stycznia*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2011 s. 36.

² Por. J. Ratzinger. *Nowa ewangelizacja*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2001 s. 36.

³ Por. Benedykt XVI. *Miłość duszą misji. Orędzie Ojca Świętego na LXXX Światowy Dzień Misyjny 2006 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8:2006 s. 4.

promowaniem osoby ludzkiej⁴. Taka prawidłowość istniała od początku Kościoła. Przekazywanie wiary było zawsze jego główną funkcją życiową. Tak też musi pozostać⁵.

W ciągu wieków historii Kościoła, przekazywanie orędzia chrześcijańskiego dokonywało się w ramach pewnego stylu. Polegał on na naśladowaniu Jezusa Chrystusa jako jedyne go wzoru głoszenia słowa Bożego. Współcześnie styl ten niezmiennie obowiązuje i odnosi się zarówno do misji *ad gentes*, jak i nowej ewangelizacji⁶.

Głoszenie Ewangelii w sposób stały, samo w sobie, powoduje wewnętrzne ożywienie samego Kościoła i odnowienie ducha apostołskiego oraz metod duszpasterskich i katechetycznych. Dzięki temu stają się one adekwatne do danej sytuacji, szczególnie tej wymagającej nowej ewangelizacji⁷. Myśl ta jest nawiązaniem do stwierdzenia św. Jana Pawła II, że „nowa ewangelizacja ludów chrześcijańskich znajdzie natchnienie i oparcie w oddaniu się działalności misyjnej” (RM 2).

Nowa ewangelizacja jako powrót do fundamentów działalności Kościoła, oznacza uznanie prymatu słowa Bożego, aby stało się ono źródłem i osią wszelkiej aktywności duszpasterskiej. Jego głoszenie powinno prowadzić do identyfikowania się z Chrystusem i Ewangelią oraz głębokiego nawrócenia⁸. Powinno być przywracaniem Ewangelii centralnego miejsca w życiu współczesnego człowieka. Należy to czynić w taki sposób, aby potrafił on później uzasadnić swoją wiarę i nadzieję. Taka potrzeba jest szczególnie zrozumiała w kontekście prześladowania chrześcijan, dokonywanego w różnych formach⁹. Tylko ktoś osobiście przekonany do Chrystusa, może być jednocześnie przekonujący¹⁰. Nowa ewangelizacja wymaga bowiem umiłowania przekazywania słowa Bożego¹¹. Nie jest możliwe, aby doświadczyć spotkania z Chrystusem i nie opowiedzieć o Nim innym¹². Ktoś kto poznał

⁴ Por. Benedykt XVI. *Wiara w miłość pobudza do miłości. Orędzie na Wielki Post 2013 r.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2013 s. 14.

⁵ Por. J. Ratzinger. *Pośredniczenie wiary i źródła wiary.* W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia.* Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. IX/2. Lublin 2018 s. 820.

⁶ Por. Benedykt XVI. *Wiarygodni głosiciele Ewangelii. 21 X – Homilia Benedykta XVI podczas Mszy św. kanonizacyjnej.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2012 s. 23.

⁷ Por. Benedykt XVI. *Zglobalizowany świat pilnie potrzebuje ewangelizacji. Orędzie na Światowy Dzień Misyjny 2011 r.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2011 s. 6.

⁸ Por. Benedykt XVI. *Pobożność ludowa i nowa ewangelizacja. 8 IV – Do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Komisji ds. Ameryki Łacińskiej.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2011 s. 49.

⁹ Por. Benedykt XVI. *Racjonalność wiary. 21 listopada.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2013 s. 42-43.

¹⁰ Por. Benedykt XVI. *Tylko Chrystus jest nadzieją ludzkości. 7 V – Przemówienie powitalne w Akwilei.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2011 s. 19.

¹¹ Por. Benedykt XVI. *Kościół musi nieustannie odnawiać swoją misję ewangelizacyjną. 14 V – Przemówienie do uczestników zgromadzenia zwyczajnego Najwyższej Rady Papieskich Dziel Misyjnych.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 29.

¹² Por. Benedykt XVI. *Świat potrzebuje radości, którą rodzi wiara. 21 VIII – Msza św. na zakończenie ŚDM na lotnisku Cuatro Vientos.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 24.

Jego i Ewangelię oraz stara się zgodnie z nią żyć, nie może mieć pewności, że człowiekowi, który nie poznał orędzia chrześcijańskiego, nie brakuje poczucia sensu. Głoszenie słowa Bożego takiej osobie nie jest wyrządzeniem jej krzywdy ani ograniczaniem wolności, ale pomocą w odrywaniu własnej tożsamości i radości życia¹³.

Głoszenie Ewangelii jest również odpowiedzią na współczesny spadek wartości słowa. Polega ono na sprawianiu, że w słowie ludzkim jest obecne słowo pochodzące od Boga. Jest to jednak możliwe wyłącznie poprzez proces oczyszczania własnego myślenia jako członków Kościoła. W tym celu zaś potrzeba niestannego poznawania słowa Bożego w milczeniu i kontemplacji. Owo poznawanie zakłada osobiste posłuszeństwo prawdzie, aby ją następnie przekazywać. „Twarda dyscyplina” posłuszeństwa prawdzie jest gwarancją, że ewangelizacja będzie głoszeniem słowa Bożego. Należy to czynić bez ulegania dyktaturze obiegowych opinii oraz pokusie poklasku i mówienia tego, co inni chcą usłyszeć. Tę negatywną postawę Benedykt XVI nazwał swego rodzaju „prostytcją słowa i duszy”¹⁴. Kryteria, które należy zastosować w głoszeniu Ewangelii to prawda i sprawiedliwość. Nawet wówczas, gdy nie towarzyszą temu pochwały i sprzeciwia się to ludzkiej władzy. Niezależnie od tego, czy Kościół jest akceptowany, jego misja trwa¹⁵.

Od początku istnienia Kościoła, Apostołowie starali się przekazywać Ewangelię w sposób nieskazitelny. Za wierność prawdzie oni i ich następcy ponieśli śmierć. Troska o prawdę ukształtowała Tradycję Kościoła. Jak w wiekach minionych, tak również współcześnie, niektóre osoby i środowiska dążą do sfalszowania słów Chrystusa i chcą usunąć z Ewangelii wybrane stwierdzenia, ich zdaniem, przeciwne człowiekowi. Sugerują, że wszystko, a więc i treść wiary, jest względne i uzależnione od okoliczności historycznych i opinii ludzkiej. Kościół nie może jednak pozwolić sobie na przemilczenie prawdy. Odpowiedzialność w tej dziedzinie ponosi papież, biskupi i wszyscy duchowni, a także odpowiednio do stanu, wierni świeccy. Potrzeba zatem, aby duchowni i świeccy stale konfrontowali własne opinie z Ewangelią i Tradycją Kościoła. Nie należy ulegać pokusie relatywizmu oraz selektywnego odczytywania i głoszenia słowa Bożego. Jedynie prawda przekazywana w całości umożliwia więź z Chrystusem¹⁶.

¹³ Por. Benedykt XVI. *Z wielką miłością do Chrystusa i Kościoła. 13 V – Na zakończenie spotkania z duchowieństwem diecezji rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2005 s. 15.

¹⁴ Benedykt XVI. *Postuszni prawdzie, stajecie się współpracownikami prawdy. 6 X – Msza św. na zakończenie sesji plenarnej Międzynarodowej Komisji Teologicznej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2007 s. 30.

¹⁵ Por. Benedykt XVI. *Posłannictwem Kościoła jest głoszenie prawdy. 15 VII – Homilia podczas Mszy św. we Frascati*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2012 s. 28.

¹⁶ Por. Benedykt XVI. *Zachowujcie i pogłębiajcie waszą wiarę. 26 maja – Warszawa. Homilia podczas Mszy św. na placu Piłsudskiego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6-7:2006 s. 23.

Należy zatem stale dokonywać w Kościele rachunku sumienia i zadawać pytanie, czy ten, kto słucha słowa ewangelizatora, słucha słowa Chrystusa. W ten sposób, z jednej strony realizuje się potrzebna relatywizacja ludzkiego wysiłku ewangelizacyjnego, którego wartość zależy od obecności w nim prawdy. Z drugiej jednak następuje dowartościowanie słowa ludzkiego, które może być jej nośnikiem¹⁷.

Rozeznanie autentyczności przekazu wiary można przeprowadzić w sposób owocny w oparciu o kryteria przedstawione przez św. Ireneusza z Lyonu, które Benedykt XVI uznał za aktualne, a nauczanie ojca Kościoła za wzorcowe. Święty przekonywał, że wiara powinna być przekazywana w sposób, który umożliwia postrzeganie jej zgodnie z prawdą, to jest jako publicznej, jedynej i duchowej¹⁸.

Skoro ewangelizacja polega na głoszeniu prawdy o Bogu i człowieku, Benedykt XVI przestrzegał, aby nie wypowiadać jej nadaremnie w niewłaściwych celach, tym samym nie profanować. Treść święta zakłada, że taki również będzie sposób jej przekazywania¹⁹. Znalezienie przekonującego sposobu mówienia o Chrystusie jest współcześnie jednym z największych wyzwań Kościoła. Jest ono konieczne wobec przekonania niektórych, że orędzie chrześcijańskie stanowi ograniczenie wolności człowieka, nie zaś prawdę, która wyzwala²⁰. Wobec tego należy z głębokim przekonaniem i bez lęku mówić o potrzebie nowej ewangelizacji oraz skuteczności Ewangelii w życiu codziennym. Taka potrzeba istnieje szczególnie w krajach o stosunkowo długiej tradycji chrześcijańskiej, które tracą swoją tożsamość w wyniku sekularyzacji (por. VD 96).

Głoszenie słowa Bożego jest ściśle związane ze słuchaniem człowieka współczesnego. Wówczas możliwe jest wykorzystywanie rozmaitych okazji do przekazu Ewangelii. Zdaniem Benedykta XVI, w rezultacie słuchania należy stwierdzić głębokie przemiany kulturowe, które przejawiają się w nowych językach i nowych formach komunikacji. Te zaś przyczyniają się do powstawania nowych i problematycznych rodzajów antropologii. Z tego powodu, osoby zaangażowane w ewangelizację doświadczają trudności w głoszeniu Ewangelii wewnątrz samego Kościoła. Dzieje się tak, kiedy zwracają się oni do ludzi ochrzczonych, którzy nie wierzą lub są obojętni oraz postrzegają przekazywane treści jako nieskuteczne i nieatrakcyjne.

¹⁷ Por. *Posłuszni prawdzie, stajecie się współpracownikami prawdy*. 6 X – Msza św. na zakończenie sesji plenarnej Międzynarodowej Komisji Teologicznej s. 31.

¹⁸ Por. Benedykt XVI. *Św. Ireneusz z Lyonu. 28 marca*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2007 s. 44-45.

¹⁹ Por. Benedykt XVI. *Nie można czcić Boga, nie troszcząc się o człowieka*. 6 XI – Msza św. na placu Obradoiro z okazji Jubileuszowego Roku św. Jakuba. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2010 s. 29.

²⁰ Por. Benedykt XVI. *Otaczajcie opieką ofiary nadużyć popełnionych w Kościele i bądźcie solidarni z kapłanami*. 18 września – Londyn. Msza św. w katedrze westminsterskiej pw. Przenajdroższej Krwi Jezusa Chrystusa. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2010 s. 33.

Należy więc, zachowując niezmienny depozyt wiary, w sposób krytyczny korzystać z nowych języków i metod komunikacji, która jest współcześnie traktowana jako zwyczajna strategia. Nieumiejętność przekazywania językiem zrozumiałym sensu i piękna Ewangelii, może stanowić jedną z przyczyn bierności i oddalenia, szczególnie ludzi młodych. Potrzeba zatem nowej wspólnoty myśli Kościoła i człowieka ochrzczonego, którą Benedykt XVI nazwał „dostrojeniem się do tej samej częstotliwości”²¹.

Dla uniknięcia wyobcowania języka należy uczynić go językiem aktualnej epoki, bez próby pomniejszania depozytu wiary. Zarówno jednak głoszący słowo, jak i jego adresat są ludźmi danej epoki, przejawiają jej mentalność i uczuciowość. Odpowiednie przetłumaczenie Ewangelii na współczesny język umożliwia udzielenie koniecznych i oczekiwanych odpowiedzi²². Niezależnie jednak od adresatów i okoliczności, język głoszenia powinien być językiem prawdy i miłości. Jako taki jest on zrozumiały dla każdego człowieka dobrej woli i przybliża do Chrystusa²³.

Służy temu wspomniane nieustanne poznawanie treści orędzia chrześcijańskiego przez zaangażowanych w ewangelizację. Dokonuje się ono poprzez egzegezę, prowadzoną w duchu wiary i z zastosowaniem metody historyczno-krytycznej. Dzięki temu człowiek nie tylko poznaje okoliczności powstania Pisma Świętego, ale też przekonuje się o niezmiennej aktualności Ewangelii. Osobiste nauczenie się aspektu trwałości słów Chrystusa jest związane z przemawianiem do innych. Zaniedbanie w tej dziedzinie skutkuje tym, że głoszący sam uważa Ewangelię za odległą od ludzkiego doświadczenia. Jeżeli jednak jej słucha i podejmuje osobistą refleksję, wówczas odkrywa aktualność i skuteczność orędzia chrześcijańskiego, zarówno dla siebie, jak i dla innych. Poprzez poznawanie Ewangelii, człowiek uczy się jej wyjaśniania. W tym celu „potrzebne jest stałe wewnętrzne wędrowanie ze słowem Bożym”²⁴.

Zgłębianie Ewangelii jest podstawowym i pierwszorzędym zadaniem Kościoła. Skoro jej głoszenie jest racją jego istnienia i działania, konieczne jest, aby Kościół znał on to, co głosi²⁵. Takie też było przekonanie uczestników XII Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów w 2008 r., obradującego na temat: „słowo Boże w życiu i misji Kościoła”.

²¹ Benedykt XVI. *Nowe i kreatywne języki, pozwalające prowadzić dialog ze wszystkimi*. 13 XI – Przemówienie do uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady Kultury. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2011 s. 27.

²² Por. Benedykt XVI. *Z wielką miłością do Chrystusa i Kościoła*. 13 V – Na zakończenie spotkania z duchowieństwem diecezji rzymskiej s. 15.

²³ Por. Benedykt XVI. *Kościół istnieje po to, by ewangelizować*. 7 X – Homilia Benedykta XVI podczas Mszy św. na rozpoczęcie Synodu Biskupów. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2012 s. 18.

²⁴ Benedykt XVI. *«Aby Mu towarzyszyli i by mógł ich wysłać»*. 24 września – Fryburg. Spotkanie z seminarzystami w seminarium duchownym. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 31.

²⁵ Por. Benedykt XVI. *Bez Boga człowiek jest samotny, a społeczeństwo zagubione*. 5 X – Homilia Papieża podczas Mszy św. inauguracyjnej Synodu. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2008 s. 9.

Benedykt XVI podzielił ich opinię, że skuteczność nowej ewangelizacji zależy od tego, czy Kościół stale poznaje słowo Boże i czerpie z niego inspiracje. Takie przekonanie powinno być rozpowszechniane we wszystkich wspólnotach lokalnych i ruchach kościelnych²⁶.

Istotną formą owego poznawania jest studiowanie, które stanowi odpowiedź na przymioty współczesnej kultury. Są nimi absolutny racjonalizm i naukowość, która często przybiera postać pseudonaukowości. Zgodnie z tym wszystko należy rozumieć i wyjaśniać, a odrzucać wszystko, co nieracjonalne. W tej sytuacji, należy głosić, że wiara nie jest jedynie równoległym światem uczuć, na który nadal można sobie pozwolić. Przeciwnie zaś, wiara przenika wszystko, nadaje sens, zawiera interpretację całej rzeczywistości oraz implikuje program etyczny. Zdaniem Benedykta XVI, skutecznemu przekazywaniu prawd wiary służy studiowanie. Jak stwierdził papież, „jedynie w ten sposób możemy ostać się w naszych czasach i głosić w nich uzasadnienie naszej wiary”²⁷.

Nie wystarczy jednak głosić słowo Boże wyłącznie w oparciu o wiedzę nabytą podczas studiów. Choć ma to znaczenie podstawowe, to jednak musi dokonać się przejście od wiedzy uniwersyteckiej poprzez personalną wizję życia, aż do spotkania z człowiekiem w perspektywie Ewangelii. Należy przy tym troszczyć się o zachowanie prawdziwej prostoty słowa Bożego. Stąd określenia dogmatyczne takie jak: „ofiara przebłagania”, „odkupieńcza ofiara Chrystusa” lub „grzech pierworodny”, mimo ich prawdziwości i wielkości, nie powinny być używane w oderwaniu od współczesnego kontekstu. W przeciwnym razie pozostaną niezrozumiane. Nie oznacza to, by je pomijać. Poprzez studium teologii i w oparciu o własne doświadczenie Boga należy tym określeniom nadawać konkretną treść²⁸.

Jako wzór dla teologów w tej dziedzinie, Benedykt XVI w trzech katechezach ukazał osobę i działalność św. Tomasza z Akwinu. Jego przykład jest wart naśladowania nie tylko ze względu na pracę naukową, ale również na fakt, że głosił ludowi kazania. Był słuchany z upodobaniem z uwagi na prostotę przekazu. Zdaniem papieża, wielkim dobrem jest przekazywanie przez teologa orędzia chrześcijańskiego z gorliwością, pokorą i ową prostotą. Ponadto, posługa głoszenia stanowi dla naukowców zapewnienie zdrowego duszpasterskiego realizmu oraz impulsów dla dalszych badań naukowych²⁹.

²⁶ Por. Benedykt XVI. *Słowo musi być przekładane na uczynki miłości*. 26 X – Homilia Papieża wygłoszona podczas Mszy św. na zakończenie Synodu. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2009 s. 33.

²⁷ Benedykt XVI. *«Aby Mu towarzyszyli i by mógł ich wysłać»*. 24 września – Fryburg. *Spotkanie z seminarzystami w seminarium duchownym* s. 32.

²⁸ Por. Benedykt XVI. *Blaski i cienie posługi w wielkowiejskich parafiach*. 26 II – *Spotkanie Ojca Świętego z duchowieństwem Rzymu*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2009 s. 12.

²⁹ Por. Benedykt XVI. *Św. Tomasz z Akwinu (I)*. 2 czerwca. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2010 s. 50.

Takie było również doświadczenie J. Ratzingera. Wyjście ze środowiska akademickiego do innych posług oznaczało dla niego doświadczenie realnych konfliktów i zdarzeń. Był zobowiązany w pewnym stopniu zrezygnować z wcześniejszych planów naukowych oraz uznać swoją szczególną odpowiedzialność za ewangelizację, z należną prostotą przekazu³⁰.

Głoszenie Ewangelii podczas liturgii lub lekcji religii, podobnie jak nie powinno mieć formy naukowego wykładu dogmatyki, tak nie może być zbyt długą refleksją antropologiczną. Nie należy przesłaniać prostoty słowa Bożego przesadnym rozważaniem doświadczeń ludzkich. Bardziej od nich, człowiek oczekuje informacji, co na temat jego życia mówi sam Chrystus. Nawet wówczas, gdy w pierwszej chwili, zarówno głoszący, jak i słuchający, w pełni nie rozumieją Jego słów. Można stwierdzić: „Ewangelia nam się nie podoba, sprzeciwiamy się temu, co mówi Pan”. Takimi słowami posługiwał się J. Ratzinger, w celu zwrócenia uwagi słuchaczy, a następnie wzbudzenia pragnienia zrozumienia i przyjęcia Ewangelii. W ten sposób można dotrzeć do istoty Ewangelii, której głoszenie nie polega na proponowaniu jakiegokolwiek refleksji lub filozofii. Polega na przekazywaniu prawdy o Bogu, który istnieje i działa, a nie jest jedynie bytem hipotetycznym³¹.

Podstawowymi formami głoszenia Ewangelii, a zatem również uzasadniania wiary są homilia i katecheza. Ich zadaniem jest uczenie ludzi myślenia i mówienia o wierze, do czego zobowiązani są również duchowni. Jest to warunkiem koniecznym skutecznej ewangelizacji. Zadanie głoszenia słowa Bożego polega na rozwijaniu danej człowiekowi zdolności słuchania prawdy, a zatem wartości³². Potrzeba kształtować świadomość, że człowiek żyje nie tylko, aby pracować, ale również, aby myśleć. Tę zaś czynność umysłu należy ukierunkować na Chrystusa³³.

Z podobną prośbą Benedykt XVI zwrócił się do nauczycieli religii i wychowawców. Zachęcał, aby szkoła była miejscem poszukiwania Boga, który w Chrystusie stał się widzialny. Pomimo trudność we wprowadzaniu tematyki wiary, nie należy ograniczać roli placówek oświatowych do przekazywania wiedzy i umiejętności technicznych. Poprzez głoszenie Ewangelii, należy przekazywać kryteria, które tę wiedzę i umiejętności ukierunkowują oraz

³⁰ Por. J. Ratzinger, P. Seewald. *Sól ziemi*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XIII/1. Lublin 2017 s. 286.

³¹ Por. Benedykt XVI. *Blaski i cienie posługi w wielkomijskich parafiach*. 26 II – Spotkanie Ojca Świętego z duchowieństwem Rzymu s. 12.

³² Por. Benedykt XVI. *Spotkanie Benedykta XVI z duchowieństwem diecezji Belluno-Feltre i Treviso*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 36-37.

³³ Por. Benedykt XVI. *Na wakacje zabierzcie z sobą Biblię*. 3 sierpnia – Castel Gandolfo. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 42.

umożliwiają odkrycie ich sensu. Potrzeba uczyć zadawać pytania, dotyczące nie tylko danego przedmiotu, ale również: „skąd?“, „dlaczego?“, „jaki jest cel życia?“. Głoszenie słowa Bożego to pomaganie w zrozumieniu, że „wszystkie odpowiedzi, które nie sięgają aż do Boga, są za krótkie”³⁴.

Należy wzbudzać w chrześcijaninie pragnienie poszukiwania prawdy i pytania o nią. Spowodowanie takiego intelektualnego i duchowego niepokoju jest wówczas okazją do podejmowania ewangelizacji. Tym, którzy szukają prawdy, niezależnie od wieku, należy przekazywać słowo Boże, dzięki któremu będą mogli rozpoznać Chrystusa³⁵.

W realizowaniu tego zadania szczególną inspiracją jest wizja kształcenia i katechizowania przedstawiona przez bł. Johna Henry’ego Newmana. Papież wyraził pragnienie, aby świeccy nauczyciele religii odpowiedzieli na jego apel skierowany do laikatu³⁶. Angielski kardynał napisał: „Pragnę ludzi świeckich, którzy nie są arogancy, pochopni w mowie, polemiczni, ale znają swoją religię, wchodzą w nią, wiedzą, gdzie stoją, co posiadają, a czego nie, którzy znają *Credo* tak dobrze, że potrafią je wyjaśnić, znają historię tak bardzo, że potrafią jej bronić”³⁷.

Zdaniem Benedykt XVI, J. H. Newman przyczynił się istotnie do powstania współczesnego etosu katolickich szkół i uczelni wyższych. Był on przeciwny wizji redukcjonistycznej i utylitarystycznej. Jego ponadczasowa koncepcja edukacji jest połączeniem kształcenia intelektualnego, dyscypliny moralnej i formacji religijnej³⁸. Teksty naukowe i duchowe kardynała zawierają treści cenne dla sprawy nowej ewangelizacji. Mimo, że powstały one w XIX w., to jednak wyzwania, które stoją dzisiaj przed Kościołem, autor „przewidział z nadzwyczajną jasnością”³⁹.

Jedną z odpowiedzi na owe wyzwania, jest mówienie o Bogu w rzeczywistości szkolnej w sposób otwarty. Praktyka taka jest niezbędna, ponieważ kształtuje ono w człowieku przekonanie, które później zmienia się w praktykę życia. Wzbudza ono pragnienie osobistego poznawania i miłowania Boga. Głoszenie Ewangelii, ze względu na samą prawdę jest

³⁴ Benedykt XVI. *Rodzina, szkoła, parafia – miejsca formacji chrześcijanina. 10 września – Monachium*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2006 s. 19.

³⁵ Por. Benedykt XVI. *Epifania zapowiada otwarcie Kościoła na ewangelizację świata. 6 stycznia*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2011 s. 40.

³⁶ Por. Benedykt XVI. *Kard. Newman służył Bogu swoim wybitnym intelektem oraz piórem. 19 września – Birmingham. Msza św. beatyfikacyjna w Cofton Park*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2010 s. 41.

³⁷ J. H. Newman. *The Present Position of Catholics in England*. Londyn 1872 s. 391-392.

³⁸ Por. Benedykt XVI. *Kard. Newman służył Bogu swoim wybitnym intelektem oraz piórem. 19 września – Birmingham. Msza św. beatyfikacyjna w Cofton Park* s. 41.

³⁹ Benedykt XVI. *DIALOG MIĘDZY KULTURAMI WZBOGACA CAŁĄ WSPÓLNOTĘ. 19 września – Birmingham. Ceremonia pożegnalna na lotnisku*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2010 s. 45.

wiarygodne. Prawda sama w sobie jest bowiem wiarygodna, niezależnie od kondycji moralnej i duchowej tego, kto ją przekazuje⁴⁰.

Istotnym aspektem głoszenie słowa Bożego jest upowszechnianie znajomości Pisma Świętego. Niekiedy oznacza to pierwsze zapoznanie z jego księgą ludzi ochrzczonych, także tych, którzy porzucili praktykę życia chrześcijańskiego⁴¹. Faktem jest, że wielu chrześcijan nigdy nie czytało Biblii lub znają ją wybiórczo i powierzchownie. Ich kontakt ze słowem Bożym bywa ograniczony do wysłuchania czytań podczas liturgii. Benedykt XVI, kierując do wiernych zachętę do poznawania Pisma Świętego, przedstawił po krótkce treść wybranych ksiąg. Wyraził pragnienie, aby katolicy czytali Biblię w sposób systematyczny, dzięki czemu będą mogli doświadczyć nie tylko ubogacenia kulturalnego, ale nadto duchowego⁴².

Znajomość Pisma Świętego przez osoby świeckie poprzez czytanie i medytację, czyni nową ewangelizację bardziej skuteczną. Dzięki temu wierni przystępują do słuchania słowa głoszonego przez kapłana z pewną wiedzą biblijną oraz wiarą w słowa Chrystusa⁴³. W związku z tym, Benedykt XVI zalecał, aby praktykowanie *lectio divina*. Wyraził pragnienie, aby poprzez parafie i instytucje kościelne, tradycja ta stała się „istotną częścią zwyczajnego duszpasterstwa”⁴⁴. *Lectio divina* ma znaczenie dla nowej ewangelizacji, ponieważ umożliwia rozpoznawanie znaków czasu i skuteczne głoszenie Ewangelii⁴⁵. Zdaniem Benedykta XVI, praktyka ta skutecznie upowszechniana, z pewnością „przyniesie w Kościele (...) nową duchową wiosnę”⁴⁶.

Papież przestrzegał również przed pokusą traktowania Pisma Świętego bardziej jako przedmiot badań naukowych i rozmów specjalistów, niż jako prawdziwy drogowskaz dla człowieka⁴⁷. Tymczasem należy je odczytywać w żywej Tradycji Kościoła jako słowo Boże (por. VD 18).

⁴⁰ Por. Benedykt XVI. *Fundamentem prawdziwej kultury jest poszukiwanie Boga. 12 września – Paryż. Spotkanie z przedstawicielami świata kultury w Kolegium Bernardynów*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2008 s. 16.

⁴¹ Por. Benedykt XVI. *Słowo musi być przekładane na uczynki miłości. 26 X – Homilia Papieża wygłoszona podczas Mszy św. na zakończenie Synodu* s. 33.

⁴² Por. Benedykt XVI. *Na wakacje zabierzcie z sobą Biblię. 3 sierpnia – Castel Gandolfo* s. 42-43.

⁴³ Por. Benedykt XVI. *Jesteśmy uczniami i misjonarzami Chrystusa, aby nasze narody miały w Nim życie. 13 maja – Aparecida. Sesja inauguracyjna V Konferencji Ogólnej Episkopatu Ameryki Łacińskiej i Karaibów*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2007 s. 39.

⁴⁴ Benedykt XVI. *Solidarność z rodzinami w czasach kryzysu ekonomicznego. 31 XII – Nieszpory na zakończenie roku 2009*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2010 s. 14.

⁴⁵ Por. Benedykt XVI. *Kościół w Rzymie jest solidarny z ubogimi i cierpiącymi. 31 XII – Nieszpory na zakończenie 2010*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2011 s. 20.

⁴⁶ Benedykt XVI. *Słowo Boże źródłem odnowy Kościoła. 16 IX – Do uczestników kongresu z okazji 40. rocznicy ogłoszenia soborowej Konstytucji «Dei verbum»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2005 s. 25.

⁴⁷ Por. Benedykt XVI. *Mędrcy poszukujący znaków obecności Boga. 6 I – Msza św. w uroczystość Objawienia Pańskiego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2011 s. 26.

Zdarza się również, że poznawanie Pisma Świętego wykracza poza ramy interpretacji Kościoła i staje się praktyką subiektywną, i arbitralną. Należy zatem prowadzić szeroko zakrojoną i wiarygodną działalność duszpasterską, polegającą na głoszeniu i przeżywaniu słowa Bożego we wspólnocie Kościoła oraz w dialogu ze współczesną kulturą. W ten sposób realizuje się służba prawdzie, a nie ideologiom. W tym celu potrzeba również odpowiedniego przygotowania duchownych, którzy rozpowszechniają praktykę czytania Biblii wśród świeckich z użyciem właściwych pomocy, prowadzą formację animatorów grup, a wśród nich szczególnie młodzieży. Wiara jest krzewiona poprzez słowo Boże, zarówno wobec chrześcijan regularnie uczestniczących w życiu Kościoła, jak i tych, którzy od niego się oddalili⁴⁸. Należy to czynić nieustannie, ponieważ wiara nie jest przechowywana w świecie w sposób samoistny, ani przekazywana automatycznie⁴⁹.

Głoszenie Ewangelii nie powinno również dokonywać się wyłącznie w zamkniętym gronie ludzi regularnie praktykujących. Pomimo, że w parafii istnieją ustalone zwyczaje, potrzeba jednak otwierać się na tych, którzy pragną powrócić do pełnego uczestnictwa w życiu Kościoła. Dla osób tych niejednokrotnie zastany porządek danej wspólnoty wydaje się obcy i odległy od codziennego doświadczenia. Potrzeba zatem, na wzór Kościoła w starożytności, w duchu przyjaźni tworzyć dla nich przestrzeń, w której będą mogli poznawać słowo Boże jako zrozumiałe i realne, odpowiadające życiu człowieka⁵⁰.

Poprzez głoszenie słowa Bożego w różnych formach i upowszechnianie znajomości Pisma Świętego, zarówno świeccy jak i duchowni muszą nieustannie na nowo uświadamiać sobie, że Bóg mówi. Fakt ten bywa bowiem uważany za zbyt oczywisty i przez to pomijany. Należy otwierać wewnętrzny słuch człowieka, aby odkrył on, że Ewangelia jest skierowana wprost i osobiście do niego. Przy tym należy zachować świadomość, że nie jest możliwe wyczerpanie treści orędzia chrześcijańskiego. Mimo, że Biblia została zredagowana w epokach minionych, to jednak jest przesłanie nie może być ograniczone do przeszłości. Bóg przemawia w chwili obecnej. Słowo Boże może być wysłuchane i głoszone w pełni wyłącznie, gdy człowiek odkryje ową „teraźniejszość Boga, który wzywa nas teraz”⁵¹.

⁴⁸ Por. Benedykt XVI. *Słowo musi być przekładane na uczynki miłości*. 26 X – Homilia Papieża wygłoszona podczas Mszy św. na zakończenie Synodu s. 33.

⁴⁹ Por. Benedykt XVI. *Trzeba działać z coraz większym zaangażowaniem*. 13 VI – Przemówienie na otwarciu Kongresu Diecezji Rzymskiej. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2011 s. 28.

⁵⁰ Por. Benedykt XVI. *Blaski i cienie posługi w wielkomijskich parafiach*. 26 II – Spotkanie Ojca Świętego z duchowieństwem Rzymu s. 14-15.

⁵¹ Benedykt XVI. *Wydarzenia minionego roku wskazują drogę ku przyszłości*. 22 XII – Do Kurii Rzymskiej. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2009 s. 9-10.

Jako wzór takiej postawy Benedykt XVI przedstawił św. Pawła. W okresie 2008/2009 papież ogłosił *Rok Apostoła* oraz poświęcił mu dwadzieścia katechez podczas audiencji generalnych. Stwierdził, że czerpanie z niego przykładu zaangażowania apostołskiego oraz poznawanie jego nauki są impulsem, jeśli nie gwarancją, umocnienia tożsamości chrześcijańskiej i odnowienia życia Kościoła⁵².

W związku z postacią św. Pawła, papież przypomniał sytuację opisaną w *Dziejach Apostolskich*, kiedy w Filipi Lidia za sprawą łaski uważnie słuchała nauki Apostoła (por. Dz 16, 14). Sens tego wydarzenia dotyczy głoszenia Ewangelii również dzisiaj. Znajomość treści Pisma Świętego jest niewystarczająca. Zawsze potrzeba dobrej woli i wytrwałości w słuchaniu ze strony adresatów słowa Bożego. Potrzeba, aby umysł człowieka został otwarty przez łaskę. Wówczas człowiek spogląda głębiej i rozumie, że to, co jest głoszone, jest słowem Bożym (por. PF 10). Należy uświadamiać wiernym, że sam fakt głoszenia Ewangelii jest świadectwem bliskości Boga i działania owej łaski, dzięki której dokonuje się wewnętrzna formacja słuchających⁵³.

Odpowiada temu stwierdzenie św. Pawła, że głoszenie Ewangelii nie dokonało się wyłącznie poprzez słowo, ale „mocą Ducha Świętego i wielką siłą przekonania” (1 Tes 1, 5). Zdaniem Benedykta XVI, ostatnie określenie nie oznacza po pierwsze wymiaru subiektywnego ani psychologicznego. Przede wszystkim odnosi się do wierności i pełni głoszenia słowa Bożego. Ewangelizacja będzie zaś pełna i wierna, kiedy wypowiedzanym słowom będą towarzyszyć znaki i gesty, podobnie jak w działalności publicznej Chrystusa. Skuteczność głoszenia jest uwarunkowana jednością słowa, Ducha i przekonania⁵⁴.

Do naśladowania św. Pawła szczególnie wezwany jest każdy duchowny jako odpowiedzialny za nową ewangelizację. W jego posłudze realizuje się funkcja nauczania Kościoła. To zaś oznacza, że głosząc słowo Boże, nie przemawia on we własnym imieniu, ani dla zgromadzenia własnych zwolenników lub założenia partii politycznej. Nie stara się również dostosować do jakiegokolwiek kultury lub przeważającej mentalności. Wobec pluralizmu idei i filozofii, powinien ukazywać samego Chrystusa, a nie efekty własnych przemyśleń lub światopoglądowe upodobania. Głoszona przez kapłana treść nie pochodzi od niego samego. Przypomina to stwierdzenie Chrystusa: „Moja nauka nie jest moja” (J 7, 16). Nie oznacza to

⁵² Por. Benedykt XVI. *Spuścizna św. Pawła. 4 lutego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2009 s. 37.

⁵³ Por. Benedykt XVI. *Święty, który budował jedność Kościoła. 20 III – Homilia podczas Mszy św. w parafii św. Korbiniana*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2011 s. 22-23.

⁵⁴ Por. Benedykt XVI. *Głoszenie Ewangelii słowem, mocą Ducha Świętego i wielką siłą przekonania. Homilia podczas Mszy św. odprawionej 16 X 2011 r. w Bazylice św. Piotra*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 13-14.

jednak brak utożsamienia się z przekazywanym słowem, jak gdyby duchowny był jedynie neutralnym rzecznikiem instytucji. Ponownie na wzór Chrystusa, powinien on identyfikować się z Ewangelią. W ten sposób słowo, które nie stanowi własność kapłana, staje się słowem osobistym. Chrześcijanie natomiast oczekują od duchownych głoszenia autentycznej nauki Chrystusa i Kościoła⁵⁵. Jak przypomniał papież w Polsce, wierni oczekują, że będą oni „specjalistami” w kwestii spotkania człowieka z Bogiem. Nie wymagają natomiast, że duchowni będą ekspertami w dziedzinie ekonomii, budownictwa lub polityki⁵⁶.

Gwarancją tej rzetelności i spełnienia prawdziwych oczekiwań ludzi jest czerpanie z Pisma Świętego, tekstów ojców i doktorów Kościoła oraz *Katechizmu Kościoła Katolickiego*⁵⁷. Istotnym punktem odniesienia w głoszeniu Ewangelii są również dokumenty św. Jana Pawła II, które „jeszcze nie zostały w pełni wykorzystane”⁵⁸.

Potrzeba utożsamienia kapłana z orędnictwem chrześcijańskim i przekazywania go w odpowiedni sposób jest szczególnie dostrzegalna wobec współczesnego analfabetyzmu religijnego. Szerzy się on w społeczeństwie, które uchodzi za inteligentne. Nieznane są jednak podstawowe elementy wiary, które niegdyś znało niemal każde dziecko w chrześcijańskiej rodzinie⁵⁹.

W związku z tym, cechą, którą odnowione głoszenie Ewangelii w różnych formach powinno się odznaczać jest integralność. J. Ratzinger wyraził opinię, że dzisiejsze nauczanie, a szczególnie katecheza, stało się wybiórcze. Pomijane są istotne znaczne części wiary, co skutkuje wspomnianą niezajomością jej treści. Niekiedy przygotowanie do Pierwszej Komunii Świętej polega bardziej na spotkaniu towarzyskim niż na głoszeniu słowa Bożego i poznawaniu Chrystusa. Wielkość Jego Osoby i dzieła odkupienia nie jest przekazywana⁶⁰. Problemem bywa również niedostosowanie treści głoszenia, o czym zostanie napisane w dalszej części pracy, do możliwości percepcyjnych słuchaczy. Świadectwem tego jest rozmowa J. Ratzingera z pewną Niemką. Kobieta stwierdziła, że jej syn w szkole podstawowej poznawał

⁵⁵ Por. Benedykt XVI. *Pan uobecnia swoje działanie przez postugę kapłana. 14 kwietnia*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2010 s. 42-43.

⁵⁶ Por. Benedykt XVI. *Wierście w moc waszego kapłaństwa! 25 maja – Warszawa. Przemówienie podczas spotkania z duchowieństwem w archikatedrze św. Jana*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6-7:2006 s. 16.

⁵⁷ Por. Benedykt XVI. *Pan uobecnia swoje działanie przez postugę kapłana. 14 kwietnia* s. 43.

⁵⁸ Por. Benedykt XVI. *Pokora krzyża i prawdziwa odnowa Kościoła. 5 IV – Msza św. Krzyżma w Wielki Czwartek*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 17.

⁵⁹ Por. Tamże s. 16.

⁶⁰ Por. J. Ratzinger. *Biskup – głosiciel i stróż wiary*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XII. Lublin 2012 s. 326.

źródła logiów chrystologicznych, ale nigdy nie słyszał o Dziesięciu Przykazaniach i siedmiu sakramentach⁶¹.

Integralność katechezy jest odpowiedzią na sytuacje podobne do wyżej opisanej. Za wzorcową dla współczesnej formacji chrześcijan koncepcję katechezy integralnej, Benedykt XVI uznał tę zaproponowaną przez św. Cyryla Jerozolimskiego. Jest ona poprzedzona *Protokatechezą* jako nauką wstępną. Jest ona oparta na trzech elementach: doktrynalnym, moralnym i mistagogicznym. Trzeci z nich syntetyzuje pozostałe w celebracji sakramentów, w której zbawienie całego człowieka zostaje urzeczywistnione⁶².

Zgodnie z myślą papieża, teksty św. Cyryla mogą stanowić istotny wkład w nową ewangelizację. Jego *Protokatecheza* zawiera treść, którą można określić jako ewangelizacyjną, aktualną i wartą przekazania poprzez różne formy głoszenia. Autor napisał: „Wpadłeś w sieć Kościoła. Daj się złapać żywy, nie uciekaj! Jezus chwyta cię wędką, nie po to, aby cię zabić, lecz by przez śmierć dać ci życie. Masz umrzeć, by zmartwychwstać! (...) Umrzyj grzechowi i żyj sprawiedliwości! Żyj już od dzisiaj”⁶³.

Oprócz koncepcji i programów, konieczne jest staranne przygotowywanie homilii, zarówno w dzień świąteczny, jak i powszedni, a także katechez w parafii, szkołach i uczelniach wyższych. Jak stwierdził Benedykt XVI, „kapłan jest zawsze «wykładowcą», naucza”⁶⁴. Konieczne jest, aby czynił to zawsze „ze szczerym sercem i czystym sumieniem”⁶⁵. Głoszenie Ewangelii powinno dokonywać się we wszystkich wymiarach, od dialogu z człowiekiem po homilie⁶⁶.

W kwestii przygotowywania treści głoszenia, Benedykt XVI przedstawił propozycję opartą na własnym doświadczeniu. Choć dotyczyła ona homilii, to jednak można ją zastosować w odpowiedni sposób i na miarę możliwości do innych form przekazu wiary. Papież zaproponował połączenie przygotowania niedzielnej homilii z osobistą medytacją, aby słowa nie były wypowiedane jedynie do innych, ale przede wszystkim przyjęte i sformułowane osobiście. Benedykt XVI zachęcał, aby teksty liturgii niedzielnej zacząć czytać w poniedziałek poprzedzający, nawet jeśli istnieje przekonanie o ich hermetyczności. Papież porównał taką

⁶¹ Por. J. Ratzinger, V. Messori. *Raport o stanie wiary*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XIII/1. Lublin 2017 s. 87.

⁶² Por. Benedykt XVI. *Św. Cyryl Jerozolimski. 27 czerwca*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2007 s. 50.

⁶³ Cyryl Jerozolimski. *Katechezy przedchrześcijańskie i mistagogiczne*. Kraków 2000 s. 21.

⁶⁴ Benedykt XVI. *Pan uobecnia swoje działanie przez posługę kapłana*. 14 kwietnia s. 43.

⁶⁵ Benedykt XVI. *Religia jest gwarantem wolności i szacunku*. 16 września – *Glasgow. Msza św. w Bellahouston Park*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2010 s. 16.

⁶⁶ Por. Benedykt XVI. *Podstawowym priorytetem kapłana jest codzienna modlitwa i więź z Chrystusem*. 10 VI – *Wieczorne czuwanie w wigilię zakończenia Roku Kapłańskiego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2010 s. 31.

sytuację do wyprowadzenia przez Mojżesza wody ze skał Massa i Meriba (por. Lb 20, 10). Następnie wskazane jest ich odłożenie na pewien czas i pozwolenie, aby treść przenikała do podświadomości. O ile to możliwe, potrzeba również korzystać z publikacji z zakresu biblistyki i innych dyscyplin teologicznych. Poprzez zaangażowanie intelektualne i duchowe kształtowana jest osobista odpowiedź na daną perykopę, która staje się odpowiedzią przeznaczoną dla innych. Przedstawiona praktyka jest formą stałego kontaktu z tekstem Ewangelii, dzięki której sprawy powszednie zostają przeniknięte myślą ewangeliczną, a jakość i skuteczność przekazu słowa wzrastają⁶⁷.

Istotnym aspektem owego nauczania jest radość, której niesienie jest powołaniem Kościoła. Chrześcijanie, szczególnie młodzi, potrzebują usłyszeć, że Ewangelia jest orędziem prawdziwej radości i nadziei. Należy to czynić tym bardziej wobec powszechnego smutku i niepewności. Wielu ochrzczonych porzuca niekiedy praktykę życia chrześcijańskiego, argumentując, że nie doświadczają w Kościele radości. Niezależnie od okoliczności i prawdziwości takiego stwierdzenia, należy głosić radość wiary, spotkania Chrystusa, przynależności do Kościoła i wspólnoty lokalnej⁶⁸.

W nowej ewangelizacji wciąż aktualna jest dialektyka teologiczna, którą w swoich tekstach przedstawił m.in. św. Paweł i św. Klemens Rzymski. Jest ona oparta na głoszeniu przede wszystkim radości zbawienia, którego dar jest uprzedni w stosunku do odpowiedzi nań człowieka. Wezwanie do nawrócenia jest konieczne, jednak następuje po przekazaniu powyższej prawdy⁶⁹.

Faktem jest, że nie wszyscy chrześcijanie w pełni zgadzają się z Ewangelią oraz nauczaniem Kościoła. Istotne jest zatem wzbudzanie przynajmniej pragnienia wiary razem z Kościołem i zaufania głoszonemu słowu, pomimo nieakceptowania go w danym momencie w sposób całkowity. Potrzeba przekonywać, że ten Kościół istniejący w czasie i przestrzeni, a zarazem przekraczający doczesność, stanowi Kościół Chrystusowy i prawdziwy podmiot wiary⁷⁰.

Utożsamieniu z Kościołem, a tym samym z jego misją, służył apel, który Benedykt XVI skierował do wiernych świeckich. Przekonywał, aby zgodnie z powołaniem, wynikającym z

⁶⁷ Por. Benedykt XVI. *Wszyscy uczymy się od Pana. 17 II – Spotkanie z alumnami Rzymskiego Seminarium Duchownego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2007 s. 42.

⁶⁸ Por. Benedykt XVI. *Orędzie na XXVII Światowy Dzień Młodzieży*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 9.

⁶⁹ Por. Benedykt XVI. *Św. Klemens Rzymski. 7 marca*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2007 s. 39.

⁷⁰ Por. Benedykt XVI. *Z wielką miłością do Chrystusa i Kościoła. 13 V – Na zakończenie spotkania z duchowieństwem diecezji rzymskiej* s. 15.

chrztu, słowem upowszechniali publicznie ewangeliczną mądrość i wizję świata oraz stawali w ich obronie. Zachęcał, aby ich głos był wyraźny⁷¹. Jaką niezastąpioną inspirację w realizacji tego zadania wskazał słowo Boże. Zachęcał, aby poddać się jego natchnieniu we wspólnocie Kościoła, dzięki czemu można przekazywać ją innym. Porównał słowo Boże do gwiazdy, która wobec niepewności ludzkich słów jako jedyna zapewnia „blask Bożej prawdy”⁷². Mówił również, że jest ono niczym kompas, wskazujący kierunek lub kotwica, zabezpieczająca przed dryfowaniem. Potrzeba, aby każdy chrześcijanin, zarówno świecki jak i duchowny, ponownie odkrył otrzymaną godność proroczą, umacniał ją poprzez słuchanie słowa Bożego oraz odzwierciedlał w praktyce głoszenia⁷³. Docenienie jego podstawowej wartości już spowodowało i spowoduje odnowienie życia Kościoła, szczególnie w kaznodziejstwie i katechezie, ale także w duchowości, teologii i działalności ekumenicznej. Jak stwierdził Benedykt XVI, „słowo Boże (...) jest najlepszym środkiem służącym tej odnowie”⁷⁴.

3.2. Liturgia i sakramenty

W Starym Testamencie istniało przekonanie, że ten, kto zobaczy Boga musi umrzeć, z powodu przytłaczającej siły prawdy i dobra. Jednak sądzono również, że człowiek nie może żyć bez prawdy i dobra. Jak wówczas, tak i współcześnie, nikt własnym wysiłkiem nie może sprawić, że ten, kto porzucił relację z Bogiem, nawiąże ją ponownie. Kontakt z Bogiem i tym, co od niego pochodzi dokuje się poprzez głoszenie słowa Bożego oraz w liturgii. W związku z tym, jawi się wartość kapłańskich funkcji przepowiadania i uświęcenia. Jednak zdaniem Benedykta XVI, pojawiły się tendencje, aby rozdzielić te dwa wymiary jednej posługi i akcentować znaczenie pierwszego. W konsekwencji sądzono, że duszpasterstwo sakramentalne jest zbędne. Należy więc zadać pytanie, czy można wówczas sprawować posługę kapłańską w sposób prawdziwy oraz czym jest nowa ewangelizacja i tzw. prymat głoszenia. Odpowiedzią jest sposób w jaki głosił sam Chrystus. Nie ograniczał się wyłącznie do słów, ale czynił również znaki i cuda. Kontynuacją tego integralnego działania jest głoszenie słowa Bożego i

⁷¹ Por. Benedykt XVI. *Religia jest gwarantem wolności i szacunku. 16 września – Glasgow. Msza św. w Bellahouston Park* s. 16.

⁷² Benedykt XVI. *Mędrzy poszukujący znaków obecności Boga. 6 I – Msza św. w uroczystość Objawienia Pańskiego* s. 27. Zob. *Veritatis splendor*, 2.

⁷³ Por. Benedykt XVI. *Bądźcie cierpliwi i umacniajcie serca wasze. 12 grudnia*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2011 s. 53.

⁷⁴ Benedykt XVI. *Słowo Boże źródłem odnowy Kościoła. 16 IX – Do uczestników kongresu z okazji 40. rocznicy ogłoszenia soborowej Konstytucji «Dei verbum»* s. 25.

sprawowanie sakramentów, które wyrażają jedność duszy i ciała, znaku i słowa⁷⁵. Misyjne głoszenie jest związane kultem chrześcijańskim⁷⁶. Łączność słowa i sakramentów papież nazwał „życiodajną limfą”⁷⁷. Dzięki temu możliwe jest uniknięcie uczynienia z nowej ewangelizacji wyłącznie ludzkiego i społecznego projektu, jednocześnie ukrywając lub przemilczając transcendentny wymiar zbawienia⁷⁸.

Należy zatem wrócić do sakramentalnych korzeni chrześcijaństwa. Z takim apelem Benedykt XVI zwrócił się do pielgrzymów z Polski w 2010 r. Wówczas możliwe jest zacieśnienie prawdziwej więzi z Chrystusem, szczególnie przez ludzi młodych⁷⁹. Należy również podjąć refleksję, czy w pewnych sytuacjach zaniedbanie kapłańskiej funkcji uświęcania nie przyczyniło się do osłabienia lub utraty wiary chrześcijan w zbawczą skuteczność sakramentów, a w konsekwencji w realne działanie Chrystusa w świecie poprzez Kościół⁸⁰.

Wiare i pobożność chrześcijan umacnia już sam sposób sprawowania liturgii, a szczególnie Eucharystii. Powinien być on godny i uroczysty, co rozwija także wspólnotowy wymiar wiary⁸¹. Należy liturgię sprawować z prawdziwą radością i prostotą, a jednocześnie szacunkiem, ponieważ jest ona przestrzenią *sacrum* oraz zawiera wezwanie do osobistej świętości⁸². Należy ponownie odkryć wartość świadomego i wiernego w niej uczestnictwa, jako działania darmowej łaski, dzięki której człowiek może przyjmować Ciało Pańskie, a także prawdę i miłość⁸³. Potrzeba czynić starania, aby piękno Bożego misterium w większym stopniu zostało wyrażane w samym akcie celebracji, co w konsekwencji zapewnia duchowe owoce⁸⁴. Przyczynia się do tego obfita w treść symbolika liturgii. Stanowi ona element komunikacji, który powinien wyraźnie wybrzmieć. Dzięki tradycjom liturgicznym Kościoła nowe języki i

⁷⁵ Por. Benedykt XVI. *Kapłani darem dla Kościoła i świata. 5 maja*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 49-50.

⁷⁶ Por. Benedykt XVI. *Kościół musi się wciąż nawracać. 25 września – Fryburg. Spotkanie z katolikami zaangażowanymi w Kościele i społeczeństwie*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 39.

⁷⁷ Benedykt XVI. *Kościół musi nieustannie odnawiać swoją misję ewangelizacyjną. 14 V – Przemówienie do uczestników zgromadzenia zwyczajnego Najwyższej Rady Papieskich Dział Misyjnych* s. 29.

⁷⁸ Por. Tamże.

⁷⁹ Por. Benedykt XVI. *Św. Julianna z Cornillon. 17 listopada*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2011 s. 48.

⁸⁰ Por. Benedykt XVI. *Kapłani darem dla Kościoła i świata. 5 maja* s. 50.

⁸¹ Por. Benedykt XVI. *W trosce o wiarę i kult Eucharystii. 19 IX – Do nowo mianowanych biskupów uczestniczących w kursie formacyjnym*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2005 s. 26.

⁸² Por. Benedykt XVI. *Niech Kongres będzie dla was owocnym doświadczeniem komunii z Chrystusem. 17 VI – Przesłanie na 50. Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny w Dublinie*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 41.

⁸³ Por. Benedykt XVI. *Chleb, który prawdziwie zaspokaja głód człowieka. 29 lipca – Castel Gandolfo*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2012 s. 50.

⁸⁴ Por. Benedykt XVI. *Kościół w Rzymie jest solidarny z ubogimi i cierpiącymi. 31 XII – Nieszpory na zakończenie 2010* s. 21.

formy przekazu zostają oczyszczane i udoskonalane⁸⁵. Piękno liturgii czyni bowiem nową ewangelizację trwałą i efektywną, daleko bardziej niż innowacje i subiektywne dostosowania⁸⁶.

Liturgia oznacza wejście w sferę największej bliskości z Chrystusem, co wymaga zażyłości. Istnieje jednak niebezpieczeństwo postrzegania *sacrum* jako czegoś zwyczajnego. W konsekwencji bojaźń, która jest przejawem czci, ulega osłabieniu. Przyzwyczajenia powodują, że człowiek nie dostrzega już nowości i wielkości obecności Boga oraz Jego daru. Jeśli obojętność w tej dziedzinie przejawia duchowny, osłabia wówczas wiarę innych uczestników liturgii. Nie przyczynia się natomiast do odnowienia wiary tych ochrzczonych, którzy biorą pewien udział w liturgii, jednak z powodów innych niż wiara. Należy zatem stale przeciwstawiać się przyzwyczajeniom do rzeczywistości nadzwyczajnej, jaką jest liturgia. Jest to możliwe poprzez uznawanie własnej niedoskonałości i przyjmowanie Bożej łaski⁸⁷.

Temat świadomego uczestnictwa w liturgii i podejmowania misji, Benedykt XVI podjął słowach skierowanych do ministrantów podczas jednej z audiencji generalnych w 2006 r. Można je jednak odnieść w pewien sposób do wszystkich wiernych oraz kwestii nowej ewangelizacji. Papież mówił, że pełnienie liturgicznej służby ołtarza samo w sobie jest świadectwem wiary wobec pozostałych uczestników liturgii. Również oni swoją obecnością dają wyraz wiary w Chrystusa wobec siebie wzajemnie. Pobożność wyrażana w skupieniu, postawie ciała, gestach, śpiewie i odpowiedziach, oddziałuje skutecznie na poszczególnych członków zgromadzenia liturgicznego. Odkrywanie stale na nowo bliskiej obecności Boga w liturgii pozwala uniknąć rutyny w jej przeżywaniu. Właściwe uczestnictwo w liturgii prowadzi do apostołstwa i służby w środowiskach życia codziennego, począwszy od rodziny, a szczególnie wobec osób chorych i zmarginalizowanych⁸⁸.

Znaczenie liturgii w nowej ewangelizacji uwydatnia pytanie: kto zbawia człowieka i świat? Jedyna prawdziwa odpowiedź brzmi: Jezus Chrystus. Jego zaś działanie urzeczywistnia się poprzez Kościół w liturgii. Oprócz odpowiedniej katechezy na ten temat, konieczna jest właściwa postawa duchownego w postaci dyspozycyjności, ofiarności i wrażliwości. Jako taka może być ona dla kogoś argumentem za odnowieniem praktyki życia chrześcijańskiego. Tym bardziej, gdy współcześnie z jednej strony człowiek oddala się od Kościoła, z drugiej zaś nadal

⁸⁵ Por. Benedykt XVI. *Nowe i kreatywne języki, pozwalające prowadzić dialog ze wszystkimi*. 13 XI – Przemówienie do uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady Kultury s. 27.

⁸⁶ Por. Benedykt XVI. *La voce della Chiesa. Benedetto XVI a vescovi della Conferenza episcopale francese in visita «ad limina Apostolorum»*. „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie. 18.11.2012 s. 7.

⁸⁷ Por. Benedykt XVI. *Kapłan musi czuwać, żeby świat był wrażliwy na Boga*. 20 III – Msza św. Krzyżma w Wielki Czwartek. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2008 s. 7.

⁸⁸ Por. Benedykt XVI. *Bądźcie zawsze przyjaciółmi i apostołami Jezusa*. 2 sierpnia. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2006 s. 25.

odczuwa potrzebę i poszukuje duchowości oraz form jej celebracji. Potrzeba, aby kapłan był świadomy bycia narzędziem i tylko narzędziem, zbawczego działania Boga. Dzięki temu staje się pokorny, w myśl jednej z opisanych zasad nowej ewangelizacji, a także rzetelny w przestrzeganiu prawa kanonicznego, dotyczącego liturgii⁸⁹.

Prymat funkcji uświęcania oraz właściwą interpretację duszpasterstwa sakramentalnego obrazuje sytuacja z życia św. Jana Marii Vianney'a, którą przytoczył papież⁹⁰. Do proboszcza z Ars przyszedł człowiek, który twierdził, że nie wierzy i chciał podjąć dyskusję. Święty skutecznie doprowadził go do wiary. Wskazał mu na konfesjonał i powiedział: „Nie jestem mocny w prowadzeniu dyskusji, lecz jeśli potrzebujesz pocieszenia, uklęknij tutaj i wierz mi, że wielu przed tobą już to uczyniło i żaden tego potem nie żałował”⁹¹.

Na ów prymat wskazuje również, zdaniem papieża wysoce słuszna, logika pracy uczestników Soboru Watykańskiego II⁹². W opinii Benedykta XVI, uchwalenie *Konstytucji o liturgii świętej* «*Sacrosanctum Concilium*»⁹³ jako pierwszego w kolejności dokumentu było podkreśleniem znaczenia kultu Bożego, który wyraża pierwszeństwo Boga, kształtuje Kościół i jego misję oraz wskazuje człowiekowi prawdziwy kierunek życia. Refleksję nad nową ewangelizacją należy zatem rozpoczynać od Boga, „celebrowanego, wyznawanego i zaświadczanego”⁹⁴. Sobór ustalił aktualną również dzisiaj hierarchię tematów i zadań Kościoła, co do ich ważności. Absolutny prymat Boga i łaski jest determinujący dla działań misyjnych. Ukierunkowanie na Boga pozwala na uczestnictwo w Jego dziele. Liturgia określa ewangelizację. Tak pierwsza, jak i w konsekwencji druga, nie polegają na tym, aby „coś zrobić” lub zaprezentować siebie. Celem obydwu jest poznanie i umiłowanie Boga, wyrażające się w praktyce życia chrześcijańskiego⁹⁵.

Poprzez sprawowanie liturgii, szczególnie Eucharystii, głoszenie słowa Bożego na nowo jest stawiane jako cel. Wyrazem tego jest polecenie, kończące obrzęd Mszy św., wzorowane na nakazie misyjnym Chrystusa: „Idźcie” (Mt 28, 19). Liturgia oznacza powołanie człowieka „ze świata” oraz jego posłanie „do świata”, aby przekazywał to, co usłyszał i czego doświadczył. Poprzez liturgię, w sposób wyjątkowy odczuwalna jest potrzeba ewangelizacji, o

⁸⁹ Por. Benedykt XVI. *Kapłani darem dla Kościoła i świata*. 5 maja s. 50.

⁹⁰ Por. Tamże.

⁹¹ A. Monnin. *Zapiski z Ars*. Warszawa 2012 s. 211-212.

⁹² Por. Benedykt XVI. *Sobór źródłem entuzjazmu i nadziei*. 14 II – Przemówienie do duchowieństwa diecezji rzymskiej. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2013 s. 30.

⁹³ Sobór Watykański II. *Konstytucja o liturgii świętej* «*Sacrosanctum Concilium*». W: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Red. M. Przybył. Poznań 2008 s. 48-107.

⁹⁴ Benedykt XVI. *Wskazania duszpasterskie na nasze czasy*. 24 V – Przemówienie do uczestników zgromadzenia ogólnego Konferencji Episkopatu Włoch. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 30.

⁹⁵ Por. Benedykt XVI. *Liturgia jest służbą i uczestnictwem w dziele Bożym*. 26 września. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2012 s. 45-46.

czym świadczy fakt rozpoznania Chrystusa przez uczniów w drodze do Emaus po łamaniu chleba oraz opowiedzenia przebiegu spotkania Jedenastu (Łk 24, 33-34)⁹⁶. „Liturgia chrześcijańska jest liturgią w drodze, liturgią pielgrzymowania zmierzającego do przeobrażenia świata, które dokona się wtedy, gdy «Bóg będzie wszystkim we wszystkich» (1 Kor 15, 28)”⁹⁷.

Relacja nowej ewangelizacji i liturgii oznacza włączenie wymiaru poznania intelektualnego w doświadczenie spotkania Boga obecnego i działającego w obrzędach (por. AM 165). W ten sposób dokonuje się tzw. ewangelizacja mistagogiczna (por. KL 64), rozpoczynająca się od liturgii i poprzez liturgię. Łączenie jej z misją było jednym z głównych kierunków działalności Stolicy Apostolskiej, jak to wyraził Benedykt XVI. Liturgia, a szczególnie Eucharystia, jest centrum rozszerzania się ewangelicznego zaczynu, „siłą napędową” formowania społeczności ludzkiej oraz zadatkiem przyszłego królestwa. Skoro misja Kościoła przedłuża misję Chrystusa, to zasadniczym tego ogniwem jest Eucharystia i liturgia⁹⁸.

Benedykt XVI przypomniał, że o doniosłym znaczeniu liturgii, a szczególnie Mszy św. w ewangelizacji mówili jego poprzednicy. Doświadczenie zaś całkowicie potwierdza, że pamięć o centralnym miejscu misterium Chrystusa, realnie obecnego w liturgii, spełnia rolę nieodzowną w powstawaniu żywych i trwałych wspólnot kościelnych⁹⁹. W liturgii sprawowanej tak we wspólnocie parafialnej, jak i ruchach kościelnych, należy stanowczo podkreślać owo centralne miejsce Chrystusa. W przeciwnym razie liturgia nie jest chrześcijańska. Potrzeba świadomości, że nie jest ona czynności „naszą” lub „moją”, ale działaniem Boga poprzez Kościół w ludziach i z ludźmi. Sprawowana w danym miejscu i czasie, zawsze pozostaje liturgią katolicką w komunii z papieżem, biskupami i wiernymi każdej epoki i obszaru. Zachowuje przy tym bogactwo tradycji lokalnych, choć odzwierciedla formy Kościoła powszechnego¹⁰⁰. W ten sposób liturgia odzwierciedla znaczenie nowej ewangelizacji jako działalności o charakterze powszechnym, co do miejsca i czasu, prowadzonej przez Kościół i w jego imieniu. Podobnie jak w tradycji liturgicznej, niejednokrotnie formy przekazu różnią się lokalnie, jednak z zachowaniem tego, co wspólne.

⁹⁶ Por. Benedykt XVI. *Zglobalizowany świat pilnie potrzebuje ewangelizacji. Orędzie na Światowy Dzień Misyjny 2011 r.* s. 6.

⁹⁷ J. Ratzinger. *Duch liturgii*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XI. Lublin 2012 s. 54.

⁹⁸ Por. Benedykt XVI. *Siła, która jednoczy Kościół i ludzi między sobą. 11 XI – Przemówienie do uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiego Komitetu ds. Międzynarodowych Kongresów Eucharystycznych*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2011 s. 29.

⁹⁹ Por. Benedykt XVI. *Głosie wszystkim Ewangelię życia i nadziei. 12 I – Do członków Drogi Neokatechumenalnej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2006 s. 24.

¹⁰⁰ Por. Benedykt XVI. *Liturgia chrześcijańska jest kultem otwartego nieba dla wszystkich. 3 października*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2012 s. 41.

Liturgia i Eucharystia stanowią źródło wszelkiego zaangażowania misyjnego Kościoła. Tam, gdzie zaniedbywane jest sprawowanie Eucharystii, łączność słowa i sakramentu nie jest widoczna, a dana wspólnota zatracą swoją prawdziwą tożsamość. Jedynie, kiedy wspólnota ewangelizacyjna jest jednocześnie wspólnotą eucharystyczną, może przekazywać samego Chrystusa, a nie jedynie pewne idee lub wartości, nawet jeżeli są one ważne i wzniosłe. Przez wieki Eucharystia i liturgia kształtowały osoby i działalność misyjną świętych, zarówno stanu duchownego, jak i świeckiego¹⁰¹.

W liturgii realizuje się to, czego człowiek nie może dokonać własnym wysiłkiem na rzecz ewangelizacji, której rezultatów oczekuje. Poprzez liturgię Kościół najskuteczniej wskazuje na Innego, do którego spotkania prowadzi poprzez ewangelizację¹⁰². Jej założeniem zaś nie jest skuteczność w sensie psychologicznym lub społecznym, ale skuteczność obecności Boga w życiu człowieka. Głoszenie słowa bez łączności z liturgią i Eucharystią jest pozbawione zbawczej skuteczności. Nowa ewangelizacja związek wymiaru ściśle duszpasterskiego z wymiarem eucharystyczno-ofiarniczym¹⁰³.

Dla człowieka współczesnego, również chrześcijanina, często miarą wiarygodności jest to, co namacalne i weryfikowalne empirycznie. Jego materialistyczne spojrzenie na rzeczywistość utrudnia otwarcie na Boga. Tymczasem poprzez znaki i gesty liturgiczne może on uświadomić sobie konkretność i aktualność odkupienia. Słowo „dziś” w liturgii nie jest bowiem pozbawione sensu, ale oznacza, że tajemnica Chrystusa przenika całą historię. Owo rzeczywiste „dziś” umożliwia ono ponowne rozpoznanie i przyjęcie Jego Osoby¹⁰⁴.

Jeżeli liturgia jest przeżywana w jej autentycznym duchu, staje się zawsze fundamentalną szkołą, w której człowiek poznaje wiarę teologalną, obejmującą cały jego byt. W ten sposób odkrywa również swoją rolę w Kościele oraz uczy się współuczestnictwa w nowej ewangelizacji¹⁰⁵. Uczestnictwo to obrazuje liturgia, a szczególnie sakrament jako najwyższa forma kultu. Oznaczają one, że uprzednie w stosunku do aktywności człowieka jest działanie Boga. Uzdalnia On człowieka poznania Go i miłowania, posługując się rzeczami materialnymi, włączonymi w sprawowanie liturgii. W taki również sposób dokonuje się wpływ

¹⁰¹ Por. Benedykt XVI. *Czas modlitwy i refleksji. 2 X – Rozważanie Ojca Świętego przed modlitwą «Anioł Pański»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2006 s. 9.

¹⁰² Por. Benedykt XVI. *Wydarzenia minionego roku wskazują drogę ku przyszłości. 22 XII – Do Kurii Rzymskiej* s. 11.

¹⁰³ Por. Benedykt XVI. *Sprawowanie Najświętszej Ofiary jest misją. 29 IV – Homilia podczas Mszy św. w Niedzielę Dobrego Pasterza i święcenia kapłańskie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2012 s. 21.

¹⁰⁴ Por. Benedykt XVI. *Odwieczny wszedł w granice czasu i przestrzeni. 21 XII 2011 r. – Audiencja generalna w Auli Pawła VI*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 12.

¹⁰⁵ Por. Benedykt XVI. *Świadkowie Boga, który jest blisko. 1 XII – Homilia podczas I Nieszporów Adwentu*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2013 s. 33.

łaski na człowieka w działalności ewangelizacyjnej¹⁰⁶. Jej swoisty kształt oraz impuls nadane w wydarzeniu Pięćdziesiątnicy, odnawiają się stale szczególnie poprzez czynności liturgiczne¹⁰⁷.

Zgodnie z założeniem, że nowa ewangelizacja dotyczy przede wszystkim duszpasterstwa zwyczajnego i liturgii, należy ukazywać wartość niedzieli jako dnia Pańskiego. W nim wyraża się misterium paschalne jako zasada życia chrześcijańskiego. Pewnym znakiem czasu jest fakt, że niedziela jest określana jako weekend. Została w ten sposób zatracona jej istota jako pierwszego dnia oraz nowego początku życia Kościoła i człowieka. Należy zatem przypominać o dwóch wymiarach tego dnia jako spotkania ze Stwórcą i Zmartwychwstałym¹⁰⁸.

Potrzeba podjąć refleksję, w jaki sposób połączyć kulturę weekendu z niedzielą i tak spożytkować ten czas, aby służyć rozwijaniu prawdziwej wolności. Zdaniem J. Ratzingera, należy z jednej strony należeć ożywić duszpasterstwo zwyczajne poprzez wzajemną otwartość wspólnot. Z drugiej zaś potrzeba kształtowania w świadomości wiernych wizji wspólnoty parafialnej jako wewnętrznej ojczyzny, co wskaże prawdziwy cel, poszukiwany w dzisiejszym społeczeństwie. Jest nim autentycznie braterska wspólnota i pewien kontrast między nią, a indywidualistycznym stylem życia. Wyrazem poszukiwania takiego celu jest przeżywanie niedzieli i weekendu na sposób rozrywkowy¹⁰⁹.

Do uświadomienia sobie znaczenia niedzielnej liturgii, w pewnym stopniu przyczynia się już nazywanie niedzieli dniem Pańskim. Ponowne odkrycie wartości udziału w niedzielnej Eucharystii umożliwia podejmowanie ewangelizacji z nowym rozmachem¹¹⁰. W tym celu należy wzmacniać misyjny wymiar zwyczajnego duszpasterstwa, tak aby wierni, już poprzez udział w niedzielnej liturgii, mogli stawać się wiarygodnymi uczniami i świadkami Chrystusa¹¹¹.

W wizji niedzieli jako czasu wyłącznie wolnego i pozbawionego odniesienia do Boga, udział w Eucharystii jest postrzegany jako niedogodność. Jeżeli jednak człowiek sam zrozumie istotę tego dnia i na nowo uwierzy, świadomie i dobrowolnie uzna udział w niedzielnej liturgii

¹⁰⁶ Por. Benedykt XVI. *Nieśmy światu radość płynącą z prawdy o Bogu z nami. I IV – Msza św. Krzyżma w Wielki Czwartek*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2010 s. 27.

¹⁰⁷ Por. Benedykt XVI. *Duch Święty prowadzi nas ku wyżynom Boga. 27 V – Homilia w uroczystość Zesłania Ducha Świętego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 34.

¹⁰⁸ Por. Benedykt XVI. *Sobór źródłem entuzjazmu i nadziei. 14 II – Przemówienie do duchowieństwa diecezji rzymskiej* s. 31.

¹⁰⁹ Por. J. Ratzinger. *Znaczenie niedzieli dla modlitwy i życia chrześcijanina*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XI. Lublin 2012 s. 241.

¹¹⁰ Por. Benedykt XVI. *W Eucharystii Chrystus żyje wśród nas i dla nas. Msza św. na zakończenie XXIV Kongresu Eucharystycznego we Włoszech*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2005 s. 10.

¹¹¹ Por. Benedykt XVI. *Bilans mijającego roku, który dobiega końca. 31 XII – Homilia podczas Nieszporów na zakończenie 2012 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2013 s. 15.

za swoją powinność oraz główny moment czasu wolnego. Wyjaśnianie przez Kościół znaczenia obowiązku uczestnictwa w niedzielnej Mszy św. nie jest i nie może być wyrazem pozytywizmu ani pragnienia władzy. Potrzeba budzić świadomość, że Kościół nie organizuje święta ku własnej czci, ale przeciwnie, Bóg przygotowuje spotkanie z człowiekiem¹¹².

Benedykt XVI osobiście przekonywał wiernych, aby nigdy nie zaniedbywali udziału w niedzielnej Eucharystii jako spotkania ze Zmartwychwstałym. Mówił, że nie stanowi ona dodatkowego obciążenia, ale zapewnia prawdziwą inspirację na pozostałą część tygodnia¹¹³. Argumentował, że bez Eucharystii cnoty wiary, nadziei i miłości ulegają osłabieniu. Wzywał do coraz bardziej starannego przygotowywania celebracji eucharystycznych, szczególnie niedzielnych, aby umożliwić wiernym owocniejszy udział w liturgii i dzięki temu przyczynić się do ewangelicznego stylu ich życia. Przekonywał, że poprzez udział w Eucharystii, człowiek odczuwa potrzebę mówienia innym o Chrystusie i świadczenia o Nim własnym postępowaniem, a także staje się do tego zdolny¹¹⁴. Przypominał o znaczeniu Eucharystii tak w życiu indywidualnym, jak i wspólnotowym. Zachęcał do ponownego odkrycia wartości niedzielnej liturgii jako centralnego wydarzenia tego dnia, a także poświęcenia go Bogu i wspólnocie, która jest otwarta i gotowa przyjąć osobę cierpiącą¹¹⁵. Mówił o spotykaniu się z innymi w celu pogłębiania wiary i wiedzy na temat liturgii Eucharystii, którą nazwał „tajemnicą wiary *par excellence*”¹¹⁶.

Z takim apelem zwracał się szczególnie do młodzieży. Przekonywał, że ich przyjaźń z Chrystusem staje się tym bardziej autentyczna, im bardziej czerpią z Eucharystii i słowa Bożego poprzez wierny udział w niedzielnej liturgii¹¹⁷. Zachęcał do znajdowania w Eucharystii źródła własnej wiary i świadectwa chrześcijańskiego życia, a także częstego korzystania z sakramentu pokuty i pojednania i przyjęcia bierzmowania, jeśli ktoś jeszcze tego nie uczynił.

¹¹² Por. Benedykt XVI. *Eucharystia musi być centrum waszego życia. 21 sierpnia – Msza św. na zakończenie Światowego Dnia Młodzieży*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2005 s. 27.

¹¹³ Por. Benedykt XVI. *Wszyscy święci Papieża. 13 kwietnia*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2011 s. 56.

¹¹⁴ Por. Benedykt XVI. *Nie lękajcie się iść pod prąd. 8 V – Przemówienie podczas spotkania w weneckiej bazylice św. Jana Chrzyciela de la Salle*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 43.

¹¹⁵ Por. Benedykt XVI. *Z góry Tabor na Golgotę drogą miłości. 4 III – Homilia podczas Mszy św. w parafii św. Jana Chrzyciela de la Salle*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2012 s. 43.

¹¹⁶ Benedykt XVI. *Zafascynowani pięknem miłości Chrystusa, bądźcie zawsze Jego wiernymi uczniami. 20 VIII – Czuwanie modlitewne z młodzieżą na lotnisku Cuatro Vientos*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 22.

¹¹⁷ Por. Benedykt XVI. *Dążcie do wzniosłych ideałów i bądźcie święci! 2 VI – Spotkanie z młodzieżą, która przyjmuje sakrament bierzmowania*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 16.

Stwierdził, że Eucharystia i bierzmowanie są sakramentami misji, ponieważ prowadzą do wyznawania wiary bez lęku¹¹⁸.

Znaczenie liturgii w nowej ewangelizacji i niewystarczalność jedynie głoszenia obrazuje sytuacja, wynikająca z niedostatku kapłanów, szczególnie w Europie Zachodniej. W latach 1977-1982, kiedy J. Ratzinger był biskupem Monachium i Freising, niejednokrotnie zastępowano z tego powodu Eucharystię liturgią słowa. We Francji posługiwano się określeniem: „pod nieobecność kapłana”, które później zastąpiono słowami: „w oczekiwaniu na kapłana”, aby uniknąć protestantyzacji i zaniku świadomości znaczenia sakramentu. Wszak słowo Boże można rozważać również poza kościołem i liturgią. Owo oczekiwanie na kapłana oznacza oczekiwanie na sakrament, a więc samego Chrystusa, który jest obecny w sposób cielesny¹¹⁹. Ponadto, celebrowanie Eucharystii zawsze pozostaje niezastąpionym miejscem głoszenia i słuchania słowa Bożego, a więc nowej ewangelizacji¹²⁰. We współczesnej kulturze rozproszenia i nieuwagi, liturgia jest jedyną w swoim rodzaju „szkołą” słuchania, niezbędną zanim nastąpi mówienie o Bogu i człowieku¹²¹.

Relacja Eucharystii i nowej ewangelizacji nie oznacza, że Msza św. jest akcją propagandową, której celem jest zdobywanie nowych zwolenników chrześcijaństwa. Taki pogląd jest szkodliwy zarówno dla liturgii, jak i misji. Adekwatnym określeniem jest Eucharystia jako „mistyczne centrum chrześcijaństwa”¹²². Bóg wychodzi z niego ku człowiekowi i ku sobie go prowadzi. Nowa ewangelizacja nie będzie akcją propagandową wyłącznie, jeśli będzie wychodzeniem od Boga i prowadzeniem do Niego. Koniecznym tego warunkiem jest źródło inne niż ludzkie planowanie i strategie działania. Jest nim Eucharystia. Źródło to św. Teresa od Dzieciątka Jezus nazywała „sercem” i „miłością”. Zatem relację Eucharystii i liturgii oraz nowej ewangelizacji oddaje patronat karmelitanki klauzurowej nad misjami. Eucharystia jest wychodzeniem od Chrystusa do ludzi, którzy później stają się owym „sercem” i „miłością” Kościoła. Kiedy Msza św. jest sprawowana z wiarą i szacunkiem, wyłącznie w celu podobania się Bogu, rodzi się wiara, która stanowi dynamiczne źródło misji¹²³.

¹¹⁸ Por. Benedykt XVI. *Misjonarze nowej ewangelizacji. Orędzie na Światowy Dzień Młodzieży 2013 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2013 s. 17.

¹¹⁹ Por. Benedykt XVI. *Spotkanie Benedykta XVI z duchowieństwem diecezji Aosta. Introd, 25 lipca 2005 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2005 s. 38.

¹²⁰ Por. Benedykt XVI. *Kościół w Rzymie jest solidarny z ubogimi i cierpiącymi. 31 XII – Nieszpory na zakończenie 2010 s. 21.*

¹²¹ Por. Benedykt XVI. *Chrześcijański sens «carpe diem». 27 stycznia.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2013 s. 49.

¹²² J. Ratzinger. *Eucharystia a misja.* W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia.* Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XI. Lublin 2012 s. 397.

¹²³ Por. Tamże s. 398-399.

Związek liturgii i nowej ewangelizacji oddaje również porównanie Eucharystii do swego rodzaju „antidotum” na postawy kultury indywidualistycznej i materialistycznej. Poprzez udział we Mszy św., w świadomości chrześcijan kształtowana jest logika wspólnoty, służby i dzielenia się, to znaczy logika Ewangelii. W starożytności, takim stylem życia wierni wyróżniali się w ówczesnym społeczeństwie. Źródłem ich postawy była Eucharystia, o której męczennicy z Abiteny w Afryce Północnej w 304 r. mówili: „Sine Dominico non possumus”. W kolejnych wiekach, niezależnie od okoliczności i ludzkich błędów, Kościół stanowił ewangeliczny zaczyn w świecie dzięki Eucharystii. Szczególne znaczenie udział w niedzielnej liturgii miał dla mieszkańców krajów poddanych rządowi totalitarnym. Wartość liturgii i Eucharystii nie ulega zmianie i nadal pozostaje źródłem tych owoców nowej ewangelizacji, których Kościół słusznie się spodziewa. Uzdrawiająca wspólnota człowieka z Chrystusem w Eucharystii umożliwia odnalezienie upodobania rozumu do prawdy i woli do dobra¹²⁴.

Benedykt XVI podjął temat liturgii i nowej ewangelizacji w rozmowie z duchownymi diecezji Aosta we Włoszech. Nie wskazywał wówczas konkretnych rozwiązań. Mówił jednak, że dzisiejsze społeczeństwa cechuje wysoka mobilność i elastyczność. Stwierdził, że młody człowiek może przemierzyć dystans kilkudziesięciu kilometrów do miejsc rozrywki, tak jak może pokonać odcinek kilku kilometrów do kościoła. Jednak od argumentów dotyczących logistyki, ważniejsze są te, ukazujące wartość i ludzką potrzebę bycia z Chrystusem i Kościołem oraz ewangelicznego życia¹²⁵.

Podobnie jak w głoszeniu słowa Bożego, istotnym aspektem udziału w niedzielnej liturgii, który potrzeba ponownie odkryć i odpowiednio realizować jest radość. Pozostaje ona w zależności z częstotliwością i gorliwością uczestnictwa w Eucharystii¹²⁶. Liturgia w sposób szczególny służy wyrażaniu przez Kościół tej radości, której źródłem jest Chrystus. Dzięki temu jest ona później przekazywana światu¹²⁷.

Innym aspektem niedzieli, na który Benedykt XVI zwrócił uwagę jest wspomniana już wolność. Określenie „dzień Pański” oznacza, że jest to również „dzień człowieka”, w którym ten staje się wolny. W nawiązaniu do opisu biblijnego stworzenia, papież stwierdził, że wolność ludzi była zamysłem Stwórcy. Przestrzenią jej realizacji jest liturgia. Wolność dla Boga jest

¹²⁴ Por. Benedykt XVI. *Święto Eucharystii, bez której Kościół nie może istnieć*. 26 czerwca. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2011 s. 49.

¹²⁵ Por. Benedykt XVI. *Spotkanie Benedykta XVI z duchowieństwem diecezji Aosta. Introd*, 25 lipca 2005 r. s. 38.

¹²⁶ Por. Benedykt XVI. *Eucharystia skarbem Kościoła*. 4 września – Castel Gandolfo. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2005 s. 51.

¹²⁷ Por. Benedykt XVI. *Orędzie na XXVII Światowy Dzień Młodzieży* s. 11.

wolnością dla człowieka. To znaczy, że stawanie w obronie chrześcijańskiego charakteru niedzieli i dni świątecznych, jest również obroną samego człowieka i jego wolności¹²⁸.

Myśl, że sakramentów i głoszenia słowa Bożego nie należy nigdy pojmować jako odrębnych, wyraził papież również w kontekście sakramentu pokuty i pojednania. Owa jedność jest zakorzeniona w tajemnicy Wcielenia. Stanowi ona sugestię, że celebrowanie tego sakramentu sama w sobie już jest głoszeniem. W ten sposób urzeczywistnia się nowa ewangelizacja. Spowiedź sakramentalna jest jej „drogą”. Oznacza to, że dynamizm nowej ewangelizacji pochodzi również ze świętości członków Kościoła, ich osobistego i wspólnotowego nawrócenia, przez co upodabniają się do Chrystusa. Prawdziwe nawrócenie stanowi „siłę napędową” każdej reformy i działalności ewangelizacyjnej. Jedynie ten człowiek, który poddaje się odnawiającemu działaniu łaski w spowiedzi sakramentalnej, może przekazywać innym nowość Ewangelii.

W tej kwestii Benedykt XVI powtórzył apel św. Jana Pawła II, zawarty w liście apostolskim *Novo millennio ineunte*: „Pragnę (...) wezwać do podjęcia z nową odwagą duszpasterską codziennej pedagogii chrześcijańskiej wspólnoty, która potrafi przekonująco i skutecznie zachęcać do praktyki Sakramentu Pojednania” (37). Zadaniem nowej ewangelizacji jest umożliwienie współczesnemu człowiekowi poznanie wizerunku Chrystusa, „w którym Bóg ukazuje nam swoje oblicze i w pełni jedna nas ze sobą. Trzeba dołożyć starań, aby wierni odkrywali to oblicze Chrystusa także przez Sakrament Pokuty” (tamże). Powołaniem chrześcijan jest przedstawiać realną możliwość tego spotkania z Chrystusem w sakramentalnej spowiedzi. Tym bardziej, gdy współcześnie panuje kryzys wychowawczy i kwestionowana jest możliwość samego wychowania jako stopniowego poznawania prawdy i sensu rzeczywistości, a zatem poznawania Boga jako Prawdy¹²⁹.

Spowiedź sakramentalna w sposób niezastąpiony umożliwia spojrzenia na siebie w perspektywie Objawienia i skłania do postawy uczciwości wobec własnej osoby. Ukazuje wzór prawdziwej pokory, koniecznej w nowej ewangelizacji zgodnie z myślą Benedykta XVI¹³⁰. Wierne sprawowanie tego sakramentu jest szczególnym zobowiązaniem kapłanów, będących narzędziami odnawiania relacji człowieka z Bogiem. W ramach spowiedzi spotykają oni ludzi, pragnących zmiany, odczuwających potrzebę miłosierdzia oraz ostatecznie, ponownego

¹²⁸ Por. Benedykt XVI. *Szczęśliwe dzieciństwo każdemu z nas daje przedsmak raju. 2 VI – Rozmowa Papieża z uczestnikami spotkania rodzin podczas Święta Świadectw*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 21.

¹²⁹ Por. Benedykt XVI. *Spowiedź sakramentalna siłą nowej ewangelizacji. 9 III – Przemówienie do uczestników kursu dla spowiedników*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 47-48.

¹³⁰ Por. Benedykt XVI. *List do seminarzystów*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2010 s. 5.

doświadczenia obecności i działania Chrystusa. Opisane wcześniej porównanie nowej ewangelizacji do dynamiki wzrostu ziarna zdaje się szczególnie trafne w tym sakramencie, gdzie kapłan jest współtwórcą i uczestnikiem wielu możliwych „nowych początków”¹³¹.

W tym sensie jawi się pedagogiczny aspekt spowiedzi sakramentalnej, który ma znaczenie zarówno duchowe, jak i duszpasterskie. Niekiedy nie jest on wystarczająco uwzględniany. Pierwszorzędne znaczenie mają obiektywne skutki sakramentu pokuty i pojednania oraz sprawowanie go zgodnie z przepisami liturgicznymi. Jednak trzeba zwrócić uwagę na jego wpływ na osobistą wiarę zarówno szafarza, jak i penitenta. Spowiednik jest świadkiem tylu wyznań wiary, ilu penitentów przyjmuje. Może od nich uczyć się prawdziwego życia duchowego, rzetelnego rachunku sumienia, żalu i posłuszeństwa wobec wskazań Kościoła. W ten sposób odbiera lekcję wiary i pokory oraz uświadamia sobie własną tożsamość i misję. Dla penitenta sakrament pokuty i pojednania stanowi naukę szczerzej refleksji nad własną osobą i postępowaniem oraz konfrontacji własnych decyzji z prawdą Ewangelii. Współcześnie, spowiedź sakramentalna jest być może jedyną dla człowieka okazją, aby został w pełni wysłuchany i zaakceptowany jako osoba, przy rzetelnej ocenie jego czynów. Takie potraktowanie penitenta stanowi ludzki znak dobroci i otwartości Boga. Przyczynia się do wzrostu również jego wiary i pokory¹³². Dlatego nie należy nigdy godzić się z faktem, że nikt nie przychodzi do konfesjonału lub poprzestawać na stwierdzeniu, że wierni zniechęcili się do sakramentalnej spowiedzi¹³³.

Sakrament pokuty i pojednania ukazuje, że nowość, również jako zasada współczesnej ewangelizacji, nie polega na odrzuceniu przeszłości lub wyparciu jej z pamięci, ale przede wszystkim na ponownym przyjęciu odnawiającej obecności i działania Chrystusa. Zatem nowa ewangelizacja rozpoczyna się także od konfesjonału, gdzie dokonuje się spotkanie ludzkiej potrzeby nieskończoności z miłosierdziem Boga jako jednie właściwą na nią odpowiedzią¹³⁴. Zgodnie ze słowami Benedykta XVI, konieczny jest powrót do konfesjonału i częste w nim przebywanie. Wobec swoistego kryzysu sprawowania tego sakramentu, duchowni są szczególnie odpowiedzialni za formowanie ludu Bożego w prawdzie radykalnych zasad Ewangelii. Do skutecznego wypełniania tego zadania przyczynia się istotnie ich osobista

¹³¹ Benedykt XVI. *Spowiedź sakramentalna siłą nowej ewangelizacji. 9 III – Przemówienie do uczestników kursu dla spowiedników* s. 48.

¹³² Por. Benedykt XVI. *W kwestii zła w człowieku i historii ostatnie słowo należy do Boga. 25 III – Przemówienie do uczestników kursu dla spowiedników zorganizowanego przez Penitencjarę Apostolską. „L'Osservatore Romano”* wyd. polskie 5:2011 s. 23-24.

¹³³ Por. Benedykt XVI. *Bądźcie wiernymi przyjaciółmi Jezusa jak Ojciec Pio. Spotkanie z duchowieństwem i młodzieżą. „L'Osservatore Romano”* wyd. polskie 10:2009 s. 15.

¹³⁴ Benedykt XVI. *Spowiedź sakramentalna siłą nowej ewangelizacji. 9 III – Przemówienie do uczestników kursu dla spowiedników* s. 48.

asceza, komunია z Bogiem oraz stały rozwój intelektualny w zakresie teologii moralnej i nauk humanistycznych¹³⁵.

Prawda o sprawowaniu sakramentu pokuty i pojednania odnosi się szczególnie do duchownych jako penitentów. Współpracownikiem nowej ewangelizacji jest ten kapłan, który jako pierwszy na nowo uznaje własną potrzebę sakramentalnego rozgrzeszenia i regularnie o nie prosi. Wówczas dokonuje się odnowienie jego relacji z Chrystusem rozpoczętej w sakramencie chrztu i ostatecznie ukształtowanej w kapłaństwie. Życzeniem Benedykta XVI dla kapłanów było, aby nowość Chrystusa stanowiła dla nich zawsze najważniejszy cel i rację kapłańskiego życia. Dzięki temu „każda spowiedź, po której każdy chrześcijanin wyjdzie odnowiony, będzie stanowił krok naprzód w nowej ewangelizacji”¹³⁶.

W każdym z sakramentów łaska oddziałuje poprzez elementy stworzenia. Człowiek dostrzega w ten sposób jedność stworzenia i odkupienia. Liturgia stanowi wyraz cielesności wiary, obejmującej ciało i duszę człowieka¹³⁷. Sakramenty, oprócz najwyższej formy kultu chrześcijańskiego, same w sobie stanowią również środki nauczania¹³⁸. Prośba człowieka o sakrament, jak to ma miejsce np. w obrzędzie chrztu, już stanowi wyznanie wiary i świadectwo przynależności do Kościoła¹³⁹. Zadaniem Benedykta XVI, większą uwagę należy zwrócić również na sakrament namaszczenia chorych, tak aby nie był postrzegany jako mniej ważny. Dotyczy to zarówno teologii, jak i duszpasterstwa¹⁴⁰. Podobnie, sakrament małżeństwa sam w sobie jest pewną Dobrą Nowiną dla współczesnego człowieka. Obrzęd jego zawarcia stanowi formę nowej ewangelizacji, której małżonkowie są nie tylko przedmiotem, ale i podmiotem¹⁴¹. W każdym z sakramentów Chrystus jawi się jako współczesny człowiekowi. W konsekwencji jako taki jawi się również Kościół powszechny, który stanowi kontynuację Jego dzieła¹⁴².

¹³⁵ Por. Benedykt XVI. *«Kryzys» sakramentu pokuty jest wyzwaniem przede wszystkim dla kapłanów. 11 III – Przemówienie do uczestników kursu dla spowiedników zorganizowanego przez Penitencjarię Apostolską.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2010 s. 34.

¹³⁶ Benedykt XVI. *Spowiedź sakramentalna siłą nowej ewangelizacji. 9 III – Przemówienie do uczestników kursu dla spowiedników* s. 48.

¹³⁷ Por. Benedykt XVI. *Bądźmy prawdziwymi chrześcijanami, godnymi tego miana. 21 IV – Msza św. Krzyżma w Wielki Czwartek.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2011 s. 32.a

¹³⁸ Por. Benedykt XVI. *Misjonarze nowej ewangelizacji. Orędzie na Światowy Dzień Młodzieży 2013 r.* s. 17.

¹³⁹ Por. Benedykt XVI. *Niebo otwarte nad dziećmi. 13 I – Homilia podczas Mszy św. w niedzielę Chrztu Pańskiego.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2013 s. 23-24.

¹⁴⁰ Por. Benedykt XVI. *Orędzie na XX Światowy Dzień Chorego 2012 r.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 10.

¹⁴¹ Por. Benedykt XVI. *Kościół istnieje po to, by ewangelizować. 7 X – Homilia Benedykta XVI podczas Mszy św. na rozpoczęcie Synodu Biskupów* s. 18.

¹⁴² Por. Benedykt XVI. *Jezus wszedł na zawsze w historię ludzką i wciąż w niej żyje. Przesłanie na międzynarodowy kongres na temat «Jezus, nasz współczesny».* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2012 s. 23.

Poprzez łączność głoszenia słowa Bożego i sakramentów pojedynczy wierni oraz wspólnoty „rozwijają swoje zdolności prorockie”¹⁴³.

3.3. Świadek życia chrześcijańskiego

Świadek jako forma nowej ewangelizacji oznacza przeżywanie miłości bliźniego jako wyrazu wiary. Człowiek może się wówczas przekonać o znaczeniu prawdziwej miłości chrześcijańskiej i ludzkiej. Może zrozumieć, że jest ona przeznaczona dla niego. Na gruncie takiej relacji międzyludzkiej, chrześcijanin skutecznie ukazuje, że źródłem owej miłości jest wiara¹⁴⁴. To ona jest uprzednia wobec miłości, ale jawi się jako autentyczna jedynie wówczas, gdy wieńczy ją miłość. Wiara jest punktem wyjścia, zaś miłość Boga i bliźniego punktem dojścia¹⁴⁵. Człowiek przyjmuje wiarę dzięki świadectwu miłości wyznawcy Chrystusa. Wtedy staje się on wiarygodnym świadkiem świętości, która jest celem nowej ewangelizacji¹⁴⁶. Sam Kościół odnawia się również poprzez świadectwo życia wierzących. Powołaniem chrześcijan jest ukazywanie prawdy Ewangelii przez sam fakt własnego istnienia w świecie (por. PF 6).

Piękno chrześcijańskiego życia jest skuteczną formą ewangelizacji, ponieważ ostatecznie wyłącznie miłość jest wiarygodna i przekonująca dla człowieka. Skoro „Bóg jest miłością” (1 J 4, 8), sam w sobie jest On wiarygodny. Człowiek, który miłuje uczestniczy w owej wiarygodności. Taka jest również aktualna konieczność, aby mężczyźni i kobiety przekazywali Ewangelię w sposób zrozumiały, odważny i radosny poprzez swoje jawne postępowanie¹⁴⁷. Potrzeba, aby każdy z osobna uświadomił sobie własną odpowiedzialność za ewangelizację w świecie poprzez dawanie świadectwa o Chrystusie. On sam jest nie tylko celem ludzkiego istnienia, ale też doskonałym wzorem do naśladowania. Zatem świadectwo życia chrześcijańskiego oznacza uznanie myśli, słów, czynów i uczuć Chrystusa za własne. Potrzeba, aby ten wzór był widoczny zarówno w życiu indywidualnym, jak i wspólnotowym Kościoła¹⁴⁸.

¹⁴³ Benedykt XVI. *Przesłanie z okazji zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady «Iustitia et Pax»*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2011 s. 30.

¹⁴⁴ Por. Benedykt XVI. Benedykt XVI. *Spotkanie Benedykta XVI z duchowieństwem diecezji Belluno-Feltre i Treviso* s. 37.

¹⁴⁵ Por. Benedykt XVI. *Wiara w miłość pobudza do miłości. Orędzie na Wielki Post 2013 r.* s. 14.

¹⁴⁶ Por. Benedykt XVI. *Spowiedź sakramentalna siłą nowej ewangelizacji. 9 III – Przemówienie do uczestników kursu dla spowiedników* s. 48.

¹⁴⁷ Por. Benedykt XVI. *Nowe i kreatywne języki, pozwalające prowadzić dialog ze wszystkimi. 13 XI – Przemówienie do uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady Kultury* s. 27-28.

¹⁴⁸ Por. Benedykt XVI. *Przedziwna wymiana. 4 stycznia*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2012 s. 29.

Można jednak zadać pytanie, czy pomimo ograniczeń i grzechu, człowiek powinien aspirować do takiego wzoru. Odpowiedzią twierdzącą są życiorysy świętych i błogosławionych. Wyrażają one prawdę, że naśladowanie Chrystusa jest drogą Kościoła i człowieka. Benedykt XVI stwierdził, że dla jego osobistej wiary, inspirujące znaczenie miało wiele postaci świętych znanych z historii Kościoła, ale również osoby z jego otoczenia, które nie zostaną kanonizowane. W ich codziennej postawie papież dostrzegał prawdę. Wiara i dobroć zarówno jednych, jak i drugich, stanowiła dla niego najpewniejszą obronę chrześcijaństwa oraz wskazówkę, gdzie znajduje się prawda¹⁴⁹. Papież nazwał świętych protagonistami i pionierami nowej ewangelizacji, ponieważ ukazują piękno Ewangelii, znaczenie wiary i sakramentów, a zwłaszcza Eucharystii¹⁵⁰.

Wobec takiego znaczenia świadectwa, kluczowym zadaniem biskupów i prezbiterów jest wzbudzanie w ewangelizatorach pasji świętości. Znajomość i rozumienie współczesnych warunków społecznych i kulturowych, ocena braków i planowanie działań duszpasterskich są potrzebne, ale niewystarczające. Skuteczność ewangelizacji zależy od zjednoczenia z Chrystusem i naśladowania Go. Wobec faktu, że wiara nie stanowi dziś wspólnego dziedzictwa społeczeństwa, a jej wzrost, niczym ziarna, bywa zagłuszany, często nieskuteczne są wyłącznie słowa i apele moralne. Nie wystarczą ogólnikowe odwołania do zasad Ewangelii. Nadal należy je głosić w sposób odważny i konsekwentny, ponieważ same w sobie są wiarygodne. Jednak człowiek fascynuje się szczególnie spotkaniami z ludźmi, którzy wierzą i potwierdzają tę wiarę ewangelicznym postępowaniem. W ten sposób przyprowadzają innych do samego Chrystusa¹⁵¹.

Greckie słowo „μάρτυς” w odniesieniu do chrześcijanina sugeruje, że świadek to ten, który całym istnieniem potwierdza znajomość Chrystusa. Może zaświadczyć, ponieważ widział (por. 1 J 4, 14). Dzięki temu ludzie kolejnego pokolenia mogą stać się widzącymi i dawać świadectwo ewangelicznego stylu życia, pomimo wszelkich historycznych przeszkód. Być świadkiem to pomagać innym zrozumieć, że życie staje się prawdziwe dopiero dzięki spotkaniu Chrystusa¹⁵². Wielu ochrzczonych porzuciło praktykę chrześcijańską, ponieważ nigdy nie doszli do powyższego wniosku. Być może dlatego, że nie spotkali prawdziwych świadków Chrystusa. Tymczasem takie jest oczekiwanie ludzkości wobec chrześcijan, pomimo ludzkich

¹⁴⁹ Por. Benedykt XVI. *Wszyscy święci Papieża. 13 kwietnia* s. 56.

¹⁵⁰ Por. Benedykt XVI. *Kiedy odmawiamy różaniec, pozwalamy, by prowadziła nas Maryja. 7 X – Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2012 s. 19.

¹⁵¹ Por. Benedykt XVI. *Pasterze są odpowiedzialni za otwarcie Kościoła na działanie Ducha Świętego. 13 maja – Fatima. Spotkanie z biskupami Portugalii*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 25.

¹⁵² Por. Benedykt XVI. *Musimy stanowić jedno, aby świat uwierzył. 12 września – Ratyżbona. Nieszpory ekumeniczne*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2006 s. 31.

łęków i rozczarowań¹⁵³. Wiele osób, choć nie akceptuje zasad Ewangelii i nie uczestniczy w życiu Kościoła, pozytywnie odpowiada na świadectwo chrześcijan. To znaczy, że językiem uniwersalnym jest miłość objawiona w Chrystusie¹⁵⁴. Praktykowana w prawdziwej, czyli czystej i bezinteresownej postaci, stanowi najlepsze świadectwo o Bogu. Chrześcijanin rozpoznaje odpowiedni moment na mówienie o Nim, a także na słuszne milczenie i inne sposoby oddziaływania miłości (por. DCE 31). Dzięki temu nowa ewangelizacja, podobnie jak za sprawą liturgii, nie jest projektem społecznym ani prozelityzmem.

Znaczeniu świadectwa w nowej ewangelizacji odzwierciedla działalność św. Pawła. Z jego listów wynika, że jego mowa nie prowadziła do natychmiastowego skutku. Był uważany za słabego mówcę (por. 2 Kor 10, 10). To znaczy, że powodzenie jego misji nie było rezultatem wytrawnej retoryki lub strategii apologetycznych i misyjnych. Osiągnięcia Apostoła wynikały z jego osobistego poświęcenia Chrystusowi, a w konsekwencji wytrwałości w trudnościach i prześladowaniach. Jego przykład stanowi dla Kościoła naukę, że wiarygodność i skuteczność jego działalności, zależy proporcjonalnie od gotowości jego członków do osobistego ponoszenia konsekwencji wierności Chrystusowi w każdych okolicznościach. Brak tej gotowości oznacza brak argumentu prawdy, który jest tak decydujący dla istnienia Kościoła¹⁵⁵. Tymczasem nie istnieje kompromis z prawdą i miłością Chrystusa. Prawda pozostaje Prawdą, a miłość Miłością. Świadectwo im składane polega na pozwoleniu, aby Chrystus ukierunkowywał myśli, słowa i czyny człowieka. Wymaga to swego rodzaju „męczeństwa codziennej wierności Ewangelii”¹⁵⁶.

Skuteczność działalności publicznej Chrystusa wynikała z konsekwentnej jedności słowa i czynu, której źródłem była relacja z Bogiem. Dla chrześcijan oznacza to, że życie zgodne z Ewangelią jako forma głoszenia, ukazuje wiarygodność i realizm słów. Ewangelia jawi się jako prawdziwa i rzeczywista w terażniejszości¹⁵⁷. Realizm wiary oznacza, że nie powinna ograniczać się do uczuć i emocji, ale przenikać codzienne decyzje. Jej założeniem jest oddziaływanie nie tylko na umysł, ale i na wolę człowieka¹⁵⁸.

¹⁵³ Por. Benedykt XVI. *Przemóżnej sile zła Chrystus przeciwstawił wszechmoc swej miłości*. 8 IV – *Orędzie Wielkanocne «Urbi et Orbi»*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2007 s. 27.

¹⁵⁴ Por. Benedykt XVI. *Wolontariat szkołą życia*. 10 II – *Do włoskich bractw miłosierdzia «Misericordie» i bractwa krwiodawców «Fratres»*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2007 s. 34.

¹⁵⁵ Por. Benedykt XVI. *Piotra i Pawła uważano za założycieli Kościoła w Rzymie*. 28 VI – *Nieszpory w bazylice św. Pawła za Murami*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2007 s. 43-44.

¹⁵⁶ Benedykt XVI. *Męczeństwo św. Jana Chrzyciela*. 29 sierpnia – *Castel Gandolfo*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2012 s. 45.

¹⁵⁷ Por. Benedykt XVI. *Aby mówić o Bogu w naszych czasach*. 28 listopada. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2013 s. 45.

¹⁵⁸ Por. Benedykt XVI. *Tajemnica Boga, który ma ręce i serce człowieka*. 9 stycznia. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2013 s. 47.

Świadeństwo chrześcijańskiego życia powinno być składane odpowiednio do powołania. W odniesieniu do duchownych, istnieje konieczność, aby pomiędzy znakiem, który sami stanowią, a prawdą, którą głoszą, nie było sprzeczności. Człowiek nie ma wpływu na to, w jakiej epoce żyje. Stąd duchowni, pewni wspomagającej ich łaski, powinni z realizmem i miłością konfrontować się z danymi okolicznościami, przynosząc owoce Ewangelii w każdym czasie i miejscu. Przyczynia się do tego pamięć o obrzędzie święceń kapłańskich i podjętych wówczas zobowiązaniach¹⁵⁹.

Kapłan swoim postępowaniem powinien wyrażać to, co celebryje i co otrzymuje. Świadeństwo w stanie duchownym przejawia się w jedności z biskupem i innymi kapłanami oraz trosce i szacunku dla każdej osoby. Duchowny, który trwa w komunii z Chrystusem i docenia znaczenie kapłaństwa nigdy nie wybierze fałszywych wartości¹⁶⁰. Skuteczność jego głoszenia zależy proporcjonalnie od ich wiary, modlitwy oraz moralnej spójności życia. Choć prawidłowość ta dotyczy każdego chrześcijanina, który chce autentycznie przeżywać swoją relację z Chrystusem, to jednak w życiu kapłańskim jest ona szczególnie istotna¹⁶¹. Dobra i prawdziwa nauka, którą przekazują duchowni jest zawsze warta przyjęcia. Istnieje jednak ryzyko, że zaprzeczają jej czyny z nią niespójne¹⁶².

Potrzeba zatem, aby ich życie odznaczało się wolnością od przywiązania do dóbr materialnych, powściągliwością oraz szczerym posłuszeństwem pozbawionym obłudy. Prawdą znaną, a jednak wartą przypomnienia jest potrzeba miłości kapłana wobec wszystkich, włącznie z tymi, którzy porzucili praktykę chrześcijańskiego życia. Dzięki temu istnieje szansa ich nawrócenia. Jest również prawdopodobne, że duchowny spotka się z pogardą. Jej powodem jest głoszenie przez niego prawdziwych i wzniosłych celów oraz demaskowania współczesnego pogaństwa. W takiej sytuacji, więź z kapłanem z Chrystusem i ewangeliczna reakcja będą jawić się dla wielu jako rzeczywista nowość oraz skuteczny argument za wiarą i nawróceniem¹⁶³.

Konieczne jest również, aby duchowni byli obecni, widoczni i rozpoznawalni szczególnie w przestrzeni kultury i miłosierdzia, które zawsze znajdują się w centrum działalności Kościoła. Dokonuje się to poprzez trafne sądy formułowane w oparciu o wiarę, a

¹⁵⁹ Por. Benedykt XVI. *Studzy i towarzysze drogi. 20 VIII – Homilia podczas Mszy św. w katedrze Santa María la Real de la Almudena*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 17.

¹⁶⁰ Por. Benedykt XVI. *Kapłan musi być mądry i wielkoduszny. 19 XI – Spotkanie z duchowieństwem, seminarzystami i świeckimi w seminarium w Ouidah*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2012 s. 14-15.

¹⁶¹ Por. Benedykt XVI. *Św. Piotr Kanizjusz. 9 lutego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2011 s. 29.

¹⁶² Por. Benedykt XVI. *Jezus rozszerza Przymierze na wszystkie narody. 30 października*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2012 s. 51.

¹⁶³ Por. Benedykt XVI. *Studzy i towarzysze drogi. 20 VIII – Homilia podczas Mszy św. w katedrze Santa María la Real de la Almudena* s. 18.

także osobiste zalety i strój duchowny¹⁶⁴. Sposób myślenia i mówienia kapłana, jego oceny spraw na świecie, służenie i miłowanie, kształtowanie stosunków z ludźmi oraz ubiór powinny być świadectwem profetycznej mocy, którą czerpie on z własnej tożsamości i przynależności sakramentalnej. Takie też jest jedyne oczekiwanie wobec kapłanów ze strony osób świeckich, aby byli oni w pełni kapłanami¹⁶⁵. To znaczy, aby przekazywali orędzie chrześcijańskie w sposób kapłański, czyli żyjąc zgodnie z Ewangelią i przekładając ją na wszelkie plany i działania. Ich nadrzędną zasadą dynamiczną powinna być miłość¹⁶⁶.

Jedynym w swoim rodzaju i niezastąpionym świadectwem jest kapłański celibat. Zrozumienie jego znaczenia, wartości ewangelizacyjnej i właściwe przeżywanie są możliwe jedynie w oparciu o fundamentalne założenie celibatu. Nie jest to pragmatyka w postaci większej dyspozycyjności. Takie założenie mogłoby skutkować egoizmem, oznaczającym oszczędność czasu i zaangażowania na rzecz drugiej osoby, których potrzeba w małżeństwie i rodzinie. Konsekwencją tego jest zubożenie i zatwardziałość kapłańskiego ducha. Prawdziwy sens celibatu wyrażają słowa: „Pan częścią dziedzictwa” (Ps 16, 5). Celibat jest zatem teocentryczny. Nie oznacza życia bez miłości. Jest wypełniony miłością do Boga, dzięki której kapłan potrafi przekazywać Ewangelię i służyć. Stanowi świadectwo wiary, która w ten sposób jawi dla innych się jako konkretna. Świadome i dobrowolne poświęcenie życia Bogu oraz rezygnacja z małżeństwa i rodziny oznaczają, że wiara jest rzeczywistością¹⁶⁷.

Współczesna kultura jest pozytywistyczna, a Bóg jest postrzegany najwyżej jako hipoteza, nie zaś Byt realny. Tym bardziej więc człowiek potrzebuje tak konkretnego i radykalnego świadectwa o Bogu, jakim jest celibat. Potrzeba ta nie zmniejsza się, nawet jeśli jego sens jest kwestionowany, a zachowanie nieustannie zagrożone. Przeżywanie go zgodnie z założeniem stanowi opozycję do poglądu, że człowiek nie jest zdolny do podjęcia takiego zobowiązania. Świadectwo celibatu jest w pełni możliwe do realizacji i wyraża prawdę o Bogu obecnym i działającym¹⁶⁸. Potrzeba, aby zarówno duchowni, jak i świeccy odkryli ponownie jego wartość i piękno. Dla wiernych jest bowiem przypomnieniem o ich powołaniu do

¹⁶⁴ Por. Benedykt XVI. *Rok Kapłański będzie czasem pogłębienia misyjnego wymiaru kapłaństwa. 16 III – Do uczestników sesji plenarnej Kongregacji ds. Duchowieństwa*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2009 s. 52.

¹⁶⁵ Por. Benedykt XVI. *Kapłaństwo wymaga radykalnej ciągłości między formacją seminaryjną a formacją stałą. 12 III – Przemówienie do uczestników sympozjum teologicznego zorganizowanego przez Kongregację ds. Duchowieństwa*. L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2010 s. 35-36.

¹⁶⁶ Por. Benedykt XVI. *Kościół w Afryce nie jest sam. 25 X – Homilia Benedykta XVI wygłoszona podczas Mszy św. na zakończenie Synodu*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2010 s. 41.

¹⁶⁷ Por. Benedykt XVI. *Otwórzmy się na Boga, by zapanował pokój. 22 XII – Spotkanie z kardynałami, biskupami i pracownikami Kurii Rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2007 s. 43.

¹⁶⁸ Por. Tamże.

ewangelicznego radykalizmu¹⁶⁹. Celibat stanowi również znak wierności w kontekście współczesnego rozpadu małżeństwa i rodziny, które mogą być odnowione i trwałe w perspektywie tej samej więzi z Chrystusem¹⁷⁰.

Skuteczność nowej ewangelizacji w sposób szczególny zależy od świadectwa biskupa. Papież przekonywał jego życie powinno być „nader uczciwe, pokorne i święte”¹⁷¹. Prawda ta odnosi się również do relacji biskupa z kapłanami, która powinna odznaczać się wyrozumiałością oraz stałą bliskością. Potrzeba z jego strony odpowiedniej zachęty, a niekiedy napomnienia. Kapłani są bowiem pierwszymi współpracownikami biskupa w ewangelizacji¹⁷². Dla bycia znakiem i krzewicielem jedności w swojej diecezji, powinien on być świadomy sakramentalnego braterstwa i misji, które łączą go z kapłanami. W relacjach z nimi powinien przyjmować postawę słuchania oraz traktować w sposób indywidualny i ojcowski. Dzięki temu kapłan odbiera zachętę do ofiarnego i radosnego przeżywania kapłaństwa¹⁷³.

Biskup powinien również towarzyszyć osobom konsekrowanym oraz okazywać im wdzięczność i szacunek dla ich charyzmatu. Szczególne zainteresowanie hierarcha powinien okazywać osobom świeckim, zaangażowanym w ewangelizację, katechizację, liturgię oraz działalność charytatywną i społeczną. Potrzeba, aby odczuwali troskę ze strony biskupa, a nie pozostawali bez należytej im uwagi i wdzięczności. Świadectwem biskupa jest troska o ducha wspólnoty wśród osób duchownych, konsekrowanych i świeckich, aby Kościół był wolny od podziałów, szkodliwej mowy i podejrzliwości. Wartość ewangelizacyjną posiada jego troska o ludzi chorych i zmarginalizowanych¹⁷⁴.

Benedykt XVI podkreślił również znaczenie świadectwa w postaci życia osób konsekrowanych. Stwierdził, że priorytetem i cechą je wyróżniającą powinna być relacja z Chrystusem. W ten sposób dokonuje się odnowa także ich wiary, co skutecznie wpływa na ich obecność i rodzaj apostołatu wśród ludzi. Osią ich wiarygodnego świadectwa są rady ewangeliczne i realizacja danego charyzmatu w wierności nauczaniu Kościoła. Papież

¹⁶⁹ Por. Benedykt XVI. *Alfabet Bożego prawa (Psalm 119). 9 listopada*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2012 s. 45.

¹⁷⁰ Por. Benedykt XVI. *Postępujcie w sposób godny waszego powołania. 23 II – «Lectio divina» dla kapłanów diecezji rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2012 s. 36.

¹⁷¹ Benedykt XVI. *Profetyczne powołanie chrześcijan i ich pasterzy. 19 września – Birmingham. Spotkanie z biskupami Wielkiej Brytanii w Oscott College*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2010 s. 44.

¹⁷² Por. Benedykt XVI. *Tylko Bóg daje nadzieję, która nie zawodzi. 25 III – Nieszpory w bazylice katedralnej w León*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 35.

¹⁷³ Por. Benedykt XVI. *Bądźcie krzewicielami jedności w swoich diecezjach. 19 XI – Spotkanie z biskupami Beninu w nuncjaturze apostolskiej w Kotonu*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2012 s. 19.

¹⁷⁴ Por. Benedykt XVI. *Tylko Bóg daje nadzieję, która nie zawodzi. 25 III – Nieszpory w bazylice katedralnej w León* s. 35.

zachęcał, aby wszystkie osoby konsekrowane angażowały na rzecz nowej ewangelizacji¹⁷⁵. Ich świadectwo jest szczególnie istotne wobec ludzi młodych, zarówno w środowisku szkolnym, jak i innych miejscach ich przebywania. W kontekście zwodniczych obietnic, które słyszą, konsekracja i rady ewangeliczne stanowią niezastąpiony impuls dla odnowy wiary młodych oraz rodzin¹⁷⁶.

Życie osób konsekrowanych wskazuje na Chrystusa czystego, ubogiego i posłusznego oraz stanowi wyraz pierwszeństwa Boga i dóbr przyszłych¹⁷⁷. Ponadto, odzwierciedla wzajemne poszukiwanie się Boga i człowieka. Już samo istnienie tychże osób można porównać do mostu, łączącego rzeczywistość boską i ludzką, którego sensem jest zbawcze pośrednictwo Chrystusa. Życie osób konsekrowanych stanowi punkt odniesienia dla współczesnego człowieka jako swoista „szkoła skruchy”. Jest ono znakiem miłosierdzia Boga, dzięki ich własnemu doświadczeniu przebaczenia i odkupienia. W ten sposób ich przykład staje się użyteczny dla innych. Niezależnie powierzchownych stwierdzeń co do przydatności życia konsekrowanego, ma ono istotne znaczenie, zważywszy na współczesną kulturę rzeczy nieistotnych i nietrwałych. Stanowi wyraz bezinteresowności, wyrzeczenia i miłości, których deficyt można dzisiaj stwierdzić¹⁷⁸. Sam Kościół również odnawia się poprzez wierność osób konsekrowanych, które ukazują Ewangelię jako źródło radości i doskonałości¹⁷⁹. Ich świadectwo jest szczególnie związane z zasadą powszechności nowej ewangelizacji. Wyraża uniwersalizm wartości ewangelicznych, przez co można nazwać osoby te „powszechnymi braćmi i siostrami wszystkich”¹⁸⁰.

Nowa ewangelizacja jest ściśle złączona z chrześcijańskim małżeństwem i rodziną. Tym bardziej, kiedy rozpowszechniane są ideologie wrogie rodzinie i zawierające fałszywą etykę seksualną, co jest konsekwencją odrzucenia Boga. Rodzina stanowi „drogę” Kościoła, gdyż jest ludzką przestrzenią spotkania z Chrystusem. Założona na fundamencie sakramentu małżeństwa stanowi urzeczywistnienie Kościoła, ponieważ tak jak on jest wspólnotą zewangelizowaną i ewangelizującą. Jej powołaniem jest przyjmowanie, rozpowszechnianie

¹⁷⁵ Por. Benedykt XVI. *Dziękujemy za dar powołania. 2 II – Homilia podczas Nieszporów w święto Ofiarowania Pańskiego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2012 s. 26.

¹⁷⁶ Por. Benedykt XVI. *Wiara musi być naprawdę obecna w naszych uczelniach i szkołach. 17 kwietnia – Waszyngton. Wizyta na Katolickim Uniwersytecie Ameryki*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2008 s. 51.

¹⁷⁷ Por. Benedykt XVI. *Sługa musi być i wierny, i roztropny. 18 marca – Jaunde. Nieszpory w bazylice Maryi Królowej Apostołów*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2009 s. 27.

¹⁷⁸ Por. Benedykt XVI. *Życie konsekrowane szkołą miłosierdzia i bezinteresowności. 2 II – Homilia podczas Nieszporów w święto Ofiarowania Pańskiego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2010 s. 25-26.

¹⁷⁹ Por. Benedykt XVI. *Św. Bonawentura z Bagnoregio. 3 marca*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2010 s. 44.

¹⁸⁰ Benedykt XVI. *Kapłan musi być mądry i wielkoduszny. 19 XI – Spotkanie z duchowieństwem, seminarzystami i świeckimi w seminarium w Ouidah* s. 14.

oraz ukazywanie innym obecności i działania Chrystusa. Powołanie to dokonuje się poprzez wzajemne oddanie małżonków, ofiarne i odpowiedzialne wychowanie dzieci, a także w relacjach zawodowych i społecznych, trosce o cierpiących, zaangażowaniu w działalność charytatywną Kościoła oraz realizowaniu praw i obowiązków obywatelskich zgodnych z Ewangelią. Chrześcijańska rodzina świadczy o Chrystusie w takiej mierze, w jakiej przeżywa miłość jako zjednoczenie z Bogiem oraz służbę człowiekowi i stałe nawracanie się. Stanowi ona zasadnicze miejsce, w którym człowiek doświadcza i uczy się miłości bliźniego¹⁸¹. Rodzice mają podstawowe zadanie, aby dzięki radosnej i szczerzej wierze oraz miłości małżeńskiej ukazywać dzieciom, że życie oparte na więzi z Bogiem jest możliwe i piękne¹⁸². Poprzez naśladownictwo i identyfikację dziecko asymiluje religijne i moralne postawy rodziców. System wartości, który prezentują i zachowują jest przez dziecko uznawany za własny¹⁸³.

Wzorem swoich poprzedników, Benedykt XVI wielokrotnie zachęcał małżonków chrześcijańskich do podejmowania ewangelizacji, zarówno przez świadectwo życia, jak i zaangażowanie w duszpasterstwo i katechizację. Dziedziny, w których szczególnie potrzeba właściwego słowa i przykładu małżonków to wychowanie dzieci i młodzieży do miłości, pojmowanej jako osobiste poświęcenie i wspólnota. Powinni włączać się przygotowanie narzeczonych do małżeństwa oraz formację zwłaszcza młodych małżonków. Duszpasterstwo rodzin prowadzone również przez rodziny jest skuteczną formą ewangelizacji, ukazującą chrześcijańską organizację czasu pracy i świętowania¹⁸⁴.

Kluczowym aspektem świadectwa małżonków jest ich wierność, szczególnie kiedy wzrasta liczba separacji i rozwodów. Jest ona warunkiem przeżywania małżeństwa zgodnie z jego tożsamością jako związku mężczyzny i kobiety, który dzięki łasce może trwać i rozwijać się w miłości, niezależnie od okoliczności¹⁸⁵. Potrzeba do tego stałej świadomości sakramentalnego charakteru własnego małżeństwa oraz jego racji rozumowych, a także

¹⁸¹ Por. Benedykt XVI. *Ewangelizacja i rodzina są nieodłączne. I XII – Przemówienie do uczestników XX zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady ds. Rodziny*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 30.

¹⁸² Por. Benedykt XVI. *Kierownictwo duchowe. 15 stycznia*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2012 s. 36.

¹⁸³ Por. R. Ceglarek. *Wychowanie sumienia dziecka w rodzinie*. W: *Być człowiekiem sumienia. Interdyscyplinarny namysł nad fenomenem sumienia*. Red. R. Ceglarek, M. Sztaba. Częstochowa 2015 s. 233.

¹⁸⁴ Benedykt XVI. *Ewangelizacja i rodzina są nieodłączne. I XII – Przemówienie do uczestników XX zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady ds. Rodziny* s. 30-31.

¹⁸⁵ Por. Benedykt XVI. *Złożyłem hołd chorwackiej kulturze i tradycji. 8 VI – Audiencja generalna na placu św. Piotra*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 17.

umacniania go poprzez słuchanie słowa Bożego, przyjmowanie sakramentów, modlitwę, dialog i przebaczenie¹⁸⁶.

Innym kluczowym aspektem jest otwartość na nowe życie. Potrzeba, aby również w tej dziedzinie małżonkowie nie ulegali kulturze hedonistycznej i relatywistycznej¹⁸⁷. Rodzina jest uprzywilejowaną wspólnotą, w której życie ludzkiej musi być przyjęte i chronione od poczęcia, aż do naturalnej śmierci¹⁸⁸. Wszystkie matki i ojcowie są powołani do współpracy z Bogiem w przekazywaniu życia. To zaś jest w pełni możliwe, kiedy znają oni fundament i wieczne źródło życia¹⁸⁹.

W kolejnych latach, świadectwo rodziców wobec dzieci wyraża się w ich osobistej relacji z Chrystusem i naśladowaniu Go. W ten sposób rodzice wychowują dzieci w wierze i prowadzą je do wszystkiego, co dobre, prawdziwe i piękne¹⁹⁰. Wychowanie do wiary jest zasadniczo oparte na świadectwie wierności małżeńskiej. Dzięki niej, dzieci uczą się również bez słów prawdy o Bogu jako miłości wiernej, cierplivej, pełnej szacunku i ofiarnej. Miłość małżonków oraz rodziców do dzieci jest naturalnym przekąźnikiem wiary¹⁹¹. Ponadto, konieczne jest, aby rodzice uczyli dzieci modlitwy i z nimi się modlili, wprowadzali do życia sakramentalnego, zwłaszcza Eucharystii, a także czytali z nimi Pismo Święte. Życie rodziny oddaje porównanie jej do wieczernika Maryi i Apostołów. Benedykt XVI zachęcał, aby zgodnie z tym wzorem, w rodzinach panowała jedność i duch modlitwy¹⁹².

Jedynym w swoim rodzaju wzorem życia rodzinnego, wskazanym przez Benedykta XVI jest Święta Rodzina. Jej przykład stanowi wezwanie do akceptowania i wypełniania woli Boga. Sam Chrystus stanowi doskonały wzór ludzkiego posłuszeństwa i służby w rodzinie. Maryja jest wzorem wiary i pokornej służby oraz wierności Bogu pomimo cierpienia¹⁹³. Potrzeba współcześnie wyrazistego wzoru ojcostwa, który uosabia św. Józef. Jego życie

¹⁸⁶ Por. Benedykt XVI. *Kościół gani i potępia wszelkie naruszenie godności i praw nieletnich. 8 II – Do uczestników XIX Zgromadzenia Plenarnego Papieskiej Rady ds. Rodziny*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2010 s. 27.

¹⁸⁷ Por. Benedykt XVI. *Zadania rodziny we współczesnym świecie. 8 października*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2006 s. 33.

¹⁸⁸ Por. Benedykt XVI. *Obrona rodziny jest obroną dobra osoby i społeczeństwa. 30 XII – Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2008 s. 21.

¹⁸⁹ Por. Benedykt XVI. *Trzeba działać z coraz większym zaangażowaniem. 13 VI – Przemówienie na otwarcie Kongresu Diecezji Rzymskiej s. 8-9:2011 s. 30.*

¹⁹⁰ Por. Benedykt XVI. *Życie jest poszukiwaniem prawdy, dobra i piękna. 17 lipca. Spotkanie z młodzieżą na nabrzeżu Barangaroo*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2008 s. 14.

¹⁹¹ Benedykt XVI. *Złożyłem hołd chorwackiej kulturze i tradycji. 8 VI – Audiencja generalna na placu św. Piotra s. 17.*

¹⁹² Por. Benedykt XVI. *Otwarcie na życie otwarciem na przyszłość. 5 VI – Msza św. z okazji I Krajowego Spotkania Chorwackich Rodzin Katolickich*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 12.

¹⁹³ Por. Benedykt XVI. *Ten, kto zna Boga, miłuje bliźniego. 13 września – Castel Gandolfo*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2009 s. 46.

stanowi przykład pobożności, wierności słowu, prawości, wytrwałej pracy, przewodnictwa oraz siły pełnej pokoju. Papież stwierdził, że sam Chrystus mógł zobaczyć w jego postawie wyższość władzy jako służby nad władzą jako dominacją¹⁹⁴. Można powiedzieć, że decyzja młodego Jezusa o pozostaniu w świątyni (por. Łk 2, 41-50), była przede wszystkim rezultatem Jego więzi z Ojcem, ale również wychowania otrzymanego od Maryi i Józefa. Wydarzenie to obrazuje znaczenie świadectwa i wychowania w rodzinie. Ich podstawą jest świadomość, że dziecko nie jest przedmiotem własności rodziców, ale darem Boga. Świadectwo i wychowanie polegają na współpracy z Bogiem oraz prowadzeniu dziecka do powiedzenia Jemu „tak” i wypełniania Jego woli¹⁹⁵.

Papież wielokrotnie nawiązywał do nauczania św. Jana Pawła II o rodzinie. Za poprzednikiem przypomniał, że rodzina staje się żywą Ewangelią w takiej mierze, w jakie żyje miłością wzajemną i wobec innych (por. FC 49). Wówczas może składać świadectwo o Chrystusie i ewangelizować poprzez „promieniowanie, siłą przeżywaną miłości”¹⁹⁶. Do elementów tego świadectwa należą: pielęgnowanie stałej więzi z Bogiem poprzez uczestniczenie w życiu Kościoła, szacunek dla opinii drugiej osoby, gotowość do służenia, cierpliwość wobec negatywnych postaw, wybaczenie i prośenie o wybaczenie, inteligentne i pokorne przewyciężanie możliwych konfliktów, wspólne uzgadnianie kierunku działań wychowawczych, otwartość na inne rodziny oraz troska o ubogich¹⁹⁷. Istotnym elementem jest również solidarność międzypokoleniowa¹⁹⁸. Szczególną rolę odgrywa w tej kwestii również świadectwo rodziców chrzestnych, które polega na wspieraniu rodziców w procesie wychowania, przekazywaniu wiary oraz dawania przykładu ewangelicznego życia¹⁹⁹. Dzięki ewangelicznej postawie rodziców i chrzestnych, dzieci będą mogły w przyszłości jako dorośli z chlubą wyznawać wiarę w Chrystusa, zgodnie z formułą kończącą wyznanie wiary podczas obrzędu chrztu²⁰⁰.

¹⁹⁴ Por. Benedykt XVI. *Odrzućcie niszczycielską moc nienawiści. 14 maja – Nazaret. Msza św. na zboczu Góry Przepaści*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2009 s. 40.

¹⁹⁵ Por. Benedykt XVI. *Dobra rodzina jest najlepszą szkołą życia. 27 grudnia*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2010 s. 59.

¹⁹⁶ Benedykt XVI. *Aby zbudować społeczeństwo o ludzkim obliczu. 3 VI – Msza św. na zakończenie VII Światowego Spotkania Rodzin*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 22.

¹⁹⁷ Por. Tamże s. 23.

¹⁹⁸ Por. Benedykt XVI. *Rodzina uczy wartości ludzkich i chrześcijańskich oraz solidarności. 14 I – Przemówienie do władz regionu Lacjum oraz miasta i prowincji*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2011 s. 7.

¹⁹⁹ Por. Benedykt XVI. Benedykt XVI. *Niebo otwarte nad dziećmi. 13 I – Homilia podczas Mszy św. w niedzielę Chrztu Pańskiego* s. 24.

²⁰⁰ Por. Benedykt XVI. *Chrzest oświeca światłem Chrystusa i wprowadza w tajemnicę «Boga-z-nami»*. 10 I – Msza św. w niedzielę Chrztu Pańskiego. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2010 s. 22. Zob. *Obrzędy chrztu dzieci*. Katowice 1992 s. 71.

Benedykt XVI przypominał, że chrześcijaństwo rozwijało się przez wieki nie tylko poprzez działalność apostołów i ich następców, ale również dzięki wierze i świadectwu chrześcijańskich małżonków i rodzin. W tym kontekście przypominał postacie Pryscylli i Akwili, którym wdzięczność w imieniu własnym i wspólnot nawróconych pogan okazywał św. Paweł (por. Rz 16, 3-5). Dzięki takiej postawie osób świeckich wzbudzana i utrwalana jest wiara członków Kościoła. Kiedy życie małżonków jest zakorzenione w wierze i prawdziwej pobożności, naturalną kolejną rzeczą jest ich zaangażowanie w ewangelizację. Podejmowanie przez nich odpowiedzialności za rozwój Kościoła stanowi przedłużenie i w pewnym sensie uwznioślenie ich wspólnego życia. Niezależnie od skali owego zaangażowania. Taka prawidłowość obowiązywała w przeszłości i jest wciąż aktualna²⁰¹.

Świadectwo życia małżonków i rodzin powinno towarzyszyć nauczaniu Kościoła, ponieważ wyraża jego realność. Dotyczy to kwestii zasadniczych, jak: jedność i nierozzerwalność małżeństwa, nienaruszalność i szacunek dla życia ludzkiego na każdym etapie istnienia oraz wychowanie dzieci i młodzieży. Postawa osób świeckich w tych sprawach jest jednocześnie apelem o stanowienie prawa, służącego dobru małżeństwa jako związku mężczyzny i kobiety oraz rodziny²⁰².

Ponadto, wstępowanie w sakramentalny związek małżeński i przeżywanie go zgodnie z prawdą, jest przeciwstawianiem się współczesnej mentalności i praktyce życia razem „na próbę”, tymczasowo lub jako substytut małżeństwa. Świadectwo małżonków przekonuje, że jedynie słusznymi kryteriami, którymi warto kierować się w kwestii wspólnego życia kobiety i mężczyzny, są prawda i miłość Chrystusa. Oznacza to, że nie należy obawiać się całkowitego zaangażowania dla dobra drugiej osoby, gdyż prawdziwe miłowanie na wzór Chrystusa jest możliwe²⁰³.

Świadectwo rodziny jest odpowiedzią na kulturę absolutyzacji wolności w oderwaniu od prawdy oraz konsumpcjonistycznego kultu dobrobytu materialnego i chwilowych doświadczeń. Konsekwencją tych zjawisk jest osłabienie relacji międzyludzkich, zagubienie prawdziwych wartości oraz redukcja miłości do emocji, uczuć oraz zaspokajania instynktów. Wykluczone jest wówczas nawiązywanie trwałych więzi małżeńskich i rodzinnych, a także otwarcie na nowe życie²⁰⁴.

²⁰¹ Por. Benedykt XVI. *Małżonkowie Pryscylla i Akwila. 7 lutego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2007 s. 52.

²⁰² Benedykt XVI. *Otwarcie na życie otwarciem na przyszłość. 5 VI – Msza św. z okazji I Krajowego Spotkania Chorwackich Rodzin Katolickich* s. 13.

²⁰³ Por. Tamże.

²⁰⁴ Por. Tamże.

Tymczasem każda rodzina, na wzór wspomnianych Pryscyllii i Akwili, może stanowić mały Kościół, który jest skoncentrowany wokół Osoby Chrystusa oraz odznacza się miłością chrześcijańską w postaci altruizmu i wzajemnej troski. W ten sposób rodzina staje się zaczynem rozwoju Kościoła powszechnego²⁰⁵. Powołanie małżeńskie jest bowiem powołaniem misyjnym, realizującym się w nowej ewangelizacji, a niekiedy również misji *ad gentes*²⁰⁶.

Benedykt XVI, zwracając się bezpośrednio do rodzin wyjaśnił rolę ich świadectwa poprzez wspomnienie własnego dzieciństwa. Dzięki postawie rodziców, wzrastał w przekonaniu, że dobrze być człowiekiem. W swojej wypowiedzi dał wyraz roli relacji rodzinnych w kształtowaniu obrazu Boga w świadomości dziecka. Stwierdził, że odzwierciedlenie dobroci Boga znajdował w dobroci rodziców i rodzeństwa. W pewnym stopniu, jego próba wyobrażenia sobie życia wiecznego przywodzi mu na myśl etap dzieciństwa i młodości. Wzajemne zaufanie, radość i miłość, które stanowiły o poczuciu szczęścia w tamtym czasie, ukształtowały jego myśl o Bogu i wieczności. W tym kontekście, papież wyraził nadzieję, że koniec doczesnego etapu życia będzie dla niego przejściem „do domu”²⁰⁷.

W nowej ewangelizacji kluczowe jest świadectwo składane przez ludzi młodych, szczególnie wobec rówieśników. Papież wskazał trzy przestrzenie, w których powinno być realizowane. Pierwszą jest Kościół. Potrzeba, aby młodzi angażowali się w życie parafii, wspólnot, ruchów kościelnych i grup młodzieżowych. To zakłada szukanie dobra drugiego człowieka, wypełnianie zobowiązań, w pewnym stopniu rezygnację z rozrywki, a także poświęcenie. Drugą przestrzenią jest właściwe przygotowanie do życia w dorosłości. Oznacza to rozeznawanie powołania z pomocą Kościoła i Ewangelii. Potrzeba, aby młodzi przygotowując się w bliższej bądź dalszej perspektywie do małżeństwa, nie ulegali fałszywemu pogładowi, że chrześcijaństwo poprzez zakazy i nakazy jedynie ogranicza człowieka i jego pragnienie miłości. Wartość ewangelizacyjną posiada wspólne przygotowanie duchowe młodych, trwanie w czystości gestów i słów, panowanie nad sobą oraz walka z egoizmem poprzez prawdziwą troskę o drugą osobę. Potrzeba również, aby młodzi odpowiadali wielkodusznie na powołanie kapłańskie i zakonne. Trzecią przestrzenią jest życie codzienne z jego relacjami, to znaczy rodzina, szkoła, praca i czas wolny. Potrzeba w nich świadectwa

²⁰⁵ Por. Benedykt XVI. *Małżonkowie Pryscylla i Akwila. 7 lutego s. 52.*

²⁰⁶ Por. Benedykt XVI. *Światowy Dzień Modlitw o Powołania. 13 kwietnia. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2008 s. 34.*

²⁰⁷ Benedykt XVI. *Szczęśliwe dzieciństwo każdemu z nas daje przedsmak raj. 2 VI – Rozmowa Papieża z uczestnikami spotkania rodzin podczas Święta Świadectw. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 19.*

służby i rozwijania talentów dla dobra innych, by nie kierować się kryteriami konkurencyjności i produktywności, ale miłości. Służy temu również pogłębianie wiedzy religijnej, a szczególnie katolickiej nauki społecznej, aby młodzi w sposób odpowiedzialny podejmowali zobowiązania i inicjatywy. W ten sposób mogą przyczyniać się do budowania „cywilizacji miłości”²⁰⁸.

Benedykt XVI uwiadamiał młodym, że Kościół potrzebuje ich entuzjastycznego zaangażowania w ewangelizację. Zachęcał, by byli wytrwali w trudnościach oraz cierpliwi, pokonując młodzieńczy pośpiech oraz pragnienie natychmiastowego posiadania i sukcesu. Wzywał, by świadczyli o Zmartwychwstałym i na Nim się wzorowali²⁰⁹. Przekonywał, aby jako pierwsi ukazywali prawdziwy wizerunek wiary chrześcijańskiej, jeśli bywa ona przedstawiana jako ponura i nudna. Zachęcał, aby stawali się gorliwymi „misjonarzami nowej ewangelizacji”²¹⁰.

Świadeństwo jest również istotną formą tego, co Benedykt XVI nazwał „nową ewangelizacją społeczną”²¹¹. Oznacza ona przyjmowanie Chrystusa i Ewangelii w relacjach społecznych, przez co chrześcijanie głoszą transcendentną wizję człowieka, jego godności, wolności i relacyjności²¹². Stanowi ona proces urzeczywistniania w społeczeństwie Jezusowego przykazania miłości (por. J 13, 34)²¹³. Chrystus chce zbawić całego człowieka i dlatego świadeństwo o Nim poprzez zaangażowanie na rzecz sprawiedliwości, pokoju i rozwoju jest częścią ewangelizacji (por. CV 15). Polega ona zatem na ukazywaniu słowem i czynem Tego, który ludzkości, narodom i społeczeństwom przynosi zbawienie, wobec niesprawiedliwości i nierówności. Skutkiem tego jest odnowienie kultur, sfery polityki oraz instytucji publicznych. Punktem odniesienia jest katolicka nauka społeczna. W nową ewangelizację społeczną powinny angażować się szczególnie osoby świeckie, czerpiąc stale ze słowa Bożego i sakramentów. Biskupi i kapłani poprzez odpowiednie duszpasterstwo społeczne, powinni ich wspomagać duchowo i intelektualnie w oczyszczaniu sumienia i składaniu świadectwa²¹⁴.

²⁰⁸ Benedykt XVI. *«Miłujcie się wzajemnie, tak jak Ja was umiłowałem»* (por. J 13, 34). *Orędzie Benedykta XVI na XXII Światowy Dzień Młodzieży*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2007 s. 8-9.

²⁰⁹ Por. Benedykt XVI. *Orędzie Benedykta XVI na XXIV Światowy Dzień Młodzieży*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2009 s. 7.

²¹⁰ Benedykt XVI. *Orędzie na XXVII Światowy Dzień Młodzieży* s. 13.

²¹¹ Benedykt XVI. *Przesłanie z okazji zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady «Iustitia et Pax»*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2011 s. 31.

²¹² Por. Benedykt XVI. *Nauka społeczna i nowa ewangelizacja. 3 XII – Przemówienie do uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady «Iustitia et Pax»*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2013 s. 34.

²¹³ Por. Benedykt XVI. *Kod genetyczny teologii katolickiej. 7 XII – Do uczestników sesji plenarnej Międzynarodowej Komisji Teologicznej*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2013 s. 27.

²¹⁴ Por. Benedykt XVI. *Przesłanie z okazji zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady «Iustitia et Pax»* s. 29-30.

Potrzeba nowego modelu relacji społecznych, opartego na logice miłości i służby, których jedynym źródłem i wzorem jest Chrystus²¹⁵. Do nawiązywania takich relacji zdolni są wolni uczestnicy życia publicznego, którzy integrują wiarę i duchowość z codziennymi decyzjami. Dotyczy to szczególnie środowisk, tworzących kulturę monolityczną, w której temat wiary bywa często przemilczany: wśród polityków, intelektualistów i pracowników mediów²¹⁶.

Świadectwo o Bogu jest składane poprzez troskę o dobro wspólne, co prowadzi do humanizacji życia społecznego. Szczególnie ludzie młodzi powinni angażować się w różne jego dziedziny. Chrześcijanie nie mogą uchylać się od odpowiedzialności za społeczny wymiar życia doczesnego, które również poprzedza życie wieczne²¹⁷. Powinni czynić starania o osiągnięcie i zachowanie harmonii pomiędzy wiarą i rozumem, dzięki czemu będą kierować się etyką zgodną z naturą ludzką. Rezultatem tego jest poczucie osobistej odpowiedzialności, solidarność oraz uczciwość w relacjach ekonomicznych i zawodowych²¹⁸. Ponadto, wierni świeccy powinni korzystać z własnej formacji religijnej w kwestiach: autentycznej świeckości państwa, a więc uznającej wkład religii w życie społeczne, obrony życia i rodziny, wolności religijnej oraz wychowania dzieci i młodzieży²¹⁹.

W ostatniej z powyższych kwestii szczególnie potrzeba prawdziwych świadków Ewangelii, którzy nie są zwykłymi dystrybutorami reguł i informacji. Potrzeba ludzi, którzy mają szeroką perspektywę postrzegania człowieka i świata, ponieważ opartą wyłącznie na prawdzie²²⁰. Wychowanie, zwłaszcza do sprawiedliwości i pokoju, stanowi integralną część nowej ewangelizacji, ponieważ wynika ono z Ewangelii sprawiedliwości i pokoju²²¹. Konieczne jest również wychowanie do moralności publicznej, a nie tylko indywidualnej. Wśród chrześcijan istnieje bowiem rozdziewiek pomiędzy nimi. W sferze prywatnej postępują oni w sposób ewangeliczny, w sferze publicznej przeciwnie. Tymczasem jedność tych

²¹⁵ Por. Benedykt XVI. *Nie można czcić Boga, nie troszcząc się o człowieka*. 6 XI – Msza św. na placu Obradoiro z okazji Jubileuszowego Roku św. Jakuba s. 28.

²¹⁶ Por. Benedykt XVI. *Pasterze są odpowiedzialni za otwarcie Kościoła na działanie Ducha Świętego*. 13 maja – Fatima. *Spotkanie z biskupami Portugalii* s. 25-26.

²¹⁷ Por. Benedykt XVI. *W zmieniającym się świecie strzeżcie wielkiego dziedzictwa tej ziemi*. 7 V – *Przemówienie do przedstawicieli 15 diecezji regionu Triveneto*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2011 s. 22.

²¹⁸ Por. Benedykt XVI. *Mosty dialogu między ludami i narodami*. 7 V – *Przemówienie do mieszkańców Wenecji na Molo św. Marka*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2011 s. 23-24.

²¹⁹ Por. Benedykt XVI. *Sumienie jest miejscem, w którym rozbrzmiewa głos prawdy*. 4 VI – *Spotkanie z przedstawicielami społeczeństwa chorwackiego w Teatrze Narodowym*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 9.

²²⁰ Por. Benedykt XVI. *Wychowanie młodzieży do sprawiedliwości i pokoju*. *Orędzie na XLV Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 2012 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 5.

²²¹ Por. Benedykt XVI. *Wychowanie jest integralną częścią ewangelizacji*. 1 I 2012 r. – *Msza św. w uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 21.

moralności jest warunkiem skutecznego formowania sprawiedliwego społeczeństwa. Moralność publiczna jest moralnością rozumną, którą mogą podzielać również niewierzący oraz ochrzczeni niepraktykujący, jako etap wstępny ku odnowie wiary²²².

W związku z wychowaniem, istotną przestrzenią nowej ewangelizacji społecznej jest szkoła i uniwersytet. Powinny być one miejscami przekazu nie tylko wiedzy teoretycznej i technicznej, ale również świadectwa służby słowem i czynem. Należy kierować się w nich logiką daru, w której czas, wiedza i umiejętności są środkami, służącymi dobru wspólnemu i indywidualnemu drugiego człowieka²²³. Zadaniem studentów i pracowników uczelni wyższych, zwłaszcza tych o inspiracji chrześcijańskiej, jest świadczenie o Bogu bliskim, który objawia się człowiekowi również w poszukiwaniu prawdy²²⁴. Ich ewangeliczny wkład w rozwój społeczny, kulturowy i ludzki stanowi o ich tożsamości jako miejscach „świadectwa i promieniowania nowej ewangelizacji”²²⁵.

Do przejawów nowej ewangelizacji społecznej należy upowszechnianie dostępu do oświaty, a także opieki medycznej w miejscach ich pozbawionych, a także przewycięzanie podziałów etnicznych²²⁶. Ponadto, ewangelizacja społeczna zakłada solidarność z migrantami, a szczególnie dziećmi, poprzez udzielanie im odpowiedniej pomocy oraz zabieganie o respektowanie ich praw przez instytucje krajowe i międzynarodowe²²⁷.

Jednymi z miejsc, gdzie istnieje potrzeba nowej ewangelizacji społecznej są lotniska. Odzwierciedlają one zjawisko współczesnej globalizacji, a jednocześnie zasadę powszechności ewangelizacji. Również w tym środowisku istnieje kryzys wiary i świadectwa chrześcijańskiego życia. Papież zachęcał kapelanów lotnisk, a także pracowników i podróżujących, aby wykorzystywać nawet okazjonalne spotkania do głoszenia Ewangelii własną obecnością, słowem i czynem²²⁸.

Racja zaangażowania Kościoła w społeczeństwie wynika szczególnie z Eucharystii. Duchowość eucharystyczna chrześcijan kształtuje ich wrażliwość na innych. Ten, kto

²²² Por. Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 27.

²²³ Benedykt XVI. *Ewangelia daru i bezinteresowności*. 19 V – Przemówienie podczas audiencji dla przedstawicieli trzech ruchów katolickiego laikatu. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 27-28.

²²⁴ Por. Benedykt XVI. *Świadkowie Boga, który jest blisko*. 1 XII – Homilia podczas I Nieszporów Adwentu s. 33.

²²⁵ Benedykt XVI. «*Migracje a nowa ewangelizacja*». *Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2012 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 12.

²²⁶ Por. Benedykt XVI. *Potrzebne są nowe formy przekazywania Słowa Bożego*. *Orędzie na Światowy Dzień Misyjny 2012 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2012 s. 11.

²²⁷ Por. Benedykt XVI. *Małoletni migranci i uchodźcy*. *Orędzie Benedykta XVI na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2010 s. 9.

²²⁸ Por. Benedykt XVI. *Nowa ewangelizacja w portach lotniczych*. 11 VI – Przemówienie do kapelanów lotnictwa cywilnego. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 40.

rozpoznaje Chrystusa w Eucharystii, rozpoznaje Go w człowieku cierpiącym, chorym, uwięzionym i ubogim. W ten sposób przeciwstawia się współczesnej mentalności materialistycznej i utylitarystycznej, w której wartość człowieka jest oceniana na podstawie jego stanu posiadania lub użyteczności²²⁹.

Nowa ewangelizacja społeczna musi być oparta na prawdziwym dobru człowieka, aby trwale ukazywała konsekwencje sprawiedliwości na poziomie uniwersalnym. Instytucjami wspomagającymi ten wymiar ewangelizacji są: stowarzyszenia wolontariatu, pozarządowe organizacje chrześcijańskie lub kierujące się chrześcijańską inspiracją, urzędy ds. społecznych i pracy oraz ośrodki i instytuty myśli społecznej²³⁰.

Skuteczność nowej ewangelizacji jest ściśle związana również ze świadectwem jedności chrześcijan. Należy zatem wspierać ruch ekumeniczny w duchu szczerego nawrócenia i woli naśladowania Chrystusa. Dzięki staraniom o pełną i widzialną jedność chrześcijan możliwa jest odnowa wiary i praktyki życia chrześcijańskiego²³¹. Jedność chrześcijan stanowi środek uprzywilejowany, niemal przesłankę nowej ewangelizacji. Należy ją postrzegać jako fundamentalną cechę bardziej wyraźnego świadectwa. Współpraca wszystkich uczniów Chrystusa, zarówno świeckich, jak i duchownych, powoduje wzrost skuteczności przekazu wiary oraz jej wpływu na życie indywidualne i wspólnotowe²³².

Aktualny jest apel Benedykta XVI, aby wierni byli wraz z każdym papieżem świadkami Chrystusa Zmartwychwstałego. Aktualne jest również retoryczne pytanie, które zadał: „jeżeli wy nie będziecie Jego świadkami w waszym środowisku, kto to zrobi za was?”. Jest to misja pilna i nieodwołalna, którą należy podejmować w Kościele i z Kościołem²³³.

²²⁹ Por. Benedykt XVI. *Zmartwychwstały Chrystus idzie pośród nas. 23 VI – Homilia podczas Mszy św. w uroczystość Bożego Ciała*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2011 s. 32.

²³⁰ Por. Benedykt XVI. *Trzeba zwalczać społeczne i kulturowe nierówności w zglobalizowanym świecie. 16 V – Przemówienie do uczestników międzynarodowego kongresu z okazji 50. rocznicy encykliki «Mater et Magistra»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 30-31.

²³¹ Por. Benedykt XVI. *Ekumenizm w dobie nowej ewangelizacji. 15 XI – Przemówienie do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Rady ds. Popierania Jedności Chrześcijan*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2013 s. 27-28.

²³² Por. Benedykt XVI. *Ekumenizm wymaga konkretnych gestów nawrócenia. 25 I – Homilia podczas Nieszporów na zakończenie Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2013 s. 16.

²³³ Por. Benedykt XVI. *Pasterze są odpowiedzialni za otwarcie Kościoła na działanie Ducha Świętego. 13 maja – Fatima. Spotkanie z biskupami Portugalii* s. 27.

3.4. Praktyka modlitwy

Modlitwa stanowi formę nowej ewangelizacji, ponieważ sama w sobie stanowi akt wiary, który oddziałuje na innych. Konieczne jest również, aby ten, kto ją podejmuje znał i miłował Tego, którego przekazuje światu²³⁴. Można stwierdzić, że nowa ewangelizacja jako taka ma charakter modlitewny. Skoro, zdaniem J. Ratzingera, nie istnieje taka sytuacja w życiu człowieka, która nie mogłaby stać się modlitwą i do Boga prowadzić, to tym bardziej głoszenie samego Chrystusa²³⁵.

Poszukiwaniu nowych metod głoszenia Ewangelii, powinno towarzyszyć nowe zaangażowanie w modlitwę. Zgodnie z myślą Benedykta XVI, intencje ewangelizacyjne znajdują się już modlitwie „Ojcze nasz”. Wiąż Kościoła i poszczególnych chrześcijan z Bogiem jest racją ich istnienia i skuteczności przekazu wiary. W czasie pontyfikatu Benedykta XVI, poza papieskimi intencjami misyjnymi, były podejmowane wielorakie inicjatywy modlitewne na rzecz ewangelizacji. Jedną z nich był poparty przez papieża, projekt Kongregacji ds. Ewangelizacji Narodów oraz Papieskich Dzieł Misyjnych w związku z Rokiem Wiary. Jego założeniem była modlitwa różańcowa o zasięgu światowym, towarzysząca dotychczasowej ewangelizacji i nowej ewangelizacji²³⁶.

Wzorem doskonałym modlitwy jest więc Chrystus z Ojcem. Modlitwa towarzyszyła zawsze Jego działalności publicznej (por. Mk 1, 35; Łk 5, 16), a także po zmartwychwstaniu w czasie spotkania z Apostołami (por. Łk 24, 30). Wobec zamknięcia współczesnego człowieka na transcendencję i nadzieję poznania Boga, Kościół powinien stale uczyć się modlitwy od Chrystusa. Poza jej wpływem na decyzję o przyjęciu Ewangelii przez danego człowieka, któremu jest głoszona, ma ona kluczowe znaczenie w opracowywaniu nowych metod głoszenia Ewangelii²³⁷.

Szczególną naukę stanowi modlitwa Chrystusa na krzyżu za oprawców (por. Łk 23, 34). Wobec ich ignorancji prosi Ojca o wybaczenie im. Dzięki temu niewiedza stanowi drogę do nawrócenia, które wybrzmiało w mowie setnika po śmierci Chrystusa (por. Łk 23, 47). Motyw niewiedzy wystąpił również słowach św. Piotra do Żydów, gdy przypomniał ich zaparcie się

²³⁴ Por. Benedykt XVI. *Dziełu ewangelizacji winna towarzyszyć światowa kampania modlitwy. 11 V – Przemówienie do krajowych dyrektorów Papieskich Dzieł Misyjnych*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2012 s. 28.

²³⁵ Por. J. Ratzinger. *Modlitwa w naszych czasach*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Góźdz, M. Górecka. T. IV. Lublin 2017 s. 745.

²³⁶ Por. Benedykt XVI. *Dziełu ewangelizacji winna towarzyszyć światowa kampania modlitwy. 11 V – Przemówienie do krajowych dyrektorów Papieskich Dzieł Misyjnych* s. 28.

²³⁷ Por. Benedykt XVI. *Okna otwarte na niebo. 30 listopada 2011 r.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 46.

Chrystusa, a wyproszenie uwolnienia zabójcy. Apostoł jednocześnie stwierdził, że działali w nieświadomości (por. Dz 3, 14-17). W sytuacji św. Pawła, ale także innych uczonych w Piśmie, wiedza materialna w postaci znajomości słowa występowała obok jego niezrozumienia, tak że uznał się za nieświadomego i niewierzącego (1 Tm 1, 13). Podobnie uczeni w Piśmie podczas wizyty Mędrców ze Wschodu, pomimo wiedzy nie rozpoznają Chrystusa jako Mesjasza (Mt 2, 4-6). Ignorancja zmniejsza winę, ale nie usprawiedliwia w sposób wystarczający, ponieważ człowiek nie przyjmuje prawdy. Wobec tego głębokie pocieszenia stanowi fakt, że Chrystus nie potępia ani tych, którzy faktycznie nie znają Ewangelii, ani tych, którzy choć znają, nie przyjmują prawdy. Stan ducha zarówno jednych, jak i drugich jest dla Niego powodem do modlitwy²³⁸.

Związek modlitwy z ewangelizacją ukazuje również dwa kierunki, w których zmierzał Chrystus po zmartwychwstaniu. Pierwszym była Galilea (por. Mt 28, 7), którą uważano za swego rodzaju próg świata pogan. Tam Zmartwychwstały zlecił uczniom misję, adresowaną do całej ludzkości (por. Mt 28, 14). Drugim kierunkiem jest przebywanie z Ojcem (por. J 20, 17), które jest również przeznaczeniem człowieka (por. J 14, 2n). Kościół jest wezwany do naśladowania Chrystusa poprzez ciągłe udawanie się w tych kierunkach. Pierwszy oznacza sprawowanie Eucharystii i modlitwę, drugi głoszenie słowem i świadczenie czynem. Zażyłość z Bogiem „promieniuje poza mury naszych kościołów”²³⁹.

Każdy, kto chce głosić i świadczyć o Chrystusie, odnajduje w Nim wzór realizacji posłania. Wszystko, co Chrystus mówił pochodziło od Ojca (por. J 8, 28). Skoro Jego jedność z Ojcem w pełni określała Jego działalność, tym bardziej od relacji z Bogiem uzależniony jest przebieg działalności Kościoła i poszczególnych chrześcijan oraz jej skuteczność²⁴⁰.

Oznacza to, że modlitwa Kościoła jest konieczna. Należy ją podejmować zarówno za tych, którzy nie znają Chrystusa i Ewangelii, jak i za tych ochrzczonych, którzy nie wierzą i porzucili praktykę życia chrześcijańskiego. Modlitwa otwiera człowieka na Chrystusa i Ewangelię pomimo błędów przeszłości²⁴¹.

W nowej ewangelizacji, wzorem człowieka modlącego się jest również Maryja. Uczy Ona słuchania, właściwego odczytywania historii i rozpoznawania działania Boga. Nie ma

²³⁸ Por. J. Ratzinger. *Jezus z Nazaretu. Od wjazdu do Jerozolimy do zmartwychwstania*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. VI/1. Lublin 2015 s. 525-526.

²³⁹ Benedykt XVI. *Nasze drogi niech będą drogami Jezusa*. 26 V – *Msza św. w uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2005 s. 24.

²⁴⁰ Por. Benedykt XVI. *Rodzina chrześcijańska wspólnotą wychowania i wiary*. 6 VI – *Do uczestników Kongresu Diecezji Rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2005 s. 33.

²⁴¹ Por. Benedykt XVI. *Zawsze w rękach Boga*. 15 lutego. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2012 s. 48-49.

Kościół bez Maryi. Treścią Jej życia było to, czego od początku doświadczał Kościół. Szczególnym tego wyrazem była Jej obecność w wieczniku podczas Zesłania Ducha Świętego oraz tytuł Matki Kościoła. Należy zawierzać Jej każdą fazę życia i działalności poszczególnych chrześcijan oraz Kościoła. Z Jej postawy wynika nauka, że więź uczniów z Chrystusem jest koniecznym warunkiem wyjścia z tego, znane i bezpieczne, aby z odwagą głosić Ewangelię w rozmaitych okolicznościach²⁴².

Dla zrozumienia fundamentalnego znaczenia modlitwy w nowej ewangelizacji, warto rozpocząć od stwierdzenia, że Bóg w Osobie Chrystusa faktycznie przemówił do człowieka. Należy dalej postawić pytania, które są jednocześnie wymogiem i poleceniem: jak przybliżyć tę prawdę człowiekowi i jak może się on dowiedzieć o odkupieniu? Odpowiedź jest zawarta w hymnie *Liturgii Godzin*, gdy Kościół w modlitwie przedpołudniowej prosi o przyście i działanie Ducha Świętego²⁴³. To znaczy, że ludzie nie mogą stworzyć Kościoła. Nowa ewangelizacja polega na ponownym zapoznaniu ludzi z tym, co stworzył Bóg. Kościół nie rozpoczyna się od „działania” człowieka, ale od „działania” i „mówienia” Boga. Nie rozpoczął się też od ustawodawczego zgromadzenia Apostołów, którzy samowolnie podjęli decyzję o stworzeniu Kościoła i nadania mu prawa. Modlili się i oczekiwali, świadomi, że istnienie i rozwój Kościoła zależą od Boga i Zesłania Ducha Świętego. Jedynie Bóg może zaświadczyć o sobie i swoim słowie. Bez Jego działania sprawy ludzkie pozostaną jednie ludzkimi i niewystarczającymi.

Apostołowie mogli działać dzięki uprzedzającej inicjatywie Boga. Ta prawidłowość obowiązuje również dzisiaj. Dlatego rozpoczynanie modlitwę wszelkiej refleksji i działania ewangelizacyjnego nie jest wyłącznie formalnością, ale aktem zgodnym z rzeczywistością. Chrześcijanin może ewangelizować, gdy stale prosi o Bożą inicjatywę. Jest to działanie teandryczne z włączeniem aktywności ludzkiej. Nowa ewangelizacja polega zatem zawsze na współpracy człowieka z Bogiem, opartej na modlitwie²⁴⁴.

O kluczowym znaczeniu modlitwy w misji Kościoła świadczy również życia pierwszych chrześcijan. Po tym, jak św. Piotr i Jan głosili zmartwychwstanie w Chrystusie, zostali zatrzymani (por. Dz 4, 1-3), a po uwolnieniu wrócili do wspólnoty chrześcijan, którym opowiedzieli o tym wydarzeniu. Następnie wszyscy modlili się, po czym z odwagą głosili Ewangelię (por. Dz 4, 23-31). Należy zwrócić uwagę na ich postawę wobec prześladowań. Nie

²⁴² Por. Benedykt XVI. *Bez Maryi nie ma Kościoła. 14 marca*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 54-55.

²⁴³ Por. *Liturgia Godzin*. T. IV s. 501-502.

²⁴⁴ Por. Benedykt XVI. *Wiara musi być płomieniem miłości, który rozpala innych. 8 X – Rozważanie Ojca Świętego na rozpoczęcie I kongregacji generalnej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2012 s. 21-22.

podejmowali dyskusji ani nie opracowywali zewnętrznej strategii działania, ale modlili się. Cechami charakterystycznymi tej modlitwy były zgoda i jednomyślność, którymi powinna odznaczać się modlitwa Kościoła również dzisiaj. W przytoczonej sytuacji widoczny jest związek modlitwy z cierpieniem i odrzuceniem w kontekście ewangelizacji, o czym zostanie napisane w dalszej części pracy. Istotna jest treść modlitwy pierwszych chrześcijan. Interpretowali oni wydarzenia w perspektywie wiary i słowa Bożego. Nie prosili też o karę dla prześladowców ani o własne bezpieczeństwo lub nawet skuteczność misji, ale o własną zdolność odważnego głoszenia słowa, z towarzyszeniem znaków Bożego działania. Taki też był rezultat owej modlitwy. Świadczy to o prawdzie, że Kościół nie jest organizacją lub stowarzyszeniem, ale wspólnotą ludzi z Bogiem, od którego zależy sposób i skuteczność działania. Potrzeba, aby Kościół włączał wyzwania związane z ewangelizacją w modlitwę i odczytywał je tak, jak to robili pierwsi chrześcijanie. Wówczas sprawy niezrozumiałe jawią się jako część planu Boga. W perspektywie ewangelicznej kryteriami interpretacji są miłość i prawda, co nie zawsze jest zgodne z ludzkimi ideami. Jednak wyłącznie taka perspektywa zapewnia skuteczność ewangelizacji²⁴⁵.

Przykład prymatu modlitwy i słuchania słowa Bożego w życiu pierwszych chrześcijan, a także wielu świętych, stanowi dzisiaj dla Kościoła i poszczególnych chrześcijan przestrożę, aby nie oceniać ewangelizacji według kryteriów produktywności i skuteczności²⁴⁶. Kościół istnieje i działa w świecie, dlatego grozi mu dążenie do efektywności i efektowności, a także dawanie pierwszeństwa środkom ludzkim²⁴⁷. Tymczasem działalność apostołską pozbawiona modlitwy staje się pusta i bezduszna. Zmienia się wówczas w zwyczajny aktywizm, który nie przynosi prawdziwych rezultatów, a także wtórnego poczucia satysfakcji. Pierwszeństwo modlitwy i słuchania słowa Bożego owocuje w postaci działania duszpasterskiego. Papież porównał znaczenie modlitwy roli płuc w organizmie ludzkim. Bez niej istnieje zagrożenie „uduszenia” wśród rozmaitych aktywności. Innym jej walorem modlitwy indywidualnej jest zjednoczenie z całym Kościołem ewangelizowanym i ewangelizującym. Człowiek włącza się wówczas w powszechną misję, którą Benedykt XVI porównał do symfonii wykonywanej dla chwały Boga oraz pożytku Kościoła i człowieka²⁴⁸.

²⁴⁵ Por. Benedykt XVI. *Kościół musi zawsze ufać w pomoc i siłę Boga. 18 kwietnia*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2012 s. 36-37.

²⁴⁶ Por. Benedykt XVI. *Miłość i sprawiedliwość są postugą duchową. 25 kwietnia*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2012 s. 39.

²⁴⁷ Por. Benedykt XVI. *Bóg działa w słabości. 13 czerwca*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2012 s. 34.

²⁴⁸ Por. Benedykt XVI. *Miłość i sprawiedliwość są postugą duchową. 25 kwietnia* s. 39.

Benedykt XVI stwierdził za św. Pawłem, że modlitwa jest konieczna przed, w trakcie i po głoszeniu (por. 1 Tes 1, 2). Ewangelizator powinien być świadomy uprzedniego działania Ducha Świętego. Działalność ludzka jest zawsze wtórna²⁴⁹. Według papieża, modlitwa jest w ścisłym związku przyczynowo-skutkowym z podjętymi wcześniej zagadnieniami głoszenia i świadectwa. Bez modlitwy, pierwsze traci wewnętrzną siłę, drugie zaś ulega wyjałowieniu. Jest to istotne wskazanie dla całego Kościoła powszechnego, ale także diecezji, parafii, grup apostołstwa i ruchów kościelnych. Potrzeba jednak, aby chrześcijanie wciąż uczyli się modlić dobrze, to znaczy koncentrując się na samym Bogu, a nie na własnym dobru czy działaniu²⁵⁰.

Współczesna sytuacja Kościoła i człowieka wymaga nowego bodźca, który wskazywałby kierunek ku temu, co istotne w wierze i życiu chrześcijańskim. Dla wielu Bóg stał się „wielkim Nieznajomym”²⁵¹. Jezus jest postrzegany wyłącznie jako postać z przeszłości. Działalność ewangelizacyjna nie zostanie odnowiona, jeśli nie dojdzie do odnowienia wiary Kościoła oraz jego modlitwy. Niemożliwe będzie udzielenie prawdziwych odpowiedzi i pozyskanie ludzi dla Chrystusa, jeżeli Kościół nie powróci do „głębokiego doświadczenia Boga”²⁵². Mówienie o Bogu jest możliwe tylko kiedy człowiek rozmawia z Bogiem. Wówczas jest przez Niego kształtowany i uzdalniany do głoszenia Ewangelii, tym którzy szukają Boga nieświadomie lub po omacku. Relacja z Bogiem jest zacznym i zasadą wspólnoty kościelnej. Może w nią wprowadzać tylko ten, kto sam w niej trwa²⁵³.

W tej kwestii przykładem jest również postać św. Pawła. Jego mistyka i modlitwa nie opierała się wyłącznie na doświadczeniach nadzwyczajnych, ale codziennej więzi z Bogiem, pozostającej w ścisłym związku z jego misją. Mistyka nie była dla niego powodem do wyobcowania z rzeczywistości i separowania od ludzi. Przeciwnie, stanowiła zaplecze sił duchowych do ewangelizacji. Modlitwa umożliwia Kościołowi czynienie tego, co do niego należy i uczestniczenie w sprawach człowieka. Poprzez modlitwę Kościół staje się bliski człowiekowi. Przykładem tego jest również osoba św. Matki Teresy z Kalkuty. Sens i siłę do zaangażowania na rzecz cierpiących znajdowała w więzi z Chrystusem. Im więcej przestrzeni swojego życia chrześcijanie poświęcą na modlitwę, tym bardziej też będą widoczne rezultaty ich osobistego nawrócenia oraz zaangażowania ewangelizacyjnego²⁵⁴. Przeznaczanie czasu na

²⁴⁹ Por. Benedykt XVI. *Głoszenie Ewangelii słowem, mocą Ducha Świętego i wielką siłą przekonania. Homilia podczas Mszy św. odprawionej 16 X 2011 r. w Bazylice św. Piotra* s. 13.

²⁵⁰ Por. Benedykt XVI. *Piotr ufa Bogu. 9 maja*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2012 s. 42.

²⁵¹ Benedykt XVI. *Wskazania duszpasterskie na nasze czasy. 24 V – Przemówienie do uczestników zgromadzenia ogólnego Konferencji Episkopatu Włoch* s. 31.

²⁵² Tamże.

²⁵³ Por. Tamże.

²⁵⁴ Por. Benedykt XVI. *Bóg działa w słabości. 13 czerwca* s. 35.

modlitwę nie jest traceniem go kosztem działania apostolskiego. Przeciwnie, praktykowana stale zapewnia zdolność i motywację do składania wiarygodnego świadectwa o Chrystusie²⁵⁵.

Modlitwa zmienia zarówno myślenie, jak i działanie, tak że stają się one na wzór Chrystusa²⁵⁶. W modlitwie człowiek przekonuje się, że nie jest On ideą lub propozycją moralną, ale Osobą, z którą pragnie więzi²⁵⁷. W ewangelizacji potrzeba ludzi, którzy dzięki modlitwie uświadamiają sobie prawdę, że nawrócenie innych zależy od Niego²⁵⁸. Również myślenie, pisanie i mówienie na temat nowej ewangelizacji zakładają konieczność modlitwy, ponieważ potrzebują oczyszczenia. Wówczas refleksja może osiągnąć wartość i użyteczność dla Kościoła, i człowieka. Nie powiększa „zalewu słów w światowych dyskusjach, które szukają potwierdzenia w opinii ogółu”²⁵⁹.

Modlitwa ewangelizatora jest procesem doskonalenia jego relacji z Chrystusem poprzez poznawanie Jego egzystencji oraz sposobu myślenia i działania, aby później przekazywać prawdę. Polega ona również na przedstawianiu Chrystusowi przebiegu i rezultatów ewangelizacji, podobnie jak czynili to uczniowie (por. Łk 9, 10). Istnieje jednak i w tej dziedzinie zagrożenie koncentracji na sobie oraz własnej aktywności. Konieczne jest zatem, aby ewangelizator modlił się z Kościołem, poczynawszy od Eucharystii i *Liturgii Godzin*, które wyznaczają kierunek modlitwy indywidualnej²⁶⁰.

Zdaniem Benedykta XVI, podstawowym zadaniem duszpasterstwa jest nauczanie modlitwy i czynienie ją doskonalszą²⁶¹. Można ten wymóg odnieść do nowej ewangelizacji. Należy kształtować w wiernych poczucie odpowiedzialności za głoszenie Ewangelii, aby nie ograniczali zakresu modlitwy jedynie do spraw prywatnych²⁶². Jej intencją powinna być również nowa ewangelizacja, szczególnie w krajach o względnie długiej tradycji chrześcijańskiej. Należy ją formułować zarówno podczas liturgii jako „szkoły modlitwy”, jak i katechezy i spotkań ewangelizacyjnych. Modlitwa w intencji nowej ewangelizacji powinna

²⁵⁵ Por. Benedykt XVI. *Męczeństwo św. Jana Chrzciciela. 29 sierpnia – Castel Gandolfo* s. 45.

²⁵⁶ Por. Benedykt XVI. *Chrześcijaństwo jest religią ufności. 23 maja*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 48.

²⁵⁷ Por. Benedykt XVI. *Z góry Tabor na Golgotę drogą miłości. 4 III – Homilia podczas Mszy św. w parafii św. Jana Chrzciciela de la Salle* s. 42.

²⁵⁸ Por. Benedykt XVI. *Nie ma nic piękniejszego niż poznanie Chrystusa i dzielenie się z innymi przyjaciółmi z Nim. 21 V – Przemówienie do uczestników zgromadzenia Papieskich Dzieł Misyjnych*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 45.

²⁵⁹ Benedykt XVI. *W ciszy zgłębiajcie słowo Boże. 23 X – Przemówienie Papieża do wykładowców i studentów rzymskich uczelni kościelnych*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2007 s. 20.

²⁶⁰ Por. Benedykt XVI. *Celebrując Eucharystię, kapłani torują drogę modlitwie współczesnych ludzi. 9 IV – Msza św. Krzyżma w Wielki Czwartek*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2009 s. 20.

²⁶¹ Por. Benedykt XVI. *Przemówienie Benedykta XVI na zakończenie wizyty. 9 XI – Spotkanie z biskupami szwajcarskimi*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2007 s. 28.

²⁶² Por. Benedykt XVI. *Z modlitwy Jezusa rodzi się Kościół. 25 stycznia*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2012 s. 35.

elementem formacji w szkołach modlitwy. Ludzie szukają w nich duchowości i wzorów modlitwy. Tymczasem Kościół jest depozytariuszem dóbr duchowych. Należy ukazać im, że jest ona podstawą zarówno życia wspólnotowego, jak i indywidualnego, a także źródłem zaangażowania ewangelizacyjnego. Dzięki modlitwie człowiek stale na nowo odkrywa wielkość chrześcijaństwa, by pomagać innym czynić to samo i urzeczywistniać Ewangelię w codzienności²⁶³.

Modlitwa jest tym bardziej konieczna, im bardziej wiara i świadectwo wśród chrześcijan słabną. Znajdowanie nowych metod przekazu wiary jest niezbędne, jednak treść orędzia chrześcijańskiego nie zmienia się. Dlatego potrzeba stale powracać do jego źródła, którym jest Chrystus. Życiorysy świętych świadczą, że Ewangelię może przekazywać tylko ten, kto trwa z Nim w ścisłej relacji²⁶⁴. Nie jest to kwestia marginalna. Potrzeba również modlitwy za tych, którzy jako chrześcijanie nie znajdują na nią czasu i nie czują się odpowiedzialni za nową ewangelizację²⁶⁵. Ostatecznie trwanie przed Chrystusem to priorytet duszpasterski i katechetyczny. Nie efekt uboczny pracy, jak gdyby potrzeba wiernych lub zadośćuczynienie zobowiązaniu były jedynymi powodami modlitwy duchownego na liturgii, katechezie i w innych formach²⁶⁶.

Szczególnie w kontekście przestępstw i grzechów osób duchownych i konsekrowanych przeciwko czystości, konieczna jest modlitwa o odnowę poczucia odpowiedzialności i zaangażowania w ewangelizację dla biskupów, kapłanów, zakonników i wiernych świeckich. Modlitwę z taką intencją sformułował Benedykt XVI w odniesieniu do Kościoła w Irlandii. Tekst wartý jest jednak powszechnego zastosowania²⁶⁷.

W odniesieniu do osób duchownych relacja modlitwy i głoszenia została ukazana przez samego Chrystusa. Powołał Apostołów, aby z Nim byli, a następnie podjęli misję (por. Mk 3, 14). Te dwie kwestie paradoksalnie pozostają nierozłączne. Potrzeba, aby najpierw uczniowie byli z Chrystusem, poznawali Go i pozwalali Jemu kształtować siebie. Zamiarem Chrystusem było ich posłanie z tym, czego się dowiedzieli. Ten, kto trwa z Nim w jedności, sam odczuwa pragnienie ewangelizacji i może zostać posłany. Kto jest z Nim nieustannie, jednocześnie jest

²⁶³ Por. Benedykt XVI. *Przemówienie Benedykta XVI na zakończenie wizyty. 9 XI – Spotkanie z biskupami szwajcarskimi* s. 28-29.

²⁶⁴ Por. Benedykt XVI. *Bądźcie wiernymi przyjaciółmi Jezusa jak Ojciec Pio. Spotkanie z duchowieństwem i młodzieżą* s. 15.

²⁶⁵ Por. Benedykt XVI. *Podstawowym priorytetem kapłana jest codzienna modlitwa i więź z Chrystusem. 10 VI – Wieczorne czuwanie w wigilię zakończenia Roku Kapłańskiego* s. 31.

²⁶⁶ Por. Benedykt XVI. *Więź z Chrystusem fundamentem waszego życia i apostołatu. 13 V – Podczas spotkania z duchowieństwem diecezji rzymskiej w bazylice św. Jana na Lateranie. „L'Osservatore Romano”* wyd. polskie 7-8:2005 s. 13.

²⁶⁷ Por. Benedykt XVI. *List pasterski do katolików w Irlandii. „L'Osservatore Romano”* wyd. polskie 5:2010 s. 11.

z innymi. Jednak ten, kto chce być prawdziwie posłanym, musi zawsze być z Nim. Tej logiki Chrystusa powinien uczyć się każdy kapłan, a także chrześcijanin, aby zrozumiał swoją tożsamość i powołanie²⁶⁸.

W słowach skierowanych do kandydatów do kapłaństwa, J. Ratzinger wspominał, że jako prezbiter, a później biskup, bywał świadkiem porzucenia powołania, pomimo jego początkowej nadziei i zachwytu. Zawsze stawało się jasne, że na pewnym etapie zabrakło modlitwy, a także osobistej spowiedzi. Być może, paradoksalnie przyczyną była gorliwość o wszystko, co należało wykonać. Straciła jednak ona wewnętrzny dynamizm, ponieważ zaprzestano duchowej odnowy. Sytuację tę można odnieść do nowej ewangelizacji. Podtrzymywanie więzi z Chrystusem poprzez modlitwę jest niezbędne nie tylko na początku zaangażowania. Powinno stanowić centrum aktywności ewangelizacyjnej. Potrzeba do tego regularnej praktyki, aby uświadomić sobie prostotę i oczywistość tej prawdy, a zarazem pewną łatwość organizacji modlitwy i pracy. W ewangelizacji nie należy postrzegać modlitwy jako formy mniej wartościowej i skutecznej od działań zewnętrznych. Człowiek wewnętrznie dojrzały może zostać posłany i w sposób wiarygodny głosić Ewangelię²⁶⁹.

Znaczenie modlitwy jest podstawowe, ponieważ dzięki niej wzbudzany jest potrzebny niepokój o przekaz wiary i zbawienie innych. Człowiek pragnie go wówczas realizować poprzez świadectwo całego życia, a nie jedynie wybrane słowa. Warunkiem trwania w realizacji tego zadania oraz jego rozwoju jest modlitwa, która pozwala uniknąć rozprożeń związanych z wielością form zaangażowania ewangelizacyjnego²⁷⁰.

W przypadku osób duchownych i konsekrowanych, modlitwa powinna polegać na pewnym wspomnianiu pierwotnego zaangażowania ewangelizacyjnego. Nie oznacza to jednak nostalgicznej refleksji, ale odnosi się do woli. Oznacza ponowne podjęcie decyzji o naśladowaniu Chrystusa, Jego decyzji, posłuszeństwa, troski o ubogich i radykalizmu życia²⁷¹. Człowiekiem takiej modlitwy powinien być przede wszystkim biskup. Zgodnie z myślą papieża, jego zadaniem jest modlitwa w intencji nowej ewangelizacji na świecie i we własnej diecezji. W ten sposób prowadzi on człowieka do poznania i miłowania Boga²⁷². Ponadto,

²⁶⁸ Por. Benedykt XVI. *«Aby Mu towarzyszyli i by mógł ich wysłać»*. 24 września – Fryburg. *Spotkanie z seminarzystami w seminarium duchownym* s. 31.

²⁶⁹ Por. J. Ratzinger. *Studzy waszej radości. Medytacje o duchowości kapłańskiej*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XII. Lublin 2012 s. 479-480.

²⁷⁰ Benedykt XVI. *Więź z Chrystusem fundamentem waszego życia i apostołatu*. 13 V – *Podczas spotkania z duchowieństwem diecezji rzymskiej w bazylice św. Jana na Lateranie* s. 12.

²⁷¹ Por. Benedykt XVI. *Wiara potrafi rozpoznać mądrość słabości*. 2 II – *Homilia podczas Mszy św. w święto Ofiarowania Pańskiego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2013 s. 20.

²⁷² Por. Benedykt XVI. *Jak niespokojni poszukiwacze Boga*. 6 I – *Homilia podczas Mszy św. w uroczystość Objawienia Pańskiego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2013 s. 20.

osoby świeckie potrzebują i oczekują od kapłana, że skoro mówi o znaczeniu modlitwy i do niej zachęca, jako pierwszy będzie dawał jej świadectwo²⁷³. Naturalna kolej rzeczy wskazuje, że osoby zaangażowane w nową ewangelizację, duchowni i świeccy, ukazują Chrystusa, po czym sami oddają Mu pokłon, niczym Mędrcy ze Wschodu (por. Mt 2, 11)²⁷⁴.

Istotnym aspektem modlitwy w intencji nowej ewangelizacji jest również dążenie do jedności chrześcijan. Podobnie jak świadectwo życia powinno łączyć wszystkich wyznawców Chrystusa, tak ich modlitwa o odnowę wiary powinna być przeżywana w duchu jedności. Nie należy nigdy z niej rezygnować, ale podtrzymywać ją w rodzinach, parafiach i wspólnotach zakonnych²⁷⁵.

Benedykt XVI w kontekście własnych podróży apostolskich wyrażał przekonanie, że ludzkie starania są niewiele skuteczne bez modlitwy. Przypominał, że jedynie Bóg zbawia świat i człowieka, papież zaś jest wysłannikiem Chrystusa, aby przekazywać Jego Ewangelię. Dlatego również on potrzebuje duchowego wsparcia chrześcijan²⁷⁶. Przekonywał również, że celem jego spotkań z wiernymi było utwierdzenie ich w misji urzeczywistniania Ewangelii. Pragnął, aby wśród rozmaitych form zaangażowania duchownych i świeckich, nie zaniedbywano tego, co istotne: słuchania Chrystusa²⁷⁷.

Benedykt XVI wypowiadając się na temat Światowych Dni Młodzieży, jako jedną z cech charakterystycznych tego wydarzenia wymienił adorację eucharystyczną. Takie zdanie wyraził również na temat innych jego spotkań z młodzieżą. Można odnieść te słowa o modlitwie do całokształtu nowej ewangelizacji, której wyrazem są Światowe Dni Młodzieży. Choć Bóg jest wszechobecny, to jednak adoracja eucharystyczna jest doświadczeniem nowym, szczególnie dla ludzi młodych. Nie znaczy to, że jest nieznaną. Jednak cielesna obecność Chrystusa sprawia, że adoracja z właściwą jej postawą jest aktem wiary jako takiej. Bóg nie jawi się jako pewna hipoteza na temat powstania wszechświata. Ukazuje się jako obecny oraz

²⁷³ Por. Benedykt XVI. *Bądźcie apostołami nadziei. 23 IX – Do biskupów meksykańskich przybyłych z wizytą «ad limina Apostolorum»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2005 s. 27.

²⁷⁴ Por. Benedykt XVI. *Chcemy być Kościołem otwartym na przyszłość. 21 sierpnia. Spotkanie z niemieckimi biskupami*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2005 s. 31.

²⁷⁵ Por. Benedykt XVI. *Misja ewangelizacyjna Kościoła o ruch ekumeniczny. 20 stycznia*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2008 s. 56.

²⁷⁶ Por. Benedykt XVI. *«Złota zasada» miłości jest zapisana w każdym sercu. 8 kwietnia – Watykan. Telewizyjne przesłanie Benedykta XVI do mieszkańców Stanów Zjednoczonych Ameryki*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2008 s. 35.

²⁷⁷ Por. Benedykt XVI. *Ojciec Pio pociągał innych do świętości przez modlitwę i miłość. Msza św. przed kościołem pw. św. Ojca Pio*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2009 s. 14.

przenikający rozum i wolę. Adoracja kształtuje następnie życie i działalność ewangelizacyjną²⁷⁸. Przyczynia się do zwiększenia dynamizmu i wolności ewangelizacji²⁷⁹.

Wpływ adoracji na działalność Kościoła Benedykt XVI ukazał w kontekście sytuacji Kościoła w Niemczech. Z jednej strony, występują liczne akty apostazji, postępująca sekularyzacja i laicyzacji, coraz mniejszy wpływ etyki katolickiej na życie indywidualne i społeczne oraz relatywizm moralny. Z drugiej strony, otwartość na Boga, czego świadectwem były m.in. Światowe Dni Młodzieży w Kolonii, a także wysoki poziom organizacji duszpasterstwa. Wobec potrzeb organizacyjnych, strukturalnych i socjalnych, adoracja bywa postrzegana jako ostatnia sprawa, którą warto podejmować. Papież przypominając słowa pewnego zakonnika stwierdził, że adoracja jest priorytetem, a nie luksusem. Jej brak oznacza zanik świadomości godności człowieka oraz utratę właściwego kierunku misji. Kościół powszechny, w diecezji i parafii, powinien nieustannie przypominać tę prawdę o znaczeniu adoracji i praktykować ją, gdyż „Tam, gdzie nie ma adoracji, gdzie nie oddaje się najpierw czci Bogu, również sprawy ludzkie nie mają się dobrze”²⁸⁰. Trwanie na modlitwie sprawia, że człowiek świadczy o Chrystusie, nawet nie będąc tego świadomym. Zaniedbywanie adoracji i innych form modlitwy oznacza brak wewnętrznej przemiany. To zaś powoduje, że działalność ludzka, również ta nazywana ewangelizacyjną, przypomina działanie „cymbału brzmiącego” (1 Kor 13, 1)²⁸¹.

Udzielenie pozytywnej odpowiedzi Bogu przez ochrzczonych zakłada otwartość umysłu na prawdę. Potrzeba do tego wyciszenia i czujności. Dlatego duchowni powinni podejmować stosowne do okoliczności inicjatywy, które ukażą prymat życia duchowego i modlitwy w ewangelizacji²⁸².

3.5. Doświadczenie cierpienia

Fakt, że Chrystus odkupił świat przez cierpienie i śmierć oznacza, że Jego słowa zyskują moc poprzez Jego mękę. Obrazowym przedstawieniem tej prawdy jest przypowieść o ziarnie

²⁷⁸ Por. Benedykt XVI. *Jak dziś głosić Ewangelię? 22 XII – Przemówienie do Kurii Rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 39.

²⁷⁹ Por. Benedykt XVI. *Dziękuję Panu za powołanie kapłańskie i powierzenie mi posługi Piotrowej*. 29 czerwca. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2011 s. 50.

²⁸⁰ Benedykt XVI. *Chcemy być Kościołem otwartym na przyszłość. 21 sierpnia. Spotkanie z niemieckimi biskupami* s. 31.

²⁸¹ Por. Benedykt XVI. *Świadectwo wierności przemawia bardziej niż słowa. 18 września – Londyn. Czuwanie modlitewne w Hyde Parku przed beatyfikacją*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2010 s. 38.

²⁸² Por. Benedykt XVI. *W trosce o wiarę i kult Eucharystii. 19 IX – Do nowo mianowanych biskupów uczestniczących w kursie formacyjnym* s. 26.

pszenicy, które wpadłszy w ziemię przyniesie plon, jeśli wpierv obumrze (por. J 12, 24). Logika obumierania ziarna zboża, podobnie jak powolnego wzrostu ziarna gorczycy, ma podstawowe znaczenie dla nowej ewangelizacji. Wskazuje na to m.in. działalność św. Pawła. Jej skuteczność była uzależniona od udziału w męce Chrystusa (por. 1 Kor 2, 1-5; 2 Kor 11, 23-30; Ga 4, 13-14). Potwierdza to życie męczenników, których krew jest „posiewem chrześcijan”²⁸³.

Odkupieńcze cierpienie Chrystusa jest również cierpieniem Kościoła, którego znakiem są prześladowania i próby wypierania go z przestrzeni publicznej i prywatnej. Jednak cierpienie Kościoła jest również wynikiem ideologii, które przenikają do jego wnętrza i zdają się go pogrążyć²⁸⁴. Papież przypomniał, że temat ten zawarty jest w trzeciej tajemnicy fatimskiej. Zapowiedź cierpienia papieża oznacza cierpienie Kościoła, zgodnie ze słowami Chrystusa o prześladowaniach (por. Mt 10, 17-23). Nowością tego orędzia jest to, że cierpienia te pochodzą nie tylko z zewnątrz, ale również z wnętrza Kościoła z powodu grzechów jego członków. Prawda ta znana była już wcześniej, jednak dziś można przekonać się o tym w sposób „zatrważający”²⁸⁵. Pomimo tego, Chrystus zwycięża właśnie w Kościele, który cierpi i poprzez niego. Wiara nadal odnawia się tą drogą²⁸⁶. Zostaje potwierdzona prawda, że Chrystus jest większy od zła i cierpienia, a Jego słowo zawsze pozostaje aktualne²⁸⁷.

Cierpieniem pochodzącym z wnętrza Kościoła jest to spowodowane grzechami przeciwko cnocie czystości, popełnionymi przez duchownych wobec dzieci i młodzieży. W związku z tym, papież pisał o osobistym zgorszeniu i zranieniu. W tekście wspomnianej modlitwy za Kościół w Irlandii, wyraził pragnienie, aby owo cierpienie, wraz z nawróceniem, przyczyniło się do odnowy i pogłębienia wiary, gorliwości apostołskiej, zaangażowania w kształcenie i wychowanie młodzieży oraz wzrostu miłości, pokoju, sprawiedliwości i radości na świecie²⁸⁸. Papież zachęcał, aby cierpienie to ofiarować Bogu, dzięki czemu może się ono przyczynić do uzdrowienia skrzywdzonych oraz oczyszczenia Kościoła²⁸⁹. Zdaniem Benedykta XVI, członkowie Kościoła powinni potraktować to upokorzenie Kościoła jako wezwanie do prawdy. Papież wyrażał uznanie i wdzięczność tym, którzy współcierpią z ofiarami. Dziękował

²⁸³ Tertulian. *Apologetyk*. Poznań 1947 s. 50.

²⁸⁴ Por. Benedykt XVI. *Chrystus umacnia wiarę Piotra. 29 VI – Msza św. i nałożenie paliuszy*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2006 s. 30.

²⁸⁵ Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 7.

²⁸⁶ Por. Benedykt XVI. *Chrystus umacnia wiarę Piotra. 29 VI – Msza św. i nałożenie paliuszy* s. 30.

²⁸⁷ Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie* s. 7.

²⁸⁸ Por. Benedykt XVI. *List pasterski do katolików w Irlandii* s. 11.

²⁸⁹ Por. Benedykt XVI. *Otaczajcie opieką ofiary nadużyć popełnionych w Kościele i bądźcie solidarni z kapłanami. 18 września – Londyn. Msza św. w katedrze westminsterskiej pw. Przenajdroższej Krwi Jezusa Chrystusa* s. 33.

również kapłanom, którzy pośród skutków grzechów, pokornie i wiernie świadczą nadal, że „piękno kapłaństwa nie zagięło”²⁹⁰.

Proces odnowy wiary wobec cierpienia spowodowanego grzechami kapłanów i osób świeckich, prowadzi poprzez zrozumienie prawdy o przynależności do Kościoła, która nie jest przynależnością do stowarzyszenia. Oddaje ją ewangeliczna przypowieść o połowie ryb dobrych i złych, które znalazły się w tej samej sieci (por. Mt 13, 47-50). Mimo, że człowiek doświadcza skutków grzechów innych ludzi, powinien uświadomić sobie, że nie trwa w Kościele dla grzechu, ale dla Chrystusa i własnego zbawienia. Do tego powołany jest każdy człowiek, co wyraża logika połowu. Inaczej niż w stowarzyszeniu, bycie członkiem Kościoła dotyczy podstawy bytu człowieka.

W rozmowie z osobami, chcącymi opuścić Kościół z powodu skandalu grzechu i wywołanego nim cierpienia, potrzeba pytać i wyjaśniać, czym jest Kościół, na czym polega jego inność oraz dlaczego człowiek w nim trwa, pomimo ludzkich błędów i ubóstwa. W ten sposób dokonuje się odnowa świadomości tożsamości Kościoła i specyfiki przynależności do niego. W konsekwencji może dokonywać się także odnowa wiary i praktyki życia chrześcijańskiego. Człowiek nabywa wówczas umiejętności znoszenia również skandali. Cierpienie to powinno być przeżywane z zamiarem przeciwstawienia się grzechowi oraz wewnętrznego odnowienia Kościoła, niejako od środka ewangelicznej sieci²⁹¹.

Proces ewangelizacji, zdaniem papieża, przypomina ludzki poród, który jest związany z cierpieniem. Podobnie, Boży „gwałt” jako środek osiągnięcia Królestwa Bożego, o którym mówił Chrystus (por. Mt 11, 12; Łk 16, 16) oznacza cierpienie. Człowiek nie może przekazać życia, jeśli nie odda własnego. Zatem cierpienie jest formą przekazywania orędzia chrześcijańskiego²⁹².

Człowiek został zbawiony przez Chrystusa od podstaw jego egzystencji, w dziedzinie, w której „jego wolność może zbuntować się przeciwko Bogu”²⁹³. Jego wartość jest tak wielka, że Bóg stał się człowiekiem, aby móc cierpieć razem z nim w sposób rzeczywisty. To oznacza, że Chrystus wszedł w każde cierpienie człowieka, z którym je podziela i znosi je. Dzięki Niemu, w każdej formie ludzkiego cierpienia jest prawdziwe pocieszenie i nadzieja pochodząca od Boga (por. SS 39).

²⁹⁰ Benedykt XVI. *Musimy trwać w wierze i czynić dobro. 20 XII – Przemówienie do Kurii Rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2011 s. 36.

²⁹¹ Por. Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 36.

²⁹² Por. J. Ratzinger. *Nowa ewangelizacja* s. 37.

²⁹³ Benedykt XVI. *Aby Europie i światu nie zabrakło waszego świadectwa. 31 maja – Watykan. Katecheza wygłoszona podczas audiencji generalnej po podróży*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6-7:2006 s. 5.

Temat ten Benedykt XVI podjął w przemówieniu do chorych. Stwierdził, że dzięki owej nadziei człowiek przezwycięża przekonanie o bezużyteczności cierpienia, poprzez które czuje się on obciążeniem dla innych. Tymczasem, gdy cierpienie jest przeżywane z Chrystusem, przyczynia się ono do zbawienia ludzi. Zatem, nie tylko troska o chorego jako świadectwo jest formą nowej ewangelizacji, ale cierpienie samo w sobie stanowi źródło miłości Boga. Dzięki temu, paradoksalnie może być kolejną formą przekazu wiary. Dlatego sam Chrystus nie dyskutował nad przyczynami cierpienia, ale wzywał do podejmowania krzyża i naśladowania Go (por. Mk 8, 34). Słowa te są nadal aktualne. Chrystus zachęca do wzięcia udziału w sprawie zbawienia świata. Akceptacja cierpienia prowadzi do zrozumienia jego zbawczego sensu, odnalezienia wewnętrznego pokoju, a nawet duchowej radości. Papież zachęcał do usłyszenia tego wezwania Chrystusa i oddaniu Jemu własnego udręczenia i bólu, dzięki czemu, zgodnie z Jego wolą, staną się środkiem zbawienia człowieka i świata. Przekonywał do bycia „odkupicielami w Odkupicielu, tak jak (...) synami w Synu”²⁹⁴.

W związku z istnieniem cierpienia, zła, niesprawiedliwości i śmierci, szczególnie doświadczanych przez ludzi niewinnych, człowiek stawia pytanie, czy sytuacje te nie stanowią wymagającej próby wiary. Odpowiedzią jest spotkanie św. Tomasza Apostoła ze Zmartwychwstałym. Dzięki Chrystusowi człowiek może odrzucić fałszywe wyobrażenia o Bogu i poznać Jego prawdziwy obraz. Męka i śmierć Jezusa były dla uczniów przyczyną próby wiary, jednak dzięki zmartwychwstaniu została ona utwierdzona. Wiara, która niemalże zanikła, została odrodzona dzięki doświadczeniu znaków męki Zmartwychwstałego, których On nie ukrywał. Ich obrazem jest cierpienie człowieka każdego etapu historii. Dla Apostoła początkowo rany Chrystusa stanowiły przeszkodę do wiary jako znaki rzekomej klęski. Później jednak stały się świadectwem dominacji prawdy i miłości.

Chrystus nadal poprzez swoją śmierć i zmartwychwstanie prowadzi do zrozumienia, kim jest Bóg oraz wyznania wiary w Niego, na wzór św. Tomasza. Ostatecznie, jedyny i prawdziwy Bóg, który przyjmuje ludzkie cierpienie jest wiarygodny. Istotne, że czyni to Ten, który zarówno umarł, jak i zmartwychwstał. Dlatego cierpienie może być formą nowej ewangelizacji jedynie dzięki Chrystusowi i w łączności z nadzieją nowego życia²⁹⁵. Jedynie cierpienie Chrystusa czyni szlachetnym cierpienie człowieka i nadaje mu prawdziwy sens²⁹⁶.

²⁹⁴ Benedykt XVI. *Cierpienie przeżywane z Jezusem służy zbawieniu braci. Przemówienie do chorych na zakończenie Mszy św.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 22.

²⁹⁵ Por. Benedykt XVI. *Przemóżnej sile zła Chrystus przeciwstawił wszechmoc swej miłości. 8 IV – Orędzie Wielkanocne «Urbi et Orbi».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2007 s. 27-28.

²⁹⁶ Por. Benedykt XVI. *Andrzej – Protóklitos. 14 czerwca.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2006 s. 57.

W rzeczywistości, wszelkie trudne doświadczenia są przede wszystkim próbą i sprawdzianem jakości wiary, na ile jest ona stała, czysta i zgodna z życiem. Wyrazem tego był trud apostołski i choroba św. Jana Pawła II. Zdaniem Benedykta XVI, im większe było jego cierpienie aż po śmierć, tym bardziej ukazywała się niełękliwość, bezkompromisowość, szczerłość i stałość jego wiary, przypominająca skałę. Papież nie miał wątpliwości, że miała ona dobroczynny wpływ dla całego Kościoła i świata. Poprzez cierpienie, wiara Polaka niejako „udzielała się” innym, przyczyniając się do odnowienia ich relacji z Bogiem i Kościołem²⁹⁷.

Fakt, że już św. Paweł, przekazując wiarę, miał wiele cierpieć dla Imienia Chrystusa (por. Dz 9, 15-16) oznacza, że te dwa wymiary są nierozdzielne. Nauczanie dla Apostoła było równoznaczne z cierpieniem w komunii z Chrystusem. Dzisiaj również istnieje prawidłowość, że cierpienie jest ceną za prawdę. Tym bardziej kiedy kłamstwo jest postrzegane jako środek uprawniony i skuteczny. Cierpienie jest nieuniknione. Jednak nieprzyjęcie go oznacza nieprzyjęcie życia oraz uniemożliwia służenie prawdzie i wierze. Zakłada ono wyrzeczenie się siebie i prowadzi do osiągnięcia prawdziwej wolności. Brak sprawy, dla której człowiek jest gotowy cierpieć, a taką jest Ewangelia, oznacza brak wartości samego życia. W ten sposób św. Paweł zyskiwał wiarygodność w obiorze ludzi, którym głosił Ewangelię. Nie szukał bowiem własnej korzyści, satysfakcji i pochlebnych opinii. Celem jego działania była chwała Boga i zbawienie człowieka. Dzięki temu sam zyskiwał osobistą dojrzałość. Wszystkie listy Apostoła potwierdzają łączność jego cierpienia z ewangelizacją²⁹⁸.

Benedykt XVI przypomniał, że chrześcijanie cierpią, mimo, że przekazują orędzie nadziei i pokoju. Fakt ten jest warty tym głębszej refleksji, że w epoce przemian w dziedzinie ekonomii, kultury i polityki, człowiek odczuwa samotność i lęk, aż do rozpacz. Kościół jednak, pomimo przeszkód, nie może zaprzestać bycia wiernym Chrystusowi i zrezygnować z głoszenia Ewangelii. Wartość jego cierpienia związanego z nową ewangelizacją okazuje się w odpowiednim czasie, zgodnie z logiką wzrostu ziarna²⁹⁹.

Papież przedstawił związek cierpienia z ewangelizacją poprzez uwagę filologiczną. Mówił o słowach *professio* i *confessio*. Obydwa oznaczają wyznanie. Pierwsze było używane w łacinie przedchrześcijańskiej jako pozytywne przedstawienie rzeczywistości. Drugie odnoszono do procesu sądowego i wypowiedzi jego uczestnika. W łacinie chrześcijańskiej

²⁹⁷ Por. Benedykt XVI. *Złożył Bogu i Kościołowi dar ze swego życia. 3 IV – Homilia Ojca Świętego podczas Mszy św. na placu św. Piotra.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2006 s. 41.

²⁹⁸ Por. Benedykt XVI. *Słuchajmy św. Pawła i uczmy się od niego. 28 VI – Homilia Benedykta XVI podczas Nieszporów w bazylice św. Pawła za Murami.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2008 s. 28.

²⁹⁹ Por. Benedykt XVI. *Dziełu ewangelizacji winna towarzyszyć światowa kampania modlitwy. 11 V – Przemówienie do krajowych dyrektorów Papieskich Dzieł Misyjnych* s. 28.

professio zostało zastąpione przez *confessio*. Drugie słowo zawiera aspekt martyrologiczny. Oznacza postawę człowieka w obliczu tego, co jest wrogiem wiary, a także w okolicznościach zagrażających życiu. Zdaniem Benedykta XVI, dla bycia chrześcijaninem istotna jest świadomość, że gotowość do cierpienia i jego akceptacja należą do wyznania wiary. Sens słowa „wierzę” wyraża taką gotowość. To zaś określa wiarygodność owego wyznania. W związku z tym potrzeba zweryfikować osobisty stosunek do treści *Credo* oraz sposób jego wypowiedzania. Warto zapytać o własną świadomość znaczenia wyznania wiary. W rzeczywistości nie jest ono jedynie słowem lub dodatkiem do życia, ale samym życiem, którego wartość oddaje ewangeliczna przypowieść o skarbie i perle (por. Mt 13, 44-46). Poprzez martyrologiczny sens słowa *confessio* można zrozumieć prawdę o wierze oraz własnej tożsamości chrześcijańskiej, której weryfikacja dokonuje się wyłącznie w codziennej rzeczywistości. Gotowość do cierpienia z powodu Chrystusa przyczynia się do odnowienia wiary. Paradoksalnie prowadzi również do osiągnięcia pokoju³⁰⁰.

Z jednej strony, duchowni i świeccy powinni być świadomi, że jeśli będą głosić słowo Boże zrozumiale, będą atakowani w nowy sposób. Z drugiej strony, bycie godnym cierpieć dla Chrystusa jest powodem do wdzięczności i radości (por. Dz 5, 41). Niezależnie od okoliczności, pragnieniem ewangelizatorów powinno być przekonanie ludzi do Chrystusa i w tym znaczeniu zyskanie ich uznania. Zdaniem papieża, nie należy w tym posługiwać się prowokacją, ale stale zachęcać do poznania prawdy. Jednak nawet pokojowe usposobienie, jak i nieuleganie kryteriom światowym zakłada udręczenie ze strony tych, którzy nie żyją zgodnie z Ewangelią. Taka jest konsekwencja kierowania się Chrystusem jako jedynym prawdziwym kryterium³⁰¹.

Benedykt XVI zachęcał do rozwijania takiej wiary, w której człowiek rozpoznaje „mądrość słabości”³⁰². Kiedy człowiek doświadcza cierpienia potrzeba zachować przekonanie, że uniżenie Syna Bożego już stanowi zwycięstwo paschalne. Jest to istotne, zważywszy na to, że współwzrostnie dominującymi kryteriami są skuteczność i sukces. Przeżywanie cierpienia w jednościsli z Chrystusem oraz towarzyszenie cierpiącemu jest znakiem sprzeciwu wobec powszechnej mentalności. Jednak wyłącznie dzięki Niemu, każde ludzkie cierpienie i poświęcenie posiadają szeroko oddziałującą wartość ewangelizacyjną³⁰³.

³⁰⁰ Por. Benedykt XVI. *Wiara musi być płomieniem miłości, który rozpala innych. 8 X – Rozważanie Ojca Świętego na rozpoczęcie I kongregacji generalnej* s. 22.

³⁰¹ Por. Benedykt XVI. *Jak niespokojni poszukiwacze Boga. 6 I – Homilia podczas Mszy św. w uroczystość Objawienia Pańskiego* s. 21.

³⁰² Benedykt XVI. *Wiara potrafi rozpoznać mądrość słabości. 2 II – Homilia podczas Mszy św. w święto Ofiarowania Pańskiego* s. 20.

³⁰³ Por. Tamże s. 20-21.

Zdaniem J. Ratzingera, znakiem tej wartości było życie św. Jana Pawła II. W dniu pogrzebu Polaka stwierdził, że jego cierpienie i miłowanie dokonywało się w jedności z Chrystusem. Z tego powodu jego przesłanie zyskiwało nieustannie nowy dynamizm i było tak owocne³⁰⁴.

To świadectwo zachowuje swoją wartość szczególnie dla kapłanów w ich cierpieniu, które oznacza również doświadczenie odrzucenia Ewangelii przez adresatów ich przepowiadania. Benedykt XVI stwierdził, że cierpienie osób duchownych w tej dziedzinie, począwszy od papieża, przemienia. Obumieranie ewangelicznego ziarna polega na pewnym bólu codziennej pracy, która pozornie wydaje się bezowocna. Brak swego rodzaju pastoralnego cierpienia oznacza brak wiary i prawdziwego zaangażowania. Trudności spowodowane warunkami posługiwania należy przemieniać poprzez cierpienie z Chrystusem. Jednak owa przemiana powinna rozpoczynać się od samych duchownych. Wówczas są oni w stanie odnaleźć sposoby, aby pomóc innym rozpoznać Królestwo Boże. W cierpieniu kapłani nie tylko nie powinni utracić pewności, że On jest Bogiem, ale też pogłębiać ją, wraz z radością poznania prawdy i służenia jej nawet za cenę cierpienia³⁰⁵.

Związek cierpienia z ewangelizacją ukazuje fragment Listu do Hebrajczyków. Mowa w nim o kapłanie: „może on współczuć tym, którzy nie wiedzą i błędzą, ponieważ sam podlega słabości” (5, 2). To znaczy, że współczucie innym w cierpieniu jest istotną częścią misji i formą solidarności z człowiekiem. Nie jest nią nigdy grzech, który oznacza egoizm i zaprzecza człowieczeństwu. Prawdziwym jego przejawem i potwierdzeniem jest podzielenie cierpienia innych, a nawet bycie jego centrum. Bycie kapłanem nie polega jedynie na kontemplowaniu prawdy i piękna, a dzięki temu na osiągnięciu własnego szczęścia. Ta wizja, zgodna z ideałami Platona i Arystotelesa, zakłada, że to inni wykonują tzw. pracę. Tymczasem założeniem logiki Chrystusa jest wchodzenie w nędzę człowieka i podejmowanie problemów innych, nie tylko w znaczeniu zewnętrznym. Kapłan niejako „skupia w sobie «mękę» swojego czasu, (...) parafii, powierzonych mu osób”³⁰⁶. Sam Chrystus objawił swoje człowieczeństwo przez to, że trwając w więzi z Bogiem, włączył każde ludzkie cierpienie we własną Mękę. Kiedy widział ludzi bez pasterza (por. Mk 6, 34), cierpiał razem z nimi. Wynika z tego nauka dla duchownych, aby nie

³⁰⁴ Por. J. Ratzinger. *«Pójdź za Mną»*. Homilia kard. Josepha Ratzingera. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2005 s. 22.

³⁰⁵ Por. Benedykt XVI. *Spotkanie Benedykta XVI z duchowieństwem diecezji Aosta. Introd, 25 lipca 2005 r.* s. 36.

³⁰⁶ Benedykt XVI. *Uczmy się przeżywać z Chrystusem cierpienia życia duszpasterskiego. 18 II – «Lectio divina» dla duchowieństwa diecezji rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2010 s. 26.

wycofywali się do sfery dla siebie komfortowej. Jako ludzie tej epoki, powinni z Chrystusem starać się przemieniać innych poprzez towarzyszenie w cierpieniu³⁰⁷.

Benedykt XVI odniósł to zadanie kapłanów również do doświadczenia kuszenia i zniechęcenia, które jest udziałem każdego człowieka. Jest to sposobność do wskazania na Chrystusa jako źródła wyzwolenia człowieka, aby ten na nowo w Niego uwierzył³⁰⁸.

Zmartwychwstały nie ofiarował Bogu czegoś, ale samego siebie. Urzeczywistnieniem tego ofiarowania jest współczucie w cierpieniu. To znaczy, że kapłaństwo, a zatem codzienna posługa, nie są ograniczone wyłącznie do sfery kultu. Współczucie powinno mieć zasięg totalny. Całe współczucie w każdej formie cierpienia stanowi akt kapłański i jest ofiarowaniem. Taka postawa wobec człowieka, który porzucił wiarę posiada wartość ewangelizacyjną. Przyjmowanie cierpień posługi duszpasterskiej i katechetycznej jest realnym, egzystencjalnym i sakramentalnym wprowadzeniem człowieka w tajemnicę Chrystusa. Nie jest to kwestia jedynie kilku godzin, ale całego życia³⁰⁹.

Owo bycie z człowiekiem nie powinno ograniczać się do wymiaru własnych emocji. Potrzeba pomóc spojrzeć z nowej perspektywy na życie i cierpienie, aby człowiek zrozumiał i uwierzył, że odpowiedzią na rozczarowanie, smutek oraz lęk jest Chrystus i Ewangelia. Należy ukazać nadzieję, że zdrada może zostać przemieniona w przyjaźń, wyparcie się w przebaczenie, a nienawiść w miłość³¹⁰.

W sytuacji, gdy obecnie można odnieść wrażenie, że człowiek nie chce towarzyszenia Kościoła i kapłana, zdaniem papieża, szczególnie ludzie cierpiący i chorzy odczuwają taką potrzebę. Należy od początku zrozumieć prawdę, że wiara uwalnia od doświadczenia samotności. Zawsze jest obecna wspólnota, która prowadzi człowieka cierpiącego. Zadaniem kapłanów jest w różnych formach głoszenia na nowo uczyć wiernych odpowiedzialności za ludzi chorych i samotnych. Takie formowanie wrażliwości chrześcijan owocuje wzrostem ich wiary i świadectwa. Należy pobudzać obecną w każdym człowieku zdolność do miłości, przejawiającą się w tym przypadku w trosce o cierpiących. W ten sposób ci, którzy w danym

³⁰⁷ Por. Tamże.

³⁰⁸ Por. Benedykt XVI. *Pomóż nam, kapłanom, przekazywać ludziom Twoje światło w mrocznych czasach. 11 VI – Homilia podczas Mszy św. na zakończenie Roku Kapłańskiego*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2010 s. 37.

³⁰⁹ Por. Benedykt XVI. *Uczmy się przeżywać z Chrystusem cierpienia życia duszpasterskiego. 18 II – «Lectio divina» dla duchowieństwa diecezji rzymskiej* s. 26.

³¹⁰ Por. Benedykt XVI. *Wielka lekcja miłości. 2 IV – Rozważanie na zakończenie Drogi Krzyżowej*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2010 s. 31.

momencie nie doświadczają cierpienia, zyskują przekonanie, że w ewentualnej potrzebie otrzymają wsparcie innych³¹¹.

Miejscem nowej ewangelizacji poprzez cierpienie mogą być szpitale, a szczególnie te placówki lecznicze, które odwołują się do zasad ewangelicznych. Potrzeba, aby ich pracownicy starali się zapewnić chorym opiekę nie tylko w wymiarze ściśle medycznym, ale też ludzkim. Papież przekonywał, aby czerpali duchowe siły od Zmartwychwstałego, aby później przekazywać je cierpiącym. Dzięki temu, że Chrystus i Kościół stanowią centrum szpitala, również personel medyczny doświadcza odnowy wiary. Bowiem w spotkaniu z chorymi, poprzez słowo i czyn człowiek doświadcza obecności oraz działania Zmartwychwstałego, który posługuje się cierpieniem, aby przemieniać człowieka³¹².

Zdaniem Benedykta XVI, chory jest nie tylko zjednoczony z Chrystusem, ale jest również najbardziej wymownym świadkiem miłosierdzia Boga. Cierpienie człowieka jest bowiem środkiem Jego zbliżenia do ludzkości. Chrześcijańska postawa chorego stanowi naukę, że nie ma większej wiary, nadziei i miłości, niż powierzenie się Bogu we własnym udręczeniu³¹³.

Kościół nigdy nie może zaniedbać dwóch głównych dzieł: ewangelizacji oraz duchowej i cielesnej troski o chorych. Są one ze sobą związane, ponieważ Chrystus uzdrawiając ciało odpuszczał grzechy (por. Mk 2, 1-12). Jednak chorzy nie stanowią jedynie przedmiotu zainteresowania i troski Kościoła, ale po pierwsze uczestniczą we wspólnej wierze, a przez swoją obecność i chrześcijański stosunek do cierpienia, są świadkami Chrystusa dla innych. Ich rola w Kościele, a zatem również uzasadnienie twierdzenia o cierpieniu jako formie nowej ewangelizacji, wynika fragmentu Listu św. Jakuba, zawierającego podstawę sakramentu namaszczenia chorych (por. Jk 5, 14). Chorzy pełnią w Kościele rolę aktywną, niejako pobudzając innych do modlenia się z wiarą. Papież stwierdził, że pomiędzy nimi a kapłanami istnieje więź i współdziałanie o charakterze swego rodzaju „przymierza”. Podobna relacja istnieje między chorymi a innymi chrześcijanami ze względu na dobro odnowy wiary. Jak

³¹¹ Por. Benedykt XVI. *Spotkanie Benedykta XVI z duchowieństwem diecezji Aosta. Introd, 25 lipca 2005 r.* s. 39.

³¹² Por. Benedykt XVI. *Wzorujcie się na miłości Jezusa do dzieci. 30 IX – Podczas wizyty w Szpitalu Pediatrycznym «Bambino Gesù».* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2005 s. 29.

³¹³ Por. Benedykt XVI. *Wobec tajemnicy ludzkiego cierpienia. 27 maja – Kraków-Łagiewniki. Przemówienie w sanktuarium Bożego Miłosierdzia.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6-7:2006 s. 31.

powtórzył Benedykt XVI za św. Janem Pawłem II, jest to dobro „świadczane cierpieniem” (SD 30)³¹⁴.

Temat ewangelizacji i cierpienia związany jest również z problemem osób rozwiedzionych, które żyją w ponownych związkach. Benedykt XVI nazwał tę kwestię „jednym z wielkich cierpień współczesnego Kościoła”³¹⁵. Wyłączenie z komunii eucharystycznej jest bolesne zarówno dla osób, których bezpośrednio dotyczy, jak i dla kapłanów, chcących im pomóc kochać Chrystusa i Kościół. Nikt z ludzi nie dysponuje w tej sprawie gotowym rozwiązaniem z uwagi na różnorodność sytuacji. Szczególnego cierpienia doświadczają osoby, które zawarły małżeństwo w Kościele bez prawdziwej wiary, ale z powodu tradycji. Natomiast w kolejnym, nieważnym związku odnalazły wiarę i wówczas odczuły odłączenie od Eucharystii. Wymiar nowej ewangelizacji pojawia się poprzez zapewnianie tychże osób, że Chrystus i Kościół nadal darzą je miłością. Uczestniczenie we Mszy św. bez przyjęcia Komunii św. nie jest nieistotne. Jednak nawet ten fakt, zdaniem papieża, jest udziałem w misterium krzyża i zmartwychwstania Chrystusa³¹⁶. Grzech nadal pozostaje „brakiem prawdziwej miłości względem Boga i bliźniego” (KKK 1849). Jednak cierpienie z powodu grzechu może być przeżywane w łączności z Chrystusem.

Osoby te nie uczestniczą w Eucharystii w wymiarze ściśle sakramentalnym, ale w duchowym, pneumatycznym i kościelnym. Proboszcz i wspólnota parafialna powinni prowadzić te osoby do zrozumienia obowiązku szanowania nierozzerwalności małżeństwa. Warto jednak przekonywać ich o wartości ofiarowania tego cierpienia za Kościół i poszczególnych wiernych. Ci zaś powinni z nimi współcierpieć, aby nie czuli się osamotnieni i wykluczeni. W ten sposób możliwe jest przekonywanie osób żyjących w związkach niesakramentalnych i uwiarygodnianie własną postawą, że cierpienie jest nieodłączną częścią ludzkiej egzystencji. Jednak może ono zostać nazwane szlachetnym. Paradoksalnie, w wymiarze ewangelizacyjnym prowadzi to do odkrycia prawdziwego znaczenia miłości jako wyrzeczenia się siebie i własnej korzyści oraz zabiegania o dobro drugiego. W tej sytuacji cierpienie jest swego rodzaju „wyjściem” ku ponownemu odkryciu radości wiary, do której

³¹⁴ Por. Benedykt XVI. *Chorzy i cierpiący są w Kościele uczestnikami pielgrzymki wiary i nadziei. 11 II – Homilia podczas Mszy św. we wspomnienie Najświętszej Maryi Panny z Lourdes*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2010 s. 28-29.

³¹⁵ Benedykt XVI. *Szczęśliwe dzieciństwo każdemu z nas daje przedsmak raju. 2 VI – Rozmowa Papieża z uczestnikami spotkania rodzin podczas Święta Świadców* s. 21.

³¹⁶ Por. Benedykt XVI. *Spotkanie Benedykta XVI z duchowieństwem diecezji Aosta. Introd, 25 lipca 2005 r.* 40.

osoby te mają prawo. Warunkiem tego jest umiejętność przyjmowania cierpienia w jedności z Chrystusem³¹⁷.

Potrzeba, aby osoby żyjące w związkach niesakramentalnych widziały i odczuwały wspomnianą miłość Chrystusa i Kościoła. Jest to możliwe poprzez stały kontakt z kapłanem i kierownictwo duchowe. Dzięki temu osoby te przekonują się, że są realnie prowadzone. Pomimo, że nie przyjmują Eucharystii cieleśnie, to jednak w pewien sposób mogą zjednoczyć się z Chrystusem. Potrzeba również pomagać im poznawać słowo Boże poprzez różne formy jego głoszenia i medytacji. Zdaniem Benedykta XVI, ich cierpienie, wewnątrznie przyjęte w prawdzie, stanowi dar dla Kościoła. Odpowiednie posługiwanie tym osobom w konsekwencji jest posługiwaniem wszystkim, ponieważ oznacza obronę trwałości miłości oraz małżeństwa. Cierpienie to nie stanowi jedynie udręczenia psychicznego i fizycznego w wymiarze indywidualnym. Dokonuje się ono we wspólnocie Kościoła na rzecz wiary. Jeśli osoby te przeżywają swoje cierpienie z Chrystusem, służą Kościołowi i są w jego sercu. Zadaniem duchownych i wiernych świeckich jest przekazanie im tej prawdy³¹⁸.

Cierpienie przeżywane z Chrystusem współistnieje z radością, wynikającą z orędzia chrześcijańskiego i umożliwia zachowanie pokoju ducha. Dzięki temu kapłan może ukazywać dobroć Boga. Wizja dominacji radości nad cierpieniem jest nadal argumentem za wyborem Chrystusa. Radość ta nie oznacza bowiem niepojętej i powierzchownej wesołości, która skrywa wątpliwość co do prawdziwej wartości życia, a nawet rozpacz. Jest ona wyrazem realizmu wiary i życia³¹⁹.

Skuteczność ewangelizacyjna cierpienia jest wyrazem typowego dla chrześcijaństwa paradoksu, opisanego w Apokalipsie św. Jana. Kościół i człowiek doświadczony cierpieniem ostatecznie oddaje chwałę Bogu (por. Ap 19, 6-7). Zgodnie z tym paradoksem, cierpienie nie jest nigdy pojmowane jako ostateczne doświadczenie i słowo, ale faza przejściowa ku dobru. Wyjątkowość Ewangelii polega na tym, że cierpienie jako takie jest przenikniętą radością, wynikającą z nadziei. W kontekście nowej ewangelizacji oznacza to, że prowadzi ono do odnowienia wiary i praktyki życia chrześcijańskiego³²⁰.

³¹⁷ Por. Tamże.

³¹⁸ Por. Benedykt XVI. *Szczęśliwe dzieciństwo każdemu z nas daje przedsmak raj. 2 VI – Rozmowa Papieża z uczestnikami spotkania rodzin podczas Święta Świadectw* s. 21.

³¹⁹ Por. Benedykt XVI. *Nieśmy światu radość płynącą z prawdy o Bogu z nami. 1 IV – Msza św. Krzyżma w Wielki Czwartek* s. 28.

³²⁰ Por. Benedykt XVI. *Jan – prorok z Patmos. 23 sierpnia. „L'Osservatore Romano”* wyd. polskie 12:2006 s. 28.

3.6. Wyraz artystyczny

Benedykt XVI wielokrotnie wypowiadał się o wyrazie artystycznym jako o „jednej z dróg, które mogą nas doprowadzić do Boga, a także pomóc w spotkaniu Go”³²¹. Wiara i sztuka są bowiem ze sobą związane od początku istnienia Kościoła. Poprzez dzieła artystyczne człowiek poznaje orędzie chrześcijańskie, a w kontekście nowej ewangelizacji, ponownie je odkrywa. W konsekwencji może być w pewnym stopniu przyczyną odnowy wiary. Chrześcijańskie dziedzictwo sztuki stanowi swego rodzaju „przypowieść” dla ludzi reprezentujących różne kultury i religie. Tym bardziej jest nią dla tych, którzy porzucili praktykę życia chrześcijańskiego. Kontakt ze sztuką stanowi niekiedy jedyną okazję do ponownego poznawania treści wiary dla ochrzczonych, którzy w danym momencie nie zamierzają nigdy słuchać homilii lub innych form przepowiadania. Podobnie jak wizyta w Muzeach Watykańskich jest dla niektórych jedyną formą kontaktu ze Stolicą Apostolską³²².

Posługiwanie się sztuką jako formą nowej ewangelizacji powinno być odpowiedzią na dążenia do usunięcia chrześcijaństwa z przestrzeni kultury, która przez nie została ukształtowana. Współczesny człowiek, który znów stał się poganinem postrzega aspiracje Kościoła w dziedzinie kultury i sztuki niemalże jako zagrożenie. Wysztydzenie i negowanie wartości tego, co dotychczas bez wątpliwości było uznawane za sztukę, jest próbą odrzucenia poza siebie prawdziwej wielkości danego dzieła. W jej miejsce człowiek poszukuje nieznannej wielkości, aby w inny sposób zaspokoić własne roszczenia, co okazuje się bezskuteczne³²³.

Myśl Benedykta XVI na temat wyrazu artystycznego jako formy nowej ewangelizacji jest kontynuacją myśli św. Jana Pawła II w tej dziedzinie. Zdaniem papieża, znaczenie języka sztuki oddają słowa Chrystusa na temat posługiwania się przypowieściami jako formą głoszenia Królestwa Bożego (por. Mk 4, 11). Język ten cechuje wyjątkowa otwartość na świat. Tzw. *via pulchritudinis* stanowi ukierunkowanie umysłu i woli człowieka ku Bogu. Twórczość artystyczna jest rzeczywistością żywą, ponieważ posiada wymiar ewangelizacyjny. Benedykta XVI dał temu wyraz stwierdzając, że emisja filmu na temat związku wiary i sztuki w Watykanie w 2012 r., stanowiła specyficzny i ważny wkład w trwający wówczas Rok Wiary. Według papieża, łączność wiary i sztuki należy dziś bardziej dowartościować w przekazie orędzia

³²¹ Benedykt XVI. *Sztuka i kultura umacniają naszą więź z Panem. 31 sierpnia – Castel Gandolfo*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 45.

³²² Por. Benedykt XVI. *Droga piękna kieruje umysł i serce ku Bogu. 25 X – Przemówienie Papieża po projekcji filmu «Sztuka i wiara – ‘Via Pulchritudinis’»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2012 s. 27.

³²³ Por. J. Ratzinger. *Artystyczna transpozycja wiary. Teologiczne problemy muzyki kościelnej*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XI. Lublin 2012 s. 538-539.

chrześcijańskiego. Argument w tej kwestii stanowi prawda, że Bóg jest Pięknem najwyższym³²⁴. Innym wydarzeniem, które miało przyczynić się do realizacji celu Roku Wiary, czyli przybliżenia chrześcijanom mocy i piękna wiary, była zorganizowana w Rzymie sesja Papieskiej Znamienitej Akademii Sztuk Pięknych i Literatury Mistrzów przy Panteonie. Jej temat brzmiał: „*Pulchritudinis fidei testis. Artysta, jak Kościół, świadkiem piękna wiary*”³²⁵.

O wartości ewangelizacyjnej sztuki świadczy fakt, że w tradycji Kościoła łączono ją z liturgią. Współczesnym przykładem tego połączenia jest konstrukcja bazyliki *Sagrada Familia* w Barcelonie. Zdaniem papieża, Antonio Gaudí, jej architekt, dokonał wybitnego połączenia zmysłu *sacrum* i liturgii z formami sztuki, które są tyle nowoczesne, ile zgodne z najlepszymi praktykami konstrukcyjnymi. Piękno sztuki nie ma dla nowej ewangelizacji znaczenia tak istotnego, jak świadectwo piękna ewangelicznego życia, jednak na nie ukierunkowuje i również prowadzi do wiary, gdyż „przemawia ze szczególną mocą”³²⁶.

Bazylika *Sagrada Familia* jest przykładem znaczenia sztuki w nowej ewangelizacji, ponieważ jej architekt dokonał syntezy natury, Objawienia i liturgii. W ten sposób połączył historię świata z historią zbawienia. Wpłynął na kształtowanie świadomości człowieka, żyjącego w świecie, ale otwartego na Boga, oświeconego i uświęconego przez Chrystusa. Poprzez wyraz artystyczny zrealizował zadanie nowej ewangelizacji, czyli przewycięzył rozdźwięk pomiędzy świadomością ludzką, a chrześcijańską, między istnieniem doczesnym a otwarciem na wieczność, między pięknem przedmiotów a Bogiem jako Pięknem najwyższym. Posłużył się do tego środkami architektonicznymi. W ten sposób odpowiedział na ludzką potrzebę piękna, które objawia Boga, prowadzi człowieka do pokoju, nadziei i wolności oraz wyzwala z egoizmu. Sztuka w wykonaniu Gaudiego jest wyrazem prawdy, że prawdziwą miarą dla człowieka jest Bóg. Dzięki temu, że sam głęboko wierzył, zaprojektował przestrzeń wiary, piękna i nadziei dla innych, aby mogli doświadczyć Boga, a w konsekwencji stać się Jego świadkami. Afirmacja prawdy i godności Boga poprzez sztukę prowadzi bowiem do afirmacji prawdy i godności człowieka. Architektura kościoła pod wezwaniem Świętej Rodziny stanowi formę przekazu chrześcijańskiego orędzia o miłości, pracy i służbie przeżywanych wobec Boga, a także o potrzebie ochrony instytucji małżeństwa i rodziny³²⁷.

³²⁴ Por. Benedykt XVI. *Droga piękna kieruje umysł i serce ku Bogu. 25 X – Przemówienie Papieża po projekcji filmu «Sztuka i wiara – Via Pulchritudinis»* s. 27.

³²⁵ Benedykt XVI. *Świadkowie piękna wiary. 21 XI – Przesłanie do uczestników XVII sesji publicznej Akademii Papieskich. „L'Osservatore Romano”* wyd. polskie 1:2013 s. 30.

³²⁶ Benedykt XVI. *Nowe i kreatywne języki, pozwalające prowadzić dialog ze wszystkimi. 13 XI – Przemówienie do uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady Kultury* s. 27.

³²⁷ Por. Benedykt XVI. *Kościół ma być wizerunkiem Bożego piękna. 7 XI – Msza św. i uroczystość poświęcenia kościoła Sagrada Familia w Barcelonie. „L'Osservatore Romano”* wyd. polskie 1:2011 s. 34-35.

Bazylika *Sagrada Familia* stanowi rezultat połączenia wiary, duchowej wrażliwości i artystycznego talentu architekta. Poprzez to dzieło sztuki człowiek może uświadomić sobie istnienie stanu nieba oraz perspektywę spotkania z Chrystusem w wieczności. Świątynia ta jest swego rodzaju rozległą katechezą o Chrystusie i Kościele oraz formą uwielbienia Boga. Stanowi istotny wkład w nową ewangelizację poprzez nadzwyczajną wyrazowość oraz symbolikę form i motywów artystycznych. Dzięki temu, że artysta postrzegał swoją pracę jako misję i zaangażował się w nią intensywnie, doświadczał osobistej przemiany i umocnienia wiary. Poprzez modlitwę, post, ubóstwo, poznawanie Pisma Świętego i liturgii stał się zdolny do wzniesienia budowli godnej Boga, a zatem i człowieka³²⁸.

Dla skutecznego przekazu wiary, potrzeba, aby człowiek ponownie odnalazł najgłębsze znaczenie wyrazu artystycznego, należącego do „drogi piękna”³²⁹. Istotną zachętą ku temu jest, przywoływany w Tradycji Kościoła, tytuł Maryi – *Tota Pulchra*, jako wzoru wiary dla człowieka³³⁰.

Benedykt XVI zwracał uwagę na emocje, które wywołuje kontakt z rzeźbą, obrazem, tekstem poezji lub utworem muzycznym. Człowiek rozpoznaje wówczas, że ma do czynienia z czymś innym niż tylko z elementem materii. To, co niematerialne prowadzi do uwznioślenia ducha. Przedmiot sztuki jest rezultatem twórczych umiejętności człowieka, który poznając to, co widzialne, stawia pytania o głęboki sens rzeczywistości. Następnie pragnie wyrazić i przekazać przy pomocy języka form, barw i dźwięków. Człowiek potrzebuje poznawać również niewidzialny wymiar rzeczywistości oraz szukać nieskończoności. Potrzeba ta zostaje wyrażona i uwidoczniiona poprzez sztukę. Przypomina ona bramę otwartą na nieskończoność, piękno i prawdę. Te zaś same w sobie są ponad tym, co materialne³³¹.

W duszpasterstwie, a także w katechizacji nie należy nigdy pomijać „drogi piękna”. Nowa ewangelizacja poprzez sztukę powinna dokonywać się zawsze z uszanowaniem miejsca świętego oraz funkcji liturgicznej, dla której powstały dzieła sztuki. Funkcja ta jest nieodwołalna i ukierunkowuje na cele właściwe samej liturgii, to znaczy oddanie chwały Bogu oraz uświęcenie człowieka.

³²⁸ Por. Benedykt XVI. *Udałem się do Hiszpanii jako świadek zmartwychwstałego Chrystusa i siewca nadziei. 10 XI – Audiencja generalna po powrocie do Watykanu*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2011 s. 40-41.

³²⁹ Benedykt XVI. *Sztuka i kultura umacniają naszą więź z Panem. 31 sierpnia – Castel Gandolfo* s. 45.

³³⁰ Por. Benedykt XVI. *Świadkowie piękna wiary. 21 XI – Przesłanie do uczestników XVII sesji publicznej Akademii Papieskich* s. 32.

³³¹ Por. Benedykt XVI. *Sztuka i kultura umacniają naszą więź z Panem. 31 sierpnia – Castel Gandolfo* s. 45-46.

Zasadę owego szacunku należy zachować również podczas przyjmowania i organizowania podróży do miejsc kultu religijnego, które jako takie stanowią okoliczność sprzyjającą nowej ewangelizacji. Z tego powodu papież zachęcał, aby duszpasterstwo turystyki zostało włączone do zwyczajnego duszpasterstwa Kościoła jako jego pełnoprawna część. Dzięki temu możliwa będzie wierniejsza odpowiedź na nakaz misyjny Chrystusa oraz na pytania o tożsamość i przeznaczenie człowieka³³².

Religijne dziedzictwo kulturowo-historyczne zawiera obiekty, które stanowią prawdziwy środek odnowienia i pogłębienia relacji z Bogiem. Przyczyniają się one do udoskonalenia modlitwy. Dzieła te skłaniają do wiary, ponieważ powstały pod jej wpływem i ją wyrażają. Benedykt XVI podał takiego oddziaływania. Mówił o katedrze romańskiej, której konstrukcja naturalnie przyczynia się do skupienia i modlitwy. Wspomniał o katedrze gotyckiej, której strzelistość kieruje spojrzenie i ludzkiego ducha ku górze. Mimo, że człowiek odczuwa wówczas swoją małość, pragnie pełni. W budowlach tych niejako przechowywana jest wiara pokoleń. Utwory muzyki sakralnej, zdaniem papieża, powodują niejako rozszerzenie się ludzkiego ducha, dzięki czemu człowiek zwraca się do Boga. W tym kontekście Benedykt XVI przypomniał pewien koncert muzyki Jana Sebastiana Bacha w Monachium, w którym uczestniczył. Po wysłuchaniu jednej z kantat, uświadomił sobie drogą inną niż rozumowa, że poprzez tę muzykę została mu przekazana prawda kompozytora, co skłoniło go do dziękowania Bogu. Do obecnego tam wówczas luterańskiego biskupa Monachium powiedział: „Kiedy się tego słucha, staje się jasne, że to prawda; prawdziwa jest tak silna wiara i piękno, wyrażające nieodparcie obecność Bożej prawdy”³³³.

Wydarzeniem, któremu Benedykt XVI nadał ewangelizacyjny charakter był koncert z okazji jego urodzin w Watykanie. Wykonano wówczas II Symfonię *Lobgesang* Felixa Mendelssohna-Bartholdy’ego. Papież stwierdził, że sztuka pojmowana jako sławienie Boga, Piękna najwyższego, była podstawą całej twórczości kompozytora. Przypomniał słowa zapisane na partyturze tejże Symfonii: „Chciałbym widzieć wszystkie rodzaje sztuki, a w szczególności muzykę w służbie Tego, który je ofiarował i stworzył”³³⁴. Papież stwierdził, że wykonanie utworu było dla wszystkich słuchaczy okazją do sławienia Boga, a dla niego osobiście do dziękowania Mu. Dla zachęcenia do refleksji nad relacją wiary i sztuki, Benedykt

³³² Por. Benedykt XVI. *Turyści potrzebują duszpasterskiej troski Kościoła. 18 IV – Przesłanie z okazji VII Światowego Kongresu Duszpasterskiego Turystyki*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2012 s. 14.

³³³ Benedykt XVI. *Sztuka i kultura umacniają naszą więź z Panem. 31 sierpnia – Castel Gandolfo* s. 46.

³³⁴ Benedykt XVI. *Dziękuję Bogu za lata życia i posługi. 20 IV – Przemówienie po koncercie z okazji 85. urodzin Benedykta XVI*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2012 s. 16. Zob. F. Mendelssohn-Bartholdy. *Partitur No. 93 Lobgesang*. W: *Felix Mendelssohn Bartholdy’s Werke*. Red. J. Rietz. Seria 14 A. Lipsk 1882 s. 1.

XVI przytoczył również słowa Roberta Schumanna, dotyczące tego samego utworu: „Pozwólcie, abyśmy (...) coraz bardziej «porzucali dzieła ciemności, a chwyтали za broń światła»”³³⁵.

Zdaniem papieża, dzieła sztuki mogą być przyczyną nawrócenia. Jako argument za tym stwierdzeniem, opowiedział o wydarzeniu z życia Paula Claudela, francuskiego poety, dramaturga i dyplomaty. W 1886 r. wszedł on do katedry Notre-Dame w Paryżu, aby szukać powodów do występowania przeciwko chrześcijanom. Nawrócił się wówczas pod wpływem śpiewu *Magnificat*³³⁶.

Nowa ewangelizacja polega na odkryciu piękna jako drogi przekazywania prawdy, aby odnaleźć wiarę, ale także nie zagubić jej. Poznawanie prawdy poprzez piękno zapewnia ciągłość pomiędzy tradycją a nowością przekazu wiary³³⁷. Dlatego Benedykt XVI zachęcał do ponownego odkrycia tej drogi w osobistej relacji z Bogiem, a zwłaszcza w modlitwie. Kontakt z dziełami sztuki nie powinien ograniczać się jedynie do zdobywania wiedzy, ale powinien być niejako momentem łaski oraz impulsem do odnowienia wiary. Refleksja nad znaczeniem danego obiektu przyczynia się do odkrywania sensu rzeczywistości. Piękno podnosi ludzkiego ducha do Boga, aby człowiek stał się Jego świadkiem dla innych. Papież wyraził pragnienie, aby człowiek jak najczęściej przeżywał zachwyt nad pięknem Boga poprzez poznawanie rezultatów artystycznego wyrazu człowieka³³⁸.

Odnowienie wiary poprzez sztukę, a także kulturę jest możliwe, ponieważ tak jak nowa ewangelizacja, posiadają one wymiar powszechny. Typowy dla nich uniwersalny język pozostaje w bliskiej relacji z Kościołem i chrześcijaństwem. Dzięki wydarzeniu Wcielenia, wszystko, co ludzkie, również twórczość artystyczna, w Chrystusie i Ewangelii nabiera pełnej wartości i znaczenia³³⁹.

Zdaniem papieża, przejawem uniwersalizmu języka sztuki muzycznej jest sposób, w jaki autorzy kompozycji do tekstu *Credo* skupiają uwagę słuchacza na słowach o Wcieleniu. Przykładem jest *Msza koronacyjna* Wolfganga Amadeusza Mozarta. Kompozytor pragnie niejako wyrazić dźwiękiem to, czego nie można dostatecznie wyrazić słowami³⁴⁰. Wiara

³³⁵ Tamże s. 17.

³³⁶ Por. Benedykt XVI. *Sztuka i kultura umacniają naszą więź z Panem. 31 sierpnia – Castel Gandolfo* s. 46.

³³⁷ Por. Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie. „L’Osservatore Romano”* wyd. polskie 12:2010 s. 24.

³³⁸ Por. Benedykt XVI. *Sztuka i kultura umacniają naszą więź z Panem. 31 sierpnia – Castel Gandolfo* s. 46.

³³⁹ Por. Benedykt XVI. *Sumienie jest miejscem, w którym rozbrzmiewa głos prawdy. 4 VI – Spotkanie z przedstawicielami społeczeństwa chorwackiego w Teatrze Narodowym* s. 8.

³⁴⁰ Por. Benedykt XVI. *Narodziny Jezusa napełniają serce nadzieją i radością. 2 stycznia 2013 r.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2013 s. 44.

nieodwołalnie rodzi się ze słuchania słowa Bożego (por. Rz 10, 17). Jednak, kiedy jest ono wyrażane słowami ludzkimi, pozostaje swego rodzaju nadwyżką tego, niewymówione i niewymawialne. To zaś skłania człowieka do milczenia, a finalnie do śpiewania. Oznacza to, że sztuka muzyki kościelnej wywodzi się ze słowa Bożego i milczenia oraz zakłada zawsze nowe jego słuchanie³⁴¹.

Refleksję Benedykta XVI na temat twórczości Mozarta można określić jako ewangelizację poprzez muzykę. Papież dał wyraz szczególnego sentymentu do kompozytora. Słuchanie jego kompozycji było dla niego powodem do wspomniania własnego kościoła parafialnego, gdzie wykonywano utwory Mozarta. Słuchanie *Requiem*, niezmiennie od dzieciństwa było dla Benedykta XVI doświadczeniem piękna Boga oraz prawdy życia i umieraniu. Jako dar Bożej łaski określił papież harmonię i charakter twórczości kompozytora. Jego zdaniem, muzyka sakralna Mozarta jest ukazaniem pełnej nadziei odpowiedzi Boga na ludzkie cierpienie i śmierć. W *Requiem* rozpoznawalna jest prosta i bogata wiara kompozytora, która współcześnie skłania człowieka do miłowania Boga i własnego życia jako Jego daru oraz dążenia do wieczności. Utwór ten jest wyrazem wiary prawdziwie chrześcijańskiej, bez pomijania dramatyzmu ludzkiego życia, a także świadomości Bożej Opatrzności³⁴².

Benedykt XVI wyjaśnił znaczenie uniwersalizmu muzyki, interpretując IX Symfonię Ludwika van Beethovena, wykonaną w obecności papieża w teatrze La Scala w Mediolanie. Jego przemówienie na ten temat można określić jako przykład nowej ewangelizacji poprzez sztukę. Papież stwierdził, że autor kompozycji, zawierającej fragmenty poematu *Oda do radości* Fryderyka Schillera, przekazuje pewną wyidealizowaną wizję ludzkości. Nie opiewa on radości w znaczeniu chrześcijańskim. Utwór wyraża pragnienie radości, której równie upragnionym powodem jest braterskie współistnienie narodów, przewyciężenie egoizmu oraz miłość ponad barierami i przekonaniem. Te oczekiwania człowieka są nadal aktualne. Jednak słowa poematu zdają się być pustymi i nieprawdziwymi wobec ludzkiego cierpienia, które jest faktyczne. Człowiek nie doznaje upojenia iskrą bogów z Pól Elizejskich, które usuwałyby wszelkie zło. Także słowa o dobrym ojcu, który przebywa ponad sklepieniem nieba zdają się nierzeczywiste. Człowiek potrzebuje kogoś, kto realnie wkroczy w jego życie i cierpienie, a nie jedynie opowieści o Bogu dalekim oraz niezobowiązującym braterstwie. Potrzebuje Boga bliskiego i relacji z człowiekiem opartej na prawdziwej miłości. Po analizie tekstu poetyckiego

³⁴¹ Por. J. Ratzinger. «Będę Ci śpiewał wobec aniołów». *Tradycja ratyżbońska a reforma liturgii*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XI. Lublin 2012 s. 524.

³⁴² Por. Benedykt XVI. *Śmierć – szczerą i drogą przyjaciółka*. 7 IX – Przemówienie po koncercie na dziedzińcu Pałacu Apostolskiego w Castel Gandolfo. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2010 s. 27.

papież skierował uwagę słuchaczy na samego Chrystusa. Stwierdził, że po koncercie wiele osób podejmie adorację eucharystyczną, aby doświadczyć Boga upragnionego. Zdaniem Benedykta XVI, wezwaniem do tego był rzeczony koncert³⁴³. Było to wydarzenie o charakterze artystycznym i duchowym. Za pomocą środków właściwych sztuce została wyrażona potrzeba uniwersalizmu i braterstwa, o której mówi również Kościół, ewangelizując³⁴⁴.

Sam proces nowej ewangelizacji może przypominać czynność strojenia instrumentów muzycznych. Jak muzyka stanowi harmonię różnic i umożliwia przekraczanie podziałów, tym bardziej głoszenie Ewangelii prowadzi do zjednoczenia ludzi w dążeniu do wspólnego celu, pomimo odmiennych opinii. Jak w muzyce, tak w nowej ewangelizacji, do osiągnięcia zamierzonego rezultatu potrzeba cierpliwości i pokory, aby nie eksponować siebie, ale szukać dobra wspólnego. Punktem wspólnym dla muzyki i nowej ewangelizacji jest również upowszechnianie nadziei pokoju oraz środków do jego osiągnięcia, to znaczy osobistego i wspólnotowego nawrócenia. Wyrazem tego było wykonanie V i VI Symfonii Beethovena, wyrażających aspekty ludzkiego dramatu i pokoju, w Castel Gandolfo w roku 2012³⁴⁵.

Dla Benedykta XVI muzyka jest powodem do zwrócenia się do Boga oraz okazywania wdzięczności. Wyraża ona ludzkiego ducha jako stworzonego do prawdy, dobra i piękna. Nie bez przyczyny muzyka towarzyszy modlitwie. Wpływa ona na rozum, wolę i zmysły, pobudzając całego człowieka do nawiązania więzi z Bogiem. Ponadto, poprzez doświadczenie piękna, muzyka przyczynia się do zaangażowania dla dobra innych. Dzięki niej człowiek uświadamia sobie obecność i działanie Boga jako Stwórcy. W ten sposób realizuje się pokrewieństwo sztuki i ewangelizacji³⁴⁶. Jednak warunkiem koniecznym do tego, aby wyraz artystyczny przyczyniał się do skutecznego głoszenia Ewangelii jest odpowiednia jakość kompozycji muzycznych, które są wykonywane podczas liturgii³⁴⁷. Jakość tę zapewniają m.in. kompozycje Mozarta i Bacha, poprzez które człowiek doświadcza obecności Boga bardziej autentycznie i żywo, niż poprzez niejedno kazanie. Jednak zawsze należy wystrzegać się

³⁴³ Por. Benedykt XVI. *«O bracia, nie w te tony...!»*. 1 VI – Koncert w teatrze La Scala. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 12-13.

³⁴⁴ Por. Benedykt XVI. *Epifania rodziny, wspólnoty miłości*. 6 VI – Audiencja generalna po powrocie z Mediolanu. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 25.

³⁴⁵ Por. Benedykt XVI. *Symfonia pokoju między narodami*. 11 VII – Przemówienie po koncercie West-Eastern Divan Orchestra. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2012 s. 25-26.

³⁴⁶ Por. Benedykt XVI. *Gdy sztuka pomaga potrzebującym*. 11 VIII – Przemówienie po koncercie zorganizowanym z inicjatywy Caritasu z Ratyżbony. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2012 s. 30-31.

³⁴⁷ Por. Benedykt XVI. *W liturgii rozbrzmiewa głos Kościoła. List odczytany 26 maja br. przez kard. Zenona Grocholewskiego na rozpoczęcie Międzynarodowego Kongresu, który odbył się z okazji 100-lecia Papieskiego Instytutu Muzyki Sakralnej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2011 s. 23.

pokusy pychy w postaci eksponowania własnych zdolności wykonawczych zamiast służyć dobru ogółu³⁴⁸.

Podstawą muzyki w nowej ewangelizacji, tak jak w liturgii, musi być prawdziwa wiara i miłość człowieka jako odpowiedź na miłość Boga. Jedynie wówczas muzyka może stanowić wyższy sposób przepowiadania. To znaczy, że w nowej ewangelizacji należy zdecydowanie unikać tych rodzajów i elementów muzyki, które są kultem banału i namiętności, przeciwnych kultowi chrześcijańskiemu³⁴⁹. Pomiędzy środkiem przekazu a przekazywaną treścią powinna istnieć sensowna relacja. W przeciwnym razie dochodzi do banalizowania wiary. To zaś nie jest inkulturacją wiary, ale zaprzeczeniem jej kultury i „prostytuowaniem się z antykulturą”³⁵⁰. Nie prowadzi to do oddawania chwały Bogu i uświęcenia człowieka. Sztuka jest prawdziwie ludzka jedynie wówczas, kiedy przybliży do Boga-Artysty, Chrystusa i Ducha Stworzyciela³⁵¹. Muzyka w służbie ewangelizacji powinna być przystępna dla ludzi, ale jednocześnie w konkretnym miejscu i czasie powinna prowadzić do wspólnoty z Chrystusem, zgodnie ze słowami liturgii: *sursum corda*³⁵².

Refleksja Benedykta XVI na temat ewangelizacji poprzez sztukę jest kontynuacją nauczania Kościoła w tej dziedzinie. Papież przypomniał, że ponowne odkrycie przez wiernych piękna wiary było zasadniczym pragnieniem uczestników Soboru Watykańskiego II. Ożywienie dialogu pomiędzy wiarą a sztuką było również przedmiotem zaangażowania św. Pawła VI. Istotną publikacją na ten temat jest *List do artystów* św. Jana Pawła II z roku 1999³⁵³.

Papież wprost zachęcał artystów chrześcijańskich oraz tych, którzy deklarują otwartość na dialog z wiarą, aby zmierzali w kierunku przedstawionym przez Giovanniego Battistę Montiniego w 1931 r. Benedykt XVI uznał jego myśl za wyraz własnego pragnienia, aby wyraz artystyczny był coraz bardziej zrozumiały i przyczyniał się do rozwoju osoby ludzkiej we wszystkich sferach jej istnienia. W ten sposób sztuka może być skuteczną formą przekazu prawdy o pięknie wiary oraz przyczyniać się do powstania i promowania nowego humanizmu chrześcijańskiego³⁵⁴.

W tekście, na który powołał się Benedykt XVI, przyszły papież napisał: „sztuka sakralna stoi przed największym wyzwaniem: wyrażenia tego, co niewypowiedziane. (...) do

³⁴⁸ Por. J. Ratzinger. *Duch liturgii* s. 120.

³⁴⁹ Por. Tamże s. 121-122.

³⁵⁰ J. Ratzinger. «*Bogu pięknie śpiewajcie*». *Biblijne podstawy muzyki kościelnej*. W: Joseph Ratzinger *Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XI. Lublin 2012 s. 566.

³⁵¹ Por. J. Ratzinger. *Duch liturgii* s. 125.

³⁵² Por. J. Ratzinger. «*Będę Ci śpiewał wobec aniołów*». *Tradycja raryzbońska a reforma liturgii* s. 525.

³⁵³ Jan Paweł II. *List do artystów*. Wrocław 2005.

³⁵⁴ Por. Benedykt XVI. *Świadkowie piękna wiary. 21 XI – Przesłanie do uczestników XVII sesji publicznej Akademii Papieskich* s. 31-32.

naszych chrześcijańskich artystów należy doprowadzenie do takiego stanu duchowego, w którym w Chrystusie zostanie przywrócona nasza duchowa jedność, (...) która przywróci właściwą harmonię między odczuciami a formą ich wyrażania; światem wewnętrznym i zewnętrznym; duchem i materią; duszą i ciałem; Bogiem i człowiekiem”³⁵⁵.

Benedykt XVI wyraził pragnienie, aby zagadnienie piękna było w centrum uwagi wspólnoty wiernych. Zdaniem papieża, w różnych formach wyrazu artystycznego nie należy pomijać kwestii wiary, ale konfrontować się z nią w sposób wolny i otwarty. Wiara jest dla sztuki prawdziwą inspiracją oraz ostatecznym horyzontem. Artystą, który nią się kieruje, może skuteczniej niż inni zrozumieć i wyrazić piękno wiary. Dzięki temu może później prowadzić innych do poznania i miłowania Boga. Artysta jest swego rodzaju uprzywilejowanym świadkiem piękna wiary³⁵⁶. Potrzeba jednak, aby nie tylko tworzył piękno, ale przede wszystkim czynił dla niego przestrzeń we własnym życiu³⁵⁷. Może on uczestniczyć w misji Kościoła szczególnie wówczas, gdy zechce lub zgodzi się tworzyć dzieła sztuki, które w sposób bezpośredni nawiązują do doświadczenia wiary i liturgii³⁵⁸.

W nowej ewangelizacji istnieje szczególny związek pomiędzy liturgią i sztuką. Kult chrześcijański jest bowiem najbardziej odpowiednim kontekstem dla dzieł artystycznych. Liturgia najskuteczniej wyraża autentyczne piękno sztuki, jej bogactwo i doniosłość znaczenia. Sytuację tę oddaje np. modlitwa liturgiczna w Kaplicy Sykstyńskiej. Podczas odprawianych tam nieszporów, Benedykt XVI stwierdził, że w sensie duchowym i estetycznym, człowiek odnosi wrażenie swego rodzaju ożywienia postaci przedstawionych na freskach Michała Anioła. Dzieje się tak, ponieważ odbiór dzieła sztuki stanowi akt typowo ludzi. To znaczy, że dokonuje się z zaangażowaniem zmysłów i ducha³⁵⁹.

Pożytek duchowy z kontaktu człowieka ze sztuką wzrasta tym bardziej, kiedy, szczególnie podczas liturgii, towarzyszą mu słowa nawiązujące odpowiednio do treści danego dzieła. Homilia papieża dotycząca fresków wraz z modlitwą, stanowiły zachętę do głębszego poznania i chwalenia Boga jako Stwórcy, Odkupiciela i Sędziego, zgodnie z treścią malowideł. Papież przypomniał, że dzieło to jest opowieścią o więzi Boga i człowieka oraz wyzwoleniu.

³⁵⁵ G. B. Montini. *Su l'arte sacra futura*. „Arte Sacra” lipiec-wrzesień:1931 s. 44-45.

³⁵⁶ Por. Benedykt XVI. *Świadkowie piękna wiary*. 21 XI – Przesłanie do uczestników XVII sesji publicznej Akademii Papieskich s. 31.

³⁵⁷ Por. Benedykt XVI. *Twórcie piękno, ale przede wszystkim niech w waszym życiu będzie miejsce dla piękna*. 12 maja – Lizbona. *Spotkanie z przedstawicielami świata kultury*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 13.

³⁵⁸ Por. Benedykt XVI. *Świadkowie piękna wiary*. 21 XI – Przesłanie do uczestników XVII sesji publicznej Akademii Papieskich s. 31.

³⁵⁹ Por. Benedykt XVI. *Między niebem a ziemią*. 31 X – Homilia Benedykta XVI wygłoszona w Kaplicy Sykstyńskiej. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2012 s. 8.

Można stwierdzić, że jego interpretacja sceny zetknięcia palca Boga z palcem Adama jest pewnym wyrazem nowej ewangelizacji. Papież powiedział, że gest ten jest znakiem nawiązania przez Boga nowej, bezpośredniej relacji z człowiekiem. Jest wyrazem jego tożsamości jako stworzonego na obraz i podobieństwo Boga oraz przez Niego powołanego³⁶⁰.

Nawiązywanie poprzez sztukę do piękna stworzenia i struktury świata jest potrzebne, aby człowiek odzyskał współcześnie umiejętność jego kontemplowania. Może się on wówczas przekonać, że świat nie jest bezkształtną materią, ale w miarę poznawania jego mechanizmów, człowiek odkrywa jego wewnętrzną rozumność. Wyraz artystyczny przyczynia się do rozwijania umiejętności uważnego kontemplowania stworzenia, nazwanego przez papieża „pierwszą (...) drogą, która wiedzie do odkrycia Boga”³⁶¹.

Sztuka sakralna poprzez symbolikę form wyraża głębokie zakorzenienie w tradycji chrześcijańskiej, a także stanowi wezwanie do nowej ewangelizacji. Zdaniem Benedykta XVI, takie jest znaczenie m.in. dzwonu katedry w Erfurcie, o nazwie *Gloriosa*. Symbolizuje on doniosłość i słyszalność, którymi powinna odznaczać się misja Kościoła³⁶².

Papież dał wyraz łączności piękna sztuki i nowej ewangelizacji, ofiarowując na zakończenie V Konferencji Ogólnej Episkopatu Ameryki Łacińskiej i Karaibów w Aparecidzie w 2007 r., tryptyk. Spotkanie było poświęcone m.in. nowej ewangelizacji. Rzeczony dzieło sztuki z Cuzco w Peru przedstawiało Chrystusa przed wniebowstąpieniem, dającego uczniom nakaz misyjny. Papież stwierdził, że obraz ten wyraża więź między Zmartwychwstałym a współczesnymi misjonarzami. Na tryptyku został umieszczony również obraz św. Jana Diego podczas ewangelizacji, z wizerunkiem Maryi na płaszczu oraz Biblią w ręce. Tryptyk ten, jak i inne dzieła wyrazu artystycznego, stanowią formę przekazu piękna Ewangelii. Jeśli człowiek zachowuje dobrą wolę i otwarty umysł, jest zdolny do prawdziwego zachwyty i przyjęcia Ewangelii³⁶³. Dzięki połączeniu z wiarą, sztuka umożliwia ochrzczonym ponowne doświadczenie tajemnicy Chrystusa³⁶⁴. Człowiek przekonuje się wówczas, że sztuka i kultura chrześcijańska nie należą jedynie do przeszłości, ale są obecne i oddziałują na niego. Zgodnie ze słowami: „Śpiewajcie Panu pieśń nową” (Ps 96, 1), całe dziedzictwo kultury i sztuki

³⁶⁰ Por. Tamże s. 9.

³⁶¹ Benedykt XVI. *Drogi wiodące do Boga: świat, człowiek, wiara. 14 listopada*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2013 s. 40.

³⁶² Por. Benedykt XVI. *Świętość nie zna granic i przemienia świat. 24 września – Erfurt. Msza św. na placu Katedralnym*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 28.

³⁶³ Por. Benedykt XVI. *Jesteśmy uczniami i misjonarzami Chrystusa, aby nasze narody miały w Nim życie. 13 maja – Aparecida. Sesja inauguracyjna V Konferencji Ogólnej Episkopatu Ameryki Łacińskiej i Karaibów* s. 42.

³⁶⁴ Por. Benedykt XVI. *Widzialne centrum Kościoła katolickiego. 12 II – Po koncercie z okazji 80. rocznicy powstania Państwa Watykańskiego*. 4:2009 s. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2009 s. 24.

chrześcijańskiej oraz ewangelizacyjna nowość, nowatorstwo, kreatywność, nowa kultura i nowy śpiew w życiu wiary nie przeczą sobie. Przynależą do tej samej rzeczywistości i „są obecnością Bożego piękna i radości z bycia Jego dziećmi”³⁶⁵.

Przedstawione w niniejszym rozdziale formy nowej ewangelizacji służą skutecznemu urzeczywistnieniu przekazu orędzia chrześcijańskiego, na każdym z obszarów i według podanych zasad. Podstawową formą jest głoszenie słowa Bożego, co wprost nakazał Chrystus swoim uczniom. Dokonuje się ono w łączności z liturgią i poprzez nią. Chrystus bowiem nie tylko wypowiadał słowa o Królestwie Bożym, ale czynił znaki i cuda. Konieczne jest, aby prawda Ewangelii została wyrażona przez świadectwo życia z nią zgodnego. Nowa ewangelizacja dokonuje się również poprzez modlitwę, zarówno indywidualną, jak i wspólnotową. Także cierpienie przeżywane w duchu chrześcijańskim stanowi formę nowej ewangelizacji. Jej formą jest wreszcie wyraz artystyczny, który poprzez piękno prowadzi do jego Źródła.

³⁶⁵ Benedykt XVI. *Roman Pieśniarz (Melodos)*. 21 maja. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2008 s. 33.

ROZDZIAŁ IV

TREŚCI NOWEJ EWANGELIZACJI

Nowa ewangelizacja zakłada znajomości jej treści, aby w konkretnej przestrzeni pastoralnej, zgodnie z zasadami i w określonych formach urzeczywistniać pełny przekaz prawdziwego orędzia chrześcijańskiego. Zdaniem J. Ratzingera, niektóre prawdy o Bogu Stwórcy, grzechu, odkupieniu, łasce, sakramentach oraz rzeczach ostatecznych bywają pomijane. Tymczasem zarówno ewangelizacja, jak i następnie katecheza, nie powinny być cząstkowe i powierzchowne¹.

W niniejszym rozdziale zostaną one przedstawione w ujęciu i kolejności podanej przez J. Ratzingera w przytaczanym już wielokrotnie przemówieniu do katechetów i nauczycieli religii w roku 2000². Zostanie ukazane, w jaki sposób kardynał, a później papież, realizował przekaz tychże treści. Tytuły kolejnych paragrafów będą następujące: nawrócenie, królestwo Boże, Jezus Chrystus, życie wieczne.

4.1. Nawrócenie

Kwestia nawrócenie poprzedzała publiczną działalność Chrystusa poprzez nauczanie św. Jana Chrzciciela. W nowej ewangelizacji należy zachować łączność pomiędzy Starym i Nowym Testamentem. Człowiek może doświadczyć obecności i działania Chrystusa, jeżeli odpowie pozytywnie na wezwanie Jego poprzednika do nawrócenia (por. Mt 3, 1-2). Sam Chrystus zawarł słowa św. Jana Chrzciciela w syntezie własnego nauczania. To znaczy, że nawrócenie jest podstawnym wymiarem relacji z Bogiem³. Nawrócić się to przyjąć za prawdę i pewność w swoim życiu, że Bóg, o którego człowiek pyta na przestrzeni całej historii, ze strachu, z nadzieją i w celu obrony, jest obecny i jest taki jak Jezus Chrystus (por. J 14, 9)⁴.

¹ Por. J. Ratzinger. *Biskup – głosiciel i stróż wiary*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XII. Lublin 2012 s. 326.

² Por. J. Ratzinger. *Nowa ewangelizacja*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2001 s. 37-39.

³ Por. Tamże s. 37.

⁴ Por. J. Ratzinger. *Nawrócenie do światła. Jubileusz 40-lecia kapłaństwa rocznika święceń 1951, Monachium 1991*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XII. Lublin 2012 s. 699.

W roku 1984 J. Ratzinger stwierdził, że już samo słowo „nawrócenie” wskazuje na prostą i fundamentalną prawdę o bliskości królestwa Bożego, która należy do istoty nauczania Chrystusa. Dlatego być może zamiast o przemianie potrzeba częściej mówić o nawróceniu. Zdaniem kardynała, w chrześcijaństwie brakuje współcześnie gotowości do nawrócenia. Człowiek chce przyjmować pocieszenia płynące z religii, ale nie jej zobowiązania. Jest świadomy, że potrzebuje wiary i pełnomocnictwa wspólnoty. Powstrzymuje się jednak przed wiążącym wymiarem nauki i życia Kościoła. Chce wybierać i zachowywać te aspekty chrześcijaństwa, które uznaje za korzystne dla siebie i racjonalne. Przyjęcie ewangelicznego orędzia w całości, również z tymi elementami, które w danym momencie nie są uważane za oczywiste i korzystne, bywa uważana za niemożliwe. Wówczas zobowiązujący charakter nauki i życia Kościoła zostaje przypisany do określenia „Kościół urzędowy”. Jest on rozumiany jako instytucja wyłącznie ludzka, biurokratyczna i zewnętrzna. Później jednak, człowiek wyraża zdziwienie, że chrześcijaństwo pojmowane jako niezobowiązująca sprawa prywatnego wyboru, nie stanowi poważnej siły oddziałującej na życie indywidualne i wspólnotowe⁵.

Wybór Chrystusa pociąga następnie konsekwencje. Dla Apostołów pójście za Nim miało bezpośrednie odniesienie do życia. Oznaczało porzucenie dotychczasowych spraw i zawodu oraz przyjęcie roli ucznia. W wymiarze zewnętrznym polegało to na chodzeniu za Jezusem na terytorium Palestyny. W wymiarze wewnętrznym natomiast polegało na nowym ukierunkowaniu życia. Punktem odniesienia nie był już zawód i korzyść materialna, a nawet własna wola, ale wola Jezusa. Zasadą życia stało się bycie dla Niego dyspozycyjnym. O wyrzeczeniach, które były z tym związane świadczy przekaz ewangeliczny. Historia powołania Apostołów jest świadectwem, że prawda i miłość, których wybór oznacza nawrócenie, nie są abstrakcyjne. Ich uosobieniem jest Chrystus⁶.

Dla zrozumienia potrzeby nawrócenia należy spoglądać na ideał chrześcijańskiego życia, który wyraża się w powołaniu do świętości. Ideał ten zakłada patrzenie z pokorą na chrześcijan wobec ich słabości, a nawet grzechu osobistego i wspólnotowego⁷. Oznacza to bezkompromisowość wobec grzechu, poczawszy od własnego, ale wyrozumiałość dla człowieka. Tego uczy sam Chrystus, gdy przestrzega przed potępianiem bliźniego (por. Łk 6,

⁵ Por. *Nawrócenie pokuta i odnowa. Rozmowa między Franzem Greinerem i Josephem Ratzingerem*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. IV. Lublin 2017 s. 462.

⁶ Por. Benedykt XVI. *Pan puka do bram świata. 1 IV – Msza św. w Niedzielę Palmową – XII Światowy Dzień Młodzieży*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2007 s. 17.

⁷ Por. Benedykt XVI. *Kościół istnieje po to, by ewangelizować. 7 X – Homilia Benedykta XVI podczas Mszy św. na rozpoczęcie Synodu Biskupów*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2012 s. 19.

37)⁸. Miłosierdzie jednak nie oznacza pomniejszania ciężaru grzechu, ale dążenie do zbawienia człowieka poprzez danie możliwości nawrócenia⁹.

Grzech stanowi przeszkodę w ewangelizacji i rozpoznaniu działania Boga. Nowa ewangelizacja nie jest możliwa bez szczerzej gotowości do nawrócenia. Pragnienie pojednania z Bogiem i człowiekiem stanowi najlepszą drogę nową ewangelizacji. Chrześcijanin, który podejmuje osobiste nawrócenie jest zdolny rozpoznać własną godność i tożsamość jako stworzonego i odkupionego. Wówczas może on w sposób wiarygodny przekazywać Ewangelię¹⁰. To znaczy, że do nawrócenia wezwany jest każdy chrześcijanin oraz Kościół jako wspólnota wierzących. W sposób szczególny to wezwanie jest adresowane do tych, którzy czynnie uczestniczą w nowej ewangelizacji¹¹. Jak stwierdził papież, „jedyną pułapką, której Kościół może i powinien się obawiać, jest grzech jego członków”¹².

Głoszenie nawrócenia nie oznacza moralizmu. Sprowadzanie do niego chrześcijaństwa skutkuje utratą istoty orędzia Chrystusa o darmowej komunii z Nim samym, a w konsekwencji z Bogiem. Nawrócenie nie polega na tworzeniu autarchii moralnej ani na procesie samorealizacji opartej na poczuciu samowystarczalności¹³. Samorealizacja jest dla człowieka niewystarczająca, ponieważ jest on powołany do wyższych celów. Nawrócenie to niepostrzeżenie siebie jako „stwórcy” własnego „ja”, a szukanie prawdy o sobie¹⁴. Polega ono na uwolnieniu człowieka od samowystarczalności, poznaniu i akceptacji, że potrzebuje on przebaczenia i przyjaźni owego Innego, a także innych. Brak nawrócenia oznacza samousprawiedliwienie się wyrażone w przekonaniu, że pozostali nie są lepsi. Nawrócenie polega na powierzeniu siebie Innemu i uznaniu Jego samego, a nie innych, za miarę i kryterium swojego życia¹⁵. To znaczy, że nie jest ono jedynie zmianą postępowania. Uznanie Boga za jedyne kryterium wszystkiego zmienia spojrzenie na rzeczywistość. Zasadniczą kwestią jest wówczas odniesienie każdego aspektu życia do tego, co na dany temat mówi Bóg. Nie jest

⁸ Por. Benedykt XVI. *Bądźmy bezkompromisowi wobec grzechu, ale wyrozumiali dla ludzi*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2010 s. 58.

⁹ Por. Benedykt XVI. *Jezus zawsze daje możliwość nawrócenia. 31 października*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2010 s. 52.

¹⁰ Por. Benedykt XVI. *Kościół istnieje po to, by ewangelizować. 7 X – Homilia Benedykta XVI podczas Mszy św. na rozpoczęcie Synodu Biskupów*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2012 s. 19.

¹¹ Por. Benedykt XVI. *Kościół musi się wciąż nawracać. 25 września – Fryburg. Spotkanie z katolikami zaangażowanymi w Kościele i społeczeństwie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 38.

¹² Benedykt XVI. *Dzisiejszy świat potrzebuje nadziei. 8 XII – Przemówienie na placu Hiszpańskim*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 33.

¹³ Por. J. Ratzinger. *Nowa ewangelizacja* s. 37.

¹⁴ Por. Benedykt XVI. *Przekazujemy miłość Chrystusa naszym bliźnim. 21 II – Audiencja generalna w Środę Popielcową*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2007 s. 43.

¹⁵ Por. J. Ratzinger. *Nowa ewangelizacja* s. 37.

istotne analizowanie zysków i strat związanych z naśladowaniem Chrystusa¹⁶. Nawrócenie oznacza zatem poddanie rewizji życia indywidualnego oraz wspólnotowego i społecznego. Zakłada dystans od kierowanie się powszechnymi opiniami i osądami oraz postępowaniem, a także nieusprawiedliwianie własnego dwuznacznego i niegodziwego zachowania. Nawrócenie jest poszukianiem nowego, czyli ewangelicznego stylu życia¹⁷.

Nawrócenie powinno rozpoczynać się od myślenia i wyrażać się w konkretnych decyzjach, wyborach i działaniach, dzięki czemu człowiek osiąga całkowitą i radykalną wolność. Wzywaniu do nawrócenia nie jest stawianiem wymagań, przekraczających ludzkie możliwości. Impuls do przemiany znajduje się poza człowiekiem. Jest nim łaska Boża. Nawrócenie jest możliwe jedynie jako dar i owoc wiary człowieka. Później urzeczywistnia się ono w konkretny sposób¹⁸.

Zdaniem Benedykta XVI, dla zrozumienia nawrócenia jako daru potrzeba sięgnąć do fragmentu Dziejów Apostolskich, zawierającego mowę Piotra przed Sanhedrynem. Apostoł stwierdził, że Bóg przez Chrystusa zapragnął „dać Izraelowi nawrócenie i odpuszczenie grzechów” (Dz 5, 31). Oznacza to, że są one ofiarowane jako łaska. Papież przypomniał istniejący w egzegezie pogląd, według którego owa łaska jest absolutnie bezwarunkowa, to znaczy bez konieczności pokuty. Zdaniem Benedykta XVI jest to fałszywy pogląd, ponieważ również pokuta, związana z nawróceniem, jest łaską. Uznanie własnego grzechu oraz zrozumienie potrzeby odnowy i przemiany jest łaską¹⁹. Błędne jest myślenie, że jedynie działanie Boga jest ważne, jak gdyby nie oczekiwał On od człowieka wolnej odpowiedzi. Błędem jest również pogląd moralizatorski, jakoby człowiek własną dobrą wolą mógł odkupić samego siebie. Nawrócenie jest splotem łaski i wolności, wezwania Boga i odpowiedzi człowieka²⁰. Jednak chrześcijanie współcześnie często unikają słowa „pokuta”, gdyż uważają je za zbyt „twarde”. Tymczasem, uświadomiwszy sobie swoje grzechy, a także słysząc ze strony niechrześcijan zarzuty czynienia zła przez członków Kościoła, powinni okryć znaczenie

¹⁶ Por. Benedykt XVI. *Musicie być bardziej świadkami niż nauczycielami. 10 III – «Lectio divina» dla kapłanów diecezji rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2011 s. 14.

¹⁷ Por. J. Ratzinger. *Nowa ewangelizacja* s. 37.

¹⁸ Por. Benedykt XVI. *Należy powrócić do Boga, by przewyciężyć rywalizację i podziały. 13 II – Homilia podczas Mszy św. w Środę Popielcową*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2013 s. 27.

¹⁹ Por. Benedykt XVI. *Możliwość czynienia pokuty jest darem łaski. 15 IV – Homilia podczas Mszy św. koncelebrowanej z członkami Papieskiej Komisji Biblijnej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2010 s. 41.

²⁰ Por. Benedykt XVI. *Moc opierania się tyranii władzy. 24 XII – Pasterka w Bazylice św. Piotra*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2011 s. 15.

pokuty i nawrócenia jako łaski, której potrzebują²¹. Nauczanie Kościoła o nawróceniu jako łasce papież nazwał „mądrą pedagogiką”²².

W tym sensie łaski oraz prawdziwego dobra człowieka należy ukazywać sakrament pokuty i pojednania. O jego znaczeniu w nowej ewangelizacji zostało napisane w drugim paragrafie trzeciego rozdziału. W kontekście jednak niniejszego zagadnienia, należy ukazywać wiernym związek, który istnieje pomiędzy tym sakramentem, a „życiem zdecydowanie ukierunkowanym na nawrócenie”²³. Korzystanie z sakramentalnej spowiedzi zakłada i podtrzymuje szczerą pragnienie naśladowania Chrystusa. Jeśli chrześcijanin nie pragnie żyć zgodnie z Ewangelią, wówczas korzystanie ze spowiedzi może stać się formalną praktyką, która nie wpływa na codzienne postępowanie. Przystępowanie do tego sakramentu i wola nawrócenia przynależą do tego samego powołania chrześcijańskiego²⁴. Takie ukazywanie związku rzeczowego związku, prowadzi ochrzczonych do odkrycia sensu i potrzeby przystępowania do sakramentalnej spowiedzi. Odnowa Kościoła na całym świecie zależy w znacznym stopniu od odnowy praktyki sakramentu pokuty i pojednania oraz nawrócenia i dążenia chrześcijan do świętości. Do tego zaś motywuje i to urzeczywistnia ów sakrament²⁵.

Istotne jest to, aby wszyscy chrześcijanie, a szczególnie zaangażowani w nową ewangelizację, odnosili wezwanie do nawrócenia do własnej osoby. Współcześnie bowiem wielu wyraża sprzeciw wobec skandali i przejawów niesprawiedliwości, których dopuścili się inni. Nieliczni natomiast reagują w ten sposób na własną słabość i grzech²⁶. Sytuację tę oddaje fragment Ewangelii o buncie Galilejczyków i ich śmierci z rąk Heroda oraz zawaleniu wieży w Jerozolimie. (por. Łk 13, 1-5). Wezwanie Jezusa do nawrócenia ma charakter rzeczywisty, a nie moralizatorski. Wobec wydarzeń nagłych i dramatycznych oraz grzechu własnego i innych, kiedy człowiek wątpi w pewność swoich przekonań, jedyną słuszną reakcją jest osobiste nawrócenie. Jego skuteczność polega na zwalczeniu zła u jego źródła, mimo, że nie zawsze można uniknąć jego konsekwencji. W nowej ewangelizacji potrzeba ukazywać piękno i

²¹ Por. Benedykt XVI. *Możliwość czynienia pokuty jest darem łaski. 15 IV – Homilia podczas Mszy św. koncelebrowanej z członkami Papieskiej Komisji Biblijnej* s. 41.

²² Benedykt XVI. *Czas stawania się na nowo chrześcijanami. Katecheza środowowa. „L’Osservatore Romano”* wyd. polskie 3:2008 s. 24.

²³ Benedykt XVI. *Bierzcie przykład z tak wielu świętych spowiedników. 7 III – Do uczestników kursu dla spowiedników zorganizowanego przez Penitencjarię Apostolską. „L’Osservatore Romano”* wyd. polskie 4:2008 s. 35.

²⁴ Por. Tamże.

²⁵ Por. Benedykt XVI. *Katolicy powinni dawać przekonujące uzasadnienie nadziei. 17 kwietnia – Waszyngton. Msza św. na Nationals Park Stadium. „L’Osservatore Romano”* wyd. polskie 6:2008 s. 12.

²⁶ Por. Benedykt XVI. *Należy powrócić do Boga, by przezwyciężyć rywalizację i podziały. 13 II – Homilia podczas Mszy św. w Środę Popielcową* s. 27.

wielkość nawrócenia, aby człowiek zrozumiał, że nie jest ono moralizmem, ale jedyną prawdziwą i dobrą drogą rozwoju własnego, a także społeczeństwa²⁷.

Głoszenie nawrócenia zakłada ukazywanie przykazań Bożych jako konkretnych punktów odniesienia, aby żyć w prawdzie i miłości oraz właściwie odróżniać dobro od zła. Pytania o znajomość przykazań oraz ich stosowanie w życiu są wbrew współczesnej mentalności. Zakłada ona wizję wolności bez wartości i obiektywnych norm oraz skłania do odrzucenia tego, co ogranicza chwilowe pragnienia. Potrzeba zatem przekonywać, że Bóg daje człowiekowi przykazania, ponieważ pragnie go wychować do prawdziwej wolności, której one nie ograniczają i nie powodują wyobcowania. Należy przypominać jak Chrystus, że skoro Bóg jest dobry, również przykazania są dobre dla człowieka (por. Mk 10, 18-19)²⁸. Chrześcijaństwo zaś samo w sobie jest „ewangelią”, „radosną nowiną”, nie zaś barierą oddzielającą od radości za pomocą zakazów i nakazów. Nawrócenie zakładające wyrzeczenia, dyscyplinę myśli, słów i czynów jest potrzebne ze względu na znamionujący człowieka „trujący korzeń grzechu”²⁹.

Na podstawie obserwacji rzeczywistości społeczno-religijnej można stwierdzić, że nauczanie moralne Kościoła bywa dziś nierozumiane. Należy je zatem przedstawiać w sposób czytelny i wiarygodny jako wynikające z Ewangelii, aby kształtować w uczniach Chrystusa zdolność do osobistej oceny oraz odpowiedzialność za własne postępowanie. Całość działań musi prowadzić ostatecznie do spójności między decyzjami życiowymi człowieka a wymaganiami wiary³⁰.

Nawrócenie jako treść nowej ewangelizacji jest konieczna z uwagi na fakt, że wielu chrześcijan nie pojmuje zła zgodnie z prawdą. Nie uważają oni grzechu za przyczynę wszelkiego zła, jak to zostało objawione. Nie posługują się słowem „grzech” na określenie zła, ponieważ jego założeniem jest religijna wizja świata i człowieka. Milczenie na temat Boga jest równoznaczne z milczeniem na temat grzechu w prawdziwym jego znaczeniu³¹. Konsekwencją odrzucenia Boga jest współczesny zanik poczucia grzechu, ale wzrost, odmiennego od niego,

²⁷ Por. Benedykt XVI. *Odkryjmy piękno nawrócenia. 11 III – Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2007 s. 47.

²⁸ Por. Benedykt XVI. *Orędzie na XXV Światowy Dzień Młodzieży*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2010 s. 6.

²⁹ Benedykt XVI. *Tylko miłość może ocalić od upadku. 8 XII – Przemówienie na placu Hiszpańskim*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2013 s. 36.

³⁰ Por. Benedykt XVI. *Konieczny jest «zwrot w kulturze» i promowanie życia na miarę człowieka. 5 VI – Nieszpory w zagrzebskiej katedrze*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 14.

³¹ Por. Benedykt XVI. *Najcięższą niewolą jest grzech. 13 marca*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2011 s. 38.

kompleksu winy. Człowiek doświadcza skutków własnych grzechów, do których należy egzystencjalna pustka³².

Głoszenie nawrócenia jest wyrazem troski duchowej o człowieka wobec jego grzeszności. W związku z tym, potrzeba w nowej ewangelizacji odnowienia praktyki upomnienia braterskiego powodowanego myślą o zbawieniu wiecznym. Zdaniem Benedykta XVI, ten aspekt chrześcijańskiego życia został dzisiaj zapomniany. Współcześnie, niekiedy również w Kościele, większy akcent bywa położony na miłość do człowieka w sensie troski o jego dobro fizyczne i materialne. Prawie całkowicie bywa przemilczana odpowiedzialność duchowa za innych. W dojrzałej wspólnocie wierzących powinny panować relacje, którymi odznaczał się Kościół w starożytności. Przedmiotem prawdziwej, a więc i pełnej troski o człowieka powinno być zarówno jego zdrowie cielesne, jak i duchowe, z uwagi na cel ostateczny. Zgodnie ze słowami Chrystusa na temat upomnienia braterskiego (por. Mt 18, 15), nie należy milczeć wobec zła. Niekiedy owo milczenie jest uzasadniane szacunkiem dla osoby, bywa jednak powodowane również wygodnictwem dostosowania się do powszechnych opinii. Potrzeba tymczasem przestrzegać przed myśleniem i postępowaniem sprzecznym z prawdą i miłością. Upomnienie nie powinno być nigdy formułowane w znaczeniu potępienia lub oskarżenia człowieka, ale powinno wypływać z prawdziwego miłosierdzia i troski o dobro drugiego. Wobec współczesnego przesylenia indywidualizmem, ponowne odkrycie tego aspektu chrześcijańskiego jest warunkiem skuteczności nowej ewangelizacji. Upomnienie braterskie oraz jego akceptacja stanowią pozytywny wkład w rozumienie prawdy o sobie i nawrócenie. Potrzeba w Kościele takiego spojrzenia na człowieka, które „miłuje i koryguje, zna i uznaje, rozeznaje i przebacza”³³.

Nawrócenie jest ściśle związane z nową ewangelizacją, ponieważ chrześcijanin na mocy swojego chrztu jest zobowiązany wciąż na nowo przyznawać Bogu pierwsze miejsce w życiu, ustalając prawdziwą hierarchię priorytetów³⁴. Pozwolenie Bogu na działanie w życiu indywidualnym i społecznym, na które należy na nowo się odważyć, papież nazwał „eksperymentem z Bogiem”³⁵. Potrzeba, aby była to decyzja świadoma i dobrowolna. Współcześnie nie wystarczy być chrześcijaninem jedynie dlatego, że człowiek żyje w

³² Por. Benedykt XVI. *Kapłan jest narzędziem miłosiernej miłości Boga. 16 III – Do uczestników kursu dla spowiedników zorganizowanego przez Penitencjarię Apostolską*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2007 s. 30.

³³ Benedykt XVI. *Orędzie na Wielki Post 2012 r.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2012 s. 5-6.

³⁴ Por. Benedykt XVI. *Pan niestrudzenie puka do drzwi człowieka. 13 lutego*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2013 s. 46.

³⁵ Benedykt XVI, Seewald P. *Światłość świata*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XIII/2. Lublin 2017 s. 810.

społeczeństwie o chrześcijańskich korzeniach. Jak wynika z obserwacji, fakt ten nie ma niekiedy żadnego lub coraz mniejszy wpływ na życie zsekularyzowanych społeczeństw o krytycznym osądzie Kościoła. Także pochodzenie z rodziny chrześcijańskiej i wychowanie religijne nie zwalniają z konieczności codziennego odnawiania wyboru bycia chrześcijaninem. Stały wysiłek nawrócenia oznacza m.in. dochowywanie wierności małżeńskiej, praktykowanie miłosierdzia, przeznaczanie czasu na modlitwę i milczenie. To również bycie znakiem sprzeciwu wobec działań, których dopuszczalność inni uważają za oczywistą, jak: aborcja, eutanazja lub eugeniczna selekcja embrionów. Nawrócenie zakłada stałe opieranie się pokusie porzucenia wiary³⁶.

Stanie się chrześcijaninem nie oznacza pozostawienia za sobą gotowości do nawrócenia, jak gdyby już nie dotyczyło człowieka, ponieważ jest on poddany napięciu dwóch przeciwstawnych, przyciągających go sił. Pierwsza jest siłą interesu i egoizmu, druga siłą miłości i prawdy. W pewnym sensie skuteczność pierwszej jest bardziej prawdopodobna. Druga jest skuteczna, jeżeli człowiek wciąż na nowo dokonuje wyboru przyciągania prawdy, przeciwko egoizmowi, rezygnując z siebie i otwierając się na Chrystusa³⁷.

Głoszenie nawrócenia w nowej ewangelizacji polega na prowadzeniu ludzi ochrzczonych, którzy być może otrzymali powierzchowne wychowanie religijne, do świadomego uczestniczenia w życiu Kościoła poprzez ponowne odkrycie Chrystusa i Ewangelii. W tym celu potrzeba ukazywać alternatywę: zamknięcie w egoizmie, dążeniu do sukcesu, prestiżu i pozycji lub otworzenie się na prawdę i miłość Boga, i człowieka. Owa alternatywa przypomina tę, przed którą stanął Chrystus podczas kuszenia: władza ludzka lub miłość krzyża, odkupienie jako jedynie dobrobyt materialny lub odkupienie jako panowanie Boga³⁸.

Wezwanie do nawrócenia, które Chrystus kieruje do człowieka przez Kościół, jest zdemaskowaniem powierzchowności, cechującej nierzadko różne wymiary życia, w tym religijny³⁹. Fałszywa religijność polega na spełnianiu drugorzędnych zwyczajów dla osiągnięcia komfortu psychicznego. Wynika z niezrozumienia prawdziwego znaczenia chrześcijaństwa, czyli słuchania i wypełniania woli Boga. Staje się ona zewnętrzną zasłoną nieewangelicznego postępowania. Fałszywa religijność, którą Chrystus zarzucał faryzeuszom

³⁶ Por. Benedykt XVI. *Pan niestrudzenie puka do drzwi człowieka. 13 lutego s. 46.*

³⁷ Por. J. Ratzinger. *Wiara jako nawrócenie – metanoia*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. IX/1. Lublin 2018 s. 74-75.

³⁸ Por. Tamże s. 47.

³⁹ Por. Benedykt XVI. *Nawrócenie oznacza dążenie do wysokiej miary życia chrześcijańskiego. 17 lutego – Środa Popielcowa*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2010 s. 41.

(por. Mt 23, 13-33), może zaistnieć również w życiu chrześcijan⁴⁰. Nawrócenie oznacza przeciwstawienie się owej powierzchowności, a także moralnej mierności. W sensie pozytywnym jest dążeniem do „wysokiej miary życia chrześcijańskiego”⁴¹, o której pisał również św. Jan Paweł II (por. NMI 31). On także stwierdził, że „nowa ewangelizacja jako zaproszenie do nawrócenia (...), stanowi jedyną autentyczną nadzieję zbudowania lepszego świata i świetlanej przyszłości” (EAs 29).

Ostatecznym celem i sensem nawrócenia jest Chrystus. To znaczy, że nie stanowi ono jedynie decyzji moralnej, ale jest wyborem, który jednoczy z Chrystusem i czyni życie człowieka wewnętrznym spójnym. Nawrócenie i wiara nie są kwestiami odrębnymi lub jedynie teoretycznie zestawionymi ze sobą w sposób nieokreślony. Wyrażają jedną rzeczywistość więzi z Chrystusem⁴².

Zdaniem Benedykta XVI, istotną dla współczesnego człowieka i chrześcijanina nauką na temat nawrócenia jest historia wspomnianego już bł. J. H. Newman. Naukę tę warto włączyć w nową ewangelizację. Zanim Newman wstąpił do Kościoła katolickiego, jako anglikanin przeżył nawrócenie na wiarę w Boga żywego. Wcześniej myślał tak, jak jemu współcześni, a także wielu dzisiejszych chrześcijan. Nie zaprzeczają wprost, że Bóg istnieje, ale uważają tę kwestię za niepewną i pozbawioną istotnego znaczenia dla ich życia. Naprawdę rzeczywiste dla nich zdaje się jedynie to, co empirycznie doświadczalne i policzalne. Nawrócenie Newmana, potrzebne chrześcijanom, polega na uznaniu odmiennego od powszechnych opinii: Bóg i dusza są tym, co naprawdę rzeczywiste, bardziej niż przedmioty namacalne, i znaczące dla życia człowieka. Nawrócenie to jest niczym przewrót kopernikański. Rzeczy dotychczas uznawane za nierzeczywiste i drugorzędne, stają się zasadnicze. Nawrócenie to nie oznacza jedynie zmiany teoretycznej, ale realną przemianę formy życia⁴³.

Nawrócenie Newmana odpowiada stwierdzeniu Benedykta XVI, że odnowienie Kościoła ostatecznie może dokonać się dzięki gotowości do nawrócenia i odnowieniu wiary. Zgodnie z przypowieścią o dwóch synach posłanych przez ojca do pracy w winnicy (por. Mt 21, 28-32), „nie liczą się słowa, lecz działanie, akty nawrócenia i wiary”⁴⁴. Odpowiedzią chrześcijan na współczesną mentalność wykluczającą transcendencję, powinno być stawianie

⁴⁰ Por. Benedykt XVI. *Prawdziwą religią jest żyć słuchając Boga. 2 września – Castel Gandolfo*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2012 s. 47.

⁴¹ Por. Benedykt XVI. *Nawrócenie oznacza dążenie do wysokiej miary życia chrześcijańskiego. 17 lutego – Środa Popielcowa* s. 41.

⁴² Por. Tamże s. 41-42.

⁴³ Por. Benedykt XVI. *Musimy trwać w wierze i czynić dobro. 20 XII – Przemówienie do Kurii Rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2011 s. 38.

⁴⁴ Benedykt XVI. *Te same dążenia, ta sama miłość i wspólny duch. 25 września – Fryburg. Msza św. na lotnisku sportowym*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 36.

Boga w centralnym miejscu swojego życia. Nawrócenie nie oznacza po pierwsze dbania o obecność chrześcijan w życiu publicznym, ale o trwałość ich wiary, która nie jest nabyta jednorazowym aktem na zawsze⁴⁵. Dlatego ogłoszenie Roku Wiary było wyrażeniem przez papieża pragnienia, „aby każdy wierzący mógł na nowo podjąć tę drogę nawrócenia serca”⁴⁶.

Nawrócenie Newmana to, zdaniem papieża potrzebne chrześcijanom, nawrócenie sumienia. Współcześnie bywa sumienie postrzegane jako instancja subiektywna i jednostkowa, która decyduje w sprawach religii i moralności. Zgodnie z tym poglądem, istnieją w świecie dwa wymiary: obiektywności i subiektywności. Pierwszy oznacza to, co empirycznie doświadczalne i mierzalne, drugi zaś to, co nie poddaje się doświadczeniu, czyli religia i moralność. Nie istnieją zatem obiektywne kryteria wiary i postępowania. To znaczy, że w tych kwestiach ostatecznie decyduje jednostkowe „ja”, kierując się własną intuicją i doświadczeniem. Tymczasem w rozumieniu Newmana, sumienie oznacza zdolność człowieka do rozpoznawania jedynej prawdy w kluczowych dziedzinach życia: religii i moralności. To zaś zobowiązuje człowieka do szukania prawdy i posłusznego poddania się jej wymaganiom. Prawdziwe nawrócenie nie polega na afirmacji i gloryfikacji subiektywności, ale uznaniu prymatu obiektywnej i dostępnej dla człowieka prawdy. Dojście Newmana do taki wniosków było niejako przygotowaniem do przyjęcia katolicyzmu. W odniesieniu do nowej ewangelizacji oznacza to, że ponowne przyjęcie treści Objawienia przez chrześcijan wymaga wiary i otwartości sumienia na prawdę⁴⁷.

Skoro nawrócenie Newmana na wiarę w Boga i nawrócenie sumienia powinno być wzorem dla chrześcijan, to tym bardziej dla kapłanów. Ich braki, ograniczenia i słabości powinny być dla nich powodem do ciągłego zwracania się do Chrystusa i uczenia się od Niego żalu za grzechy. Jak stwierdził Benedykt XVI, „nic nie zadaje tak wielkiego cierpienia Kościołowi (...), jak grzechy jego pasterzy”⁴⁸. Powodem tego mogą być prywatne doktryny duchownych, które są odejściem od prawdy oraz prowadzą do grzechu i śmierci. Dlatego wezwanie do nawrócenia jest skierowane również do nich⁴⁹. Polega ono na stałym rozpoczynaniu działania od Boga i w komunii z Chrystusem oraz ze względu na Niego. To zaś

⁴⁵ Por. Benedykt XVI. *Pytanie o Boga jest kwestią najważniejszą*. 25 XI 2011 r. – Przemówienie do uczestników XXV zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady ds. Świeckich. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 29.

⁴⁶ Benedykt XVI. *Oby Bóg obdarzył Bliski Wschód sługami pokoju*. 16 IX – Msza św. w City Center Waterfront w Bejrucie. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2012 s. 18.

⁴⁷ Por. Benedykt XVI. *Musimy trwać w wierze i czynić dobro*. 20 XII – Przemówienie do Kurii Rzymskiej s. 39.

⁴⁸ Benedykt XVI. *Tajemnica miłości Boga do ludzi*. 19 VI – Nieszpory na rozpoczęcie Roku Kapłańskiego. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2009 s. 37.

⁴⁹ Por. Tamże.

zakłada rezygnację z samorealizacji i pytania o własną korzyść. W jego miejsce duchowny powinien pytać, w jaki sposób może bardziej upodobnić się do Chrystusa w nierzadko dramatycznym położeniu Kościoła⁵⁰.

Z istotnym apelem o nawrócenie Benedykt XVI zwrócił się do duchownych Kościoła w Irlandii, którzy popełnili grzechy i przestępstwa przeciwko czystości wobec dzieci i młodzieży. Słowa papieża warto jednak odnieść do duchownych w innych krajach, którzy dopuścili się takich czynów. Benedykt XVI uświadomił skutki ich postępowania, a następnie wezwał do uczynienia rachunku sumienia, uznania własnej odpowiedzialności za popełnione grzechy oraz pokornego wyrażenia żalu. Apelowal o modlitwę i pokutę za osoby skrzywdzone, a także o zadośćuczynienie sprawiedliwości, ale bez utraty ufności w miłosierdzie Boga. W tym kontekście przekonywał biskupów, że początkiem uczciwych i przejrzystych działań naprawczych w Kościele, musi być ich osobisty rachunek sumienia i nawrócenie. Stwierdził, że tego słusznie oczekują od nich ludzie. Ich nawrócenie powinno polegać na odnowieniu swojego poczucia odpowiedzialności względem Boga i prawdziwym solidaryzowaniu się z ludźmi w ramach pasterskiej troski⁵¹. Stałe nawrócenie biskupów i prezbiterów skutkuje nową dynamiką prorockiego wymiaru ich przepowiadania⁵².

Również namysł teologiczny, zarówno duchownych, jak i świeckich, nad nową ewangelizacją, wymaga nawrócenia. Tym koniecznym jest nawrócenie na wiarę i myślenie. Brak któregośkolwiek z nich skutkuje rozkładem teologii. Nie oznacza to jedynie jednostkowego aktu nawrócenia, jak św. Augustyna lub bł. J. H. Newmana. Potrzeba świadomego potwierdzenia woli nowego początku, niejako przejścia od „ja” do „już-nie-ja”. Teologia, również nowej ewangelizacji, jest tym bardziej twórcza, im bardziej wiara staje się rzeczywista, a nawrócenie postrzegane jako oczywiste i prowadzące do prawdy o Kościele i człowieku. Dlatego w refleksji na temat nowej ewangelizacji potrzeba jako punkt odniesienia traktować osoby nawrócone. Skutecznie pomagają oni w rozpoznawaniu i głoszeniu rozumności chrześcijaństwa. Mówienie o zależności między o nową ewangelizacją a osobistym nawróceniem i świętością nie jest sentymentalizmem lub pietyzmem. Zależność ta jest logiczna i potwierdzona w historii Kościoła⁵³.

⁵⁰ Por. Benedykt XVI. *Pokora krzyża i prawdziwa odnowa Kościoła. 5 IV – Msza św. Krzyżma w Wielki Czwartek*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 15.

⁵¹ Por. Benedykt XVI. *List pasterski do katolików w Irlandii*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2010 s. 9-10.

⁵² Por. Benedykt XVI. *Bądźcie krzewicielami jedności w swoich diecezjach. 19 XI – Spotkanie z biskupami Beninu w nuncjaturze apostolskiej w Kotonu*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2012 s. 18.

⁵³ Por. J. Ratzinger. *O duchowej podstawie i kościelnym miejscu teologii*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. IX/1. Lublin 2018 s. 130.

Nauczaniu Benedykta XVI o nawróceniu jako treści nowej ewangelizacji odpowiada orędzie XIII Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów w 2012 r., poświęconego tematowi: „Nowa ewangelizacja dla przekazu wiary chrześcijańskiej”. Biskupi przestrzegli przed poglądem, że nowa ewangelizacja innych poza własną osobą. Następnym wezwaniem do ewangelizacji jest wezwanie do nawrócenia. Autorzy orędzia wyrazili przekonanie, że sami muszą nawrócić się i otworzyć na Chrystusa, który jest sprawcą prawdziwego odnowienia. Stwierdzili konieczność uznania własnych grzechów i słabości. Przypomnieli, że nawrócenie nie jest powodowane ludzkimi siłami, ale łaską Bożą, z którą należy współpracować. Wówczas Kościół jest w stanie „pokonywać lęk wiarą, przygnębienie nadzieją, obojętność miłością”⁵⁴.

4.2. Królestwo Boże

Podstawowym tematem w przepowiadaniu Chrystusa jest królestwo Boże. To przesłanie o Bogu żywym, które powinno być w centrum nowej ewangelizacji. Stanowi ono również warunek nawrócenia. Sformułowanie to wyraża aspekt teocentryczny orędzia chrześcijańskiego. Królestwo Boże nie oznacza przedmiotu, struktury społecznej czy politycznej ani utopii. Oznacza, że Bóg jest obecny w świecie i działa we wszystkich wymiarach życia człowieka⁵⁵. Nie jest On jedynie w myśl deizmu „pierwszą przyczyną” lub „wielkim architektem”, który nadał rzeczom bieg, po czym nie angażuje się w historię. Właśnie Bóg jako rzeczywisty, najbardziej istnieje i decyduje⁵⁶.

Chrystus, głosząc królestwo Boże, okazuje współczucie człowiekowi w jego cierpieniu. Jego przepowiadanie jest realistyczne. Przedstawia świat w sposób przejrzysty. Ukazuje, że dla Boga człowiek ma wartość. Głoszenie królestwa Bożego polega na ukazywaniu poznawalnej obecności i działania Boga w stworzeniach i codziennych wydarzeniach. Służyły temu przypowieści⁵⁷.

Misja Kościoła, tak jak Chrystusa, polega na mówieniu o najwyższej władzy Boga. Kościół powinien uświadamiać każdemu człowiekowi, a szczególnie chrześcijaninowi, który

⁵⁴ *Ewangelia w świecie. Orędzie Synodu Biskupów do ludu Bożego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2012 s. 30.

⁵⁵ Zob. M. Zajac. *Idea Królestwa Bożego w nauczaniu katechetycznym*. W: *Scripturae Lumen. Ewangelia o Królestwie*. Red. A. Paciorek. Lublin 2009 s. 427-438.

⁵⁶ Por. J. Ratzinger. *Nowa ewangelizacja* s. 37.

⁵⁷ Por. Benedykt XVI. *Aby mówić o Bogu w naszych czasach. 28 listopada*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2013 s. 44.

zagubił swoją tożsamość, prawdę o prawie Boga do jego życia⁵⁸. Wobec współczesnego racjonalizmu, królestwo Boże oznacza życie z Bogiem jako podstawowym punktem odniesienia, nadziei i uzasadnienia wartości. Jest to wizja Boga, odpowiadającego rozumowi ludzkiemu, pełnego majestatu, a jednocześnie bliskiego człowiekowi i ukierunkowującego życie. Jest to sedno chrześcijaństwa i nowej ewangelizacji⁵⁹.

Kościół głosząc królestwo Boże ma za zadanie przedłużać zbawczą obecność Boga i otwierać się tym samym na rzeczywistość, która jest większa od niego samego⁶⁰. Kościół powinien przemawiać na rozmaite tematy, jak jego struktura i organizacja oraz postępowanie człowieka. Jednak fundamentalnym i w pewnym sensie jedynym tematem jest Bóg. Problemem dzisiejszego świata, a szczególnie Europy Zachodniej jest powszechna utrata wrażliwości na istnienie Boga. Zdaniem Benedykta XVI, wszystkie inne jednostkowe problemy może zawrzeć w tym jednym⁶¹.

W wypowiedzi na temat swojej podróży apostołskiej do Niemiec w 2006 r., papież stwierdził, że jego celem było odpowiednie przybliżenie tematu Boga⁶². Adresatami tego przesłania byli również ci chrześcijanie, którzy żyją, jak gdyby Bóg nie istniał. Świadomie bądź nie, wyznają oni zasadę: Boga nie ma, a jeśli jest, to nie ma znaczenia. Chrześcijaństwo i Bóg jawią im się jako sprawy z przeszłości. Im oraz wszystkim wiernym, papież pragnął uświadomić, że prawdziwą i jedyną potrzebą człowieka jest Bóg. Wszystko bowiem ulega zmianie w zależności od istnienia lub nieistnienia Boga⁶³.

Papież przypomniał, że królestwo Boże nie jest rzeczywistością, która dokona się wcześniej czy później w przyszłości bliżej nieokreślonej. Nie oznacza również świata doskonalszego, który człowiek jest w stanie stopniowo uczynić własnym wysiłkiem⁶⁴. Królestwo Boże nie oznacza czegoś obok Boga ani pewnej nieokreślonej sytuacji świata. Oznacza Jego uzdrawiającą obecność⁶⁵.

⁵⁸ Por. Benedykt XVI. *Głoszenie Ewangelii słowem, mocą Ducha Świętego i wielką siłą przekonania. Homilia podczas Mszy św. odprawionej 16 X 2011 r. w Bazylice św. Piotra*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 14.

⁵⁹ Por. Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 28.

⁶⁰ Por. *Bóg szanuje ludzką wolność. 26 III – Msza św. w Santiago de Cuba*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 41.

⁶¹ Por. Benedykt XVI. *Otwórzmy się na Boga, by zapanował pokój. 22 XII – Spotkanie z kardynałami, biskupami i pracownikami Kurii Rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2007 s. 42.

⁶² Por. Tamże.

⁶³ Por. J. Ratzinger. *Nowa ewangelizacja* s. 38.

⁶⁴ Por. Benedykt XVI. *Otwórzmy się na Boga, by zapanował pokój. 22 XII – Spotkanie z kardynałami, biskupami i pracownikami Kurii Rzymskiej* s. 42.

⁶⁵ Por. Benedykt XVI. *Studzy wierni, dobrzy i roztropni. 12 IX – Msza św. i konsekracja nowych biskupów*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2009 s. 33.

W sformułowaniu „królestwo Boże”, słowo Bóg jest nadrzędne. Zatem nie jest On jedynie dopełnieniem owego „królestwa”. Wówczas można by nawet zrezygnować z Boga. Królestwo Boże to inaczej królowanie Boga. On jest podmiotem. W przeciwnym razie, nie pozostaje nic z orędzia Chrystusa. Królestwo to urzeczywistnia się tam, gdzie ludzie akceptują i wypełniają wolę Bożą⁶⁶. Jedynym pośrednikiem królowania Boga jest Chrystus. Tam, gdzie On przebywa człowiek doświadcza prawdziwej przemiany. Chrystus pragnie, aby człowiek poznał prawdziwego Boga, bliskiego i udzielającego życia. Takie samym pragnieniem powinien stale kierować się Kościół⁶⁷.

Współcześnie istnieje pogląd, że królestwo Boże oznacza jedynie pewne wniosłe wartości, którą są związane z Ewangelią, jednak nie wyrażają one jej istoty⁶⁸. Tym samym Bóg nie jest postrzegany jako pewnik. Tam zaś, gdzie panuje wątpliwość dotycząca Boga, tam w konsekwencji pojawia się wątpliwość dotycząca bycia człowiekiem, która jest dziś powszechna. Dla jej usunięcia, człowiek potrzebuje dostrzec, że jest bezwarunkowo akceptowany i kochany przez Boga, ponieważ Jego królestwo jest rzeczywiste. W przeciwnym razie, nie odnajdzie on odpowiedzi na pytanie, czy dobrze jest być człowiekiem. Akceptacja wyłącznie ludzka jest niewystarczająca⁶⁹.

Aktualne panowanie Boga przejawia się w uzdrowieniu człowieka oraz zwycięstwie prawdy. Kościół głosząc tę prawdę o królestwie Bożym, powinien przejawiać pasję, którą odznaczał się sam Chrystus. Jest to pasja dla Boga oraz panowania Jego miłości i prawdy, a także dla człowieka, aby poznał i przyjął orędzie chrześcijańskie⁷⁰. Chrystus był ściśle zjednoczony z Ojcem i z tego powodu z gorliwością przemierzał Palestynę, głosząc królestwo Boże. To znaczy, że On jest jedynym dla Kościoła wzorem zaangażowania w tę samą sprawę⁷¹.

Głoszenie królestwa Bożego to wzywanie chrześcijan do wprowadzania Ewangelii życie osobiste, rodzinne i społeczne. Wysiłek na rzecz uobecniania panowania Boga polega na odpowiadaniu na wyzwania aktualne i przyszłe oraz nierezygowaniu wobec przeciwnych Ewangelii ideologii. To także przewyciężanie sprzeczności pomiędzy wiarą a życiem, praca na rzecz dobra wspólnego oraz wprowadzania wartości ewangelicznych w przestrzeń kultury.

⁶⁶ Por. Benedykt XVI. *Otwórzmy się na Boga, by zapanował pokój. 22 XII – Spotkanie z kardynałami, biskupami i pracownikami Kurii Rzymskiej* s. 42.

⁶⁷ Por. Benedykt XVI. *Bóg jest Panem świata. 27 stycznia*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2008 s. 57.

⁶⁸ Por. Benedykt XVI. *Wskazania duszpasterskie na nasze czasy. 24 V – Przemówienie do uczestników zgromadzenia ogólnego Konferencji Episkopatu Włoch*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 30.

⁶⁹ Por. Benedykt XVI. *Jak dziś głosić Ewangelię? 22 XII – Przemówienie do Kurii Rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 40.

⁷⁰ Por. Benedykt XVI. *Bóg jest Panem świata. 27 stycznia* s. 57.

⁷¹ Por. Benedykt XVI. *Bądźcie ludźmi modlitwy i apostołami Chrystusa. 14 września – Fryzynga. Spotkanie z kapłanami i diakonami statymi*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2006 s. 34.

Dla realizacji tych zadań potrzeba, aby modlitwa Pańska z jej prośbą o nadejście królestwa Bożego, kształtowała życie każdego chrześcijanina⁷².

Orędzie o królestwie Bożym jest szczególnie związane z pierwszym przykazaniem. Oddawanie czci jednemu Bogu ma charakter priorytetowy dla wypełniania Jego woli. W przeciwnym razie człowiek popada w różne formy bałwochwalstwa. Zostało to potwierdzone w historii totalitaryzmów, a dziś dokonuje się poprzez rozmaite odmiany nihilizmów⁷³. Dlatego już samo głoszenie królestwa Bożego stanowi proces uzdrawiania człowieka i przyznawania Bogu pierwszego miejsca w życiu⁷⁴.

Jak stwierdził Benedykt XVI, temu prymatowi Boga i służbie Jego królestwu jest podporządkowany również urząd następcy św. Piotra. Jego staraniem powinno być bezwzględnie panowanie Boga. Jedynie wówczas możliwa jest odnowa Kościoła i życia chrześcijan⁷⁵.

W nowej ewangelizacji potrzeba ukazywać wszechogarniający charakter królestwa Bożego jako planu zbawienia człowieka. Z jego zaś strony potrzeba swego rodzaju paradoksu. Z jednej strony człowiek powinien z prostotą i cierpliwością oczekiwać zbawienia ofiarowanego przez Boga, z drugiej zaś powinien z niecierpliwością pragnąć usunąć wszelkie przeszkody w procesie realizacji owego królestwa i poddaniu się zbawczemu planowi⁷⁶. Jako że królestwo Boże nie jest czymś nieokreślonym, potrzeba głosić, że jego uosobieniem jest sam Chrystus. On jest owym królestwem, które urzeczywistnia się w życiu indywidualnym, o ile ten wierzy w Chrystusa i naśladuje Go⁷⁷.

Nauczanie Chrystusa od królestwie Bożym, które nie nadejdzie w sposób widoczny, ale jest pośród ludzi (por. Łk 17, 20nn), było interpretowane według trzech typów. Ich przybliżenie może być pomocne w zrozumieniu znaczenia niniejszego zagadnienia w nowej ewangelizacji. Każda bowiem z odpowiedzi na pytanie, czym jest jego nadejście, angażuje człowieka. Pierwszy typ może być nazwany „idealistycznym”. Dominował on od starożytności do wieku

⁷² Por. Benedykt XVI. *Wolność jest przywilejem, z którego trzeba mądrze korzystać*. 20 kwietnia – Nowy Jork. *Msza św. na Yankee Stadium*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2008 s. 28-29.

⁷³ Por. Benedykt XVI. *Kiedy Bóg znika z pola widzenia, człowiek popada w niewolę idolatrii*. 15 czerwca. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2011 s. 44.

⁷⁴ Por. Benedykt XVI. *Orędzie na XX Światowy Dzień Chorego 2012 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 9.

1.1.1.1 ⁷⁵ Por. Benedykt XVI. *Papieża i kardynałów nie łączy strategia działania, ale miłość Chrystusa i Jego Duch Święty*. 21 XI – Homilia Benedykta XVI podczas Mszy św. z nowymi kardynałami. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2010 s. 13.

⁷⁶ Por. J. Ratzinger. *Rzym a Kościoły Wschodu po odwołaniu ekskomunik z 1054 roku*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. VIII/1. Lublin 2013 s. 713.

⁷⁷ Por. J. Ratzinger. *Los Jezusa a Kościół*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. VIII/1. Lublin 2013 s. 117.

XX. Słowa „pośród was” tłumaczono jako „w was”. Jest to poprawne jedynie z punktu widzenia języka. To oznaczałoby, że królestwo Boże nie znajduje się na zewnątrz, ale wewnątrz, w człowieku. Należałoby go wówczas szukać w drodze do własnego wnętrza. Jednak byłaby to niewłaściwa apoteoza wnętrza człowieka w słowach samego Chrystusa. Tym bardziej nie jest to uzasadnione, że w pełni znał On człowieka i mówił: „wy, którzy źli jesteście” (Mt 7, 11), a także: „tylko sam Bóg jest dobry” (Mt 10, 18)⁷⁸. Zatem wysiłek człowieka pozbawiony łaski Bożej jest bezużyteczny. Konieczny jest jej prymat, aby ludzkie zaangażowanie, choć ograniczone i nietrwałe, mogło nabrać sensu i wartości. Również dobrobyt wspólnoty chrześcijańskiej i ewangelizacją realizują się nie tylko w wyniku zaangażowania członków, ale przede wszystkim za sprawą łaski⁷⁹.

Drugi typ interpretacji słów Chrystusa można nazwać eschatologicznym. Oznaczałoby to, że Chrystus myślał wyłącznie w kategoriach bliskiej przyszłości. To, co nadchodzi zauważalnie byłoby przeciwstawione temu, co przychodzi nagle. Królestwo Boże jest postrzegane wówczas przede wszystkim w kategorii szybkości jako coś zewnętrznego⁸⁰. Ta interpretacja jawi się jako niewłaściwa w kontekście nowej ewangelizacji, której zasadą jest pokora i cierpliwość, wyrażone przez logikę ziarna. Ponadto, nowe życie wynikające z Ewangelii, którego wymownymi świadkami są chrześcijanie, jest już obecne w dziejach ludzkości⁸¹.

Trzeci typ interpretacji ewangelicznego tekstu można nazwać chrystologicznym, włączającym pneumatologię. Chrystus mówi o królestwie Bożym w teraźniejszości. Pozostaje ono niezauważalne i jest pośród adresatów Jego słów. Królestwo to jest w samym Chrystusie. W Nim przyszłość dzieje się dzisiaj. Jednak możliwe jest przeoczenie Go przez człowieka, który pragnie wymiernych oznak. Przejawem obecności królestwa Bożego jest wyzwolenie człowieka spod wpływu złego ducha (por. Łk 11, 20). W ten sposób Bóg obejmuje panowanie nad światem i człowiekiem. Zatem Jego królestwo nie jest przestrzenią, ale wydarzeniem. Poprzez słowo Chrystusa przekazywane w nowej ewangelizacji przewyższane jest wyobcowanie człowieka, aby został on włączony w rzeczywistość królestwa Bożego⁸².

⁷⁸ Por. J. Ratzinger. *Eschatologia śmierć i życie wieczne*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. X. Lublin 2014 s. 58.

⁷⁹ Por. Benedykt XVI. *Psalm 127 – daremny trud bez Boga*. 31 sierpnia 2005 r. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2006 s. 49.

⁸⁰ Por. J. Ratzinger. *Eschatologia śmierć i życie wieczne* s. 58.

⁸¹ Por. Benedykt XVI. *Nieoceniony dar życia konsekrowanego. 2 II – Msza św. w święto Ofiarowania Pańskiego*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2006 s. 33.

⁸² Por. J. Ratzinger. *Eschatologia śmierć i życie wieczne* s. 58-59.

Dlatego istotne jest, aby stale głosić ważność tej podstawowej w życiu relacji z Bogą, bez której inne mogą stać się problematyczne i niebezpieczne. Poznanie Boga jako rzeczywiście obecnego i działającego, nadaje sens i kierunek życiu człowieka⁸³. Ludzkość, która jest naznaczona piętnem grzechu nie może osiągnąć szybkiego postępu w upowszechnianiu postaw braterstwa, sprawiedliwości i pokoju pomimo ich uroczystego deklarowania. Wiara wskazuje, że skutecznym rozwiązaniem jest poddanie się Bogu jako źródłu prawdziwych wartości, których człowiek poszukuje. Tylko Bóg jest w stanie odnowić ludzkość, urzeczywistniając swoje panowanie⁸⁴. Ze świadomości, że On jest źródłem wynika zobowiązanie do tworzenia z innymi prawdziwej wspólnoty pokoju, odzwierciedlającej królestwo Boże⁸⁵.

Fakt, że znajduje się ono centrum przepowiadania Chrystusa oznacza, że jedynym odkupicielem człowieka jest Bóg. Zawsze, gdy w historii państw usuwano odniesienie do Boga, nastąpiły nie tylko zniszczenia gospodarcze, ale przede wszystkim moralne, podważające godność człowieka. Brak szacunku dla Boga oznacza brak szacunku dla człowieka⁸⁶. Człowiek, odrzucając Boga, pozbywa się własnej wielkości, ponieważ bez Niego nie istnieje prawdziwy humanizm⁸⁷. Człowiek jest wówczas traktowany jedynie jako nieudany produkt ewolucji. Oskarżenie Boga jest równoznaczne z oskarżeniem człowieka⁸⁸. Konsekwencją usunięcia odwołania do Boga jako transcendentnego fundamentu jest zdanie człowieka na łaskę lub niełaskę innych, co prowadzi do nierozumnych decyzji⁸⁹.

Jako przykład nierozumnego, a zatem szkodliwego dla człowieka poszukiwania transcendencji jest zażywanie narkotyku. Staje się środkiem w poszukiwaniu nieznanej nieskończoności jako substytutu królestwa Bożego. Człowiek traktuje go jako niezbędną, jednak później przekonuje się, że owa nieskończoność jest pozorna⁹⁰.

⁸³ Por. Benedykt XVI. *Psalm 144, 1-8 – o zwycięstwo i pokój [I]. 11 stycznia*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2006 s. 41.

⁸⁴ Por. Benedykt XVI. *Miłość Boża odnawia serce człowieka. 19 lutego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2006 s. 49.

⁸⁵ Por. Benedykt XVI. *Miłość jednocząca rodzinę pomaga budować pokój. 1 I – Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2008 s. 25.

⁸⁶ Por. Benedykt XVI. *Nie wolno naruszać życia i godności człowieka. 5 II – Msza św. w parafii św. Anny w Watykanie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2006 s. 51.

⁸⁷ Por. Benedykt XVI. *Św. Grzegorz z Nazjanzu (I). 8 sierpnia*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 42.

⁸⁸ Por. Benedykt XVI. *Biskupi powinni być «aniołami» swych Kościołów. 29 IX – Święcenia biskupie w Bazylice Watykańskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2007 s. 26.

⁸⁹ Por. Benedykt XVI. *Nie wolno naruszać życia i godności człowieka. 5 II – Msza św. w parafii św. Anny w Watykanie* s. 51.

⁹⁰ Por. Benedykt XVI. *Poznanie Boga pozwala pojąć człowieka i budować lepszy świat. 21 XII – Spotkanie z kardynałami i pracownikami Kurii Rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2008 s. 13.

Tymczasem wiara w Boga i urzeczywistnianie Jego królestwa stanowią prawdziwą obronę człowieka, z uwzględnieniem wszystkich jego słabości i niedoskonałości. W perspektywie owego królestwa, każdy człowiek jest ważny. Dlatego zadaniem duchownych, a szczególnie biskupów, jest czynienie w świecie przestrzeni dla Boga, wbrew wszelkim negacjom. W ten sposób mogą bronić wielkości i godności człowieka. W tym kontekście Benedykt XVI pytał retorycznie, „cóż wznioślejszego można powiedzieć, pomyśleć o człowieku niż to, że sam Bóg stał się człowiekiem?”⁹¹.

Odnowa kondycji moralnej człowieka jest możliwa wyłącznie poprzez powrót do Boga, czyli uznanie Jego centralnej roli, również w działalności Kościoła. Istnieje bowiem przekonanie, że jego rozwój powinien mieć wymiar wyłącznie doczesny, jak gdyby królestwo Boże miało być królestwem człowieka. Kościół miałby wówczas rozwijać własne struktury i zasięg dla siebie samego, a nie dla urzeczywistniania królestwa Bożego. Takie było doświadczenie biskupów z Konga, którzy składali wizytę *ad limina* podczas pontyfikatu Benedykta XVI. Stwierdzili, że Europejczycy oferowali im nowoczesne rozwiązania materialne i techniczne, służące rozwojowi. Gdy jednak mowa była o duszpasterstwie, napotykali pewien opór, jak gdyby ich rozmówcy uważali je za bezużyteczne. Tymczasem sprawy materialne mogą przynosić prawdziwy pożytek człowiekowi jedynie wówczas, gdy jest on pojednany z Bogiem. Chrystus nie przyszedł bowiem, aby uczynić życie bardziej komfortowym, ale ogłosić obecność Boga wśród ludzi oraz wyzwolenie w Jego imię⁹².

Królestwo Boże oznacza, że nie człowiek jest upoważniony do określania, czym jest prawda, dobro, piękno, wolność i życie. Głoszenie tej treści to przypominanie, że człowiek jest stworzeniem, a poddanie woli Boga nie jest zniewoleniem, ale życiem w prawdzie⁹³. Mimo, że człowiek nie jest stwórcą rzeczywistości, to jednak Chrystus doceniał jego pozytywny wkład w urzeczywistnianie królestwa Bożego. W jego głoszeniu posługiwał się On przypowieściami, dotyczącymi życia człowieka. To oznacza, że przekaz prawdy o obecności królestwa Bożego wśród ludzi powinien być bliski ich codziennemu doświadczeniu⁹⁴.

Zdaniem Benedykta XVI, istotną definicję królestwa Bożego podał św. Paweł w Liście do Rzymian. Uczył chrześcijan, aby zasadą ich działania powinno być miłosierdzie oraz

⁹¹ Por. Benedykt XVI. *Biskupi powinni być «aniołami» swych Kościołów*. 29 IX – Święcenia biskupie w Bazylice Watykańskiej s. 26.

⁹² Por. Benedykt XVI. *Nie wolno naruszać życia i godności człowieka*. 5 II – Msza św. w parafii św. Anny w Watykanie s. 51-52.

⁹³ Por. Benedykt XVI. *Dawajcie świadectwo o Bogu w świecie współczesnym*. 6 IV – Rozmowa z młodzieżą Rzymu i Lacjum na placu św. Piotra. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6-7:2006 s. 49.

⁹⁴ Por. Benedykt XVI. *Potrzeby rolnictwa i walka z głodem na świecie*. *Przeżycie Papieża na Światowy Dzień Wyżywienia*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2006 s. 7.

unikanie zgorszeń (por. Rz 14, 1-16). Dodał następnie, że królestwo Boże „to sprawiedliwość, pokój i radość w Duchu Świętym” (Rz 14, 17). Człowiek, zabiegający o nie, przyczynia się do zbudowania innych (por. Rz 14, 19). Ten, kto rozpoznał obecność i działanie Boga, wprowadza pokój w życiu indywidualnym i wspólnotowym. Jest wówczas zacznem królestwa Bożego, które rozwija się zgodnie z logiką wzrostu ziarna. Dzięki zafascynowaniu Chrystusem jako uosobieniem królestwa Bożego, zyskuje cnoty kardynalne: wstrzeźliwość, roztropność i sprawiedliwość⁹⁵.

Ostatnia z cnot wyraża się w miłości bliźniego, która weryfikuje wiarę i miłość do Boga. Papież przypomniał, że św. Jakub Apostoł nazwał ją „królewskim prawem” (Jk 2, 8). Słowa te są pochodnymi nauczania Chrystusa o królestwie Bożym, m.in. w modlitwie Pańskiej (por. Mt 6, 10). W tym kontekście, Benedykt XVI zwrócił uwagę na świadomość i sposób wypowiedzania prośby o nadejście królestwa Bożego w tejże modlitwie. Nie jest to prośba o coś dalekiego, czego człowiek w rzeczywistości nawet nie chce doświadczyć, mimo wypowiedzania słów. Jest to modlitwa o to, aby Bóg kształtował wolę człowieka i tym sposobem panował w świecie. Nastanie Jego królestwa oznacza dominację sprawiedliwości i miłości nad porządkiem świata. Modlitwa o nadejście tej rzeczywistości jest skierowana przede wszystkim do Boga, jednak oddziałuje na tego, kto ją wypowiada. Motywuje go do życia zgodnie z Ewangelią. W związku z tym, papież zadał pytania, czy chrześcijanie naprawdę chcą nadejścia królestwa Bożego oraz czy ich życie zmierza w tym celu. Zatem głoszenie królestwa Bożego jako treści nowej ewangelizacji, zakłada przekonywanie wiernych do świadomego i pełnego wiary wypowiedzania prośby o jego nadejście. Chrześcijanie powinni być świadomi zobowiązującego, a jednocześnie wyzwalającego charakteru modlitwy Pańskiej⁹⁶.

Zdaniem Benedykta XVI, sposób zaangażowania człowieka w szerzenie królestwa Bożego został przedstawiony w scenie spotkania Chrystusa z bogatym młodzieńcem oraz w tekście o niebezpieczeństwie bogactw (Mk 10, 17-27). Niewystarczające są dobre uczynki lub przestrzeganie prawa, ale wybór Chrystusa i Ewangelii niczym drogocennej perły, wartej poświęcenie innych dóbr (por. Mt 13, 45-46). Natomiast bogactwa materialne, do których człowiek sprowadza szczęście, powinny być traktowane jako środek w służbie innym. Logika daru i służby jest logiką królestwa Bożego, która przyczynia się do zbawienia świata⁹⁷.

⁹⁵ Por. Benedykt XVI. *Idźcie naprzód z odwagą i wiernością. 6 V – Msza św. z okazji obchodów 500. rocznicy powstania Papieskiej Gwardii Szwajcarskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8:2006 s. 29-30.

⁹⁶ Por. Benedykt XVI. *Świat i każdy z nas potrzebuje Boga. 10 września – Monachium. Msza św. na błoniach Neue Messe*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2006 s. 15.

⁹⁷ Por. Benedykt XVI. *Wyrzekli się wszystkiego, by pójść za Jezusem. Homilia Papieża podczas Mszy św. kanonizacyjnej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2007 s. 7-8.

Znakiem rozpoznawczym królestwa Bożego jest pokój. Zadaniem chrześcijanina jest zabieganie o jego urzeczywistnienie, którego warunkiem jest szacunek dla godności i praw człowieka. Jedynie w Chrystusie może on odnaleźć trwałe i pełne racje za obroną tych fundamentalnych dóbr. Potrzeba ku temu stałego wychodzenia do tych, którzy są ich pozbawieni⁹⁸. Pomimo, że ludzie kierują się odmiennymi racjami, wszyscy chcą tego samego celu, czyli sprawiedliwości i pokoju. Dla chrześcijanina słowo „pokój” powinno być swego rodzaju imieniem Boga, ponieważ pragnie On zgody pomiędzy narodami. Do realizacji tego znaku królestwa Bożego trzeba jednak dobrej woli do wypełniania woli Boga⁹⁹.

Do urzeczywistniania królestwa Bożego jest wezwana osoba duchowna, konsekrowana i świecka. Mogą to czynić poprzez przepowiadanie słowa Bożego, budowanie wspólnoty, rozmaite posługi duszpasterskie, czyny miłosierdzia, a także zgłębianie wiedzy i prowadzenie badań naukowych w duchu apostołskim, dialog ze środowiskiem kultury, wprowadzanie sprawiedliwości oraz kontemplacyjne skupienie i liturgię. Głoszenie królestwa Bożego na wzór Chrystusa oznacza dawanie o Nim świadectwa. W życiu osób konsekrowanych szczególnym znakiem królestwa są rady ewangeliczne. W ten sposób ukazują, że Bóg jest dla nich rzeczywisty i czynią dla Niego przestrzeń w świecie, w którym relacje międzyludzkie cechuje zachłanność, egoizm, brak umiejętności czekania, żądza posiadania oraz indywidualizm. Postawa bezinteresownej miłości jest wówczas świadectwem zaufania dla Opatrzności Boga¹⁰⁰.

Duchowni i osoby konsekrowane, którzy pragną głosić prawdę o królestwie Bożym, przyczyniają się do rozwoju Kościoła i rozwiązywania aktualnych problemów w danym kontekście kulturowym. Owo głoszenie w ramach nowej ewangelizacji, polega na rozwijaniu pochodzącej od Boga umiejętności słuchania prawdy, a zatem również głosu wartości. Dla urzeczywistnienie królestwa Bożego, potrzeba uświadamiać wiernym, że w naturze ludzkiej zostało zawarte pewne przesłanie moralne. Należy je ponownie odczytać i systematycznie coraz głębiej poznawać, tym samym skuteczniej słuchając prawdy¹⁰¹.

Współcześnie można odnieść wrażenie, że rzeczywistość królestwa Bożego ustępuje wrogim ideologiom. Podobnie działo się w starożytności, w okresie powstawania Księgi Apokalipsy. Wobec władzy cesarskiej, charakteryzującej się silną organizacją polityczną,

⁹⁸ Por. Benedykt XVI. *Osoba ludzka sercem pokoju. Orędzie Ojca Świętego Benedykta XVI na XL Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 2007 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2007 s. 8.

⁹⁹ Por. Benedykt XVI. *Bóg przychodzi, aby nas wyzwolić od zła i śmierci. 2 XII 2006 r. – Nieszpory I Niedzieli Adwentu.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2007 s. 33.

¹⁰⁰ Por. Benedykt XVI. *Iść za Chrystusem znaczy przyswajać sobie Jego styl życia. 8 września – Mariazell. Nieszpory w sanktuarium dla duchowieństwa, zakonników i seminarzystów.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 22-24.

¹⁰¹ Por. Benedykt XVI. *Spotkanie Benedykta XVI z duchowieństwem diecezji Belluno-Feltre i Treviso.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 36.

wojskową i propagandową, Kościół jawił się jako pozbawiony nie tylko możliwości zwycięstwa, ale i przeżycia. Jednak miłość i prawda przewyciężyły nienawiść i kłamstwo, a cesarstwo rzymskie przyjęło wiarę w Chrystusa. Nie był to jednorazowy epizod w historii Kościoła, ale sytuacja, która stale się dokonuje. W minionym stuleciu rzeczywistości królestwa Bożego zostały przeciwstawione dyktatury oparte na ideologiach. Niemożliwe zdawało się ocalenie wiary i Kościoła. Jednak zgodnie z logiką wzrostu ziarna, prawda nieprzemijającej wartości królestwa Bożego została potwierdzona, a dyktatury upadły. Dzisiaj również w opozycji do tej prawdy znajdują się ideologie materialistyczne, według których wiara w Boga i spełnianie przykazań zdają się być niedorzecznymi i przestarzałymi. Jako wartość i powinność jest ukazywane życie wyłącznie dla siebie, bez jakichkolwiek ograniczeń. Wyrażenie sprzeciwu wobec powszechnej mentalności i jej medialnej sile wydaje się bezskuteczne. Jednak prawda i miłość pozostają niezmiennie i ostatecznie zawsze zwyciężają¹⁰².

Dzięki zbliżeniu do Boga, człowiek odkrywa niestałość materialistycznej propozycji szczęścia oraz przewycięża znużenie własnym „ja”. Od świadomości własnej słabości, większa jawi się Jego obecność i działanie¹⁰³. Jednak królestwo Boże jako miłość, radość i pokój, zakłada również bycie znakiem sprzeciwu. Królestwo to nie jest synonimem braku różnic i konfliktów. Ten, kto pragnie do niego przynależeć i je głosić, na wzór Chrystusa występuje przeciwko osobowemu wrogowi zbawienia, ale nie przeciwko człowiekowi. Wówczas wkład chrześcijan w budowanie pokoju trwałego, a nie pozornego¹⁰⁴.

Z Objawienia oraz doświadczenia ludzkiego na przestrzeni historii wynika, że zło stale stawia opór królestwu Bożemu. Przejawem tego są wszelkie wojny, przemoc w stosunku do niewinnych i niesprawiedliwości. Jediną właściwą odpowiedzią na nieprawość jest miłość, która nie stawia oporu i dzięki temu przynosi człowiekowi zwycięstwo. Skutkiem tego jednak może być odrzucenie, którego doświadczył Chrystus¹⁰⁵.

Zgodnie ze słowami Chrystusa, warunkiem wejścia ludzi do królestwa Bożego jest stanie się podobnymi do dzieci (por. Mt 18, 3). Zatem zasada pokory w nowej ewangelizacji jest związana z niniejszym zagadnieniem. Należy ukazywać potrzebę przyjęcia przed Bogiem postawy pokornej, aby Go rozpoznać. Pycha bowiem zaciemnia umysł i oddala od Boga, przez

¹⁰² Por. Benedykt XVI. *«Niewiasta obleczona w słońce» znakiem zwycięstwa miłości. 15 VIII – Msza św. w uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 38.

¹⁰³ Por. Benedykt XVI. *Św. Grzegorz z Nazjanzu (II). 22 sierpnia.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 43.

¹⁰⁴ Por. Benedykt XVI. *Pokój, prawda i rozłam. 19 sierpnia – Castel Gandolfo.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 49.

¹⁰⁵ Por. Benedykt XVI. *Odkupiciel włącza do swojej misji ludzi gotowych wziąć krzyż. 31 sierpnia – Castel Gandolfo.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2008 s. 58.

co człowiek traktuje Go jak rywala. Wolność od uprzedzeń wobec Boga i chrześcijaństwa, również wśród samych chrześcijan, jest koniecznym warunkiem skuteczności nowej ewangelizacji. Kościół ludzi pokornych odzwierciedla królestwo Boże¹⁰⁶.

U podstaw starania o urzeczywistnienie się królestwa Bożego leżą wiara i nadzieja. Za ich pośrednictwem, wszyscy ludzie są zaproszeni udziału w nim. Chrześcijaństwo nie ma charakteru prywatnego, ale wspólnotowy. To znaczy, że nie można oddzielać miłości do Chrystusa od miłości do człowieka, która jest znakiem Jego panowania¹⁰⁷. Jest to sedno nauczania Kościoła i nowej ewangelizacji. Skoro przekaz orędzie chrześcijańskiego jest racją bytu i misji Kościoła, potrzeba, aby znał on treść tego, co głosi oraz identyfikował się z przesłaniem o królestwie Bożym. Wówczas jest wiarygodny dla świata, niezależnie od słabości i ubóstwa jego członków. Ostatecznie bowiem zawsze wiarygodny pozostaje Chrystus, który jest królestwem Bożym¹⁰⁸. Jeżeli słowa Kościoła będą tymi, którymi On się posługiwał, zawsze będą prowadzić do ponownego rozpoznania Chrystusa przez ochrzczonych (por. PF 13).

Prawda o królestwie Bożym, czyli Bogu obecnym i działającym, jest decydująca dla życia indywidualnego oraz każdego momentu dziejowego. Dlatego zdaniem Benedykta XVI, opracowywanie i realizacja programów duszpasterskich, a warto dodać również katechetycznych, powinny zawierać przesłanie o królestwie Bożym i ukazywać piękno pełnego zaufania miłującej obecności Boga w świecie. Wówczas, katolicy dobrej woli będą mogli skuteczniej uczestniczyć w życiu Kościoła oraz odpowiadać na procesy sekularyzacji i laicyzacji¹⁰⁹. Będą także przyczyniać się do urzeczywistniania królestwa Bożego, którego pełnia nastąpi na końcu czasu historii (por. DI 18).

4.3. Jezus Chrystus

Szerszy i konkretny kształt zagadnienia królestwa Bożego jest zawarty w zagadnieniu Osoby Jezusa Chrystusa. Obecność i działanie Boga w Nim zostały w pełni wyrażone¹¹⁰. Tymczasem faktem jest, że chrześcijanie dzisiaj nie mówią o Chrystusie, nawet jeśli spełniają praktyki religijne. Dlatego, zdaniem Benedykta XVI, nowa ewangelizacja powinna być

¹⁰⁶ Por. Benedykt XVI. *Aby rozpoznać Boga trzeba mieć młode serce. 16 III – Homilia podczas Mszy św. w Niedzielę Palmową*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2008 s. 19.

¹⁰⁷ Por. Benedykt XVI. *Odpowiedzi Papieża na pytania biskupów. 16 kwietnia – Waszyngton*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2008 s. 46.

¹⁰⁸ Por. *Bez Boga człowiek jest samotny, a społeczeństwo zagubione. 5 X – Homilia Papieża podczas Mszy św. inaugurującej Synod*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2008 s. 9.

¹⁰⁹ Por. Benedykt XVI. *Bądźcie apostołami nadziei. 23 IX – Do biskupów meksykańskich przybyłych z wizytą «ad limina Apostolorum»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2005 s. 28.

¹¹⁰ Por. J. Ratzinger. *Nowa ewangelizacja* s. 38.

głoszeniem nie tylko orędzia Chrystusa, ale przede wszystkim Jego samego jako Tego, który nie należy do przeszłości, ale jest żywy i obecny teraz. Nowa ewangelizacja prowadzi do zaufania Osobie¹¹¹. Potrzeba ukazywać, że prawdziwe nawrócenie i urzeczywistnianie królestwa Bożego dokonuje się ze względu na samego Chrystusa, a nie wyłącznie przesłanie etyczne. Bycie chrześcijaninem nie rozpoczyna się bowiem od decyzji etycznej lub idei, ale wydarzenia, spotkania Osoby, która „nadaje życiu nową perspektywę, a tym samym decydujące ukierunkowanie” (DCE 1).

Chrystus, Syn Boży, który stał się człowiekiem, umarł i zmartwychwstał, jest treścią kerygmatu jako istoty całego orędzia chrześcijańskiego. Jego zmartwychwstanie jest prawdą, która określa chrześcijaństwo. Tak postrzegano ją w czasach apostoelskich i „tak powinno być również dzisiaj”¹¹². Treścią kerygmatu Chrystusa jako głównego elementu głoszenia jest bezwarunkowa i pełna miłość Boga do każdego człowieka, która w stopniu najwyższym została wyrażona w posłaniu odwiecznego i jednorodzonego Syna. On zaś przyjął ubóstwo natury człowieka, umiłował ją oraz odkupił od śmierci i grzechu przez ofiarę z siebie na krzyżu¹¹³. Samo zaś głoszenie Chrystusa ukrzyżowanego i zmartwychwstałego daje pewność, że tego właśnie oczekuje człowiek¹¹⁴. Owa treść, a także metoda nowej ewangelizacji, zawarte są w samym fakcie Wcielenia Słowa. Dlatego dla Kościoła wzorem ewangelizacji jest Maryja, „która podzieliła się ze światem nie ideą, ale Osobą Jezusa”¹¹⁵. Znaczenie jej obecności jest doniosłe, ponieważ, patrząc na Jej postać, współcześnie, jak w czasach apostoelskich, chrześcijanie natychmiast myślą o Jezusie¹¹⁶. Im bardziej postępuje sekularyzacja i laicyzacja, tym bardziej potrzeba patrzeć na Maryję, jak na znak, który wskazuje na Chrystusa¹¹⁷.

Ewangelizować to znaczy przekazywać ludziom Dobrą Nowinę o zbawieniu, a jest nią sam Chrystus. Kiedy człowiek przekonuje się, jak bardzo jest umiłowany przez Boga oraz zbawiony, odczuwa potrzebę i pragnie głosić tę prawdę innym. Początkiem nowej

¹¹¹ Por. Benedykt XVI. *Płomyk w ciemnościach nocy. 8 IV – Orędzie Wielkanocne «Urbi et Orbi»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 22.

¹¹² Benedykt XVI. *Nieście wszystkim Chrystusa nadzieję świata. 19 X – Msza św. w Weronie podczas IV Krajowego Kongresu Kościelnego we Włoszech*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2007 s. 32.

¹¹³ Por. Benedykt XVI. *Potrzebne są nowe formy przekazywania Słowa Bożego. Orędzie na Światowy Dzień Misyjny 2012 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2012 s. 11.

¹¹⁴ Por. Benedykt XVI. *Rok Kapłański będzie czasem pogłębienia misyjnego wymiaru kapłaństwa. 16 III – Do uczestników sesji plenarnej Kongregacji ds. Duchowieństwa*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2009 s. 52.

¹¹⁵ Benedykt XVI. *Nic nie jest piękniejsze od dzielenia się z innymi. 23 XII – Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2008 s. 16.

¹¹⁶ Por. Benedykt XVI. *Jezus czeka na nas w domu Ojca. 4 maja*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2008 s. 58.

¹¹⁷ Por. Benedykt XVI. *Dobroć Boga jest silniejsza od zła świata. 16 IV – Homilia podczas Mszy św. z okazji 85. urodzin i rocznicy chrztu Benedykta XVI*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2012 s. 12.

ewangelizacji jest zawsze i wyłącznie spotkanie z Chrystusem. Zasadę tę oddają słowa Andrzeja do jego brata Szymona, gdy zaświadcza o znalezieniu Mesjasza (por. J 1, 40-42). Doświadczenie Jego miłości i wynikającej z tego radości skutkują ewangelizacją. Im bardziej człowiek poznaje Chrystusa poprzez rozmaite formy nowej ewangelizacji, tym bardziej sam chce Go głosić¹¹⁸. Chrystus jest „prawdziwym centrum promieniowania misji”¹¹⁹.

Po wspomnianym fragmencie Ewangelii, następuje opis spotkania Jezusa z Filipem i Natanaelem (por. J 1, 43-51). Po mówieniu o Jezusie, nastąpiło pójście za Nim, które jednak nie było jeszcze naśladowaniem, ale zainteresowaniem, rozpoczęciem poszukiwania. Od tamtej pory stało się ono konkretne. Uczniowie pragnęli poznać Osobę. Skuteczność ewangelizacji jest zależna również od dobrej woli tego, komu Ewangelia jest głoszona. Jednak opisana wyżej sekwencja zdarzeń nie nastąpiłaby i nie następuje, jeżeli na początku nie ma mówienia o Osobie Chrystusa¹²⁰.

Spotkanie z Nim jest jedynym rozwiązaniem współczesnego kryzysu wiary. Wyłącznie dzięki Niemu samemu, wiara może ponownie stać się żywotnym i głębokim przekonaniem oraz realną siłą. W przeciwnym razie, wszelkie duchowe reformy nie przyniosą skutku¹²¹. Odnowa może dokonać się jedynie poprzez ponowne odkrycie Jego Osoby, prawdy i łaski oraz Jego oblicza ludzkiego, a zarazem boskiego, które objawia transcendentną tajemnicę Boga¹²². Wyrazem tego jest stwierdzenie: wierzę w Boga z powodu Chrystusa. On jest zawsze przekonujący. Dlatego, według Benedykta XVI, Jezus powinien na nowo znaleźć się w centrum głoszenia duchownych i świeckich wszędzie tam, gdzie jest inaczej. Powinien być stałym punktem odniesienia dla samej metodologii nowej ewangelizacji. Należy Go ukazywać jako doskonały wzór do naśladowania¹²³.

Jeżeli Kościół jako kryterium swojej misji, zamiast Chrystusa przyjąłby atrakcyjność, znajdowałby się na złej drodze. Skoro nie jest on organizacją według myślenia wyłącznie ludzkiego, nie może on służyć sobie samu i dążyć do zwiększania własnej liczebności. Wielu postrzega Kościół wyłącznie w aspekcie zewnętrznym jako jedną z rozmaitych organizacji w

¹¹⁸ Por. Benedykt XVI. *Misjonarze nowej ewangelizacji. Orędzie na Światowy Dzień Młodzieży 2013 r.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2013 s. 16.

¹¹⁹ Benedykt XVI. *Rok Kapłański będzie czasem pogłębienia misyjnego wymiaru kapłaństwa. 16 III – Do uczestników sesji plenarnej Kongregacji ds. Duchowieństwa s. 52.*

¹²⁰ Por. Benedykt XVI. *Ten, kto broni Boga, broni człowieka. 21 XII – Do Kolegium Kardynalskiego, Kurii Rzymskiej i Gubernatoratu.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2013 s. 31.

¹²¹ Por. Benedykt XVI. *Jak dziś głosić Ewangelię? 22 XII – Przemówienie do Kurii Rzymskiej s. 38.*

¹²² Por. Benedykt XVI. *Synod został zwołany, aby odnowić świat. 28 X – Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański».* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2012 s. 39.

¹²³ Por. Benedykt XVI. *Dzieła ewangelizacji winna towarzyszyć światowa kampania modlitwy. 11 V – Przemówienie do krajowych dyrektorów Papieskich Dzieł Misyjnych.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2012 s. 28.

społeczeństwie demokratycznym. Według takiej opinii na temat tożsamości Kościoła, należy go również oceniać wyłącznie według norm i przepisów stosowanych wobec innych organizacji. Dominuje wówczas niezadowolenie i narzekanie, a milknie głos na temat samego Chrystusa¹²⁴.

Powinnością Kościoła jest udostępnianie ludziom samego Chrystusa, Jego orędzia prawdy i miłości oraz pojednania, którego On jest ucieleśnieniem i źródłem. W tym znaczeniu Kościół nie powinien nigdy dążyć do atrakcyjności, ale do tego, aby Chrystus był w nim widoczny. Na tyle, na ile Kościół nie pragnie sukcesu i władzy, zgodnych z mentalnością świata, ale pragnie być głosem Innego, wówczas ukazuje samego Chrystusa¹²⁵. Potrzeba do tego świadomości, że ludzie należą do Boga. Kiedy poznają, że ktoś przemawia jedynie we własnym imieniu, rozumieją, że to niewystarczające i nie tego szukają. Jednak zawsze, kiedy słyszą od kogoś słowa Chrystusa, otwierają się na prawdę, nawet jeśli w danym momencie nie wiedzą, że pochodzi ona od Niego¹²⁶.

Kościół nie istnieje także, aby przekształcać porządek polityczny lub tkankę społeczną, ale głosić Chrystusa. To On dokonuje przemiany wszystkiego i wszystkich. Ze względu na Niego wkład Kościoła w życie indywidualne i wspólnotowe jest jedyny w swoim rodzaju¹²⁷. Kościół nie żyje dla siebie samego ani nie stanowi dla człowieka punktu docelowego. Celem jest Bóg. Kościół na tyle jest sobą, na ile wskazuje na Innego. Jest on miejscem, do którego „Bóg do nas przychodzi i skąd my wyruszamy do Niego”¹²⁸. Taki jest prawdziwy Kościół Chrystusowy i jako taki jest słuchany i akceptowany. Powinien on myśleć nie o sobie, ale o owym Innym, prowadzić ludzi do uznania Go oraz „widzieć Innego, mówić o Nim i w Jego imię”¹²⁹.

W celu ponownego odkrycia Osoby Chrystusa przez chrześcijan, Kościół powinien stale zadawać sobie pytanie i motywować do tego innych: Kim jest Jezus? W jaki sposób ktoś, kto żył tyle lat temu, może mieć dzisiaj cokolwiek wspólnego z człowiekiem, ze mną? Wielu interesuje się Jego Osobą i chce Go bardziej poznać. Ludzie przeczuwają, że On sam stanowi

¹²⁴ Por. Benedykt XVI. *Wierzmy wraz z całym Kościołem. 22 września – Berlin. Msza św. na Stadionie Olimpijskim*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 18.

¹²⁵ Por. Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2010 s. 11-12.

¹²⁶ Por. Benedykt XVI. *Zbliżajcie ludzi do Serca Dobrego Pasterza. 7 V – Msza św. i święcenia kapłańskie w Świątowy Dzień Modlitw o Powołania*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8:2006 s. 32.

¹²⁷ Por. Benedykt XVI. *Afryka jest kontynentem przyszłości. 10 II – Przemówienie do członków Fundacji Jana Pawła II na rzecz Sahelu*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2012 s. 24.

¹²⁸ Benedykt XVI. *W Kościele wszystko opiera się na wierze. 19 II – Homilia Papieża podczas Mszy św. z nowymi kardynałami*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2012 s. 10-11.

¹²⁹ Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2010 s. 12.

odpowiedź na ich osobiste lęki. Stawianie pytań o samego Jezusa, skłania człowieka do podjęcia indywidualnej decyzji w stosunku do Niego, a następnie utrwalania więzi z Nim i naśladowania Go¹³⁰.

Współcześnie ludzie, którzy mają pewne doświadczenie Jezusa, udzielają własnych odpowiedzi na pytanie o jego tożsamość. W pewnym stopniu przybliżają one do prawdy. Jednak nawet jeśli nie są błędne, nie wystarczają, ponieważ nie zawierają istoty tego, kim jest Jezus. Dlatego potrzeba, aby Kościół motywował nie tylko do pytania o Niego i pozytywnej odpowiedzi, ale do życia w komunii z Nim we wspólnocie oraz naśladowania Go. Tę kolejność oddaje ewangeliczny tekst o dialogu Chrystusa z uczniami na temat Jego tożsamości, wyznaniu Piotra, zapowiedzi męki i zmartwychwstania, upomnieniu Apostoła oraz wezwaniu do naśladowania (por. Mk 8, 27-38). Piotr udzielił odpowiedzi właściwej, ale niewystarczającej. Zdaniem Benedykta XVI, Jezus odczuwał potrzebę doprecyzowania. Przewidywał, że odpowiedź Apostoła może zostać wykorzystana do celów przeciwnych Bogu. Chrystus nie chciał, aby słowa te powodowały fałszywe oczekiwania doczesne wobec Niego. Nie pozwalał na postrzeganie Go wyłącznie jako ziemskiego wyzwoliciela, którego wielu pragnęło¹³¹.

Kościół powinien zatem uczyć, że wiara chrześcijańska nie polega na relacji z jakimś bogiem drugorzędnym lub bliżej nieokreślonym, ale na więzi z Bogiem jedynym i Odkupicielem, który wszedł w dzieje człowieka. Potrzeba głosić, że tylko On może dać pełnię życia w czasie i nadzieję na nieskończoność¹³².

Papież osobiście zapytał ludzi młodych podczas ŚDM w 2011 r., za kogo uważają Chrystusa (por. Mt 16, 15). Zaproponował im wypowiedzenie w sposób wielkoduszny i odważny następujących słów: „Jezu, wiem, że Ty jesteś Synem Boga, że oddałeś swoje życie za mnie. Chcę Cię wiernie naśladować, a Twoje słowo będzie mnie prowadziło. Ty mnie znasz i kochasz. Ufam Ci i składam w Twoje ręce całe moje życie. Chcę, żebyś był siłą, która mnie wspiera, radością, która nigdy mnie nie opuszcza”¹³³. Benedykt XVI przekonywał młodych do szukania Prawdy, która nie jest ideą, ideologią lub sloganem, ale Osobą. Tylko jako taka odpowiada ludzkiemu pragnieniu posiadania trwałego fundamentu istnienia. Papież nazwał

¹³⁰ Por. Benedykt XVI. *Świat potrzebuje radości, którą rodzi wiara. 21 VIII – Msza św. na zakończenie ŚDM na lotnisku Cuatro Vientos*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 23-24.

¹³¹ Por. Benedykt XVI. *Oby Bóg obdarzył Bliski Wschód sługami pokoju. 16 IX – Msza św. w City Center Waterfront w Bejrucie* s. 18.

¹³² Por. Benedykt XVI. *Świadkowie Boga, który jest blisko. 1 XII – Homilia podczas I Nieszporów Adwentu*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2013 s. 33.

¹³³ Benedykt XVI. *Świat potrzebuje radości, którą rodzi wiara. 21 VIII – Msza św. na zakończenie ŚDM na lotnisku Cuatro Vientos* s. 24.

Chrystusa „absolutnym Bohaterem (...) Światowego Dnia Młodzieży i (...) życia”¹³⁴. Przekonywał również, że ludzie młodzi udzielają ochoczej odpowiedzi, jeżeli tylko szczerze i prawdziwie są zachęceni do spotkania Chrystusa. Dlatego należy przekazywać im Jego orędzie w sposób integralny oraz motywować do korzystania z sakramentów¹³⁵.

Przykładem powiązania przez Benedykta XVI nowej ewangelizacji z centralnym zagadnieniem Chrystusa jest modlitwa, którą w 2008 r. zaproponował również dzieciom z włoskiej Akcji Katolickiej. Sformułowanie, które kilkakrotnie wówczas powtarzał było skierowane do Chrystusa i brzmiało: „Ty mi wystarczasz”¹³⁶. Po nim następowały słowa, wyrażające działanie Chrystusa w życiu dziecka, w jego relacjach rodzinnych i koleżeńskich, a także w stosunku do chorych i cierpiących. Przypomniął dzieciom, że ich członkostwo w Akcji Katolickiej polega na przychodzeniu do Chrystusa i przyprowadzaniu do Niego innych, aby oni również Go poznali¹³⁷.

Stawianie wspomnianych pytań o Jezusa przez dorosłych, młodzież i dzieci, prowadzi do pewnego duchowego niepokoju, który motywuje do nowej ewangelizacji. Sugestią do wzbudzania takiego pytania jest w liturgii święto Objawienia Pańskiego. Chrystus chce być znany i miłowany¹³⁸. Pomiędzy poznaniem i miłością Jezusa istnieje bezpośrednia zależność. Człowiek nie może Go miłować, jeśli Go nie zna. Poznanie wiedzie człowieka do miłości, a miłość wzmacnia wolę poznania. Wyrazem tej woli było pytanie uczniów św. Jana Chrzciciela do Jezusa: „Rabbi! (...) gdzie mieszkasz?” (J 1, 38). Sam Jezus podkreślił znaczenie poznania Go, pytając swoich uczniów o opinie ludzi oraz ich własne na Jego temat (por. Mk 8, 27-29). Zapytał o opinie znających go pośrednio oraz bezpośrednio z doświadczenia. Dlatego istotne jest, aby ochrzczeni, zarówno praktykujący, jak i niepraktykujący, poznali Go ponownie i poznawali coraz głębiej¹³⁹.

Istnieją dwa sposoby owego poznania Chrystusa. Pierwszym jest wykształcenie wraz ze znajomością szczegółów z Jego życia. Pewnym zagrożeniem tego sposobu jest powierzchowność, ponieważ poza wiedzą brakuje osobowej relacji z Chrystusem. Drugim,

¹³⁴ Benedykt XVI. *To przesłanie jest skierowane również do tych, którzy nie wierzą*. 18 VIII – Przemówienie do młodzieży na Plaza de Cibeles. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 10.

¹³⁵ Por. Benedykt XVI. *Hiszpania może iść drogą postępu, nie rezygnując ze swojej głęboko religijnej duszy*. 21 VIII – Przemówienie pożegnalne na lotnisku Barajas. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 28.

¹³⁶ Benedykt XVI. *Zapewniam was o mojej miłości i modlitwie*. 20 XII – Do dzieci z Akcji Katolickiej. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2009 s. 14-15.

¹³⁷ Por. Tamże.

¹³⁸ Por. Benedykt XVI. *Epifania zapowiada otwarcie Kościoła na ewangelizację świata*. 6 stycznia. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2011 s. 40.

¹³⁹ Por. Benedykt XVI. *Jezus jest przyjacielem, który nigdy nie zdradza*. 18 maja – Genua. Spotkanie z młodzieżą. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2008 s. 5.

prawdziwym sposobem jest ten, który papież nazwał „sercem”¹⁴⁰. Był on właściwy dla św. Pawła. Priorytetem tego sposobu działania jest poznanie Osoby, później zaś szczegółów z życia¹⁴¹.

Do takiego też poznania powinien prowadzić człowieka Kościół. Wspomniana Epifania jest wyrazem jego powszechnego otwarcia oraz mówienia ludziom, w tym ochrzczonym, o Chrystusie. Kościół przypomina w tej misji ewangeliczną gwiazdę, wskazującą Syn Bożego (por. Mt 2, 9)¹⁴². Pytanie o Chrystusa prowadzi do pytania o miejsce Jego przebywania, czyli Kościół. To zaś prowadzi do nauki o Kościele i jego misji¹⁴³. O utożsamieniu się Chrystusa z Kościołem, również w nowej ewangelizacji, świadczą słowa, które usłyszał św. Paweł na drodze do Damaszku: „Szawle, Szawle, dlaczego Mnie prześladujesz? (...) Ja jestem Jezus, którego ty prześladujesz” (Dz 9, 4-5). On i Kościół to jeden podmiot. To znaczy, że w Kościele „nie chodzi (...) o sprawę, ale o Osobę Jezusa Chrystusa, który jako Zmartwychwstały pozostał «ciałem»”¹⁴⁴.

Zdaniem Benedykta XVI przyczyną, dla której chrześcijanie zapominają o Bogu, nie doceniają wiary, nie znają jej piękna i postrzegają ja jako przeszkodę do szczęścia jest fakt, że Jezus bywa często opisywany jedynie jako mądry człowiek. Umniejszane, a być może nawet negowane, bywa Jego bóstwo¹⁴⁵. Zdaniem Benedykta XVI, odrzucenie Osoby Jezusa, również przez ochrzczonych, być może bardziej niż kiedykolwiek, wyraża się w podstępnych i niebezpiecznych postaciach. Należą do nich: otwarte odrzucenie i obojętność, naukowy ateizm i ukazywanie Go w tzw. nowoczesnej lub bardziej w ponowoczesnej postaci. Oprócz pozbawiania Jezusa Jego bóstwa, dokonuje się również Jego całkowite wyidealizowanie, które czyni z Niego postać niemal baśniową¹⁴⁶.

W 1961 r. J. Ratzinger pytał, czy wystarczy przedstawiać Jezusa jako wybitnego człowieka, działacza społecznego, rewolucjonistę, polityka lub nawet kogoś odrzuconego przez społeczeństwo, żeby w Niego wierzyć. Jeśli przyjąć, że był On jedynie kimś mądrym, człowiek może następnie zapytać, czy mądrzy ludzie nie żyją współcześnie, czy nie brakuje i dzisiaj

¹⁴⁰ Benedykt XVI. *Tylko sercem można naprawdę poznać Człowieka*. 8 października. (Św. Paweł wobec tajemnicy Chrystusa). „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2008 s. 53-54.

¹⁴¹ Por. Tamże.

¹⁴² Por. Benedykt XVI. *Epifania zapowiada otwarcie Kościoła na ewangelizację świata*. 6 stycznia s. 40.

¹⁴³ Por. Benedykt XVI. *Ten, kto broni Boga, broni człowieka*. 21 XII – Do Kolegium Kardynalskiego, Kurii Rzymskiej i Gubernatoratu s. 32.

¹⁴⁴ Por. Benedykt XVI. *Słuchajmy św. Pawła i uczmy się od niego*. 28 VI – Homilia Benedykta XVI podczas Nieszporów w bazylice św. Pawła za Murami. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2008 s. 27.

¹⁴⁵ Por. Benedykt XVI. *Trzeba działać z coraz większym zaangażowaniem*. 13 VI – Przemówienie na otwarcie Kongresu Diecezji Rzymskiej. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2011 s. 29.

¹⁴⁶ Por. Benedykt XVI. *Przyjmijmy Boga, który nas pierwszy umiłował*. 3 I – Audiencja generalna. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2007 s. 54.

dobrych przykładów, dlaczego więc szukać ich w Osobie, żyjącej 2000 lat temu. Ponadto, jeżeli nowa ewangelizacja jest mówieniem jedynie o zmarłym Jezusie, nie można nawiązać z Nim żywej relacji. Nawet jeżeli przekazywane jest Jego orędzie, nadal pozostaje On martwy, tak jak i relacja z Nim¹⁴⁷.

Jak stwierdził J. Ratzinger w 1996 r., ludzkość osiągnęła stan, w którym obraz Chrystusa został pozbawiony blasku. Człowiek próbuje Go kształtować zgodnie z własnymi kryteriami według własnego obrazu. Próbuje niejako odwrócić biblijny porządek stworzenia człowieka na obraz i podobieństwo Boże (por. Rdz 1, 27). W konsekwencji nie naśladuje Jezusa¹⁴⁸. Nie może również zrozumieć fundamentalnej nowości Ewangelii. Jeżeli bowiem nieprawdą jest, że Jezus to jednorodzony Syn Ojca, który umarł i zmartwychwstał, to Bóg nie wszedł w historię człowieka. Wówczas pozostaje tylko niedoskonałe ludzkie wyobrażenie o Bogu. Dlatego na obszarach o dawnej tradycji chrześcijańskiej musi ponownie brzmieć orędzie: „Jezus jest Panem, Tym, w którym ucieleśniły się bliskość i miłość Boga do każdego mężczyzny i kobiety, i do całej ludzkości”¹⁴⁹.

Przedstawianie Jezusa w teologii i przepowiadaniu, pozbawiające Go bóstwa oraz w oderwaniu od Ojca, J. Ratzinger nazwał *jezuanizmem*, który jest zaprzeczeniem prawdziwego chrystocentryzmu. Tym, kto określa powagę Jezusa jest Bóg i Jego synostwo Boże. Chrystocentryzm w nowej ewangelizacji ma sens wyłącznie, kiedy w Jezusie rozpoznaje się Chrystusa. Wówczas jest on teocentryzmem. Nie jest to tylko stwierdzenie dogmatyczne, ale i duszpasterskie oraz katechetyczne. Jeżeli to prawda, że Bóg stał się człowiekiem, jest to przełom o największym w historii dramatyzmie. Centralna obecność w przepowiadaniu prawdy o Bogu działającym Chrystusie decyduje o aktualności nowej ewangelizacji. Jeżeli opiera się ona zawsze na tym akcie, jest obiektywnie interesująca. W przeciwnym razie nie ma wartości, nawet jeśli człowiek tak sądzi¹⁵⁰.

Należy głosić, że chrześcijaństwo nie jest tylko orędziem, ale wydarzeniem w Osobie Jezusa z Nazaretu, którego konkretni ludzie widzieli, słyszeli i słuchali oraz dotykali. Oglądali Jego czyny i rozpoznali w Nim zapowiedzianego Mesjasza. Kiedy po śmierci zobaczyli Go zmartwychwstałego, byli pewni, że On jest prawdziwym człowiekiem i prawdziwym Bogiem. Później w sposób wiarygodny o tym zaświadczyli. Ta osobowa Prawda jest Miłością. Gdyby

¹⁴⁷ Por. J. Ratzinger. *Chrystocentryzm w przepowiadaniu?*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. VI/2. Lublin 2015 s. 595.

¹⁴⁸ Por. J. Ratzinger. *Wprowadzenie do: Romano Guardini, The Lord [Pan]*, Washington 1996. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. VI/2. Lublin 2015 s. 990.

¹⁴⁹ Por. Benedykt XVI. *Trzeba działać z coraz większym zaangażowaniem. 13 VI – Przemówienie na otwarciu Kongresu Diecezji Rzymskiej* s. 29.

¹⁵⁰ Por. J. Ratzinger. *Chrystocentryzm w przepowiadaniu?* s. 595-596.

była tylko matematyczną formułą, w pewnym sensie narzucałaby się sama. Tymczasem wymaga ona wiary¹⁵¹. Nie stanowi też zagrożenia dla życia człowieka. Wyjątkowość wydarzenia Chrystusa nie umniejsza wartości życia człowieka, ale czyni prawdziwie witalnym w teraźniejszości, co w sposób konkretny wyraża się w życiu świętych Kościoła. Stanowią oni wykładnię Osoby Chrystusa. Dlatego przepowiadanie chrystocentryczne w nowej ewangelizacji powinno mieć charakter historiozbowczy, ukazujący jak Bóg w Chrystusie działa w świętych minionego i obecnego czasu¹⁵².

Głoszenie samego Chrystusa prowadzi do wezwania chrześcijan, jak to uczynił papież pod adresem młodych, aby nie upodobniali się do niczego, „co nie jest Prawdą i Miłością, (...) do nikogo poza Chrystusem”¹⁵³. Pod wpływem relatywizmu, człowiek rezygnuje współcześnie z dążenia do prawdy, a nawet gardzi jej poszukiwaniem. Tymczasem to jest największa ludzka aspiracja. Należy zatem w sposób odważny i pokorny przekonywać o uniwersalnej wartości Chrystusa jako Zbawiciela każdego człowieka i źródła nadziei dla niego. Człowiek potrzebuje na nowo dowiedzieć się, że Chrystus zna jego naturę i cierpienie oraz szuka go i powołuje¹⁵⁴.

W celu powrotu w ewangelizacji do istoty Dobrej Nowiny, czyli prawdy o Bogu zbawiającym w Chrystusie, jako wzór do naśladowania po raz kolejny papież ukazał św. Pawła. Po wydarzeniu na drodze do Damaszku, za decydujące Apostoł uznał poznanie ludzi, którzy nazywali siebie uczniami Jezusa. Dzięki nim poznał nową wiarę i nową drogę (por. Dz 9, 2). Wówczas przekonał się, że owa wspólnota koncentrowała się nie tyle na prawie Bożym, ile na samej Osobie Chrystusa ukrzyżowanego i zmartwychwstałego. Z Nim łączyli odpuszczenie grzechów¹⁵⁵.

W czasie misji, św. Paweł nie przybywał do kolejnych narodów, aby „błyszcząc słowem i mądrością, głosić (...) świadectwo Boże”, ale postanowił „nie znać niczego więcej, jak tylko Jezusa Chrystusa, i to ukrzyżowanego” (1 Kor 2, 1-2). Przede wszystkim nie mówił o jakiejś filozofii własnego autorstwa ani o zasłyszanych ideach. Mówił o Chrystusie ukrzyżowanym i zmartwychwstałym jako Bogu rzeczywistym w jego życiu. Apostoł nie szukał również własnego dobra lub grupy zwolenników. Nie pragnął zostać postacią znaną w historii. Pragnął

¹⁵¹ Por. Benedykt XVI. *Światło Bożego Narodzenia ogarnia tych, którzy otwierają się na miłość. 25 III – Orędzie «Urbi et Orbi»*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2011 s. 16.

¹⁵² Por. Por. J. Ratzinger. *Chrystocentryzm w przepowiadaniu?* s. 608.

¹⁵³ Benedykt XVI. *Zafascynowani pięknem miłości Chrystusa, bądźcie zawsze Jego wiernymi uczniami. 20 VIII – Czuwanie modlitewne z młodzieżą na lotnisku Cuatro Vientos*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 21.

¹⁵⁴ Por. Tamże.

¹⁵⁵ Por. Benedykt XVI. *Paweł – portret człowieka i apostoła. 25 października 2006 r.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2007 s. 29.

pozyskać ludzi dla Chrystusa, którego on doświadczył¹⁵⁶. O tym jak bardzo Jezus stał się sensem istnienia i motywem działalności misyjnej św. Pawła świadczą pewne liczby. W swoich listach po imieniu „Bóg”, wymienionym 500 razy, najczęściej posługiwał się imieniem „Chrystus” – 380 razy¹⁵⁷.

Zatem celem postawienia Jego Osoby w centrum życia indywidualnego i wspólnotowego jest, aby tożsamość i misję Kościoła określał On sam oraz więź z Nim i Jego Ewangelią, tak jak w przypadku pierwszych chrześcijan i św. Pawła. Za ich przykładem należy w świetle Osoby Jezusa „przywrócić wszystkie wartości i oczyszczać je z ewentualnych osadów”¹⁵⁸. Koncentracja na Chrystusie pozwala chrześcijanom zrozumieć ich tożsamość. Oznacza ona nieszukanie prawdy o sobie własnym wysiłkiem, ale przyjęcie siebie od Jezusa i uczynienie z Nim daru z siebie, aby uczestniczyć w Jego życiu poprzez śmierć i zmartwychwstanie¹⁵⁹.

Zgodnie z myślą Benedykta XVI, znaczenie zagadnienia Chrystusa jako treści nowej ewangelizacji ukazują pewne fragmenty listów św. Pawła. Słowa: „żyjecie (...) dla Boga w Chrystusie Jezusie” (Rz 6, 11), świadczą o niewystarczalności stwierdzenia, że być chrześcijaninem to być wierzącym. Równie istotne jest, że chrześcijanin po prostu jest w Chrystusie. Inne znaczące w tej kwestii są następujące fragmenty: „Chrystus w was mieszka” (Rz 8, 10); „żyje we mnie Chrystus” (Ga 2, 20). Między Jezusem a chrześcijaninem dokonuje się wzajemne przenikanie, utożsamienie i zjednoczenie, z zachowaniem różnicy między Nim a człowiekiem. Zdaniem papieża, naukę św. Pawła o centralnym miejscu Chrystusa należy wprowadzać w życie. Potrzeba głosić, że to kim chrześcijanin jest, zawdzięcza wyłącznie Jemu. W ten sposób człowiek może zrozumieć, że nic i nikt nie może zastąpić Jezusa ani nikomu nie należy oddawać takiego hołdu, jaki jest oddawany Jemu. Pierwszeństwo Chrystusa w głoszeniu stanowi zatem również wypełnienie pierwszego przykazania i tego uczy ochrzczonych. Ponadto, fakt bycia w Chrystusie i przynależności do Niego prowadzi do całkowitego powierzenia się Jemu oraz radości¹⁶⁰.

Głoszenie Chrystusa jako treści nowej ewangelizacji, pozwala współczesnym chrześcijanom dzielić doświadczenie św. Pawła, że wszystko, co człowiek czyni, pochodzi od Niego jako źródła. To głoszenie prowadzi do uświadomienia, że Chrystus nie umarł z

¹⁵⁶ Por. Benedykt XVI. *Aby mówić o Bogu w naszych czasach*. 28 listopada s. 44.

¹⁵⁷ Por. Benedykt XVI. *Paweł – centralne miejsce Jezusa Chrystusa*. 8 listopada. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2007 s. 30.

¹⁵⁸ Benedykt XVI. *Paweł – portret człowieka i apostoła*. 25 października 2006 r. s. 29.

¹⁵⁹ Por. Benedykt XVI. *Paweł – centralne miejsce Jezusa Chrystusa*. 8 listopada s. 31.

¹⁶⁰ Por. Tamże.

nieznanego powodu, ale z miłości do człowieka znanego z imienia i nadal go miłuje. Chrześcijanin przekonuje się, że Jezus ofiarował się osobiście za niego. Jak Apostoł, zostaje poruszony, wstrząśnięty, a następnie przemieniony przez miłość Chrystusa. Wiara chrześcijanina nie jest lub przestaje być wówczas teorią i opinią o Bogu czy świątopoglądem. Ta wiara staje się miłością do Chrystusa¹⁶¹.

Wzorem Kościoła w starożytności, w nowej ewangelizacji potrzeba uświadomienia, że mówić o Bogu to mówić o Chrystusie, który objawia Boga¹⁶². We wczesnym przepowiadaniu czasów apostołskich, Chrystus był Osobą jedyną i centralną, ponieważ On sam oznaczał rozpoczęcie panowania i działania Boga w świecie oraz w ludziach¹⁶³. Mówić zaś o Chrystusie należy ze świadomością, że to nie Kościół pozyskuje ludzi dla Boga, ale czyni to sam Zmartwychwstały. To Jego potrzebuje człowiek. On ukierunkowuje ludzkie życie. Im bardziej bez obaw, z prostotą i radością Chrystus jest stawiany w centrum przepowiadania, tym staje się ono skuteczniejsze. W związku z tym należy zapytać, czy to chrystocentryczne dążenie jest współcześnie realizowane we wspólnotach, począwszy od parafii¹⁶⁴.

O głoszeniu Chrystusa jako treści nowej ewangelizacji Benedykta XVI mówił przed swoją podróżą apostołską do Niemiec. Zapytany, jakie zagadnienia zamierza omówić wówczas w ojczyźnie, stwierdził, że tematy odnalazł w samej liturgii. Jako pierwszorzędne, wskazał zagadnienie Boga, nie jakiegokolwiek, ale jedyne prawdziwego, o ludzkim obliczu Chrystusa, którego należy koniecznie odkryć na nowo. On jest punktem wyjścia do szukania sposobów spotkania i pojednania rodzin, pokoleń, kultur i narodów. Odnalezienie tychże sposobów jest niemożliwe bez duchowego oświecenia. Dlatego papież celowo nie dokonał wyboru innych kwestii, gdyż liturgia, również jako forma nowej ewangelizacji, sugeruje konieczność głoszenia podstawowego orędzia wiary, co należy czynić w kontekście teraźniejszym¹⁶⁵.

Do współczesnego kontekstu nowej ewangelizacji należy relatywizm, którego założeniem jest brak definitywnego charakteru rzeczy oraz obrona jednostkowego „ja” oraz jego woli jako jedynej i ostatecznej miary wartości wszystkiego. Wobec tego, konieczne jest, aby jako jedyną prawdziwą miarę ukazywać Osobę Chrystusa. Skoro Bóg stał się człowiekiem, Jezus jest miarą człowieczeństwa. On stanowi również kryterium oceny dojrzałości

¹⁶¹ Benedykt XVI. *Stuchajmy św. Pawła i uczmy się od niego. 28 VI – Homilia Benedykta XVI podczas Nieszporów w bazylice św. Pawła za Murami* s. 26-27.

¹⁶² Por. Benedykt XVI. *Aby mówić o Bogu w naszych czasach. 28 listopada* s. 44.

¹⁶³ Por. J. Ratzinger. *Chrystocentryzm w przepowiadaniu?* s. 594.

¹⁶⁴ Por. Benedykt XVI. *Aby mówić o Bogu w naszych czasach. 28 listopada* s. 44.

¹⁶⁵ Por. *Wywiad z papieżem Benedyktem XVI. 5 sierpnia – Castel Gandolfo. „L’Osservatore Romano”* wyd. polskie 11:2006 s. 41.

chrześcijańskiej, która przejawia się w stosunku człowieka do zmieniających się mód i opinii. Chrześcijanin o dojrzałej wierze nie podąża za nimi. Relacja z Chrystusem czyni go otwartym na wszystko, co dobre, prawdziwe i piękne oraz zapewnia właściwe kryteria rozróżnienia między fałszem a prawdą¹⁶⁶. Osoba Jezusa stanowi dla Kościoła również powód i miarę prawdziwej miłości do człowieka. Jak powiedział Benedykt XVI do wiernych: „Bądźcie pewni, że papież was kocha, a kocha was dlatego, że kocha was Jezus Chrystus”¹⁶⁷.

Głoszenie Boga w Chrystusie i Chrystusa w Bogu zakłada, że Kościół ma za zadanie głosić również prawdę o Trójcy Świętej. Osoba Ducha Świętego, jako jedność Ojca z Synem, łączy również Jezusa z Kościołem. Dlatego przepowiadanie chrystocentryczne powinno być jednocześnie przepowiadaniem trynitarnym. Polega ono na rozpoczynaniu od faktu życia człowieka w Chrystusie poprzez Ducha Świętego, ukierunkowanego na Ojca¹⁶⁸.

J. Ratzinger, wypowiadając się na temat głoszeniu Osoby Chrystusa odpowiedział na zarzut, który można usłyszeć, realizując nową ewangelizację w duszpasterstwie i katechezie. Tym zarzutem jest brak wiarygodności subiektywnej danego głoszącego lub innych, np. duchownych¹⁶⁹. W tym kontekście, Benedykt XVI ukazał Osobę Chrystusa jako centralną w swoim przesłaniu do katolików w Irlandii, zawartym we wspomnianym liście pasterskim z 2010 r., na temat przestępstw duchownych. Pisał, że w Kościele Irlandczycy mogą znaleźć Chrystusa, który umarł za człowieka i miłuje go. Polecał, aby dążyć do osobistej więzi z Nim jako w pełni wiarygodnym. Przekonywał, że jedynie On może nadać pełny sens życiu człowieka poprzez służbę innym. Zachęcał do wpatrywania się w Chrystusa i strzeżenia wiary¹⁷⁰.

Dążenie do osobistej świętości jest obowiązkiem każdego kapłana, tak jak każdego chrześcijanina. Słuchacze zaś próbują weryfikować, na ile przekazywana treść jest jedynie słowem, a na ile jest potwierdzona w życiu. Prawdą jest jednak, że to Bóg działa skutecznie przez grzesznego człowieka, który głosi Ewangelię, podobnie jak w sakramentach działa niezależnie od kondycji moralnej szafarza. W związku z tym, kardynał nazwał herezją pogląd, że głosić można tylko to, czego człowiek sam doświadczył. J. Ratzinger zapytał retorycznie, dokąd dotarłoby chrześcijaństwo, gdyby papież, biskup lub prezbiter głosił tylko to, co sam

¹⁶⁶ Por. Benedykt XVI. *Niech kapłańska posługa będzie waszą drogą do świętości. 20 marca – Luanda. Spotkanie z biskupami Angoli oraz Wysp Świętego Tomasza i Książęcej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2009 s. 44.

¹⁶⁷ Benedykt XVI. *Franciszkański charyzmat, którym żył w duchu Ewangelii, wydał wspaniałe owoce. 11 maja – São Paulo. Msza św. z okazji kanonizacji br. Antoniego od św. Anny Galvão*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2007 s. 21.

¹⁶⁸ Por. J. Ratzinger. *Chrystocentryzm w przepowiadaniu?* s. 598-600.

¹⁶⁹ Por. Tamże. s. 609.

¹⁷⁰ Por. Benedykt XVI. *List pasterski do katolików w Irlandii* s. 9

potrafi zrealizować. Należy w pełni głosić Osobę Chrystusa, „także wtedy, gdy jest to wyrok unicestwiający nas samych. Subiektywna świętość kaznodziei zawsze pozostanie na drugim miejscu, za obiektywną świętością głoszonego przez niego orędzia”¹⁷¹.

Należy więc głosić, że Chrystus powołuje zarówno duchownego, jak i świeckiego, nie dlatego, że są dobrzy i doskonali, ale dlatego, że On jest dobry i doskonały oraz pragnie zbawić człowieka. To głoszenie Chrystusa uświadamia, że bycie chrześcijaninem nie wynika z dokonywania tzw. rzeczy nadzwyczajnych, ale z faktu, że On jest obecny i działa w życiu człowieka¹⁷². Zagadnienie Chrystusa jako treści nowej ewangelizacji stanowi również największe potwierdzenie, że nie jest ona ideologiczną indoktrynacją lub pewnym projektem religijno-społecznym, ale otwieraniem na horyzont Boga i wiary, a przez to człowieka¹⁷³. Chrystus stanowi zawsze i wszędzie centralny i ostateczny punkt nowej ewangelizacji. Ponadto, jest On znakiem, który wyróżnia ewangelizatora. Ów Inny, jak wielokrotnie Benedykt XVI nazywał Chrystusa, jest znakiem miłości i pokoju oraz przyczyną nawrócenia i pojednania¹⁷⁴. Uzdrowienie współczesnego człowieka może dokonać się tylko wówczas, gdy stanie się „istotny” jako osoba. Zaś koniecznym tego warunkiem jest ponowne odkrycie Osoby Jezusa Chrystusa. Konsekwencją jest prawdziwie dobre życie¹⁷⁵.

4.4. Życie wieczne

Według J. Ratzingera, życie wieczne jest ostatnim zasadniczym elementem prawdziwej nowej ewangelizacji¹⁷⁶. Rzeczywistość śmierci i życia wiecznego powinna zostać ponownie zewangelizowana, ponieważ w związku z tym zagadnieniem istnieje wiele przesądów i form synkretyzmu. Prawda chrześcijańska jest zagrożona pomieszaniem z różnymi mitologiami. Takie poglądy prezentują również ludzie ochrzczeni¹⁷⁷.

Za Benedyktem XVI należy postawić pytania, czy wiara nadal stanowi dla współczesnych ludzi nadzieję, przemieniającą i podtrzymującą życie, czy jeszcze pragną oni życia wiecznego, czy istnienia doczesnego nie pojmują jako jedyną perspektywę? Wielu

¹⁷¹ J. Ratzinger. *Chrystocentryzm w przepowiadaniu?* s. 609.

¹⁷² Por. Benedykt XVI. *Niech w waszych oczach i sercach jaśnieje miłość. 24 września – Fryburg. Czuwanie modlitewne z młodzieżą.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 35.

¹⁷³ Por. Benedykt XVI. *Horyzont Boga. 5 sierpnia – Castel Gandolfo.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2012 s. 51.

¹⁷⁴ Por. Benedykt XVI. *Kościół istnieje po to, by ewangelizować. 7 X – Homilia Benedykta XVI podczas Mszy św. na rozpoczęcie Synodu Biskupów* s. 17.

¹⁷⁵ Por. J. Ratzinger. *Wprowadzenie do: Romano Guardini, The Lord [Pan], Washington 1996* s. 990.

¹⁷⁶ Por. J. Ratzinger. *Nowa ewangelizacja* s. 39.

¹⁷⁷ Por. Benedykt XVI. *Najgłębsza prawda o śmierci i życiu wiecznym. «Anioł Pański» 2 listopada.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2009 s. 55.

odrzuca prawdę o życiu wiecznym, ponieważ uważają ją za przeszkodę dla życia teraźniejszego. Kontynuowanie istnienia w nieskończoność zdaje się być bardziej wyrokiem niż darem, czymś nurzącym i finalnie niemożliwym do zniesienia. (por. SS 10).

W istocie rzeczy, człowiek niezależnie od miejsca i epoki oraz kontekstu kulturowego, odczuwa pewną tęsknotę za nieskończonością, mimo, że nie rozumie na czym ona polega¹⁷⁸. Dlatego potrzeba, aby chrześcijanin ponownie usłyszał, dokąd dotarł Chrystusa i dokąd powinien dotrzeć on sam. Należy głosić, że wiara w Chrystusa nie polega jedynie na naśladowaniu Jego cnót i życiu doczesnym zgodnym z Ewangelią, ale zmierza do celu. Podobnie jak częścią życia i misji Jezusa było dotarcie do Ojca¹⁷⁹.

Papież stwierdził, że istnieje współcześnie w Kościele w pewnym stopniu lęk przed mówieniem o życiu wiecznym. Jest mowa o pożytku chrześcijaństwa dla świata i jego udoskonalaniu przez Ewangelię. Brakuje jednak odwagi powiedzenia o życiu wiecznym i jego wpływie na życie doczesne poprzez wskazanie jego prawdziwych kryteriów. Potrzeba zrozumienia, że ewangelizacja jest niepełna, jeżeli brakuje w niej niniejszego zagadnienia. Tylko w perspektywie wieczności można dostrzec cały sens chrześcijaństwa¹⁸⁰. Aktualnie trwa epoka apokaliptyczna, która ukierunkowuje myśl chrześcijańską na eschatologiczne orędzie Nowego Testamentu. Orędzie to jest żywotne i oddziałujące, dzięki wielkiemu napięciu zorientowanemu na koniec¹⁸¹.

Należy zatem prowadzić człowieka do odwagi radowania się tą prawdą i postrzegania własnego życia przez jej pryzmat. Bez prawdy o życiu wiecznym pozostaje niczym niezastępowalna pustka. Dlatego potrzeba ukazywać wiarę jako swego rodzaju wejście w owo życie. Wówczas również nawrócenie jako treść nowej ewangelizacji, zyskuje nowe uzasadnienie¹⁸².

Ostatecznie przesłanie Kościoła o życiu wiecznym powinno być proste i głębokie jak przesłanie św. Pawła na ten temat paruzji. Apostoł stwierdził: „na zawsze będziemy z Panem” (1 Tes 4, 17). Ta zaś przyszłość, którą opisał, już się rozpoczęła i w pewnym sensie jest już obecna. Kościół stale powinien żyć w tak rozumianej perspektywie wieczności i ostatecznej przemiany świata oraz głosić ją, na wzór pierwszego pokolenia chrześcijan. Wyrazem takiego

¹⁷⁸ Por. Tamże.

¹⁷⁹ Por. Benedykt XVI. *Możliwość czynienia pokuty jest darem łaski. 15 IV – Homilia podczas Mszy św. koncelebrowanej z członkami Papieskiej Komisji Biblijnej* s. 40-41.

¹⁸⁰ Por. Tamże s. 41.

¹⁸¹ Por. J. Ratzinger. *Zmartwychwstanie i życie wieczne*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. X. Lublin 2014 s. 289.

¹⁸² Benedykt XVI. *Możliwość czynienia pokuty jest darem łaski. 15 IV – Homilia podczas Mszy św. koncelebrowanej z członkami Papieskiej Komisji Biblijnej* s. 41.

ich ukierunkowania była modlitwa: „Maranatha” (1 Kor 16, 22) oraz „Przyjdź, Panie Jezu!” (Ap 22, 20). Benedykt XVI pytał, czy dzisiaj chrześcijanin może szczerze modlić się w ten sposób. Prawdopodobnie trudno jest mu prosić o koniec tego świata i nadejście „nowego Jeruzalem” (por. Ap 21, 2), sądu ostatecznego i Chrystusa Sędziego. Mimo, że z różnych przyczyn człowiek nie ma odwagi szczerze modlić się w tej intencji, to jednak zawsze uczciwie może prosić na wzór pierwszych chrześcijan o przyjście Chrystusa. Człowiek pragnie bowiem usunięcia wszelkich niesprawiedliwości oraz zapanowania cywilizacji miłości i sprawiedliwości¹⁸³.

Zdaniem J. Ratzingera, współcześnie chrześcijanie powinni podzielać myślenie wierzących czasów apostoelskich, którzy w znakach dramatu i śmierci swojej epoki, dostrzegali nadzieję Chrystusa. Dzisiaj również w ewangelicznych znakach końca (por. Łk 21, 5-36), należy widzieć wyzwolenie z egoizmu, którego On dokonuje. Dzięki temu człowiek przekonuje się, że po śmierci nie wchodzi on w bezkresną przestrzeń, ale w obecność osobowej Miłości. Ufność tego rodzaju powinna być obecna w życiu codziennym. Wówczas możliwe jest rozpoznanie w końcu i śmierci, prawdziwego początku i chrztu, który ukierunkowuje na życie wieczne¹⁸⁴.

Punktem wyjścia do głoszenia życie wiecznego jako treści nowej ewangelizacji, może być wspomniane pragnienie sprawiedliwości. Orędzie chrześcijańskie zawiera również zapowiedź sądu, a co za tym idzie, ludzkiej odpowiedzialności. Pewnikiem jest prawda, że będzie człowiek osądzony, niezależnie od swojego pochodzenia i postępowania. Wszędzie tam, gdzie prawda ta jest głoszona i uznawana, powstrzymana zostaje pycha człowieka. Przekonuje on się, że jedynie od Boga pochodzi sprawiedliwość i tylko On może ją zaprowadzić. Człowiek może w tym działaniu Boga uczestniczyć na tyle skutecznie, na ile w sposób jawny żyje zgodnie z Ewangelią i głosi innym prawdę o sądzie. Orędzie o rzeczach ostatecznych kształtuje bowiem sumienia i stanowi centralną treść orędzia chrześcijańskiego¹⁸⁵.

We współczesnej mentalności kwestia Sądu Ostatecznego pojawia się rzadziej niż w wiekach minionych. Wiara chrześcijańska ulega zindywidualizowaniu i ukierunkowaniu ku osobistemu zbawieniu duszy. Myśl o postępie stała się dominującą w refleksji o historii powszechnej. Nie przestało istnieć jednak podstawowe znaczenie oczekiwania na Sąd Ostateczny, choć w innej formie. Skoro w imię ateizmu zanegowano możliwość istnienia

¹⁸³ Por. Benedykt XVI. *Nasza przyszłość to być na zawsze z Panem. Audiencja generalna 12 listopada*. (Św. Paweł a rzeczy ostateczne). „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2009 s. 53.

¹⁸⁴ Por. J. Ratzinger. *Śmierć i koniec czasów*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. X. Lublin 2014 s. 327.

¹⁸⁵ Por. J. Ratzinger. *Nowa ewangelizacja* s. 39.

dobrego i sprawiedliwego Boga wobec niesprawiedliwości i cierpienia w świecie, zadanie ustanowienia sprawiedliwości należy do człowieka (por. SS 42).

Dlatego należy ukazywać prawdę o Sądzie Ostatecznym jako realną Dobrą Nowinę dla tych, którzy cierpią na skutek braku sprawiedliwości i jej poszukują. W perspektywie życia wiecznego, człowiek rozumie relację między kwestią królestwa Bożego a cierpiącymi i tymi, o których Chrystus mówił w błogosławieństwach (por. Mt 5, 3-12). Pewność sądu i sprawiedliwości oraz zapowiedź przemiany świata chronią człowieka. Prawdziwy sens artykułu wiary o Bogu, który przyjdzie sędzić żywych i umarłych oznacza, że istnieje sprawiedliwość. Sprzeciw wobec jej zaprowadzenia jest sprzeciwem wobec prawdy o sądzie¹⁸⁶.

Benedykt XVI stwierdził, że współcześnie niemal całkowicie zanikła świadomość eschatologiczna w wielu społeczeństwach o dawnej tradycji chrześcijańskiej¹⁸⁷. Wpływ materializmu skutkuje tym, że chrześcijanin koncentruje się bardziej na owym „stokroć więcej teraz, w tym czasie” (Mk 10, 30), pomijając kwestię życia wiecznego¹⁸⁸. Tymczasem wystarczy głosić podstawowe przesłanie, że wiara i nadzieja nie odnoszą się jedynie do życia doczesnego, ale jako cnoty teologalną prowadzą do zjednoczenia z Chrystusem oraz wypełnienia odwiecznego przeznaczenia człowieka i całego stworzenia¹⁸⁹.

Wiara w życie wieczne i przyjęcie odpowiedzialności, która z niej wynika prowadzi do zrozumienia znaczenia odkupienia i wstawiania się Chrystusa za grzesznikiem przed Bogiem. Dzięki przez wiarę zostaje on usprawiedliwiony, nawet jeśli jest oskarżany przez własne sumienie, od którego jednak większy jest Bóg (por. 1 J 3, 19-20). Wiara w życie wieczne i sąd stanowi naukę, aby nie traktować owej dobroci Boga jako pobłażliwości dla grzechu lub czułościowości. Wiara w rzeczy ostateczne czyni człowieka otwartym na miłosierdzie Boga. Przyczynia się również do odkrycia wartości życia doczesnego oraz wszystkiego, co dobre, prawdziwe i piękne. Jak przypomniał J. Ratzinger, nieprawdą jest zatem powszechny pogląd, że wiara w życie wieczne neguje znaczenie doczesnej egzystencji. Przeciwnie, jedynie wówczas, gdy miarą rzeczy jest wieczność, człowiek przyjmuje prawdziwe kryteria oceny rzeczywistości i postępowania. W perspektywie eschatologicznej, Bóg nie jawi się jako konkurent człowieka, ale prawdziwy gwarant jego wielkości¹⁹⁰. Świadczą o tym życiorysy

¹⁸⁶ Por. Tamże.

¹⁸⁷ Por. Benedykt XVI. *Odpowiedzi Papieża na pytania biskupów. 16 kwietnia – Waszyngton* s. 46.

¹⁸⁸ Por. Benedykt XVI. *«Tak» dla życia, «tak» dla miłości i «tak» dla pragnień obecnych w sercu nas wszystkich. 16 kwietnia – Waszyngton. Spotkanie z biskupami. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2008 s. 42.*

¹⁸⁹ Por. Benedykt XVI. *Odpowiedzi Papieża na pytania biskupów. 16 kwietnia – Waszyngton* s. 46.

¹⁹⁰ Por. J. Ratzinger. *Nowa ewangelizacja* s. 39.

świętych. Perspektywa wieczności całkowicie zmieniała ich spojrzenie na rzeczywistość, umożliwiała odnalezienie sensu i podejmowanie rozumnych decyzji¹⁹¹.

Głoszenie życia wiecznego jako treści nowej ewangelizacji przywraca w świadomości człowieka myśl o śmierci. W związku z zanikiem wiary w rzeczy ostateczne, również temat umierania i śmierci stał się niemal zakazany. Podejmowane są próby, aby usunąć z umysłu myśl o śmierci. Człowiek jednak rozumowo rozpoznaje, że śmierć dotyczy każdego, niezależnie od epoki i miejsca. W związku z tym również ochrzczony, który porzucił praktykę życia chrześcijańskiego, również nieświadomie wciąż szuka powodu do nadziei, znaku wskazującego inną perspektywę i wizję przyszłości. Zdaniem papieża, przejawem owego szukania może być przyście na cmentarz i odczytywanie napisów na nagrobkach¹⁹².

Wiara w śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa oraz życie wieczne określa zasadniczą granicę pomiędzy posiadaniem i nieposiadaniem owej nadziei. Dlatego istnieje w tej dziedzinie różnica między osobami wierzącymi i niewierzącymi. Przypomniał o tym św. Paweł, pisząc do chrześcijan w Efezie, że przed przyjęciem Ewangelii byli bez „nadziei ani Boga na tym świecie” (Ef 2, 12). Żadne z wierzeń pogańskich nie mogło i nie może wyjaśnić tajemnicy śmierci. Dlatego odrzucenie wiary w jedyne Boga i Chrystusa skutkuje współcześnie różnymi odmianami nihilizmu, szczególnie wśród ludzi młodych¹⁹³.

Skutkiem nihilizmu jest ostatecznie lęk wobec śmierci i perspektywy nicości. Papież analizował przyczyny owego lęku oraz faktu, że człowiek, również ochrzczony, nie godzi się na nicość po śmierci. Człowiek odczuwa strach, ponieważ nie zna tego, co po śmierci. Odrzuca myśl, że wszystkie rezultaty jego dobrych działań mogą przestać istnieć. W sposób pozytywny sądzi, że miłość zakłada trwałość¹⁹⁴. Ów lęk jest spowodowany również myślą, że być może jednak kiedyś dokona się sąd nad człowiekiem. W tym przekonaniu utwierdza się on, im bliżej jest śmierci. Szczególnie pamięć o własnych złych czynach, które człowiek próbuje usunąć ze świadomości, powoduje lęk¹⁹⁵.

Należy zatem głosić, że wiara w Chrystusa, która prowadzi do życia wiecznego, jest jedyną sensowną odpowiedzią na ów lęk oraz wszelkie odmiany nihilizmu. Wyłącznie wiara w ową nieskończoność umożliwia miłowanie historii i terażniejszości w sposób wolny, bez

¹⁹¹ Por. Benedykt XVI. *Maryja naszym wzorem i wsparciem. 15 sierpnia – Castel Gandolfo*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2006 s. 49.

¹⁹² Por. Benedykt XVI. *Człowiek potrzebuje wieczności. 2 listopada*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2012 s. 41.

¹⁹³ Por. Benedykt XVI. *Czuwajmy, by nie gasły lampy wiary i miłości. 6 listopada*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2012 s. 53.

¹⁹⁴ Por. Benedykt XVI. *Człowiek potrzebuje wieczności. 2 listopada* s. 41.

¹⁹⁵ Por. Tamże.

zbędnego przywiązywania się¹⁹⁶. Wiara ta powstrzymuje przed absolutyzowaniem rzeczywistości doczesnej i skutkuje przekonaniem, że Bóg przygotował dla człowieka perspektywę doskonałą¹⁹⁷, zgodnie ze słowami Chrystusa o mieszkaniu w domu Ojca (por. J 14, 1-3). Jednak prawda o życiu wiecznym nie przytłacza człowieka, ale stanowi realizację jego najgłębszej aspiracji nieskończoności i pełni, która nie jest ulotna¹⁹⁸.

Głoszenie tej prawdy jako treści nowej ewangelizacji stanowi również odpowiedź na powszechną dzisiaj tendencję do stosowania kryteriów nauk przyrodniczych do kwestii śmierci. Należałoby wówczas postrzegać ją bardziej w oparciu o wiedzę doświadczalną a nie w perspektywie wiary. Brakuje świadomości, że taki stosunek do śmierci przyczynia się do praktykowania różnych form spirytyzmu. Człowiek wyobraża sobie, że istnieje pewna rzeczywistość ponadnaturalna, która stanowi kopię rzeczywistości naturalnej. Jednak postrzeganie życia i śmierci człowieka wyłącznie w kategoriach empirycznych ostatecznie prowadzi do utraty sensu. Być może zapewnia jedynie krótkotrwałą i ograniczoną nadzieję, która jest jednak niewystarczająca. Śmierć jest sensowna i wytłumaczalna, o ile istnieje Ktoś, kto ją kategoruje czasu i przestrzeni. Ten Ktoś stał się bliski i wszedł w rzeczywistość ludzką z prawdą o zmartwychwstaniu i obietnicą bycia w raju (por. Łk 23, 43)¹⁹⁹.

Prawdę tę chrześcijanin potwierdza, wyznając wiarę podczas liturgii, dlatego należy przypominać, aby czynić to świadomie. W tym duchu powinny być również przeżywane praktyki religijne dotyczące zmarłych. Należy przywracać im podstawową perspektywę wiary w Chrystusa oraz obcowanie świętych i życie wieczne. Takie ich ukierunkowanie i przeżywanie motywuje również do codziennego świadectwa o Chrystusie i odpowiedzialności za własne postępowanie²⁰⁰. Myśl o zmarłych w perspektywie własnej śmierci prowokuje pytanie, jak dobrze żyć i osiągnąć zbawienie. To zaś ukierunkowuje na Chrystusa²⁰¹. Dzięki zjednoczeniu z Nim, życie wieczne nie jest wyłącznie kwestią przyszłości, ale za pośrednictwem Kościoła już trwa²⁰². Dzięki temu, że Bóg przez Chrystusa uczestniczy w czasie, człowiek już uczestniczy w wieczności Boga. Razem z Bogiem-Człowiekiem dzieli on wieczne życie, które

¹⁹⁶ Por. Benedykt XVI. *Niekończące się święto Kościoła. 1 listopada 2012 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2013 s. 46.

¹⁹⁷ Por. Benedykt XVI. *Orędzie na XXV Światowy Dzień Młodzieży* s. 6.

¹⁹⁸ Por. Benedykt XVI. *W oceanie Bożej dobroci. 5 grudnia 2012 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2013 s. 39.

¹⁹⁹ Por. Benedykt XVI. *Człowiek potrzebuje wieczności. 2 listopada* s. 41.

²⁰⁰ Por. Tamże.

²⁰¹ Por. Benedykt XVI. *Psalm 112 – szczęście bogobojnego. 2 listopada.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2006 s. 39.

²⁰² Por. J. Ratzinger. *Wstańmy i idźmy za Chrystusem, światłem i życiem. Homilia kard. Josepha Ratzingera w Wielką Sobotę.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2005 s. 60.

stanowi coś więcej niż tylko dalsze istnienie²⁰³. Nie jest ono nieskończonym następstwem momentów, ale odnosi się do jakości egzystencji. Życie wieczne stanowi nową jakość bytu, co oznacza, że już w centrum ziemskiego życia może istnieć ewangeliczna nowość, inność i wielkość, choć jeszcze w stopniu niepełnym²⁰⁴.

Z faktu obecności wieczności w teraźniejszości wynika, że granica pomiędzy życiem historycznym a wiecznym nie jest chronologiczna. Zatem nowa ewangelizacja powinna być odpowiedzią na powszechną opinię, że lata przed śmiercią to czas, zaś po śmierci to wieczność. W przepowiadaniu nie należy zgadzać się na taki chronologiczny podział. Wieczność stanowi bowiem inną płaszczyznę istnienia. Życie wieczne istnieje teraz wszędzie tam, gdzie człowiek wchodzi w relację z Bogiem. Świadomość tej prawdy może być fundamentem codziennego życia człowieka. Nowa ewangelizacja powinna zatem wzbudzić i utwierdzić w nim przekonanie, że osobowej Miłości nie usuną z jego życia żadne dramatyczne doświadczenia i okoliczności²⁰⁵. Głoszenie prawdy o życiu wiecznym jest potwierdzeniem, że nic człowieka „nie zdoła (...) odłączyć od miłości Boga, która jest w Chrystusie Jezusie, Panu naszym” (Rz 8, 39).

Celem dziełności Jezusa było oznajmienie człowiekowi woli zbawienia go. Pragnął On również przekazać prawdę, że piekło, na temat którego panuje współcześnie milczenie, „istnieje i trwa wiecznie dla tych, którzy zamykają serce na Jego miłość”²⁰⁶. Zdaniem J. Ratzingera, kerygmaticzne znaczenie prawdy o piekle jest zawarte w wypowiedzi na temat Boga i człowieka. To znaczy, że w nowej ewangelizacji potrzeba głosić dwa aspekty niniejszego zagadnienia. Pierwszy: Bóg bezwarunkowo respektuje wolną decyzję człowieka. Proponuje On miłość, ale nie narzuca jej. Drugi: historyczność życia człowieka jest nieodwracalna. Jego całościowa decyzja o wyborze lub odrzuceniu Boga jest ostateczna. W przepowiadaniu, aspekty te należy traktować w łączności z prawdą o Bożym Miłosierdziu oraz wielkości łaski w Chrystusie. W żadnej formie głoszenia nie należy w sposób lekkomyślny mówić o piekle²⁰⁷.

Papież stwierdził, że temat rzeczy ostatecznych we współczesnym przepowiadaniu pojawia się rzadko. Bywa on traktowany wybiórczo i powierzchownie. W tej kwestii Benedykt

²⁰³ Por. J. Ratzinger. *Wieczność [artykuł w leksykonie, 1959]*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. X. Lublin 2014 s. 303.

²⁰⁴ Por. J. Ratzinger. *Moim szczęściem jest być w Twojej bliskości. O chrześcijańskiej wierze w życie wieczne*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. X Lublin 2014 s. 429.

²⁰⁵ Por. Tamże s. 429-430.

²⁰⁶ Benedykt XVI. *Wspólnota parafialna miejscem, w którym przyjmuje się drugiego. 25 III – Msza św. w rzymskiej parafii św. Felicyty i jej Synów Męczenników*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2007 s. 49.

²⁰⁷ Por. J. Ratzinger. *Piekło [artykuł w leksykonie, 1960]*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. X. Lublin 2014 s. 312-313.

XVI skomentował skierowaną do niego wypowiedź pewnego włoskiego salezjanina. W 2008 r. kapłan stwierdził, że w katechizmach Konferencji Episkopatu Włoch, z których korzysta uczyć dzieci i młodzież, pominięto wybrane prawdy wiary. Nie napisano o piekle i czyśćcu, jeden raz wspomniano o niebie, jeden raz o grzechu, ale tylko pierworodnym. Duchowny mówił, że pominięcie tych zagadnień pomniejsza znaczenie odkupienia Chrystusa. Pytał papieża, czy nie przyczynia się to do zanikania poczucia grzechu, a także świadomości wartości sakramentu pokuty i pojednania oraz posługi sakramentalnej kapłana. Przypomniał również, że dzieci z Fatimy, słysząc słowa Maryi o rzeczach ostatecznych, były rówieśnikami jego podopiecznych. Im jednak możliwość poznania tych prawd wiary została ograniczona lub zabrana. Benedykt XVI przyznał kapłanowi rację²⁰⁸.

Zdaniem papieża, przyczyną pomijania lub ograniczania w przepowiadaniu tematyki rzeczy ostatecznych, była i jest krytyka marksistowska. Według niej, chrześcijanie mówią wyłącznie o wieczności, a zapominają o życiu ziemskim. Dlatego w głoszeniu należy łączyć kwestię rzeczy ostatecznych ze stałą odpowiedzialnością za sprawy doczesne. Potrzeba ukazywać, że chrześcijanie dzisiaj angażują się w pracę na rzecz dobra wspólnego, a mówiąc o zbawieniu, nie poruszają kwestii dalekich. Jednak w mówieniu o doczesnym zaangażowaniu chrześcijan i wszystkich ludzi, nie można pomijać perspektywy sądu i wieczności. Bez niej bowiem praca ziemska nie przyczynia się do dobra człowieka i całego stworzenia. Kto nie ma jakiegokolwiek wiedzy o rzeczach ostatecznych i nie jest świadomy możliwości definitywnego potępienia, ten nie wie również o możliwości i konieczności nawrócenia i oczyszczenia. Człowiek nie rozumie wówczas Boga, siebie i nie ma prawdziwych kryteriów postępowania²⁰⁹.

Zaniedbanie tematu rzeczy ostatecznych w przepowiadaniu przyczynia się do popadania człowieka w bałwochwalstwo, m.in. pieniądza, posiadania i władzy. Świadomie bądź nie, oddala się on wówczas od życia wiecznego z jedynym Bogiem jako prawdziwego celu. Wierzy w pozory nieskończoności. Konsekwencją negowania rzeczy ostatecznych jest uleganie pokusie gloryfikowania przeszłości pomimo popełnionych błędów i grzechów oraz hołdowania przyszłości w mniemaniu, że człowiek własnym wysiłkiem zrealizuje wieczne szczęście na ziemi²¹⁰.

Jak stwierdził Benedykt XVI, wszystkie ideologie zawierały obietnicę rozwiązania problemów i osiągnięcia pełnego szczęścia wyłącznie ludzkimi siłami. Zapowiadano

²⁰⁸ Por. *Spotkanie Benedykta XVI z duchowieństwem diecezji rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2008 s. 41-42.

²⁰⁹ Por. Tamże s. 42.

²¹⁰ Por. Benedykt XVI. *Rozum nigdy nie jest w sprzeczności z wiarą*. 13 września – Paryż. *Msza św. na placu Inwalidów*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2008 s. 23.

stworzenie nowego, sprawiedliwego, poprawnego i braterskiego świata. Jednak zawsze działa się przeciwnie. Potwierdza to prawda o nazizmie i komunizmie, które wbrew obietnicom, zniszczyły człowieka i świat. Dlatego należy mówić o rzeczach ostatecznych również z uwagi na odpowiedzialność Kościoła i człowieka za innych ludzi oraz całe stworzenie. Tylko Bóg jest w stanie zaprowadzić prawdziwą sprawiedliwość, również dla zmarłych. Tylko On może zrekompensować wszelkie ludzkie krzywdy, usunąć grzech i uzdrowić jego skutki, co gwarantuje sąd ostateczny²¹¹.

W tym kontekście, Benedykt XVI przytoczył myśl Teodora Adorno. Ten żyjący w XX w. niemiecki przedstawiciel marksizmu, mówił, że jedynie zmartwychwstanie ciała, które on uważał za nierealne, mogłoby zaprowadzić sprawiedliwość. Tymczasem chrześcijanie wierzą w zmartwychwstanie ciała, w którym wszyscy będą równi. Jest to odpowiedź na współczesne przekonanie, że Bóg jest i będzie tak dobry dla wszystkich, iż grzech nie ma znaczenia. Jednak zgodnie z Objawieniem, ten, kto krzywdził nie może natychmiast w niebie żyć w komunii ze skrzywdzonymi. Sprawiedliwość i wina są prawdziwe²¹².

Istnieje zatem potrzeba, aby w nowej ewangelizacji mówić również o czyścicu, zwłaszcza w kontekście współczesnej kultury, która stale dostarcza człowiekowi okoliczności łagodzących i powodów do usprawiedliwiania się. Każdy uważa się za dobrego i zasługującego na niebo. Skoro zostało zanegowane istnienie grzechu, negowane jest również istnienie tego, co z nim związane, czyli piekła i czyścica²¹³.

Zdaniem Benedykta XVI, prawda o czyścicu jest oczywista, wysoce konieczna, a zarazem pocieszająca²¹⁴. Chrześcijanin na podstawie doświadczenia własnego i innych, rozumie potrzebę oczyszczenia po śmierci. Możliwe jest, że człowiek całkowicie i nieodwołalnie nie pragnie prawdy, miłości i zbawienia, co skutkuje wiecznym odłączeniem od Boga i jest oddane słowem piekło. Możliwe również, że pozwala Bogu całkowicie przeniknąć siebie i w konsekwencji żywi miłość do bliźniego. Zmierza tym samym ku spełnieniu tego, w czym już uczestniczy i natychmiast jednoczy się z Bogiem, co zostało nazwane niebem. Te dwa przypadki nie są jednak codzienną normą (por. SS 45-46).

Skoro zatem życie wieczne, zdaniem J. Ratzingera powinno być treścią nowej ewangelizacji, należy mówić o znaczeniu i potrzebie czyścica. Należy wzbudzać nadzieję, że istnieje możliwość całkowitego uzdrowienia woli człowieka, aby służył Bogu i żył w jedności

²¹¹ Por. *Spotkanie Benedykta XVI z duchowieństwem diecezji rzymskiej* s. 42.

²¹² Por. Tamże.

²¹³ Por. J. Ratzinger, V. Messori. *Raport o stanie wiary*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XIII/1. Lublin 2017 s. 143.

²¹⁴ Por. *Spotkanie Benedykta XVI z duchowieństwem diecezji rzymskiej* s. 42.

z innymi. Możliwość przygotowania człowieka i oczyszczenia go z grzechu przyczynia się do odnowienia relacji z Bogiem już w życiu doczesnym²¹⁵. Zdaniem papieża, wszyscy ludzie w mniejszym lub większym stopniu będą potrzebować owego oczyszczenia. Jednak pełen nadziei jest fakt, że człowiek zostanie w pełni uzdolniony do życia wiecznego przez stanięcie w obecności Boga²¹⁶.

Ludzie zaangażowani w nową ewangelizację powinni być świadomi, że nie głoszą jakiegokolwiek zbawienia duszy w nieokreślonej przestrzeni, w której to, co człowiek cenił przestało istnieć. Prawda o konkretności zbawienia jest odpowiedzią na powszechne wśród chrześcijan przekonanie, że prawdopodobnie istnieje nieznane „coś” i „gdzieś”. W związku z tym, Benedykt XVI mówił do wiernych o dogmatycznym znaczeniu zbawienia i słowa „niebo”. Przypomniał, że jest ono wyobrażeniem pewnego miejsca lub ciała niebieskiego we wszechświecie. Jest to rzeczywistość, której w pełni nie oddadzą ludzkie pojęcia. Bez wątplenia jednak prawdę o życiu wiecznym wyraża stwierdzenie, że Bóg jest do tego stopnia bliski człowiekowi, że nie porzuca go nawet w momencie śmierci i po niej. Zbawienie oznacza, że człowiek ma swoje oczekiwane i wieczne miejsce w Bogu²¹⁷.

Człowiek ochrzczony zadaje pytania na temat rzeczy ostatecznych. Nawet jeśli porzucił praktykę życia chrześcijańskiego, ma ich pewne wyobrażenie. W 2011 r. podczas wywiadu telewizyjnego, Benedykt XVI został zapytany o zmartwychwstanie Chrystusa i człowieka. Mówił, że kierunek, w którym człowiek może myśleć o swoim zmartwychwstaniu i chwalebnym ciecie, wskazał Chrystus poprzez znaki, świadczące o tym, że nie podlegał prawom przyrody. Pozostał jednak prawdziwym Bogiem-Człowiekiem. Zdaniem papieża, w mówieniu na ten temat najważniejsza jest kwestia obietnicy nowego życia z Bogiem i Jego udzielania się człowiekowi, co już dokonuje się w Eucharystii. Zatem celem głoszenia życia wiecznego jako treści nowej ewangelizacji, nie jest samo mówienie o czymś, czego człowiek nie jest w stanie zrozumieć. Tym celem jest dążenie człowieka do nowości ewangelicznego życia, a ostatecznie do zbawienia²¹⁸.

Punktem wyjścia do głoszenia życia wiecznego może być ludzka pamięć o zmarłych, którą wyrażają chrześcijanie w różnym stopniu zaangażowani w życie Kościoła. Nawet

²¹⁵ Por. Tamże.

²¹⁶ Por. *Moc samej miłości. Wywiad z Benedyktem XVI, transmitowany przez pierwszy kanał telewizji RAI. „L'Osservatore Romano”* wyd. polskie 6:2011 s. 39.

²¹⁷ Por. Benedykt XVI. *W Maryi widzimy nasze ostateczne przeznaczenie. 15 VIII – Homilia podczas Mszy św. w uroczystości Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2010 s. 26.

²¹⁸ Por. *Moc samej miłości. Wywiad z Benedyktem XVI, transmitowany przez pierwszy kanał telewizji RAI* s. 39.

człowiek ochrzczony, który nie wierzy, bywa przekonany, że bliscy zmarli w pewien sposób są nadal obecni przez pamięć o nich i wspomnianie ich zasług. To wspomnienie zmarłych jest swego rodzaju cieniem. Również ono w pewnym momencie skończy się. W związku z tym, przełomowa jest myśl, że Bóg nigdy nie przestaje istnieć i dzięki temu również człowiek może nadal istnieć. Jest on bowiem adresatem Jego trwałej miłości i prawdy. Nadzieja wzbudzana przez nową ewangelizację polega na tym, że w Bogu człowiek przetrwa wraz z wszelkim prawdziwym dobrem, z którym czuje się związany w doczesności. To znaczy, że cały człowiek będzie oczyszczony i stanie się uczestnikiem życia wiecznego, nie zaś jego pewna część, podczas gdy pozostałość miałaby zostać zniszczona. Zdaniem Benedykta XVI, prawda ta powinna napełniać człowieka głęboką radością²¹⁹.

Nowa ewangelizacja powinna być odpowiedzią na odwieczne ludzkie pragnienie wieczności i różne wyobrażenia rzeczy ostatecznych, które sami chrześcijanie wyrażają. Miewają w związku z tą kwestią różne wątpliwości, gdyż przekracza ona możliwości rozumu i wymaga aktu wiary. Dlatego należy ukazywać tę nowość chrześcijańskiego orędzia o życiu wiecznym, w skali całej historii. Nowością tą, zgodnie z jedną zasadą nowej ewangelizacji, jest Osoba, która przewycięża barierę śmierci²²⁰. Dzięki Chrystusowi, człowiek rozumie, że chrześcijaństwo zapewnia trwałą nadzieję na przyszłość szczęśliwą, w prawdziwym znaczeniu tego słowa. Orędzie o życiu wiecznym stanowi dla chrześcijanina motywację do pracy na rzecz sprawiedliwości, której w przyszłości doświadczy w zakresie pełnym. Ponadto, prawda o rzeczach ostatecznych świadczy o tym, jak cenny dla Boga jest człowiek²²¹.

Głoszenie życia wiecznego jako treści nowej ewangelizacji oznacza, że świadczenie słowem i czynem o pierwszeństwie prawdy i miłości Boga, wykracza poza granice świata doczesnego. Teraźniejszość jest bowiem związana z życiem wiecznym²²². Ponadto, istotną dla człowieka wierzącego motywacją przekazywania rzeczonyj prawdy jest fakt, że za gorliwe głoszenie Ewangelii, otrzyma on „radość z wiecznego udziału w dobroci Pana”²²³.

Opisane w niniejszym rozdziale zagadnienia: nawrócenie, królestwo Boże, Jezus Chrystus, życie wieczne, według Benedykta XVI stanowią kluczowe treści nowej

²¹⁹ Por. Benedykt XVI. *W Maryi widzimy nasze ostateczne przeznaczenie. 15 VIII – Homilia podczas Mszy św. w uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny* s. 26.

²²⁰ Por. Benedykt XVI. *Chrystus obala mur śmierci. 10 kwietnia*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2011 s. 58.

²²¹ Benedykt XVI. *W Maryi widzimy nasze ostateczne przeznaczenie. 15 VIII – Homilia podczas Mszy św. w uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny* s. 26.

²²² Por. Benedykt XVI. *Kościół musi się wciąż nawracać. 25 września – Fryburg. Spotkanie z katolikami zaangażowanymi w Kościele i społeczeństwie* s. 40.

²²³ Benedykt XVI. *Wielkoduszni robotnicy nowej ewangelizacji. 18 września – Castel Gandolfo*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 52.

ewangelizacji. W tym procesie, zgodnie z przyjętą kolejnością, należy prowadzić człowieka do przemiany życia, poznania i umiłowania Boga obecnego i działającego w Osobie Jezusa Chrystusa, a także odnowienia wiary w życie wieczne i pracy dla jego osiągnięcia. W ten sposób człowiek może ponownie odkryć swoją chrześcijańską tożsamość. Obowiązkiem zaś Kościoła jest danie każdemu możliwości poznawania i miłowania Chrystusa oraz osiągnięcia zbawienia²²⁴. Jeśli pomyśleć głębiej nad orędziem chrześcijańskim, nie ma potrzeby mówienia o wielu różnych sprawach, co nie przeczy pełności przekazu. Jednak orędzie Chrystusa „jest w istocie rzeczy bardzo proste. Mówmy o Bogu i o człowieku, a powiemy wszystko”²²⁵.

²²⁴ Por. Benedykt XVI. *Chrystus zwyciężył śmierć i wszystkie ciemne moce. 21 marca – Luanda. Msza św. dla duchowieństwa, członków ruchów kościelnych i katechistów w kościele św. Pawła*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2009 s. 47.

²²⁵ Por. J. Ratzinger. *Nowa ewangelizacja* s. 39.

ROZDZIAŁ V

NARZĘDZIA NOWEJ EWANGELIZACJI

Realizacja nowej ewangelizacji na danym obszarze, według konkretnych zasad, w różnych formach i z przekazem treści, dokonuje się za pomocą odpowiednich narzędzi. W niniejszym rozdziale zostaną one przedstawione w następującej kolejności: *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego*, Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, środki społecznego przekazu. Narzędzie pierwsze i drugie powstały w czasie pontyfikatu Benedykta XVI. Papież wielokrotnie wypowiadał się na temat ważności każdego w procesie nowej ewangelizacji. Od narzędzi tych zależy jej skuteczność. Benedykt XVI sam również posługiwał się nimi w przekazie orędzia chrześcijańskiego.

5.1. Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego

Idea opracowania *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego*¹ pojawiła się podczas pontyfikatu św. Jana Pawła II. W liście z 2 lutego 2003 r., papież zwrócił się do J. Ratzingera z prośbą o przygotowanie tejże publikacji². Wyraził wówczas pragnienie, aby powstała w tym celu specjalna komisja pod przewodnictwem kardynała, wspieranego w pracach przez komitet redakcyjny. Św. Jan Paweł II powołał się wówczas na wypowiedzi Międzynarodowego Kongresu Katechetycznego, który miał miejsce w Rzymie w dniach 8-10 października 2002 r. Uczestnicy tego wydarzenia stwierdzili pilną potrzebę opracowania pewnej formy autorytatywnego i syntetycznego przekazu. Papież pisał o konieczności wiernego odzwierciedlenia w postulowanym opracowaniu tekstu *Katechizmu Kościoła Katolickiego* w zakresie wiary i moralności chrześcijańskiej³. Ten bowiem, jak pisał

¹ *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego*. Kielce 2005.

² Por. Jan Paweł II. *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego*. List papieża do kard. Josepha Ratzingera. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2003 s. 27.

³ Por. Tamże.

J. Ratzinger w 2003 r., „wydawał się zbyt obszerny – szczególnie dla prostego użytku w katechezie”⁴.

Po opublikowaniu *Katechizmu*, w różnych krajach powstały jego liczne syntezy, jednak zdaniem kardynała, nie były one udane⁵. Fakt ten świadczył o istniejącej wówczas potrzebie nowego kompendium. Tym bardziej, że istnieje współcześnie pewna niechęć do ujmowania nauczania w słowo pisane oraz swego rodzaju antydogmatyzm. Postawa taka bywa uzasadniana rzekomą ideową elastycznością. W katechezie posoborowej za pierwszoplanowy uznano aspekt antropologiczny. Katechizm postrzegano za przesadnie doktrynalny i utrudniający dialog z człowiekiem. J. Ratzinger wyraził przekonanie, że jest wprost przeciwnie. Prawdziwy i dobry dialog można prowadzić, jeżeli człowiek wie o czym rozmawia i zna istotę wiary. Jak nigdy dotąd katechizm był zatem potrzebny⁶.

Św. Jan Paweł II postulował, aby w kompendium zostały zamieszczone treści istotne i podstawowe, w sposób zwięzły, pełny i integralny. Był on również świadomy trudności takiego ich przedstawienia w skróconej formie. Zamiarem papieża było opracowanie pewnego rodzaju *vademecum*, dzięki któremu zarówno wierzący, jak i niewierzący, mogliby zyskać całościowy ogląd wiary. *Katechizm* dla kompendium miał stanowić źródło, wzór i stały punkt odniesienia, nie tracąc swojego autorytatywnego znaczenia. Zamiarem papieża było zachęcenie czytelnika do sięgnięcia po *Katechizm*, poprzez poznanie jego syntetycznej formy jako narzędzia, służącego wychowywaniu do wiary. Przed publikacją, oceny kompendium mieli dokonać wszyscy kardynałowie i przewodniczący Konferencji Episkopatów⁷.

Podczas wspomnianego Międzynarodowego Kongresu Katechetycznego, zorganizowanego przez Kongregację Nauki Wiary i Kongregację ds. Duchowieństwa, J. Ratzinger wygłosił referat pt.: *Aktualność doktrynalna Katechizmu Kościoła Katolickiego*. Na określenie depozytu Objawienia przekazanego Boga w Kościele, użył wówczas określenia „kompendium wiary”⁸. Jego ówczesną wypowiedź na temat *Katechizmu*, można odnieść konsekwentnie do zredagowanego przez niego później *Kompendium*, również dla uzasadnienia podejmowania niniejszego zagadnienia. Kardynał powiedział, że funkcją *Katechizmu* nie jest uprawianie teologii, ale przepowiadanie wiary. Jednak dla odpowiedniego przekazywania

⁴ J. Ratzinger. *Katechizm w świecie postchrześcijańskim. W rozmowie z Giannim Cardinale. (30Giorni 2003)*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XIII/3. Lublin 2018 s. 1242.

⁵ Por. Tamże.

⁶ Por. Tamże s. 1242-1243.

⁷ Por. Jan Paweł II. *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego. List papieża do kard. Josepha Ratzingera* s. 27.

⁸ J. Ratzinger. *Aktualność doktrynalna Katechizmu Kościoła Katolickiego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2003 s. 49.

wiary konieczny był namysł intelektualny. Wiara stanowi bowiem przedmiot rozumienia i refleksji teologicznej⁹.

Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego zostało zatwierdzone i opublikowane przez Benedykta XVI na mocy dokumentu w formie *motu proprio* z 28 czerwca 2005 r.¹⁰. Projekt *Kompendium* został wcześniej przyjęty i oceniony pozytywnie przez niemal wszystkich kardynałów i przewodniczących Konferencji Episkopatów, po czym poddano tekst rewizji z uwzględnieniem przesłanych propozycji, dla udoskonalenia dzieła¹¹.

Papież stwierdził, że *Kompendium* jest wierną i pewną syntezą *Katechizmu*, obejmującą zwięźle to, co w wierze istotne i podstawowe. W ten sposób został spełniony zamysł św. Jana Pawła II. *Kompendium* odzwierciedla *Katechizm* poprzez swoją strukturę, treść oraz język. Benedykt XVI, tak jak jego poprzednik, pragnął, aby *Kompendium* przyczyniało się do zainteresowania i głębszego poznawania *Katechizmu*, a przez to wiary. Wyraził również nadzieję, że dzięki temu miarodajnemu tekstowi, jak nazwał papież *Kompendium*, każdy chrześcijanin będzie mógł odnaleźć „źródło świeżej energii do nowej misji ewangelizacyjnej i wychowania w wierze”¹². Taką postawą powinna odznaczać się każda wspólnota kościelna i każdy wierzący w Chrystusa, niezależnie od wieku i narodowości. Ze względu na zwięźłość, klarowność i integralność, *Kompendium* jest przeznaczone również dla tych, którzy chcą poznać Ewangelię. Dla każdego zaś powinno być narzędziem rozpoznania i przyjęcia Osoby Jezusa Chrystusa¹³.

Jako trzy charakterystyczne cechy *Kompendium*, J. Ratzinger wymienił: ścisłą zależność od *Katechizmu Kościoła Katolickiego*, formę dialogową oraz użycie obrazów w katechezie. Publikacja ta nie powstała jako odrębna od *Katechizmu*, a jej celem nie jest zastąpienie go. Znajdują się w nim stałe odniesienia do *Katechizmu* poprzez przywołanie jego konkretnych numerów. Tekst z 1992 r. niezmiennie zachowuje swoje podstawowe znaczenie dla katechezy Kościoła¹⁴.

Zdaniem Benedykta XVI, można i należy przyjąć *Kompendium* jako szczególnie użyteczne narzędzie, służące głębszemu poznawaniu i radosnemu przyjmowaniu daru wiary.

⁹ Por. Tamże.

¹⁰ Por. Benedykt XVI. *Motu proprio Benedykta XVI w sprawie zatwierdzenia i publikacji Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego*. L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2005 s. 11-12.

¹¹ Por. J. Ratzinger. *Wprowadzenie*. W: *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego*. Kielce 2005 s. 9.

¹² Benedykt XVI. *Motu proprio Benedykta XVI w sprawie zatwierdzenia i publikacji Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego* s. 12.

¹³ Por. Tamże.

¹⁴ Por. J. Ratzinger. *Wprowadzenie*. W: *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego*. Kielce 2005 s. 10.

Papież wyraził nadzieję, że za pośrednictwem duchownych i świeckich, *Kompendium* dotrze do innych ludzi dobrej woli, którzy chcą poznawać orędzie chrześcijańskie. Dla zrozumienia znaczenia przytoczonego opracowania oraz zawartego w nim harmonijnego i autentycznego wykładu wiary i moralności, potrzeba stałego odniesienia do *Katechizmu*. *Kompendium* stanowi nową formę współczesnej ewangelizacji¹⁵.

W publikacji powtórzono czteroczęściową strukturę *Katechizmu*. Podział ten oddaje podstawowe prawa życia chrześcijańskiego. Części podzielono na działy i rozdziały. Pierwszą część zatytułowano: *Wyznanie wiary*. Została w niej zawarta niezbędna synteza tzw. *lex credendi*, czyli wiary Kościoła, opartej na Symbolu Nicejsko-Konstantynopolińskim. Dzięki regularnej recytacji owego tekstu podczas liturgii, trwa pamięć o głównych prawdach wiary¹⁶. Dział pierwszy zatytułowano: «*Wierzę*» – «*Wierzymy*», poszczególne rozdziały: *Człowiek zdolny przyjąć Boga, Bóg wychodzi naprzeciw człowiekowi, Człowiek odpowiada Bogu*. Dział drugi zatytułowano: *Wyznanie wiary chrześcijańskiej*, poszczególne rozdziały: *Wierzę w Boga Ojca, Wierzę w Jezusa Chrystusa, Syna Bożego Jednorodzonego, Wierzę w Ducha Świętego*¹⁷.

Drugą część zatytułowano: *Celebracja misterium chrześcijańskiego*. Przedstawiono w niej elementy tzw. *lex celebrandi*. Pierwszorzędną odpowiedzią na głoszenie Ewangelii jest sprawowanie sakramentów. Dzięki temu chrześcijanie mogą doświadczyć skuteczności dzieła Chrystusowego Odkupienia, a następnie o nim świadczyć w rozmaitych okolicznościach codziennego życia¹⁸. Dział pierwszy zatytułowano: *Ekonomia sakramentalna*, poszczególne rozdziały: *Misterium Paschalne w czasie Kościoła, Celebracja sakramentalna misterium paschalnego*. Dział drugi zatytułowano: *Siedem sakramentów Kościoła*, poszczególne rozdziały: *Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego, Sakramenty uzdrowienia, Sakramenty w służbie komunii i postania wiernych, Inne celebracje liturgiczne*¹⁹.

Trzecią część zatytułowano: *Życie w Chrystusie*. Przedstawiono w niej tzw. *lex vivendi*. Chciano w ten sposób odnowić w ochrzczonych świadomość zobowiązania, które wiara zakłada w zakresie decyzji etycznych i postępowania, aby żyć na miarę ludzkiej i chrześcijańskiej godności²⁰. W *Kompendium* przedstawiono kwestie dotyczące zarówno moralności indywidualnej, jak i publicznej²¹. Dział pierwszy zatytułowano: *Powołanie*

¹⁵ Por. Benedykt XVI. *Kompendium przedstawia wiarę Kościoła w Jezusa Chrystusa*. 28 VI – Homilia Ojca Świętego. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2005 s. 12-13.

¹⁶ Por. J. Ratzinger. *Wprowadzenie* s. 10.

¹⁷ Por. *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego* s. 235-236.

¹⁸ Por. J. Ratzinger. *Wprowadzenie* s. 10.

¹⁹ Por. *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego* s. 236-237.

²⁰ Por. J. Ratzinger. *Wprowadzenie* s. 10.

²¹ Por. J. Ratzinger. *Katechizm w świecie postchrześcijańskim. W rozmowie z Giannim Cardinale*. (30Giorni 2003) s. 1246.

człowieka: życie w Duchu Świętym, poszczególne rozdziały: *Godność osoby ludzkiej, Wspólnota ludzka, Zbawienie Boże: prawo i łaska*. Dział drugi zatytułowano: *Dziesięć Przykazań*, poszczególne rozdziały: «*Będziesz miłował Pana Boga swego całym swoim sercem, całą swoją duszą i całym swoim umysłem*», «*Będziesz miłował swego bliźniego jak siebie samego*»²².

Czwartą część zatytułowano: *Modlitwa chrześcijańska*. Ukazano w niej tzw. *lex orandi*. Jako doskonały wzór człowieka modlącego się ukazano Chrystusa. Przypomniano, że chrześcijanin został powołany do rozmowy z Bogiem na modlitwie, której pierwszorzędnym wyrazem stanowi tekst *Ojcze nasz*²³. Dział pierwszy zatytułowano: *Modlitwa w życiu chrześcijańskim*, poszczególne rozdziały: *Objawienie modlitwy, Tradycja modlitwy, Życie modlitwy*. Dział drugi zatytułowano: *Modlitwa Pańska: «Ojcze nasz»*, brak w nim rozdziałów²⁴.

Logika przedstawionego wyżej układu treści oznacza, że na początku Bóg przemawia do człowieka w sumieniu. On zaś podejmuje z Nim dialog, który w liturgii poszerza się na wspólnotę i wyraża się poprzez formuły i obrzędy, zawierające prawdziwe piękno. Liturgia i sakramenty prowadzą zaś do modlitwy osobistej i kontemplacji prawdy. „W ten sposób *lex credendi* staje się *lex orandi*”²⁵. Zdaniem Benedykta XVI, w nowej ewangelizacji, katechezie i kaznodziejstwie „nigdy nie powinno zabraknąć (...) tych podstawowych tematów”²⁶.

Przedstawienie treści w formie zwięzłych pytań i odpowiedzi powoduje, że przekaz jest syntetyczny, treściwy i przejrzysty²⁷. W tekście nie zamieszczono przypisów. Pierwowzorem formy był dla autorów *Kompendium* katechetyczny rodzaj literacki, funkcjonujący w tradycji Kościoła. W ten sposób został przedstawiony typiczny dialog pomiędzy nauczycielem i uczniem. Jako jego środek zastosowano następstwo pytań w liczbie 598, które stanowi zaproszenie czytelnika do odkrywania stale nowej treści wiary. Przyjęcie formy dialogu spowodowało znaczne ograniczenie tekstu do kwestii istotnych. Sprzyja to czytaniu go i ewentualnemu zapamiętywaniu²⁸.

²² Por. *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego* s. 237-238.

²³ Por. J. Ratzinger. *Wprowadzenie* s. 10.

²⁴ Por. *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego* s. 238-239.

²⁵ Por. Benedykt XVI. *W trosce o wiarę i kult Eucharystii. 19 IX – Do nowo mianowanych biskupów uczestniczących w kursie formacyjnym*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2005 s. 26.

²⁶ Benedykt XVI. *Św. Tomasz z Akwinu (III). 23 czerwca*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2010 s. 54.

²⁷ Por. Benedykt XVI. *Kompendium przedstawia wiarę Kościoła w Jezusa Chrystusa. 28 VI – Homilia Ojca Świętego* s. 13.

²⁸ Por. J. Ratzinger. *Wprowadzenie* s. 10-11.

Wspomniane obrazy zostały zamieszczone na początku części i działów *Kompendium*. Ich funkcją jest przedstawienie odnośnych treści w formie wyrazu artystycznego²⁹. Zostały zaczerpnięte z chrześcijańskiej tradycji ikonograficznej. Zgodnie z nauczaniem soborów oraz myślą Benedykta XVI na temat ewangelizacyjnej wartości sztuki, przedstawioną w niniejszej pracy, obrazy te są formą przepowiadania. Ich użycie w *Kompendium* stanowi także przypomnienie chrześcijańskiego dziedzictwa artystycznego jako takiego. Autorzy wyrazili w ten sposób przekonanie, że we współczesnej kulturze obrazu, może on przekazać dane treści skuteczniej niż tylko słowo, dzięki wewnętrznej dynamice komunikacji³⁰.

W *Kompendium* ukazano prawdę, że obraz i słowo stanowią wzajemne wytłumaczenie. Rzeczona publikacja jest potwierdzeniem myśli Benedykta XVI o doskonałej harmonii dobra i piękna, wspomnianej *via pulchritudinis* oraz *via veritatis*. Dobór ilustracji skłania czytelnika, zarówno wierzącego, jak i niewierzącego, do odkrywania piękna dzieła Odkupienia i Osoby Chrystusa jako doskonałej Ikony Boga. Jest również sposobem prawdziwej inkulturacji Ewangelii. W różnych edycjach *Kompendium* zamieszczono te same obrazy, co ułatwia identyfikację tekstu w różnych językach. To zaś stanowi wyraz powszechności wiary, Kościoła i nowej ewangelizacji w różnorodnych okolicznościach³¹.

Każda ilustracja zamieszczona w *Kompendium* została opatrzona opisem, zawierającym jej tytuł, dane na temat pochodzenia oraz interpretację treści. Pierwsza ilustracja przedstawia pasterza. Wizerunek pochodzi ze środowiska pogańskiego, został zaadoptowany przez chrześcijan. Odnaleziono go w katakumbach Domicylli w Rzymie, na płycie nagrobnej z końca III w. Ilustracja sugeruje przesłanie całego *Kompendium*, zawierającego nauczanie Kościoła, który przemawia w imieniu Chrystusa jako Dobrego Pasterza³². Ilustracja ta została zamieszczona również w *Katechizmie Kościoła Katolickiego*³³. Następnie przedstawiono XVI-wieczną *Ikony Chrystusa*, autorstwa Teofana z Krety. Chrystus ukazany jest z księgą Ewangelii w ręce. Autorzy *Kompendium* przypomnieli, że opublikowana synteza orędzia chrześcijańskiego jest zaproszeniem do poznawania i przyjęcia swego rodzaju „księgi prawdy”³⁴.

²⁹ Por. Benedykt XVI. *Kompendium przedstawia wiarę Kościoła w Jezusa Chrystusa*. 28 VI – Homilia Ojca Świętego s. 13.

³⁰ Por. J. Ratzinger. *Wprowadzenie* s. 11.

³¹ Por. Benedykt XVI. *Kompendium przedstawia wiarę Kościoła w Jezusa Chrystusa*. 28 VI – Homilia Ojca Świętego s. 13-14.

³² Por. *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego* s. 3.

³³ Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*. Poznań 2002 s. 3.

³⁴ *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego* s. 7-8.

Przed pierwszą częścią o wierze, znajduje się XV-wieczny obraz autorstwa Gentile da Fabiano zatytułowany: *Pokłon Trzech Króli*. Treść ilustracji odpowiada tej części, w której przedstawiono spotkanie Boga z człowiekiem oraz wiarę, jako odpowiedź udzieloną przez Kościół w imieniu ludzkości³⁵. W tej samej części zamieszczono ilustracje: XII-wiecznej *Miniatury na temat dni stworzenia*, pochodzącej z *Biblii z Souvigny*³⁶ oraz XII-wiecznej *Mozaiki w absydzie z Bazyliki św. Klemensa w Rzymie*, przedstawiającej tryumf i życiodajność krzyża Chrystusa, otoczonego kwitnącym i owocującym krzewem akantu, spod którego wypływa źródło³⁷.

Przed drugą częścią o sakramentach, znajduje się XV-wieczny obraz zatytułowany: *Jezus udziela Komunii świętej apostołom*, którego autorem był Joos van Wassenhove³⁸. Następnie w tej części przedstawiono ilustrację *Współczesnej mozaiki ściennej z Kaplicy Redemptoris Mater w Watykanie*, na której ukazano Chrystusa na krzyżu, obok którego stoi Maryja, symbol Kościoła, zbierająca wodę i krew, wypływające z boku Chrystusa, symbole sakramentów³⁹. Dalej zamieszczono XV-wieczny *Tryptyk siedmiu sakramentów*, autorstwa Rogiera van der Weydena⁴⁰ oraz XV-wieczną ilustrację z *Tetraevangelo*, której autorem był Jakob Copista, przedstawiającą ustanowienie Eucharystii⁴¹.

W trzeciej części o życiu chrześcijańskim, zamieszczono XVI-wieczny obraz El Greco zatytułowany: *Święty Jan kontempluje Niepokalane Poczęcie*, dla zilustrowania życia w Duchu Świętym⁴². Następnie w dziale o Dziesięciu Przykazaniach zamieszczono XV-wieczny obraz Beato Angelico, zatytułowany: *Kazanie na górze*⁴³.

Przed czwartą częścią o modlitwie znajduje się *Ikona koptyjska przedstawiająca Zesłanie Ducha Świętego*⁴⁴. Dalej zamieszczono: *Ikony przedstawiającą ważniejsze święta w roku liturgicznym*⁴⁵, XVI-wieczny obraz El Greco zatytułowany: *Modlitwa w Ogrójcu*⁴⁶ oraz XV-wieczny obraz Jana van Eycka zatytułowany: *Śpiewające anioły*⁴⁷.

³⁵ Por. Tamże s. 12-14.

³⁶ Por. Tamże s. 17-18.

³⁷ Por. Tamże s. 29-30.

³⁸ Por. Tamże s. 77-78.

³⁹ Por. Tamże s. 81-82.

⁴⁰ Por. Tamże s. 91-92.

⁴¹ Por. Tamże s. 117-118.

⁴² Por. Tamże s. 121-122.

⁴³ Por. Tamże s. 141-142.

⁴⁴ Por. Tamże s. 171-172.

⁴⁵ Por. Tamże s. 175-176.

⁴⁶ Por. Tamże s. 187-188.

⁴⁷ Por. Tamże s. 195-196.

Po czwartej części znajduje się dodatek, zawierający modlitwy wspólne w języku polskim i łacińskim oraz wybrane prawdy nauki katolickiej. Wśród ostatnich zamieszczono: dwa przykazania miłości, *złotą regułę* (Mt 7, 12), osiem błogosławieństw (Mt 5, 3-12), cnoty teologalną, cnoty kardynalne, siedem darów Ducha Świętego, owoce Ducha Świętego, przykazania kościelne, uczynki miłosierne co do ciała i duszy, siedem grzechów głównych, rzeczy ostateczne⁴⁸. Zamieszczono również indeks analityczny z numerami, odnoszącymi się do pytań⁴⁹.

Zdaniem Benedykta XVI, zamieszczenie w *Kompendium* tekstu modlitw było słuszną decyzją, ponieważ służy to odkrywaniu modlitwy, zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i wspólnotowym. Według papieża, wartościową praktyką jest uczenie się tekstu modlitw w języku łacińskim, zważywszy na powszechność nowej ewangelizacji. Papież wyraził nadzieję, że *Kompendium* przyczyni się do ponownego rozbudzenia gorliwości w ewangelizacji i katechezie⁵⁰. Publikacja jest odpowiedzią pożądaną odnowę głoszenia prawd wiary i moralności w sposób jednomyślny, zgodny i pełny. *Kompendium* stanowi ku temu użyteczne i praktyczne narzędzie ewangelizacji, które powinno być wykorzystane w rozmaitych środowiskach przez duchownych i świeckich, dzieci, młodzież, dorosłych, rodziny i wspólnoty⁵¹.

Treści wiary, które w sposób syntetyczny zostały zawarte w *Kompendium* należy tłumaczyć na język życia codziennego w odniesieniu do konkretnych okoliczności. Benedykt XVI zwrócił uwagę, że książka ta może być czytana jak powieść. Lektura powinna odbywać się w skupieniu, z rozważaniem danego tekstu oraz treści zamieszczonego obrazu. W ten sposób publikacja może być swego rodzaju „przewodnikiem w przekazywaniu wiary”⁵². *Katechizm Kościoła Katolickiego* i jego *Kompendium* są książkami podstawowymi w ewangelizacji i katechezie, które Benedykt XVI polecał szczególnie ludziom młodym. Uczynił to m.in. podczas ŚDM w 2005 r. w Kolonii⁵³. Niemiecki przekład *Kompendium* był przygotowany na to wydarzenie. Zdaniem papieża, publikacja powinna być narzędziem wzbudzania zainteresowania wiarą. We Włoszech *Kompendium* było dostępne w punktach sprzedaży prasy, co wzbudzało zaciekawienie przechodniów oraz prowokowało pytania o

⁴⁸ Por. Tamże s. 197-218.

⁴⁹ Por. Tamże s. 218-234.

⁵⁰ Por. Benedykt XVI. *Kompendium przedstawia wiarę Kościoła w Jezusa Chrystusa. 28 VI – Homilia Ojca Świętego* s. 14.

⁵¹ Por. Benedykt XVI. *Narzędzie ewangelizacji. 3 VII – Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański»*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2005 s. 14.

⁵² Benedykt XVI. *Wyznajemy wiarę w Kościół Jezusa Chrystusa. 29 VI – Msza św. i nalożenie paliuszy*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2005 s. 16-17.

⁵³ Por. Benedykt XVI. *Eucharystia musi być centrum waszego życia. 21 sierpnia – Msza św. na zakończenie Światowego Dnia Młodzieży*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2005 s. 28.

zawartość książki i o to, co mówi Kościół katolicki. W ciągu około 2 miesięcy od publikacji *Kompendium*, sprzedano tam pół miliona egzemplarzy. Według Benedykta XVI należy za pomocą owej publikacji prowadzić do stawiania takich pytań podczas katechezy, zgodnie z dialogowaną formułą samego *Kompendium*⁵⁴.

Jedną z podstawowych intencji powstania zarówno *Katechizmu Kościoła Katolickiego*, jak i jego *Kompendium*, było uświadamianie, że wiara jest stale aktualna i rozumna. Bywa ona bowiem współcześnie traktowana wyłącznie jako przedmiot badań naukowych, jak starożytna mitologia. *Kompendium* jest wyrazem intelektualnej afirmacji piękna i organicznej struktury wiary. Zarówno wiary, jak i owej publikacji nie należy postrzegać jako zbioru reguł, które stanowią dla człowieka moralne obciążenie. W *Kompendium* przekazano treść wiary w jej prostocie, a zarazem bogactwie: Bóg istnieje, jest obecny. W konsekwencji postawiono pytania: jak jest Bóg? czy i jak działa? Udzielone odpowiedzi można streścić w stwierdzeniu, że Bóg jest w Chrystusie bliski, przewycięża zło i daje pokój, którego nikt inny nie może dać. Jak mówił papież do duchownych, należy posługiwać się *Kompendium* w uświadamianiu prostoty i bogactwa wiary⁵⁵.

Korzystanie z tejże publikacji, jak i z jej pierwowzoru, jest odpowiedzią na współczesny „analfabetyzm religijny”⁵⁶. J. Ratzinger stwierdził, nie potępiając nikogo, że po Soborze Watykańskim II „najwyraźniej nie udało się przekazać treści wiary chrześcijańskiej”⁵⁷. Sytuacja ta uniemożliwia wzrost w jedności. Dlatego należy poprzez *Kompendium* na nowo poznawać treść wiary jako jednoczącą i piękną prawdę, a nie jedynie jako zbiór dogmatycznych i moralnych formuł⁵⁸. Lektura tej książki prowadzi do odkrywania piękna bycia chrześcijaninem oraz Kościołem prawdziwie otwartym, to znaczy gotowym głosić Ewangelię⁵⁹. Za pomocą *Kompendium* należy kształtować wiarę dojrzałą i trwałą, której fundamentem nie będą jedynie uczucia religijne lub wybiórczo zachowana z dzieciństwa wiedza katechetyczna, ale Osoba Chrystusa⁶⁰.

⁵⁴ Por. Benedykt XVI. *Chcemy być Kościołem otwartym na przyszłość. 21 sierpnia. Spotkanie z niemieckimi biskupami*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2005 s. 32.

⁵⁵ Por. Benedykt XVI. *Spotkanie Benedykta XVI z duchowieństwem diecezji Aosta. Introd, 25 lipca 2005 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2005 s. 39.

⁵⁶ Por. Benedykt XVI. *Postępujcie w sposób godny waszego powołania. 23 II – «Lectio divina» dla kapłanów diecezji rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2012 s. 34.

⁵⁷ J. Ratzinger. *Katechizm w świecie postchrześcijańskim. W rozmowie z Giannim Cardinale. (30Giorni 2003)* s. 1243.

⁵⁸ Por. Benedykt XVI. *Postępujcie w sposób godny waszego powołania. 23 II – «Lectio divina» dla kapłanów diecezji rzymskiej* s. 34.

⁵⁹ Por. Benedykt XVI. *Posłannictwem Kościoła jest głoszenie prawdy. 15 VII – Homilia podczas Mszy św. we Frascati*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2012 s. 29.

⁶⁰ Por. Benedykt XVI. *Orędzie na XXVI Światowy Dzień Młodzieży*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2010 s. 8.

Kompendium, wzorem *Katechizmu Kościoła Katolickiego*, jest właściwą odpowiedzią na dwie potrzeby współczesnej katechezy. Pierwszą jest jasny przekaz tego, co jest wiarą i prawdą. Drugą jest kontekstualizacja, aby zrozumieć, że wiara i prawda dotyczą życia codziennego. W środowisku katechetycznym toczył się spór o pierwszeństwo jednej tych potrzeb i proporcje zadośćuczynienia każdej z nich. Benedykt XVI mówił o środowisku niemieckim, w którym wiele katechizmów i pomocy katechetycznych zawierało rozwiązania skrajne. Z jednej strony, tak wiele miejsca poświęcano kontekstualizacji i doświadczeniu człowieka, że nie ukazywano w sposób jasny Chrystusa i wiary jako odpowiedzi na pytania człowieka. Z drugiej strony, klasyczne katechizmy jawi się tak hermetyczne, że współczesny katechumen nie mógł zrozumieć orędzia chrześcijańskiego. W *Kompendium*, jak i w *Katechizmie*, zarówno uwzględniono kontekst kulturowy, jak i udzielono zrozumiałych odpowiedzi⁶¹. Papież określił obydwie książki znakiem jedności wiary, Wyrażają zarazem jej powszechność. Idea *Kompendium*, tak jak *Katechizm*, zakłada indywidualne ustosunkowanie się do jego treści przez czytelnika⁶².

W nowej ewangelizacji i katechezie potrzeba świadomości, że wykorzystanie *Kompendium* w konkretnej katechezie wymaga odpowiedniego przygotowania i dostosowania. Istnieje bowiem odmiennosc sytuacji eklezjalnych i kulturowych, sposobów myślenia i mówienia, które można dostrzec nie tylko pomiędzy krajami, ale również na terytorium danego kraju. Dlatego można powiązać z *Kompendium* słowa, które Benedykt XVI wypowiedział na temat *Katechizmu*. *Kompendium* jest punktem odniesienia. Natomiast za katechizację z jego użyciem jest odpowiedzialna Konferencja Episkopatu, biskup, prezbiter, a finalnie katecheta. Konferencje oraz poszczególni biskupi powinni wspierać kapłanów i katechetów świeckich w posługiwaniu się *Kompendium*, aby w ten sposób docierać różnych środowisk⁶³. Zgodnie ze słowami J. Ratzingera z 2003 r., tekst publikacji stanowi normę treści nauczania Kościoła, jednak w kwestii metodologii w katechezie pozostawiono przestrzeń na pewną elastyczność. *Kompendium* stanowi użyteczną pomoc dla wspólnot parafialnych, grup modlitewnych i

⁶¹ Por. Benedykt XVI. *Spotkanie Benedykta XVI z duchowieństwem diecezji Aosta. Introd, 25 lipca 2005 r.* s. 41.

⁶² Por. Benedykt XVI. *W trosce o wiarę i kult Eucharystii. 19 IX – Do nowo mianowanych biskupów uczestniczących w kursie formacyjnym* s. 26.

⁶³ Por. Benedykt XVI. *Spotkanie Benedykta XVI z duchowieństwem diecezji Aosta. Introd, 25 lipca 2005 r.* s. 41.

ruchów kościelnych⁶⁴. Książka ta może być wykorzystywana zarówno w katechezie dzieci i młodzieży, jak i dorosłych, do czego papież zachęcał biskupów polskich⁶⁵.

Początkowo autorzy planowali, że publikacja będzie krótsza. Uznali jednak, że dla wyrażenia w katechezie, tego co istotne, potrzeba książki, którą ostatecznie wydano. Benedykt XVI określił *Kompendium* jako *summę* tego, co zawarte w *Katechizmie*. Zdaniem papieża, można je uznać za współczesny odpowiednik *Katechizmu Piusa X*, napisanego również w formie pytań i odpowiedzi⁶⁶. Benedykt XVI przywołał również przykład Piotra Lombarda, znanego ze swych *Sentencji*. Zwrócił się do teologów i kapłanów, aby wzorując się na nim, koncentrowali się na pełnej wizji nauki chrześcijańskiej, która po *Katechizmie*, została przedstawiona w *Kompendium*⁶⁷. Jednak w seminariach duchownych i na wydziałach teologicznych należy przede wszystkim odwoływać się do samego *Katechizmu*, gdyż w tych środowiskach poznawać to, co zostało syntetycznie ujęte w *Kompendium*⁶⁸.

Benedykt XVI w swoim nauczaniu kilkakrotnie odnosił się konkretnych fragmentów *Kompendium*. Podczas liturgii pokutnej dla młodzieży z diecezji rzymskiej zacytował punkt o skutkach sakramentu pokuty (por. KKKK 310)⁶⁹. W katechezie podczas jednej z audiencji generalnych, mówiąc o św. Juliannie z Cornillon i jej zasługach dla ustanowienia uroczystości Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa, zacytował punkt o tym, jak Jezus jest obecny w Eucharystii (por. KKKK 282)⁷⁰. Przy innych okazjach, mówiąc o modlitwie, przytoczył odpowiedzi na pytania, jak Jezus modlił się podczas swojej Męki (por. KKKK 543)⁷¹, a także, kiedy Jezus uczy nas modlić się (por. KKKK 544)⁷².

⁶⁴ Por. J. Ratzinger. *Katechizm w świecie postchrześcijańskim. W rozmowie z Giannim Cardinale. (30Giorni 2003)* s. 1245.

⁶⁵ Por. Benedykt XVI. *Misja Kościoła w dziedzinie wychowania. 26 XI – Przemówienie Benedykta XVI do I grupy biskupów*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2006 s. 30.

⁶⁶ Por. Tamże. Zob. Pius X. *Katechizm katolicki św. Piusa X*. Sandomierz 2017. Zdaniem Benedykta XVI, św. Pius X rozumiał sytuację swojej epoki, w której m.in. z uwagi na migracje istniała potrzeba uniwersalnego katechizmu, użytecznego niezależnie od miejsca i okoliczności. *Katechizm św. Piusa X* został opublikowany w 1908 r. dla diecezji rzymskiej, a później rozpowszechniony we Włoszech i świecie. Język *Katechizmu* odznaczał się prostotą, jasnością i precyzją, a dzięki temu skutecznością przekazu. Por. Benedykt XVI. *Wszystko odnowić w Chrystusie. 18 sierpnia – Castel Gandolfo*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2010 s. 39.

⁶⁷ Por. Benedykt XVI. *Piotr Lombard. 30 grudnia*. „L'Osservatore Romano” wyd. Polskie 2:2010 s. 53.

⁶⁸ Por. J. Ratzinger. *Katechizm w świecie postchrześcijańskim. W rozmowie z Giannim Cardinale. (30Giorni 2003)* s. 1245.

⁶⁹ Por. Benedykt XVI. *Człowiek nie może żyć bez miłości. 29 III – Liturgia pokutna dla młodzieży z diecezji rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2007 s. 16.

⁷⁰ Por. Benedykt XVI. *Św. Julianna z Cornillon. 17 listopada*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2011 s. 48.

⁷¹ Por. Benedykt XVI. *«Tak» powiedziane Bogu szczytem wolności. 1 lutego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2012 s. 45.

⁷² Por. Benedykt XVI. *Kiedy Słowo nie ma słów. 7 marca*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 52-53.

Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego stanowi istotne narzędzie nowej ewangelizacji i katechezy, które warto przywrócić do powszechnego użytku. Jego adresatami są przede wszystkim biskupi, kapłani, katecheci i wszyscy, którzy angażują się w przekazywanie orędzia chrześcijańskiego. Należy jednak zawsze pamiętać, że wiara pochodzi ze słuchania, nie zaś z czytania. Dlatego *Kompendium* pozostaje wartościowym narzędziem w niezmiennie istotnym przekazie personalnym⁷³.

5.2. Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji

Zamiar utworzenia Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji Benedykt XVI ogłosił 28 czerwca 2010 r.⁷⁴. Oficjalnie ustanowił ją 21 września 2010 r., na mocy wspomnianego listu apostolskiego *Ubicumque et semper*⁷⁵. Uczynił to zgodnie z konstytucją apostolską *Pastor bonus* św. Jana Pawła II z 28 czerwca 1988 r. o Kurii Rzymskiej⁷⁶.

Papież powołał ten urząd ze względu na fakt, że na obszarach o dawnej tradycji chrześcijańskiej, przez ostatnie wieki w zróżnicowanym tempie, „proces sekularyzacji spowodował poważny kryzys wiary chrześcijańskiej o poczucia przynależności do Kościoła”⁷⁷. W zapowiedzi powstania Rady, papież stwierdził, że jej główne zadanie polega na prowadzeniu nowej ewangelizacji w krajach, w których wiara była już głoszona po raz pierwszy i gdzie funkcjonują najstarsze struktury Kościoła, jednak współcześnie zatracono poczucie Boga. Rada jest odpowiedzialna za poszukiwanie odpowiednich sposobów ponownego proponowania współczesnemu człowiekowi prawdy Chrystusa⁷⁸.

Podczas podróży apostolskiej do Hiszpanii, Benedykt XVI został zapytany, czy kraj ten jest jednym z tych, do których adresowana jest działalność Rady, jeśli nie głównym. Papież stwierdził, że jego zamysłem była nowa ewangelizacja na całym świecie. Powodem dla niego był fakt, że człowiek myśli współcześnie w nowy sposób. Powszechnie występują trudności z przyjmowaniem kategorii Pisma Świętego i teologii. Jednak sekularyzacja i laicyzacja w tzw.

⁷³ Por. J. Ratzinger. *Katechizm w świecie postchrześcijańskim. W rozmowie z Giannim Cardinale. (30Giorni 2003)* s. 1245-1246.

⁷⁴ Benedykt XVI. *Kościół jest zacznem odnowy. 28 VI – Homilia podczas I Nieszporów uroczystości Świętych Apostołów Piotr i Pawła.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2010 s. 44.

⁷⁵ Benedykt XVI. *List apostolski w formie motu proprio «Ubicumque et semper» Papieża Benedykta XVI powołujący do życia Papieską Radę ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2011 s. 11-13.

⁷⁶ Jan Paweł II. *Konstytucja apostolska «Pastor bonus» o Kurii Rzymskiej.* W: *Jan Paweł II. Dzieła zebrane.* Red. E. Czyżowska. T. IV. Kraków 2007 s. 51-85.

⁷⁷ Benedykt XVI. *Kościół jest zacznem odnowy. 28 VI – Homilia podczas I Nieszporów uroczystości Świętych Apostołów Piotr i Pawła* s. 44.

⁷⁸ Por. Tamże.

świecie zachodnim, szczególnie w Hiszpanii, oraz odpowiedź na nie w postaci ciągłości wiary, jej odnawianiu i aktualizacji, były kwestiami zasadniczymi w projektowaniu Rady⁷⁹. Papież chciał, aby Rada zajęła się kwestią braku doświadczenia dobroci Boga przez człowieka oraz braku jakiegokolwiek kontaktu z Kościołem o tradycyjnych strukturach, szczególnie w Europie Zachodniej⁸⁰.

Benedykt XVI ustanowił Radę w duchu nauczania Soboru Watykańskiego II, św. Pawła VI i św. Jana Pawła (por. US, *Wstęp*). Zdaniem Benedykta XVI, odpowiedź, której Kościół poprzez działalność Rady powinien udzielić na współczesny kryzys wiary i życia ewangelicznego, „jest taka sama, jaką dali papieże i ojcowie soboru, a która zawarta jest w jego dokumentach”⁸¹. Ustanowienie rzeczonyj dykasterii Kurii Rzymskiej był poprzedzone analizą współczesnej sytuacji Kościoła na każdym z opisanych wcześniej obszarów, a także licznymi konsultacjami. Benedykt XVI postanowił, aby Rada realizowała swoje cele zarówno poprzez pobudzanie do refleksji nad nową ewangelizacją i tematami z nią związanymi, jak i poprzez określanie i propagowanie form oraz innych narzędzi jej realizowania. Jej działalność powinna być prowadzona we współpracy z innymi dykasteriami i organami Kurii Rzymskiej, z zachowaniem właściwych dla nich kompetencji. Rada powinna służyć Kościołom lokalnym, szczególnie na tych obszarach o dawnej tradycji chrześcijańskiej, gdzie stosunkowo bardziej zauważalny jest proces sekularyzacji (por. US 1-2). Do korzystania z pomocy Rady papież zachęcał m.in. biskupów Wielkiej Brytanii podczas podróży apostolskiej do tego kraju w 2010 r. Działalność organu służy realizacji pasterskiego zadania integralnego przekazu Ewangelii, włączając elementy, które poddają krytyce powszechnie akceptowane założenia współczesnej kultury⁸².

Zgodnie z postanowieniem Benedykta XVI, specyficznym zadaniem Rady jest pogłębianie teologicznego i duszpasterskiego rozumienia nowej ewangelizacji. Dykasteria, współdziałając ściśle z konferencjami episkopatów, które posiadają przygotowane struktury, powinna promować i wspierać studiowanie, upowszechnianie i stosowanie papieskiego nauczania na temat nowej ewangelizacji. Powinna również działać na rzecz inicjatyw,

⁷⁹ Por. Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2010 s. 23-24.

⁸⁰ Por. Benedykt XVI. *Szukajmy nowych dróg ewangelizacji. 24 września – Fryburg. Spotkanie z członkami Prezydium Centralnego Komitetu Katolików Niemieckich*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 33.

⁸¹ Benedykt XVI. *Pielgrzymka na pustyniach współczesnego świata. 11 X – Homilia Ojca Świętego, wygłoszona podczas Mszy św. na rozpoczęcie Roku Wiary. Homilia podczas Mszy św. na rozpoczęcie Roku Wiary*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2012 s. 9.

⁸² Por. Benedykt XVI. *Profetyczne powołanie chrześcijan i ich pasterzy. 19 września – Birmingham. Spotkanie z biskupami Wielkiej Brytanii w Oscott College*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2010 s. 43.

służących nowej ewangelizacji, podejmowanych w Kościołach partykularnych. Działalność Rady powinna być wspierana przez członków Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego oraz innych stowarzyszeń wiernych i nowych wspólnot. Ponadto, zadaniem Rady jest poznawanie i wspieranie stosowania nowoczesnych form przekazu wiary, które są narzędziami nowej ewangelizacji. Szczególnym zadaniem jest upowszechnianie *Katechizmu Kościoła Katolickiego* jako zasadniczego i pełnego wykładu treści wiary dla współczesnego człowieka (por. US 3).

Na mocy listy apostolskiego *Fides per doctrinam*⁸³ z 16 stycznia 2013 r., Benedykt XVI przyznał Papieskiej Radzie ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji kompetencje dotyczące katechezy, które wcześniej przysługiwały Kongregacji ds. Duchowieństwa (por. FD 1). Papież przeniósł także do Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, utworzoną 7 czerwca 1973 r. przez św. Pawła VI, Międzynarodową Radę ds. Katechezy (por. FD 2). Akt ten nie umniejszył jednak w żadnym stopniu znaczenia drugiej z Rad⁸⁴, a w konsekwencji, znaczenia katechezy.

Na mocy rzezonego dokumentu, do kompetencji Rady należy zatem formacja religijna wiernych w każdym wieku i stanie. Jest ona upoważniona do wydawania norm, zapewniających odpowiednie prowadzenie katechezy, zgodnie ze stałą tradycją Kościoła. Kompetencją Rady jest zapewnianie stosowania w katechezie metod i realizacji celów określonych przez nauczaniu Kościoła. Dykasteria przyznaje również konieczną aprobatę Stolicy Apostolskiej dla katechizmów i innych tekstów, dotyczących formacji katechetycznej, za zgodą Kongregacji Nauki Wiary. Do kompetencji Rady należy także wspomaganie urzędów odpowiedzialnych za katechezę w Konferencjach Episkopatów, śledzenie, koordynowanie, a w razie potrzeby wspomaganie ich inicjatyw, dotyczących formacji religijnej, o charakterze międzynarodowym (por. FD 3).

Akt przeniesienia Międzynarodowej Rady ds. Katechezy do Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji oraz przyznania tej ostatniej nowych kompetencji, jest wyrazem bliskiego związku katechezy z ewangelizacją. Związek ten został wyrażony już w nauczaniu Soboru Watykańskiego II oraz św. Pawła VI i św. Jana Pawła II. Akt ten jest także postulatem, aby w katechezie zawierać treści ewangelizacyjne jako podstawowe dla tożsamości

⁸³ Benedictus PP. XVI, *Litterae apostolicae motu proprio datae. II. Quibus, mutata Constitutione Apostolica Pastor bonus, competentia de Catechesi ex Congregatione pro Clericis ad Pontificium Consilium de Nova Evangelizatione Promovenda transfertur*. AAS 105:2013, s. 136-139.

⁸⁴ Por. A. Romanko. *Struktura i kompetencje Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji*. „Kościół i Prawo” 2:2013 s. 172-173.

i życia chrześcijańskiego. Działalność Rady powinna służyć realizacji ewangelizacyjnej tradycji Kościoła wyrażonej w nauczaniu Soboru i papieży (por. FD, *Wstęp*).

Do głębszego zrozumienia związku katechezy i ewangelizacji, a w konsekwencji również znaczenia Rady i jej kompetencji katechetycznych, istotnie przyczyniają się słowa poprzedników Benedykta XVI. Św. Paweł VI w adhortacji apostolskiej *Evangelii nuntiandi* napisał: „Środkiem, jakim ewangelizacja żadną miarą nie powinna zaniedbywać, jest nauczanie katechetyczne. Z nauki religii systematycznie wyłożonej niech w pierwszym rzędzie umysły dzieci i młodzieży zrozumieją rzeczy najważniejsze, żywy skarb prawdy, jaką Bóg chciał się z nami podzielić, a którą Kościół w ciągu długiej swej historii usiłował coraz pełniej wyjaśnić” (EN 44).

Natomiast św. Jan Paweł II w adhortacji apostolskiej *Catechesi tradendae* stwierdził: „w całym procesie ewangelizacji katecheza ma być etapem wprowadzania i dojrzewania, to znaczy czasem, w którym chrześcijanin, przyjąwszy przez wiarę Jezusa Chrystusa, jako jedynego Pana, i przyłgnąwszy do Niego całkowicie przez szczere nawrócenie serca, stara się lepiej poznać tego Jezusa, któremu się powierzył” (CT 20).

Benedykt XVI dokonał przeniesienia Międzynarodowej Rady ds. Katechezy oraz przyznał Papieskiej Radzie ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji kompetencje dotyczące katechezy, rozważywszy powyższe nauczanie papieży, a także znaczenie innych dokumentów Kościoła. Należały do nich *Katechizm Kościoła Katolickiego* oraz *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego*, a także *Ogólna Instrukcja Katechetyczna*⁸⁵ ogłoszona 11 kwietnia 1971 r. i *Dyrektorium Ogólne o katechizacji*⁸⁶ z 15 sierpnia 1997 r. Również w nauczaniu Kościoła zawartym w wyżej wymienionych tekstach, katechizacja została blisko związana ewangelizacją (por. FD, *Wstęp*).

Papież uznał za stosowane, aby jednym z fundamentalnych obowiązków tej samej Rady, było czuwanie w imieniu papieża, nad katechezą jako narzędziem ewangelizacji oraz różnymi aspektami formacji katechetycznej. Celem, który określił Benedykt XVI była bardziej organiczna i efektywna działalność duszpasterska. Zamiarem papieża było, aby Rada oferowała odpowiednią pomoc w tej dziedzinie Kościołom partykularnym i biskupom (por. FD, *Wstęp*).

Papieskiej Radzie ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji oraz Międzynarodowej Radzie ds. Katechezy przewodniczy arcybiskup, którego wspomagają sekretarz, podsekretarz oraz inni pracownicy w odpowiedniej liczbie, według norm ustalonych przez konstytucję apostolską

⁸⁵ Sacra Congregatio pro Clericis. *Directorium Catechisticum Generale*. AAS 64:1972 s. 97-176.

⁸⁶ Kongregacja ds. Duchowieństwa. *Dyrektorium ogólne o katechizacji*. Poznań 2002.

Pastor bonus oraz *Regulamin Ogólny Kurii Rzymskiej* z 30 kwietnia 1999 r.⁸⁷. Rada może zasięgać również opinii konsultorów. Benedykt XVI wyraził wolę, aby cała treść dokumentu, ustanawiającego Radę, miała „pełną i stałą wartość, bez względu na jakiegokolwiek przeciwne rozporządzenia, nawet godne szczególnej uwagi wzmianki” (US 4).

Podczas spotkania z przewodniczącym Rady abp. Rino Fisichellą, który nadal pełni tę funkcję, oraz pozostałym członkami, Benedykt XVI przekonywał, że powstanie tejże dykasterii stanowi urzeczywistnienie jego długotrwałej refleksji o konieczności działania w sposób konkretny w dobie kryzysu wiary i praktyki życia ewangelicznego, szczególnie w krajach o wielowiekowej tradycji chrześcijańskiej. Papież zachęcał członków Rady do zaangażowania w XIII Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów w październiku 2012 r., którego temat brzmiał: „Nowa ewangelizacja dla przekazu wiary chrześcijańskiej”⁸⁸.

Przypomniał uczestnikom spotkania, że misja Kościoła nie uległa zmianie, podobnie jak niezmiennie powinny postać entuzjazm i odwaga wierzących w Chrystusa. Działalność Rady powinna wyrażać ciągłość, która istnieje pomiędzy głoszeniem Ewangelii przez pierwsze pokolenie chrześcijan i współczesne. Powinna dzisiaj przypominać ludziom, że wiara nie przypomina ubrania, które człowiek zakłada i zdejmuje w zależności od okoliczności, ale powinna ona stale przenikać całe życie. Papież wyraził potrzebę opracowania przez Radę projektu, który byłby pomocny dla Kościoła powszechnego i Kościołów partykularnych w realizowaniu nowej ewangelizacji. Projekt ten miałby realizować odnowę głoszenia Ewangelii ludziom młodym. Papież pragnął, aby nowej ewangelizacji towarzyszyły konkretne znaki, które w sposób zrozumiały wskażą odpowiedź Kościoła na współczesne wyzwania⁸⁹.

Konkretną odpowiedzią Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji na wyżej przedstawiony zamysł Benedykt XVI oraz na jego inicjatywę Roku Wiary, rozpoczętego 11 października 2012 r., była publikacja pt.: *Życ Rokiem Wiary. Program duszpasterski*⁹⁰. Celem tego opracowania było proste i syntetyczne przedstawienie tematu wiary w aspekcie jej wyznawania, celebrowania, przeżywania i modlenia się, zgodnie ze strukturą *Katechizmu Kościoła Katolickiego. Program duszpasterski* powstał w wyniku współpracy teologów, katechetów i proboszczów. Zamiarem autorów było wsparcie chrześcijan w świadomym przeżywaniu *Roku Wiary*. Pragnęli, aby wiara została ponownie przemyślana i przeżywana w

⁸⁷ Secretaria Status. *Regolamento Generale della Curia Romana*. AAS 91:1999 s. 630-699.

⁸⁸ Benedykt XVI. *Musimy szukać nowych sposobów skutecznego głoszenia Ewangelii*. 30 V – *Przemówienie do uczestników I Zgromadzenia Plenarnego Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 39-40.

⁸⁹ Por. Tamże s. 40.

⁹⁰ Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. *Życ Rokiem Wiary. Program duszpasterski*. Częstochowa 2012.

sposób odważny i entuzjastyczny, aby móc przekazywać innym „słowo nadziei i spojrzenie miłości”⁹¹.

Wydanie polskie *Programu duszpasterskiego* składa się z wprowadzenia, wyjaśniającego znaczenie Roku Wiary oraz sześciu rozdziałów. Pierwszy został zatytułowany: *Wiara jako odpowiedź Bogu, który się objawia*. Przedstawiono wiarę w dwóch aspektach: podmiotowym jako rozumne powierzenie się człowieka Bogu oraz przedstawionym jako przyjęcie treści objawienia Bożego⁹².

W drugim rozdziale pt.: *Wiara wyznawana*, umieszczono komentarze do wybranych artykułów *Credo*, które zgodnie z zamysłem autorów, powinny być wykorzystane podczas sześciu spotkań katechetycznych. Pragnęli oni, aby człowiek rozumiał jedność i spójność artykułów wyznania wiary, jako przygotowanie do poznawania Tradycji Kościoła wyrażonej w Soborze Watykańskim II oraz *Katechizmie Kościoła Katolickiego*⁹³.

Rozdział trzeci został zatytułowany: *Wiara celebrowana*. Zawarto w nim ogólne wprowadzenie na temat spotkania z Chrystusem w sakramentach, a następnie katechezy na temat poszczególnych sakramentów. Autorzy *Programu* pragnęli, aby w ten sposób lepiej rozumiany był związek pomiędzy tym, co przez Kościół jest wyznane, przez człowieka zaś przyjmowane, a tym, co jest celebrowane. Katechezy na temat sakramentów miały być wsparciem w wyznawaniu wiary oraz składaniu świadectwa⁹⁴.

Rozdział czwarty został zatytułowany: *Wiara przeżywana*. Przedstawiono w nim znaczenie wspólnoty parafialnej, style duszpasterstwa oraz inicjatywy duszpasterskie na Rok Wiary. Zaproponowane refleksje i metody miały służyć wspólnemu przeżywaniu wiary jako wartości dla wszystkich. Zamysłem autorów było, aby każda wspólnota parafialna wprowadziła do praktyki duszpasterskiej którąkolwiek z metod i inicjatyw lub w oparciu o podane sugestie, opracowała własne. Członkowie Rady pragnęli, aby wierni odnowili w sobie odpowiedzialność za świadczenie o Chrystusie w konkretnym czasie i miejscu swojego przebywania⁹⁵. Przedstawiono następujące style duszpasterstwa: wspólnota radosna, wspólnota sympatyczna w znaczeniu komunii oraz wspólnota kerygmatyczna. W oparciu o *Notę zawierającą wskazania duszpasterskie na Rok Wiary* autorstwa Kongregacji Nauki Wiary⁹⁶ z 6 stycznia 2012 r.,

⁹¹ R. Fisichella. *Wstęp*. W: Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. *Żyć Rokiem Wiary. Program duszpasterski*. Częstochowa 2012 s. 8.

⁹² Por. Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. *Żyć Rokiem Wiary. Program duszpasterski* s. 13.

⁹³ Por. Tamże.

⁹⁴ Por. Tamże s. 77.

⁹⁵ Por. Tamże s. 125.

⁹⁶ Kongregacja Nauki Wiary. *Nota zawierająca wskazania duszpasterskie na Rok Wiary*. Kraków 2011.

zaproponowano następujące inicjatywy: misje ludowe, postawy misyjne tj. przybliżyć się, pytać, słuchać, proponować, wyjść oraz pielgrzymki do grobu św. Piotra i Ziemi Świętej⁹⁷.

Rozdział piąty został zatytułowany: *Wiara wyrażona w modlitwie*. Przedstawiono wartość modlitwy i jej znaczenie w Piśmie Świętym i Tradycji Kościoła. Następnie ukazano historię i znaczenie tekstu wyznania wiary oraz ekumeniczną wartość *Credo*. W ostatnim punkcie tego rozdziału przypomniano znaną od starożytności praktykę uczenia się *Credo* na pamięć. Zamieszczono również jego tekst⁹⁸. W związku z tym postulowano odnowienie tejże praktyki w Roku Wiary i włączenie wyznania wiary do codziennej modlitwy, „aby można było oddychać wiarą”⁹⁹.

W szóstym rozdziale *Programu duszpasterskiego* zamieszczono propozycje celebracji liturgicznych, przeznaczonych na otwarcie, czas trwania i zamknięcie Roku Wiary. Zostały one oparte również na starożytnej praktyce Kościoła, tj. *traditio Symboli* i *redditio Symboli*. Propozycje te mogły być dostosowane do wymogów lokalnych wspólnot, jednak zawsze z zachowaniem pierwszeństwa wskazań ksiąg liturgicznych i dokumentów Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów. W oparciu o wspomnianą praktykę przygotowano celebracje w dwóch wersjach: poza Mszą św. – liturgia słowa oraz podczas Mszy św. Zamieszczono również trzy propozycje nabożeństw: dla wszystkich, przykładowo w niedzielę podczas Mszy św. lub liturgii słowa, dla dzieci i młodzieży oraz dla różnych grup wiekowych, o charakterze pokutnym, według stopnia dojrzałości w wierze. W publikacji zawarto również *Kalendarium Roku Wiary*¹⁰⁰.

Istotnym przedsięwzięciem, którego organizacja została powierzona Papieskiej Radzie ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji przez Franciszka, był Nadzwyczajny Jubileusz Miłosierdzia, zwany Rokiem Miłosierdzia, trwający od 8 grudnia 2015 do 20 listopada 2016 r. Inicjatywy realizowane wówczas w perspektywie prawdy o Miłosierdziu Bożym, służyły odkrywaniu i doświadczeniu istoty wiary¹⁰¹. Ogłoszenie przez papieża Roku Miłosierdzia miało miejsce podczas liturgii pokutnej w Bazylice św. Piotra 13 marca 2015 r., w ramach inicjatywy *24 godziny dla Pana*, promowanej przez Radę, jako przygotowanie do IV niedzieli Wielkiego Postu¹⁰². Po zakończeniu Roku Miłosierdzia, podczas specjalnej audiencji

⁹⁷ Por. Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. *Żyć Rokiem Wiary. Program duszpasterski* s. 125-142.

⁹⁸ Por. Tamże s. 145-158.

⁹⁹ Tamże s. 157.

¹⁰⁰ Por. Tamże s. 159-189.

¹⁰¹ Por. R. Fisichella. *Presentazione*. W: Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Giubileo della Misericordia. Parole e immagini*. Città del Vaticano 2017 s. 9.

¹⁰² Por. Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Giubileo della Misericordia. Parole e immagini*. Città del Vaticano 2017 s. 18.

Franciszek spotkał się z przewodniczącym i członkami Rady, a także innymi osobami zaangażowanymi w organizację Jubileuszu¹⁰³.

Oprócz wspomnianej audiencji, papież udzielił członkom Rady kilku innych. Podczas pierwszej z nich, swoje przesłanie do słuchaczy streścił w trzech punktach: „pierwszeństwo świadectwa, pilna potrzeba wychodzenia naprzeciw, plan duszpasterski skupiony na tym, co istotne”¹⁰⁴. Franciszek dał wówczas wyraz kontynuowania nauczania poprzednich papieży. Tak jak Benedykt XVI, mówił o związku katechezy z nową ewangelizacją. W refleksji na ten temat, powołał się na ten sam, cytowany wcześniej, fragment adhortacji apostolskiej *Evangelii nuntiandi* św. Pawła VI (EN 44). Franciszek stwierdził, że „posługa katechetów jest cenną służbą na rzecz nowej ewangelizacji”¹⁰⁵.

Kwestia relacji między katechezą a nową ewangelizacją została również poruszona podczas sesji plenarnej Rady w maju 2015 r. Po jej zakończeniu papież spotkał się z uczestnikami. Stwierdził wówczas, że katecheza jako część procesu ewangelizacji, powinna przekraczać wymiar przekazywania wiedzy i uczyć chrześcijan, począwszy od wieku dziecięcego, spotkania Chrystusa, który jest obecny i działa w swoim Kościele. Zdaniem Franciszka, wspólnym wyzwaniem dla nowej ewangelizacji i katechezy, a zatem także Rady, jest kwestia: „jak spotkać Chrystusa, jakie jest najodpowiedniejsze miejsce, by Go znaleźć i pójść za Nim”¹⁰⁶. Słowa te odpowiadają stwierdzeniu Benedykta XVI, że u początku tożsamości chrześcijańskiej „jest spotkanie z wydarzeniem, z Osobą” (DCE 1). Jak stwierdził przewodniczący Rady, tak jak Benedykt XVI, papież Franciszek prosi, aby centralne miejsce w działalności ewangelizacyjnej na nowo przyznać Chrystusowi jako Pierwszemu Ewangelizatorowi¹⁰⁷.

Podczas spotkania z członkami Rady po zakończeniu jej czwartej sesji plenarnej we wrześniu 2017 r., Franciszek mówił o zamiarze rozwijania poprzez dykasterię owoców Nadzwyczajnego Jubileuszu Miłosierdzia. Zwrócił wówczas uwagę na dwa aspekty, istotne jego zdaniem w nowej ewangelizacji, a zatem również w działalności Rady. Pierwszy to wkład poszczególnych ludów i ich kultur w życie Kościoła. Dla dobra nowej ewangelizacji, wkład ten powinien być uznany i dowartościowany. Drugi aspekt wynika z pierwszego i oznacza

¹⁰³ Por. Tamże s. 334-335.

¹⁰⁴ Franciszek. *Potrzebny jest tlen Ewangelii. 14 X – Audiencja dla uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2013 s. 18.

¹⁰⁵ Tamże s. 19.

¹⁰⁶ Franciszek. *Zadaniem Kościoła jest głoszenie daru miłosierdzia. 29 V – Przemówienie do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2015 s. 37.

¹⁰⁷ Por. R. Fisichella. *Nowa ewangelizacja wczoraj i dziś: od dokumentów Soboru Watykańskiego II do «Evangelii gaudium» papieża Franciszka*. „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 48.2:2015 s. 282.

powołanie, którego zakres jest większy niż indywidualna dyspozycyjność osobista. Pozwala ona człowiekowi na nawiązanie relacji z innymi oraz doświadczenie komunii i humanizmu wspólnoty Kościoła. Papież wyraził wobec członków Rady przekonanie, że odkrycie tych aspektów i odniesienie ich do praktyki duszpasterskiej, może skutkować nowym impulsem dla ewangelizacji. Franciszek przypomniał również o społecznej wartości ewangelizacji¹⁰⁸. Słowa te odpowiadają nauczaniu Benedykta XVI o potrzebie nowej ewangelizacji kulturowej i społecznej, opisanej w trzecim paragrafie trzeciego rozdziału niniejszej pracy.

Na mocy listu apostolskiego *Sanctuarium in Ecclesia*¹⁰⁹ z 11 lutego 2017 r., Franciszek przyznał Papieskiej Radzie ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji kompetencje dotyczące sanktuariów i pielgrzymek, które wcześniej przysługiwały Kongregacji ds. Duchowieństwa. Papież dokonał tego aktu w celu rozszerzenia działalności duszpasterskiej w sanktuariach. Do kolejnych kompetencji Rady należy zatem: ustanawianie międzynarodowych sanktuariów oraz zatwierdzanie ich statutów, studiowanie i wdrażanie środków, służących wzmocnieniu ewangelizacyjnej roli sanktuariów oraz promowanie właściwej im religijności, a także duszpasterstwa sanktuariów jako siły napędowej nowej ewangelizacji, następnie promowanie narodowych i międzynarodowych spotkań dla odnowienia pobożności i duszpasterstwa pielgrzymek, promowanie specjalnej formacji pracowników sanktuariów i miejsc pobożności oraz upewnianie się, że pielgrzymom została zapewniona stała posługa duchowa i kościelna, aby podróż była prawdziwie osobistym doświadczeniem. Ostatnią z przyznaczonych kompetencji jest umacnianie kulturowej i artystycznej wartości sanktuariów, aby *via pulchritudinis* była podejmowana jako szczególny sposób ewangelizacji Kościoła (por. SE 5). Kompetencja ta stanowi kolejny wyraz kontynuowania przez Franciszka nauczania Benedykta XVI na temat nowej ewangelizacji, tym razem w odniesieniu do wyrazu artystycznego jako jednej z jej form, opisanej w szóstym paragrafie trzeciego rozdziału niniejszej pracy.

Oprócz przytoczonego *Programu duszpasterskiego* na Rok Wiary oraz książki pamiątkowej na temat Roku Miłosierdzia pt.: *Giubileo della Misericordia. Parole e immagini*, Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji wydała inne publikacje dotyczące nowej ewangelizacji i katechezy. Po zakończeniu Roku Wiary, również opublikowano książkę pamiątkową pt.: *Anno della fede. Parole e immagini*¹¹⁰, a także serię *I passi della fede*.

¹⁰⁸ Franciszek. *Kościół jest narzędziem miłosierdzia*. 29 IX – Przemówienie do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2017 s. 47.

¹⁰⁹ Francesco PP. *Litterae apostolicae motu proprio datae «Sanctuarium in Ecclesia» quibus competentiae de Sanctuariis ad Pontificium Consilium de Nova Evangelizzazione Promovenda transferuntur*. AAS 109:2017 s. 335-338.

¹¹⁰ Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Anno della fede. Parole e immagini*. Città del Vaticano 2014.

Przedstawiono w niej główne wydarzenia Roku Wiary, które miały miejsce w Rzymie. W publikacji zamieszczono fotografie, przemówienia i homilie Franciszka oraz świadectwa uczestników ówczesnych wydarzeń. Seria składa się z następujących zeszytów: *Siete miei testimoni*, na dzień kandydatów do bierzmowania i bierzmowanych, *Io credo aumenta in noi la fede*, na dzień ruchów i stowarzyszeń osób świeckich, *Credendo abbiamo la vita*, na spotkanie z ruchem obrony życia o nazwie *Il Popolo della Vita*, następnie *Mi fido di te*, na pielgrzymkę seminarzystów, nowicjuszy i nowicjuszek oraz innych powołanych, *Beata perché hai creduto*, na dzień maryjny¹¹¹.

W związku z Rokiem Miłosierdzia, ukazała się seria pomocy duszpasterskich *Przeżyć Jubileusz Miłosierdzia*, a w jej ramach następujące zeszyty: *Celebracje Miłosierdzia*, *Psalmy o Miłosierdziu*, *Przypowieści o Miłosierdziu*, *Miłosierdzie u Ojców Kościoła*, *Papieże i Miłosierdzie*, *Święci w Miłosierdziu*, *Uczynki Miłosierdzia względem duszy i ciała*, *Spowiedź Sakrament Miłosierdzia*¹¹². Do innych materiałów duszpasterskich opublikowanych przez Radę w związku z Jubileuszem należą: *Bóg bogaty w Miłosierdzie*¹¹³, *Miłosierni jak Ojciec*¹¹⁴, *Chcę Miłosierdzia*¹¹⁵ oraz *Vademecum del pellegrino della misericordia*¹¹⁶, zawierające program nawiedzania kościołów jubileuszowych i kalendarium wydarzeń Roku Miłosierdzia. Wydano również obrzęd liturgiczny otwarcia i zamknięcia Drzwi Świętych w kościołach partykularnych: *Rito di apertura e chiusura della porta della Misericordia nelle Chiese particolari*¹¹⁷.

Rada opublikowała *Enchiridion della nuova evangelizzazione: testi del Magistero pontificio e conciliare 1939-2012*¹¹⁸. W książce ukazano rozwój myśli na temat nowej ewangelizacji. Wybrane teksty, począwszy od pontyfikatu Piusa XII, ukazują ciągłość

¹¹¹ Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *I passi della fede*. Z. 1. *Siete miei testimoni*. Z. 2. *Io credo aumenta in noi la fede*. 3. *Credendo abbiamo la vita*. 4. *Mi fido di te*. 5. *Beata perché hai creduto*. Città del Vaticano 2014.

¹¹² Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. *Przeżyć Jubileusz Miłosierdzia – oficjalna pomoc duszpasterska*. Z. 1. *Celebracje Miłosierdzia*. Z. 2. *Psalmy o Miłosierdziu*. Z. 3. *Przypowieści o Miłosierdziu*. Z. 4. *Miłosierdzie u Ojców Kościoła*. Z. 5. *Papieże i Miłosierdzie*. Z. 6. *Święci w Miłosierdziu*. Z. 7. *Uczynki Miłosierdzia względem duszy i ciała*. Z. 8. *Spowiedź Sakrament Miłosierdzia*. Kraków 2015.

¹¹³ Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. *Bóg bogaty w Miłosierdzie*. Gubin 2015.

¹¹⁴ Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. *Miłosierni jak Ojciec*. Gubin 2016.

¹¹⁵ Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. *Chcę Miłosierdzia*. Gubin 2017.

¹¹⁶ Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Vademecum del pellegrino della misericordia*. Cinisello Balsamo 2015.

¹¹⁷ Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Rito di apertura e chiusura della porta della Misericordia nelle Chiese particolari*. Cinisello Balsamo 2015.

¹¹⁸ Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Enchiridion della nuova evangelizzazione: testi del Magistero pontificio e conciliare 1939-2012*. Città del Vaticano 2012.

nauczania Kościoła na ten temat, mimo, że określenie „nowa ewangelizacja” zostało po raz pierwszy wypowiedziane w 1979 r. przez św. Jana Pawła II.

Wydano również *Il Progetto Pastorale de Evangelii Gaudium*¹¹⁹. W publikacji zebrano teksty uczestników międzynarodowego spotkania na ten sam temat, w dniach 18-20 września 2014 r. w Watykanie. Biskupi, prezbiterzy, osoby konsekrowane, katecheci i inni zaangażowani w duszpasterstwo, pochodzący z ponad 60 krajów, zgromadzili się w celu opracowania sposobów wprowadzenia do praktyki duszpasterskiej treści adhortacji apostolskiej *Evangelii gaudium*¹²⁰ z 24 listopada 2013 r. Publikacja Rady zawiera refleksję nad podejmowaniem nowej ewangelizacji w relacji do lokalnych tradycji religijnych i kulturowych.

Rada opublikowała także materiały duszpasterskie i katechetyczne pt.: *Non amiamo a parole ma con i fatti*¹²¹. Służyły one przygotowaniu i przeżywaniu I Światowego Dnia Ubogich, przypadającego 19 listopada 2017 r. Dzień ten został ustanowiony przez Franciszka na mocy listu apostolskiego *Misericordia et misera*¹²² z dnia 20 listopada 2016 r. Z woli papieża jest obchodzony co roku w XXXIII Niedzielę Zwykłą (por. MM 21). Na II Światowy Dzień Ubogich 18 listopada 2018 r. przygotowano publikację tego samego rodzaju, pt.: *Questo povero grida e il Signore lo ascolta*¹²³. Inne pomoce duszpasterskie i katechetyczne to: *Un catechismo per il nostro tempo*¹²⁴, o katechizmie w nowej ewangelizacji, *Il catechista testimone della fede*¹²⁵ oraz *Il catechista testimone del mistero*¹²⁶, o posłudze katechety, *Catechesi e persone con disabilità*¹²⁷, o katechizacji osób z niepełnosprawnością.

¹¹⁹ Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Il Progetto Pastorale de Evangelii Gaudium*. Città del Vaticano 2015.

¹²⁰ Franciszek. *Adhortacja apostolska «Evangelii gaudium» o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie*. Kraków 2013.

¹²¹ Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Non amiamo a parole ma con i fatti*. Cinisello Balsamo 2015.

¹²² Franciszek. *List apostolski «Misericordia et misera» na zakończenie Nadzwyczajnego Jubileuszu Miłosierdzia*. Wrocław 2016.

¹²³ Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Questo povero grida e il Signore lo ascolta*. Cinisello Balsamo 2018.

¹²⁴ Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Un catechismo per il nostro tempo*. Cinisello Balsamo 2018.

¹²⁵ Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Il catechista testimone della fede*. Cinisello Balsamo 2018.

¹²⁶ Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Il catechista testimone del mistero*. Cinisello Balsamo 2018.

¹²⁷ Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Catechesi e persone con disabilità*. Cinisello Balsamo 2018.

Kolejne publikacje Rady ukazały się pod tytułem: *Presso di te è il perdono*¹²⁸ oraz *Neppure io ti condanno*¹²⁹. Zamieszczono w nich propozycje modlitw i medytacji przeznaczonych na przeżywanie inicjatywy *24 godziny dla Pana*. Mogą one zostać dostosowane do wymogów lokalnych wspólnot.

Przewodniczący Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, abp Rino Fisichella, jest autorem książki pt.: *La nuova evangelizzazione. Una sfida per uscire dall'indifferenza*¹³⁰. Podjął w niej refleksję nad znaczeniem nowej ewangelizacji w Kościele, rodzinie, społeczeństwie, polityce i gospodarce. Podkreślił rolę tegoż procesu w wyprowadzaniu człowieka z samotności i obojętności.

Abp R. Fisichella jest również autorem *Gli Anni Santi nella storia della Chiesa*¹³¹. Publikacja stanowi opis tradycji Roku Jubileuszowego w historii Kościoła, w oparciu o bulle papieskie. Przewodniczący Rady przedstawił znaczenie pielgrzymowania do Rzymu w celu otrzymania odpustu. Autor przygotował publikację jako narzędzie, służące przygotowaniu i przeżywaniu Roku Miłosierdzia. W związku z inicjatywą Franciszka, R. Fisichella wydał książkę pt.: *I segni del Giubileo*¹³². Publikacja zawiera opis znaków Roku Jubileuszowego: pielgrzymki, miasta św. Piotra i Pawła, Drzwi Świętych, wyznawania wiary, *caritas* oraz odpustu.

Pod kierunkiem przewodniczącego Rady oraz przy współpracy teologów, z okazji 25 rocznicy opublikowania *Katechizmu Kościoła Katolickiego*, zostało przygotowane jego nowe wydanie opatrzone komentarzem teologiczno-pastoralnym, zatytułowane: *Catechismo della Chiesa Cattolica. Testo integrale. Nuovo commento teologico-pastorale*¹³³. Publikacja zawiera wprowadzenia Franciszka i R. Fisichelli, tekst właściwy *Katechizmu*, konstytucję apostolską *Fidei depositum* z 11 października 1992 r., na mocy której zostało opublikowane pierwsze wydanie, list apostolski *Laetamur magnopere* z 15 sierpnia 1997 r., zatwierdzający i promulgujący typiczne wydanie łacińskie *Katechizmu*, wspomniany komentarz, odnośniki do Pisma Świętego, nauczania Kościoła oraz tekstów świętych i pisarzy kościelnych, a także komentarz szczegółowy i ogólny w świetle współczesnych wyzwań w perspektywie nowej ewangelizacji. Z okazji 25 rocznicy promulgacji *Katechizmu Kościoła Katolickiego*, 11

¹²⁸ Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Presso di te è il perdono*. Cinisello Balsamo 2018.

¹²⁹ Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Neppure io ti condanno*. Cinisello Balsamo 2019.

¹³⁰ R. Fisichella. *La nuova evangelizzazione. Una sfida per uscire dall'indifferenza*. Milano 2011.

¹³¹ R. Fisichella. *Gli Anni Santi nella storia della Chiesa*. Città del Vaticano 2015.

¹³² R. Fisichella. *I segni del Giubileo*. Cinisello Balsamo 2015.

¹³³ *Catechismo della Chiesa Cattolica. Testo integrale. Nuovo commento teologico-pastorale*. Città del Vaticano- Cinisello Balsamo 2017.

października 2017 r. Rada zorganizowała okolicznościowe spotkanie, podczas którego odbyła się wystawa różnych wydań *Katechizmu* w niemal 50 językach¹³⁴.

Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, w ramach swoich kompetencji, organizowała wydarzenia, które miały miejsce w Rzymie i Watykanie. Należały do nich: międzynarodowe spotkanie na temat nowej ewangelizacji w dniach 15-16 października 2011 r.¹³⁵, I Międzynarodowy Kongres Katechetyczny w dniach 26-28 września 2013 r., na temat: *Katecheta świadkiem wiary*¹³⁶, spotkanie Komisji Episkopalnych ds. Katechezy Konferencji Episkopatów Europy w dniach 27-29 stycznia 2015 r., seminarium na temat katechezy w Europie, Stanach Zjednoczonych i Ameryce Południowej w dniach 6-8 marca 2015 r.¹³⁷, spotkanie Komisji Episkopalnych ds. Katechezy Konferencji Episkopatów Europy w dniach 27-29 stycznia oraz Ameryki Południowej w dniach 10-11 grudnia 2015 r.¹³⁸, międzynarodowe seminaria na temat *Dyrektorium Ogólnego o Katechizacji* w dniach 2-3 marca, 6-7 lipca i 24-28 października 2016 r.¹³⁹, międzynarodowe spotkanie na temat katechizacji osób z niepełnosprawnością w dniach 20-22 października 2017 r.¹⁴⁰, II Międzynarodowy Kongres Katechetyczny w dniach 20-23 września 2018 r. na temat: *Katecheta świadkiem tajemnicy*¹⁴¹ oraz spotkanie na temat duchowości miłosierdzia, zatytułowane: *Miłosierdzie: przebaczenie i dar* w dniach 7-8 kwietnia 2018 r.¹⁴².

W roku 2018 odbyły się również koordynowane przez Radę: spotkanie misjonarzy miłosierdzia w dniach 8-11 kwietnia¹⁴³, III Międzynarodowe Spotkanie Chórów w Watykanie

¹³⁴ Por. Franciszek. *Kara śmierci jest sprzeczna z Ewangelią. 11 X – Przemówienie do uczestników spotkania z okazji 25. Rocznicy promulgacji Katechizmu Kościoła Katolickiego*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2017 s. 16-17.

¹³⁵ Por. Benedykt XVI. *Głoszenie Ewangelii słowem, mocą Ducha Świętego i wielką siłą przekonania. Homilia podczas Mszy św. odprawionej 16 X 2011 r. w Bazylice św. Piotra*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 13-15.

¹³⁶ Por. Franciszek. *Być katechetą to powołanie. 27 IX – Przemówienie do katechetów*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2013 s. 39-42.

¹³⁷ Por. *Seminario di studio sulla catechesi in Europa, Stati Uniti d’America e America Latina (2015)*. <http://www.pcpne.va/content/pcpne/it/attivita/catechesi/seminario0.html> [dostęp: 13.03.2019].

¹³⁸ Por. *Incontro delle Commissioni episcopali per la Catechesi delle Conferenze Episcopali Europee. Incontro delle Commissioni episcopali per la Catechesi delle Conferenze Episcopali Europee Latinoamericane*. <http://www.pcpne.va/content/pcpne/it/attivita/catechesi/commissioni.html> [dostęp: 13.03.2019].

¹³⁹ Por. *Seminario Internazionale di studi sul Direttorio Generale per la Catechesi*. <http://www.pcpne.va/content/pcpne/it/attivita/catechesi/seminario.html> [dostęp: 13.03.2019].

¹⁴⁰ Por. *Catechesi e persone con disabilità: un’attenzione necessaria nella vita quotidiana della Chiesa*. <http://www.pcpne.va/content/pcpne/it/attivita/catechesi/convegno-internazionale-di-catechesi.html> [dostęp: 13.03.2019].

¹⁴¹ Franciszek. *Il catechista è una vocazione. In un videomessaggio il Pontefice rilancia l’importanza del primo annuncio*. „L’Osservatore Romano” wyd. włoskie 23.09.2018 s. 7.

¹⁴² Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Ewangelizzazione. *Incontro sulla Spiritualità della Misericordia – Veglia di preghiera, 7 aprile 2018*. Città del Vaticano 2018.

¹⁴³ Franciszek. *A braccia spalancate. Ai missionari della misericordia il Papa ricorda che la Chiesa non deve creare ostacoli o barriere al perdono di Dio*. „L’Osservatore Romano” wyd. włoskie 11.04.2018 s. 5.

w dniach 23-25 listopada¹⁴⁴ oraz I Międzynarodowe Spotkanie Rektorów i Pracowników Sanktuariów w dniach 27-29 listopada, pt.: *Sanktuarium bramą otwartą dla nowej ewangelizacji*¹⁴⁵.

W roku 2019 Rada zorganizowała: kurs na temat języka znaków pt.: *Ewangelizacja nie zna barier*, trwający od lutego do czerwca, przeznaczony dla seminarzystów, kapłanów, osób konsekrowanych, mieszkańców Rzymu, następnie, wzorem lat poprzednich wielkopostną inicjatywę *24 godziny dla Pana* oraz międzynarodowe spotkanie dla ośrodków akademickich, stowarzyszeń i szkół nowej ewangelizacji pt.: *Czy spotkanie Boga jest możliwe?*, w dniach 19-21 września. W listopadzie 2019 r. roku planowane są: koncert dla ubogich, III Światowy Dzień Ubogich oraz spotkanie osób zaangażowanych w nową ewangelizację z okazji rocznicy opublikowania adhortacji apostoelskiej *Evangelii gaudium*¹⁴⁶.

Przy współudziale Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, realizowana również jest inicjatywa tzw. *piątków miłosierdzia*. Została wprowadzona przez Franciszka podczas Nadzwyczajnego Jubileuszu Miłosierdzia (por. MM 17) i kontynuowana po jego zakończeniu. Polega ona na odwiedzaniu przez papieża miejsc takich, jak szpitale, ośrodki terapeutyczne, wychowawcze i charytatywne¹⁴⁷.

Na podstawie analizy działalności Rady, można stwierdzić trafność decyzji papieża o jej utworzeniu¹⁴⁸. Podejmowane przez dykasterię inicjatywy stanowią wyraz związku nowej ewangelizacji i katechezy, obecnego w nauczaniu Kościoła. Dzięki kompetencjom przyznanim Radzie przez Benedykta XVI, a następnie Franciszka, przyczyniła się ona i przyczynia do głębszego poznania aktualnych wyzwań i udzielenia na nie konkretnych odpowiedzi.

5.3. Środki społecznego przekazu

Nauczanie Benedykta XVI o nowej ewangelizacji za pomocą środków społecznego przekazu jest przejawem tej aktywności Kościoła w dziedzinie mediów, której impuls dał Sobór Watykański II w dekrecie *Inter mirifica*¹⁴⁹ z 4 grudnia 1963 r. O impulsie tym J. Ratzinger pisał

¹⁴⁴ Franciszek. *Evangelizzare in musica. Udienza ai partecipanti al terzo convegno internazionale delle corali*. „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 25.11.2018 s. 8.

¹⁴⁵ Franciszek. *Dove si sperimenta la misericordia. Il Papa parla dei santuari come luoghi di accoglienza, preghiera e carità*. „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 30.11.2018 s. 8.

¹⁴⁶ Por. *Appuntamenti*. <http://www.pcpne.va/content/pcpne/it/Appuntamenti.html> [dostęp: 13.03.2019].

¹⁴⁷ Por. *Venerdì della Misericordia: Visita del Santo Padre all'Istituto Comprensivo «Elisa Scala»*. <http://www.pcpne.va/content/pcpne/it/attivita/venerdi-della-misericordia.html> [dostęp: 13.03.2019].

¹⁴⁸ Por. Benedykt XVI. *Pokój jest warunkiem godnego życia. 24 X – Homilia Benedykta XVI wygłoszona podczas Mszy św. na zakończenie Synodu*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2010 s. 42.

¹⁴⁹ Zob. Sobór Watykański II. *Dekret o środkach społecznego przekazu «Inter mirifica»*. W: Sobór Watykański II. *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Red. M. Przybył. Poznań 2008 s. 118-135.

w roku 1965 z perspektywy eksperta prac soborowych¹⁵⁰. Z nauczania papieża w sposób wyrazisty wynika, że z nową ewangelizacją ściśle związane jest wykorzystywanie środków społecznego przekazu, zarówno dawnych, jak i nowych. W perspektywie zglobalizowanej komunikacji, należy na nowo odczytać polecenie Chrystusa o głoszeniu na dachach i w sposób jawny (por. Mt 10, 27). Stosowanie tychże środków powinno dokonywać się w sposób uważny, inteligentny i fachowy, po odpowiednim poznaniu tychże narzędzi (por. VD 113).

Podstawą nowej ewangelizacji poprzez środki społecznego przekazu jest ludzkie pragnienie i potrzebę relacji, dlatego zainteresowania mediami nie należy rozumieć wyłącznie jako reakcji na nowości technologiczne. Owo pragnienie należy odczytać w perspektywie Bożego Objawienia. Posługiwanie się mediami w głoszeniu Ewangelii jest odzwierciedleniem miłości Boga, która jest komunikatywna i jednocząca. Bóg prawdziwy jest Bogiem komunikacji i jedności¹⁵¹. Nowa ewangelizacja za pomocą środków społecznego przekazu przyczynia się do tworzenia nowej kultury oraz jest częścią historii komunikacji człowieka z Bogiem. Wyrazem jej przerwania jest symbol wieży Babel (por. Rdz 11, 4-8). Chrystus poprzez Odkupienie uczynił nową relację człowieka z Bogiem, której znakiem było Zesłanie Ducha Świętego (por. Dz 2, 1-11). Doskonałym wzorem społecznego przekazu i nowej ewangelizacji za pomocą mediów jest relacja Chrystusa z Ojcem i człowiekiem¹⁵².

Fakt, że komunikacja w pewnym sensie przekracza czas i przestrzeń, nie zawsze oznacza zaistnienie więzi solidarności i jedności społecznej. Przekazywanie zaś informacji w określony sposób wpływa na sumienia ludzi i dlatego nigdy nie jest neutralne. Pracownicy mediów, a tym bardziej ludzie zaangażowani w nową ewangelizację, powinni być świadomi ich znaczenia¹⁵³. Przemiany w dziedzinie komunikacji medialnej powodują przemiany w kulturze i społeczeństwie. Zwłaszcza nowe technologie wpływają nie tylko na sposób przekazu, ale i jego treści. Jednocześnie media w sposób wyjątkowy umożliwiają tworzenie relacji oraz wspólnoty wiary¹⁵⁴.

W prawdziwym komunikowaniu Ewangelii za pośrednictwem środków masowego przekazu konieczna jest zatem odwaga i stanowczość. Potrzeba determinacji, aby nie ulegać

¹⁵⁰ Por. J. Ratzinger. *Sobór w drodze. Spojrzenie wstecz na drugą sesję Soboru Watykańskiego II*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. VII/1. Lublin 2016 s. 355.

¹⁵¹ Por. Benedykt XVI. *Nowe technologie, nowe relacje. Trzeba rozpowszechniać kulturę szacunku, dialogu i przyjaźni. Orędzie Papieża na XLIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2009 s. 5.

¹⁵² Por. D. Lubiński. *Ład moralny w świecie mediów w nauczaniu Benedykta XVI*. „Łódzkie Studia Teologiczne” 20:2011 s. 226.

¹⁵³ Por. Benedykt XVI. *Środki przekazu: sieć komunikacji, jedności i współpracy. Orędzie Benedykta XVI na XL Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2006 s. 4.

¹⁵⁴ Por. Benedykt XVI. *Nowe technologie komunikacyjne i głoszenie Ewangelii. Orędzie na 45. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2011 s. 8.

napływowi informacji oraz nie ograniczać przekazu prawdy¹⁵⁵. Praca w mediach oznacza zarówno bezpośrednią ewangelizację, jak i przekazywanie wszystkiego, co dobre i prawdziwe¹⁵⁶.

Rola środków społecznego przekazu w ewangelizacji wzrasta szczególnie wobec działań, wypierających chrześcijańską tożsamość z cywilizacji zachodniej. Zadaniem mediów inspirowanych Ewangelią jest kształtowanie umysłów i sumień odbiorców przekazu. Powinny uczyć postrzegania rzeczywistości w perspektywie wiary i życia pod jej wpływem. W tym celu należy w przekazie medialnym uwidatniać te fakty i aspekty życia, które wyrażają postawę zgodną z Ewangelią, dominację dobra i prawdy oraz wartość pracy człowieka na rzecz innych¹⁵⁷. W istocie rzeczy, tego człowiek poszukuje. Świadczy o tym zainteresowanie tymi publikacjami medialnymi, programami, filmami i wydawnictwami, w których prawda, piękno i wartość osoby, również w wymiarze religijnym, zostały dobrze wyrażone¹⁵⁸.

Zatem rolą mediów katolickich jest przekazywanie opisanych wcześniej treści nowej ewangelizacji i ukazywanie prawdziwej miłości, która jest w centrum moralnego nauczania Chrystusa. W tej perspektywie zrozumiałe jest, że nie należy skupiać się wyłącznie na fakcie komunikacji, ale na jakości tego, co jest przekazywane¹⁵⁹.

W czasie pontyfikatu Benedykta XVI przypadła 150. rocznica powstania pisma „L'Osservatore Romano”. Z tej okazji papież przypomniał znaczenie tego dziennika. W epoce usuwania odniesień do Boga i prawdy, jawi się on nie tylko jako narzędzie informowania, ale przede wszystkim ewangelizowania i wychowywania. Zadaniem redaktorów pisma jest obrona sprawiedliwości i prawdy o człowieku jako stworzonym na obraz i podobieństwo Boga oraz odkupionym przez Chrystusa¹⁶⁰. Papież opowiadał się w sposób jednoznaczny za rozszerzeniem działalności „L'Osservatore Romano”. Dał temu wyraz w 2008 r. z okazji pierwszego wydania dziennika w języku malajalam dla katolików ze stanu Kerela w Indiach.

¹⁵⁵ Por. Benedykt XVI. *Środki przekazu: sieć komunikacji, jedności i współpracy. Orędzie Benedykta XVI na XL Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu* s. 4.

¹⁵⁶ Por. Benedykt XVI. *Krzewić prawdę i umacniać pokój. 17 III – Do uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6-7:2006 s. 57.

¹⁵⁷ Por. Benedykt XVI. *Przekazujcie wszystkim słowa prawdy i nadziei. 25 XI – Do Włoskiej Federacji Tygodników Katolickich*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2007 s. 24-25.

¹⁵⁸ Por. Benedykt XVI. *Szukanie prawdy, by się nią dzielić. Orędzie Benedykta XVI na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2008 s. 9.

¹⁵⁹ Benedykt XVI. *Nowe technologie, nowe relacje. Trzeba rozpowszechniać kulturę szacunku, dialogu i przyjaźni. Orędzie Papieża na XLIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu* s. 5-6.

¹⁶⁰ Por. Benedykt XVI. *List Benedykta XVI z okazji 150. rocznicy powstania «L'Osservatore Romano»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2011 s. 4.

Wyraził również nadzieję, że pismo w kolejnym wydaniu stanie się nieodzownym narzędziem w procesie ewangelizacji¹⁶¹.

Słowa, które papież wypowiedział z okazji rocznicy powstania dziennika, można odnieść do wszystkich katolickich środków społecznego przekazu. Ich pracowników powinny cechować chrześcijańska pasja i profesjonalizm. Ich warsztat pracy powinien służyć poznawaniu, myśleniu, osądzaniu i refleksji. Zgodnie z nazwą watykańskiego dziennika, zadaniem wszystkich mediów katolickich jest bycie obserwatorami, zarówno w wymiarze lokalnym, jak i powszechnym. Ich atutem może być uniwersalistyczne spojrzenie na człowieka, Kościół i świat. Ponadto, obserwowanie wydarzeń przez media katolickie powinno być wolne od powierzchowności, a ukierunkowane na istotę i przyczynę zjawisk. W ten sposób mogą one przyczyniać się do głębszego poznania człowieka i kultury, od czego zależy skuteczności nowej ewangelizacji¹⁶².

Pracownicy katolickich środków przekazu w nowej ewangelizacji powinni kierować się dwoma kryteriami. Pierwszym jest prawo naturalne i rozum. Umożliwia ono zachowanie szacunku dla człowieka. Drugim jest wiara i Ewangelia. Umożliwia ono spojrzenia na rzeczywistości w perspektywie miłości Boga. Obydwa kryteria przyczyniają się do odnowy życia chrześcijan oraz przekazu informacji na miarę człowieka, w duchu chrześcijańskiego humanizmu. Skutkiem tego jest również prawdziwa ewangelizacja kultury¹⁶³.

Istotnym komentarzem do nauczania Benedykta XVI na temat nowej ewangelizacji poprzez środki społecznego przekazu oraz jego komunikacji ze słuchaczami, jest wypowiedź jednego z pracowników „L'Osservatore Romano”. Po wizycie papieża w redakcji gazety, Carlo di Cicco stwierdził, że sposób, w jaki papież porozumiewał się z innymi cechowała naturalność, umiar i prostota. Zdaniem dziennikarza, Benedykt XVI mówił o istocie rzeczy „po mistrzowsku”¹⁶⁴. Przygotowane przemówienie odznaczało się zwięzłością i kompletnością. Swobodna wypowiedź papieża, poprzez język nowoczesny i zgodny z zasadami komunikacji globalnej, skłaniała do myślenia oraz ukazywała szeroki horyzont myślowy, ponad bezpośrednim i okolicznościowym kontekstem. Dziennikarze, którzy słuchali wówczas papieża, rozumieli, że jego wizyta oznaczała więcej niż tylko obecność w redakcji. Benedykt

¹⁶¹ Por. Benedykt XVI. *List Benedykta XVI z okazji wydania «L'Osservatore Romano» w języku malajalam*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2008 s. 65.

¹⁶² Por. Benedykt XVI. *Dziennik o rozległych horyzontach. 5 VII – Przemówienie Ojca Świętego w redakcji «L'Osservatore Romano»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2011 s. 5.

¹⁶³ Por. Tamże s. 6. Zob. A. Adamski. *Media narzędziem humanizacji w świetle nr. 73. encykliki Benedykta XVI «Caritas in veritate»*. W: *Człowiek w medialnym labiryncie*. Red. M. Laskowska, K. Guzek. Warszawa 2011 s. 163-174.

¹⁶⁴ C. Di Cicco. *Papież w redakcji swojej gazety*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2011 s. 8.

XVI ukazał dziennikarzom ich misję przekazywania orędzia chrześcijańskiego. Po słowach papieża, C. di Cicco dał wyraz uniwersalistycznego charakteru pracy w redakcji „L'Osservatore Romano”. Stwierdził, że gazeta stosunkowo mała służy całej ludzkości, ponieważ działa na rzecz sprawiedliwości. Wizyta Benedykta XVI była dowodem nie tylko jego przychylnego stosunku do mediów, ale nade wszystko wyjątkowej znajomości przedmiotu i zdolności przekazywania racjonalnych idei. Jego myśl stanowi naukę służenia prawdzie oraz unikania błędu technicyzacji i pozorów komunikacji medialnej¹⁶⁵.

Jak stwierdził Benedykt XVI, szczególnym wyzwaniem dla ewangelizacji są również cyfrowe środki przekazu. Stanowią one swego rodzaju nową „agorę” jako otwartą przestrzeń publiczną¹⁶⁶. Z analizy wewnętrznej dynamiki tzw. *social networks* wynika, że człowiek angażuje się w przedmiot przekazu. Wymiana informacji jest związana z wymianą pewnej wizji świata, nadziei i ideałów¹⁶⁷. Człowiek uzewnętrznia siebie, poszukuje odpowiedzi na pytania, impulsów intelektualnych oraz możliwości podzielenia się wiedzą i doświadczeniem. Media cyfrowe kształtują relacje społeczne, ponieważ oddziałują w sferze podstawowych potrzeb i pragnień ludzkich¹⁶⁸.

Dlatego potrzeba, aby chrześcijanie również w przestrzeni cyfrowej byli autentyczni i refleksyjni. Ich obecność w tychże mediach powinna odznaczać się chrześcijańskim stylem. Wyraża się on poprzez przekaz uczciwy, odpowiedzialny i pełen szacunku dla człowieka. Ewangelizacja poprzez narzędzia cyfrowe oznacza konsekwentne świadczenie o Chrystusie, również wówczas, kiedy nie są przekazywane treści wprost religijne. Należy to czynić poprzez własny profil cyfrowy, sposób komunikacji, własne wybory, preferencje i zamieszczane opinie. Tak jak w świecie realnym, także w cyfrowym głoszenie Ewangelii nie może być pozbawione świadectwa. Chrześcijanin powinien być gotowy do uzasadnienia wiary w przestrzeni medialnej¹⁶⁹.

Autentyczność chrześcijan w przestrzeni medialnej przejawia się w dzieleniu się nadzieją i radością, wynikającymi z wiary w Boga, objawiającego się w Chrystusie. Ich świadectwo powinno wyrażać się w cierpliwości i pełnym szacunku słuchaniu pytań i

¹⁶⁵ Por. Tamże.

¹⁶⁶ Por. Benedykt XVI. *Serwisy społecznościowe: portale prawdy i wiary; nowe przestrzenie ewangelizacji. Orędzie na XLVII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2013 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2013 s. 10.

¹⁶⁷ Por. Benedykt XVI. *Nowe technologie komunikacyjne i głoszenie Ewangelii. Orędzie na 45. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu s. 9.*

¹⁶⁸ Por. Benedykt XVI. *Serwisy społecznościowe: portale prawdy i wiary; nowe przestrzenie ewangelizacji. Orędzie na XLVII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2013 r.* s. 10.

¹⁶⁹ Por. Benedykt XVI. *Nowe technologie komunikacyjne i głoszenie Ewangelii. Orędzie na 45. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu s. 9.*

wątpliwości innych, aby pomóc im ponownie odkryć wartość poznania i miłowania Chrystusa. Prawdziwa i interaktywna otwartość na pytania i wątpliwości, tych porzucili wiarę oznacza towarzyszenie im w przestrzeni medialnej modlitwą i rzetelną refleksją na temat wiary. Dialog o Bogu prowadzony za pomocą środków społecznego przekazu jest również potwierdzeniem znaczenia i wartości religii w dyskursie publicznym i społecznym. Dla człowieka autentycznie wierzącego w Chrystusa, naturalnym jawi się dzielenie się Ewangelią w świecie fizycznym, ale też wirtualnym¹⁷⁰.

Istotne znaczenie w nowej ewangelizacji poprzez środki społecznego przekazu ma związek słowa i milczenia. Powinny być one równoważne, następować po sobie i wzajemnie się uzupełniać. Przecistawianie ich sobie skutkuje pogorszeniem komunikacji oraz skuteczności przekazu wiary. W milczeniu bowiem rozpoczyna się i rozwija myślenie oraz zrozumienie siebie i innych. Dzięki milczeniu powstaje przestrzeń na słuchanie ludzi oraz dostrzeżenie innych elementów komunikacji. Poprzez milczenie człowiek dokonuje wyodrębnienia istotnych pytań, dotyczących jego tożsamości i działania, a także prawdziwych odpowiedzi. Istotne, aby osoby, które stawiają takie pytania w przestrzeni medialnej były akceptowane. Sprzyja to bowiem dialogowi oraz otwarciu na prawdę¹⁷¹.

Kultura środków społecznego przekazu, a także zmiany ich form i stylów, są wyzwaniem dla człowieka, który chce mówić na temat prawdy i wartości. We współczesnej mentalności, znaczenie i skuteczność różnych środków oraz form przekazu zależą bardziej od ich popularności niż faktycznej wartości i wiarygodności. Za ważniejszą od logiki myślenia i argumentowania uznawana jest sława bądź strategia przekonywania. Rozsądek zostaje przysłonięty przez nadmiar informacji. Zatem nowa ewangelizacja poprzez środki społecznego przekazu to również ukazywanie wartości rozmowy, rozumnej debaty, logicznego argumentowania oraz dbanie formy wypowiedzania się, aby przygotować przestrzeń medialną na bezpośrednie mówienie o Chrystusie. To przygotowanie jest istotne szczególnie w relacjach z ludźmi o poglądach innych niż chrześcijańskie¹⁷².

Podczas spotkania z pracownikami mediów, Benedykt XVI wyraził swój optymizm i wsparcie dla nowych technologii cyfrowych oraz ich pracowników. Docenił ich możliwości przekazu Ewangelii. Wypowiedział tym samym pozytywny stosunek Kościoła do środków

¹⁷⁰ Por. Benedykt XVI. *Serwisy społecznościowe: portale prawdy i wiary; nowe przestrzenie ewangelizacji. Orędzie na XLVII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2013 r.* s. 11.

¹⁷¹ Por. Benedykt XVI. «*Milczenie i słowo drogą ewangelizacji*». *Orędzie na XLVI Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2012 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2012 s. 7-8.

¹⁷² Por. Benedykt XVI. *Serwisy społecznościowe: portale prawdy i wiary; nowe przestrzenie ewangelizacji. Orędzie na XLVII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2013 r.* s. 10-11.

społecznego przekazu ze względu na ich możliwość służby człowiekowi i pokojowemu rozwojowi ludzkości. Zaangażowanie Kościoła w tej dziedzinie polega na wiernym świadczeniu o Chrystusie jako prawdzie, w sposób otwarty na dialog¹⁷³. Potrzeba do tego świadomości, że wartość przekazywanej prawdy nie zależy od jej popularności. Za pośrednictwem mediów należy umożliwić poznanie jej w pełni, nie próbując jej zaciemnić i ograniczać, aby była odbierana jako stała rzeczywistość, a nie tymczasowa atrakcja. Ewangelizacja w przestrzeni wirtualnej zakłada konieczne odniesienie wiary do życia. Dlatego środki społecznego przekazu nie zastępują bezpośrednich relacji personalnych¹⁷⁴.

Papież zachęcał chrześcijan, szczególnie młodych, do czynienia dobrego użytku ze swojej obecności w przestrzeni medialnej. Uświadamiał, że Chrystus jako prawda jest ostateczną i pełną odpowiedzią na te ludzkie potrzeby relacji i sensu, które ujawniają się w popularności mediów, zwłaszcza cyfrowych. Chrześcijanie powinni zatem również poprzez te środki stawiać pytania, dotyczące transcendencji i sensu. Powinni również przeciwstawiać się bezosobowemu traktowaniu człowieka w przestrzeni medialnej oraz manipulowaniu jego uczuciami¹⁷⁵. Stale istnieje bowiem niebezpieczeństwo podporządkowywania człowieka przez media logice aktualnych interesów oraz ideologii konsumpcjonizmu. Chrześcijanie są wezwani do odpowiadania na próby usprawiedliwiania lub narzucania fałszywych wzorców życia indywidualnego, rodzinnego i społecznego, pod pretekstem ukazywania rzeczywistości¹⁷⁶.

Świadectwo wiary składane w przestrzeni medialnej szczególnie przez młodych ludzi ma wartość nieocenioną. Ich zadanie można określić jako bycie „cyfrowymi ewangelizatorami”¹⁷⁷. Dlatego papież zachęcał młodych, aby za swój obowiązek uznawali zaszczepianie wiary w środowisku komunikacyjno-informacyjnym. Benedykt XVI przywołał sytuację apostołów, którzy dla skutecznego głoszenia Ewangelii, musieli dobrze zrozumieć kulturę grecko-rzymską oraz ówczesne obyczaje pogańskie. Współcześnie, znajomość kultury nadal jest warunkiem skutecznej ewangelizacji. Tymczasem młodzi posiadają niemal naturalną zdolność posługiwania się nowymi technologiami komunikacyjnymi. Wykazują się również znajomością pragnień, potrzeb i doświadczeń wieku młodzieńczego. Wobec tego, papież przekonywał młodych chrześcijan, że najcenniejszym darem, który mogą ofiarować swoim

¹⁷³ Por. Benedykt XVI. *Kościół sprzyja spotkaniu i dialogowi. 30 IV – Do uczestników 17. zjazdu Europejskiej Unii Nadawców (EBU)*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2011 s. 50-51.

¹⁷⁴ Por. Benedykt XVI. *Nowe technologie komunikacyjne i głoszenie Ewangelii. Orędzie na 45. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu* s. 9.

¹⁷⁵ Por. Tamże s. 9-10.

¹⁷⁶ Por. Benedykt XVI. *Szukanie prawdy, by się nią dzielić. Orędzie Benedykta XVI na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu* s. 8.

¹⁷⁷ W. Mleczko. *Jak ewangelizować świat cyfrowy? Wskazania Benedykta XVI w orędziach na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu*. „Studia Socialia Cracoviensia” 1:2014 s. 201.

rówieśnikom jest Dobra Nowina o Chrystusie. Stwierdził, że ich zadaniem jest ewangelizacja owego „cyfrowego kontynentu”¹⁷⁸.

Nową ewangelizację ze środkami społecznego przekazu łączy zasada powszechności. Dotyczy ona szczególnie tych chrześcijan, którzy z powodu choroby i cierpienia, a także na skutek warunków geograficznych i kulturowych, są odizolowani od wspólnoty. Dzięki mediom mogą doświadczać jedności z Kościołem powszechnym. Ponadto, nowe technologie umożliwiają dzielenie się dobrami duchowymi oraz tradycjami liturgicznymi, realizując nową ewangelizację w formie modlitwy i liturgii. Dzięki technologiom cyfrowym możliwa jest nie tylko wspólna modlitwa, medytacja i dzielenie się Słowem Bożym, ale też odkrycie wartości bezpośredniego spotkania i wspólnoty Kościoła. Kontakt elektroniczny, jak i cały proces nowej ewangelizacji, powinien prowadzić człowieka do uczestnictwa w liturgii jako centralnym miejscu doświadczenia Boga¹⁷⁹.

Przestrzeganie zasady powszechności ewangelizacji w komunikacji medialnej umożliwia pełne uczestnictwo w przekazywaniu orędzia Chrystusa, a zatem także wartości ludzkich. Jeżeli ewangelizacja w świecie mediów zostanie zaniedbana, to dla wielu ludzi, dla których ta przestrzeń jest istotna, Dobra Nowina może być całkowicie nieobecna. Szczególnie dla ludzi młodych świat cyfrowy nie jest wyłącznie wirtualny lub równoległy dla fizycznego, ale należy do jednej i codziennej rzeczywistości¹⁸⁰.

We współczesnej kulturze, człowiek, szczególnie młody, bardziej niż treścią inspiruje się samym faktem istnienia nowych technologii komunikacyjnych. Stanowi to wyzwanie dla Kościoła, aby w pełni zachować treść Ewangelii, a jednocześnie przekazywać ją w sposób zrozumiały, poprzez wykorzystywanie narzędzi i metod właściwych dla współczesnej mentalności i kultury¹⁸¹. W kwestii wykorzystania nowych technologii w ewangelizacji, Benedykt XVI powołał się na słowa św. Jana Pawła II z encykliki *Redemptoris missio*: „Nie wystarcza zatem używać ich do szerzenia orędzia chrześcijańskiego i Magisterium Kościoła, ale trzeba włączyć samo orędzie w tę «nową kulturę», stworzoną przez nowoczesne środki przekazu” (RM 37c).

¹⁷⁸ Benedykt XVI. *Nowe technologie, nowe relacje. Trzeba rozpowszechniać kulturę szacunku, dialogu i przyjaźni. Orędzie Papieża na XLIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu* s. 7.

¹⁷⁹ Por. Benedykt XVI. *Serwisy społecznościowe: portale prawdy i wiary; nowe przestrzenie ewangelizacji. Orędzie na XLVII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2013 r.* s. 11-12.

¹⁸⁰ Por. Tamże s. 11.

¹⁸¹ Por. Benedykt XVI. *Nowe technologie mogą pomagać w krzewieniu poszanowania godności i wartości osoby ludzkiej. 29 X – Przemówienie do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2010 s. 25.

Kościół powinien posługiwać się nowymi technologiami nie tyle dla nadążenia za współczesną kulturą, ale dla wyrażenia bogactwa Ewangelii i dotarcia z nią do umysłów ludzi. W tym celu potrzeba, aby komunikacja medialna, na wzór przypowieści Chrystusa, angażowała wyobraźnię i codzienne doświadczenie człowieka¹⁸². W nauczaniu Jezusa obecne były elementy ówczesnej kultury i środowiska, w którym żył. Ich przykładem są obrazy zaczerpnięte z rolnictwa. Kościół powinien zatem odkrywać w świecie cyfrowym znaczenie symboli i porównań, które dla współczesnego użytkownika mediów są istotne i skuteczniają mówienie o królestwie Bożym¹⁸³. W ewangelizacji poprzez media należy również wykorzystywać obraz i dźwięk oraz znaki i symbole, obecne w tradycji chrześcijańskiej. Konsekwentnie, ewangelizacja poprzez sztukę powinna dokonywać się także w przestrzeni medialnej¹⁸⁴.

Dynamiczny rozwój środków społecznego przekazu, a szczególnie nowoczesnych technologii nie neguje umniejsza roli mediów lokalnych w nowej ewangelizacji. Słowa, które Benedykt XVI wypowiedział pod adresem włoskich tygodników katolickich można odnieść do tego typu pism na całym świecie. Papież stwierdził, że ich znaczenie wzrasta, ponieważ stanowią narzędzie ewangelicznego oddziaływania oraz wypowiedzania się małych wspólnot. Dostarczają cennych informacji na temat Kościoła i ożywiają apostołską gorliwość chrześcijan. Szeroka dystrybucja i użytkowanie mediów katolickich stanowią potwierdzenie ich wartości. Są one użyteczne szczególnie, kiedy nieskuteczne okazują się tradycyjne metody duszpasterskie¹⁸⁵.

Papież przypomniał pracownikom katolickich mediów lokalnych, że warunkiem skuteczności ich działalności jest stała i głęboka formacja duchowa. Ta prawidłowość dotyczy wszystkich, którzy poprzez środki społecznego przekazu angażują się w nową ewangelizację. Potrzeba, aby pracownicy mediów w sposób czynny i odpowiedzialny włączali się w życie lokalnej wspólnoty parafialnej oraz ruchów kościelnych, w jedność z kapłanami. Benedykt XVI stwierdził, że praca dziennikarzy katolickich nie jest pracą jakąkolwiek, ale jest współpracą w misji ewangelizacyjnej Kościoła. Dlatego nie powinni oni ulegać wszelkim okolicznościom przeciwnym ewangelizacji, ponieważ ich działalność jest niezbędna¹⁸⁶.

¹⁸² Por. Benedykt XVI. *Serwisy społecznościowe: portale prawdy i wiary; nowe przestrzenie ewangelizacji. Orędzie na XLVII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2013 r.* s. 11.

¹⁸³ Por. Benedykt XVI. *Mówmy ludziom o Bogu posługując się nowymi językami cyfrowymi. 28 II – Z okazji zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2011 s. 17.

¹⁸⁴ Por. Benedykt XVI. *Serwisy społecznościowe: portale prawdy i wiary; nowe przestrzenie ewangelizacji. Orędzie na XLVII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2013 r.* s. 11.

¹⁸⁵ Por. Benedykt XVI. *Przekazujcie wszystkim słowa prawdy i nadziei. 25 XI – Do Włoskiej Federacji Tygodników Katolickich* s. 25.

¹⁸⁶ Por. Tamże.

W rozmowie z P. Seewaldem w 2010 r., Benedykt XVI odniósł się do stwierdzenia niemieckiego dziennikarza, że w mediach katolickich istnieje, uznawana za coś aktualnego, „kultura wątpliwości”¹⁸⁷. W redakcjach w sposób bezkrytyczny akceptowane bywają negatywne opinie o Kościele. Biskupi działają pod wpływem doradców medialnych, którzy radzą im splotenie nauczania dla ocalenia liberalnego wizerunku. P. Seewald zapytał, czy fakt, że koncerty medialne, utożsamiające się z Kościołem, wycofują z oferty publikacje religijne, nie czyni mówienia o nowej ewangelizacji problematycznym. Zdaniem papieża, właściwą reakcją na te zjawiska może być jedynie smutek. Benedykt XVI nazwał osoby, które czerpią dochody z przynależności do Kościoła, zaniedbując wiarę, „katolikami z zawodu”¹⁸⁸. Pewne wpływy sekularyzacji i ateizmu są również dostrzegalne w środkach społecznego przekazu o inspiracji chrześcijańskiej. Przejawiają się one poddawaniu w wątpliwość lub niedostatecznym ukazywaniu nadprzyrodzonego charakteru wiary chrześcijańskiej i możliwości Objawienia się Boga. W szeroko pojętym świecie mediów możliwość ta bywa całkowicie negowana¹⁸⁹. Stanowi to wyraz tego, co J. Ratzinger w 1993 r. określił jako przeciwstawianie Urzędu Nauczycielskiego Kościoła władzy mediów. To zaś sprzeciwia się prawdzie i jedności¹⁹⁰.

Zatem w nowej ewangelizacji poprzez media nie należy ulegać tendencji traktowania człowieka jedynie jako konsumenta na rynku medialnym. Należy wystrzegać się mentalności, według której „sam wybór staje się dobrem, nowość podszywa się pod piękno, a subiektywne doświadczenie zastępuje prawdę”¹⁹¹. Istotne jest, aby w przekazie medialnym kierować się jego podstawowym kryterium, czyli prawdziwością. Choć do zadań mediów katolickich należy informowanie, wychowywanie, przekonywanie i dawanie nadziei, jednak to prawdziwość decyduje ostatecznie o wartości przekazu. Jeżeli człowiek nie zwraca uwagi na prawdziwość treści, przekaz staje się niebezpieczny. Zamiłowanie do prawdy i dobra w środkach społecznego przekazu należy kształtować szczególnie na wyższych uczelniach katolickich. Papież zachęcał do tego pracowników wydziałów medialnych uczelni katolickich. Mówił, że umiłowanie prawdy w przestrzeni medialnej nie jest sprzeczne z interesem publicznym i

¹⁸⁷ Benedykt XVI, Seewald P. *Światłość świata*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XIII/2. Lublin 2017 s. 864.

¹⁸⁸ Tamże s. 865.

¹⁸⁹ Por. J. Warzeszak. *Antropologia Benedykta XVI na tle błędnych antropologii współczesnych*. „Studia Teologii Dogmatycznej” 1:2015 s. 263-264.

¹⁹⁰ Por. J. Ratzinger. *Instrukcja «O powołaniu teologa w Kościele»*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. IX/1. Lublin 2018 s. 620.

¹⁹¹ Benedykt XVI. *Nowe technologie, nowe relacje. Trzeba rozpowszechniać kulturę szacunku, dialogu i przyjaźni. Orędzie Papieża na XLIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu* s. 6.

powinni przeobrażać się w relatywistyczny cynizm, który odrzuca lub lekceważy wymagania prawdy i piękna¹⁹².

Zdaniem Benedykta XVI, należy większą uwagę przywiązywać do programów nauczania na wydziałach medialnych. Wraz ze wzrostem znaczenia środków społecznego przekazu, szczególnie potrzeba uwytatniać wymiar etyczny w komunikacji międzypersonalnej. Przygotowanie do wykonywania zawodu dziennikarza mediów katolickich, nie powinno być sprowadzane do wymiaru ściśle technicznego lub informacyjnego¹⁹³. W centrum transmisji powinna być Dobra Nowina o zmartwychwstaniu Chrystusa, na której wiara chrześcijan opiera się także „w epoce supertechnologicznego przekazu”¹⁹⁴.

Pracownicy wydziałów medialnych uczelni katolickich powinni mieć stale na uwadze kwestię własnej tożsamości i misji. W związku z tym papież przypominał, że o tożsamości tej nie stanowi wyłącznie liczba studentów katolików, ale przede wszystkim przekonanie. Potrzeba, aby ludzie, którzy operują słowem i tego uczą, naprawdę wierzyli, że jedynie Słowo Wcielone oświeca człowieka. Tożsamość katolicka dziennikarza jest rezultatem jego decyzji o powierzeniu Bogu własnego rozumu i woli oraz codziennych obowiązków i doświadczeń. Papież zwrócił uwagę, że ludzie wyspecjalizowani w teorii i praktyce komunikacji medialnej oraz uczący tego innych, pełnią istotną rolę ewangelizacji Kościoła w wymiarze lokalnym i powszechnym¹⁹⁵.

W dziedzinie mediów należy nieustannie szukać sposobów rozwijania i promowania dialogu pomiędzy wiarą i rozumem na rzecz dobra wspólnego. Kościół powinien kształtować w pracownikach mediów świadomości publicznej charakteru ich służby ludziom. Zadaniem dziennikarzy katolickich jest nie tylko poinformowanie o danym wydarzeniu, ale też pomaganie w zrozumieniu jego przyczyny, znaczenia i celu. Ich praca przyczynia się do zaangażowania chrześcijańskich odbiorców przekazu w nową ewangelizację społeczną, o której mówił Benedykt XVI. Pomimo konkurencji mediów komercyjnych, wpływu polityki oraz niedoborów materialnych, w tym finansowych oraz społecznej presji zabiegania o odbiorców, dziennikarze katoliccy nie powinni osłabiać lub rezygnować z przekazywania prawdy, ze względu na dobro ewangelizacji, a więc i człowieka¹⁹⁶.

¹⁹² Por. Benedykt XVI. *Podsycajcie zamięłowanie do prawdy*. 23 V – *Do uczestników kongresu wydziałów medialnych uczelni katolickich*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2008 s. 10.

¹⁹³ Por. Tamże s. 10-11.

¹⁹⁴ Benedykt XVI. *Niech Chrystus zmartwychwstały otworzy ludom drogę do wolności, sprawiedliwości i pokoju*. 24 IV – *Orędzie Wielkanocne «Urbi et orbi»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2011 s. 44.

¹⁹⁵ Por. Benedykt XVI. *Podsycajcie zamięłowanie do prawdy*. 23 V – *Do uczestników kongresu wydziałów medialnych uczelni katolickich* s. 11.

¹⁹⁶ Por. Benedykt XVI. *Kościół sprzyja spotkaniu i dialogowi*. 30 IV – *Do uczestników 17. zgromadzenia Europejskiej Unii Nadawców (EBU)* s. 51.

Nowa ewangelizacja społeczna poprzez media to promowanie osoby ludzkiej oraz sprawiedliwości i solidarności¹⁹⁷. Zatem miarodajną perspektywą rozumienia nauczania Benedykta XVI na ten temat jest personalizizm chrześcijański¹⁹⁸. Dlatego istotne jest, aby media katolickie były dostępne na różnych obszarach, niezależnie od lokalnej sytuacji ekonomicznej i społecznej. Powinny one przyczyniać się do rozwijania wśród swoich odbiorców umiejętności mądrego korzystania z nowych technologii, aby służyły one prawdziwemu rozwojowi człowieka i jego relacji z innymi. Powinny również przyczyniać się do umacniania lokalnych tradycji religijnych i kulturowych, właściwych dla danego obszaru nowej ewangelizacji. Niezależnie zaś od okoliczności, powinny promować wartość małżeństwa, rodziny i szacunku dla życia¹⁹⁹.

Udział mediów w nowej ewangelizacji małżeństwa i rodziny oraz wychowaniu dzieci i młodzieży dokonuje się poprzez ukazywanie prawdziwych wzorów życia i miłości. Przedstawianie fałszywych obrazów małżeństwa i rodziny przez media jest ośmieszaniem godności ludzkiej oraz szkodzeniem człowiekowi i społeczeństwu²⁰⁰. Istnieje bowiem ścisły związek między ewangelizowaniem i wychowaniem a przekazem medialnym. Zadania ewangelizacyjne stanowią pierwszą grupę zadań na rzecz edukacji, które wskazał Benedykt XVI²⁰¹. Z uwagi na możliwości edukacyjne środków społecznego przekazu, spoczywa na nich szczególna odpowiedzialność za ukazywanie piękna małżeństwa i rodziny²⁰². Dlatego pracownicy mediów, tym bardziej katolickich, powinni być świadomi swego moralnego zobowiązania w kwestii przekazu, który pozytywnie lub negatywnie oddziałuje na formację człowieka²⁰³.

Benedykt XVI zwracał uwagę na szczególne znaczenie środków społecznego przekazu, szczególnie nowych technologii, w posłudze kapłańskiej. Papież uznał, że refleksja nad znaczeniem tychże środków oraz ich wykorzystanie w głoszeniu Ewangelii mają znaczenie pierwszoplanowe. Duchowny zyskuje dzięki nim nowe możliwości ewangelizacji i

¹⁹⁷ Por. Benedykt XVI. *Podsycajcie zamięłowanie do prawdy. 23 V – Do uczestników kongresu wydziałów medialnych uczelni katolickich* s. 11.

¹⁹⁸ Por. M. Weresa. *Zadania mediów w ujęciu Benedykta XVI na podstawie analizy zawartości orędzi na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu (2006-2013)*. „Łódzkie Studia Teologiczne” 1:2019 s. 187.

¹⁹⁹ Por. Benedykt XVI. *Podsycajcie zamięłowanie do prawdy. 23 V – Do uczestników kongresu wydziałów medialnych uczelni katolickich* s. 11.

²⁰⁰ Por. Benedykt XVI. *Środki przekazu: sieć komunikacji, jedności i współpracy. Orędzie Benedykta XVI na XL Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu* s. 5.

²⁰¹ Por. M. Klementowicz. *Edukacyjne zadania mediów w świetle wypowiedzi Benedykta XVI*. W: *Media w edukacji. Obszary lokalności – różnorodność współczesności*. Red. A. Roguska. Siedlce 2013 s. 261.

²⁰² Por. Benedykt XVI. *Rodzina wspólnotą pokoju. Orędzie Ojca Świętego Benedykta XVI na XLI Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 2008 roku*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2008 s. 25.

²⁰³ Por. Benedykt XVI. *Wychowanie młodzieży do sprawiedliwości i pokoju. Orędzie na XLV Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 2012 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 5.

katechizacji. W kontekście rozwoju komunikacji medialnej, powinien on stale zadawać sobie pytania, które postawił św. Paweł: „Każdy kto wezwie imienia Pańskiego, będzie zbawiony. Jakże mieli wzywać Tego, w którego nie uwierzyli? Jakże mieli uwierzyć w Tego, którego nie słyszeli? Jakże mieli usłyszeć, gdy im nikt nie głosił? Jakże mogliby im głosić, jeśli by nie zostali posłani?” (Rz 10, 13-15). Adekwatna odpowiedź na te pytania jest uwarunkowana korzystaniem z możliwości ewangelizacyjnych, które tworzą nowe technologie. Im bardziej środki społecznego przekazu stają się powszechne, tym większy i bardziej naglący jest obowiązek przekazu Ewangelii. Kapłan powinien zatem uwzględniać wzrastające znaczenie tychże środków w duszpasterstwie i katechizacji²⁰⁴.

Papież zachęcał duchownych, aby korzystali ze środków przekazu, szczególnie Internetu, w sposób racjonalny²⁰⁵. Oznacza to uwzględnianie zagrożeń, które są z tym związane. Należą do nich: nierozróżnianie świata rzeczywistego od wirtualnego, zastępowanie bezpośrednich relacji i dialogu kontaktami medialnymi oraz uzależnienie²⁰⁶. Mimo powszechnej dostępności do środków społecznego przekazu i multimediiów, duchowni nie powinni kierować się pragnieniem zaistnienia w przestrzeni medialnej lub zwyczajnego jej zawłaszczenia dla odniesienia własnych korzyści. Założeniem obecności duchownych w tejsze przestrzeni powinna być wierność Chrystusowi i Ewangelii. Wówczas będą w odpowiedni sposób animować życie danej wspólnoty, korzystając z ewangelizacyjnych i katechetycznych możliwości środków przekazu²⁰⁷. Tym sposobem mogą ukazywać Kościół w prawdzie, jako wspólnotę żywą i otwartą na tych, którzy pragną nawiązać i odnowić relację z Chrystusem²⁰⁸.

Znacznie mediów, a szczególnie Internetu, w nowej ewangelizacji i katechezie, powinno być ukazywane już na etapie formacji seminaryjnej. Kompetentni formatorzy powinni uczyć kandydatów do kapłaństwa prawidłowego i skutecznego posługiwania się narzędziami komunikacji medialnej²⁰⁹. Seminarzyści wywodzą się bowiem ze społeczeństwa, które można określić jako informatyczne. Zatem metody multimedialne mają istotne znaczenie²¹⁰.

²⁰⁴ Por. Benedykt XVI. *Kapłan i duszpasterstwo w świecie cyfrowym: nowe media w służbie Słowa. Orędzie na 44. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2010 s. 6.

²⁰⁵ Por. Benedykt XVI. *Po wniebowstąpieniu Pan jest z nami w nowy sposób. 16 maja*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 55.

²⁰⁶ Por. Benedykt XVI. *Misjonarze nowej ewangelizacji. Orędzie na Światowy Dzień Młodzieży 2013 r.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2013 s. 16.

²⁰⁷ Por. Benedykt XVI. *Kapłan i duszpasterstwo w świecie cyfrowym: nowe media w służbie Słowa. Orędzie na 44. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu* s. 6.

²⁰⁸ Por. W. Misztal. *Bóg i mass media w orędziach papieża Benedykta XVI na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu*. „Analecta Cracoviensia” 48:2016 s. 116.

²⁰⁹ Por. Benedykt XVI. *Rola internetu w formacji seminaryjnej. 7 II – Przemówienie z okazji zgromadzenia plenarnego Kongregacji Edukacji Katolickiej*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2011 s. 13.

²¹⁰ Por. J. Kochel. *Lekcja religii szansą dla ewangelizacji*. „Polonia Sacra” 2:2018 s. 31.

Duchowni powinni odznaczać się umiejętnością łączenia nowych technologii z rzetelną wiedzą teologiczną oraz duchowością kapłańską. Nie są oni zobowiązani prezentować umiejętności pracowników mediów, ale pozwolić, by tożsamość i misja kapłańska zostały w nich właściwie wyrażone. Również w przestrzeni medialnej powinni przekonywać, że miłość Boga do człowieka jest rzeczywista i aktualna. Zadaniem kapłanów, a także osób konsekrowanych, zajmujących się mediami, jest umożliwianie spotkania z człowiekiem, zapewnianie odpowiedniej jakości rozmów i troska o prawdziwe potrzeby duchowe użytkowników środków przekazu. Głoszenie Ewangelii za ich pośrednictwem jest potwierdzeniem, że Bóg jest obecny w każdej epoce i przestrzeni, również cyfrowej²¹¹.

Zdaniem Benedykta XVI, kapłani powinni poznawać różne te formy witryn, aplikacji i sieci społecznościowych, które pomagają współczesnemu człowiekowi podejmować refleksję, stawiać pytania o sens oraz modlić się i rozważać Słowo Boże. Ich zadaniem jest nie tylko zabieranie głosu w dyskusji medialnej, ale również słuchanie. Wspomniany związek słowa i milczenia powinien być obecny szczególnie w ewangelizacyjnej działalności duchownych, realizowanej za pośrednictwem środków społecznego przekazu²¹².

Duchowni powinni być jednocześnie świadomi, że podejmowanie nowej ewangelizacji za pośrednictwem środków społecznego przekazu, tak jak przy pomocy innych narzędzi, jest związane ze sprzeciwem, również w środowisku medialnym²¹³. Media bowiem nie są tylko narzędziem komunikowania się i ewangelizowania, ale jak stwierdził Benedykt XVI za św. Janem Pawłem II, również „światem do ewangelizowania” (AM 142)²¹⁴. W przestrzeni medialnej potrzeba swego rodzaju infoetyki oraz infoduchowości, którą można określić duchowością środków społecznego przekazu²¹⁵. W roku 1993 J. Ratzinger, jeżeli biskupi i prezbiterzy odważą się skorzystać z powierzonego im autorytetu nauczania, także w komunikacji medialnej, to wysoce prawdopodobne, że podzielają egzystencję apostoła, opisaną przez św. Pawła: „Staliśmy się jakby śmieciem tego świata i odrazą dla wszystkich aż do tej chwili” (1 Kor 4, 13). Kardynał stwierdził także, że we współczesnym społeczeństwie media

²¹¹ Por. Benedykt XVI. *Kapłan i duszpasterstwo w świecie cyfrowym: nowe media w służbie Słowa. Orędzie na 44. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu* s. 6-7.

²¹² Por. Benedykt XVI. «*Milczenie i słowo drogą ewangelizacji*». *Orędzie na XLVI Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2012 r.* s. 8-9.

²¹³ Por. J. Ratzinger. *Instrukcja «O powołaniu teologa w Kościele»* s. 620.

²¹⁴ Zob. Jan Paweł II. *Adhortacja apostolska «Ecclesia in Africa» po synodzie biskupów o Kościele w Afryce i jego misji ewangelizacyjnej u progu roku 2000*. W: *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*. Red. M. Romanek. T. I 1979-1995. Kraków 2006 nr 124.

²¹⁵ Por. W. Misztal. *Konteksty istnienia: życie, media i sacrum w orędziach papieża Benedykta XVI*. „*Studia Socialia Cracoviensia*” 2:2015 s. 50.

rządzą. To oznacza, że sprawowanie autorytetu kościelnego jest możliwe „w zasadzie tylko jako znak sprzeciwu, a tym samym powraca on do swojej właściwej istoty”²¹⁶.

W przemówieniu do Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu w 2010 r., papież przypomniał jej członkom, że ich zadaniem jest poznawanie tego, co stanowi nową kulturę medialną. Powinni oni rozpatrywać kwestie etyczne przekazu medialnego oraz pomagać Kościołom partykularnym w zrozumieniu znaczenia komunikacji w codziennej działalności. Posługiwanie się mediami w duszpasterstwie zwyczajnym nie tylko zwiększa skuteczność nowej ewangelizacji, ale również umożliwia oszczędzenie sił i środków. Jednak zarówno duchowni, jak i świeccy zaangażowani w nową ewangelizację, powinni postrzegać nowe technologie w perspektywie wiary. To zaś oznacza, że skuteczność głoszenia Ewangelii nie zależy przede wszystkim od środków, ale od działania Ducha Świętego²¹⁷. Ostatecznie to Słowo Boże pobudza wolę i oświeca rozum człowieka, nie zaś ludzki wysiłek. Dlatego, posługując się środkami społecznego przekazu, Kościół powinien niezmiennie i w stopniu najwyższym skuteczność ewangelizacji uzależniać od działania Boga. Tym bardziej, kiedy w środowisku medialnym dominują chaos i konflikt oraz podążanie za sensacją, powinien dokonywać rozeznania jedynie w oparciu o Słowo Boże. Również w tymże środowisku potwierdza się doświadczenie Eliasza, rozpoznającego Boga w znaku „szmeru łagodnego powiewu” (por. 1 Krl 19, 12)²¹⁸.

Środki społecznego przekazu przyczyniają się do dobra ewangelizacji i rozwoju człowieka w duchu humanizmu chrześcijańskiego (por. CV 73), poprzez wartościowe filmy, serwisy informacyjne, portale internetowe i programy rozrywkowe. Wykorzystywane w odpowiedni sposób skuteczniają zarówno przekaz Ewangelii i pobudzają do myślenia. Dobry wkład mediów należy docenić i propagować. Wszelki zaś destruktywny wpływ tychże środków należy uświadamiać i oczyszczać. Zadaniem Kościoła jest zatem zarówno nowa ewangelizacja za pomocą mediów, jak i wprowadzanie Ewangelii w środowisko mediów²¹⁹. Nowa ewangelizacja za pomocą środków społecznego przekazu powinna odznaczać się konsekwencją i jednością wyrażania wiary oraz świadczenia o Chrystusie²²⁰.

²¹⁶ J. Ratzinger. *Instrukcja «O powołaniu teologa w Kościele»* s. 620.

²¹⁷ Por. Benedykt XVI. *Nowe technologie mogą pomagać w krzewieniu poszanowania godności i wartości osoby ludzkiej. 29 X – Przemówienie do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu* s. 25-26.

²¹⁸ Por. Benedykt XVI. *Serwisy społecznościowe: portale prawdy i wiary; nowe przestrzenie ewangelizacji. Orędzie na XLVII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2013 r.* s. 11.

²¹⁹ Por. Benedykt XVI. *Odpowiedzialność za wychowanie dzieci i młodzieży. 9 III – Do uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu. „L’Osservatore Romano”* wyd. polskie 6:2007 s. 27.

²²⁰ Por. Benedykt XVI. *Serwisy społecznościowe: portale prawdy i wiary; nowe przestrzenie ewangelizacji. Orędzie na XLVII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2013 r.* s. 12.

Benedykt XVI zarówno mówił na temat nowej ewangelizacji za pomocą środków społecznego przekazu, jak i sam ją w ten sposób realizował. Świadczą o tym jego liczne wywiady udzielane przedstawicielom świata mediów, wizyty w redakcjach czy komunikacja z wiernymi za pośrednictwem nowoczesnych technologii²²¹. Papież wypowiadał się również za pośrednictwem internetowego serwisu społecznościowego *Twitter*. Zanim powstał papieski profil, utworzono hasztag *#AskPontifex*, poprzez który internauci mogli zadawać papieżowi pytania. 12 grudnia 2012 r., Benedykt XVI zamieścił osobiście na *Twitterze* następującą wiadomość: „Drodzy przyjaciele, z radością łączę się z wami przez *Twittera*. Dziękuję za wasze liczne odpowiedzi. Z serca wam błogosławię”²²². W polskiej wersji językowej, na profilu o nazwie *@Pontifex_pl*²²³, zostały później opublikowane m.in. następujące wiadomości: „Biorąc przykład z Chrystusa, uczmy się dawać siebie bez reszty. Kto nie potrafi dawać samego siebie, daje zawsze za mało”²²⁴, po abdykacji: „W tym szczególnym momencie, proszę was o modlitwę za mnie i za Kościół, jak zawsze pokładając ufność Bożej Opatrzności”²²⁵.

Benedykt XVI, komunikując się za pośrednictwem środków społecznego przekazu, dał wyraz temu, co stwierdził na ich temat w adhortacji apostołskiej *Verbum Domini*. Zarówno dotychczasowe, jak i nowe media, jeśli są odpowiednio wykorzystane, umożliwiają skuteczny przekaz orędzia chrześcijańskiego. W nowej ewangelizacji należy się nimi posługiwać pod warunkiem, że będą prowadziły do osobistego spotkania, które jest niezastąpione. Zarówno poprzez Internet, jak i inne środki, zawsze „powinno być widoczne oblicze Chrystusa i słyszalny Jego głos” (VD 113).

Nauczanie Benedykta XVI na temat narzędzi nowej ewangelizacji stanowi spójną wizję przekazu orędzia chrześcijańskiego. Poprzez opublikowanie *Kompendium Katechizmu Katolickiego*, papież ofiarował chrześcijanom i wszystkim ludziom dobrej woli syntezę nauczania Kościoła. Poprzez ustanowienie Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, ożywił dynamizm refleksji nad nową ewangelizacją i jej realizacji. Poprzez nauczanie o środkach społecznego przekazu oraz za ich pośrednictwem, ukazał możliwości, które zapewniają one głoszeniu Ewangelii oraz skuteczność. Zgodnie z myślą i działaniem

²²¹ Por. Benedykt XVI. *Symboliczny most między Europą i Azją. 10 III – Na zakończenie czuwania modlitewnego młodzieży akademickiej Europy i Azji*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2007 s. 28-29. Tenże. «Złota zasada» miłości jest zapisana w każdym sercu. 8 kwietnia – Watykan. *Telewizyjne przesłanie Benedykta XVI do mieszkańców Stanów Zjednoczonych Ameryki*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2008 s. 35.

²²² Por. *6 lat obecności papieża na Twitterze. 13 grudnia 2018*. <https://ekai.pl/6-lat-obecnosci-papieza-na-twitterze> [dostęp: 23.03.2019].

²²³ Por. *Papież Franciszek*. https://twitter.com/Pontifex_pl?lang=pl [dostęp: 23.03.2019].

²²⁴ Benedykt XVI. *@Pontifex_pl*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2013 s. 47.

²²⁵ Benedykt XVI. *@Pontifex_pl*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2013 s. 53.

Benedykta XVI, każde z tych narzędzi jest warte poznawania, promowania i wprowadzenia w praktykę nowej ewangelizacji, na każdym z jej obszarów, zgodnie z zasadami, w odpowiednich formach oraz z przekazem treści.

ZAKOŃCZENIE

Joseph Ratzinger – Benedykt XVI pozostawił Kościołowi bogatą refleksję na temat nowej ewangelizacji. Jest ona przede wszystkim wynikiem jego osobistej wiary, intelektu i doświadczenia w głoszeniu orędzia chrześcijańskiego. Celem niemniejszej rozprawy było przedstawienie tejże myśli papieża po pierwsze w odniesieniu do misyjnej natury Kościoła, po drugie zaś do aktualnych okoliczności przekazu wiary. Nauczanie J. Ratzingera – Benedykta XVI na temat nowej ewangelizacji zostało ujęte w pięciu rozdziałach.

W rozdziale pierwszym zostały przedstawione obszary nowej ewangelizacji w kolejności: tradycyjnie chrześcijańskie, dechrystianizujące się oraz zdechrystianizowane, według kryterium stopnia zaangażowania w praktykę życia chrześcijańskiego. Benedykt XVI wielokrotnie dokonywał trafnej diagnozy kondycji religijnej konkretnych wspólnot, a także okoliczności, które towarzyszą głoszeniu Ewangelii na różnych kontynentach i w różnych krajach. Zarówno owa kondycja, jak i okoliczności różnią się między sobą i generują niekiedy odmienne potrzeby. Jednak jak wynika z refleksji papieża, niezmienna pozostaje jedna potrzeba, to znaczy odnowienia wiary i zapału ewangelizacyjnego. Na każdym z przedstawionych obszarów należy powrócić do pierwotnego przekonania o prawdziwości Chrystusa i Jego Ewangelii oraz na nowo zrozumieć, że człowiek potrzebuje Jego Osoby i orędzia. Nowa ewangelizacja dotyczy przede wszystkim krajów o względnie długiej tradycji chrześcijańskiej, gdzie jednak porzucono wiarę w Chrystusa i praktykę życia chrześcijańskiego. Jednak przejawy laicyzacji i sekularyzacji widoczne są także w miejscach, gdzie misja ewangelizacyjna trwa stosunkowo niedługo, więc i tam zachodzi potrzeba odnowy wiary i życia. Jak wynika z obserwacji J. Ratzingera, to nie dawna tradycja jest pierwszym czynnikiem ewangelicznego życia. Wszakże przywiązanie ludzi do niej bywa niekiedy znikome, a nawet nie istnieje i nie jest ona odczytywana jako powód do zmiany myślenia i działania. Benedykt XVI, jak to zostało przedstawione, ponownie odkrywa i pokazuje jej znaczenie, szczególnie w krajach zachodnioeuropejskich. W łączności z tradycją uświadamia jednak, że pierwszym czynnikiem ewangelicznego życia jest zawsze decyzja o wierzeniu w Chrystusa i Chrystusowi.

W drugim rozdziale rozprawy zostały przedstawione zasady nowej ewangelizacji, które nakreślił Benedykt XVI. Jako pierwsza została wyjaśniona zasada powszechności. Wniosek, który z niej wynika jest jednoznaczny. Ewangelia jest adresowana do wszystkich, w każdym czasie i miejscu, niezależnie od okoliczności. Powszechność nowej ewangelizacji oznacza, że wszyscy, którzy kiedykolwiek uwierzyli, zostali ochrzczeni i żyli zgodnie z Ewangelią, choć porzucili ją, nadal są adresatami orędzia chrześcijańskiego. Powszechność dotyczy również czynnego zaangażowania w nową ewangelizację. Jak wynika z nauczania J. Ratzingera, każdy chrześcijanin jest wezwany do włączenia w misję odnowy wiary.

Kolejnym zagadnieniem podjętym w rozdziale drugim była zasada nowości. Zostało przedstawione znaczenie owego przymiotu ewangelizacji w odniesieniu do współczesnej kultury. Nowość ewangelizacji ma zatem swoje źródło w nowości samego Chrystusa i Jego Ewangelii. W dalszej kolejności odnosi się do ludzkiej gorliwości oraz metod ewangelizacji. Ten, kto poznaje Chrystusa, rozpoznaje ową nowość niespotykaną poza Nim i tym, co On oferuje człowiekowi.

Ostatnim zagadnieniem podjętym w rozdziale drugim była zasada pokory. Oznacza ona duchową i moralną postawę konieczną w głoszeniu Ewangelii, którą powinien prezentować każdy członek Kościoła, od następcy św. Piotra po wiernego świeckiego. Nie należy w ramach nowej ewangelizacji za cel stawiać zewnętrznej skuteczności wyrażanej w statystykach. Zasadę pokory odzwierciedla dynamika wzrostu ziarna, którą Benedykt XVI wielokrotnie przywoływał w swoim nauczaniu.

W rozdziale trzecim niniejszej rozprawy zostały przedstawione formy nowej ewangelizacji. Pierwszą z nich było głoszenie słowa Bożego. W nauczaniu papieża posługa słowa jawi się jako najwyższy przejaw miłości bliźniego. Należy zatem uznać jego prymat i uczynić głoszenie osią wszelkiej działalności duszpasterskiej i katechetycznej. Ewangelizacja zaś będzie głoszeniem słowa Bożego, jeśli będzie prowadzona w oparciu w posłuszeństwie prawdzie.

Jako druga forma nowej ewangelizacji została przedstawiona liturgia i sakramenty. Głoszenie słowa i sprawowanie kultu chrześcijańskiego są w równej mierze integralnymi częściami tej samej misji Kościoła. Jak podkreślał w swoim nauczaniu Benedykt XVI, sam Chrystusa głosząc królestwo Boże nie tylko wypowiadał słowa, ale czynił także znaki i cuda. Kontynuacją tej zbawczej działalności Jezusa jest misja Kościoła. Dlatego tak wielkie znaczenie ma sposób sprawowania liturgii i sakramentów we wspólnotach i ruchach, począwszy od parafii. Ewangelizacja i katecheza powinny zmierzać ku właściwemu przeżywaniu liturgii.

Jako trzecia forma nowej ewangelizacji zostało ukazane świadectwo życia chrześcijańskiego. Niezbędnym warunkiem wiarygodności i skuteczności głoszenia słowa jest życie zgodne z Ewangelią. W nowej ewangelizacji należy zatem dążyć do spójności pomiędzy słowem i czynem. Źródłem i doskonałym wzorem tej spójności jest zawsze Chrystus. Przejawia się ona także w życiu świętych. Człowiek ochrzczony, który porzucił wiarę, może odkryć wartość Ewangelii dzięki wiarygodnemu świadectwu ludzi, deklarujących się jako uczniowie Chrystusa. Świadectwo to powinno być realizowane odpowiednio do danego stanu i powołania, szczególnie kapłańskiego i małżeńskiego.

Jako czwarta forma nowej ewangelizacji została przedstawiona praktyka modlitwy. Sama w sobie stanowi akt wiary i dlatego jest czynnikiem, który oddziałuje na innych. Wzorem modlitwy i stawiania jej w centrum głoszenia Ewangelii jest niezmiennie Chrystus. Jak to zostało ukazane, fundamentem nowej ewangelizacji nie działanie człowieka, ale Boga. Jedynie wówczas będzie prawdziwą kontynuacją działania Chrystusa przez Kościół, a nie projektem społecznym.

Jako piąta forma nowej ewangelizacji zostało przedstawione doświadczenie cierpienia. Sam Chrystus dopełnił głoszenie królestwa Bożego przez swoją mękę i śmierć, które uobecniają się w Kościele. Jak podkreślał wielokrotnie Benedykt XVI, cierpienia Kościoła i jego członków przyczyniają się do wzbudzania wiary tych ochrzczonych, którzy ją porzucili. Cierpienia te pochodzą zarówno z zewnątrz, jak i wewnątrz wspólnoty. Bóg działa w Kościele i poprzez Kościół, który cierpi. Dlatego istotne jest kształtowanie w wiernych postawy przeżywania wszelkich trudności w łączności z Chrystusem, aby przyczyniać się do odnowienia wiary i życia chrześcijan.

Jako szósta forma nowej ewangelizacji został ukazany wyraz artystyczny, czyli *via pulchritudinis*. Benedykt XVI wielokrotnie wyjaśniał wartość ewangelizacyjną sztuki. Jej dzieła są nośnikami treści orędzia chrześcijańskiego i często były tworzone z zamiarem przekazywania Ewangelii. Papież posługiwał się wyrazem artystycznym w nowej ewangelizacji, kiedy interpretował obiekty sztuki sakralnej, jak obrazy, rzeźby, a także kompozycje muzyczne. Wskazywał na wiarę ich twórców oraz treść, którą zawierają.

W czwartym rozdziale rozprawy zostały przedstawione treści nowej ewangelizacji. Pierwszą z nich było nawrócenie, które stanowi fundament relacji człowieka z Bogiem. Sam Chrystus umieścił wezwanie do nawrócenia w centrum swojego przepowiadania (por. Mt 3, 1-2). Kościół, kontynuując dzieło Chrystusa, jest zobowiązany powtarzać owo wezwanie i wyjaśniać jego znaczenie. Należy pomagać człowiekowi zrozumieć, że rozumną konsekwencją wiary jest wola zerwania z grzechem i ponownego wyboru Chrystusa.

Jako druga z treści zostało przedstawione królestwo Boże. Stanowiło ono podstawowy temat publicznej działalności Chrystusa. Wyraża ono teocentryczny aspekt głoszenia słowa Bożego. Królestwo Boże nie jest tworem ludzkim ani strukturą społeczną, ale dziełem Boga. Oznacza ono, że Bóg jest obecny i działa w świecie oraz życiu konkretnego człowieka. Tę podstawową prawdę należy głosić, aby Bóg ponownie był centralnym punktem odniesienia. Królestwo Boże jako treść nowej ewangelizacji należy umieszczać w programach duszpasterskich i katechetycznych.

Jako trzecia z treści została ukazana Osoba Jezusa Chrystusa. On stanowi centrum przepowiadania Kościoła. On jest spełnieniem królestwa Bożego i uzasadnieniem nawrócenia. Jak przypomniał Benedykt XVI, częstym zjawiskiem jest, że chrześcijanie nie mówią o Chrystusie, choć podejmują praktyki religijne. Tymczasem w centrum chrześcijaństwa nie nakaz lub zakaz moralny, ale Osoba Chrystusa. Ze względu na Niego podejmowana jest zarówno nowa ewangelizacja, jak i decyzja wiary.

Jako czwartą z treści zostało przedstawione życie wieczne. Stanowi ono zasadniczy element nowej ewangelizacji. Człowiek odczuwa stałą tęsknotę za nieskończonością. Nie przemija ona również w życiu osoby ochrzczonej, która nie wierzy w Chrystusa. Należy zatem ukazywać życie wieczne jako spełnienie owej tęsknoty i cel wiary, a także sensowną odpowiedź na rozmaite przejawy nihilizmu. W związku z tym nowej ewangelizacji należy poddać także rzeczywistość śmierci, ukazując ją jako przemianę życia. Prawda o życiu wiecznym stanowi argument za odnowieniem osobistego aktu wiary w Chrystusa.

W rozdziale piątym rozprawy zostały przedstawione narzędzia nowej ewangelizacji, o których wartości przekonywał Benedykt XVI. Jako pierwsze z nich zostało opisane *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego*. Papież wielokrotnie przywoływał jego treść w swoim nauczaniu. Dzieło to powstało na polecenie św. Jana Pawła II, dokończone zaś zostało w czasie pontyfikatu Benedykta XVI. W sposób syntetyczny przekazuje treść wiary, ujmując ją w pytaniach i odpowiedziach.

Jako drugie narzędzie została przedstawiona Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. Ta dykasteria Kurii Rzymskiej została powołana do istnienia przez Benedykta XVI. Podkreślił on tym samym znaczenie i pilną potrzebę nowej ewangelizacji jako takiej. Papież przyznał również Radzie kompetencje dotyczące katechezy, przez co wyraził jej ścisły związek z ewangelizacją. Od początku swego istnienia Rada publikuje liczne teksty o treści ewangelizacyjnej i katechetycznej, a także organizuje wydarzenia, mające na celu odnowę wiary.

Jako trzecie narzędzie zostały przedstawione środki społecznego przekazu. Nauczanie Benedykta XVI na ten temat jest kontynuacją nauczania Soboru Watykańskiego II i poprzednich papieży. Nowa ewangelizacja poprzez środki społecznego przekazu wpisuje się w ludzką potrzebę relacji i wymiany myśli. Tym bardziej więc potrzeba za ich pośrednictwem przekazywać prawdę o Bogu i człowieku. Do służby tej prawdzie zobowiązani są szczególnie przedstawiciele mediów katolickich. Benedykt XVI osobiście dawał wielokrotnie przykład korzystania z owych środków w głoszeniu Ewangelii i do tego zachęcał chrześcijan.

Nauczanie papieża na temat nowej ewangelizacji stanowi obszerny i spójny zasób treści, która wciąż pozostaje aktualna. Diagnozy, pytania i odpowiedzi, które wypowiedział Benedykt XVI nadal zdumiewają swoją trafnością. Bez wątplenia powodem tego jest fakt, że źródłem, sensem i stałym punktem odniesienia refleksji papieża jest Osoba Jezusa Chrystusa. Zatem nauczanie J. Ratzingera – Benedykta XVI może i powinno stanowić inspirację dla osób zaangażowanych w nową ewangelizację. Jednocześnie myśl papieża jest impulsem do podejmowania nowej ewangelizacji przez tych, którzy dotychczas być może nie znają jej wagi i jej nie realizują. Warto, aby nowa ewangelizacja w ujęciu Benedykta XVI była nadal przedmiotem refleksji zarówno naukowej, jak i duszpasterskiej oraz katechetycznej.

Papież podkreślał wielokrotnie, że nowa ewangelizacja dotyczy wspólnie duszpasterstwa zwyczajnego, a więc po pierwsze parafii. Potrzeba zatem, aby refleksja papieża nadal znajdowała swoje miejsce w pomocach duszpasterskich i katechetycznych, w tym w podręcznikach do nauczania religii. Konieczne jest, aby każdy chrześcijanin, duchowny i świecki, odpowiednio do powołania, rozumiał i podejmował swoją odpowiedzialność za odnowę wiary, „aby «nowa ewangelizacja» nie była po prostu jedynie atrakcyjnym sloganem, ale stała się rzeczywistością”²²⁶.

²²⁶ Benedykt XVI. *Św. Jan Eudes. 19 sierpnia – Castel Gandolfo*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2009 s. 33.

BIBLIOGRAFIA

I. ŹRÓDŁA

1. Nauczanie Soboru Watykańskiego II

Sobór Watykański II. *Dekret o misyjnej działalności Kościoła «Ad gentes divinitus»*. W: Sobór Watykański II. *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Red. M. Przybył. Poznań 2008 s. 674-743.

Sobór Watykański II. *Dekret o środkach społecznego przekazu «Inter mirifica»*. W: Sobór Watykański II. *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Red. M. Przybył. Poznań 2008 s. 118-135.

Sobór Watykański II. *Konstytucja dogmatyczna o Kościele «Lumen gentium»*. W: Sobór Watykański II. *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Red. M. Przybył. Poznań 2008 s. 144-255.

Sobór Watykański II. *Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym «Dei Verbum»*. W: Sobór Watykański II. *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Red. M. Przybył. Poznań 2008 s. 540-563.

Sobór Watykański II. *Konstytucja o liturgii świętej «Sacrosanctum Concilium»*. W: Sobór Watykański II. *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Red. M. Przybył. Poznań 2008 s. 48-107.

2. Nauczanie Josepha Ratzingera – Benedykta XVI

2.1. Nauczanie Josepha Ratzingera

Ratzinger J. *Die neuen Heiden und die Kirche*. „Hochland” 51:1958 s. 1-11. W: Benedykt XVI, P. Seewald. *Ostatnie rozmowy*. Kraków 2016 s. 297-307.

Ratzinger J. *Christian universalism: On two collections of papers by Hans Urs von Balthasar*. „Communio: International Catholic Review” 22.3:1995 s. 545-557.

Ratzinger J. *Nowa ewangelizacja*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2001 s. 35-39.

- Ratzinger J. *Aktualność doktrynalna Katechizmu Kościoła Katolickiego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2003 s. 48-54.
- Ratzinger J. *Introduction to Christianity: yesterday, today, and tomorrow*. „Communio: International Catholic Review” 31.3:2004 s. 481-495.
- Ratzinger J. *Wprowadzenie*. W: *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego*. Kielce 2005 s. 9-11.
- Ratzinger J. «*Pójdź za Mną*». *Homilia kard. Josepha Ratzingera*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2005 s. 20-22.
- Ratzinger J. *Wstańmy i idźmy za Chrystusem, światłem i życiem*. *Homilia kard. Josepha Ratzingera w Wielką Sobotę*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2005 s. 59-60.
- Ratzinger J. *On hope*. „Communio: International Catholic Review” 35.2:2008 s. 301-315.
- Ratzinger J. *Benedykt XVI. Kościół. Wspólnota w drodze*. Kielce 2009.
- Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. Lublin 2012-.
- Ratzinger J. *Artystyczna transpozycja wiary. Teologiczne problemy muzyki kościelnej*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XI. Lublin 2012 s. 534-548.
- Ratzinger J. «*Będę Ci śpiewał wobec aniołów*». *Tradycja raryzbońska a reforma liturgii*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XI. Lublin 2012 s. 514-533.
- Ratzinger J. *Biskup – głosiciel i stróż wiary*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XII. Lublin 2012 s. 312-327.
- Ratzinger J. «*Bogu pięknie śpiewajcie*». *Biblijne podstawy muzyki kościelnej*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XI. Lublin 2012 s. 549-567.
- Ratzinger J. *Duch liturgii*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XI. Lublin 2012 s. 23-182.
- Ratzinger J. *Eucharystia a misja*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XI. Lublin 2012 s. 374-399.
- Ratzinger J. *Znaczenie niedzieli dla modlitwy i życia chrześcijanina*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XI. Lublin 2012 s. 221-242.
- Ratzinger J. *Jaki powinien być dzisiaj biskup? Rozważania z okazji jubileuszu biskupiego*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XII. Lublin 2012 s. 292-301.

- Ratzinger J. *Nawrócenie do światła. Jubileusz 40-lecia kapłaństwa rocznika święceń 1951, Monachium 1991*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XII. Lublin 2012 s. 698-703.
- Ratzinger J. *Studzy Waszej radości. Medytacje o duchowości kapłańskiej*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XII. Lublin 2012 s. 437-499.
- Ratzinger J. *Los Jezusa a Kościół*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. VIII/1. Lublin 2013 s. 116-126.
- Ratzinger J. *Powszechność i katolickość*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. VIII/1. Lublin 2013 s. 177-184.
- Ratzinger J. *Rzym a Kościoły Wschodu po odwołaniu ekskomunik z 1054 roku*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. VIII/1. Lublin 2013 s. 698-716.
- Ratzinger J. *Utożsamianie się z Kościołem*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. VIII/1. Lublin 2013 s. 163-176.
- Ratzinger J. *Eschatologia śmierć i życie wieczne*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. X. Lublin 2014 s. 25-222.
- Ratzinger J. *Moim szczęściem jest być w Twojej bliskości. O chrześcijańskiej wierze w życie wieczne*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. X. Lublin 2014 s. 424-438.
- Ratzinger J. *Piekło [artykuł w leksykonie, 1960]*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. X. Lublin 2014 s. 309-313.
- Ratzinger J. *Śmierć i koniec czasów*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. X. Lublin 2014 s. 314-327.
- Ratzinger J. *Wieczność [artykuł w leksykonie, 1959]*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. X. Lublin 2014 s. 302-304.
- Ratzinger J. *Zmartwychwstanie i życie wieczne*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. X. Lublin 2014 s. 289-301.
- Ratzinger J. *Jezus z Nazaretu. Od wjazdu do Jerozolimy do zmartwychwstania*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. VI/1. Lublin 2015 s. 379-582.
- Ratzinger J. *Chrystocentryzm w przepowiadaniu?*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. VI/2. Lublin 2015 s. 593-611.
- Ratzinger J. *Chrystus – Odkupiciel wszystkich ludzi. Jedyność i powszechność Chrystusa oraz Jego Kościoła*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. VI/2. Lublin 2015 s. 905-921.

- Ratzinger J. *Wprowadzenie do: Romano Guardini, The Lord [Pan], Washington 1996*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. VI/2. Lublin 2015 s. 988-990.
- Ratzinger J. *Sobór w drodze. Spojrzenie wstecz na drugą sesję Soboru Watykańskiego II*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. VII/1. Lublin 2016 s. 313-358.
- Nawrócenie pokuta i odnowa. Rozmowa między Franzem Greinerem i Josephem Ratzingerem*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. IV. Lublin 2017 s. 462-476.
- Ratzinger J. *Modlitwa w naszych czasach*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. IV. Lublin 2017 s. 734-745.
- Ratzinger J. *Wprowadzenie do chrześcijaństwa. Wykłady o apostołskim wyznaniu wiary*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. IV. Lublin 2017 s. 25-282.
- Ratzinger J., Messori V. *Raport o stanie wiary*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XIII/1. Lublin 2017 s. 29-186.
- Ratzinger J., Seewald P. *Sól ziemi*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka, T. XIII/1. Lublin 2017 s. 187-415.
- Ratzinger J. *Instrukcja «O powołaniu teologa w Kościele»*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. IX/1. Lublin 2018 s. 607-623.
- Ratzinger J. *O duchowej podstawie i kościelnym miejscu teologii*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. IX/1. Lublin 2018 s. 121-141.
- Ratzinger J. *Wiara jako nawrócenie – metanoia*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. IX/1. Lublin 2018 s. 66-78.
- Ratzinger J. *Pośredniczenie wiary i źródła wiary*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. IX/2. Lublin 2018 s. 820-839.
- Ratzinger J. *Katechizm w świecie postchrześcijańskim. W rozmowie z Giannim Cardinale. (30Giorni 2003)*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XIII/3. Lublin 2018 s. 1242-1247.
- Ratzinger J. *Nam, Niemcom, brakuje dynamiki wiary. W rozmowie z Manfredem Schelle (Die Welt 1988)*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XIII/3. Lublin 2018 s. 988-1004.

Ratzinger J. *W Niemczech chrześcijaństwo musi zacząć się od nowa. W rozmowie z Rose-Marie Borngässer i Gernotem Faciusem (Die Welt 2002)*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XIII/3. Lublin 2018 s. 1211-1220.

2.2. Nauczanie Benedykta XVI

Benedykt XVI. *Aby głosić całemu światu żywą obecność Chrystusa. 20 IV – Orędzie po Mszy św. w Kaplicy Sykstyńskiej na zakończenie konklawe*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2005 s. 4-6.

Benedykt XVI. *Proszę was o pomoc w postudze Kościołowi. 22 IV – Spotkanie z członkami Kolegium Kardynalskiego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2005 s. 7-8.

Benedykt XVI. *Wsluchiwać się z całym Kościołem w słowo i wolę Chrystusa. 24 IV – Msza św. z okazji inauguracji pontyfikatu*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2005 s. 10-12.

Benedykt XVI. *W duchu wzajemnego zrozumienia, poszanowania i miłości. 25 IV – Spotkanie z przedstawicielami niekatolickich Kościołów i Wspólnot kościelnych oraz innych religii*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2005 s. 13-14.

Benedykt XVI. *Kościół jest młody. 25 IV – Spotkanie z pielgrzymami niemieckimi w Auli Pawła VI*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2005 s. 14-15.

Benedykt XVI. *Więź z Chrystusem fundamentem waszego życia i apostolatu. 13 V – Podczas spotkania z duchowieństwem diecezji rzymskiej w bazylice św. Jana na Lateranie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2005 s. 11-13.

Benedykt XVI. *Z wielką miłością do Chrystusa i Kościoła. 13 V – Na zakończenie spotkania z duchowieństwem diecezji rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2005 s. 14-15.

Benedykt XVI. *Posługa Papieża gwarancją posłuszeństwa Chrystusowi i Jego słowu. 7 V – Msza św. w bazylice św. Jana na Lateranie z okazji objęcia katedry Biskupa Rzymu*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2005 s. 18-21.

Benedykt XVI. *Nasze drogi niech będą drogami Jezusa. 26 V – Msza św. w uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2005 s. 23-24.

Benedykt XVI. *Głoszenie Ewangelii człowiekowi stałą misją Kościoła. List Benedykta XVI do kard. Jeana-Louisa Taurana*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2005 s. 4-5.

- Benedykt XVI. *W Eucharystii Chrystus żyje wśród nas i dla nas. Msza św. na zakończenie XXIV Kongresu Eucharystycznego we Włoszech.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2005 s. 8-10.
- Benedykt XVI. *Motu proprio Benedykta XVI w sprawie zatwierdzenia i publikacji Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego.* L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2005 s. 11-12.
- Benedykt XVI. *Kompendium przedstawia wiarę Kościoła w Jezusa Chrystusa. 28 VI – Homilia Ojca Świętego.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2005 s. 12-14.
- Benedykt XVI. *Narzędzie ewangelizacji. 3 VII – Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2005 s. 14.
- Benedykt XVI. *Wyznajemy wiarę w Kościół Jezusa Chrystusa. 29 VI – Msza św. i nałożenie paliuszy.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2005 s. 15-18.
- Benedykt XVI. *Rodzina chrześcijańska wspólnotą wychowania i wiary. 6 VI – Do uczestników Kongresu Diecezji Rzymskiej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2005 s. 30-33.
- Benedykt XVI. *Orędzie nadziei dla Europy. 24 sierpnia – Watykan. Audiencja generalna po podróży.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2005 s. 4-6.
- Benedykt XVI. *Jestem szczęśliwy, że mogę być wśród młodzieży. 18 sierpnia. Ceremonia powitalna na lotnisku.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2005 s. 11-13.
- Benedykt XVI. *Niech zapłonie w was ogień Ducha Świętego. 18 sierpnia. Spotkanie przed kolońską katedrą.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2005 s. 15-16.
- Benedykt XVI. *Eucharystia musi być centrum waszego życia. 21 sierpnia – Msza św. na zakończenie Światowego Dnia Młodzieży.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2005 s. 26-28.
- Benedykt XVI. *Chcemy być Kościołem otwartym na przyszłość. 21 sierpnia. Spotkanie z niemieckimi biskupami.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2005 s. 29-32.
- Benedykt XVI. *Łaska dla całego Kościoła. 28 sierpnia – Castel Gandolfo. «Anioł Pański» po podróży.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2005 s. 34.
- Benedykt XVI. *Spotkanie Benedykta XVI z duchowieństwem diecezji Aosta. Introd, 25 lipca 2005 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2005 s. 35-41.
- Benedykt XVI. *Eucharystia skarbem Kościoła. 4 września – Castel Gandolfo.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2005 s. 50-51.
- Benedykt XVI. *Proseguite con coraggio e con fiducia la grande opera di autentico rinnovamento della vita di fede secondo le direttive della Chiesa Universale. Il discorso ai*

- Presuli della Conferenza Episcopale dell'Austria.* „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 06.11.2005 s. 5.
- Benedykt XVI. *L'impegno per la formazione di solide famiglie cristiane si rivela di particolare importanza per la vita della Chiesa. Il discorso ai Vescovi della Conferenza Episcopale della Repubblica Ceca.* „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 19.11.2005 s. 5.
- Benedykt XVI. *Słowo Boże źródłem odnowy Kościoła. 16 IX – Do uczestników kongresu z okazji 40. rocznicy ogłoszenia soborowej Konstytucji «Dei verbum».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2005 s. 24-25.
- Benedykt XVI. *W trosce o wiarę i kult Eucharystii. 19 IX – Do nowo mianowanych biskupów uczestniczących w kursie formacyjnym.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2005 s. 25-26.
- Benedykt XVI. *Bądźcie apostołami nadziei. 23 IX – Do biskupów meksykańskich przybyłych z wizytą «ad limina Apostolorum».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2005 s. 26-28.
- Benedykt XVI. *Wzorujcie się na miłości Jezusa do dzieci. 30 IX – Podczas wizyty w Szpitalu Pediatricznym «Bambino Gesù».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2005 s. 28-29.
- Benedykt XVI. *Encyklika «Deus caritas est» o miłości chrześcijańskiej.* Kraków 2006.
- Benedykt XVI. *Czas modlitwy i refleksji. 2 X – Rozważanie Ojca Świętego przed modlitwą «Anioł Pański».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2006 s. 9.
- Benedykt XVI. *Psalm 127 – daremny trud bez Boga. 31 sierpnia 2005 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2006 s. 49-50.
- Benedykt XVI. *Przychodzi, aby nas zbawić. 15 XII – Spotkanie z przedstawicielami środowisk akademickich Rzymu.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2006 s. 12-13.
- Benedykt XVI. *Misja Kościoła w dziedzinie wychowania. 26 XI – Przemówienie Benedykta XVI do I grupy biskupów.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2006 s. 28-30.
- Benedykt XVI. *Ewangelizacja zadaniem wszystkich. 3 XII – Przemówienie Ojca Świętego do II grupy biskupów.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2006 s. 31-33.
- Benedykt XVI. *Apostolstwo wiernych świeckich w Kościele. 17 XII – Przemówienie do III grupy biskupów.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2006 s. 35-37.
- Benedykt XVI. *Kościół i świat potrzebują waszego świadectwa. 10 XII – Do osób konsekrowanych diecezji rzymskiej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2006 s. 35-36.

- Benedykt XVI. *Psalm 112 – szczęście bogobojnego. 2 listopada.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2006 s. 38-39.
- Benedykt XVI. *Środki przekazu: sieć komunikacji, jedności i współpracy. Orędzie Benedykta XVI na XL Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2006 s. 4-5.
- Benedykt XVI. *Głoście wszystkim Ewangelię życia i nadziei. 12 I – Do członków Drogi Neokatechumenalnej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2006 s. 24-25.
- Benedykt XVI. *Nieoceniony dar życia konsekrowanego. 2 II – Msza św. w święto Ofiarowania Pańskiego.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2006 s. 32-33.
- Benedykt XVI. *Psalm 137, 1-6 – nad rzekami Babilonu. 30 listopada.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2006 s. 35-36.
- Benedykt XVI. *Psalm 144, 1-8 – o zwycięstwo i pokój [II]. 11 stycznia.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2006 s. 40-41.
- Benedykt XVI. *Miłość Boża odnawia serce człowieka. 19 lutego.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2006 s. 48-49.
- Benedykt XVI. *Nasze ręce niech się staną rękami Chrystusa. 13 IV – Msza św. Krzyżma w Wielki Czwartek.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2006 s. 10-12.
- Benedykt XVI. *Złożył Bogu i Kościołowi dar ze swego życia. 3 IV – Homilia Ojca Świętego podczas Mszy św. na placu św. Piotra.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2006 s. 41-42.
- Benedykt XVI. *Nie wolno naruszać życia i godności człowieka. 5 II – Msza św. w parafii św. Anny w Watykanie.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2006 s. 50-52.
- Benedykt XVI. *Aby Europie i światu nie zabrakło waszego świadectwa. 31 maja – Watykan. Katecheza wygłoszona podczas audiencji generalnej po podróży.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6-7:2006 s. 4-5.
- Benedykt XVI. *Pragnę zaczerpnąć ze źródła waszej wiary. 25 maja – Warszawa. Przemówienie powitalne na lotnisku.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6-7:2006 s. 13-14.
- Benedykt XVI. *Wierście w moc waszego kapłaństwa! 25 maja – Warszawa. Przemówienie podczas spotkania z duchowieństwem w archikatedrze św. Jana.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6-7:2006 s. 15-17.
- Benedykt XVI. *Zachowujcie i pogłębiajcie waszą wiarę. 26 maja – Warszawa. Homilia podczas Mszy św. na placu Piłsudskiego.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6-7:2006 s. 22-24.

- Benedykt XVI. *U źródeł wiary i świętości Jana Pawła II. 27 maja – Wadowice. Przemówienie podczas spotkania z mieszkańcami miasta.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6-7:2006 s. 28-29.
- Benedykt XVI. *Wobec tajemnicy ludzkiego cierpienia. 27 maja – Kraków-Łagiewniki. Przemówienie w sanktuarium Bożego Miłosierdzia.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6-7:2006 s. 31.
- Benedykt XVI. *Budujcie wasze życie na Chrystusie. 27 maja – Kraków. Przemówienie podczas spotkania z młodzieżą na Błoniach.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6-7:2006 s. 32-34.
- Benedykt XVI. *Trwajcie mocni w wierze, nadziei i miłości. 28 maja – Kraków. Homilia podczas Mszy św. na Błoniach.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6-7:2006 s. 35-37.
- Benedykt XVI. *Dawajcie świadectwo o Bogu w świecie współczesnym. 6 IV – Rozmowa z młodzieżą Rzymu i Lacjum na placu św. Piotra.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6-7:2006 s. 47-51.
- Benedykt XVI. *Rozwijajcie dialog ze współczesną kulturą. 17 II – Do autorów i redaktorów czasopisma «La Civiltà Cattolica».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6-7:2006 s. 52-53.
- Benedykt XVI. *Krzewić prawdę i umacniać pokój. 17 III – Do uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6-7:2006 s. 57-58.
- Benedykt XVI. *Miłość duszą misji. Orędzie Ojca Świętego na LXXX Światowy Dzień Misyjny 2006 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8:2006 s. 4-5.
- Benedykt XVI. *Nieście światło Chrystusa do wszystkich środowisk. Przesłanie Benedykta XVI do uczestników II Światowego Kongresu Ruchów Kościelnych i Nowych Wspólnot.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8:2006 s. 7-8.
- Benedykt XVI. *Idźcie naprzód z odwagą i wiernością. 6 V – Msza św. z okazji obchodów 500. rocznicy powstania Papieskiej Gwardii Szwajcarskiej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8:2006 s. 28-30.
- Benedykt XVI. *Zbliżajcie ludzi do Serca Dobrego Pasterza. 7 V – Msza św. i święcenia kapłańskie w Światowy Dzień Modlitw o Powołania.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8:2006 s. 30-32.
- Benedykt XVI. *Rozważanie papieskie przed modlitwą «Anioł Pański».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2006 s. 8-9.

- Benedykt XVI. *Kształtujcie chrześcijańską świadomość wiernych. List Benedykta XVI do biskupów hiszpańskich.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2006 s. 12-13.
- Benedykt XVI. *Chrystus umacnia wiarę Piotra. 29 VI – Msza św. i nałożenie paliuszy.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2006 s. 29-31.
- Benedykt XVI. *Bądźcie wiarygodnym i jasnym znakiem Ewangelii. 22 V – Do przełożonych generalnych instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2006 s. 35-36.
- Benedykt XVI. *Apostolstwo przez środki społecznego przekazu. 2 VI – Do pracowników katolickiego dziennika «Avvenire», telewizji Sat2000, radia InBlu i agencji Sir.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2006 s. 39.
- Benedykt XVI. *Maryja naszym wzorem i wsparciem. 15 sierpnia – Castel Gandolfo.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2006 s. 49.
- Benedykt XVI. *Incoraggiate i vostri sacerdoti a riscoprire la gioia di prendersi cura del loro gregge. Il discorso ai Presuli della Conferenza Episcopale di Irlanda.* „L'Osservatore Romano” wyd. wł. 29.10.2006. s. 4-5.
- Benedykt XVI. *Przekazujmy wiarę przyszłym pokoleniom. 9 września – Monachium. Powitanie na lotnisku.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2006 s. 11-12.
- Benedykt XVI. *Świat i każdy z nas potrzebuje Boga. 10 września – Monachium. Msza św. na błoniach Neue Messe.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2006 s. 15-17.
- Benedykt XVI. *Zawsze pozostanie Służebnicą Pańską. 10 września – Monachium. Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2006 s. 17.
- Benedykt XVI. *Rodzina, szkoła, parafia – miejsca formacji chrześcijanina. 10 września – Monachium.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2006 s. 18-19.
- Benedykt XVI. *Musimy stanowić jedno, aby świat uwierzył. 12 września – Ratyżbona. Nieszpory ekumeniczne.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2006 s. 30-31.
- Benedykt XVI. *Bądźcie ludźmi modlitwy i apostołami Chrystusa. 14 września – Fryzyna. Spotkanie z kapłanami i diakonami statymi.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2006 s. 32-34.
- Benedykt XVI. *Niech Bóg ma was w swojej opiece. 14 września – Monachium. Pożegnanie na lotnisku.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2006 s. 35-36.
- Wywiad z papieżem Benedyktem XVI. *5 sierpnia – Castel Gandolfo.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2006 s. 41-47.
- Benedykt XVI. *Piotr – apostoł. 24 maja.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2006 s. 53-54.

- Benedykt XVI. *Andrzej – Protóklitos. 14 czerwca.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2006 s. 56-57.
- Benedykt XVI. *Potrzeby rolnictwa i walka z głodem na świecie. Przestanie Papieża na Światowy Dzień Wyżywienia.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2006 s. 7-8.
- Benedykt XVI. *Parafia wspólnotą zjednoczoną w Chrystusie. 22 IX – Do uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady ds. Świeckich.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2006 s. 19-20.
- Benedykt XVI. *Bądźcie zawsze przyjaciółmi i apostołami Jezusa. 2 sierpnia.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2006 s. 24-25.
- Benedykt XVI. *Jan – teolog. 9 sierpnia.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2006 s. 25-26.
- Benedykt XVI. *Jan – prorok z Patmos. 23 sierpnia.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2006 s. 27-28.
- Benedykt XVI. *Zadania rodziny we współczesnym świecie. 8 października.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2006 s. 33.
- Benedykt XVI. *Il discorso a Vescovi della Conferenza Episcopale della Repubblica Federale di Germania. In occasione della Visita «ad limina Apostolorum».* „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 11.12.2006 s. 5.
- Benedykt XVI. *Encyklika «Spe salvi» o nadziei chrześcijańskiej.* Kraków 2007.
- Benedykt XVI. *Wyrzekli się wszystkiego, by pójść za Jezusem. Homilia Papieża podczas Mszy św. kanonizacyjnej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2007 s. 6-8.
- Benedykt XVI. *W ciszy zgłębiajcie słowo Boże. 23 X – Przemówienie Papieża do wykładowców i studentów rzymskich uczelni kościelnych.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2007 s. 19-20.
- Benedykt XVI. *Przemówienie Benedykta XVI na zakończenie wizyty. 9 XI – Spotkanie z biskupami szwajcarskimi.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2007 s. 27-30.
- Benedykt XVI. *Postulujcie prawdę, stajcie się współpracownikami prawdy. 6 X – Msza św. na zakończenie sesji plenarnej Międzynarodowej Komisji Teologicznej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2007 s. 30-31.
- Benedykt XVI. *Nieście wszystkim Chrystusa nadzieję świata. 19 X – Msza św. w Weronie podczas IV Krajowego Kongresu Kościelnego we Włoszech.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2007 s. 31-33.
- Benedykt XVI. *Audiencja generalna 11 października.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2007 s. 40-41.

- Benedykt XVI. *Osoba ludzka sercem pokoju. Orędzie Ojca Świętego Benedykta XVI na XL Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 2007 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2007 s. 4-8.
- Benedykt XVI. *Bogu zawierzam owoce mojej pielgrzymki. 6 grudnia – Watykan. Audiencja generalna po podróży.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2007 s. 10-12.
- Benedykt XVI. *Dążmy do pełnej jedności w wierze. 30 listopada – Stambuł. Homilia Papieża wygłoszona podczas Boskiej Liturgii w kościele patriarchalnym.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2007 s. 25-26.
- Wspólna deklaracja Papieża Benedykta XVI i Patriarchy Bartłomieja I.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2007 s. 28-29.
- Benedykt XVI. *Bóg przychodzi, aby nas wyzwolić od zła i śmierci. 2 XII 2006 r. – Nieszpory I Niedzieli Adwentu.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2007 s. 32-33.
- Benedykt XVI. *Bóg puka do drzwi naszych serc. 3 XII – Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2007 s. 33.
- Benedykt XVI. *Otwórzmy się na Boga, by zapanował pokój. 22 XII – Spotkanie z kardynałami, biskupami i pracownikami Kurii Rzymskiej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2007 s. 40-44.
- Benedykt XVI. *Przyjmijmy Boga, który nas pierwszy umiłował. 3 I – Audiencja generalna.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2007 s. 54-55.
- Benedykt XVI. *«Miłujcie się wzajemnie, tak jak Ja was umiłowałem» (por. J 13, 34). Orędzie Benedykta XVI na XXII Światowy Dzień Młodzieży.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2007 s. 7-9.
- Benedykt XVI. *Idziemy powoli, ale stanowczo ku jedności. 24 I – Katecheza środowa Ojca Świętego.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2007 s. 15-16.
- Benedykt XVI. *Przekazujcie wszystkim słowa prawdy i nadziei. 25 XI – Do Włoskiej Federacji Tygodników Katolickich.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2007 s. 24-25.
- Benedykt XVI. *Paweł – portret człowieka i apostoła. 25 października 2006 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2007 s. 28-30.
- Benedykt XVI. *Paweł – centralne miejsce Jezusa Chrystusa. 8 listopada.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2007 s. 30-31.
- Benedykt XVI. *Przekazujmy miłość Chrystusa naszym bliźnim. 21 II – Audiencja generalna w Środę Popielcową.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2007 s. 43-44.
- Benedykt XVI. *Odkryjmy piękno nawrócenia. 11 III – Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2007 s. 47.

- Benedykt XVI. *Człowiek nie może żyć bez miłości. 29 III – Liturgia pokutna dla młodzieży z diecezji rzymskiej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2007 s. 15-16.
- Benedykt XVI. *Pan puka do bram świata. 1 IV – Msza św. w Niedzielę Palmową – XII Światowy Dzień Młodzieży.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2007 s. 17-18.
- Benedykt XVI. *Przemiennej sile zła Chrystus przeciwstawił wszechmoc swej miłości. 8 IV – Orędzie Wielkanocne «Urbi et Orbi».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2007 s. 26-28.
- Benedykt XVI. *Wolontariat szkołą życia. 10 II – Do włoskich bractw miłosierdzia «Misericordie» i bractwa krwiodawców «Fratres».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2007 s. 34-35.
- Benedykt XVI. *Wszyscy uczyliśmy się od Pana. 17 II – Spotkanie z alumnami Rzymskiego Seminarium Duchownego.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2007 s. 38-42.
- Benedykt XVI. *Wspólnota parafialna miejscem, w którym przyjmuje się drugiego. 25 III – Msza św. w rzymskiej parafii św. Felicyty i jej Synów Męczenników.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2007 s. 47-49.
- Benedykt XVI. *Małżonkowie Priscylla i Akwila. 7 lutego.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2007 s. 51-52.
- Benedykt XVI. *Kościół i społeczeństwo liczą na młodzież. 21 kwietnia – Pawia. Przemówienie do zebranych przed katedrą.* „L'Osservatore Romano” wyd. 6:2007 s. 8.
- Benedykt XVI. *Uczmy się pokory od św. Augustyna. 22 kwietnia – Pawia. Msza św. w parku «Orti Borromaici».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2007 s. 9-11.
- Benedykt XVI. *Odpowiedzialność za wychowanie dzieci i młodzieży. 9 III – Do uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2007 s. 27.
- Benedykt XVI. *Symboliczny most między Europą i Azją. 10 III – Na zakończenie czuwania modlitewnego młodzieży akademickiej Europy i Azji.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2007 s. 28-29.
- Benedykt XVI. *Kapłan jest narzędziem miłosiernej miłości Boga. 16 III – Do uczestników kursu dla spowiedników zorganizowanego przez Penitencjarię Apostolską.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2007 s. 29-30.
- Benedykt XVI. *Teologia i uniwersytet. 21 III – Do delegacji wydziału teologii uniwersytetu w Tybindze.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2007 s. 31-32.
- Benedykt XVI. *Św. Klemens Rzymski. 7 marca.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2007 s. 38-40.

- Benedykt XVI. *Św. Ireneusz z Lyonu. 28 marca.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2007 s. 43-45.
- Benedykt XVI. *Orędzie na LXXXI Światowy Dzień Misyjny.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2007 s. 7-9.
- Benedykt XVI. *Dziękowałem Bogu za wiarę w Ameryce Łacińskiej. 23 maja – Watykan. Audiencja generalna po podróży.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2007 s. 10-11.
- Benedykt XVI. *Konferencja prasowa podczas lotu.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2007 s. 13-16.
- Benedykt XVI. *Katolicy winni w sposób szczególnie służyć wspólnemu dobru narodu. 9 maja – São Paulo-Guarulhos. Ceremonia powitalna na lotnisku.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2007 s. 16-17.
- Benedykt XVI. *Franciszkański charyzmat, którym żył w duchu Ewangelii, wydał wspaniałe owoce. 11 maja – São Paulo. Msza św. z okazji kanonizacji br. Antoniego od św. Anny Galvão.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2007 s. 21-24.
- Benedykt XVI. *Musimy być wiernymi sługami słowa. 11 maja – São Paulo. Spotkanie z biskupami brazylijskimi.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2007 s. 24-27.
- Benedykt XVI. *Święci to arcydzieło Bożej Mądrości. 3 VI – Msza św. kanonizacyjna.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2007 s. 36-38.
- Benedykt XVI. *Tertulian. 30 maja.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2007 s. 42-43.
- Benedykt XVI. *Św. Cyryl Jerozolimski. 27 czerwca.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2007 s. 49-50.
- Benedykt XVI. *«Duch Święty zstąpi na was, otrzymacie Jego moc i będziecie moimi świadkami» (Dz 1, 8). Orędzie Benedykta XVI na XXIII Światowy Dzień Młodzieży.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2007 s. 25-28.
- Benedykt XVI. *Pomagajcie uzależnionym otworzyć się na Boga. 12 maja – Guaratinguetà. Spotkanie ze wspólnotą «Farmy nadziei».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2007 s. 31-32.
- Benedykt XVI. *Wiara w Boga-Miłość uczyniła Amerykę Łacińską «kontynentem nadziei». 13 maja – Aparecida. Msza św. na rozpoczęcie V Konferencji Ogólnej Episkopatu Ameryki Łacińskiej i Karaibów.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2007 s. 34-35.
- Benedykt XVI. *Jesteśmy uczniami i misjonarzami Chrystusa, aby nasze narody miały w Nim życie. 13 maja – Aparecida. Sesja inauguracyjna V Konferencji Ogólnej Episkopatu Ameryki Łacińskiej i Karaibów.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2007 s. 36-41.

- Benedykt XVI. *Piotra i Pawła uważano za założycieli Kościoła w Rzymie. 28 VI – Nieszpory w bazylice św. Pawła za Murami.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2007 s. 43-44.
- Benedykt XVI. *Droga pokory nie jest drogą rezygnacji, lecz odwagi. 2 IX – Msza św. na błoniach w Montorso.* „L'Osservatore Romano” wyd. 10-11:2007 s. 9-11.
- Benedykt XVI. *Kultura Austrii jest do głębi przeniknięta orędziem Chrystusa. 7 września – Wiedeń. Ceremonia powitalna na lotnisku.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 14-15.
- Benedykt XVI. *Chcę być rzecznikiem tych, którzy, nie mają głosu. 7 września – Wiedeń. Spotkanie ze światem polityki.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 16-19.
- Benedykt XVI. *Pokaż nam Jezusa. 8 września – Mariazell. Msza św. w sanktuarium.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 19-21.
- Benedykt XVI. *Iść za Chrystusem znaczy przyswajać sobie Jego styl życia. 8 września – Mariazell. Nieszpory w sanktuarium dla duchowieństwa, zakonników i seminarzystów.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 22-24.
- Benedykt XVI. *Niczego nad służbę Bożą nie przedkładać. 9 września – Heiligenkreuz. Spotkanie z cystersami w opactwie.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 28-30.
- Benedykt XVI. *Dobro i społeczeństwo nie mogą przetrwać bez wolontariatu. 9 września – Wiedeń. Spotkanie z wolontariuszami.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 30-32.
- Benedykt XVI. *Austria i jej mieszkańcy są mi jeszcze bliżsi. 9 września – Wiedeń-Schwechat. Przemówienie pożegnalne.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 32-33.
- Benedykt XVI. *Dziękuję Panu za pielgrzymkę do Austrii. 12 września – Watykan. Audiencja generalna po podróży.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 33-34.
- Benedykt XVI. *Spotkanie Benedykta XVI z duchowieństwem diecezji Belluno-Feltre i Treviso.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 36-37.
- Benedykt XVI. *«Niewiasta obleczona w słońce» znakiem zwycięstwa miłości. 15 VIII – Msza św. w uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 38-39.
- Benedykt XVI. *Św. Grzegorz z Nazjanzu (I). 8 sierpnia.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 41-42.
- Benedykt XVI. *Św. Grzegorz z Nazjanzu (II). 22 sierpnia.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 42-43.

- Benedykt XVI. *Pokój, prawda i rozłam. 19 sierpnia – Castel Gandolfo*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2007 s. 49.
- Benedykt XVI. *Biskupi powinni być «aniołami» swych Kościołów. 29 IX – Święcenia biskupie w Bazylice Watykańskiej*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2007 s. 25-27.
- Benedykt XVI. *Rodzina wspólnotą pokoju. Orędzie Ojca Świętego Benedykta XVI na XLI Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 2008 roku*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2008 s. 25-28.
- Benedykt XVI. *List Benedykta XVI z okazji 1600. rocznicy śmierci św. Jana Chryzostoma*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2008 s. 30-35.
- Benedykt XVI. *Encyklika o nadziei chrześcijańskiej. 2 XII – Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański»*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2008 s. 7-8.
- Benedykt XVI. *Poznanie Boga pozwala pojąć człowieka i budować lepszy świat. 21 XII – Spotkanie z kardynałami i pracownikami Kurii Rzymskiej*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2008 s. 12-15.
- Benedykt XVI. *Nic nie jest piękniejsze od dzielenia się z innymi. 23 XII – Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański»*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2008 s. 16.
- Benedykt XVI. *Obrona rodziny jest obroną dobra osoby i społeczeństwa. 30 XII – Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański»*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2008 s. 21.
- Benedykt XVI. *Miłość jednocząca rodzinę pomaga budować pokój. 1 I – Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański»*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2008 s. 25-26.
- Benedykt XVI. *Szukanie prawdy, by się nią dzielić. Orędzie Benedykta XVI na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2008 s. 8-10.
- Benedykt XVI. *Papież nie narzuca wiary, lecz zachęca do szukania prawdy*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2008 s. 12-16.
- Benedykt XVI. *Czas stawania się na nowo chrześcijanami. Katecheza środowa*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2008 s. 23-24.
- Spotkanie Benedykta XVI z duchowieństwem diecezji rzymskiej*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2008 s. 39-50.
- Benedykt XVI. *Bóg jest Panem świata. 27 stycznia*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2008 s. 56-57.
- Benedykt XVI. *List do biskupów kubańskich z okazji 10. rocznicy wizyty Jana Pawła II*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2008 s. 6-7.
- Benedykt XVI. *Aby rozpoznać Boga trzeba mieć młode serce. 16 III – Homilia podczas Mszy św. w Niedzielę Palmową*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2008 s. 17-19.

- Benedykt XVI. *Bierzcie przykład z tak wielu świętych spowiedników. 7 III – Do uczestników kursu dla spowiedników zorganizowanego przez Penitencjarię Apostolską.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2008 s. 34-35.
- Benedykt XVI. *Kapłan musi czuwać, żeby świat był wrażliwy na Boga. 20 III – Msza św. Krzyżma w Wielki Czwartek.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2008 s. 6-7.
- Benedykt XVI. *«Złota zasada» miłości jest zapisana w każdym sercu. 8 kwietnia – Watykan. Telewizyjne przesłanie Benedykta XVI do mieszkańców Stanów Zjednoczonych Ameryki.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2008 s. 35.
- Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2008 s. 36-38.
- Benedykt XVI. *Przybywam jako przyjaciel i zwiastun Ewangelii. 16 kwietnia – Waszyngton. Ceremonia powitalna w Białym Domu.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2008 s. 39-40.
- Benedykt XVI. *«Tak» dla życia, «tak» dla miłości i «tak» dla pragnień obecnych w sercu nas wszystkich. 16 kwietnia – Waszyngton. Spotkanie z biskupami.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2008 s. 41-47.
- Benedykt XVI. *Odpowiedzi Papieża na pytania biskupów. 16 kwietnia – Waszyngton.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2008 s. 45-47.
- Benedykt XVI. *Wiara musi być naprawdę obecna w naszych uczelniach i szkołach. 17 kwietnia – Waszyngton. Wizyta na Katolickim Uniwersytecie Ameryki.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2008 s. 48-51.
- Benedykt XVI. *Jezus jest przyjacielem, który nigdy nie zdradza. 18 maja – Genua. Spotkanie z młodzieżą.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2008 s. 4-5.
- Benedykt XVI. *Katolicy powinni dawać przekonujące uzasadnienie nadziei. 17 kwietnia – Waszyngton. Msza św. na Nationals Park Stadium.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2008 s. 9-12.
- Benedykt XVI. *Prośmy Ducha, abyśmy mogli każdego dnia wzrastać w świętości. 19 kwietnia – Nowy Jork. Msza św. w katedrze św. Patryka.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2008 s. 17-20.
- Benedykt XVI. *Wy jesteście uczniami Chrystusa w dzisiejszym świecie. 19 kwietnia – Nowy Jork. Spotkanie z młodzieżą w Seminarium św. Józefa.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2008 s. 21-25.

- Benedykt XVI. *Wolność jest przywilejem, z którego trzeba mądrze korzystać. 20 kwietnia – Nowy Jork. Msza św. na Yankee Stadium.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2008 s. 27-30.
- Benedykt XVI. *Ojczyzna wolności religijnej i wzór «zdrowej laickości». 30 kwietnia – Watykan. Audiencja generalna poświęcona podróży.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2008 s. 31-33.
- Benedykt XVI. *Jezus czeka na nas w domu Ojca. 4 maja.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2008 s. 58-59.
- Benedykt XVI. *Podsycajcie zamięłowanie do prawdy. 23 V – Do uczestników kongresu wydziałów medialnych uczelni katolickich.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2008 s. 10-11.
- Benedykt XVI. *Przekazywanie wiary nowym pokoleniom jest odpowiedzią na kryzys wychowawczy. 29 V – Do Zgromadzenia Ogólnego Konferencji Episkopatu Włoch.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2008 s. 12-14.
- Benedykt XVI. *Mam nadzieję, że w 2010 r. przybędę na wystawienie Całunu. 2 VI – Do pielgrzymów z archidiecezji turyńskiej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2008 s. 17-18.
- Benedykt XVI. *Słuchajmy św. Pawła i uczmy się od niego. 28 VI – Homilia Benedykta XVI podczas Nieszporów w bazylice św. Pawła za Murami.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2008 s. 26-28.
- Benedykt XVI. *Roman Pieśniarz (Melodos). 21 maja.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2008 s. 31-33.
- Benedykt XVI. *Eucharystia szkołą miłości i solidarności. 25 maja.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2008 s. 42.
- Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2008 s. 6-8.
- Benedykt XVI. *Niech Duch Święty odnowi ten kraj. 17 lipca. Ceremonia powitalna w Government House.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2008 s. 11-12.
- Benedykt XVI. *Życie jest poszukiwaniem prawdy, dobra i piękna. 17 lipca. Spotkanie z młodzieżą na nabrzeżu Barangaroo.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2008 s. 13-16.
- Benedykt XVI. *Dążąc do jedności składamy świadectwo Chrystusowi. 18 lipca. Spotkanie ekumeniczne w krypcie St. Mary's Cathedral.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2008 s. 16-18.

- Benedykt XVI. *Bądźcie znakiem odnowy dla ludu Bożego. 19 lipca. Msza św. z biskupami, duchowieństwem, seminarzystami, nowicjuszami i nowicjuzkami w St. Mary's Cathedral.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2008 s. 22-25.
- Benedykt XVI. *Paliusz znakiem jedności z Biskupem Rzymu. 30 VI – Przemówienie Ojca Świętego podczas audiencji dla metropolitów.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2008 s. 49-51.
- Benedykt XVI. *List Benedykta XVI z okazji wydania «L'Osservatore Romano» w języku malajalam.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2008 s. 65.
- Benedykt XVI. *Słowo Papieża do mieszkańców Francji.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2008 s. 7.
- Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2008 s. 8-9.
- Benedykt XVI. *Fundamentem prawdziwej kultury jest poszukiwanie Boga. 12 września – Paryż. Spotkanie z przedstawicielami świata kultury w Kolegium Bernardynów.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2008 s. 12-16.
- Benedykt XVI. *Rozum nigdy nie jest w sprzeczności z wiarą. 13 września – Paryż. Msza św. na placu Inwalidów.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2008 s. 23-25.
- Benedykt XVI. *To sanktuarium jest miejscem modlitwy i służby braciom. 14 września – Lourdes. Msza św. na zakończenie obchodów 150-lecia objawień Najświętszej Maryi Panny.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2008 s. 28-30.
- Benedykt XVI. *Trzeba, by każdy czuł się w Kościele jak u siebie. 14 września – Lourdes. Spotkanie z Konferencją Episkopatu Francji.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2008 s. 32-35.
- Benedykt XVI. *Niech Bóg błogosławi Francję! 15 września – Tarbes. Ceremonia pożegnalna na lotnisku.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2008 s. 41.
- Benedykt XVI. *Odkupiciel włącza do swojej misji ludzi gotowych wziąć krzyż. 31 sierpnia – Castel Gandolfo.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2008 s. 58-59.
- Benedykt XVI. *Bez Boga człowiek jest samotny, a społeczeństwo zagubione. 5 X – Homilia Papieża podczas Mszy św. inaugurującej Synod.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2008 s. 7-9.
- Benedykt XVI. *Tylko sercem można naprawdę poznać Człowieka. 8 października. (Św. Paweł wobec tajemnicy Chrystusa).* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2008 s. 53-54.
- Benedykt XVI. *Encyklika «Caritas in veritate» o integralnym rozwoju ludzkim w miłości i prawdzie.* Kraków 2009.

- Benedykt XVI. *Słowo musi być przekładane na uczynki miłości. 26 X – Homilia Papieża wygłoszona podczas Mszy św. na zakończenie Synodu.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2009 s. 32-34.
- Benedykt XVI. *Nasza przyszłość to być na zawsze z Panem. Audiencja generalna 12 listopada. (Św. Paweł a rzeczy ostateczne).* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2009 s. 52-53.
- Benedykt XVI. *Najgłębsza prawda o śmierci i życiu wiecznym. «Anioł Pański» 2 listopada.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2009 s. 55.
- Benedykt XVI. *Wydarzenia minionego roku wskazują drogę ku przyszłości. 22 XII – Do Kurii Rzymskiej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2009 s. 9-12.
- Benedykt XVI. *Zapewniam was o mojej miłości i modlitwie. 20 XII – Do dzieci z Akcji Katolickiej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2009 s. 14-15.
- Benedykt XVI. *Nowe technologie, nowe relacje. Trzeba rozpowszechniać kulturę szacunku, dialogu i przyjaźni. Orędzie Papieża na XLIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2009 s. 5-7.
- Benedykt XVI. *Droga Neokatechumenalna wielkoduszną postugą ewangelizacyjną. 10 I – Z okazji 40. rocznicy powstania pierwszej wspólnoty neokatechumenalnej w Rzymie.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2009 s. 9-10.
- Benedykt XVI. *Orędzie Benedykta XVI na XXIV Światowy Dzień Młodzieży.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2009 s. 4-7.
- Benedykt XVI. *Blaski i cienie postugi w wielkowiejskich parafiach. 26 II – Spotkanie Ojca Świętego z duchowieństwem Rzymu.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2009 s. 11-18.
- Benedykt XVI. *Widzialne centrum Kościoła katolickiego. 12 II – Po koncercie z okazji 80. rocznicy powstania Państwa Watykańskiego.* 4:2009 s. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2009 s. 24-25.
- Benedykt XVI. *Małe terytorium z wielką misją. 14 II – Do uczestników kongresu zorganizowanego w ramach obchodów 80-lecia Państwa Watykańskiego.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2009 s. 25-26.
- Benedykt XVI. *Z radością spotykam się z przyszłymi kapłanami mojej diecezji. 20 II – Do alumnów Rzymskiego Wyższego Seminarium Duchownego.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2009 s. 28-30.
- Benedykt XVI. *Spuścizna św. Pawła. 4 lutego.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2009 s. 35-37.

- Benedykt XVI. *Św. Jan Klimak. 11 lutego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2009 s. 38-40.
- Benedykt XVI. *Do Afryki skieruję przesłanie nadziei. Konferencja prasowa w samolocie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2009 s. 18-20.
- Benedykt XVI. *Umacniajcie swoją apostołską solidarność. 18 marca – Jaunde. Spotkanie z Konferencją Episkopatu Kamerunu*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2009 s. 23-25.
- Benedykt XVI. *Sługa musi być i wierny, i roztropny. 18 marca – Jaunde. Nieszpory w bazylice Maryi Królowej Apostołów*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2009 s. 26-28.
- Benedykt XVI. *Potrzebna jest nowa teologia braterstwa, aby przewyciężyć konflikty etniczne i egoizm. 19 marca – Jaunde. Spotkanie z członkami Nadzwyczajnej Rady Synodu Biskupów poświęconego Afryce*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2009 s. 36-39.
- Benedykt XVI. *Niech kapłańska postługa będzie waszą drogą do świętości. 20 marca – Luanda. Spotkanie z biskupami Angoli oraz Wysp Świętego Tomasza i Książęcej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2009 s. 44-45.
- Benedykt XVI. *Chrystus zwyciężył śmierć i wszystkie ciemne moce. 21 marca – Luanda. Msza św. dla duchowieństwa, członków ruchów kościelnych i katechistów w kościele św. Pawła*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2009 s. 46-47.
- Benedykt XVI. *Rok Kapłański będzie czasem pogłębienia misyjnego wymiaru kapłaństwa. 16 III – Do uczestników sesji plenarnej Kongregacji ds. Duchowieństwa*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2009 s. 51-52.
- Benedykt XVI. *Św. Bonifacy. 11 marca*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2009 s. 53-55.
- Benedykt XVI. *Celebrując Eucharystię, kapłani torują drogę modlitwie współczesnych ludzi. 9 IV – Msza św. Krzyżma w Wielki Czwartek*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2009 s. 18-20.
- Benedykt XVI. *Pozostawcie przyszłym pokoleniom trwałe dziedzictwo pojednania i pokoju! 22 marca – Luanda. Msza św. na esplanadzie Cimangola*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2009 s. 40-42.
- Benedykt XVI. *Serdeczność i radość świętującej Afryki pozostały mi w pamięci. 23 marca. Spotkanie z dziennikarzami w samolocie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2009 s. 47-48.

- Benedykt XVI. *List Jego Świątobliwości Benedykta XVI na rozpoczęcie Roku Kapłańskiego z okazji 150. rocznicy «dies natalis» Świętego Proboszcza z Ars.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2009 s. 3-8.
- Benedykt XVI. *Misja wymaga działania ramię w ramię z innymi. 10 maja – Amman. Msza św. na Stadionie Międzynarodowym.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2009 s. 16-17.
- Benedykt XVI. *Odrzucajcie niszczycielską moc nienawiści. 14 maja – Nazaret. Msza św. na zboczu Góry Przepaści.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2009 s. 39-40.
- Benedykt XVI. *Pusty Grób mówi o nadziei, która nie zawodzi. 15 maja – Jerozolima. Wizyta w bazylice Grobu Świętego.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2009 s. 44-45.
- Benedykt XVI. *Tajemnica miłości Boga do ludzi. 19 VI – Nieszpory na rozpoczęcie Roku Kapłańskiego.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2009 s. 36-38.
- Benedykt XVI. *Raban Maur. 3 czerwca.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2009 s. 42-44.
- Benedykt XVI. *Orędzie Papieża Benedykta XVI na Światowy Dzień Misyjny 2009 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2009 s. 4-5.
- Benedykt XVI. *Ojciec Pio pociągał innych do świętości przez modlitwę i miłość. Msza św. przed kościołem pw. św. Ojca Pio.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2009 s. 12-14.
- Benedykt XVI. *Bądźcie wiernymi przyjaciółmi Jezusa jak Ojciec Pio. Spotkanie z duchowieństwem i młodzieżą.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2009 s. 14-16.
- Benedykt XVI. *Św. Jan Eudes. 19 sierpnia – Castel Gandolfo.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2009 s. 33-34.
- Benedykt XVI. *Kościół jest zwiastunem pojednania między różnymi wspólnotami i religiami. 4 X – Homilia podczas Mszy św. na rozpoczęcie Synodu.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:12-2009 s. 4-6.
- Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2009 s. 10-11.
- Benedykt XVI. *Wasza ziemia była miejscem spotkania różnych ludów, tradycji i kultur. 26 września – Praga. Ceremonia powitalna na lotnisku Stará Ruzyně.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2009 s. 11-12.
- Benedykt XVI. *Poszukiwanie prawdy nie stanowi zagrożenia dla tolerancji czy pluralizmu kulturowego. 26 września – Praga. Spotkanie z władzami politycznymi i administracyjnymi*

- Republiki Czeskiej oraz korpusem dyplomatycznym. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2009 s. 13-15.*
- Benedykt XVI. *Wolność po długiej «zimie» dyktatury komunistycznej. 26 września – Praga. Nieszpory z duchowieństwem i przedstawicielami ruchów kościelnych w katedrze Świętych Wita, Wacława i Wojciecha. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2009 s. 15-16.*
- Benedykt XVI. *Patrzcie na świetlane świadectwo świętych patronów Moraw. 27 września – Brno. Msza św. na błoniach obok lotniska. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2009 s. 17-18.*
- Benedykt XVI. *Dochowajcie wierności chrześcijańskiemu powołaniu. 27 września – Brno. Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański». „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2009 s. 18-19.*
- Benedykt XVI. *Odwiedziłem ojczyznę świętych Wita, Wacława i Wojciecha. 30 września – Watykan. Audiencja generalna po podróży. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2009 s. 23-24.*
- Benedykt XVI. *Słudzy wierni, dobrzy i roztropni. 12 IX – Msza św. i konsekracja nowych biskupów. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2009 s. 33-35.*
- Benedykt XVI. *Ten, kto zna Boga, miłuje bliźniego. 13 września – Castel Gandolfo. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11-12:2009 s. 45-46.*
- Benedykt XVI. *Posynodalna adhortacja apostolska «Verbum Domini» o słowie Bożym w życiu i misji Kościoła. Kraków 2010.*
- Benedykt XVI. *Małoletni migranci i uchodźcy. Orędzie Benedykta XVI na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2010 s. 9.*
- Benedykt XVI. *Rozważanie na rozpoczęcie I kongregacji generalnej II Specjalnego Zgromadzenia Synodu Biskupów poświęconego Afryce. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2010 s. 28-30.*
- Benedykt XVI. *Kościół w Afryce nie jest sam. 25 X – Homilia Benedykta XVI wygłoszona podczas Mszy św. na zakończenie Synodu. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2010 s. 40-41.*
- Benedykt XVI. *Św. Jan Leonardi. 7 października 2009 r. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2010 s. 42-44.*
- Benedykt XVI. *La fedeltà al Vangelo non è un limite ma un servizio alla libertà. Ai presuli della Conferenza episcopale d'Inghilterra e del Galles in visita «ad limina». „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 1-2.02.2010 s. 7.*

- Benedykt XVI. *La Chiesa difende senza compromessi la dignità della vita umana. Il discorso ai vescovi della Scozia in visita «ad limina Apostolorum»*. „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 06.02.2010 s. 7.
- Benedykt XVI. *Betlejemscy pasterze pospieszyli nie zwlekając. 24 XII – Pasterka w Bazylice św. Piotra*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2010 s. 8-10.
- Benedykt XVI. *Solidarność z rodzinami w czasach kryzysu ekonomicznego. 31 XII – Nieszpory na zakończenie roku 2009*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2010 s. 13-15.
- Benedykt XVI. *Mędrzy ze wschodu rozpoczęli procesję ludów za betlejemską światłością. 6 I – Msza św. w uroczystość Objawienia Pańskiego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2010 s. 18-19.
- Benedykt XVI. *Chrzest oświeca światłem Chrystusa i wprowadza w tajemnicę «Boga-z-nami»*. 10 I – Msza św. w Niedzielę Chrztu Pańskiego. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2010 s. 21-22.
- Benedykt XVI. *Nowe technologie mogą pomagać w krzewieniu poszanowania godności i wartości osoby ludzkiej. 29 X – Przemówienie do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2010 s. 24-26.
- Benedykt XVI. *Jesteśmy przyjaciółmi tych, którzy znają Boga, i tych, którzy Go jeszcze nie znają. 21 XII – Przemówienie do Kurii Rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2010 s. 37-41.
- Benedykt XVI. *Piotr Lombard. 30 grudnia*. „L'Osservatore Romano” wyd. Polskie 2:2010 s. 53-54.
- Benedykt XVI. *Dobra rodzina jest najlepszą szkołą życia. 27 grudnia*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2010 s. 59.
- Benedykt XVI. *Kapłan i duszpasterstwo w świecie cyfrowym: nowe media w służbie Słowa. Orędzie na 44. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2010 s. 6-7.
- Benedykt XVI. *Życie konsekrowane szkołą miłosierdzia i bezinteresowności. 2 II – Homilia podczas Nieszporów w święto Ofiarowania Pańskiego*. 3-4:2010 s. 24-26.
- Benedykt XVI. *Kościół gani i potępia wszelkie naruszenie godności i praw nieletnich. 8 II – Do uczestników XIX Zgromadzenia Plenarnego Papieskiej Rady ds. Rodziny*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2010 s. 26-27.

- Benedykt XVI. *Chorzy i cierpiący są w Kościele uczestnikami pielgrzymki wiary i nadziei. 11 II – Homilia podczas Mszy św. we wspomnienie Najświętszej Maryi Panny z Lourdes.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2010 s. 28-29.
- Benedykt XVI. *Św. Dominik. 3 lutego.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2010 s. 38-39.
- Benedykt XVI. *Prośmy Pana żniwa, aby posłał wielkodusznych głosicieli Ewangelii. 7 lutego.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2010 s. 44-45.
- Benedykt XVI. *Orędzie na XXV Światowy Dzień Młodzieży.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2010 s. 4-6.
- Benedykt XVI. *List pasterski do katolików w Irlandii.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2010 s. 7-11.
- Benedykt XVI. *Uczmy się przeżywać z Chrystusem cierpienia życia duszpasterskiego. 18 II – «Lectio divina» dla duchowieństwa diecezji rzymskiej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2010 s. 24-28.
- Benedykt XVI. *«Kryzys» sakramentu pokuty jest wyzwaniem przede wszystkim dla kapłanów. 11 III – Przemówienie do uczestników kursu dla spowiedników zorganizowanego przez Penitencjarie Apostolską.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2010 s. 33-35.
- Benedykt XVI. *Kapłaństwo wymaga radykalnej ciągłości między formacją seminaryjną a formacją stałą. 12 III – Przemówienie do uczestników sympozjum teologicznego zorganizowanego przez Kongregację ds. Duchowieństwa.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2010 s. 35-36.
- Benedykt XVI. *Nawrócenie oznacza dążenie do wysokiej miary życia chrześcijańskiego. 17 lutego – Środa Popielcowa.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2010 s. 41-43.
- Benedykt XVI. *Św. Bonawentura z Bagnoregio. 3 marca.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2010 s. 43-45.
- Benedykt XVI. *Teologia św. Bonawentury. 17 marca.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2010 s. 48-50.
- Benedykt XVI. *Bądźmy bezkompromisowi wobec grzechu, ale wyrozumiali dla ludzi.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2010 s. 58.
- Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2010 s. 7.
- Benedykt XVI. *Niech Bóg błogosławi wszystkich mieszkańców Malty i Gozo. 17 kwietnia – Luqa. Ceremonia powitalna na lotnisku.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2010 s. 8-9.

- Benedykt XVI. *Świat potrzebuje świadectwa waszej wiary. 17 kwietnia – Rabat. Spotkanie przed kościołem św. Pawła.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2010 s. 9-10.
- Benedykt XVI. *Zachowujcie wiarę i wartości przekazane wam przez waszego ojca, św. Pawła Apostoła. 18 kwietnia – Floriana. Msza św. na placu Spichlerzy.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2010 s. 10-12.
- Benedykt XVI. *Proście Królową Rodzin o opiekę. 18 kwietnia – Floriana. Rozważanie przed modlitwą «Regina caeli».* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2010 s. 12-13.
- Benedykt XVI. *Bądźcie serdecznymi przyjaciółmi Jezusa. 18 kwietnia – Valletta. Spotkanie z młodzieżą w porcie.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2010 s. 13-14.
- Benedykt XVI. *Strzeżcie swojego dziedzictwa wiary i kultury. 18 kwietnia – Luqa. Pożegnanie na lotnisku.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2010 s. 15.
- Benedykt XVI. *Nie trzeba się lękać burz i katastrof. 21 kwietnia – Watykan. Audiencja generalna po podróży.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2010 s. 16-17.
- Benedykt XVI. *Nieśmy światu radość płynącą z prawdy o Bogu z nami. 1 IV – Msza św. Krzyżma w Wielki Czwartek.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2010 s. 27-28.
- Benedykt XVI. *Wielka lekcja miłości. 2 IV – Rozważanie na zakończenie Drogi Krzyżowej.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2010 s. 31.
- Benedykt XVI. *Bądźmy świadkami tej wiary, nadziei i miłości, których uczył nas św. Jan Paweł II. 29 III – Homilia podczas Mszy św. w 5. rocznicę śmierci Jana Pawła II.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2010 s. 37-38.
- Benedykt XVI. *Możliwość czynienia pokuty jest darem łaski. 15 IV – Homilia podczas Mszy św. koncelebrowanej z członkami Papieskiej Komisji Biblijnej.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2010 s. 40-41.
- Benedykt XVI. *Pan uobecnia swoje działanie przez posługę kapłana. 14 kwietnia.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2010 s. 42-44.
- Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 6-7.
- Benedykt XVI. *Przybywam jako pielgrzym do Matki Boskiej Fatimskiej. 11 maja – Lizbona. Powitanie na lotnisku.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 8.
- Benedykt XVI. *Wielkie zasługi Portugalii w szerzeniu wiary na różnych kontynentach. 11 maja – Lizbona. Msza św. na «Terreiro do Paço».* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 9-10.
- Benedykt XVI. *Przesłanie z okazji 50-lecia sanktuarium Chrystusa Króla w Almadzie.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 11.

- Benedykt XVI. *Twórcie piękno, ale przede wszystkim niech w waszym życiu będzie miejsce dla piękna. 12 maja – Lizbona. Spotkanie z przedstawicielami świata kultury.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 12-13.
- Benedykt XVI. *Prorocka misja Fatimy dla zbawienia świata. 13 maja – Fatima. Msza św. na placu przed sanktuarium maryjnym.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 20-21.
- Benedykt XVI. *Cierpienie przeżywane z Jezusem służy zbawieniu braci. Przemówienie do chorych na zakończenie Mszy św.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 22.
- Benedykt XVI. *Pasterze są odpowiedzialni za otwarcie Kościoła na działanie Ducha Świętego. 13 maja – Fatima. Spotkanie z biskupami Portugalii.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 25-26.
- Benedykt XVI. *Kościół nie narzuca, lecz ukazuje światu Chrystusa. 14 maja – Porto. Msza św. na Avenida dos Aliados.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 26-28.
- Benedykt XVI. *Wyrażam wszystkim moją wdzięczność. 14 maja – Porto. Pożegnanie na lotnisku.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 28-29.
- Benedykt XVI. *Biata Pani z Fatimy wzywa nas, byśmy zaufali «mądrości z góry». 19 maja – Watykan. Audiencja generalna po podróży.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 29-30.
- Benedykt XVI. *Odważnie dokonujcie wyborów na całe życie i bądźcie im wierni. Spotkanie z młodzieżą.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 35-36.
- Benedykt XVI. *Nie ma nic piękniejszego niż poznanie Chrystusa i dzielenie się z innymi przyjaźnią z Nim. 21 V – Przemówienie do uczestników zgromadzenia Papieskich Dzieł Misyjnych.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 44-45.
- Benedykt XVI. *Niech Duch Święty rozpali w nas ogień Bożej miłości. 23 V – Homilia podczas Mszy św. w uroczystość Zestania Ducha Świętego.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 47-48.
- Benedykt XVI. *Kapłani darem dla Kościoła i świata. 5 maja.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 49-51.
- Benedykt XVI. *Po wniebowstąpieniu Pan jest z nami w nowy sposób. 16 maja.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2010 s. 55-56.
- Benedykt XVI. *Dialog i braterska współpraca na drodze do jedności. 4 czerwca – Pafos. Spotkanie ekumeniczne przed kościołem Hagia Kiriaki Chrysopolitissa.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2010 s. 9-10.

- Benedykt XVI. *Do rozwiązywania problemów potrzebna jest mądrość i moc łaski. 5 czerwca – Nikozja. Spotkanie z prawosławnym arcybiskupem Cypru Chryzostomem II.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2010 s. 13-14.
- Benedykt XVI. *Musimy wyzwolić się z wszystkiego, co nas izoluje od innych, by otworzyć się na miłość. 6 czerwca – Nikozja. Msza św. w Pałacu Sportu i przekazanie «Instrumentum laboris» Specjalnego Zgromadzenia Synodu Biskupów poświęconego Bliskiemu Wschodowi.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2010 s. 16-17.
- Benedykt XVI. *Oby lud cypryjski mógł budować przyszłość w pokoju, przyjaźni i współpracy. 9 czerwca – Watykan. Audiencja generalna po podróży.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2010 s. 22-23.
- Benedykt XVI. *Podstawowym priorytetem kapłana jest codzienna modlitwa i więź z Chrystusem. 10 VI – Wieczorne czuwanie w wigilię zakończenia Roku Kapłańskiego.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2010 s. 31-35.
- Benedykt XVI. *Pomóż nam, kapłanom, przekazywać ludziom Twoje światło w mrocznych czasach. 11 VI – Homilia podczas Mszy św. na zakończenie Roku Kapłańskiego.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2010 s. 35-38.
- Benedykt XVI. *Kościół jest zaczynem odnowy. 28 VI – Homilia podczas I Nieszporów uroczystości Świętych Apostołów Piotra i Pawła.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2010 s. 43-44.
- Benedykt XVI. *Św. Tomasz z Akwinu (I). 2 czerwca.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2010 s. 48-50.
- Benedykt XVI. *Św. Tomasz z Akwinu (III). 23 czerwca.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2010 s. 53-55.
- Benedykt XVI. *Orędzie na XXVI Światowy Dzień Młodzieży.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2010 s. 4-8.
- Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2010 s. 11-12.
- Benedykt XVI. *Religia jest gwarantem wolności i szacunku. 16 września – Glasgow. Msza św. w Bellahouston Park.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2010 s. 15-17.
- Benedykt XVI. *W Maryi widzimy nasze ostateczne przeznaczenie. 15 VIII – Homilia podczas Mszy św. w uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2010 s. 25-26.

- Benedykt XVI. *Śmierć – szczerą i drogą przyjaciółką. 7 IX – Przemówienie po koncercie na dziedzińcu Pałacu Apostolskiego w Castel Gandolfo.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2010 s. 27.
- Benedykt XVI. *Wszystko odnowić w Chrystusie. 18 sierpnia – Castel Gandolfo.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2010 s. 39-40.
- Benedykt XVI. *List do seminarzystów.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2010 s. 4-7.
- Benedykt XVI. *Powołaniem Kościoła jest przyjmowanie wszystkich, ale nigdy kosztem prawdy chrześcijańskiej. 17 września – Londyn. Wizyta u arcybiskupa Canterbury w Lambeth Palace.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2010 s. 25.
- Benedykt XVI. *Świat rozumu i świat wiary potrzebują siebie wzajemnie. 17 września – Londyn. Spotkanie z przedstawicielami różnych grup społecznych w Westminster Hall.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2010 s. 26-28.
- Benedykt XVI. *To, co nas łączy, jest większe od tego, co nas dzieli. 17 września – Londyn. Nabożeństwo ekumeniczne w opactwie westminsterskim.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2010 s. 29-30.
- Benedykt XVI. *Otoczajcie opieką ofiary nadużyć popełnionych w Kościele i bądźcie solidarni z kapłanami. 18 września – Londyn. Msza św. w katedrze westminsterskiej pw. Przenajdroższej Krwi Jezusa Chrystusa.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2010 s. 31-33.
- Benedykt XVI. *Świadectwo wierności przemawia bardziej niż słowa. 18 września – Londyn. Czuwanie modlitewne w Hyde Parku przed beatyfikacją.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2010 s. 37-39.
- Benedykt XVI. *Kard. Newman służył Bogu swoim wybitnym intelektem oraz piórem. 19 września – Birmingham. Msza św. beatyfikacyjna w Cofton Park.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2010 s. 40-42.
- Benedykt XVI. *Profetyczne powołanie chrześcijan i ich pasterzy. 19 września – Birmingham. Spotkanie z biskupami Wielkiej Brytanii w Oscott College.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2010 s. 43-44.
- Benedykt XVI. *Dialog między kulturami wzbogaca całą wspólnotę. 19 września – Birmingham. Ceremonia pożegnalna na lotnisku.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2010 s. 44-45.
- Benedykt XVI. *Wydarzenie wagi historycznej. 22 września – Watykan. Audiencja generalna po podróży.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2010 s. 45-47.

- Benedykt XVI. *«Zakorzeni i ugruntowani w miłości»*. 20 XI – Homilia Ojca Świętego podczas Liturgii Słowa na rozpoczęcie konsystorza. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2010 s. 10-11.
- Benedykt XVI. *Papieża i kardynałów nie łączy strategia działania, ale miłość Chrystusa i Jego Duch Święty*. 21 XI – Homilia Benedykta XVI podczas Mszy św. z nowymi kardynałami. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2010 s. 12-13.
- Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2010 s. 22-24.
- Benedykt XVI. *Kościół uobecnia wśród ludzi Chrystusa*. 6 XI – Ceremonia powitalna na lotnisku Santiago de Compostela. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2010 s. 24-25.
- Benedykt XVI. *Poszukiwanie prawdy jest warunkiem autentycznej wolności*. 6 XI – Wizyta w katedrze w Santiago de Compostela. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2010 s. 26-27.
- Benedykt XVI. *Nie można czcić Boga, nie troszcząc się o człowieka*. 6 XI – Msza św. na placu Obradorio z okazji Jubileuszowego Roku św. Jakuba. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2010 s. 27-29.
- Benedykt XVI. *Pokój jest warunkiem godnego życia*. 24 X – Homilia Benedykta XVI wygłoszona podczas Mszy św. na zakończenie Synodu. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2010 s. 40-42.
- Benedykt XVI. *Jezus zawsze daje możliwość nawrócenia*. 31 października. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2010 s. 52.
- Benedykt XVI. *List apostolski w formie «motu proprio» «Porta fidei» ogłaszający Rok Wiary*. Kraków 2011.
- Benedykt XVI. *Wstęp*. W: Youcat. *Katechizm Kościoła Katolickiego dla młodych*. Częstochowa 2011 s. 6-11.
- Benedykt XVI. *List apostolski w formie motu proprio «Ubicumque et semper» powołujący do życia Papieską Radę ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2011 s. 11-13.
- Benedykt XVI. *Nowe i kreatywne języki, pozwalające prowadzić dialog ze wszystkimi*. 13 XI – Przemówienie do uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady Kultury. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2011 s. 26-28.

- Benedykt XVI. *Siła, która jednoczy Kościół i ludzi między sobą. 11 XI – Przemówienie do uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiego Komitetu ds. Międzynarodowych Kongresów Eucharystycznych.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2011 s. 28-29.
- Benedykt XVI. *Przesłanie z okazji zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady «Iustitia et Pax».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2011 s. 29-31.
- Benedykt XVI. *Kościół ma być wizerunkiem Bożego piękna. 7 XI – Msza św. i uroczystość poświęcenia kościoła Sagrada Familia w Barcelonie.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2011 s. 34-36.
- Benedykt XVI. *Dla chrześcijanina każdy człowiek jest sanktuarium Boga. 7 XI – Wizyta w ośrodku «Obra Benéficio Social del Nen Déu» w Barcelonie.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2011 s. 37-38.
- Benedykt XVI. *Modlitwą i sercem obejmuję wszystkich Hiszpanów. 7 XI – Ceremonia pożegnalna na barcelońskim lotnisku.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2011 s. 38-39.
- Benedykt XVI. *Udałem się do Hiszpanii jako świadek zmartwychwstałego Chrystusa i siewca nadziei. 10 XI – Audiencja generalna po powrocie do Watykanu.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2011 s. 39-41.
- Benedykt XVI. *Św. Julianna z Cornillon. 17 listopada.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2011 s. 46-48.
- Benedykt XVI. *Św. Katarzyna ze Sieny. 24 listopada.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2011 s. 49-50.
- Benedykt XVI. *Moc opierania się tyranii władzy. 24 XII – Pasterka w Bazylice św. Piotra.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2011 s. 14-16.
- Benedykt XVI. *Światło Bożego Narodzenia ogarnia tych, którzy otwierają się na miłość. 25 III – Orędzie «Urbi et Orbi».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2011 s. 16-17.
- Benedykt XVI. *Kościół w Rzymie jest solidarny z ubogimi i cierpiącymi. 31 XII – Nieszpory na zakończenie 2010.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2011 s. 20-21.
- Benedykt XVI. *«Z Jego pełności wszyscy otrzymaliśmy – łaskę po łasce».* 2 I – Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański». „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2011 s. 24-25.
- Benedykt XVI. *Mędrcy poszukujący znaków obecności Boga. 6 I – Msza św. w uroczystość Objawienia Pańskiego.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2011 s. 26-27.
- Benedykt XVI. *Przesłanie ufności dla każdego człowieka. 8 XII – Przemówienie na placu Hiszpańskim.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2011 s. 31-32.

- Benedykt XVI. *Musimy trwać w wierze i czynić dobro. 20 XII – Przemówienie do Kurii Rzymskiej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2011 s. 35-39.
- Benedykt XVI. *Bądźcie cierpliwi i umacniajcie serca wasze. 12 grudnia.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2011 s. 53.
- Benedykt XVI. *List Benedykta XVI z okazji 225. rocznicy powstania diecezji tarnowskiej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2011 s. 54-55.
- Benedykt XVI. *Zglobalizowany świat pilnie potrzebuje ewangelizacji. Orędzie na Światowy Dzień Misyjny 2011 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2011 s. 6-8.
- Benedykt XVI. *Nowe technologie komunikacyjne i głoszenie Ewangelii. Orędzie na 45. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2011 s. 8-10.
- Benedykt XVI. *Chrześcijanie jednoczą się w modlitwie. 19 stycznia.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2011 s. 35-37.
- Benedykt XVI. *Epifania zapowiada otwarcie Kościoła na ewangelizację świata. 6 stycznia.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2011 s. 40-41.
- Benedykt XVI. *Ziemia należy do całej rodziny ludzkiej. 16 stycznia.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2011 s. 42-43.
- Benedykt XVI. *Orędzie Benedykta XVI na Wielki Post.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2011 s. 4-6.
- Benedykt XVI. *Rodzina uczy wartości ludzkich i chrześcijańskich oraz solidarności. 14 I – Przemówienie do władz regionu Lacjum oraz miasta i prowincji.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2011 s. 7-9.
- Benedykt XVI. *Rola internetu w formacji seminaryjnej. 7 II – Przemówienie z okazji zgromadzenia plenarnego Kongregacji Edukacji Katolickiej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2011 s. 12-14.
- Benedykt XVI. *Mówmy ludziom o Bogu postępując się nowymi językami cyfrowymi. 28 II – Z okazji zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2011 s. 16-18.
- Benedykt XVI. *Św. Piotr Kanizjusz. 9 lutego.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2011 s. 27-29.
- Benedykt XVI. *Miejsce braterskiego dialogu wierzących z niewierzącymi. Papieskie przesłanie wideo z okazji inauguracji Dziedzińca Pogan w Paryżu.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2011 s. 10-11.

- Benedykt XVI. *Musicie być bardziej świadkami niż nauczycielami. 10 III – «Lectio divina» dla kapłanów diecezji rzymskiej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2011 s. 12-17.
- Benedykt XVI. *Święty, który budował jedność Kościoła. 20 III – Homilia podczas Mszy św. w parafii św. Korbiniana.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2011 s. 20-23.
- Benedykt XVI. *W kwestii zła w człowieku i historii ostatnie słowo należy do Boga. 25 III – Przemówienie do uczestników kursu dla spowiedników zorganizowanego przez Penitencjarię Apostolską.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2011 s. 23-24.
- Benedykt XVI. *Najcięższą niewolą jest grzech. 13 marca.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2011 s. 38-39.
- Benedykt XVI. *Tylko Chrystus jest nadzieją ludzkości. 7 V – Przemówienie powitalne w Akwilei.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2011 s. 19-20.
- Benedykt XVI. *W zmieniającym się świecie strzeżcie wielkiego dziedzictwa tej ziemi. 7 V – Przemówienie do przedstawicieli 15 diecezji regionu Triveneto.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2011 s. 21-22.
- Benedykt XVI. *Mosty dialogu między ludami i narodami. 7 V – Przemówienie do mieszkańców Wenecji na Molo św. Marka.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2011 s. 23-24.
- Benedykt XVI. *Bądźmy prawdziwymi chrześcijanami, godnymi tego miana. 21 IV – Msza św. Krzyżma w Wielki Czwartek.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2011 s. 32-34.
- Benedykt XVI. *Niech Chrystus zmartwychwstały otworzy ludom drogę do wolności, sprawiedliwości i pokoju. 24 IV – Orędzie Wielkanocne «Urbi et orbi».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2011 s. 44-45.
- Benedykt XVI. *Pobożność ludowa i nowa ewangelizacja. 8 IV – Do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Komisji ds. Ameryki Łacińskiej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2011 s. 48-50.
- Benedykt XVI. *Kościół sprzyja spotkaniu i dialogowi. 30 IV – Do uczestników 17. zgromadzenia Europejskiej Unii Nadawców (EBU).* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2011 s. 50-51.
- Benedykt XVI. *Wszyscy święci Papieża. 13 kwietnia.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2011 s. 54-56.
- Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 5-6.
- Benedykt XVI. *Sumienie jest miejscem, w którym rozbrzmiewa głos prawdy. 4 VI – Spotkanie z przedstawicielami społeczeństwa chorwackiego w Teatrze Narodowym.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 8-9.

- Benedykt XVI. *Trzeba szukać tego, co trwałe i nadaje sens życiu. 4 VI – Czuwanie z młodzieżą na placu Josipa Jelačića.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 10-11.
- Benedykt XVI. *Otwarcie na życie otwarciem na przyszłość. 5 VI – Msza św. z okazji I Krajowego Spotkania Chorwackich Rodzin Katolickich.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 11-13.
- Benedykt XVI. *Konieczny jest «zwrot w kulturze» i promowanie życia na miarę człowieka. 5 VI – Nieszpory w zagrzebskiej katedrze.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 14-15.
- Benedykt XVI. *Złożyłem hołd chorwackiej kulturze i tradycji. 8 VI – Audiencja generalna na placu św. Piotra.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 16-18.
- Benedykt XVI. *Kościół musi nieustannie odnawiać swoją misję ewangelizacyjną. 14 V – Przemówienie do uczestników zgromadzenia zwyczajnego Najwyższej Rady Papieskich Dział Misyjnych.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 28-29.
- Benedykt XVI. *Musimy szukać nowych sposobów skutecznego głoszenia Ewangelii. 30 V – Przemówienie do uczestników I Zgromadzenia Plenarnego Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 39-40.
- Benedykt XVI. *Nie lękajcie się iść pod prąd. 8 V – Przemówienie podczas spotkania w weneckiej bazylice św. Marka na zakończenie diecezjalnej wizytacji duszpasterskiej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 41-43.
- Benedykt XVI. *Piękno i radość wiary. 29 maja.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7:2011 s. 59.
- Benedykt XVI. *List Benedykta XVI z okazji 150. rocznicy powstania «L'Osservatore Romano».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2011 s. 3-4.
- Benedykt XVI. *Dziennik o rozległych horyzontach. 5 VII – Przemówienie Ojca Świętego w redakcji «L'Osservatore Romano».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2011 s. 5-6.
- Benedykt XVI. *W liturgii rozbrzmiewa głos Kościoła. List odczytany 26 maja br. przez kard. Zenona Grocholewskiego na rozpoczęcie Międzynarodowego Kongresu, który odbył się z okazji 100-lecia Papieskiego Instytutu Muzyki Sakralnej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2011 s. 22-23.
- Benedykt XVI. *Trzeba działać z coraz większym zaangażowaniem. 13 VI – Przemówienie na otwarcie Kongresu Diecezji Rzymskiej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2011 s. 28-30.

- Benedykt XVI. *Zmartwychwstały Chrystus idzie pośród nas. 23 VI – Homilia podczas Mszy św. w uroczystość Bożego Ciała.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2011 s. 31-32.
- Benedykt XVI. *To przesłanie jest skierowane również do tych, którzy nie wierzą. 18 VIII – Przemówienie do młodzieży na Plaza de Cibeles.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 8-10.
- Benedykt XVI. *Kiedy Bóg znika z pola widzenia, człowiek popada w niewolę idolatrii. 15 czerwca.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2011 s. 42-45.
- Benedykt XVI. *Święto Eucharystii, bez której Kościół nie może istnieć. 26 czerwca.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2011 s. 49-50.
- Benedykt XVI. *Dziękuję Panu za powołanie kapłańskie i powierzenie mi posługi Piotrowej. 29 czerwca.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2011 s. 50.
- Benedykt XVI. *Un piccolo angolo di Australia nel cuore di Roma. In visita alla Domus realizzata dai vescovi del Paese.* „L’Osservatore Romano” wyd. włoskie 21.10.2011 s. 6.
- Benedykt XVI. *Gli errori del passato non devono condizionare il presente. Ai vescovi australiani in visita «ad limina Apostolorum».* „L’Osservatore Romano” wyd. włoskie 21.10.2011 s. 7.
- Benedykt XVI. *Niczym ziarno padające na żyzną ziemię. 18 VIII – Spotkanie z dziennikarzami na pokładzie samolotu.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 5-6.
- Benedykt XVI. *Nadzieja na przyszłość Kościoła i świata. 18 VIII – Przemówienie podczas ceremonii powitalnej na madryckim lotnisku Barajas.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 7-8.
- Benedykt XVI. *Śludzy i towarzysze drogi. 20 VIII – Homilia podczas Mszy św. w katedrze Santa María la Real de la Almudena.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 17-18.
- Benedykt XVI. *Współpraca Kościoła i instytucji świeckich pokazuje, że dobro jednoczy. 20 VIII – Przemówienie do komitetów odpowiedzialnych za organizację ŚDM.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 19.
- Benedykt XVI. *Zafascynowani pięknem miłości Chrystusa, bądźcie zawsze Jego wiernymi uczniami. 20 VIII – Czuwanie modlitewne z młodzieżą na lotnisku Cuatro Vientos.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 20-22.
- Benedykt XVI. *Świat potrzebuje radości, którą rodzi wiara. 21 VIII – Msza św. na zakończenie ŚDM na lotnisku Cuatro Vientos.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 23-25.

- Benedykt XVI. *Bądźcie zaczyneń nowych chrześcijan. 21 VIII – Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 25-26.
- Benedykt XVI. *Hiszpania może iść drogą postępu, nie rezygnując ze swojej głęboko religijnej duszy. 21 VIII – Przemówienie pożegnalne na lotnisku Barajas*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 27-28.
- Benedykt XVI. *Przeżłanie wideo przed podróżą do Niemiec*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 34-35.
- Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 35-37.
- Benedykt XVI. *Na wakacje zabierzcie z sobą Biblię. 3 sierpnia – Castel Gandolfo*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 42-43.
- Benedykt XVI. *Sztuka i kultura umacniają naszą więź z Panem. 31 sierpnia – Castel Gandolfo*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 45-46.
- Benedykt XVI. *Bóg ratuje nas podczas życiowych burz. 7 sierpnia – Castel Gandolfo*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 10-11:2011 s. 51-52.
- Benedykt XVI. *«Migracje a nowa ewangelizacja». Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2012 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 11-12.
- Benedykt XVI. *Głoszenie Ewangelii słowem, mocą Ducha Świętego i wielką siłą przekonania. Homilia podczas Mszy św. odprawionej 16 X 2011 r. w Bazylice św. Piotra*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 13-15.
- Benedykt XVI. *Niech dzięki naszemu świadectwu słowo Pańskie «szerzy się i rośnie». 16 października – Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 15.
- Benedykt XVI. *Wierzymy wraz z całym Kościołem. 22 września – Berlin. Msza św. na Stadionie Olimpijskim*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 17-19.
- Benedykt XVI. *Co chce nam powiedzieć Maryja? 23 września – Eitzelsbach. Nieszpory maryjne przed «Wallfahrtskapelle»*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 24-25.
- Benedykt XVI. *Świętość nie zna granic i przemienia świat. 24 września – Erfurt. Msza św. na placu Katedralnym*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 26-28.
- Benedykt XVI. *«Aby Mu towarzyszyli i by mógł ich wysyłać». 24 września – Fryburg. Spotkanie z seminarzystami w seminarium duchownym*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 30-32.

- Benedykt XVI. *Szukajmy nowych dróg ewangelizacji. 24 września – Fryburg. Spotkanie z członkami Prezydium Centralnego Komitetu Katolików Niemieckich.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 32-33.
- Benedykt XVI. *Niech w waszych oczach i sercach jaśnieje miłość. 24 września – Fryburg. Czuwanie modlitewne z młodzieżą.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 33-35.
- Benedykt XVI. *Te same dążenia, ta sama miłość i wspólny duch. 25 września – Fryburg. Msza św. na lotnisku sportowym.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 35-37.
- Benedykt XVI. *Kościół musi się wciąż nawracać. 25 września – Fryburg. Spotkanie z katolikami zaangażowanymi w Kościele i społeczeństwie.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 38-40.
- Benedykt XVI. *Towarzyszę w drodze Kościołowi w Niemczech. 25 września – Lahr. Ceremonia pożegnalna na lotnisku.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 40-41.
- Benedykt XVI. *Moje przestanie było skierowane do wszystkich. 28 września – Watykan. Audiencja generalna po podróży do Niemiec.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 41-43.
- Benedykt XVI. *Okrzyk trwogi otwierający bramy nieba (Psalm 21). 14 września.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 46-48.
- Benedykt XVI. *Wielkoduszni robotnicy nowej ewangelizacji. 18 września – Castel Gandolfo.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2011 s. 52.
- Benedykt XVI. *Posynodalna adhortacja apostolska «Africae munus» o Kościele w Afryce w służbie pojednania, sprawiedliwości i pokoju.* Kraków 2012.
- Benedykt XVI. *Posynodalna adhortacja apostolska «Ecclesia in Medio Oriente» o Kościele na Bliskim Wschodzie, komunii i świadectwie.* Warszawa 2012.
- Benedykt XVI. *Nowa epoka nadziei. 23 listopada 2011 r. – Watykan. Audiencja generalna po podróży.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2012 s. 4-6.
- Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2012 s. 6-8.
- Benedykt XVI. *Kapłan musi być mądry i wielkoduszny. 19 XI – Spotkanie z duchowieństwem, seminarzystami i świeckimi w seminarium w Ouidah.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2012 s. 14-15.
- Benedykt XVI. *Afryko, bądź dla świata radosną nowiną! 19 XI – Uroczystość podpisania adhortacji apostolskiej «Africae munus» w bazylice w Ouidah.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2012 s. 15-17.

- Benedykt XVI. *Bądźcie krzewicielami jedności w swoich diecezjach. 19 XI – Spotkanie z biskupami Beninu w nuncjaturze apostolskiej w Kotonu.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2012 s. 18-19.
- Benedykt XVI. *Troszczcie się o ewangelizację w Afryce. 20 XI – Msza św. na Stadionie Przyjaźni w Kotonu.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2012 s. 20-21.
- Benedykt XVI. *Otwarcie na nadzieję i wytrwali w wierze (Psalm 126). 12 października 2011 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2012 s. 36-38.
- Benedykt XVI. *Człowiek potrzebuje wieczności. 2 listopada.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2012 s. 41-42.
- Benedykt XVI. *Alfabet Bożego prawa (Psalm 119). 9 listopada.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2012 s. 43-45.
- Benedykt XVI. *Maryi Matce Kościoła zawierzam waszą wspólną diecezjalną. 9 października – Lamezia Terme.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2012 s. 50.
- Benedykt XVI. *Jezus rozszerza Przymierze na wszystkie narody. 30 października.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2012 s. 51-52.
- Benedykt XVI. *Czuwajmy, by nie gasły lampy wiary i miłości. 6 listopada.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2012 s. 53.
- Benedykt XVI. *Wychowanie młodzieży do sprawiedliwości i pokoju. Orędzie na XLV Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 2012 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 4-8.
- Benedykt XVI. *Orędzie na XX Światowy Dzień Chorego 2012 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 8-10.
- Benedykt XVI. *Odwieczny wszedł w granice czasu i przestrzeni. 21 XII 2011 r. – Audiencja generalna w Auli Pawła VI.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 12-14.
- Benedykt XVI. *Wychowanie jest integralną częścią ewangelizacji. 1 I 2012 r. – Msza św. w uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 20-21.
- Benedykt XVI. *Mędrzy byli ludźmi o niespokojnym sercu. 6 I – Msza św. w uroczystość Objawienia Pańskiego.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 22-24.
- Benedykt XVI. *Pytanie o Boga jest kwestią najważniejszą. 25 XI 2011 r. – Przemówienie do uczestników XXV zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady ds. Świeckich.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 28-29.
- Benedykt XVI. *Ewangelizacja i rodzina są nieodłączne. 1 XII – Przemówienie do uczestników XX zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady ds. Rodziny.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 30-31.

- Benedykt XVI. *Dzisiejszy świat potrzebuje nadziei. 8 XII – Przemówienie na placu Hiszpańskim.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 33-34.
- Benedykt XVI. *Jak dziś głosić Ewangelię? 22 XII – Przemówienie do Kurii Rzymskiej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 37-40.
- Benedykt XVI. *Okna otwarte na niebo. 30 listopada 2011 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 44-46.
- Benedykt XVI. *Serca prostaczków. 7 grudnia.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2012 s. 46-48.
- Benedykt XVI. *Orędzie na Wielki Post 2012 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2012 s. 4-7.
- Benedykt XVI. *«Milczenie i słowo drogą ewangelizacji». Orędzie na XLVI Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2012 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2012 s. 7-9.
- Benedykt XVI. *Potrzebne są nowe formy przekazywania Słowa Bożego. Orędzie na Światowy Dzień Misyjny 2012 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2012 s. 9-11.
- Benedykt XVI. *Świadectwo Kościoła ma charakter publiczny. 19 I – Przemówienie do biskupów ze Stanów Zjednoczonych Ameryki.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2012 s. 15-16.
- Benedykt XVI. *Dziękujemy za dar powołania. 2 II – Homilia podczas Nieszporów w święto Ofiarowania Pańskiego.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2012 s. 25-26.
- Benedykt XVI. *Przedziwna wymiana. 4 stycznia.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2012 s. 27-29.
- Benedykt XVI. *Z modlitwy Jezusa rodzi się Kościół. 25 stycznia.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2012 s. 34-35.
- Benedykt XVI. *Kierownictwo duchowe. 15 stycznia.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3:2012 s. 36-37.
- Benedykt XVI. *W Kościele wszystko opiera się na wierze. 19 II – Homilia Papieża podczas Mszy św. z nowymi kardynałami.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2012 s. 10-12.
- Benedykt XVI. *Jezus wszedł na zawsze w historię ludzką i wciąż w niej żyje. Przesłanie na międzynarodowy kongres na temat «Jezus, nasz współczesny».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2012 s. 22-23.
- Benedykt XVI. *Afryka jest kontynentem przyszłości. 10 II – Przemówienie do członków Fundacji Jana Pawła II na rzecz Sahelu.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2012 s. 24-25.

- Benedykt XVI. *Spotkanie z Kościołem Afryki jest chwilą łaski. 16 II – Przemówienie do uczestników sympozjum biskupów Afryki i Europy.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2012 s. 28-29.
- Benedykt XVI. *Postępujcie w sposób godny waszego powołania. 23 II – «Lectio divina» dla kapłanów diecezji rzymskiej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2012 s. 31-36.
- Benedykt XVI. *Praktykowanie miłości bliźniego jest udziałem jest udziałem w nowej ewangelizacji. 24 II – Przemówienie do członków Koła św. Piotra z okazji przekazania «obola».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2012 s. 37-38.
- Benedykt XVI. *Z góry Tabor na Golgotę drogą miłości. 4 III – Homilia podczas Mszy św. w parafii św. Jana Chrzciciela de la Salle.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2012 s. 41-43.
- Benedykt XVI. *«Tak» powiedziane Bogu szczytem wolności. 1 lutego.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2012 s. 44-46.
- Benedykt XVI. *Zawsze w rękach Boga. 15 lutego.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2012 s. 48-49.
- Benedykt XVI. *Aż nastanie nowy świt. 22 lutego – Środa Popielcowa.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2012 s. 50-51.
- Benedykt XVI. *Orędzie na XXVII Światowy Dzień Młodzieży.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 9-13.
- Benedykt XVI. *Pokora krzyża i prawdziwa odnowa Kościoła. 5 IV – Msza św. Krzyżma w Wielki Czwartek.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 15-17.
- Benedykt XVI. *Płomyk w ciemnościach nocy. 8 IV – Orędzie Wielkanocne «Urbi et Orbi».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 21-22.
- Benedykt XVI. *Konferencja prasowa w samolocie.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 26-28.
- Benedykt XVI. *Każde z was jest darem Bożym. 24 III – Przemówienie do dzieci w Guanajuato.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 30-31.
- Benedykt XVI. *Umacnijmy pokój, zgodę i sprawiedliwość. 25 III – Msza św. w León.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 31-33.
- Benedykt XVI. *Powierzam Pani z Guadalupe całą Amerykę Łacińską i Karaiby. 25 III – Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański» w León.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 33-34.
- Benedykt XVI. *Tylko Bóg daje nadzieję, która nie zawodzi. 25 III – Nieszpory w bazylice katedralnej w León.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 34-36.

- Benedykt XVI. *Niech Bóg obficie błogosławi tę ziemię i jej mieszkańców. 26 III – Ceremonia powitalna na lotnisku w Santiago de Cuba.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 38-39.
- Benedykt XVI. *Bóg szanuje ludzką wolność. 26 III – Msza św. w Santiago de Cuba.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 39-41.
- Benedykt XVI. *Nieście wszędzie miłość Papieża. 27 III – Wizyta w sanktuarium Matki Bożej Miłosierdzia z El Cobre.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 41-42.
- Benedykt XVI. *Trzeba formować naród godny i wolny. 28 III – Msza św. w Hawanie.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 42-44.
- Benedykt XVI. *Kuba niech będzie domem dla wszystkich. 28 III – Pożegnanie na hawańskim lotnisku.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 44-45.
- Benedykt XVI. *Spowiedź sakramentalna siłą nowej ewangelizacji. 9 III – Przemówienie do uczestników kursu dla spowiedników.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 47-48.
- Benedykt XVI. *Kiedy Słowo nie ma słów. 7 marca.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 51-53.
- Benedykt XVI. *Bez Maryi nie ma Kościoła. 14 marca.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2012 s. 53-55.
- Benedykt XVI. *Na górze, gdzie miłość ukrzyżowana rani i porywa. Przemówienie do wspólnoty franciszkańskiej w Alwerni.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2012 s. 9-10.
- Benedykt XVI. *Dobroć Boga jest silniejsza od zła świata. 16 IV – Homilia podczas Mszy św. z okazji 85. urodzin i rocznicy chrztu Benedykta XVI.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2012 s. 11-13.
- Benedykt XVI. *Turyści potrzebują duszpasterskiej troski Kościoła. 18 IV – Przesłanie z okazji VII Światowego Kongresu Duszpasterskiego Turystyki.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2012 s. 13-14.
- Benedykt XVI. *Dziękuję Bogu za lata życia i posługi. 20 IV – Przemówienie po koncercie z okazji 85. urodzin Benedykta XVI.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2012 s. 16-17.
- Benedykt XVI. *Sprawowanie Najświętszej Ofiary jest misją. 29 IV – Homilia podczas Mszy św. w Niedzielę Dobrego Pasterza i święcenia kapłańskie.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2012 s. 19-21.
- Benedykt XVI. *Dzieła ewangelizacji winna towarzyszyć światowa kampania modlitwy. 11 V – Przemówienie do krajowych dyrektorów Papieskich Dzieł Misyjnych.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2012 s. 27-29.

- Benedykt XVI. *Kościół musi zawsze ufać w pomoc i siłę Boga. 18 kwietnia.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2012 s. 35-37.
- Benedykt XVI. *Miłość i sprawiedliwość są postugą duchową. 25 kwietnia.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2012 s. 37-39.
- Benedykt XVI. *Piotr ufa Bogu. 9 maja.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2012 s. 41-43.
- Benedykt XVI. *«O bracia, nie w te tony...!». 1 VI – Koncert w teatrze La Scala.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 12-13.
- Benedykt XVI. *Dążcie do wzniosłych ideałów i bądźcie święci! 2 VI – Spotkanie z młodzieżą, która przyjmuje sakrament bierzmowania.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 15-16.
- Benedykt XVI. *Szczęśliwe dzieciństwo każdemu z nas daje przedsmak raju. 2 VI – Rozmowa Papieża z uczestnikami spotkania rodzin podczas Święta Świadectw.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 18-21.
- Benedykt XVI. *Aby zbudować społeczeństwo o ludzkim obliczu. 3 VI – Msza św. na zakończenie VII Światowego Spotkania Rodzin.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 22-23.
- Benedykt XVI. *Epifania rodziny, wspólnoty miłości. 6 VI – Audiencja generalna po powrocie z Mediolanu.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 24-26.
- Benedykt XVI. *Ewangelia daru i bezinteresowności. 19 V – Przemówienie podczas audiencji dla przedstawicieli trzech ruchów katolickiego laikatu.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 27-28.
- Benedykt XVI. *Wskazania duszpasterskie na nasze czasy. 24 V – Przemówienie do uczestników zgromadzenia ogólnego Konferencji Episkopatu Włoch.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 29-32.
- Benedykt XVI. *Duch Święty prowadzi nas ku wyżynom Boga. 27 V – Homilia w uroczystość Zesłania Ducha Świętego.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 33-35.
- Benedykt XVI. *Nowa ewangelizacja w portach lotniczych. 11 VI – Przemówienie do kapelanów lotnictwa cywilnego.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 39-40.
- Benedykt XVI. *Niech Kongres będzie dla was owocnym doświadczeniem komunii z Chrystusem. 17 VI – Przesłanie na 50. Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny w Dublinie.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 41-42.
- Benedykt XVI. *Chrześcijaństwo jest religią ufności. 23 maja.* „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 46-48.

- Benedykt XVI. *Bóg pociesza w strapieniu. 30 maja.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 48-50.
- Benedykt XVI. *Niech prawa uchodźców będą respektowane. 17 czerwca.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 7-8:2012 s. 54-55.
- Benedykt XVI. *Coraggio e ottimismo risposte alla secolarizzazione. Il discorso al primo gruppo di vescovi francesi in visita «ad limina».* „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 22.09.2012 s. 7-8.
- Benedykt XVI. *Liban jest przykładem dla całego świata. 14 IX – Ceremonia powitalna na lotnisku im. Rafika Haririego w Bejrucie.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2012 s. 7-8.
- Benedykt XVI. *Nadszedł czas, aby muzułmanie i chrześcijanie solidarnie położyli kres przemocy i wojnom. 15 IX – Spotkanie z młodzieżą w Bkerké.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2012 s. 15-17.
- Benedykt XVI. *Oby Bóg obdarzył Bliski Wschód sługami pokoju. 16 IX – Msza św. w City Center Waterfront w Bejrucie.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2012 s. 18-19.
- Benedykt XVI. *Niech Bóg błogostawi cały Bliski Wschód. 16 IX – Ceremonia pożegnalna na lotnisku w Bejrucie.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2012 s. 22-23.
- Benedykt XVI. *Symfonia pokoju między narodami. 11 VII – Przemówienie po koncercie West-Eastern Divan Orchestra.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2012 s. 25-26.
- Benedykt XVI. *Posłannictwem Kościoła jest głoszenie prawdy. 15 VII – Homilia podczas Mszy św. we Frascati.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2012 s. 27-29.
- Benedykt XVI. *Gdy sztuka pomaga potrzebującym. 11 VIII – Przemówienie po koncercie zorganizowanym z inicjatywy Caritasu z Ratyzbony.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2012 s. 30-31.
- Benedykt XVI. *Bóg działa w słabości. 13 czerwca.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2012 s. 33-35.
- Benedykt XVI. *Męczeństwo św. Jana Chrzciciela. 29 sierpnia – Castel Gandolfo.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2012 s. 44-45.
- Benedykt XVI. *Chleb, który prawdziwie zaspokaja głód człowieka. 29 lipca – Castel Gandolfo.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2012 s. 49-50.
- Benedykt XVI. *Horyzont Boga. 5 sierpnia – Castel Gandolfo.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9-10:2012 s. 50-51.
- Benedykt XVI. *La voce della Chiesa. A vescovi della Conferenza episcopale francese in visita «ad limina Apostolorum».* „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 18.11.2012 s. 7.

- Benedykt XVI. *Pielgrzymka na pustyniach współczesnego świata. 11 X – Homilia Ojca Świętego, wygłoszona podczas Mszy św. na rozpoczęcie Roku Wiary. Homilia podczas Mszy św. na rozpoczęcie Roku Wiary.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2012 s. 8-10.
- Benedykt XVI. *Kościół istnieje po to, by ewangelizować. 7 X – Homilia Benedykta XVI podczas Mszy św. na rozpoczęcie Synodu Biskupów.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2012 s. 17-19.
- Benedykt XVI. *Kiedy odmawiamy różaniec, pozwalamy, by prowadziła nas Maryja. 7 X – Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2012 s. 19.
- Benedykt XVI. *Wiara musi być płomieniem miłości, który rozpala innych. 8 X – Rozważanie Ojca Świętego na rozpoczęcie I kongregacji generalnej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2012 s. 21-23.
- Benedykt XVI. *Chrześcijanie i muzułmanie zjednoczeni w dążeniu do pokoju. 19 września.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2012 s. 42-44.
- Benedykt XVI. *Liturgia jest służbą i uczestnictwem w dziele Bożym. 26 września.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2012 s. 45-46.
- Benedykt XVI. *Prawdziwą religią jest żyć słuchając Boga. 2 września – Castel Gandolfo.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2012 s. 47-48.
- Benedykt XVI. *Modlitwa maryjna z papieżem 30 września.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2012 s. 50.
- Benedykt XVI. *L'ignoranza della fede. Nel discorso ai vescovi francesi in visita «ad limina».* „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 01.12.2012 s. 7.
- Benedykt XVI. *«Migracje: pielgrzymka wiary i nadziei». Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2013 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2012 s. 4-6.
- Benedykt XVI. *Między niebem a ziemią. 31 X – Homilia Benedykta XVI wygłoszona w Kaplicy Sykstyńskiej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2012 s. 8-9.
- Benedykt XVI. *Powody do nadziei. 15 X – Wywiad z Benedyktem XVI z filmu «Dzwony Europy».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2012 s. 17-18.
- Benedykt XVI. *Wiarygodni głosiciele Ewangelii. 21 X – Homilia Benedykta XVI podczas Mszy św. kanonizacyjnej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2012 s. 23-25.
- Benedykt XVI. *Droga piękna kieruje umysł i serce ku Bogu. 25 X – Przemówienie Papieża po projekcji filmu «Sztuka i wiara – 'Via Pulchritudinis'».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2012 s. 27.

- Benedykt XVI. *Światłość otwierająca człowiekowi oczy. 28 X – Homilia Papieża podczas Mszy św. na zakończenie Synodu Biskupów.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2012 s. 36-38.
- Benedykt XVI. *Synod został zwołany, aby odnowić świat. 28 X – Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2012 s. 39.
- Benedykt XVI. *Liturgia chrześcijańska jest kultem otwartego nieba dla wszystkich. 3 października.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2012 s. 40-42.
- Benedykt XVI. *Misjonarze nowej ewangelizacji. Orędzie na Światowy Dzień Młodzieży 2013 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2013 s. 14-18.
- Benedykt XVI. *Zbawcza misja Chrystusa obejmuje całą ludzkość. 24 XI – Przemówienie Benedykta XVI na rozpoczęcie konsystorza.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2013 s. 20-21.
- Benedykt XVI. *Ekumenizm w dobie nowej ewangelizacji. 15 XI – Przemówienie do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Rady ds. Popierania Jedności Chrześcijan.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2013 s. 27-28.
- Benedykt XVI. *Świadkowie piękna wiary. 21 XI – Przesłanie do uczestników XVII sesji publicznej Akademii Papieskich.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2013 s. 30-32.
- Benedykt XVI. *Świadkowie Boga, który jest blisko. 1 XII – Homilia podczas I Nieszporów Adwentu.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2013 s. 32-34.
- Benedykt XVI. *Nauka społeczna i nowa ewangelizacja. 3 XII – Przemówienie do uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady «Iustitia et Pax».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2013 s. 34-35.
- Benedykt XVI. *Tylko miłość może ocalić od upadku. 8 XII – Przemówienie na placu Hiszpańskim.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2013 s. 35-36.
- Benedykt XVI. *Tajemnicze pragnienie Boga. Audiencja generalna 7 listopada 2012 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2013 s. 37-39.
- Benedykt XVI. *Drogi wiodące do Boga: świat, człowiek, wiara. 14 listopada.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2013 s. 39-41.
- Benedykt XVI. *Racjonalność wiary. 21 listopada.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2013 s. 41-43.
- Benedykt XVI. *Aby mówić o Bogu w naszych czasach. 28 listopada.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1:2013 s. 43-45.
- Benedictus PP. XVI, *Litterae apostolicae motu proprio datae. II. Quibus, mutata Constitutione Apostolica Pastor bonus, competentia de Catechesi ex Congregatione pro Clericis ad*

- Pontificium Consilium de Nova Evangelizatione Promovenda transfertur.* AAS 105:2013 s. 136-139.
- Benedykt XVI. *Św. Szczepan jest wzorem dla wszystkich, którzy pragną służyć nowej ewangelizacji.* 26 XII – *Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański».* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2013 s. 12.
- Benedykt XVI. *Bilans mijającego roku, który dobiega końca.* 31 XII – *Homilia podczas Nieszporów na zakończenie 2012 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2013 s. 14-15.
- Benedykt XVI. *Jak niespokojni poszukiwacze Boga.* 6 I – *Homilia podczas Mszy św. w uroczystość Objawienia Pańskiego.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2013 s. 18-21.
- Benedykt XVI. *Niebo otwarte nad dziećmi.* 13 I – *Homilia podczas Mszy św. w niedzielę Chrztu Pańskiego.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2013 s. 22-24.
- Benedykt XVI. *Kod genetyczny teologii katolickiej.* 7 XII – *Do uczestników sesji plenarnej Międzynarodowej Komisji Teologicznej.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2013 s. 26-27.
- Benedykt XVI. *Ten, kto broni Boga, broni człowieka.* 21 XII – *Do Kolegium Kardynalskiego, Kurii Rzymskiej i Gubernatoratu.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2013 s. 28-32.
- Benedykt XVI. *W oceanie Bożej dobroci.* 5 grudnia 2012 r. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2013 s. 38-40.
- Benedykt XVI. *Narodziny Jezusa napętlniają serce nadzieją i radością.* 2 stycznia 2013 r. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2013 s. 44-46.
- Benedykt XVI. *Tajemnica Boga, który ma ręce i serce człowieka.* 9 stycznia. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2013 s. 46-47.
- Benedykt XVI. *@Pontifex_pl.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 2:2013 s. 47.
- Benedykt XVI. *Serwisy społecznościowe: portale prawdy i wiary; nowe przestrzenie ewangelizacji.* *Orędzie na XLVII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2013 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2013 s. 10-12.
- Benedykt XVI. *Wiara w miłość pobudza do miłości.* *Orędzie na Wielki Post 2013 r.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2013 s. 12-14.
- Benedykt XVI. *Ekumenizm wymaga konkretnych gestów nawrócenia.* 25 I – *Homilia podczas Nieszporów na zakończenie Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan.* „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2013 s. 15-16.

- Benedykt XVI. *Wiara potrafi rozpoznać mądrość słabości. 2 II – Homilia podczas Mszy św. w święto Ofiarowania Pańskiego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2013 s. 19-21.
- Benedykt XVI. *Przyszłość należy do Boga. 8 II – «Lectio divina» w Rzymskim Wyższym Seminarium Duchownym*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2013 s. 23-26.
- Benedykt XVI. *Należy powrócić do Boga, by przewyciężyć rywalizację i podziały. 13 II – Homilia podczas Mszy św. w Środę Popielcową*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2013 s. 27-28.
- Benedykt XVI. *Sobór źródłem entuzjazmu i nadziei. 14 II – Przemówienie do duchowieństwa diecezji rzymskiej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2013 s. 29-34.
- Benedykt XVI. *Pan niestrudzenie puka do drzwi człowieka. 13 lutego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2013 s. 45-47.
- Benedykt XVI. *Chrześcijański sens «carpe diem». 27 stycznia*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2013 s. 49-50.
- Benedykt XVI. *@Pontifex_pl*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3-4:2013 s. 53.
- Benedykt XVI, Seewald P. *Ostatnie rozmowy*. Kraków 2016.
- Benedykt XVI, Seewald P. *Światłość świata*. W: *Joseph Ratzinger Opera Omnia*. Red. K. Gózdź, M. Górecka. T. XIII/2. Lublin 2017 s. 759-894.

3. Nauczanie innych papieży

- Pius X. *Katechizm katolicki św. Piusa X*. Sandomierz 2017.
- Paweł VI. *Adhortacja apostolska «Evangelii nuntiandi» o ewangelizacji w świecie współczesnym*. Wrocław 2001.
- Jan Paweł II. *Adhortacja apostolska «Catechesi tradendae» o katechizacji w naszych czasach*. W: *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*. Red. M. Romanek. T. I 1979-1995. Kraków 2006 s. 7-87.
- Jan Paweł II. *Adhortacja apostolska «Christifideles laici» o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie*. W: *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*. Red. M. Romanek. T. I 1979-1995. Kraków 2006 s. 349-488.
- Jan Paweł II. *Adhortacja apostolska «Ecclesia in Africa» po synodzie biskupów o Kościele w Afryce i jego misji ewangelizacyjnej u progu roku 2000*. W: *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*. Red. M. Romanek. T. I 1979-1995. Kraków 2006 s. 699-817.
- Jan Paweł II. *Adhortacja apostolska «Ecclesia in Asia» o Jezusie Chrystusie Zbawicielu i o Jego posłannictwie miłości i służby w Azji: «Aby mieli życie i mieli je w obfitości» (zob.*

- J 10, 10*). W: *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*. Red. M. Romanek. T. II 1996-2003. Kraków 2006 s. 413-525.
- Jan Paweł II. *Adhortacja apostolska «Ecclesia in Europa» o Jezusie Chrystusie, który żyje w Kościele jako źródło nadziei dla Europy*. W: *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*. Red. M. Romanek. T. II 1996-2003. Kraków 2006 s. 625-726.
- Jan Paweł II. *Adhortacja apostolska «Familiaris consortio» o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym*. W: *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*. Red. M. Romanek. T. I 1979-1995. Kraków 2006 s. 89-213.
- Jan Paweł II. *Adhortacja apostolska «Pastores dabo vobis» o formacji kapłanów we współczesnym świecie*. W: *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*. Red. M. Romanek. T. I 1979-1995. Kraków 2006 s. 525-697.
- Jan Paweł II. *Adhortacja apostolska «Vita consecrata» o życiu konsekrowanym i jego misji w Kościele i w świecie*. W: *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*. Red. M. Romanek. T. II 1996-2003. Kraków 2006 s. 5-159.
- Jan Paweł II. *Audacia di profeti e prudenza evangelica di Pastori*. „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 29-30.01.1979 s. 1-3.
- Jan Paweł II. *Bądźmy świadkami miłosierdzia. 18 sierpnia – Błonia krakowskie. Homilia podczas Mszy św. beatyfikacyjnej*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 9:2002 s. 20-22.
- Jan Paweł II. *Encyklika «Redemptoris missio» o stałej aktualności postania misyjnego*. W: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*. Opr. W. Życiński. Kraków 2005 s. 509-616.
- Jan Paweł II. *Encyklika «Veritatis splendor» o niektórych podstawowych problemach nauczania moralnego Kościoła*. W: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*. opr. W. Życiński. Kraków 2005 s. 703-838.
- Jan Paweł II. *Homilia w czasie Mszy świętej inaugurującej pontyfikat, Rzym, 22 października 1978*. W: *Przemówienia i homilie Ojca Świętego Jana Pawła II*. Red. M. Romanek. Kraków 2008 s. 9-13.
- Jan Paweł II. *Homilia w czasie Mszy świętej odprawionej z okazji pięćsetlecia ewangelizacji obu Ameryk, Santo Domingo, 11 października 1992*. W: *Przemówienia i homilie Ojca Świętego Jana Pawła II*. Red. M. Romanek. Kraków 2008 s.199-206.
- Jan Paweł II. *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego. List papieża do kard. Josepha Ratzingera*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 5:2003 s. 27.
- Jan Paweł II. *Konstytucja apostolska «Pastor Bonus» o Kurii Rzymskiej*. W: *Jan Paweł II. Dzieła zebrane*. Red. E. Czyżowska. T. IV. Kraków 2007 s. 51-85.

- Jan Paweł II. *List apostolski «Laetamur magnopere» zatwierdzający i promulgujący typiczne wydanie łacińskie Katechizmu Kościoła Katolickiego*. W: *Katechizm Kościoła Katolickiego*. Poznań 2002. s. 7-9.
- Jan Paweł II. *List apostolski «Novo millennio ineunte» na zakończenie Wielkiego Jubileuszu Roku 2000*. Poznań 2001.
- Jan Paweł II. *List apostolski «Salvifici doloris» o chrześcijańskim sensie ludzkiego cierpienia*. Kraków 2000.
- Jan Paweł II. *List apostolski «Tertio millennio adveniente» w związku z przygotowaniem jubileuszu roku 2000*. Poznań 1995.
- Jan Paweł II. *List do artystów*. Wrocław 2005.
- Jan Paweł II. *List Jana Pawła II do kard. Josepha Ratzingera*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2005 s. 20-21.
- Francesco PP. *Litterae apostolicae motu proprio datae «Sanctuarium in Ecclesia» quibus competentiae de Sanctuariis ad Pontificium Consilium de Nova Evangelizatione Promovenda transferuntur*. AAS 109:2017 s. 335-338.
- Franciszek. *A braccia spalancate. Ai missionari della misericordia il Papa ricorda che la Chiesa non deve creare ostacoli o barriere al perdono di Dio*. „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 11.04.2018 s. 5.
- Franciszek. *Adhortacja apostolska «Evangelii gaudium» o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie*. Kraków 2013.
- Franciszek. *Być katechetą to powołanie. 27 IX – Przemówienie do katechetów*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2013 s. 39-42.
- Franciszek. *Per dare senso alla vita e alla storia. Papa Francesco durante il conferimento del premio Ratzinger*. „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 27.11.2016 s. 5.
- Franciszek. *Dove si sperimenta la misericordia. Il Papa parla dei santuari come luoghi di accoglienza, preghiera e carità*. „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 30.11.2018 s. 8.
- Franciszek. *Evangelizzare in musica. Udienza ai partecipanti al terzo convegno internazionale delle corali*. „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 25.11.2018 s. 8.
- Franciszek. *Il catechista è una vocazione. In un videomessaggio il Pontefice rilancia l'importanza del primo annuncio*. „L'Osservatore Romano” wyd. włoskie 23.09.2018 s. 7.
- Franciszek. *Kara śmierci jest sprzeczna z Ewangelią. 11 X – Przemówienie do uczestników spotkania z okazji 25. Rocznicy promulgacji Katechizmu Kościoła Katolickiego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2017 s. 16-17.

Franciszek. *Kościół jest narzędziem miłosierdzia. 29 IX – Przemówienie do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 10:2017 s. 46-47.

Franciszek. *List apostolski «Misericordia et misera» na zakończenie Nadzwyczajnego Jubileuszu Miłosierdzia*. Wrocław 2016.

Franciszek. *Potrzebny jest tlen Ewangelii. 14 X – Audiencja dla uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2013 s. 18-19.

Franciszek. *Zadaniem Kościoła jest głoszenie daru miłosierdzia. 29 V – Przemówienie do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 6:2015 s. 36-37.

4. Dokumenty Stolicy Apostolskiej

Catechismo della Chiesa Cattolica. Testo integrale. Nuovo commento teologico-pastorale. Città del Vaticano-Cinisello Balsamo 2017.

Katechizm Kościoła Katolickiego. Poznań 2002.

Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego. Kielce 2005.

Kongregacja ds. Duchowieństwa. *Dyrektorium ogólne o katechizacji*. Poznań 2002.

Kongregacja Nauki Wiary. *Deklaracja o jedyności i powszechności zbawczej Jezusa Chrystusa i Kościoła «Dominus Iesus»*. Poznań 2006.

Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. *Bóg bogaty w Miłosierdzie*. Gubin 2015.

Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. *Chcę Miłosierdzia*. Gubin 2017.

Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. *Miłosierni jak Ojciec*. Gubin 2016.

Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. *Przeżyć Jubileusz Miłosierdzia – oficjalna pomoc duszpasterska*. Z. 1. *Celebracje Miłosierdzia*. Z. 2. *Psalmy o Miłosierdziu*. Z. 3. *Przypowieści o Miłosierdziu*. Z. 4. *Miłosierdzie u Ojców Kościoła*. Z. 5. *Papieże i Miłosierdzie*. Z. 6. *Święci w Miłosierdziu*. Z. 7. *Uczynki Miłosierdzia względem duszy i ciała*. Z. 8. *Spowiedź Sakrament Miłosierdzia*. Kraków 2015.

Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. *Żyć Rokiem Wiary. Program duszpasterski*. Częstochowa 2012.

Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Anno della fede. Parole e immagini*. Città del Vaticano 2014.

Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Catechesi e persone con disabilità*. Cinisello Balsamo 2018.

Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Enchiridion della nuova evangelizzazione: testi del Magistero pontificio e conciliare 1939-2012*. Città del Vaticano 2012.

Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Giubileo della Misericordia. Parole e immagini*. Città del Vaticano 2017.

Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Il catechista testimone della fede*. Cinisello Balsamo 2018.

Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Il catechista testimone del mistero*. Cinisello Balsamo 2018.

Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Il Progetto Pastorale de Evangelii Gaudium*. Città del Vaticano 2015.

Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Incontro sulla Spiritualità della Misericordia – Veglia di preghiera, 7 aprile 2018*. Città del Vaticano 2018.

Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *I passi della fede*. Z. 1. *Siete miei testimoni*. Z. 2. *Io credo aumenta in noi la fede*. 3. *Credendo abbiamo la vita*. 4. *Mi fido di te*. 5. *Beata perché hai creduto*. Città del Vaticano 2014.

Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Neppure io ti condanno*. Cinisello Balsamo 2019.

Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Non amiamo a parole ma con i fatti*. Cinisello Balsamo 2015.

Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Presso di te è il perdono*. Cinisello Balsamo 2018.

Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Rito di apertura e chiusura della porta della Misericordia nelle Chiese particolari*. Cinisello Balsamo 2015.

Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Questo povero grida e il Signore lo ascolta*. Cinisello Balsamo 2018.

Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Un catechismo per il nostro tempo*. Cinisello Balsamo 2018.

Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Vademecum del pellegrino della misericordia*. Cinisello Balsamo 2015.

Sacra Congregatio pro Clericis. *Directorium Catechisticum Generale*. AAS 64:1972, s. 97-176.

Secretaria Status. *Regolamento Generale della Curia Romana*. AAS 91:1999 s. 630-699.

II. LITERATURA PRZEDMIOTU

- Adamski A. *Media narzędziem humanizacji w świetle nr. 73. encykliki Benedykta XVI «Caritas in veritate»*. W: *Człowiek w medialnym labiryncie*. Red. M. Laskowska, K. Guzek. Warszawa 2011 s. 163-174.
- Bachanek G. *Ksiądz Profesor Joseph Ratzinger na Soborze Watykańskim II*. W: *Studia soborowe. Historia i recepcja Vaticanum II*. Red. M. Białkowski. Toruń 2014. s. 93-122.
- Cardinale G. *Nuova evangelizzazione «intuizione profetica»*. „Avvenire” 43:2010 s. 7.
- Di Cicco C. *Papież w redakcji swojej gazety*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 8-9:2011 s. 8.
- Dyk S. *Nowa ewangelizacja – konkretne wezwanie*. Gubin 2015.
- Ewangelia w świecie. Orędzie Synodu Biskupów do ludu Bożego*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 12:2012 s. 28-36.
- Osiat W. *Wezwanie Benedykta XVI do nowej ewangelizacji*. „Warszawskie Studia Teologiczne” 1:2011 s. 277-290.
- Fisichella R. *Gli Anni Santi nella storia della Chiesa*. Città del Vaticano 2015.
- Fisichella R. *I segni del Giubileo*. Cinisello Balsamo 2015.
- Fisichella R. *La nuova evangelizzazione. Una sfida per uscire dall'indifferenza*. Milano 2011.
- Fisichella R. *Nowa ewangelizacja wczoraj i dziś: od dokumentów Soboru Watykańskiego II do «Evangeliæ gaudium» papieża Franciszka*. „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 48.2:2015 s. 274-282.
- Fisichella R. *Presentazione*. W: Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione. *Giubileo della Misericordia. Parole e immagini*. Città del Vaticano 2017 s. 9-11.
- Fisichella R. *Wstęp*. W: Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. *Żyć Rokiem Wiary. Program duszpasterski*. Częstochowa 2012 s. 7-8.
- Klementowicz M. *Edukacyjne zadania mediów w świetle wypowiedzi Benedykta XVI*. W: *Media w edukacji. Obszary lokalności – różnorodność współczesności*. Red. A. Roguska. Siedlce 2013 s. 259-271.
- Lubiński D. *Ład moralny w świecie mediów w nauczaniu Benedykta XVI*. „Łódzkie Studia Teologiczne” 20:2011 s. 225-334.
- Misztal W. *Bóg i mass media w orędziach papieża Benedykta XVI na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu*. „Analecta Cracoviensia” 48:2016 s. 107-123.

- Misztal W. *Konteksty istnienia: życie, media i sacrum w orędziach papieża Benedykta XVI*. „Studia Socialia Cracoviensia” 2:2015 s. 41-52.
- Mleczek W. *Jak ewangelizować świat cyfrowy? Wskazania Benedykta XVI w orędziach na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu*. „Studia Socialia Cracoviensia” 1:2014 s. 197-208.
- Nowa Ewangelizacja – Kerygmatyczny impuls w Kościele*. Red. P. Sowa. K. Kaproń. Gubin 2012.
- Romanko. *Struktura i kompetencje Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji*. „Kościół i Prawo” 2:2013 s. 165-183.
- Ryłko S. *Logika ziarna pszenicy*. „L’Osservatore Romano” wyd. polskie 11:2012 s. 28.
- Sienkiewicz E. *Nowa ewangelizacja w ponowoczesnym świecie*. Szczecin 2015.
- Szewczyk J. *Nowa ewangelizacja a kultura w świetle myśli Benedykta XVI. Powiązania i perspektywy*. „Roczniki Teologii Duchowości” 5:2013 s. 101-125.
- Szymik J. *Wobec dechrystianizacji. Joseph Ratzinger/Benedykt XVI o zasadach i duchowości nowej ewangelizacji*. „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 2:2013 s. 169-181.
- Tokarek S. *Ewangelizacja według Benedykta XVI*. „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 33:2013 s. 247-256.
- Warzeszak J. *Antropologia Benedykta XVI na tle błędnych antropologii współczesnych*. „Studia Teologii Dogmatycznej” 1:2015 s. 257-290.
- Weresa M. *Zadania mediów w ujęciu Benedykta XVI na podstawie analizy zawartości orędzi na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu (2006-2013)*. „Łódzkie Studia Teologiczne” 1:2019 s. 171-190.
- Youcat. Katechizm Kościoła Katolickiego dla młodych*. Częstochowa 2011.

III. LITERATURA POMOCNICZA

- Les évêques de France. *Catéchisme pour adultes*. Paris 1991.
- Ceglarek R. *Udział katechety w przekazywaniu wiary w świetle Instrumentum laboris XIII Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów*. „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 5:2013 s. 143-154.
- Ceglarek R. *Wychowanie sumienia dziecka w rodzinie*. W: *Być człowiekiem sumienia. Interdyscyplinary namysł nad fenomenem sumienia*. Red. R. Ceglarek, M. Sztaba. Częstochowa 2015 s. 229-240.

- Chałupniak R. Kostorz J. *Wybrane zagadnienia z katechetyki*. Opole 2002.
- Cordes P. *Nowa ewangelizacja w rozumieniu Jana Pawła II*. „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 4:2012 s. 57-60.
- Cyryl Jerozolimski. *Katechezy przedchrzcielne i mistagogiczne*. Kraków 2000.
- De Lubac H. *Medytacje o Kościele*. Kraków 2009.
- Dudkiewicz W. *Homo Malta*. „Niedziela. Tygodnik katolicki” 30:2017 s. 5.
- Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*. Warszawa 2001.
- Goliszek P. *Katecheza nowoewangelizacyjna*. W: *Nowa ewangelizacja w nowej katechezie*. Red. P. Mąkosa. Rzeszów 2013 s. 115-133.
- Karol Kardynał Wojtyła. Wybór kazań nowohuckich oraz homilie Jana Pawła II w Krakowie-Nowej Hucie*. Red. J. Stożek. Kalwaria Zebrzydowska 1989 s. 218-223.
- Kochel J. *Lekcja religii szansą dla ewangelizacji*. „Polonia Sacra” 2:2018 s. 19-39.
- Kochel J. *Wychowanie do pięknej (radosnej) miłości*. „Studia Elbląskie” XVII:2016 s. 263-276.
- Kubina W. *Ogólna charakterystyka postmodernizmu: aspekt filozoficzny*. „Symposium” 2:1998 s. 13-22.
- Obrzędy chrztu dzieci*. Katowice 1992.
- Majewski M. *Metodologia katechetyki w teorii i praktyce*. Kraków 1998.
- Mąkosa P. *Między katechetyczną rzeczywistością a ewangelizacyjnym oczekiwaniem*. W: *XXV lat nauczania religii w polskiej szkole. Między nadzieją a rzeczywistością*. Red. M. Zajac. Lublin 2015 s. 113-122.
- Mendelssohn-Bartholdy F. *Partitur No. 93 Lobgesang*. W: *Felix Mendelssohn Bartholdy's Werke*. Red. J. Rietz. Seria 14 A. Lipsk 1882.
- Monnin A. *Zapiski z Ars*. Warszawa 2012.
- Montini G. B. *Su l'arte sacra futura*. „Arte Sacra” lipiec-wrzesień:1931 s. 39-45.
- Newman J. H. *The Present Position of Catholics in England*. Londyn 1872.
- Strong J. *Grecko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów greckich i kodami Popowskiego*. Warszawa 2015
- Szymik J. *Głosić Ewangelię dziś: perspektywa kerygmaticznie zorientowanej dogmatyki*. „Verbum Vitae” 2:2002 s. 267-287.
- Stępień A. *Wstęp do filozofii*. Lublin 2001.
- Tertulian. *Apologetyk*. Poznań 1947.
- Tomasik P. *Kwestie fundamentalne metodologii katechetyki*. „Studia Katechetyczne” 9:2013 s. 71-90.

Zajac M. *Idea Królestwa Bożego w nauczaniu katechetycznym*. W: *Scripturae Lumen. Ewangelia o Królestwie*. Red. A. Paciorek. Lublin 2009 s. 427-438.

Zajac M. *Nowa ewangelizacja*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. XIV. Lublin 2010 kol. 13-14.

IV. STRONY INTERNETOWE

6 lat obecności papieża na Twitterze. 13 grudnia 2018. <https://ekai.pl/6-lat-obecnosci-papieza-na-twitterze> [dostęp: 23.03.2019].

Appuntamenti. <http://www.pcpne.va/content/pcpne/it/Appuntamenti.html> [dostęp: 13.03.2019].

Incontro delle Commissioni episcopali per la Catechesi delle Conferenze Episcopali Europee. Incontro delle Commissioni episcopali per la Catechesi delle Conferenze Episcopali Europee Latinoamericane.

<http://www.pcpne.va/content/pcpne/it/attivita/catechesi/commissioni.html> [dostęp: 13.03.2019].

Catechesi e persone con disabilità: un'attenzione necessaria nella vita quotidiana della Chiesa. <http://www.pcpne.va/content/pcpne/it/attivita/catechesi/convegno-internazionale-di-catechesi.html> [dostęp: 13.03.2019].

Fisichella R. *O pontyfikacie nowej ewangelizacji*. „Biuletyn Radia Watykańskiego” wyd. polskie 25.10.2010. <http://pl.radiovaticana.va/biuletynu-polski?data=22/10/2010> [dostęp: 23.04.2019].

Papież Franciszek. https://twitter.com/Pontifex_pl?lang=pl [dostęp: 23.03.2019].

Seminario Internazionale di studi sul Direttorio Generale per la Catechesi. <http://www.pcpne.va/content/pcpne/it/attivita/catechesi/seminario.html> [dostęp: 13.03.2019].

Seminario di studio sulla catechesi in Europa, Stati Uniti d'America e America Latina (2015). <http://www.pcpne.va/content/pcpne/it/attivita/catechesi/seminario0.html> [dostęp: 13.03.2019].

Venerdì della Misericordia: Visita del Santo Padre all'Istituto Comprensivo «Elisa Scala». <http://www.pcpne.va/content/pcpne/it/attivita/venerdi-della-misericordia.html> [dostęp: 13.03.2019].